સ્ત્રીબોધ.

" દેશની હાલત સુધારવાની સરવેથી સરસ રીત એકે માતાઓ ગ્નાની થાએ તેમ કરવુ.
(ને૰ બોનાપારટનુ કુરતા

પુસ્તક ૩ જું

જાંનેવારીથી—ડીસેમબર ૧૮૫૯ શુધી.

મુંબઈના

દફતર આસકારા છાપાખાનાંમધે છાપીઉંછે.

૧૮૫૯.

શાંકલીઊં સ્ત્રીબોધના પુસ્તક ૩ જાંનુ.

શાંકલીઊં સ્ત્રીબોધના પુસતક ૩ જાંનુ.

આંક ૧ લો—જાનેવારી ૧૮૫૯

આંક ૨ જો—ફેબરવારી ૧૮૫૯

આંક ૩ જો—મારચ ૧૮૫૯

આંક ૪ થો—એપરેલ ૧૮૫૯

સ્ત્રીબોધ

પુસતક ૩ જું. જાનેવારી ૧૮૫૯ અંક ૧ લો.

લાએકીવાળી ઓરત.

ઝીંગા રાણી.

આફ્રીકા દેશના પશચીમ કીનારા ઊપર આંગોલા કરીને એક શેહેરછે. તાંહાંની નામીચી ઝીંગા રાણીની તવારીખ ઊપરથી જણાઈ આવેછેકે વગર ભણેલા અને અડધા જંગલી હબશી લોકોનું મન કેહવી તરેહનું છે. ઝીંગા સન ૧૫૮૨ ના વરસમાં જનમી હતી. તે વેળાએ પોરટુગીજ લોકો આફ્રીકાના પશચીમ કીનારા પર જઈને નવી વસતી કરતા હતા અને તાંહાંના દેશી રાજાઓને સતાવીને તેઓનાં રાજ લઈ લેતા હતા. જારે ઝીંગા ચાળીસ વરસની હતી તારે તેહેનો ભાઈ આંગોલામાં રાજ કરતો હતો. તેણે તેહેને લોઆંડાના પોરટુગીજ અમલદારની સાથે કાંઈ રાજકારભારી બંદોબસત કરવાને ઝીંગાને એલચી દાખલ મોકલી. તે ઠેકાણે તેહેને સારૂ સારી જગા તઈઆર કરી મુકી હતી અને તેહેના દરજાને લાએક તાંહાં તેહેને આદરમાન મળીઊં. દરબારમાં પેસતાંજ એક તખત પેલા અમલદારને વાસતે માંડેલું હતું, અને તેહેની સામે એક ઊમદા મખમલના અને જરદોજ ભરેલા ગાદી તકીઆ ઝીંગાને સારૂ બીછાવેલા હતા. તે જોઈને પેલી બાદશાહજાદી ઝીંગા મનમાં નાખુશ થઈ પણ મોહોડે કાંઈ બોલી નહીં. તેણે આંખની ઈશારત કરી એટલે તેહેની એક દાસી તાંહાં આવીને ઘોડીની માફક નીચે બેઠી, અને તેહેની પીઠપર ઝીંગા ચહડીને ગંભીરાઈથી પેલા અમલદારની રાહ જોતી બેઠી. પછી તે અમલદાર આવેઓ તેહેની જોડે હીંમત અને બાહાદુરીથી પોતાના કામ બાબતની વાતચીત કરી તે જોઈને આખું દરબાર તાજુબ થઈ રહીઊં. પેલા અમલદારે તેહેને કહીઊં કે તમારી સાથે હમે દોસતીનો હક રાખવાને તઈઆર છઈએ, પણ તમારે પોરટુગલના રાજાને દર વરસે ખંડણી આપવી પડશે. તે સાંભળીને તેણે મગરૂરીથી તે વાત કબુલ કરવાની ના કહી; પણ આખરે તેણે હેવું કહીઊં કે જો તમે કેહેતા હોવતો તમારા લોક જે માહારે તાંહાં કેદછે તેઓને હું છોડી મુકું, પણ તમને ખંડણી કાંઈ આપનાર નથી, તમારે જોઈએતો એ વાત તમે કબુલ કરો. તે વાત અંતે પોરટુગીજ અમલદારે કબુલ કરી અને દોસતીના કોલ કરાર થઆ.

એ બાઈ લોઆંડામાં હતી તેહેવામાં એણે ખરીસતી ધરમ કબુલ કીધો અને સરવે વાતે વીલાએતના લોકોની માફક ચાલવા લાગી. પછી થોડેએક દાહાડે તે પાછી આંગોલા આવી, તાંહાં તેહેનો ભાઈ મરી ગએથી તે ગાદીપર બેઠી. તારપછી તેહેને પોરટુગીજ લોકોની સાથે એક લડાઈ થઈ. તે લડાઈ વીળંદા લોકોની મદતથી તથા કેટલાએક ગામડી રાજાઓની મદતથી તેણે ઘણા જોર સાથે ચલાવી. તોપણ અંતે પોરટુગીજ લોકો ઝીતેઆ, અને દર વરસે ખંડણી આપવાની શરતે તેહેને પાછી ગાદીપર બેસાડવાનું કહીઊં. તેહેની તેણે ના પાડી માટે પોરટુગીજ લોકે તેહેને ઠેકાણે બીજો રાજા ઠરાવેઓ અને ઝીંગાને નાહાસી જવું પડીઊં. પોરટુગીજ લોકો તેહેની જોડે હાવી રીતે ચાલેઆ તેથી ગુસે થઈને તેણે ખરીસતી ધરમ મુકી દીધો, અને કેટલાએક નીમકહલાલ હબશીઓને પોતાના હાથ તળે એકઠા કરીને સારી પઠે લડી અને પોરટુગીજ લોકોને હરાડ વરસ સુધી કાએર કાએર કરેઆ. અંતે ઘણી ઘરડી થઈ તથા તેહેની

એક ઘણી પેઆરી બેહેન હતી તે મરી ગઈ તેથી તથા ખરીસતી ધરમ મુકી દીધેલો તેથી તેહેના મનમાં ઘણો ખેદ થઓ. એ વેળાએ તેહેને તાંહાં એક પોરટુગીજ પાદરી કેદ હતો તેણે તેહેને દીલાસો આપીને કહીઊં કે તું પાછી ખરીસતી થા. તેણે તે પરમાણે તે ધરમ પાછો કબુલ કરીઓ, અને પોરટુગીજ લોકોએ તેહેને તેહેનું રાજ પણ પાછું સોંપીઊં. તેણે પોતાનો નવો ધરમ લોકોમાં ફેલાવવાને ઘણી મેહનત કરી અને તે કામમાં તે ફતેહ પામી. જે લોક આડા થઆ તેઓને તેણે મારી નાખેઆ. તેણે પોતાની રઈઅતને સારૂ કેટલાએક કાએદા કરેઆ તેહેમાં એક કાએદો હેવો કરેઓ કે કોઈ ઘણી એકથી વધારે ખાએડી કરે નહીં અને તેમજ કોઈ ખાએડી એકથી વધારે ધણી કરે નહીં. તેહેના દેશમાં માણસનો ભોગ આપવાનો ધારો હતો તે પણ તેણે બંધ કરેઓ. પોરટુગીજ લોકોની જોડે કરેલા કોલકરાર તેણે બરાબર રીતે પાળેઆ, અને તેહેને ખંડણી આપનાર એક નાહાધડ રાજાએ કેટલીએક શરતો તોડી તેથી તે તેહેની ઊપર ચહડાઈ કરીને તેહેને હરાવેઓ અને તેહેનું માથું કાપીને પોરટુગીજ અમલદારને મોકલીઊં. તોપણ કોઈ રીતથી પોરટુગલના રાજાને ખંડણી આપવાનું તેણે કબુલ કરીઊં નહીં. તે રાણી સન ૧૬૬૩ માં તેઆસી વરસની થઈને ગુજરી ગઈ. તે વખત તેહેની આખી રઈઅત ઘણી દલગીર થઈ.

તનદુરસતીની જાળવણી.

—o—

જો કોઈ માણસના શરીરનો બાંધો અસલથીજ મજબુત હોએ તો જઈફી આવે તાંહાંસુધી તે માણસ મજબુત અને તનદુરસત રેહેશે, પણ કેટલીએક શરતો છે તે તેણે પાળવી જોઈએ. આ વાત સીધ થએલી છે માટે આપણે જાણવાની જરૂરછે કે તે શરતો કહી કહીછે કે તે પાળેથી આ દુનીઆમાં મોહોટામાં મોહોટી નેઆમત જે તનદુરસતી તે આપણે ભોગવી શકીએ. એ શરતો હેવીછે કે સરવે સેહેજમાં જાણીને પાળી શકે.

તનદુરસતીની મુખીઅ શરતો સાતછે તેઓની વીગત. ૧. સાફ હવા; ૨. જોઈએ એટલો મજબુત ખોરાક બરાબર રીતસર લીધેલો; ૩. સફાઈ; ૪. શરીરના બધા ભાગોને જોઈએ એટલી કસરત; ૫. જોઈએ એટલી ગરમી; ૬ જોઈએ એટલી ખુશી ભરેલી અને નીરદોશી રમત; અને ૭. મોહોટી ફીકરમાં નહીં રેહેવું. એ સાત શરતોનું જરા વીસતારી બઆન કરવાનો હમારો વીચારછે.

૧. હવા.

જે હવા જમીનની આસપાસ લપેટાએલીછે તે મુખીઅ બે હવાઓથી બનેલીછે. તેઓનાં નામ આકસીજન અને નાઈટરોજન. એ હવાના જો સો ભાગ લઈએ તો તેહેમાં ૨૦ ભાગ આકસીજનના અને ૮૦ નાઈટરોજનના, અને તેહેમાં ઘણો જીજ ભાગ કારબાનીક આસીડ નામની હવા હોએછે. હાવી હવા તે સાફ હવા સમજવી અને આપણા દમમાં લેવાને એ હવાની જરૂરીઆતછે. જારે હવામાં બીજી કાંઈ ચીજ મળેલી હોએછે અથવા ઊપલીજ હવાઓ જુદા જુદા પરમાણમાં મળેલી હોએછે તારે તે હવા દમમાં લીધેથી નુકસાન થઆ વગર રેહેતું નથી. સાફ હવા ઘણી જોઈએછે. માણસ જાગતું હોએ કે ઊંઘતું હોએ તો પણ તેહેનુ દમ લેવાનું કામ તો જારીજ રેહેછે. તારે ઘણી હવા જોઈએ એટલુંજ નહીં, પણ તે હરતી ફરતી રેહેવી જોઈએ કે જે ખરાબ થએલી હવા આપણા દમની સાથે બાહાર નીકળે તે એમની એમ જતી રેહે અને બાહારની બીજી હવાની સાથે મળી જાએ.

હવે કેટલીએક હાલત હેવીછે કે તેથી આપણી આસપાસની હવામાં બીગાડ પેદા થાએછે, અને તેહેની આપણે ખબરદારી રાખવી જોઈએ. જે ઠેકાણે ગોંધાએલું અને ઠર પાણી રહેલું હોએછે તથા કાંઈ વનસપતી સડી જાએછે તાંહાં હવામાં નઠારો ફેરફાર થાએછે. તેહેમાંથી જે બોખાર ઊઠેછે તે જેહરછે અને દમ લીધેથી આપણા શરીરમાં જઈને તાવ વગેરે દુખ પેદા કરેછે. સઘળી નીચી અને સરદીવાળી જગામાંથી થોડો ઘણો બોખાર નીકળેછે અને તાંહાં રેહેવામાં નુકસાનછે; માટે ઘર બાંધવાને સારૂ પસંદ કરવી તે હેવી જગા જોઈએ કે જે જરા ઊંચી હોએ અને જાંહાં ઊજેસ તથા હવા સારી પડી હોએ. મુસલમાન લોકો મોહોટા મોહોટા હોજોની ઊપર પોતાનાં ઘર બાંધેછે તે ઘરો તનદુરસતીને ઈજા કરનારછે, કેમકે તે હોજોનું પાણી હંમેશ ઠર અને ગોંધાએલું રહેથી તેહેમાંથી બોખાર નીકળેઆ કરેછે, થોડાંએક વરસ પર

વાઈકાઊંટ મીલટન નામનો એક જુવાન પુરૂશ તરત જ પરણ્યો હતો અને તેહને એક છોકરૂં થઊં હતું. તે પોતાના ઘરમાંનો એક જુનો ઘણા દાહાડાનો બંધ પડેલો હોજ ખોલેથી તાવ આવીને મરણ પામેઓ. તારપછી ઈસકાટલંડમાં પણ એજ કારણસર એક ખેડુતના ઘરમાં મરણ થયાં. તે ખેડુત, તેહની બાએડી અને એક ચાકરડી એટલાંતો તાવ આવીને મુઆં, અને એક છોકરો, છોકરી અને કેટલાએક ચાકર નફર એ સઊ તે ઘરમાં ઘણાં બીમાર હતાં તે તાંહાંથી નીકળી નાઠાં તારે બચેઆં. આ વખતે જોઊંતો તેઓ તે ઘર મુકીને ગયાં કે તરત તેઓને ફેર પડેઓ અને તેઓ પાછાં તે ઘરમાં આવેઆં કેવળી તાવ આવેઓ. પછી બરાબર તપાસ કરેથી માલમ પડીઊં કે તે ઘરની પાછળ એક કુંડી હતી અને તેહમાં બધી જાતનો કચરો નાખતા હતા અને તે કેટલાએક વરસ સુધી સાફ કરવામાં આવી નહીં હતી તેથી હવા ખરાબ થઈને આટલું બધું નુકસાન થઊં.

તેજ પરમાણે સઘળી જાતની સડતી ચીજોમાંથી બાખાર નીકળેછે. ખરાબ નળો, ગટરો, મોરીઓ કે જેહમાં કચરો એકઠો થઈ રેહે અને સાફ કરવામાં નહીં આવે તેહમાંથી બાખાર નીકળીને હવા હવીતો જેહેરી થઈ જાએછે કે મોહોટા મોહોટા રોગો પેદા થાએછે. મરકી અને હગોકનાં પણ એજ કારણછે. મુંબઈમાં ભાઈવાડા સરખી મેલી અને ગલીચી ભરેલી જગોમાં જેટલી મરકી ચાલેછે તેટલી અંગરેજ લોક સાફ જગામાં રેહેછે તાંહાં ચાલતી નથી. આગળ વીલાએતમાં પણ મોહોટ મોહોટાં શેહેરોમાં એમજ થતું. શેહેરો સાફ રાખવાને ઘટતા ઈલાજો કરેલા નહીં હતા તેથી કચરો એકઠો થઆ કરતો હતો અને તેથી જાનનું ઘણુ નુકસાન થતું હતું. હમણાં એ કારણ સમજાએથી તેહેના ઘટતા ઈલાજો થવા લાગાછે તોપણં વીલાએતનાં શેહેરો પણ જોઈએ એટલાં સાફ રેહેતાં નથી તો પછી આપણાં હીંદુસથાનનાં તે કાંહાંથીજ રેહે.

માણસ પોતેજ હવાને બગાડેછે, આપણે દમ લઈને પાછી તે હવાને બાહાર કાહાડીએ છઈએ તે હવા બગડેલીછે. અંદર જતી વખત સાફ હવા ઊપર બતાવેલાં વજનસર મેળવણીની હોએછે અને બાહાર આવેછે તારે તેહમાં ફેરફાર થઈ ગએલો હોએછે. આપણાં ફેફસાંમાં જારે હવા જાએછે તારે તેહમાંનું આકસીજન શરીરમાં ફરીને આવેલાં લોહીના કારબાન સાથે મળેછે. તે બે ભાગ મળેછે, અને બાકીના ત્રણ ભાગ પાછા દમની સાથે બાહાર નીકળેછે અને કારબન તથા આકશીજનના મળવા થકી કારબાનીક આશીડ નામની હવા પેદા થાએછે તે પણ બાહાર નીકળેછે. હવે હવામાં કારબાનીક આસીડ જેટલીછે તે કરતાં વધારે થાએ તો તે અવગુણ કરનારછે. જો કોઈ માણસને હવા માંહે જાએ નહીં હેવી પેટીમાં ઘાલીને તે પેટીને બંધ કરીએ તો તેહેના દરએક દમની સાથે હવામાં કારબાનીક આસીડનો વધારો થશે અને આકસીજન ઓછું થશે તે એટલે સુધી કે પછી અંદર જીવી શકાએ નહીં અને માહેલો માણસ અંતે ગુંગળાઈને મરી જશે. હાવો દાખલો ખરેખાત બનેલોછે. કલકતામાં બલાકહોલ નામની એક નાહાની હરાડ ચોરસ ફીટ જગાની ફકત બેજ બારીવાળી ઓરડીમાં એકસોને છેંતાળીસ માણસોને કેદ કરાં હતાં. તે એક રાતમાં એકસોને તેવીસ ગુંગળાઈને મરી ગયાં અને બાકીનાં તેવીસ પણ બીજે દાહાડે અધમુઆં થઈને નીકળાં. એટલા માટે સુવાના ઓરડા બંધ કરીને સુએછે તે વેળાએ હવા આવવા જવાનો કાંઈ મારગ રાખવો જોઈએ.

માણસ જાત.

—o—

જાંહાં ઘણીજ તાહાડ પડેછે તે સીવાએ બીજા બધા દેશોમાં માણસ રહી શકે હેવું તેહેને ઈશવરે બનાવેલુંછે; તોપણ આખી જમીન પર રંગ, કદ, મનશકતી અને સભાવ એ બાબત માણસજાતમાં ઘણી જુદાઈ નજર આવેછે.

ઈઊરપ ખંડના લોક, એશીઆ ખંડના પશચીમ ભાગમાં રેહેનારા લોક, તથા આફરીકા ખંડના ઊતર ભાગમાં રેહેનારા લોક ગોરા અને ખુબસુરત ચેહેરાનાછે. તેઓનું માથું ગોળ અથવા ઈંડાંના આકારનુંછે અને તેઓના બાલ ઝીણા હીરના વાંખળા જેહેવાછે, તેઓને કાકેશીઅન જાતના લોક કેહેછે. તેઓને આ નામ આંપવાનું કારણ એમછે કે

તવારીખ લખનારાઓના વીચાર મુજબ કાકેસસ પર વતના પાહાડી દેશમાંથી નીકળીને તેઓ બીજે ઠેકાણે પથરાઈ ગએલાછે. આ જાતના લોકોમાં સઊથી સરસ અને સુધરી શકેહેવી બુધી તથા દયાળુ સભાવ માલમ પડેછે. અસલના તથા હાલના મોહોટા મોહોટા સુધરેલા લોકોની ઊતપતી આ લોકમાંથી થએલીછે. એ લોકોએ ઘણીજ અદલ રાજનીતી કાહાડીછે અને ભાશામાં તથા ઈલમ અને હુનરમાં ઘણો સુધારો કરેઓછે. એ જાતના એક માણસનો ચેહેરો આ ઠેકાણે દેખાડેઓછે.

ઊતરના ભાગો સીવાએ આખા આફરીકા ખંડમાં કાળી ચામડીના અને ગુંછળીઆળા બાલવાળા લોક વસેછે. તેઓને હબશી કેહેછે. તેઓનું માથું આગળથી ઢાળદાર અને પાછળથી નીકળતું હોએછે, અને તેઓની હડપચી તથા જડબાં પણ આગળ નીકળેલાં હોએછે. આ લોક અકલમાં ગોરા લોકથી ઊતરતે દરજજેછે, અને ભાશા, ઈલમ, હુનર, તથા રાજનીતીતો એઓમાંછે એમ કેહેવાએજ નહીં. આ લોકમાંના ઘણાએક માણસોને પશચીમ હીંદુસથાનના ટાપુઓમાં, દખશણ અમેરીકામાં તથા ઊતર અમેરીકાના ઈઊનાઈટેડ ઈસટેટસના રાજમાં ગુલામ કરીને લઈ ગએલાછે માટે તાંહાં હજુ તેઓ અથવા તેઓની ઓલાદના લોકો ઘણાછે. એ જાતના એક માણસનો ચેહેરો આ ઠેકાણે દેખાડેઓછે.

ચીનમાં, રશીઆના પુરવ ભાગોમાં, જાપાનમાં તથા તીબેટ દેશમાં જરા ફીકા રંગના ચોરસ માથાના અને ચપટા મોહોડાના લોકો વસેછે. તેઓ ઘણાજ થંડા મીજાજના તથા સલાહને ચાહનારા લોકોછે, અને એક અજબ સરખી વાત શુંછે કે ઘણી મુદત થઈ જેહેવા સુધરેલા તેઓછે તેહેવાના તેહેવાજ તેઓ રહેલાછે. તેઓમાં કાંઇ ફેરફાર પડેઓ નથી. એ લોકને માંગોલીઅન જાતના લોક કેહેછે એઓને આ નામ આપવાનું કારણ એમછે કે તવારીખ લખનારાઓના વીચાર મુજબ ચીનના પશચીમ ભાગમાં માંગોલીઆ કરીને એક દેશછે તાંહાંથી તેઓની ઊતપતીછે. ઈઊરપ ખંડમાં ફીનલંડ અને લાપલંડના લોક તથા ગરીનલંડમાંના એસકવીમોકસ લોક આ જાતનાછે.

પવનની કહેલી વાત.

—o—

થોડાએક દાહાડા ઊપર ગરમીની રૂતમાં એક દીવસ પાછલે પોહોરે હું દરીઆ પર ગઓ હતો. તાંહાં કીનારા પર ઘણાએક લોકો આવેલા હતા અને બંદરમાં આગબોટો આવજા કરતી હતી હેવામાં મેં એક હોડી આવતી જોઈ. તેહેમાં એક મરદ અને એક ઓરત બે જણાં હતાં. તે મરદ પુર જુવાનીમાં અને ઓરત આસરે હરાડ વરસની અને ઘણી ખુબસુરત હતી. પેલા મરદે તેહેનો હાથ પકડીને તેહેને હોડીમાંથી નીચે ઊતારી, પછી તે ઘણી નબળી હતી તેથી તેહેના હાથ પર ટેકીને ઊભી રહી. માંહારા મનમાં આવીઊંકે હોડીમાંથી દેખાતી હતી તેહેવીજ એ ખુબસુરત છેકે નહીં તે જોઊં એમ કરીને હું તાંહાં જઈને જોઊં છઊંતો તે ખરેખાત ઘણીજ ફુટડી હતી. મેં તેહેના જેહેવી બઈરી આગળ કદી જોઈતી નહીં. પછી તેઓ પોતાનાં ઘર તરફ ચાલતાં થઆં અને હું પણ તેઓની પાછળ ચાલેઓ. તેઓ ઘર આગળ આવી પોહોચેઆં એટલે બારણાં આગળ એક બઈરી ઊભી હતી તે પેલીનો હાથ ઝાલીને તેહેને એક ઓરડામાં લઈ ગઈ, અને કોચપર સુવાડીને તેહેને પુછેછે, 'કેમ બેહેન તું થાકી ગએલી દેખાંએછે.'

'હા, મા, હું થાકી ગઈ છઊં.'

બાપ—'બેહેન લીલા દરીઆમાં ફરી આવેથી તાહારે મોહાડે જરા લાલી આવી જણાએછે ખરી.'

લી૦—(ડોકું ધુણાવીને) માહારા પેઆરા બાપુ જી હું તડકો ખાઈને આવી છઊં તેહેમાં માહારૂં મોહો તમને લાલ જણાતું હશે, બાકી માહારા જીવને તો કાંઈ ફેર જણાતો નથી. દમ ઘણો ચહડેછે. હવે હું ઘણા દાહાડા જીવનાર નથી. મા, ઓ માહારી મા, માહારે જલદી તહને મુકીને જવું પડશે. હું હવે સારી થઈશ હેવી ખોટી ખોટી વાતો કહીને મહને દુખી નો કર.'

મા૦—'લીલા, માહારી લાડકી, તું એમ કેહ તે

માહારીથી કેમ ખમાએ ? જો આપણા ડાકટર કેહેછેકે દરીઆની હવાથી પાછી તું સારી અને મજબુત થશે.

લી૦—(જરા મલકાઈ ને) 'મા, ડાકટરતો જાણેજછે કે હવે માહારા હાલ ખોટા, પણ તહને તે એમ કેહેવાને રાજી નથી. તે જાણેછે કે હું મરીશ તારે તહને અને બાપુજીને ઘણું દુખ લાગશે.'

માં૦—'બેહેન તું હમારે પેટે એકની એકછે. તું મરશે તો હમારો જીવ નીકળી જશે; હમારીથી પછી રેહેવાશે કેમ ?'

લી૦—મા, હવે એમ નો બોલ. એથી માહારૂં મન ડગમગેછે. મહને ઘટેછે કે ઈશવર પર ભરોસો રાખીને તે જે દુખ પાડે તે ખમવું. જો આ દુનીઆ નાશવંતછે; હેમાં રહીને થોડા દીવસ પછી સઊ કોઈને એકવાર મરવું છે. તો પછી તેહેનું દુખ શું કરવા ધરવું જોઈએ ? મુઆ પછી આ કરતાં સારી અને અનંત સુખવાળી બીજી દુનીઆમાં જવાનુંછે. તાંહાં ગઆ પછી કાંઈ મરણ નથી, માટે તું વીશવાસ રાખ, આપણે સઊ પાછાં તાંહાં એકઠાં થઈશું. તમારાં દુખની વેળાએ ઈશવર તમને છુટાં મુકનાર નથીં; તે હંમેશ તમારી સાથેનો સાથેજ રેહેશે. મા, તું રડ નહીં, તું રડેછે તે જોઈને મહને દુખ થાએછે. હું મરવાને તઈઆર છઊં !.'

માં૦—'અરે બેહેન ! માહારી લાડકી ! તું જીવશે; એમ વાકું વાકું નો બોલ.'

પછી લીલાની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવેઆં. તે જોઈને માહારા દીલમાં જાણે બાણ વાગાં. હું જરા ડુસકું ભરીને બારીમાંથી બાહાર નીકળી ગઓ. પછી આજ રાતરે હું પાછો તે શેહેરમાં ગઓ કે જોઊં પેલી બાઈ સારી થઈ કે નહીં. અને ધીમે ધીમે જઈને જોઊં છઊં તો જે ઘરમાં તે રેહેતી હતી તે ઘર બંધછે. પછી હું આણીમેર પેલીમેર ફરીને મસાણમાં ગઓ, તો તાંહાં એક નવી બનાવેલી કબરની ઊપર એક પથર પર લીલાનું નામ કોતરેલું જોઈને હું ઘણો રડેઓ અને પછી માહારે ઘેર ચાલતો થઓ.

ધણી ધણીઆણીને શીખામણ.

—o—

જે ધણી ધણીઆણીઓ નીચે લખેલા સુખનો મનમાં રાખીને તે ઊપર અમલ કરશે તેઓમાં ટંટો કંકાસ કદી થશે નહીં અને તેઓ સુખથી હળીમળીને રેહેશે.

ધણીઓને ૧. હંમેશ તમારી બાએડીને તમારી બરોબરીની ગણો; તેહેની સાથે પેઆરથી અને સુલાહેજાસર ચાલો; કોઈ વેળાપણ તમે તેહેની ઊપર હકુમત કરતા હોવ તેમ તેહેને કાંઈ કેહેશો નહીં.

૨. રસોઈ, છોકરાં છઈઆં વગેરે તેહેના ઘરખટલાનાં કામમાં તમે વચે પડશો નહીં. તે કામ તેહેનેજ કરવા દેજો.

૩. તેહેના દરજજા માફક જોઈતી કરતી ચીજો લેવાને તેહેને હમેશાં જોઈતા પઈસા આપજો, કદી ના કેહેશો નહીં.

૪. તે જે કાંઈ કેહે તે જો વાજબી હોએ તો તરત ખુશીથી તે પરમાણે કરજો.

૫. બરાબર અથવા વખતસર રંધાઊં નહીં હોએ, તો તેટલા ઊપરથી તેહેની ઊપર ચીડીઆં નો કરતા.

૬. જો તે સમજુક અને ડાહી હોએતો તમારાં સરવે જોખમ ભરેલાં કામમાં તેહેની સલાહ લેજો. ઘણા માણસો પોતાની બાએડીની સલાહથી નુકસાનમાં ફસાઈ પડતાં બચેલાછે; અને ઘણાએક મુરખ માણસો બાએડીની સલાહ નહીં માનેથી પાએમાલ થઈ ગઆછે. આપણા સુખ દુખની વાતમાં આપણી બાએડી કરતાં વધારે શરીગત કોઈ નથી, માટે તે જેહેવી ખરી સલાહ આપશે તેહેવી બીજું કોઈ આપનાર નથી.

૭. જો તમને કાંઈ દુખ આવી પડેતો તે વાત ખુલા દીલથી તમારી ધણીઆણીને કેહેજો, તે તેહેનો કાંઈપણ તોડ કાહાડશે. તમારા પઈસા ખુટેઆ હશે તો તે ઘરનો ખરચ ઓછો કરશે.

૮. કોઈ પણ કારણસર બીજાં માણસનાં દેખતાં તમારી બાએડીને ધમકાવશો નહીં. કેટલીએક બાએડીઓ હેવીછે કે છાનામાના તમે ગમે તો મારો તોપણ તેઓને ઘણું દુખ લાગે નહીં; પણ કોઈનાં દેખતાં જરા હુંકારો કોહો તો તેઓનો જીવ જાએ.

ધણીઆનીઓને—૧. હંમેશ તમારા ધણીની સાથે હસતે મોહોડે વાત કરો; ઘરમાં તેઓને જેમ સુખ થાએ તેમ કરવામાં કાંઈ કસર રાખો નહીં, અને તે જેમ તમારી ઊપર પેઆર કરે તેમ તમે પણ તેહેની ઊપર પેઆર કરતાં રોહો.

૨. ખાનપાન બાબત, ઘર ચલાવવામાં તથા તમારા પોશાક અને તમારી રીતભાતમાં તમારા ધણીને પસંદ પડે એમ કરતાં રોહો.

૩. તમારા ધણીની ઊપર હકુમત કરવાની વેતરણ કરશો નહીં. જે બાએડીઓ પોતાના ધણીની ઊપર હુકમ કરેછે તે ધણીઓની આબરૂ જગતમાં ઓછી ગણાએછે અને જે ધણીઓની આબરૂ ઓછી તેઓની ધણીઆણીઓની આબરૂ પણ ઓછી ગણાએ.

૪. તે જે જે વાજબી વાત કેહે તે કરવાની ખુશીથી અને તરત તજવીજ કરો અને બનેતો તેહેના કેહેતાં પેહેલાં તે કરી મુકો.

૫. જેથી અણબનાવ થાએ હેવી તકરાર અથવા દલીલ કોઈ વાર ઊઠાવશો નહીં, તેહેમાં ખસુસ કરીને ચાર માણસ બેઠાં હોએ તારે. બીજાં માણસોનાં દેખતાં ધણી ધણીઆણીની તકરાર થાએ હેના જેહેવું શરમીંદગી ભરેલું બીજું કાંઈ નથી.

૬. તમને પુછેઆ વના તેહેના કામમાં તમે પડશો નહીં.

૭. તમારા ધણીની કાંઈ એબ હોએ અથવા તમારે ને તેહેને કાંઈ વાતનો વાંધો પડેઓ હોએ તે તમે કોઈને કેહેશો નહીં, કેમકે જો તમે કેહેશો તો પછી તે વાત છુપી રાખવાને તમે ગમે એટલા સમ ઘાલેઆ હશે તોપણ તે વાત જાહેર થઈ જવાની અને સઊ લોક તે બાબત વાત કરવા લાગવાના.

૮. તમારૂં મન સુધારવાને મેહેનત કરજો કે તમારો ધણી સુધરેલો અને ભણેલો હોએ તો તેહેની જોડે એ ઘડી તમારીથી ડાહાપણ ચતુરાઈ ની વાતો થાએ.

૯. જેથી જરા પણ અણબનાવ થાએ અથવા તમારા ધણીને દુખ લાગે તેહેવી ચીજને હલકી અને નજીવી નો સમજશો.

૧૦. તમારો ધણી વેપાર કરતો હોએ તો તમે ખરચ પર હેવો હાથ રાખજો કે જો તે વેપારથી ટુટે તો તમને કોઈ એમ નહીં કેહેકે તમે બેફીકરાઈથી ખરચ કરેઓ.

૧૧. ખરચમાં છેક હલકાઈ અને બખીલાઈ નો કરતાં, તેમજ છેક ઊડાઊ પણ નો થતાં.

ધણી ધણીઆણી બંનેને—તમને માંહોમાંહે કાંઈ વાંધો પડે તો તે ફેડવાની તાકીદ કરજો અને એક બીજાની ભુલચુક માફ કરીને પાછાં એક થઈ જજો.

મોતી પરવાળાંનો હાર.

—o—

(સાંધણ પુસતક ૨ જાને સફે ૨૩૪ થી.)

એ પરમાણે હાર તો લીધો પણ પછી કીલીની શી ગત થઈ તે જુઓ. તેહેના મનમાં ઘણો પસતાવો થઓ અને તે વીચારવા લાગી કે મેં ઘણું ખોટું કામ કીધું જે માહારી માને આપેલું વચન મેં પાળીઊં નહીં. મટુએ તે હારનાં ઘણાંએ વખાણ કીધાં અને તેહેને સમજાવી પણ તેહેના મનનું સમાધાન થાએ નહીં.

પછી કીલીએ વીચાર કરેઓ કે 'હવે હું તરત ઘેર જઈને આ વાત સરવે માહારી માને કહું.' એમ વીચારીને ઘેર જઈને જુએછે તો મા ગાડીમાં બેસીને કેયાં બાહાર જવાની તઈઆરી કરેછે.

ગુ૦—ઓ માહારી લાડકી માહારે તહને કાંઈ કેહેવુંછે તે સાંભળીને તું ઘણી મગન થશે. આજે સહવારે તાહારી નવનીત કાકીનો કાગળ આવેઓછે તે પરથી જણાએછે કે તે અને તાહારા ત્રીકમ કાકા અને તેમની બે છોકરીઓ સરવે આવીને થોડાએક દાહાડા આપણે તાંહાં રેહેવાનાછે, અને હું હમણાં તેઓને લેવાને મારે અગની રથના મથક આગળ જાઊં છઊં. ઈછી અને મંછી એ બે છોકરીઓ આવશે તારે તહને રમવાની ખુબ મજેહ પડશે, નહીં વારૂ બેહેન ?

કી૦—'હા, મા, અને તે બેહેનોને હું ઘણા દાહાડા થઆ મળી નથી તે ગમાશે. પણ હું તાહારી જોડે ગાડીમાં આવું ?'

ગુ૦—'ના, બેહેન, કાંઈ જરૂર નથી. તું તાહારે હીંઆં સારાં લુઘડાં પેહેરીને બેસજે એટલે હમે સઊ આવી પોહોંચીએ છંઈએ.'

એમ કહીને મા ગઈ તારે કીલીએ વીચારીઊં જે હવે તે પાછી આવશે તારે હારની વાત હું તેહેને કહીશ. પણ તેમ કાંઈ થઊં નહીં. તે પાછી આવી તારે તે પોતાની નવનીત જેઠાણીની ખબર અંતર પુછવામાં પડી અને કીલી ઈછી બેહેન અને મંછી બેહેન

ની સાથે હવીતો રમવામાં પડી કે પેલા હારની વાત
કહેવાનો જોગ બનેઓ નહીં, અને તે હાર તેણે પેટીનાં
એક વખોચમાં પોતાનાં બીજાં ઘરેણાંઓમાં મુકેઓ.

ત્રણે બેહેનો સરખી ઊંમરની હતી. ઈછી અ
ગીઆર વરશની, કીલી દસ વરશની, અને મંછી એ
કાદ વરશે નાહાની હતી. ઈછી ઘણી ડાહી અને ન
રમ સભાવની અને મંછી હસમુખી અને ટકોળી છોક
રી હતી. તેઓએ માંહોમાંહે કઈ કઈ રીતની વાત
ચીતો કરી પછી ઈછી બોલી.

'માહારી નીરાંતની વેળાએ મા મહને ગામની
ગરીબ છોકરીઓને માટે ચણીઆ ચોળી શીવવા દેછે
તે ચણીઆ ચોળી ગરીબ છોકરીઓ પેહેરીને મંદીરે
દરશણ કરવા આવેછે તારે માહારા જીવમાં કેહેવો આ
ણંદ થાએછે, બેહેન શું કહું તહને ? માહારી મા ઘણી
દઆળુછે. તે મહને ચોળી ચણીઆ વેતરી આપેછે. તે
હું શીવું છંઉં. અને માહારા બાપ મોહોટા ચહુટામાં
થી માહારે સારૂ સરવે શીવવાનો સામાન લાવેછે એટ
લે મહને ઘણા પઈસા પણ બેસતા નથી.'

કી૦— તારે શું બેહેન તે પઈસા કોણ તું આપે
છે ?'

ઈ૦—'હા, હુંજ આપું તો; બીજું કોણ આપે ?
મા કહેછે કે જેહેને માટે આપણને કાંઈ દામ આપવાં
પડે નહીં તે કોઈને આપવામાં કાંઈ પુન લાગે નહીં.
કીલી બેહેન હું તહને ખરૂં કહું છઉં કે નકામી વસ
તુ ઊપર પઈસા ખરચવા તેહેના કરતાં આ રીતે વા
પરવામાં માહારા જીવને ઘણો સંતોશ થાએછે.'

આ બોલ સાંભળતાં વારને કીલીને હાર સાંભરી
આવેથી જરા રડવું આવીઊં.

ઈ૦—'વારૂ બેહેન એ વાત તો રહી, પણ હવે તેં
બાળમીત્રની ચોપડી લીધી હશે. માહારે તેહેનો બી
જો ભાગ જરા જોવોછે. મહને આપજે, હું માહારે ઘેર
લઈ જઈશ અને જોઈને પાછો મોકલી દઈશ. હું તા
હારી ચોપડી બગાડું નહીં, હોં બેહેન.'

કી૦—(લજવઈને) 'બેહેન હજી મેં તે ચોપડી
લીધી નથી.'

ઈ૦—'શું કહેછે ? મેં જાણીઊં કે લીધી હશે. તા
હારી પાસે જોઈએ એટલા પઈસા તો થઆ હશે.'

સારૂં થઊં આટલી વાત નીકળતાંજ તે છોકરી
ઓને જમવાનું તેડું આવીઊં અને એ વાત એટલેથી
રહી.

તે દાહાડે કીલીના બાપના બે ભાઈબંધ જમવા
ને આવેઆ હતા. તે ઘણા હોશીઆર અને નામીચા
પુરૂશ હતા. તેઓએ જમતાં જમતાં ઘણીએક દીલપસંદ
વાતો છોકરાંઓ સમજે હવી રીતે કરી. પાછળથી ચો
પડીઓ બાબત વાત નીકળી તારે તેઓમાંથી એક જ
ણે કીલી તથા ઈછી મંછીની તરફ ફરીને કહીઊં, 'હ
મણાના વખતમાં છોકરાંઓને ચોપડીઓની તરફથી
ઘણો લાભ છે. ચોપડીઓ એટલી તો સસ્તી થઈ ગઈછે
કે ગરીબ લોક પણ લઈ શકેછે. ત્રીશ વરશ પર વાત
જુદી હતી. મેં એક ઠેકાણે વાંચીઊંછે કે એક છોકરાને
વાંચવાને કાંઈ ચોપડીઓ મળતી નહીં હતી. તેહેનાં મા
બાપ ઘણાં ગરીબ હતાં અને વળી ચોપડીઓ ઘણી મોહો
ંગી મળતી. પછી તે છોકરાએ શું કરીઊં ? જારે તેહે
ની મા તેહેને બજારમાં કાંઈ લેવા મોકલે તારે તે દુકા
નદારને જઈને કેહે કે, 'છાપેલા કાગળના કકડામાં
બાંધી આપો.' ઘણાએક દુકાનદારો પડીકાં બાંધવાને
જુની ચોપડીઓ અને વરતમાન પત્રો વેચાતાં લેછે; અ
ને એ પરમાણે એ છોકરાએ કેટલાએક છાપેલા કાગ
ળના કકડા એકઠા કરેઆ. તે કાગળને સઘળાને તેણે
પોતાના ઘરમાં ભીતે ચોંહોડેઆ અને રોજ રાત પડે
તારે તે વાંચે. તેહેની માએ તેહેને બધા અખશર શીખવે
આ. અને એ રીતે તે વાંચતાં શીખેઓ અને પછી ઘણો
ભણેલો થઓ.' પછી મંછીની તરફ જોઈને તેણે કહીઊં,
'છોકરી તહને વાંચવાનો શોકછે ?'

મં૦—'હા, છેતો ખરો, પણ કીલી બેહેન જેટલો
નહીં. એતો પોતાના સઘળા પઈસા ચોપડીઓ લેવા
ને એકઠા કરી મુકેછે.'

કીલીના કાકા—બોલેઆ, 'વારૂ બહુ સારી વા
તછે. માહારી મંછી પણ એમ કરે તો મહને બહુ ગમે.
કીલી જેવડી નાહાની છોકરી પોતાના પઈસા ડાહાપ
ણથી ખરચે હેવા દાખલા થોડાજ જોવામાં આવેછે.'

આ સાંભળીને કીલી ઘણી લજવાઈ. પેલા ધ
ણીએ પાછી વાત ચલાવીને પુછીઊં, 'કીલી બેહેન હ
વે તું કહી ચોપડી લેવાનીછે ?'

બીચારી કીલીએ નીચું મોહોડું કરીને સાંભળે
આ કીધું કાંઈ જવાબ દીધો નહીં.

મં૦—'એતો હવે બાળમીત્ર ને ઈસપનીતી ને નાના ફડનવીસની વાત ને નરસી મેહતાનું મોહોસાળું ને સુદામાજીની વાત ને બીજી ઘણીએક ચોપડીઓ લેવાનીછે અને હેની પાસે તે લેવાના પઈસાઓ હેની પેટીમાં થવા આવેઆછે.'

'વારૂ બેહેન તારે તાહારી પેટીતો હમને દેખાડ. જેટલા પઈસા ખુટતા હશે તેટલા હું પુરા કરી આપીશ કે તું તાહારે કાલે જઈને તે ચોપડીઓ લાવજે.'

કીલીથી ઊંચું જોવાણું નહીં અને તેહેની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવેઆં. તે જોઈને તેહના ત્રીકમ કાકાએ કહીઊં કે, હેને મોહોડે હેનાં આટલાં બધાં વખાણ કરેઆં તેથી એ શરમાઈછે. છોકરી બહુ શરમાલ દેખાએછે.

ગુ૦—' કીલી જાતો બેહેન વેહેલી વેહેલી, તાહારી પેટી લાવતો આપણે બતાવીએ.'

કી૦—(આંખમાંથી ડબ ડબ આંશુ પાડીને અને મોહોંઢેથી રડી દઈને, 'ઓ મા ! હું તહને ઠગી. માહારી પાસે હવે કાંઈ પઈસા નથી; મેં તે સઘળા ખરચેઆ. હું ડાહી છોકરી નહીં. તાહારા કહેઆ પરમાણે હું ચાલી નહીં. મેં—મેં (ડુસકાં ભરતી ભરતી) તે હાર લીધો.' એમ બોલીને કીલી તાંહાંથી ઊઠીને દોડતી પોતાની મા પાસે ગઈ અને વળગી પડીને તેહના ખોળામાં માથું મુકીને ખુબ રડી.

આ જોઈને સઊ કોઈ અચરત પામેઆં. પછી મા ઊઠીને કીલીને ઓરડા બાહાર લઈ ગઈ. તારે કીલીએ પોતાની વાહાલી માને સઘળી વાત સાચે સાચી કહી દીધી, અને કહીઊં, 'ઓ માહારી મા, મહને તું માહારી ભુલ માફ કર. માહારા મનમાં ઘણું દુખ થાએછે. મેં હાર લીધો તારથી જરાપણ માહારા જીવને ચેહેન પડીઊં નથી. હું તહને એ બધી વાત કેહેવાની હતી.'

ગુ૦—' હા, છોકરી તું કેહેછે તે વાત હું સાચી માનું છઊં. પણ તું જો કે એક ભુલ કીધા પછી તેમજ ઘણીવાર બીજી કરવાનું મન થાએછે. હવે હું કાંઈ તહને વધારે ઠપકો દેતી નથી, હું જાણું છઊં કે તાહારા મનેજ તહને સારી પેઠે શીખશા કરી.'

કી૦—પણ મા તે હાર તું લઈને કેઆં નાખ માહારાથી તે દેખાતો નથી. તે દેખીને મહને મોંહથી ઘણું દુખ થાએછે.

ગુ૦—ના, બેહેન હું તે કાંઈ લેવાની નથી. તું તે હાર તાહારી પાસે રેહેવાદે. તે જોઈ જોઈને તું ડાહી થશે. નીત નીત તું તે જોતી જા, અને તે હાર તહને જે સલાહ આપે તે સમજતી જા. જો એ હારની વાત ધેઆનમાં રાખીને ડાહી થશે તો હું ઘણી મગન થઈશ કે માહારી કીલીએ છ રૂપીઆ ખરચીને ડાહાપણ મેળવીઊં.'

હાથીની ઈઆદદાશત અને આદત.

હાથીને જે શીખવીઊં હોએછે તે તે સારી પેઠે મનમાં રાખી મેહેલેછે, તેહને કોઈએ કાંઈ દુખ લગાડીઊં હોએ તો તે ઘણી મુદત પછીપણ તેહનું વેર લેછે, અને જુનો માહાવત ઘણા દાહાડા થઓ નહીં દીઠો હોએ તોપણ દખતાં વારને તે તેહેને ઓળખેછે. એ ઊપરથી સાફ જણાએછે કે હાથીની ઈઆદદાશત ઘણી મજબુતછે. એક હાથણી નાહાસીને જંગલમાં જતી રહી હતી. તે આસરે દસ વરશ કરતાં વધારે વાર છુટી રહેઆ પછી બીજા કેટલાએક હાથીઓ સાથે એક ખાડામાં પકડાઈ. તેહવામાં તેહેને પેલા શીકારીઓએ ઓળખી અને નામ લઈને બોલાવી. તે સાંભળીને તે તરત ખાડાની બાજુપર આવીને ઊભી રહી. તે જોઈને કેટલાએક માહાવત ફળનાં પાતરાં તેહેને ખાવાને લઈ ગઆ. તે તેણે પોતાની સુંડે વતી તેઓના હાથમાંથી લીધાં એટલુંજ નહીં પણ પોતાનું મોહોડું ઊઘાડીને માહાવતોને હાથે તે પાતરાં તેણે ખાધાં અને માહાવતોને પંપાળવા દીધું અને પીઠ થાબડવા દીધી. પછી કેટલાએક પાળેલા હાથીઓને તેહેની નજદીક લઈ ગઆ અને માહાવતે તેહેનો કાન પકડીને તેહેને સુઈ જવાનું કહીઊં. આ વાત તેહેને પેહેલ વેહેલાં તો જરા ગમી નહીં, પણ બીજા માહાવતો તાંહાં હતા તેઓએ તેહેને નામ લઈને બોલાવી તારે તે તરત આવી અને તેઓએ તેહેને આગળની માફક વગર હરકતે પંપાળી. તારપછી તેણે બીજા હાથીઓને પણ પોતાની પાસે આવવા દીધા. પછી એક માહાવતે દોરડું નાખીને તેહેને બાંધીને તે ઊપર સવારી કરી દીધી અને અંકુશ વડે બીજા પાળેલા હાથીઓની માફક તેહેને આસપાસ ફેરવી. પછી પેલો માહાવત જેમ કેહે તેમ તે હાથણી કરે; બેસવાનું કેહેતો એ

જેપોરનાં મહારાજા.

સી જાએ અને ફરમાવેઆ વના પાછી ઊઠીને ઊભી થાએ નહીં; તે ખવડાવે તે ખાએ; અને તેહેની લાકડી પોતાની સુંડમાં ઝાલે અને માહાવત માગે તારે તે પાછી આપે. એ રીતે તે પાછી તાબેદાર થઈ.

સન ૧૭૮૭ ના જુન મહીનામાં એક હાથી આગલેજ વરસે પકડેલો તેહેને પીમલથી ખબર પડી કે ચાલીએ છઈએ તે વાઘનો રશતોછે એટલે તરત તે ઘભરાઈને માહાવત સમેત જંગલમાં નાહાઠો. માહાવતે જોણું કે એ કાંઈ હવે હાથમાં રેહે હેવું નથી એટલે પોતાનો જાન બચાવવાને માટે તે કુદીને એક ઝાડની ડાળીને વળગી પડેઓ. માહાવત પીઠ પરથી ગઓ એટલે હાથીએ પોતાની ઊપરનો સઘળો બોઝો લાખી દીધો. પછી દોહોડ વરસે એક હાથીના ટોળાંમાં તે પણ પકડાઓ. તારે એક માહવતે તેહેને ઓળખેઓ પણ તેહેની પાસે જતાંજ તેણે પોતાની સુંડ ઊઠાવી અને તેહેને મારવા દોડેઓ. આખરે એક ઘરડો શીકારી આવેઓ તેણે ઓળખેઓ કે નાહાસી ગએલો હાથી તે એજ. પછી હીંમત પકડીને આગળ ગઓ અને તેહેનો કાન પકડીને ફરમાવીઊં કે બેસી જા. તે જોઈને હાથી તાજુબ થઈને તરત નીચે બેઠો અને આગળની માફક કીકીઆરી પાડી તેથી સઉની ખાતરી થઈ કે એજ તે હાથી.

કલકતામાં એક સાહેબની હાથણી ભાર ભરીને ઊપલા દેશ તરફ જતાં છુટીને નાહાસી ગઈ અને જંગલમાં જતી રહી તેથી જડી નહીં. માહાવતે જે જે બાહાનાં કાહાડેઆં તે કોઈએ માનેઆં નહીં. તેહેને માથે એમ આળ ચહડાવીઊં કે હાથણીને તેં કેથાં વેચી ખાધી. એમ કહીને ધણીએ તેહેનાં બઈરાં છોકરાંને ગુલામ તરીકે વેચેઆં અને તેહેની પાસે રશતાઓ ઊપર મજુરી કરાવી. પછી આસરે બાર વરસે કેટલાએક જંગલી હાથીઓને પકડવાને સારૂ આ માણસને મોકલેઓ તેહેવામાં તેણે પોતાની હાથણી પેલાં ટોળાંમાં દીઠી તે જોતાંજ વારને બેધડક તે તેહેને પકડવાને ધસેઓ. હાથણીએ તેહેને ઓળખેઓ કે એ આપણો માહાવતછે, તેથી તેણે સુંડ ઊંચી કરીને તેહેને ત્રણ સલામ કરી અને પોતાની પીઠ ઊપર બેસાડી લીધો. તેણે બીજા હાથીઓને પકડાવવામાં ઘણી મદદ કરી અને ત્રણ બચાં સાથે લઈને બાર વરસે પોતાના માલીકને ઘેર પાછી આવી. આ વાત બની આવેથી પેલા બચારા માહાવતની આબરૂ બચી અને તેણે જે દુખ ખમેલું અને જે દીલેરી કરેલી તેહેને માટે તેહેના સેઠે તેહેને જીવે તાંહાંસુધી એક સારો પગાર મુકરર કરી આપેઓ. એ હાથણી પાછળથી ગવરનર હેસટીંગસ સાહેબની પાસે હતી.

ઊપલી વાતો ઊપરથી જણાએછે કે હાથીની ઈઆદદાશત ઘણી મજબુત હોએછે પણ તેઓમાં અકલ અથવા બુધી ઓછી હોએછે; કેમકે જો અકલ ઘણી હોએતો એ જાનવર છુટાપણું ભોગવેઆ પછી પકડાઈને તાબેદારીમાં ખુશીથી આવી પડે નહીં. પણ તાબેદારીની તેઓને આદત પડી ગએલીછે તેથી આગળની વાત ઈઆદ આવીને પાછું તાબે થઈ જવાનું તેઓને મન થાએછે.

જેપોર તથા તાંહાંના માહારાજા.

"જેપુરનો માહારાજા સવઈ રામસીંગ બાહાદુર બલવાના હીંગામમાં ઈંગરેજ સરકારનો વફાદાર મીત્ર રહાછે અને તેણે ઘટતી મદદ કીધીછે. એ રાજાની તસવીર પાસેના પાના પર પાડીછે. એ રાજા જુવાન ઊમરનો મારવાડી પોશાકમાં સુંદર ગાદી તકીઆ ઊપર પાસે તરવાર મુકીને રજપુતની ઢપ પરમાણે બેઠેલો દેખાએછે. એ રાજા રજપુતની જુની ઓલાદથી ઊતરેલોછે. બળવાના સઘળા હીંગામમાં એ રાજાએ ઈંગરેજ સરકાર સાથે ખરી મોહોબત દેખાડીછે અને દરએક વેળાએ પોતાથી બનતી મદદ કીધીછે. રોહીલખંડ જેવા બલવાના મુખીઅ મથકમાં એ રાજાનો મુલક આવેઆ છતાં તથા દીલીના અગાઊના બાદશાહો સાથે એ રાજાના ખાનંદાનને અતીઘણો સંબંધ હોવા છતાં તે ઈંગરેજ સરકારનો વફાદાર મીત્ર રહો એ ખચીત મોટી વાતછે. તેની દરબારમાં રેહેનારા પોલીટીકલ એજંટ મેજર ઈડનની સાથે એ રાજા તથા તેના કારભારીઓ વચે હંમેશ મોહોબત ભરેલી સોચના માલુમ પડીછે. જે વખતે મેજર ઇડન માહરાજાનું લશકર લઈને દીલી તથા આગરા વચે સંદેસો ચાલવાનું કામ કાએમ રહે એવી તજવીજ રાખવાને ગઓ હતો તેવામાં નશીરાબાદનું બલવાખોર લશકર જેપુરમાં આવી પોંહચેઊં હતું અને એ રાજા

ને મોહટી ધાસતીમાં નાખેઓ હતો. તોપણ તે રાજા
એ હીંમત પકડીને મી૦ ઈડનની સ્રી અને તેના છોક
રાઓને પોતાના મેહેલમાં બોલાવીને રાખેઆં હતાં.
તે શેહેરના રેહેનાર બીજા કેટલાંએક ઈંગરેજોને પ
ણ તેણે બચાવ થવાની જગો આપી હતી. એ શી
વાએ તેણે બળવાના હીંગામમાં ઈંગરેજ સરકારને
ઘણી મદદ કીધીછે તેનો બદલો ઈંગરેજ સરકારે વા
ળવો ઘટેછે. તે રાજા હાલ નજદીક ૨૭ વરસની ઊ
મરમાં છે. તે ઊદીઓગી છે અને પોતાના રાજકારો
બાર ઊપર સારૂં ધેઆન આપેછે. તેનો સુભાવ લોકો
ને પસંદ પડે તેવોછે અને તેની રઈઅત તેની ઊપર
ઘણો પેઆર રાખતી હોએ એમ માલુમ પડેછે.

દીલીના બાદશાહ માહમદશાહના વખતમાં
જેઅસીંગ નામના રજપુત સરદારને જેપુરનું રાજ સોં
પવામાં આવેઊં હતું. માહમદશાહની જેસીંગના ઊ
પર સારી મેહરબાની હતી. જેસીંગના વખતમાં જેપુ
રનું રાજ સુધરેઊં હતું પણ આગળ ચાલતાં તે માઠી
હાલતમાં આવી પડેઊં હતું. મરાઠા સરદાર તુકાજી
હોલકર અને સીંધીઆની તરફથી એ રાજ ઊપર વા
રેવારે હોમલાઓ થતા હતા. આખેર સન ૧૮૦૩
ના સાલમાં જેપુરનો રાજા જગતસીંગ કરીને હતો તા
રે તે રાજા અને ઈંગરેજ સરકાર વચે કોલ કરાર થ
આ હતા પણ તે કોલ કરાર બે વરસ પછી હીંદુસથાન
ના ગવરનર જેનરલ સર જારજ બરલોએ રદ કીધા
હતા. તારપછી જેપુરનું રાજ બીજાં તેર વરસ સુધી
માઠી હાલતમાં રહ્યું હતું. સન ૧૮૧૮ માં ઈંગરેજ
સરકારે જેપુરના રાજા સાથે ફરીથી કોલકરાર કી
ધા અને તે રાજને લુટારૂઓથી બચાવવાને પોતાને
માથે લીધું હતું. તે કોલકરાર થઆ પછી જેપુરનો
રાજા જગતસીંગ મરણ પામેઓ હતો. તેનો વારેસ
છોકરો નાહનો હોવાથી તે છોકરાની માએ જેપુરનો
કારોબાર ચલાવવાને પોતાને માથે લીધું હતું. તે રા
ણી ૧૮૩૧ ના વરસ સુધી રાજ ચલાવીને મરણ પા
મી પણ તેના વખતમાં રાજકારોબાર ઊલટો માઠી
હાલતમાં આવી પડેઓ હતો. એ રાણીનાં મરણ પ
છી તેના વજીરની અપરાધ ભરેલી ચાલને માટે તેને
ઈંગરેજ સરકારે કેદખાનામાં નાખેઓ હતો અને જે
પુરનો રાજકારોબાર ચલાવવાને પોતે માથે લીધું હ
તું. થોડી મુદતમાં ઈંગરેજ સરકારે જેપુરનો રાજ
કારોબાર સુધારીઓ અને જેપુરની રાણી ૧૨ લાખ
રૂપીઆનું મોટું કરજ મુકીને મરણ પામી હતી તે સ
ઘળું કરજ ફીટાડેઊં; એટલુંજ નહી પણ ૧૮૪૬ ના
વરશમાં જેપુરના જીવાન રાજાને વાસતે ૬ લાખ રૂ
પીઆની સીલક પુંજી એકઠી કીધી. ૧૮૫૧ ના સા
લમાં ઈંગરેજ સરકારે જેપુરનો સઘળો રાજકારોબા
ર હાવી સારી હાલતમાં લાવીને રાણીના જુવાન છો
કરાને સોપેઓ. તે જુવાન ઠાકોર હાલનો માહરાજા
સવઈ રામસીંગ બાંહાદુર તે વેળાએ ૧૯ ઈઆ ૨૦
વરસની ઊમરમાં હતો.

જેપુર શેહેર મુંબઈથી આશરે ૭૫૦ માઈલ દુ
રછે તે શેહરની આસપાસ પથરની મજબુત દેવાલ બાં
ધી લીધેલીછે. એ શેહર લંબાઈમાં તરણ માઈલછે
અને પોહળાઈમાં ૧॥ માઈલ ગણાએછે. જેપુરનો
કીલો હીંદુસથાનમાં એક મોટો સોભઈતો અને નામી
ચો ગણાએછે. ઘરો તરણથી ચાર માળના ઊંચા બાં
ધેલાંછે. મસીદ અને દેહરાંઓથી એ શેહરનો દેખાવ
ઘણો દીપી નીકલેછે. જેપુરનો મેહેલ તથા બાદશાહી
બગીચો સઘળી મળીને અરધો માઈલ જગા રોકેછે.
તે મેહેલને સાત અથવા આઠ માળછે. મેહેલને દરએ
ક છેડે ઊંચો અને ખુબસુરત મીનારોછે. એ મોટા
બાગમાં એક ટંકસાળ તથા તારા જોવાને આબસરવે
ટરીની ઈમારત બાંધેલીછે. એ ઈમારત જેસીંગના વ
ખતમાં બંધાઈ હતી અને હજુર સારી હાલતમાંછે પ
ણ જોતીસ શાસતરનો વરતારો કરનારા વીદવાન એ
શેહેરમાં હાલ ન હોવાના સબબથી તે ઈમારત ઊપી
ઓગ વગરની પડી રહેલીછે. ૧૭૭૯ ના વરસમાં
જેપુર મધેથી હીંદુ શાસતરનાં વેદનું આખું પુસતક ક
રનલ પોલીમરને મળી આવેઊં હતું તે તેણે બરીટી
શ મીઊશીઅમમાં ભેટ દાખલ મોકલીઊં હતું.

જેપુર જારે સારી હાલતમાં હતું તારે તેના તા
બેના મુલકની સઘળી પેદાસ દર વરસે એક કરોડ રૂ
પીઆની ગણાંતી હતી. ૧૮૦૨ નાં વરસમાં એ મે
હસુલ મધે નજદીક અરધો અરધ ઘટાડો થઈ ગઓ
હતો. ઈંગરેજ સરકારે એ રાજા ઊપર દર સાલ ખ
ડણી વધારીને દર વરસે આઠ લાખ સુધીની ખંડણી
લેવા માંડી હતી પણ પાછળથી દર વરસે ચાર લાખ
રૂપીઆની લેવાને કબુલ રાખેઊંછે. રાજાની તરફ
થી ૧૮૦૦૦ પાએદળ તથા ૨૦૦૦ ઘોડેસવાર તથા

૧૦૦ તોપખાનાનું લશકર જેપુર તથા તેની આસપાસના પરગણાઓ ઊપર રાખવામાં આવેશે છે."

સતીઅ પરકાશ.

વખતને આરાધના.

—o—

દોહેરા.

દીવસ રાંત્રી પળ ઘડી પ્રહર ॥ એ રૂપે સાક્ષાત ॥
ફરે નીરંતર પર્યટન ॥ જગમાં થઈ વીખ્યાત ॥ ૧.
ગમેન નીપમસર તુજ ખરૂં ॥ ધીમું તે પરમાંણ ॥
(પણ) લાગે વીધુત વેગસર ॥ ગણે નહી કોઈઆંણ ॥ ૨.
નહી ભાળૂ આં વીશ્વમાં ॥ વસ્તુ એવી એક ॥
જે પરનપડે છાપ તુજ ॥ નહી લખે તું લેખ ॥ ૩.
વખત મુલ નવ થઈ સકે ॥ મૂલ સર્વનું હોય ॥
ગયું ધંન પાછું મળે ॥ ગઈ વખત નવ જોય ॥ ૪.
સર્વ કાર્યનો સમય છે ॥ ચેતે પ્રાંણી જેહ ॥
યોજે યુકતી અનુસરી ॥ સુખ પાંમે બહુ તેહ ॥ ૫.
વાંવેતરની વખતમાં ॥ ચુકે ચાતુર માસ ॥
તે કણબી પુઠ શ્રમથકી ॥ નહી ભરે નીજઆસ ॥ ૬.
સમય શ્રમ કરનારને ॥ ધરતી દેછે પાક ॥
અવસર ચુકયા મેઉલા ॥ કરે ધાંન્ય ધુળશાક ॥ ૭.
ક્ષણભંગુર આયુષ્ય તે ॥ દીધું. માંનવી કાજ ॥
રચે જેહ સંસારમાં ॥ ખટપટનું માહારાજ ॥ ૮.
અતી લોભ જંજાળમાં ॥ હર નીશદીન તે રેહે ॥
નહી ધરે નીજઉર વીશે ॥ કાલે કાળજ ગ્રહે ॥ ૯
અંવધ રૂપીતાંતણો ॥ ખેંચે તું હરદંમ ॥
અંત આવે એટલે ॥ તૂટે એકજ દંમ ॥ ૧૦.
નહી રાજા નહી રંકને ॥ કાળ ગણે પળ એક ॥
નહી જવાંની મદમાં ॥ ધરે બહૂ જે ટેક ॥ ૧૧.
સુખ શૈયામાં પોઢતા ॥ જમતા ભોજન ભાવ ॥
ભરાય જેને આંગણે ॥ દેશ દેશનાં નાવ ॥ ૧૨.
રેહેતા મંદીર મેહેલમાં ॥ જઈ શકે નવ કોઈ ॥
ચોકી પોરા જાગતા ॥ હર નીશદીન તો હોય ॥ ૧૩.
પણ પેશે નીશ્ચીત થઈ ॥ કાલતણું લશકર ॥
નહી ગણુ ગારે ભૂપને ॥ તાડે હઈયૂ કર ॥ ૧૪.

૪. મુ. ૧૯

ભરામણની અવસથા.

—o—

પુરોહીત ભીખારી ભીખારી, ભરામણ ભીખારી ભીખારી ॥
ખાંધે ધરે તે ઝોળી ભારી, ભરામણ ભીખારી ભીખારી ॥ટેક॥
ઘર ઘર દોડે વગર જોડે, આંગે કામળ હોડે ॥
સેરીએ સેરીએ પોળે પોળે, રખડે ધનને કોડે ॥ ભરામણ॥ ૧.
ગાંડી ઘેલી જજમાનીને લખશમી કહી એમ બોલે ॥
રડતાં વહડતાં છોકરાં તેહેનાં રમાડે લઈને ખોળે ॥ ભ૦॥ ૨.
તેડું આવે જજમાન કેરૂં તારે દોડે સંધેઆ છોડી ॥
આશા મોહોટી મળવા કેરી, પણ મળે નકાંઈ કોડી ॥ભ૦॥૩.
આવતાં ગોરને વાર થાએતો, બીહીવાડે આંખો કાહાડી ॥
રાતો પીળો થઈ થઈ બોલે જાણે લાગી હોએ મન હાડી ॥ભ૦॥૪
કેમ તું મોડો આવેઓ ભરામણ કામ બીગાડું હમારૂં ॥
બદલી તુજને કરીશ બીજો તારે જાશે માન તહારૂં ॥ભ૦॥૫.
ખરચ આવે ઘેર તારે નોતરાં મોકલે ગોર હાથે ॥
તેહેમાં ભુલ કાંઈ હોએ પોતાની તો નાખે ગોરને માથે ॥ભ૦॥૬
ભીખશા લેવા જાએ ગોરતો જજમાની કેહે આવો ॥
હીંચકો નાખી છોકરાંને પછી ધુપેલ બજારથી લાવો ॥ભ૦॥૭.
વેદ ભણેલો હોએ વીપ્ર પણ હેવી જજમાન વરતી ॥
જજમાનને ઘેર ગોરાણી પણ ગોરની પુઠે ફરતી ॥ ભ૦ ॥૮.
હે પ્રભુનો નીશચે છે દવીજ ભરંમ તેજ કેમ મુકે ॥
અંન વસત્રનો દાતા જાણી કરશણ શરણું નવ મુકે ॥ભ૦॥ ૯.

બચાંઓને શહીઅડ કાહડવાના ફાએદા.

—o—

શહીઅડ ઘણી તરેહનાછે, તેમાં મુખીઅ તરણ જાતના, જેવાકે મોટા શહીઅડ, અછબડા શહીઅડ, અને ગોવરૂં. તેઓની નીશાની નીચે પરમાણેછે. પેહલી જાતના ચણા જેવા મોટા તથા પાશે પાશે થાએછે, અને તે વેલા તાવ ઘણી આવેછે; બેશુધી થાએછે, પાણીનો શોશ લાગેછે, માથું દુખેછે, આંખમાંથી પાંણી ગલેછે, આંખો મીચાઈ જાંએછે, અને હાંફ ઊઠેછે. બીજી જાતના શહીઅડ, વટાણા જેવા મોટા પણ છુટા છુટા નીકલેછે, તેથી શરીરે દુખ થાએછે, પણ પેહેલી જાતનાં કરતાં, તાવ; ઘબરાટ, ગરમી વગેરે દુખ કમજોર હોએછે. તરીજી જાતના શહીઅડ મગ અથવા બાજરી જેવડા હોએછે, અને ઘણી જગોએ તે અશાઈ જેવા ફુટેછે, અને તેનો રંગ રાતો હોએછે. એથી પેહેલા બેના જેટલું દુખ થતું નથી.

ઈનશાન ઊપર જે જે આફતો પડેછે, તેમાંની એવી એક મોટી આફતછે. એ આફત ઈનશાનને પોતાની જીંદગીમાં એકવાર નડેઆ વગર રેહેતી નથી. એ દુશટ રોગથી ચેહરો ચારાંથી બે શીકલ થાએછે—આંખોમાં ફુલાં પડેછે—આંખો જાએછે—એટલુંજ નહીં, પણ ઘણી વખતે બચાંનો જાંન પણ જાએછે—વાસતે શહીએડના ઘાટકી મરજથી બચાંઓનાં જાંન બચાવાનો એક શેહેલો ઊપાએ માંબાપોનાજ હાતમાં છે અને તે એટલાજ એછે કે બચાંઓને શહીએડ મુકાવવા.

આપણા દેશમાં જે રીતે ગઊ સીતલા કાહડેછે, તે ઘણીજ શેહેલી રીતછે. ગાએનાં થાન ઊપર શહીઅડ થાએછે, તેમાંથી જીણી અણીનાં નસતરથી થાન ઊપરના શીતલા મધેના એક દાણાને શેડી, તેમાનો ચેપ લઈને, જે છોકરાંને સહીઅડ કાહાડવા હોએછે, તેના બંધે હાત ઊપર પેલાં નંશતરથી ચેપ મુકેછે, તે વખતે જરા છોકરાંને દુખ થાએછે, તથા લોહી પણ નીકલેછે. ચેપ મુકીઆ પછી તાવ આવેછે, અને બે તરણ દીવશ પછી ચેપ મુકેલી જગો લાલ થાઈ નાહાની ફુલી જેટલા શહીઅડ ફુટેછે, અને નવમે દીવશે વટાણાના દાણા જેવા મોટા થાએછે. દશમો દીવશ થએ એટલે તેનું જોર નરમ પડેછે, અને પછી ધીમે ધીમે કરમાવા માંડેછે, અને ચઊદમે દીવશે પોપડા બંધાઈને હરાડમે દીવશે ઊખડેછે. હેવામાં જો કોઈ છોકરૂં બેસમજથી શહીઅડના દાણા ખણી નાખેતો, સુકાતાં ચાર પાંચ દાહાડા વધારે થાએછે—હવે વલી હેવી રીતે શીતલા કાહાડેલાં છોકરાંમાંથી, આઠમાં દાહાડાનો ચેપ લઈ બીજાં છોકરાંના હાત ઊપર લગાડેછે તો તેહેનેબી શહીઅડ કાહાડેલા કેહેવાએછે. વલી તેનામાંથી લઈ બીજાને, પછી તીજાને, એ પરમાણે શીતલા કાહાડેછે, એથી ઘણી પીડા થતી નથી, તથા માંબાપને જેમ પોતાનાં છોકરાને પોતાની મેલે શીતલા નીકલેછે, અને તે વખત જેટલું દુખ પડેછે તેનો શોમો ભાગ પણ દુખ ભોગવવું પડતું નથી. વલી ગઊ શીતલા કાહાડીઆથી તરણ ચાર ફુલા થાએછે, તેનું દુખ જે પડે તે કરતાં, વગર શીતલા કાહાડીઆથી જે પોતાની મેલે શહીઅડ નીકલે, અને આખા સરીર ઊપર પાંનશે હજાર દાણા થાએછે તેનું દુખ ઘણુંજ વધારે પડેછે—અને તે ઊપરાંત બચાંના જાનનો જોખમ રેહેછે. તે થી ઘણુંજ બેહેતર એછે કે ઊપર જણાવેલી શેહેલી રીત પરમાણે શીતલા કહડાવવા, કે જેથી થોડાંજ દુખમાં ઝરવે પીડા દુર થાએ.

શીતલા કાહડવાની રીત હેવી શેહેલીછે, અને મુંબઈમાં સંગલાં ધરમનાં દવાખાનાંમાં બચાંઓને મુફત સહીએડ કાહાડેછે, તોપણ ઘણીએક અસતરીઓ તાંહાં પોતાનાં છોકરાંઓને શહીએડ મુકાવા લેઈ જતી નથી, એ ઘણું દલગીરી ભરેલુંછે. જુઓ કે ઈંગલંડની સરકારે માણસોનો જીવ લેનાર આ જે વેરી રોગ શહીએડછે, તેનું જડમુલ ઊખેડી પાએમાલ કરનાર ડાકટરને ઘણી આબરૂ તથા શાબાશી આપી એટલુંજ નહી, પણ ગઊ શીતલા મુકવાની તેહેની ઊતંમ શોધના બદલામાં એક લાખ રૂપીઆ બખશેશ આપીઆ. પછી વરશો વરશ લાખો ઈનશાનના પરાન બચતા જોઈને બીજા બે લાખ રૂપીઆ તેને બખશીશ કરીઆ.

આવી સારી શોધ કરનારનો આપણે જેટલો ઊપકાર માનીએ તેટલો થોડોછે. કોઈ માનવીએ હેના જેવો માણસ જાત ઊપર ઊપકાર કીધો નથી, તથા તેહેના કરતાં વધારે કીરતી મેલવી નથી.

શહીઅડનો ઘાતકી રોગ, ઊપર જણાવેલા શેહેલ ઊપાએથી બરતરફ કરી શકાએછે તેવું જાણેઆં છતાં, પણ જે વેહેમી ઓરતો હઠીલાઈથી તે ઊપાએ વાપરશે નહીં, અને પોતાનાં પેઆરાં બચાંની ઘાત થવા દેશેતો, તેઓએ ખુબ અંદેશો કરવો જોઈએછે, કે આએ દુનીઆંમાંથી અશબાબ ઊઠાવીઆ પછે, તેઓને ખોદાતાલા આગલ પોતાનાં બચાંનાં મોહોતનો જવાબ આપવો ઘણો ભારી પડશે.

હમો પરમેશવર પાશે પરારથનાં કરીને એવી ઊમેદ રાખીએછે, કે આએ કમ્પીન માહા ઘાતકી રોગનું નીવારણ કરવાનો, જે ઊપાએ હાલ આપણાં હાતમાં આવેલોછે, તેનો જલદી ઊપીઆગ કરવામાં કોઈ માંબાપ ચુકશે નહી, અને પોતાને માંથે પોતાનાં બચાનાં જાંનની ઘાતનો ગુનાહ લેશે નહી. આમીન.

અ. ગ. ૨૦

હીંદુસથાનમાં બરીટીશ રાજને લાગતા મોહોટા બનાવો બનીઆ તે બાબત.

—o—

હીંદુસથાનમાં બરીટીશ લોકનું રાજ શી રીતે

થઊં, ને વધીઊં, તેની તવારીખથી સહુ કોઈએ વાકેફ થવું જોઈએ. એ તવારીખ જાણવા લાએક છે, ને એમાંથી કેટલીએક નશીહત ભરેલી વાતો આપણને મલી આવેછે. હમે જે ફકરાઓ નીચે ટાંકા છે, તે એ તવારીખના મુખીઅ ભાગો તરીકે સમજવા. ઈંગલંડની રાણી ઈલીજાબેથના દાહાડાઓથી તે ગઆં વરશની આખર સુધી બરીટીશ રાજને લાગતા કીઆ કીઆ મોહોટા બનાવો બનીઆછે, તેઓનું મુખતેસર બીઆન એ ફકરાઓ પરથી હમારા વાંચનારાઓને મલી આવશે; ને એથી તેઓને કેટલીએક વાતોનો ખોલાસો થઈ જશે. જે આંકો હમે નીચે મુકીઆછે તે ઈસવી સનેનાં વરશ સમજવા, ને જે વાતો એ આંકોની સામે આવે છે તે એ વરશોમાં બનેલા બનાવો તરીકે જાણવા.

૧૫૯૧ હીંદુસથાનમાં અંગરેજો પેહેલા આવીઆ.

૧૬૦૦ પેહેલી ઈસત ઈંડીઆ કંપની પાદશાહી સનદથી થાપન થઈ.

૧૬૦૯ ઈસત ઈંડીઆ કંપનીને બીજીવાર સનદ મલી.

૧૬૧૨ અંગરેજોના પેહેલાં કારખાનાઓ સુરત મધે નીકલીઆં.

૧૬૧૫ મગોલની દરબારમાં અંગરેજોનો પેહેલો એલચી આએવો.

૧૬૯૦ અંગરેજો કલકતા મધે પેહેલા વસીઆ.

૧૬૯૮ એક બીજી ઈસત ઈંડીઆ કંપની ઊભી થઈ.

૧૭૦૨ બેશે કંપનીઓ જોડાઈને એક થઈ.

૧૭૪૮ અંગરેજો તથા ફરાંસીસો વચે હીંદુસથાનમાં લડાઈઓ થવા લાગી.

૧૭૫૬ ચાંચીઆ લોકનો મજબુત કીલો આંગરીઆ કોલાબામાં હતો તે અંગરેજોએ તોડી નાંખીઓ. એજ વરશમાં સરાજા દાઉલાએ ૭૦૦૦૦ માણસોની ફોજ સાથે આવીને અંગરેજો પાસેથી કલકતા છીનવી લીધું; ને અંગરેજોના ૧૪૫ માણસને એક બંધીખાનું જેને "બલાક હોલ" નું નામ મલીઊંછે તેમાં કેદ કીધાં. એઓમાંથી ૨૩ માણસ જીવાં, ને બાકીના ૧૨૨ મરણ પામીઆં.

૧૭૫૭ પલાસીની લડાઈ. એ લડાઈમાં અંગરેજોએ સરાજા દઊલાની ફોજ ઊપર એક મોહોટી ફતેહ મેલવી; ને તે દીનથી હીંદુસથાનમાં અંગરેજના રાજનો પાએઓ નખાઓ.

૧૭૬૫ દીલીના મગોલ પાદશાહે અંગરેજોને બંગાલ, બીહાર, ને ઓરીસા પરાંતોની મેહેસુલ લેવાનું કામ સોંપીઊ. એ ઊપરથી અંગરેજોનું બલ બહુ વધીઊં હતું.

૧૭૭૨ વારન હેસતીંગસ બંગાલનો ગવરનર થએો.

૧૭૭૩ કલકતા મધે પેહેલી સુપરીમ કોરટ થાપન થઈ. ગવરનરનો પગાર વરશ દાહાડે બે લાખ, ને પચાસ હજાર રૂપીઆનો ઠેરવીઓ.

૧૭૭૫ વારન હેસતીંગસ પર લાંચ રૂસવત લેવાનો બટો મુકાઓ. એની તપાસ ઈંગલંડ મધે સાત વરશ ઊપર ચાલી હતી.

૧૭૭૬ છાસતીનો પરાંત અંગરેજોએ લીધો.

૧૭૮૦ હાઈદર અલી જે એક આમ સીપાહી હતો તે સરદારને દરજજે પોહાંચો; ને અંગરેજોને હરાવીને કરનાટીકનો પરાંત તેણે લીધો; પણ ૧૭૮૨ માં અંગરેજોએ તેને શીકસત કીધી.

૧૭૮૨ હાઈદર અલીના શાહજાદા ટીપુ સાહેબે અંગરેજોને શીકસત કીધી.

૧૭૮૪ પીટનું ઈંડીઆ બીલ પારલીએમેંટની સભામાં પસાર પડીઊં. એ બીલની મતલબ એ હતી કે હીંદુસથાનનો કારભાર ચલાવવામાં પાદશાહનો અખતીઆર થાએ. બોરડ આવ કનતરોલ એ ઊપરથી પેહેલ વેહલી થાપન થઈ.

૧૭૯૩ સદરદીવાની તથા ફોજદારી અદાલતો થાપન થઈ.

૧૭૯૯ સીરીંગાપટમ પર અંગરેજોએ હોમલો કીધો. ટીપુ સાહેબ મરણ પામીઓ.

૧૮૦૦ કરનાટીકનો આખો પરાંત અંગરેજને તાબે થએો.

૧૮૦૩ દુઆબનો પરાંત તથા દીલી અંગરેજોએ લીધી

૧૮૦૫ સીંદીઆ તથા હોલકર સાથે સલાહના કોલકરારો થઓ.

૧૮૧૨ હીંદુસથાનનો વેપાર કરવાને વેપારીઓને છુટ મલી.

૧૮૧૪ નીપાલના મુલક સાથે લડાઈ ચાલી.

૧૮૧૮ ખાંનદેશ, આજમીર, પુનું, ને મહારાશ્ટ દેશ અંગરેજોએ લીધો.

૧૮૨૪ બરમા દેશ સાથે લડાઈ શરૂ થઈ—રંગુન અંગરેજોએ લીધું.

૧૮૨૯ સતીઓ થવાની ઘાતકી રસમ અંગરેજોએ બંધ કરાવી.

૧૮૩૮ કાબુલની લડાઈ કે જે ચાર વરશ સુધી ચાલા કીધી તે શરૂ થાઈ.

૧૮૪૨ સીંધનો મુલક અંગરેજી સવસથાનો સાથે જોડાઓ.

૧૮૪૫ સીખ લોકોએ સતલીજ નદી ઊતરીને ફીરોજપોર મધે અંગરેજો ઊપર હોમલો કીધો.

૧૮૪૯ સીખ લોકોની આખી શેજ અંગરેજને તાબે થઈ; ને પંજાબનો મુલક અંગરેજી સવસથાનો સાથે જોડાઓ.

૧૮૫૧ બરમા દેશ સાથે બીજી વેલા લડાઈ થઈ, ને ૧૮૫૨ પેગુનો આખો પરાંત અંગરેજોએ પોતાને હસતક કીધો.

૧૮૫૩ હીંદુસથાનમાં પેહલો રેલવે ઊઘડીઓ, ૧૬ મી અપરેલે.

૧૮૫૬ આઊદનો મુલક અંગરેજી સવસથાનો સાથે જોડાઓ.

૧૮૫૭ આએ વરશના મે મહીનાની તારીખ ૧૦ મીએ બંગાલાની બામઠી શેજે મીરત શેહેર મધે બલવો શરૂ કીધો. એ બલવો પુરં દોહોડ વરશ ચાલીઓ. એ બલવામાં બંગાલાની શેજના ૭૦ થી તે ૮૦ હજાર ગામઠી સીપાહીઓ સરકારની વીરૂધમાં ઊઠા હતા; ને કેટલાએક અંગરેજો તથા તેઓના બઈરાં છોકરાંઓને ઘાતકી રીતે કતલ કીધાં. બલવાખોરોએ દીલી મેએની ૧૧ મી તારીખે લીધી હતી, ને મહમદશાહને પાદશાહ કીધો. એ શેહેર અંગરેજોએ સપટેમબર મહીનાની ૨૧ મી તારીખે તેઓના હાથમાથી લીધું.

૧૮૫૮ આએ વરશના નવેમબર મહીનાની પેહેલી તારીખે હીંદુસથાનમાં કંપનીની હકુમત બંધ પડી, ને પાદશાહી હકુમત શરૂ થઈ.

બામદાદ.

પરચુરણ બાબતો.

શેખ સાદીની હીકાએત—એક શખસે આવીને નોશેરવાને આદીલની પાસે વધામણી ખાથી કે તમારા ફુલાણા દુશમનને ઈશવરે આ જહાનમાંથી ઉડાવી લીધો તે સાંભળીને બાદશાહે કહું કે તેતો ઠીકછે પણ તે મહને મુકી દેશે હેવું કાંઇ તેં સાંભલીઉ ? દુશમનના મરવાથી મહને કાંઇ ખુશી થવાનું કારણ નથી કેમકે માહારી કાઆ પણ કાંઇ અમર નથી.

હાતીમ તાઈના જેહેવો આ દુનીઆમાં ઉદારતાને સારૂ બીજો કોઇ ધણી નામીચો થઓ નથી. તેહેને જારે પુછીઉ કે તાહારા કરતાં તેં કોઇને આ જહાનમાં વધારે હીંમતવાન દીઠોછે અથવા સાંભળેઓછે ? તેણે જવાબ દીધો કે હા, એક દીવસ ચાળીસ ઉંટને કુરબાન કરીને હું એક ઉમરાવની સાથે જંગલના એક ગોશામાં ગઓ. તાંહાં એક માણસ લાકડાંનો ભારો બાંધતો હતો. તેહેને હમે કહીઉં કે હાતીમ આજ જીઆફત આપેછે તાંહાં આખી ખલક ગઇછે ને તું કેમ નથી જતો ? તેણે જવાબ દીધો કે જે માણસ જાત મેહેનત કરીને ખાએછે તે હાતીમનો ઓસીઆળો થવાને આતો નથી. એ માણસ હીંમત અને જવાંમરદીમાં માહારા કરતાં વધારે હતો.

આબરૂ—આ દુનીઆમાં સઉથી કીમતદાર ચીજ બે છે આબરૂ અને જીંદગી; પણ ઘણી અફસોસની વાતછે કે એક હલકો નીંદાખોર આબરૂને ખલલ પોહોંચાડી શકેછે, અને એક હલકું હથીઆર જીંદગીનો છેડો આણેછે. માટે ડાહા માણસે સારા કેહેવાવવાની નહીં પણ સારા કેહેવાવવાને લાએક થવાની ફીકર રાખવી જોઇએ, અને એમ કરેથી આ દુનીઆમાં હેવી રીતે ચાલતાં આવડશે કે તેથી મરવાનો ભો જતો રેહે.

છાનાં રેહેવું—કોઇ માણસ ગુસામાં આવીને આપણને દુખ લાગે હેવું કાંઇ બોલે તો તેહેનો સઉથી સરસ જવાબ છાનાં રેહેવું એછે, કેમકે તેહેનું મન જારે ઠેકાણે આવશે અને ગુસો ઉતરી જશે તારે તેહેનું દીલજ તેહેને ઘટતી શીખશા કરશે.

વકીલનું વીલ—એક વકીલે વીલ કરૂં તેહેમાં તેણે પોતાની સઘલી ઓળકત બેસમજ અને ગાંડા લોકોને આપવા

તું લખીઉં. તે જોઇને એક જણે તેહને પુછીઉં કે તને આમ કેમ કરૂં ? તેહેનો જવાબ પેલા વકીલે દીધો કે માહારી સરવે દોલત હેવા લોકો પાસેથી મેહને મળેલીછે અને હવે હું તેઓને પાછી આપુંછઉં.

જગતમાં પાંચ ચીજ નવાઈની.

૧. વકીલ સાચું બોલે તે.
૨. ઉડાઉ માણસ કસરીઓ થાએ તે.
૩. બાઈડીઓ રૂપવતની ના કેહે તે.
૪. વેઆજ ખાનારો નાણાં ફેંકીદે તે.
૫. વેશીઆ ભલી થાએ તે.

વકીલને ચોર મળેઓ—એક વકીલ ગાડીમાં બેસીને ફરવા જતો હતો તેહેને એક ચોર મળેઓ. તેણે પીસતોલ કાહાડીને કહ્યું કે " તારી પાસે છે તે આપ નહીં તો તાહારો જાન લઉંછઉં. " તે જોઇને પેલા વકીલે ઘબરાઇને તરત પોતાની પાસે સો રૂપીઆની નોટ અસીલની પાસેથી ફીમાં મળેલી હતી તે આપી દીધી, અને ધીમે રહીને કહ્યું " ભાઇ આ તેં લીધી તો ખરી પણ તેં જુલમથી ચોરી કરી એમ તાહારી ઉપર તોહોમત લાગુ નહીં પડે માટે આ પીસતોલ તું મહને આપી દે કે કોરટમાં સો રૂપીએ પીસતોલ વેચી લેતું ઠરે. " ચોરે કહ્યું વા એતો બહુ સારૂં, માહારી પીસતોલ કાંઇ એટલી કીમતી નથી કે નહીં આપું. લો તમારૂં મન રાજી કરો એમ કહીને પીસતોલ આપતાંજ વકીલે વાંદરો ચહડાવીને કહ્યું કે " હવે માહારો વારો આવેઓ, પેલી નોટ પાછી લાવ, નહીંતો હમણાં બાર કરૂંછઉં અને તાહારો જીવ જશે. " ચોરે જવાબ દીધો કે, " વારૂ વારૂ હેમાં દારૂ કાંહાં ભરેલોછે કે તમે બાર કરશો અને માહારો જીવ જશે. " એમ કહીને તે નોટ લઈને નાહાસી ગઓ.

ચોપડીઓનો વેપાર—ઇઉનાઇટેડ ઇસટેટસ મધે તરણસેંહને પંચાવન પુસતક પરગટ કરનારા, બે હજાર વેચનારા, પંદર હજાર છાપનારા અને તરણ હજારને પાંચસેહ જીલદ બાંધનારાછે. સન ૧૮૫૭ માં એક હજાર કરતાં વધારે ચોપડીઓ છપાઇ હતી.

બીહીવાડવાની અસર—એક બાળક છોકરી બીજી બે ચાર છોકરીઓની જોડે રમતી હતી. તેઓમાંથી એક જણીએ નહીં ખબર પડે હેવી રીતે એક કાળું કપડું હોડીને એકાએક આવીને ઉભી રહી તેથી પેલી બાળક છોકરી હેવી તો ચમકી કે તેથી તેહેને આંકડી આવવા લાગી અને થોડા એકવારમાં મરણ પામી.

અનાજ ભરી રાખવાની રીત—રશીઆ દેશમાં જમીનમાં ખાડા ખોદીને તેહેમાં અનાજ ભરી મુકેછે. તે અનાજ ઘણી મુદત સુધી એમનું એમ રેહેછે. તેહેની રીત હેવીછે કે સુકી જમીનમાં મોહોટા ખાડા ખોદેછે અને તેહેની બાજુ કોલથી ચણી લીધાને ઠેકાંણે બાજુપર બાળવાનાં લાકડાં સીંચેછે અને નીચે થોડુંએક સુકું ઘાસ બાળીને માહેલી હવા પાતળી કરેછે અને પછી માંહે અનાજ ભરીને ઉપરથી હેવી રીતે બંધ કરી લેછે કે તેહેમાં હવા પણ પેસી શકે નહીં. હાવી રીતે અનાજ ૫૦ થી ૬૦ વરસ સુધી રેહેછે.

બરમા દેશમાં હોલી—એક અંગરેજ લખેછે કે બરમા દેશમાં તા૦ ૧૨ મી એપરેલ એ વરસનો છેલ્લો દાહાડો ગણાએછે. તે દાહાડે આખા દેશમાં લોકો એક નવી રીતથી રમેછે તે જોવાને પીગુ શેહેરનાં નવાબે હમને બોલાવેઆ હતા. તે રમત હેવીછે કે બાઈરાં હાથમાં પાણી ભરેલી પીચકારીઓ લઇને જે મરદોને જતા દેખે તેઓની ઉપર મારેછે અને તેમજ મરદો પણ પાછી પીચકારી બાઇરીઓની ઉપર મારેછે. આ રીતે પીચકારી મારવાનો હક સઉ કોઇને છે, પણ તેઓની આ અથવા બીજી રમતમાં કોઇ પણ જાતની બે અદબી કીધામાં આવતી નથી.

ધરતીકંપ—નેપલસ શેહેરમાં ધરતીકંપો થયાછે તેહેમાં નજદીક ૪૦૦૦૦ માણસોના જીવ ગયાછે.

ગરીબ લોક—શુમાર કાહાડવામાં આવેઓછે કે પારીસ શેહેરમાં ગરીબ લોક આસરે ચાર લાખછે.

શું શોધછે ? એક માણસ કાંઇ કારણસર પોતાની બઇરીની ઉપર રીસે ભરાઓ અને તેણે હેવો ઠરાવ કરો કે હવે એ બાઈરીની સાથે બોલવું નહીં. તે ઠરાવ મુજબ ઘણી મુદત સુધી તે બોલેઓ નહીં. એક દાહાડો રાતરે કાનમાં પુમડાં ઘાલીને સુતોછે તે હેવા વીચારથી કે પેલી બાઇ કાંઇ બોલે તો સાંભળવું પણ નહીં હેવામાં તે બાઈરી ઉઠીને દીવો લઈને સરવે ઠેકાણે જોવા લાગી. આમથી જોઇ રહા પછી તેમ જોએ અને તેમથી જોઇ રહા પછી બીજી તરફ જઇને જોએ એ પરમાણે કાંઇ ખોળતી હાએ હેવું ડોળ દેખાડીઉં. તે જોઇને પેલો ધણી પથારીમાં બેઠો થઓ અને વીચારેછે કે હમણાં એ પાછી સુઇ જશે, પણ પેલીની શોધનો કાંઇ છેડો આ

વેઓ નહીં. તારે અંતે અકળાઇને તેણે બઇરીને પુછીઉં કે " શું શોધેછે " ? " કેઆરની શું જોઆ કરેછે ? " તેહેનો તે બાઇએ જવાબ દીધો કે " તમારી જીભ શોધતી હતી તે હવે જડી. વારૂ તમે મહને કોહો શાંમાટે માહારી સાથે તમે બોલતા નથી ? શા માટે રોશ રાખોછો ? " તાર પછી બંને જણાંને પાછી સલાહ થઈ.

કનેઆકાળ જાએછે—હીસાબ કાહાડેઓછે તે ઉપરથી માલમ પડેછે કે હાલ ફરાંસ દેશમાં લગન કરવા લાએક ઉમરની જુવાન બઇરીઓ ૧૮૦૦૦૦૦ હરાડ લાંખછે અને તેઓ મનગાનતા વર શોધેછે.

બગીઓની સંખેઆ—લંડન શેહેરમાં બાહુતી છાપાવાળી બગીઓ ૧૦૦૦૦ થી વધારેછે.

સદગુણ અને દુરગુણ—ઘણું જીવવાનો સેહેલો રસતો સદગુણ; જલદી મરવાનો સેહેલો રસતો દુરગુણ.

લોકની આંખમાં કમળો—એક માણસ કોઇ બઇરીની સાથે કાંઇ છાની વાત કરતો હોએ તો બીજા લોક હેવું ગુમાન લઈ જાએછે કે એ બે જણને સારૂંછે. જે લોકો હાવો વીચાર ગનમાં આણેછે તેઓ જાતે સારા હોએ હેવું જણાતું નથી. જેઓને કમળો થઓ હોએછે તેઓ બીજાને પીળા દેખેછે તેજ મીસાલે જેઓનાં મન લુડાંછે તેઓ બીજાઓને પણ પોતાના જેહેવા લુડાં મનના સમજેછે.

એક બાપની સલાહ—એક વેપારીને લાખ રૂપીઆનું નુકસાન થઉં તેણે પોતાના છોકરાને પાસે બોલાવીને કહ્યું " આ આપણી વાત કોઇને કહીશ નહીં. " છોકરાએ કહ્યું કે ઠીકછે નહી કહું પણ એમ તમે કોહોછો તેહેનો સબબ શો ? બાપે જવાંબ દીધો કે " બાઇ એટલા માટે કે આપણને બે તરફનું દુખ નહીં પડે—એકતો પઈસા ગઆનું અને બીજું દુશમનની હાંસીનું. " શેખ સાદી

જોશીનું ગણીત—એક જોશી બાહારથી આવેઓ તારે તેણે પોતાના ઘરમાં કોઇ અજાણેઆં માણસને પોતાની બઇરી જોડે કાંઇ વાત કરતો દીઠો. તે જોઇને જોશી ઘણો ગુસે થઓ અને પેલા બીચારાને ગાળો ભાંડવા લાગો અને તેહેની જોડે અંતે મારામારી પર આવી ગઓ. તે જોઇને તેહેના એક ટોળી પડોસીએ આવીને કહ્યું કે જોશી માહારાજ તમે હેવા ભણેલાછો કે આટલું ઉંચું આસમાનછે તેહેમાં ફલાણો તારો ફલાણા ઘરમાંછે અને મંગલ ફલાણા ઘરમાં ફલાણે વખતે આવવાનોછે એ બધું ગણીતથી નકી કરીને હમને સમજાવોછો અને આ જમીનપરની આટલી હલકી વાતની તમને ખબર નહીં પડી કે ફલાણો માણસ માહારા ઘરમાં આવેછે. શેખ સાદી.

કેમ પણતા નથી ?—એક ઘરડા માણસને કેટલાએક જણાએ પુછીઉં કે તમે કેમ પણતા નથી ? તારે તેણે જવાબ દીધોકે " માહારે ઘરડી ઓરતને પણવી નથી. " તારે તેહને તેઓએ કહીઉં કે " ઘરડી નહીં તો રહીઉં કોઇ જુવાન શોધી કાહાડીને તેહેને પરણો. " તારે તેણે જવાબ દીધો કે " હું ઘરડો છઉં ને મહને ઘરડી ઓરત પસંદ નથી તો જુવાન ઓરત મહને કેમ પસંદ કરશે ? " શેખ સાદી.

ગરીબ લોકની ભલમનસાઈ—સન ૧૭૬૭ માં ઇસકાટલંડ દેશમાં એક જાતરા ભરાઈ હતી તાંહાં એક વેપારીના ગજવામાંથી એક કોથળી નીકળી પડી તેમા હજાર રૂપીઆનો માલ હતો. તે ગઆ પછી પેલા વેપારીએ જાહેર ખબર છપાવી કે જે ધણીને તે જડે અને તે લાવી આપશે તેહેને બસેંહ રૂપીઆનું ઇનામ આપવામાં આવશે. પછી થોડીવાર રહીને એક ગામડીઓ તે લઈ આવેઓ અને તેણે કહીઉં કે "જુઓ સાહેબ આ તમારી કોથળી મહને જડીછે, તપાસીલો." પેલા વેપારીએ જોઇ તો જેમ બાંધી હતી તેમની તેમજ હતી. તારે વેપારીએ ઇનામના રૂપીઆ આપવા માંડેઆ. તે પેલા માણસે લીધા નહીં અને કહ્યું કે એટલા બધા રૂપીઆ કાંઇ લેવાએ નહીં. પછી તેહેને દોહોડસો રૂપીઆ આપવા માંડેઆ તે પણ તેણે લીધા નહીં. પછી સો રૂપીઆ અને આખરે પચાસ રૂપીઆ આપવા માંડેઆ પણ તેટલા પણ તેણે લીધા નહીં; તેણે કહીઉં કે મહને માતર હડી રૂપીઆ આપો એટલા બસછે—તેટલા રૂપીઆ તેહેને આપેઆ તે તેણે મોહોટા એહેસાન સાથે લીધા. હીઆંમુંબઇમાં પણ હેવા કેટલાએક દાખલા બનેલાછે. શાબાસછે હેવા ગરીબ લોકને કે ધન દેખીને તેઓની દેઆનત તેઓ બગડવા દેતા નથી.

એક બઇરીની ચતુરાઈ—એક ગરીબ કારીગરની આંખમાં કાંઇ ખરાં લોહોડાંની કરચ ભરાઈ હતી. તે કાહાડવાને એક ડાકટરે ઘણીએ મેહેનત કરી પણ તે નીકળી નહીં. તારે લાચાર થઇને તે ડાકટર પોતાની ઓરતની પાસે ગઓ અને તે વાત તેહેને કહી. તે કેહેતાં કેહેતાં પેલા ડાકટરની આંખમાં પાણી ભરાઈ આવેઆં. તે જોઇને તેહેન

બાઈરીએ કહીઉં કે ધભરાઓછો શું કરવા ? તમે બધા ઈલાજ મલાવેઓછે, પણ એક રહી ગઓછે, તે મલાવી જુઓ એટલે કરચ હેની મેળે નીકળી આવશે. એક લોહચુંબક લઈને તહેની આંખ આગળ ધરો એટલે તે પેલી લોહાડાંની કરચને ખેંચી કાહાડશે. આ પરમાણે વાત થઆ, પછી તે ડાકટર ફરીથી પેલા કારીગર પાસે જઈને મેહેનત કરવા લાગો તો તરત તે કરચ લોહચુંબકના જોરથી બાહાર ખેંચાઈ આવી અને તે કારીગરને આરામ થઓ.

ઊધઈનો ઈલાજ—જે ચીજને ઉધઈથી બચાવવી હોએ તેહેમાં કપુર રાખવું.

દેવલનો ઘંટ—માસકો શેહેરમાં એક દેવલનો ઘંટ વજનમાં ચાળીસ લાખ રતલછે. તે ૨૧ ફીટ અને ૬ ઈંચ ઉંચોછે અને વચેથી ૨૨ ફીટ અને ૫ ઈંચ મોહોળોછે. તે આસરે સન ૧૭૩૦ ના વરસમાં બનાવેઓ હતો.

વસતીમા વધારો—લંડન શેહેરની વસતીમાં દર રોજ ૨૫૦ માણસનો વધારો થાએછે.

કામેટી—કામેટી હંમેશ કઠણ લાગેછે કેમકે મુરખમાં મુરખ માણસ પણ હેવા સવાલ પુછી શકેછે કે મોહોટા મોહોટા ભણેલા માણસોથી તેહેના જવાબ નહીં અપાએ.

ઊધરસનો ઈલાજ—ગોળ અને સરકો સરખે ભાગે એક પેઆલામાં મેળવીને તે ઉપર એક રકેબી ઢાંકીને દેવતા આગળ તે પેઆલું મુકવું. તેહેમાં ગરમીના સબબથી તે એક રસ થઈ જાએ તારપછી એક એક ચમચો દાહાડામાં તરણ ચાર વાર પીવો.

આળછ તે શું ? આળછ તે ભીખારીઓની દોલત.

શું જાણવું જોઈએ ? હાલના વખતમાં દરએક માણસે પોત પોતાનો ધંધોજ સારી રીતે જાણવો બસ નથી; દુનીઆમાં શું શું બનેછે તેહેની પણ થોડી ઘણી માહીતી સઉએ મેળવવી જોઈએ.

રીવાજ તે શું ? મુરખ લોકોને મુરખ રેહેવાનું બાહાનું, અને સુધારાના કામમાં સઉથી મોહોટી હરકત.

વાંદાનો ઈલાજ—ટીપુર, ખાંડ અને લોટ સમભાગે મેળવીને વાંદા જાંહાંથી નીકળતા હોએતાંહાં રાતરે મુકવાં અથવા જાંહાં વાંદા આવતા હોએ તાંહાં ચુનાના પથરા મુકવા.

ઈનસાફમાં ઢીલ; જડજોને નસીહત—રૂમી લોકોના બાદશાહ થીઓડોરીકની આગળ એકવાર એક વીધવા બાએડીએ આવીને ફરીઆદ કરી કે માહારો કજીઓ તમારી કોરટમાં ત્રણ વરસ થઆં પડી રહોછે તેહેનો હજી ફેસલો કેમ નથી થતો ? તે ઉપરથી બાદશાહે ઈનસાફ કરનારાઓને હુકમ કરેઓ કે તાકીદથી તે બાઈનો કજીઓ ચુકવે. પછી તેઓએ બે દાહાડામાં પેલી બાઈની તરફનું હુકમનામું કરી આપીઉં. તારે બાદશાહે તેઓને પોતાની હજુરમાં બોલાવીને પુછીઉં કે જે કજીઓ તમે ત્રણ વરસ સુધી ચુકવી નહીં શકેઆ તે માત્ર બે દીવસમાં કેમ ચુકવાઓ ? તારે ઈનસાફદારોએ કહ્યું કે તમે ભલામણ કરી માટે. તે સાંભળીને બાદશાહે તેઓને કહ્યું કે મેં જારે તમને ઈનસાફ કરવાનું કામ સોંપીઉં તારે તમને ભલામણ નહીં કરી હતી કે જે કજીઓ આવે તે ચુકવવામાં ઢીલ કરશો નહીં ? તે છતાં તમે ઢીલ કરી માટે તમને સજા કરવી જોઈએ કે બીજા ઈનસાફદારો તાકીદથી પોતાનું કામ બજાવે અને કોઈની ભલામણની રાહા જોએ નહીં એમ કહીને તેઓને ગરદન મારેઆ.

પારીસ શેહેરમાં કીતાબખાનાઓ—પારીસ શેહેરમાં ૩૫ મોહોટાં કીતાબ ખાનાઓછે. એઓમાં કેટલાંએક જાહેરછે, ને બાકીનાં ખાંનગીછે. જે સહુથી મોહોટું કીતાબખાનુંછે તેમાં ચઉદ લાખ કીતાબો, તરણ લાખ ચોપાનીઆં, ને એંસી હજાર દસતાવેજોછે. બીજામાં બે લાખ ને વીસ હજાર કીતાબો, ને છ હજાર દસતાવેજોછે. તીજામાં એક લાખ પચાસ હજાર કીતાબો, ને ચાર હજાર દસતાવેજોછે. ચોથાંમાં એક લાખ વીસ હજાર કીતાબો, ને પાંચ હજાર દસતાવેજોછે, ને એથી ઉતરથી ગનતી કીતાબો બીજાઓમાંછે. બાં૦

સાંચાનું કામ—પારીસ શેહેરમાં દર વરસે ૫૧૬૦૦૦૦૦ પાંચ કરોડ ને સોળ લાખ રૂપીઆનો માલ સાંચા વડે પેદા થાએછે તેહેમાં છોકરાંઓનાં રમકડાં ૧૭૨૦૦૦૦ સતર લાખ ને વીસ હજારનાં થાએછે.

ડુબા—ગએ વરસે ઈઉનાઈટેડ ઈસટેટસમાં ૧૭ આગબોટો ડુબી ગઈ, ૧૯ બળી ગઈ, અને ૯ ફાટીગઈ, ૨૫૯ માણસના જીવ ગયા અને ૧૯૨૪૦૦૦ ડાલરના માલનું નુકસાન થઉં.

સન ૧૮૫૮ માં આગ—લંડનની વીમાની આફીસોમાં ૱૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦) નો આગનો વીમો ઉતારેલોછે. ગં આ વરસમાં જાનેવારીની પેહેલી તારીખથી તે ડીસેમબરની એકતીસમી તારીખ સુધીમાં ૧૧૧૪ ઠેકાણે આગ લાગી હતી. તેહેમાં મકાન બીલકુલ બળી ગયાં ૩૨, ઘણું નુકસાન થઉં ૩૮૫, અને થોડાં ઘણાં બળેલ્યાં ૬૯૫.

ઈઆહુદી—ઈઉનાઈટેડ ઈસટેટસના છેલા હીસાબ ઉપરથી જણાએછે કે તાંહાં આસરે ૭૦૦૦૦૦ ઈઆહુદી લોકો વસેછે તેઓમાંના માત્ર એકેજ એતુતનું કામ કરવાનો પરવાનો લીધોછે.

નહીં ભણેલા--ઈંગલંડ અને વેલસમાં હમણાં શુમાર કાહાડેઓછે તે ઉપરથી માલમ પડેછે કે તાંહાંના પરણેલા મરદોમાં સેંકડે ૨૮ અથવા ૨૯ જણાઓને પોતાનું નામ લખતાં આવડતું નથી અને તાંહાંના પેઆદલ લશકરમાં ૭૩૦૦૦ માણસછે તેહેમાંના ૨૦૦૦૦ ને વાંચતાં કે લખતાં કાંઇ આવડતું નથી તથા ૧૩૦૦૦ ને માત્ર વાંચતાંજ આવડેછે લખતાં આવડતું નથી તથા ૨૦૦૦ ઉંચી જાતની કેળવણી લીધેલાછે.

સારી સુચના—ફરાંસ દેશમાં રેલવેની ગાડીઓમાં જનારી એખલી બાઐડીઓની ઉપર જે જુલંમ ગુજરેછે તે વાત તાંહાંના સતાવાલાઓને જાણ થએથી તેઓએ વીચાર કીધો કે રેલવે કંપનીવાળાઓને તાકીદ કરીને દરએક ટરેનમાં બાઐડીઓને સારૂ જુદી ગાડીઓ રખાવવી.

સુખની કદર—જે લોકને દુખ પડેલુંછે તેઓજ સુખની કદર જાણેછે. બીજા સુખ સું ચીજછે તે સમજતા નથી.

એક મુગલ અને પોપટ—એક હીંદુને તાંહાં એક પોપટ હતો તેહેને "હેમાં શું શકછે" એટલા બોલ બોલતાં શીખવેઆ હતા. તે પોપટને બજારમાં વેચવા લઇ ગઓ. તારે એક મુગલે તેહેની કીમત પુછી. તારે હીંદુએ જવાબ દીધો કે સો રૂપીઆ. પછી મુગલે પોપટને પુછીઉં કે તાહારૂં મુલ સો રૂપીઆછે ? તો પોપટે જવાબ દીધો કે હેમાં શું શકછે ? તે સાંભળીને મુગલ ખુશી થઓ અને પોપટને વેચાતો લઇને ઘેર ગઓ. પછી જણાઉં કે પોપટને તો બીજું કાંઇ બોલતાં આવડતું નથી તારે તે મુગલ બોલેઓ કે "આ પંખીને લઇને મેં મુરખાઇ કરી" એટલે પોપટે જવાબ દીધો કે "હેમાં શું શકછે !"

મદદની જરૂર—આપણે જનમીએ છઇએ તારથી તે મરીએ તાંહાંસુધી આપણને બીજા માણસોની મદદની જરૂર પડેછે. આપણે ગમે એટલા પઇસાદાર હોઇએ તોપણ આપણને તેઓની મદદ વના ચાલતું નથી. માટે લાજમછે કે જેહેને મદદ જોઇએ તેણે માગવી અને જેહેની મદદ જોઇએ તેણે આપવી.

પરીખશા—ઝાડની છાલ જોએથી જેમ ઝાડની પરીખશા થતી નથી તેમજ માણસના પોશાક તથા ઉપલા દેખાવ ઉપરથી માણસની પણ પરીખશા થતી નથી.

ઊડતો ચીતારો—પારીસ શેહેરમાંના એક નાદર નામના શખસે ગુડારડ નામના માણસને સાથે લઇને બલુનમાં બેસીને ઉંચાં જઇને પારીસ શેહેર તથા તેહેની આંસપાસની જગાનો ચીતાર સાંચા વડે લીધોછે.

આંધળાં—વીલાએતમાં ૩૦૦૦૦ માણસ આંધળાંછે.

મેહેરબાની—બીજાએ આપણી ઉપર જે મેહેરબાની કરી હોએ તે કદી ભુલવી નહીં, અને કોઇની ઉપર કરી હોએ તો તે બાબત તેહેને કાંઇ કહી સંભળાવવું નહીં.

ગટરો—લંડન શેહેરમાં સાડી પીસતાળીસ માઇલની માણસો માંહે ચાલી શકે હેવી મોહોટી ગટરોછે.

ચાહે અને ખુંદ—આખી દુનીઆંમાં સઉ મળીને દર વરસે ૮૦૦૦૦૦૦૦ હેંસી કરોડ રતલ ચાહે અને ખુંદ ખપેછે.

માણસનું મન વેહેમી—આ દુનીઆંમાં માણસનું મન હેવું તો મજબુત વેહેમીલુંછે કે એક વાર માથામાં કાંઇ ધુન આવીતો તે નીકળવી ઘણી કઠણછે.

સસરા જમાઈની વાત—એક જમાઇ વારેઘડીએ પોતાના સસરાની આગળ પોતાની બાઐડીની રાવ ખાતો હતો તેથી સસરાએ અકળાઇને એક વેળા જવાબ દીધો કે, 'હા માહારી છોકરી ઘણી ખરાબ અને બેઅદબછે; મેં ભુલ કરી' કે હેવી નઠારી છોકરીને સારૂ માહારા વીલમાં ૱૫૦૦૦) ની રકમ લખી; પણ હવે જો તે સુધરશે નહીં અને તેહેની બાબત બીજી ફરીઆદ હું સાંભળીશ તો ઉપલી રકમ તેહેને આપવાનીછે તે રદ કરીસ.' તારપછી જમાઇએ કોઇવાર કાંઇ રાવ ખાધી નહીં.

ભણેલો વાંકો ચાલે તે કેહેવો!

કુંડળીઆ છંદ.

"ભણી વીદીઆ પંડીત બની, ખેલે પ્રપંચ ફેલ ॥
રટણ અહીં કરે અંધ તે, જેમ ઘાંચીનો બેલ ॥
જેમ ઘાંચીનો બેલ, પીલે તેમ જીવતર ઘાણી ॥
કરમો પાત્ર અપાત્ર, લહે સરખાં તે અજાણી ॥
કરે નરમદા રંક, પડે અડચણ તેને ઘણી ॥
રસ નીતરો પામવે, જેણે નહીં નીતી ભણી" ॥

પીંગળ પ્રવેશ ૧૯

છ મોહોટી કેફી વશતુઓ—આખે દુનીઆમાં કોઇ લોક એવા નથી કે તેઓમાં કેફ કરનારી વસતુઓનો ખપ નથી; અસલના વખતથી કેફ કરવાની રીત ચાલતી આવીછે. એ ઉપરથી કોઇએ એમ નહીં સમજવું કે એ રીત અસલનીછે વાસતે શારીછે. જુઠું બોલવું; ચોરી કરવી, મગરૂરી દેખડાવવી, ઇતીઆદી વેહવારો લોકોમાં અસલથી ચાલેછે, તો શું એ વેહવારો શારાછે એમ કોઇ કેહેશે! કોઇ એવું બકનાર નથી. એજ પરમાણે કેફી વસતુઓના વેહવાર અવલથી લોકો પાડતા આએવાછે, પણ તેને લીધે એ વેહવાર શારો નહીં કેહેવાએ. દુનીઆમાં વીશેસ કરીને ૭ મોહોટી કેફી વસતુઓછે, એટલે તંબાકુ, અફીમ, ગાંજો, ભાંગ, પાન, ને કોકુ. તંબાકુ સારી દુનીઆના લોકો કામમાં લાવેછે, અફીમ કામમાં લાવનારા સુમારે ચાલીસ કરોડ આદમીછે; ગાંજો તથા ભાંગ વાપરનારા વીસથી તે તીસ કરોડ માણસોછે; પાન ખાનારા દસ કરોડ લોકોછે; ને કોકુનો ખપ શુમારે એક કરોડ આદમીઓનોછે. એ ૭ કેફી વસતુઓ સહુથી વધારે દુનીઆના લોકોમાં વપરાએછે, પણ એઓ શીવાએ જુદા જુદા મુલકોમાં જુદી જુદી કેફી વસતુઓ બીજી ઘણી ખપેછે. એ બધી કેફી વસતુઓથી દુનીઆમાં કેટલું નુકસાન, કેટલો સંતાપ, કેટલી ખરાબી, ને કેટલા ગુનાહ થાએછે તે કોણથી કહી શકાએ. બાં૦

વિવામાં ગાવાનું ગીત

—o—

"સરસવતી સ્વામીને વીનવું, ગણપતી લાગુણું પાયરે"
એ રાગનું છે.

પ્રભુને પેહેલાં પગે લાગીએ, માગીએ પણ પુરો પ્રેમરે,
ભવની ભાવઠ બધિ ભાગીએ, જાગીએ ઝબકીને જેમરે, ૧
ચતુર સખી ચતુરાઇએ, ગાઇએ મળવાને ચીતરે,
હૈડામાં હવે હરખાઇએ, ગાઇએ મનમાન્યાં ગીતરે, ૨
ધન ધન અવસર આજનો, રાજનો પરણેછે પુત્રરે,
મંડપમાંહિ મહાજનો, સાજનો આવશે સુત્રરે, ૩
જાજમો જ્યાં કીનખાબની, ત્યાં બની બેઠકો બાઇરે,
ચંપા ચંબેલી ગુલાબની, છાબની શોભાછે છાઇરે, ૪
તખતાને ઝમરૂખ હાંડિયો, માંડિયો ઓપસે એવીરે,
પંખવે પાતળી જાડિયો, હાંડીયો દેખવા જેવીરે, ૫
બેઠે ખરાસને કેવડો, તેવડો રૂડેરો રાજેરે,
લાખ દીવાળીથી જેવડો, એવડો હરખછે આજેરે, ૬
વિધ વિધ રીત વખાણીએ, વાણીએ વીવાની વાતરે,
આનંદ અંતરે આણીએ, જાણીએ સુખ પાંમ્યાં સાતરે, ૭
રથસજી બળદને જોડશે, ઘોડલે ખોગીરો ખાસરે,
તોરણ બાંધીને તોડશે; મોડલે મણિયો પંચાસરે, ૮
માંડવો સરસ સોભાવશે, આવશે સાહેલી સાથરે,
મોટે ઉમંગે મેળાવશે, ફાવશે બહુવરના હાથરે, ૯
નરસો નકલ તજી નાખશે, રાખશે રાજવી રીતરે,
ભાષા ભલી ભલી ભાખશે, ચાખશે ચતુરાઇ ચીતરે; ૧૦
માંડવે દીવડા મેલશું, તેલશું પુરીને પાંતેરે,
મન માની સખિયો મળેલશું, ખેલશું બેશીને ખાંતેરે, ૧૧
વાજીત્ર વિધ વિધ વાજશે, ગાજશે ગગનમાં તેહરે,
છેલ છબીલાને છાજશે, દાઝશે દુરજનના દેહરે, ૧૨
કેસરીઆં રંગ ઘોળીએ, બોળીએ કસ્તુરી બેશરે,
અંગે ચોળીને અંઘોળીએ, ઓળીએ કાંશકિયે કેશરે, ૧૩
નેણમાં કાજળ સારિએ, બારીએ બેશીએ બેનરે,
સદગુણે તન શણગારીએ, ધારીએ ધીરજ ચેનરે, ૧૪
સાંકળી કંચન કેરીએ, પેરીએ હીરાના હારરે,
સજ કરી શેરીએ શેરીએ, વેરીએ ફુલડાં સારરે, ૧૫
આંગણે કેળ રોપાવિએ, વાવિએ નાગર વેલરે,
ચોખાઇએ ચોક છંટાવીએ, લાવિએ હેમની હેલરે, ૧૬
મેલી કુડાં રૂડાં મેડીએ, રેડીએ પોથીના રંગરે,
ખાંત બેશી રથ ખેડીએ, તેડિએ વરકન્યા સંગરે, ૧૭
થાણી સાહેલી સંઘાતમાં, નાતમાં નોતરે જેશુંરે,
રસ બસ થૈ રળીઆતમાં, વાતમાં વારણાં લેશુંરે, ૧૮
વળી વહુવરને વધાવશે, આવશે શૈયરો સારીરે,
મોતીડે થાળ ભરાવશે, લાવશે સોનાની ઝારીરે, ૧૯
કામની કહું તને કાનમાં, સાનમાં સમજજે માનરે,
ગાશે અપછરાઓ ગાનમાં, જાનમાં જોવાની જાનરે, ૨૦
નૌતમ ઉંટછે નાથિયા, હાથિયા રૂડેરે રૂપરે,
મોતીના પુરેઆછે સાથિયા, બાથિયા ભાલાળા ભુપરે, ૨૧
ધુલ ભમી ધરા ધમકસે, ઝમકશે ઝાંઝરો રૂડારે,
ઘુઘરા ઘમ ઘમ ઘમકશે, ચમકશે સોનાના ચુડારે, ૨૨
મળિ જીઆવરકેરિ જાનની, માનની મલપતી જાશેરે,
વળિ હશે એ ગુણવાનની, પાનની બીડીઓ પાસેરે, ૨૩
શ્રી પ્રભુ સુંદર શામના, નામનો મહિમાની જોડેરે,
દસકત દલપતરામના, કામના ગાઇશું કોડેરે, ૨૪

સ્રીબોધ સભાના ચોપાનીઆની ઈસવી સને૧૮૫૮ નાં વરસની આએપત તથા ખરચના હીસાબની તારીજ—

જ

૪૩૯)૧૨-૯ ગઆ વરસના હીસાબ મધેથી બાકી નીચેની વીગત મુજબ.
૧૧૫)૪-૯ રોકડા.
૯)૦-૦ ઊઘરાણી.
૩૧૫)૮-૦ કાગળ સફેદ રીમ ૪૨ ૬ ૨ રીમ એકના રૂ૭ ≕ લેખે તથા રીમ ૦ાા રંગીન રીમ એકના(રૂ૭) લેખે.

૪૩૯)૧૨-૯

૧૨૦૦) ૦-૦ એ ચોપાનીઆને આસરો આપનાર જરતોશતી ગરહસથની તરફથી સને ૧૮૫૮ ના વરસની બખશીશ.
૫૫)૧૪-૭ વેઆજ ઊપજીઊં ટકા ૦ાા લેખે ઊપલા બખશીશના રૂપીઆમાંથી ખરચ બાદ જતાં જે રકમ બાકી રહી તે ઊપર.
૧૩૦૨) ૦-૦ એ ચોપાનીઆના સને ૧૮૫૮ ના વરસનાં પુસતક આંક ૧ થીતે ૧૨ સુધી ૧૨૯૬ નકલો ખપી તેની ઊપજ દર નકલ દીઠ વરશ એક રૂપીઆ એક લેખે તથા નકલ ૧૨ આંક ૭ થીતે ૧૨ સુધી તેના દર નકલ દીઠ રૂ ૦ાા લેખે રૂ ૬) મળીને જુમલે રૂ ૧૩૦૨)

રૂ ૨૯૯૭)૧૧-૪

ઉ

૧૧૦૬) ૭- ૦ પુસતક બીજાંના આંક ૧ થીતે ૧૨ સુધીની કુલ છપાગણીનો ખરચ.
૯૫) ૦- ૦ એ ચોપાનીઆને સારૂ ચીત્રો ચીતરાવેઆં તેહેનો ખરચ.
૭૯૨) ૨- ૦ ચોપાનીઆને [illegible] તથા રંગીન કાગળ લીધા તેહેનો ખરચ.
૩૬૦) ૦- ૦ ચોપાનીઆની લખાઈને સારૂ અધીપતીનો પગાર.
૧૮૦) ૦- ૦ ચોપાનીઆં વેહેંચનાર તથા ઊઘરાણી કરનારનો પગાર.
૬૦) ૦- ૦ ચોપાનીઆને સારૂ ગરબીઓ જોડી મંગાવી તેહેનો ખરચ.
૧૨૨)૧૫-૧૧ ચોપાનીઆને સારૂ વીલાતથી ચીત્રો મંગાવીઆં તેહેનો ખરચ.
૫૨) ૪- ૦ નીઊસ પેપરો તથા ચોપાનીઆં તથા ચોપડીઓની ખરદી.
૩૪) ૦- ૦ ચોપડીઓ વગેરે સામાન મુકવાને એક કબાટ લીધું તેહેના.
૫૩) ૦- ૦ પરચુરણ ખરચ.

૨૮૫૫)૧૨-૧૧

૧૪૧)૧૪- ૫ બાકી.
૧૧૧)૬-૫ રોકડા.
૩૦)૮-૦ ઊઘરાણી.

૧૪૧)૧૪-૫

રૂ ૨૯૯૭)૧૧-૪

લા૦ નાહાનાભાઈ હરીદાસ
સ્રી બોધ સભાનો મુનશી.

તા૦ ૧૨ મી એપરેલ સને ૧૮૫૯.

સ્ત્રીબોધ

પુસતક ૩ જું. ફેબરવારી ૧૮૫૯ આંક ૨ જો

લાએકીવાળી ઓરત.

નાની વીલસન.

કેટલીએક બાએડીઓ હેવી હીંમતવાળી હોએછેકે ગમે હેવી ગરીબ હાલતમાં આવી પડે તોપણ અકળાઈ નહીં જતાં પોતાનું ગુજરાન આબરૂથી ચલાવવાની કોશીશ કરેછે, અને બીજાની એહસાનમંદ થવાને ચાહાતી નથી. નાની વીલસન હેવી જાતની હતી. એ ઘણી બાળક હતી તારથીજ એ બીચારીને પોતાનો ખરચ પોતાને માથે પડો. બચપણમાં હેની મા ગુજરી ગઈ, અને તેહના બાપને દારૂ પીવાની નઠારી આદત પડી હતી તેથી તે પોતાની બાએડીના મરણ પછી છોકરીને એખલી મુકીને કયાં જતો રહો. તે છોકરીને પાળે પોશે હેવાં તેહનાં કોઈ સગાં વાહાલાં નહીં હતાં, પણ પડોસમાં એક બે દયાળુ ઘર હતાં તેમણે હેની ખોરાકી પોશાકી વગેરેથી થોડી ઘણી બરદાશત કરી. તોપણ કેટલાંએક કારણસર તેહના મનપર હેવી અસર થઈ કે પોતાની મેહેનતથી ગુજરાન કરવું, પારકાંનાં ઓશીઆળાં થવું નહીં. પછી તે ચઊદ વરસની થઈ તારે એક ગાંધીને તાંહાં તે ચાકર રહી. તાંહાં તેણે બે વરસ સુધી ચાકરી કરી અને તે દરમીઆનમાં પોતાના શેઠ શેઠાણીની ઘણી માનીતી થઈ ગઈ. પછી એક દાહાડો એક ભીખારણ માંગવા આવી તેણે તેહના ઘરડા બાપ જાન વીલસનની કાંઈ ખબર કહી તે ઊપરથી તેહને મળવા જવાની તેહને હોંસ થઈ.

તે ઊપરથી થોડી વારમાં જે તઈઆરી કરવાની હતી તે કરીને બાહાર જવા નીકળી. તેહની પાસે વધારાનાં કપડાંનું એક ડબાચું અને દસ બાર રૂપીઆ કમાઈને રાખી મેહેલેલા તે એટલાં વાનાં હતાં. જે ગામમાં તેહનો બાપછે હેવું પેલી ભીખારણે કહું હતું તે ગામ તેહના વતનથી આસરે છતરીસ માઈલ હતું. તેટલે સુધી હોંસ ભેર જાણે રમતી હોએ તેમ નાની ચાલી ગઈ. રસતામાં વીચાર કરેછે કે હું જે ગામમાં જાઊં છઊં તાંહાં કદાપી માહારા બાપના નામરાસી ઘણા હોશે તારે માહારો બાપ મહને જડશે કેમ? અને કદાપી જડશે તો આટલા વરસ સુધી જેણે માહારી ખબર લીધી નથી તે હવે મને કેમ કબુલ કરશે? હાવા હાવા અંદેશા તેહના મનમાં પેદા થઆ તોપણ તેણે પાછી નહીં હટતાં નીશચે કરો કે જે બને તે બનો, પણ માહારા બાપને એકવાર મળું તો ખરી. એમ કરીને ચાલતાં ચાલતાં અંતે તે ગામમાં નાની આવી પોંહોંચી. તાંહાં દરવાજામાં એક ઘરડો માણસ બીડી પીતો ઊભેલો તેણે દીઠો. તે ઘરડા માણસને તેણે કહું કે હું મુસાફર છઊં મેહેરબાની કરીને જાન વીલસન વણકર કાંહાં રેહેછે તે મંહને બતાવો. ભોગ જોગે હેવું બનીઊં કે તેજ તેહનો બાપ હતો અને તેણે તેહને ઓળખી અને નાનીએ બાપને પણ ઓળખેઓ. આટલે દુર સુધી આવી તેથી નાનીને પાછળથી કાંઈ પસતાવો કરવો પડેઓ નહીં. તેહનો બાપ આગળના કરતાં ઘણો સુધરી ગઓ હતો. તેણે દારૂ પીવાની વગેરે બીજી ખરાબ ખસલત છોડી દીધી હતી અને પાછો ઊદીઓગી માણસ થઓ હતો. તેણે નાનીને પોતાના ઘરમાં રાખી. કેટલાએક દીવસ બાપ દીકરીએ જરા સુખમાં કાહાડા પછી નાની હરાડ વરસની થઈ એટલે તેહનો બાપ ગુજરી ગઓ. તારે તેહનો જે કાંઈ માલ અસબાબ હતો ને વેચીને વકરો કરીને નાની

પાછી પેલા ગાંધીને તાંહાં આવી અને તેણે પોતાની
આગલી ચાકરી લીધી.

થોડાંએક વરસ આ ચાકરીમાં રહ્યા પછી તેણે
પોતાનીજ ઊંમરના એક જુવાન પુરૂશની જોડે પરી
ત બાંધી અને આગળ સુખ થશે હેવી ઊંમેદથી તેહેની
જોડે લગન કરેઆં. કેટલાએક અડોસી પડોસીઓએ
તથા તેહેનાં સેઠ સેઠાણીએતો તેહેને વારી અને કહ્યું કે
લગન કરેઆ કરતાં હમણાની પેઠે ચાકરી કરશતો વ
ધારે સુખી રેહેશ પણ તેણે તેમનું સાંભળીઊં નહીં; પ
ણ ખરેખાત તે પરણી નહીં હોતતો સારૂં થાત. તો
પણ જે માણસની સાથે તે પરણી તે માણસમાં હેવું
કાંઈ અપલખશણ નહીં હતું કે નાનીને પસતાવો કર
વો પડે. તે ભલો માણસ હતો અને હાલતમાં સારો
ખાતો પીતો હતો; પણ જે કામ તે કરતો હતો તે કા
મને માટે જોઈએ તેટલું બળ તેહેના શરીરમાં હતું ન
હીં. તે માળીનું કામ કરતો હતો અને બાગ બૂગી
ચાઓને ઝાડ ફુલથી આબાદ રાખવામાં તથા પોતાનાં
ઓજારો સાફ રાખવામાં તેહેના જેહેવો ચતુર માળી
ભાએગેજ જડે. તેહેને રીચરડ માળી કરીને કેહેતા
હતા. તેહેનું ઝુંપડું નાહાનું તો હતું પણ માંહેથી
સાફ અને સુતરૂં હતું; અને તાહાડ તથા તડકામાં અ
ને ઘણું મળે અથવા થોડું મળે તોપણ તે પોતાના દાહા
ડા સંતોશથી આનંદમાં કાહાડતો હતો. એક દીવસ એક
દલગીરી ભરેલી વાત હેવી બની કે તે સહવારમાં કામ
કરવા ગઓ, તે ઘણી સરદી તથા ઝાકળના સબબથી
તેહેના પગ રહી ગઆ તેથી તે જનમ સુધી લંગડો થ
ઓ. આ દુખ નાનીને માથે મોહાટું પડીઊં. આ
આફત ગુજરેથી પોતાના ઘરનો ખરચ ભીચારી ના
નીને માથે પડેઓ. તોપણ તે જરા નાહીંમત થઈ
નહીં અને કાંઈ પણ ફરીઆદ ઊઠાવેઆ સીવાએ તેણે
પોતાનાં ગજાં પરમાણે પોતાનો સંસાર ચલાવેઓ.
ચાર વરસ સુધી આ ઊદીઓગી નાનીએ મેહેનત કરી
ને પોતાના અપંગ ધણીની તથા બે બાળક છોકરાંઓ
ની બરદાશત કરી તે દરમીઆનમાં તે પોતાનું દુખ
કોઈની આગળ રડી નથી.

આખરે હેવો વખત આવેઓ કે ગુંજરાન ચ
લાવવાની તેહેની મુસીબત ઓછી થઈ. તેહેનો ધણી
ગુજરી ગઓ અને તેહેનાં બે છોકરાં પણ તાવ આવી
ને મરી ગઆં. હવે નાની જગતમાં જાતે ને જીવે
એખલી થઈ તોપણ આખી જગતનો કરતા અને અ
નાથનો નાથ જે ઈશવર તેહેની ઊપર ભરોસો રાખી
ને તે બેઠી. પછી શું કરવું તેહેનો તેણે વીચાર કર
વા માંડેઓ. કેટલા દઆળુ પડોસીઓએ સલાહ આ
પી કે પાસેના ગામમાં સદાવરતું આપેછે તાંહાં તું જા,
પણ તે વીચાર તેહેને પસંદ પડેઓ નહીં. તેણે પો
તાના જીવને કહ્યું, "શું મહને હાથ પગ સલામતછે
અને હું ધરમાદાનું ખાઈને માહારા દાહાડા પુરા કરી
શ? ના એમ હું કદાપી કરૂં નહીં. જારે ઘરડી થઈ
શ અથવા રોગ થશે ને માહારીથી ખાટલામાંથી ઊ
ઠાશે નહીં તારેજ માતર હું સદાવરતાનું અંન ખાઈ
શ. તાંહાં સુધી હું મેહેનત કરીને માહારૂં ગુજરાન
ચલાવીશ." આ પરમાણે વીચાર કરીને તે પોતાને
ગામ ગઈ અને તાંહાં એક ઓરડી બાડે લઈને વણક
રોને માટે સણ કાંતવા માંડીઊં. એ રીતે મજુરી ક
રતાં તેહેને જે બે પઈસા મળતા હતા તેટલાંમાં તે સં
તોશથી પોતાનો નીરવાહ કરતી હતી. તેહેના ઘર ધ
ણીએ તેહેની ગરીબાઈ જોઈને તેહેને એક જમીનનો
નાહાનો સરખો કકડો આપેઓ હતો તેહમાં તે અળુક
ડાં તથા બીજી સાક ભાજી તઈઆર કરતી હતી. જો
ઈએ એટલું ખાવાનું મળે અને જાતે નીરોગી તેથી
તેહેના જીવને ઘણું સુખ રેહેતું હતું અને તેહેની ચા
લ સરવે રીતે નકલ કરવા લાએક હતી. ઈશવર પ
ર તેહેનો ભાવ પાકો હતો. સુવા જતાં પેહેલાં એક
કલાક તે ભજન કરતી હતી. રાતરે પણ બીજાં બઈ
રાંઓની માફક નકામાં ટાહેલાંમાં નહીં બેસતાં રેંહેંટી
ઓ ફેરવીને કાંતેઆ કરતી હતી. કોઈ ગરીબ ગુરબું
આવી ચહડીઊં તો તે તેહેની બરદાશત લેતી હતી.
તે મળસકાંમાં ઊઠીને પોતાની નાહાની વાડીમાં ઝાડ
પાનની ખબર લેતી હતી.

અંતે ઈશવરે નાનીની સામું જોઊં: તેહેનો
એક દુરનો સગો જે જીવેછે કે મરી ગઓછે એ વાત
ની નાનીને ખબર પણ નહીં હતી તે ચારસેંહ રૂપી
આનો વારસો મુકીને ગુજરી ગઓ. આ રકમ તો
નાનીના મનમાં ચાર હજારના જેવડી લાગી અને
તેણે પાસેની એક બેંકમાં જમે કરાવી. જારે ખરચ
ને સારૂ જોઈએ તારે ડહાપણથી આ રકમમાંથી તે
ઊપાડે. એ પરમાણે તેણે હીકમતથી ખરચ ચલાવે
ઓ તેથી હજુ તે રકમ છેક ખરચાઈ ગઈ નથી. તે

હેમાં હજુ સો રૂપીઆ બાકીછે. એટલા રૂપીઆ કાંઈ ઘણા નહીં કેહવાએ તોપણ નાની હાલ હેંસી વરશની થઈછે તેથી જે બે વરસ જીવશે તીહાંસુધી તેહેને પોહોંચસે. હજુ તેણે કાંતવાનું કામ મુકી દીધું નથી. હજુ તેહેના પડોસીઓ તેહેનો રેંહેંટીઓ સાંભળેછે અને તે સહવારમાં ઊઠીને વાડીમાં ઝાંડપાનની ખબર લેછે.

જીવતાં જેમ કોઈને માથે પડી નહીં તેમજ મરીને પણ કોઈને એક કોડીનો ખરચ કરાવવો નહીં હેવા વીચારથી તેણે મરવાનો સામાન પણ તઈઆર કરી મુકેઓછે.

ખરે આ ઘરડી બાએડીની રીત ઘણી તારીફ લાએકછે, અને સઘળા ગરીબ લોક એ રીતે વીચાર કરેતો ઘણું સારૂં થાએ. એ બાએડીની માફક સરવે ગરીબ બાએડીઓ ચાલેતો આ જગતમાંથી દુખ ઘણે દરેજજે ઓછું થાએ અને ગરીબાઈ દુખમાં ગણાએ નહીં. આ દુનીઆમાં કોઈ પણ હાલત હેવી નથી કે જેહેમાં સદગુણથી સુખ નહીં થાએ. ગરીબી હાલતમાં દુખ ઘણાંછે એ વાત ખરીછે, તોપણ તે હાલતમાં છતાં જે માણસ સદગુણી હોએછે તેહેને બીજાના કરતાં વધારે માન ઘટેછે.

હીંદુસથાનની તવારીખ.

જે દેશમાં આપણે વશીએ છઈએ તે દેશમાં રાજ સંબંધી શા શા ફેરફાર થઓછે એ વાત જાણવાની સઉ કોઈને અગતછે. તેહેમાં મુખીઅ કરીને અંગરેજ લોક પોતાના દુર વતનથી હીંઆં આવીને ધીમે ધીમે કાબુ મેળવતાં અંતે આપણી ઊપર રાજ કરવા લાગા એ શી રીતે બનીઊં તે જાણવું જોઈએ. હમે આગલા અંકમા બામદાદ મથેથી એક ઈનતેખાબ દાખલ કરોછે તેહેમાં ઈલીજાબેથ રાણીના વખતથી તે ગઆ વરસ સુધી અંગરેજ લોકના રાજકારભારને લગતી હીંદુસથાનમાં સું સું વાતો બનીછે તેહેનો મુખતેસર એહેવાલ આપેલોછે. પણ એ સરવે બાબત જરા વધારે ખુલાસાથી થોડી ઘણી હકીકત આ ચોપાંનીઆમાં દાખલ કરવાનો હમારો વીચારછે તે મુજબ હાલ અસલનો વખતથી તે સતરમાં સેંકડાની આખર સુધીની મુખતેસર તવારીખ નીચે લખીછે. હીંદુસથાન દેશનું બઆન આગલા એક અંકમાં કરેલુંછે માટે ફરીથી તે વીશે લખવાની જરૂર નથી: આ અંકમાં ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીનું થાપન થવું, ડચ એટલે વીલંદા લોકો સાથે તેઓની અદાવત, તથા એમબોએનામાં થએલી કતલ એ વાતોનું ટુંકામાં બઆંન કરેલુંછે.

હીંદુસથાનની તવારીખ ઊપરથી એક સાર જડેછે કે કોઈ પણ પરજામાં રાજસતા અને સંસારી હાલત એ બંધેની ચઢતી પડતી જોડેજ થાએછે સાથી કે હરકોઈ દેશને પોતાનું બળ તથા સુખને નુકસાન પોહોંચાડીઆ વના પડતી દશામાં આવવું થતું નથી. અને જારે તેહેની મોહોટાઈને નુકસાન પોહોંચેછે તેઆરે તેહેનાં વેપારનાં મથકોને તથા દોલતને પણ ધોકો લાગેછે. વળી એ કરતાં વધારે એટલું માલમ પડેછે કે એક સુંદર અને દોલતમંદ દેશ પરાઈ સતામાં આવેઆથી તથા તેને જીતેલા દેશ પરમાણે વરતેઆથી તે કંગાલ થાએછે અને અફલદરૂપતાની તથા બદનામીની હેવી તો પડતી અવસથામાં આવેછે કે તે દેશ પોતાને તથા પોતાનાં ધણીને એક ભારે બોજો થઈ પડેછે.

હાલનાં તથા ગીરીક અને રોમન રીપબ્લીકની અગાઊનાં હેવાલોથી માલમ પડેછે કે હીંદુસથાન ઘણોજ સારો સુધરેલો દેશ હતો; અને હાલના સુખી અને ઊદીઓગી બેટ (ઈંગલાંનદ) ના રેહવાશીઓ જંગલી હાલતમાં હતા. "હીંદુસતાનનાં શાહાજાદાઓ અને અમીરો મોહોટા શોભાએમાન મેહેલોમાં રેહેતા હતા; અને શાલોની ઊમદા પેદાશથી તેઓ શરીર ઢાંકતા હતા તથા તેજ પરમાણે તેઓ જીંદગીની રીત ભાંતમાં તથા દરએક હુનરની મોજ શોકમાં લાડ લાડતા હતા" એ વખતે તથા કેટલાએક વરશ શુધો પુરવ હીંદુસથાન સાથે ઈરોપીઅન લોકોનો મુખીઅ સંબંધ વેપાર હતો. અસલનો વખતમાં ટાઅર, આલેકજાનડરીઆ, કોનસટાનટીનોપલ અને પાલળથી વેનીસ અને જેનોઆ એ શેહેરો વેપારનાં મોહોટાં મથકો હતાં સાથી કે ઈઊરોપનાં શાહાજાદાઓ તથા અમીરો હીંદુસથાન ખાતેનું ગાજ, રેશમ અને મસાલાઓ અહીંથી ખરીદ કરતા હતા.

હીંદુસતાને પોતાની ઊતર તરફનાં સોખરાનાં દેશોમાં ઈરાનના રાજા ડરાઅસહીસતાસપસ તથા ગીરીક લોકોના રાજા આલેકજાનડરની કારકીર

દીની શરૂઆતથી તે એનટીઓકસનાં રાજની આંખર સુધી અને તેઆર પછી સીથીઅન તથા ટારટાર લોકનાં જંગલી લશકરોથી કોઈ કોઈ વખત નુકશાન વેઠેઆ છતાં પણ એ દેશ આશરે એક હજાર વરસ સુધી હીંદુ રાજ હેઠલ સવતંતરતા ભોગવી. એવારે મુસલમાનોએ ગીઝનીનાં મહમદ બાદશાહનાં વખતમાં સીંધુ અને ગંગા નદીની વચમાનો મુલક જીતીને દીલી શેહેર પોતાનાં રાજનું પાંએતખત કીધું. તેરમાં સેંકડાની આખરે વીકરાળ અફગાન લોકોએ એ દેશ હાથ કરી એકસો વરશ સુધી રાજનો અધીકાર ભોગવેઓ. ટારટરીનો તઈમુર જે તઈમુરલંગ નામથી જણાએલોછે તે અફગાન પછી વીજઈ પુરૂશ થઓ. એની રાજનીતી લુટ ફાટની હતી. જારે એણે એ પોતાની નાશકારક રીત છોડી તેઆરે હીંદુસતાન મુસલમાંન અને હીંદુના નાહાનાં સંસથાનોમાં વેંહેંચાણીં. સન ૧૭૫૨ માં તેમુરનાં વંશના બાબર બાદશાહે એ બધાં સંસથાનો જીતી લીધાં અને દીલી શેહેરને પાછી રાજધાની કીધી. બાબરથી બીજા પુરૂશ અકબરે એ રાજને ઘણા મજબુત પાએઆ પર આણીઊં. હેનાં વખતમાં હીંદુસતાનમાં સથીરતા તથા આબાદાની હતી. હેના મરણ પછી હુલડ, દગાબાજી અને ગાદીનાં ધણીપણા વીશે મારા મારી ઊઠવા માંડી અને એ કારણોથીજ હીંદુસથાનમાં મુગલ રાજની સમાપતી થઈ. એજ કાળે ઈઊરોપની જુદી જુદી પરજાઓ વેપારના ઊદેઓગમાં લાગેઆથી એ દેશના બેટોમાં તથા કીનારા ઊપર તેજ કારણસર જગાઓ સથાપવાં શરૂ કીધી હતી પણ એ લોકોની ગાહો માહેની અદેખાઈ તથા આ દેશી રાજાઓની મેહેરબાની મેળવવાની ચડાચડીથી તેઓ અરસ પરસ ખટપટમાં તથા રાજાઓનાં ટંટા બખેડામાં ગુંથાઆ.

આ ઊતેજન આપનારી બીના વીશે બોલતાં પેહેલાં મોગલ રાજ પોતાની અતીશે મોહોટાઈનાં વખતમાં કેહેવું હતું તેહેનો વીચાર કરવાને અટકવું બેહેતરછે. આ જમીનનો મોહોટો ભાગ સાડતરીસ જીલાઓમાં વેંહેંચાએલો હતો. એ જીલાઓ તથા હેની સાથે મોગલ રાજને ખંડણી આપનારાં વીજાપુર, ગોળકોંડા અને કરનાટક એ જુદાં જુદાં રાજસથાનો હતાં. હેમાંના ઘણાંએક મોગલ રાજનો આસરો ફકત નામનોજ ધરાવતાં હતાં; કેમકે ઘણાએક રાજાઓ સવતંતર થઈ પડતા અને કોઈ કોઈ વેળા બાદશાહની સાથે લડાઈ કરતા હતા. મોહોટા મોગલોમાં આટલી ખામીઓ છતાં તેઓ જેમ જગતમાં ઘણાજ દોલતમંદ ગણાતા હતા તેમ શકતીવાન પણ ગણાતા હતા. તેઓનું વારશીક ઊતપન રૂ ૨૮૭૦૦૦૦૦૦) ગણાએલું હતું; તથા તેઓની હીરા માણેક વગરે દોલત અગણીત હતી. સન ૧૭૯૮ માં વાસકોડી ગામાએ ઈઊરોપથી હીંદુસતાન તરફ કેપ આફ ગુડ હોપને રસતે આવવાનો મારગ શોધી કાહાડવાથી તે દેશનાં આ દેશ સાથે વેપાર સંબંધમાં ફેરફાર થઓ. પોરટુગાલ મોહોટું વેપારી દેશ થઊં. એ દેશના લોકોએ મલાકા, ગોઆ, દીવ અને મલબાર કીનારાના કેટલાએક ભાગોમાં બંદરો સથાપવા માંડેઆં. એ વખતે લીસબોન શેહેર વેપારનું મોહોટું મથક હતું; અને અંહીંથી આખા ઈઊરોપ ખંડમાં પુરવ તરફની ખુશબુઓ અને કીમતી ઊપજ પથરાતી હતી. એ વેપારમાંથી ડચ લોકો અતીશે માલ ખરીદ કરતા તેથી તેઓ આખા ઈઊરોપમાં મોહોટા દરીઆઈ વેપારી થઆ. સન ૧૫૮૦ માં સીબેશ ચીઅનનાં મોત પછી જીઆરે પોરટુગાલ સપેનનાં તાબામાં આવીઊં તીઆરે આ નફાદાર વેહેવાર બંધ થઓ. બીજા ફીલીપ બાદશાહે હાલનદર લોકો સવતંતરતાને વાસતે લડાઈ કરતા હતા તેમને પોરટુગીઝ સાથે સરવે રીતનો વેપાર કરતા બંધ કીધા. તોપણ હઠીલા ડચ લોકોએ ખરાબ અને કીનાખોર રીતથી બીધા વગર પોતાનું સુઝતું કીધું. તેઓએ હીંદુસતાનં ખાતે પાધરો વેપાર ચાલુ કીધો અને હંમેશ અભાગીઆ પોરટુગીઝ લોકો સાથે બાંજગડ કરવા માંડી તેથી એ લોકોએ પુરવમાં ગોઆ શીવાએનાં બધાં બંદરો તથા સતા ખોઈ.

આ મોહોટા વેપારનાં ભાગીઆ થવા સારૂ અંગરેજ લોકો કોશીશ કરતા હતા. કેવેનડીસે સન ૧૫૮૮ માં પુરથવીની આંસપાસ ફરી આવેઆ પછી "હીંદુસથાન ખાતે વેપારને અરથે વાહાણનો કાફલો તઈઆર કરવાની રજા સારૂ" જુદા જુદા વેપારીઓને અરજ કીધી પણ નાઊમેદ થઓ. તાર પછી ડરેક સવારી કીધી. એણે પોરટુગીઝ લોકોનાં પાંચ વાહાણો હીંદુસથાનનાં માલ સહીત કબજ કરેઆં. અને આખરે સન ૧૫૯૯ માં (હીંદુસથાન સાથે વેપારને સારૂ ડચ લોકોએ વાહાણો મોકલેઆ પછી) લંડન

શેહેરમાં ઈસટ ઈંડીઆ કંપની મળી. એનો સાધાર ણ ભંડોલ ૨૦૧૩૩ પાંઊંડ ૬ શીલીંગ ૮ પેનસ હ તો. સને ૧૬૦૦ માં ડીસેમબર મહીનાની ૩૧ મી તારીખે સરકારે કંપનીને ૧૫ વરસનો પટો એવી શ રતથી કરી આપેઓ કે બે વરસ અગાઊ ખબર આ પવાથી તે ફેરવી શકાએ. અને દેશને ફાએદાકારક નહી માલમ પડેતો તે મુદતની અંદર પણ રદ ક રી સકાએ. એ પટાએ તેઓને હીંદુસથાન સાથે વે પારનો બીલકુલ હક આપેઓ હતો. કંપનીનાં અસ લ કાએદાઓમાં એક હેવો કાએદો હતો કે "કોઈ જર હસથ કંપની સાથે સંબંધ રાખનાર ન જોઈએ." પે હેલ વેલાં કંપનીનું કામ તરેહવાર રીતે ચાલતું હતું. દર એક સભાસદ પોતાની નજરમાં આવે તેમ કંઈ જોખમ વાળું કામ કરતો હતો. પણ જીઆરે જેમસ પેહેલાએ ત્રણ વરશ અગાઊ ખબર આપીઆથી પટો રદ કરવાનો અધીકાર પોતાની પાંસે રાખી હંમેશ સુ ધીનો પટો કરી આપીઓ તીઆરે કંપનીનું કામ એ કઠા ભંડોળથી એક ગવરનર અને ડીરેકટરોથી ચાલવા લાગીઊં. આ ફેરફારથી તેઓનું પોતાનાં દુશમનો સાથે હીંદુસતાંનનાં દરીઆમાં લડાઈ કરવાનું જોર વધીઊં. અને એ કારણથી તેના સભાસદોની મેહેનત ફોકટ જતી હતી તેમજ તેઓની વેપારી ઓની રીતની પરાપતી કમ થતી હતી. કંપનીનાં વેપારની જનસોમાં મુખીઅ વસતુ મસાલો હતો. અ ને તેમાં તેઓને સોએસોમાં જરાપણ ઓછો નફો મળ તો નહીં તથા કોઈ કોઈ વખતતો બમણો નફો થતો.

આને વાસતે થોડીએક સમજુતી જે મેક લક સાહેબે આપેલીછે તે જરૂરનીછે—તે કેહેછે કે કંપનીના થએઆ પછી તેનાં ઘણાએક ભા ગીઆઓ પેહેલી સવારીનાં ખરચનાં પરમાણ મુજ બ પોતાના ભાગ ડીરેકટરોની મેહેનત તથા ધમીકીઓ છતાં આપતા ન હતા. એનો પરીણામ એવો નીપજી ઓ કે કંપનીનાં પેટામાં એક નવી સભા ઊભી થઈ. એ સભાનાં સભાસદો કંપનીના સભાસદો માંના જે લોકો તે સફરનો ખરચ તેનો સઘળો નફો લેવાની શ રતથી આપવાને રાજી હતા તે લોકોની હતી. એ પ રમાણે પેહેલાં ૧૩ વરસ સુધી કંપનીના વેપારની રીત ચાલી. પેહેલી સફરમાં વાહાણો તથા માલ મ ળીને ૬૯૦૦ પાંઊંડ ખરચ થઓ. અને એ પેહેલાં ૧૩ વરસના અરસામાં તેઓને ૧૦૦ પાંઊંડે ૧૩૨ પાંઊંડ પરમાંણે નફો મળીઓ. પણ એ નફો તેઓ ની દરીઆઈ સફર ઊપર આધાર રાખતો હતો. અ ને તે સફરો કોઈ વારજ ૩૦ મહીનાની અંદર સહી સલામત પાર પડતી હતી તથા માલ લાંબી મુદતનાં વાએદાએ વેચાતો હતો તેથી એક સફરનો હીસાબ ઘ ણે કરીને છ સાત વરસે માંડી વલાતો હતો.

પણ ચીન તથા જાપાનમાંની જીનસો હીંદુસ થાનમાં આવતી તેના તથા હીંદુસથાનને લગતા બેટો ની પેદાશના ખપ પરમાંણે હીંદુસથાનનાં કારીગરોના કરેલા માલનો ખપ હતો. માટે સુમાત્રા તથા સુરત તથા ખંભાત વચચે કીનારા પરનો વેપાર ચલાવ વાની સુચનાં કીધી હતી. વલી કોરોમાનડલ કીના રા ઊપરપણ વેપાર કરવાની સુચના કીધી હતી. શાથી કે અહીંઆનાં કપડાં મસાલાનાં બેટોનાં માલની અદલ બદલ કરવાને અતીશે નફાદાર હતાં. સન ૧૬૧૨ મા કંપનીએ સઊથી પેહેલાં સુરતમાં એક નાહાની કોઠી કરી. તીઆર પછી હીંદુસથાનના પશચી મ કીનારા ઊપર બીજી નાહાની જગાઓ થઈ. અ ને એ જગાઓ સુરતનાં અખતીઆર હેઠલ હતી. હ લવે હલવે તેઓની મેહેનત અને મમતથી તથા તેઓ નાં કાંમદારોની તથા ચાકરોની સારી મદદથી જાવા એમબોએનાં અને બેનડામાં કોઠીઓ તથા કીલાઓ બાંધવામાં ફતે પામીઆ.

ડચલોકો આ અડચણોનાં ઘણાં અદેખા હતા તેથી (પુ રટુગીઝ લોકોનાં ગઆ પછી) તેઓને તકરારનું ખાસુ સ એ કારણ મલીઊં. અને તેઓએ આ નવા આ વનારોને હાંકી કાહાડવાને જુલમ તથા ખટપટો કીધી તોપણ બધું ફોકટ ગઊં. કેમકે બરીટીશ લોકોની મ જબુતાઈ તથા બાહાદુરી તેઓને માટે ખસ હતી. આ ખરશ મલાકા, એમબોએનાં અને બેડીકા બેટોમાં બંધે પરજાની કંપનીઓએ હળી મળીને રેહવું એવો બં દોબસત (૧૬૧૯) માં થઓ. એ બંદોબસત કરવા માં અંગરેજ લોકોનાં વીશવાસનો બદલો ડચ લોકોએ ઘણોજ ખરાબ રીતે વાલેઓ. જેમ પેહેલા જેમસ બા દશાહનાં અશકત રાજમાં દુસટાઈ ચઢી પામીઆ વ ગર રહી તેમ સન ૧૬૨૩ માં એમબોએનાંની કતલ તથા લુટ થઈ તેથી ડચ લોકોના નામને નીરંતર બદ નામી ચોહોટી.

આ ખરાબ બીના બનીઆ પછી તરતજ કંપનીને શાહાજાને હુગલી નદીનાં કાંઠા ઊપર એક નવું રેહઠાણ કરવાની રજા આપી. અને જે જમીન ઊપર ફોરટસેંટ જીઆરેજનો કીલલો તથા મદરાસ શેહેર બાંધેલું છે તે એક રાજા પાસેથી તેઓને મળી હતી. આ જગેઆઓ જલદીથી વધી ગઈ કેમકે આ દેશનાં લોકોને એ જગા વેપારને સારૂં તથા વેપારમાંથી તેઓને દોલત મળતી તેને સાચવી રાખવાને તથા ઊપભોગ કરવાને પોતાનાં દેશમાં રાજા તથા મુખીઅ આદમીઓનાં ડરને લીધે નહી બનતું તે આ ઠેકાંણે તેઓને છુટ હતી માટે તેઓ અહીં આવતા હતા.

પેહેલા ચારલસનાં રાજનાં ઈજા ભરેલા વખતમાં કંપનીનો કારભાર નરમ પડેઓ, પણ પાછલથી તે સારી રીતે ચાલવા લાગેઓ બીજા ચારલસથી જેટલું બનીશેં તેટલું કંપનીનાં જીવતરને નુકસાન પોહોચાડવા તથા તેનાં વેપારનો નાશ કરવા કીધું. તે કોઈ કોઈ વખત તેઓ પાસેથી ઊધાર રૂપીઆ લેતો તથા તેઓની મતલબો ફરેનચ લોકો પાસે લાલચ લઈ તેમને બતાવતો હતો. વળી કંપની સાથે વેપારમાં ચઢાચઢી કરવાને કોઈ ઊમેદવાર હોએતો તેને રજા આપતો હતો. અને આખર દસતાવેજ કરી આપી તેઓ પાસેથી તે અતીશે ભરી લેતો હતો પણ તે દસતાવેજ મુજબ કદી રૂપીઆ આપતો નહી તથા તે માલને રોકડ રૂપીએ વેચી જે પઈસાં ઊપજે તે પોતે રાખતો હતો. કંપની હળવે હળવે લગભગ નાશ પામવા આવી એ વાત શું આશચરીઅકારકછે ? આવા વખતમાં સુરતમાં તેઓની કોઠી મરાઠા અમલનાં સથાપનાર શીવાજીએ લુટી. એ અરસામાં જાણવાં જોગ હકીકત એટલીજ બનીકે કંપનીને બીજા ચારલસે (૧૬૬૧) માં મુંબાઈ અને સેંટ હેલીનાં બેટો બખશીસ આપેઆ. પેહેલો બેટ જેહારે ચારલસ બાદશાહનાં લગન પોરટુગાલની કુમારીકા સાથે થઆં તીઆરે પેહેરામણીમાં મલેઓ હતો. એ બેટ હીંદુસથાનનાં પશચીમ કીનારા ઊપર હોવાથી ઘણી અગતની જગા થઈ પડી.

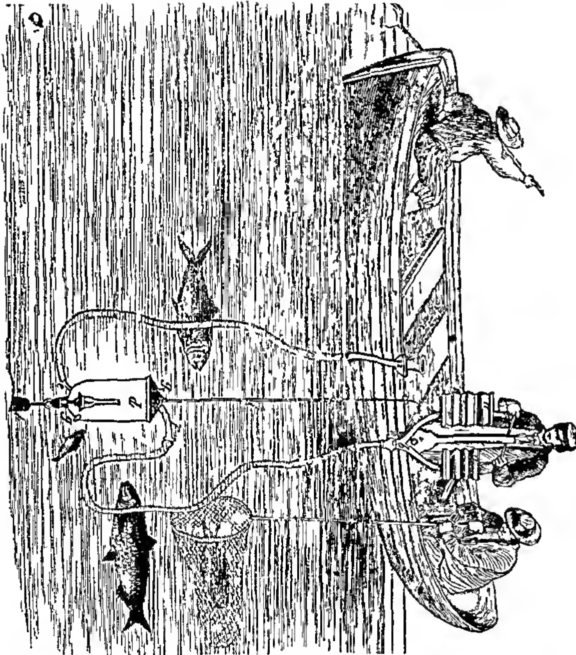
બીજા ચારલસ બાદશાહના અમલમાં કંપનીની વેપાર સંબંધી બાબતમા અગતની વાત ચાહના વેપારની શરૂઆત હતી. તેઓએ સન ૧૬૬૭—૬૮ માં બેનટામમાંથી ૧૦૦ રતલ ચાહે લીધી હતી.

હવે પછીની ગડબડોમાં કંપનીને કંઈ વધારે મળતર થઈ. કરનાટકના કીનારા ઊપર તેઓને ચીંગનાપટેમ મલીશેં. અને તાંહાં તેઓએ ફોરટ સેંટ ડેવીડ કીલલો બાંધેઓ. વળી બંગાલામાં કોઠી કરવાની રજા મલી. ઓરંગજીબના છોકરાનો છોકરો અઝીમ બંગાલાની સુબેદારી કરતો હતો તેને કંઈ લાલચ આપેઆથી તેણે કલકતા ગોવીંદપુર અને ચીટા નીટી એ ગાંમો આપેઆં તથા એ ગામોનું દીવાની કાંમ પણ સોપીશેં. આ તેઓને રાજદુહારી હક હીંદુસથાન ખાતે પેહેલોજ મલેઓ.

પાણીમાં દીવો.

પાણીમાં દીવો બાળવાની ગોઠવણ કરવાને ઘણીએક મેહેનત કરવામાં આવી હતી પણ તે બધી પાણીમાં ગઈ હતી. થોડીએક મુદત પર પારીસ શેહેરમાં વીજલીની મારફતે પાણીમાં દીવો બલે અને રોશની આપે હવી તદબીર કરવામાં આવી હતી પણ તેહમાં ખરચ ઘણો પડતો હતો તેથી તે કાંઈ કામમાં આવી શકી નહીં. હાલમાં હરકારલ કાહન નામના શખસે એક ગોઠવણ કરીછે તે ઘણી સેહેલ અને સારી છે. તેહેનો નમુનો પાસેના પાના પર પાડેલોછે. બંદરોમાં પેસતાં ખાડીનાં બારાંઓમાં ખડકો તથા બીજા ખરાબાઓ હોએ તે જોવાને માટે એ સાંચો બનાવેલોછે. એ બનાવનારના ધારેઆ પરમાણે દીવો નહીં હોલવાઈ જતાં પાણીમાંથી ૬૦ થી ૧૦૦ ફીટ સુધી નીચે ઊતારી શકાએ હવોછે. જેમ બીજા સરવે ઊપીઓગી સાંચા અસલ જુજ વીચાર ઊપરથી બનેલાછે તેમજ આ પણ બનેલોછે. દરીઆમાં જાંહાં રોશની હોએ તાંહાં માછલીઓ જાએછે એ વાત માછીઓને જાણીતીછે અને તે ઊપરથી ઈસકાટલંડ દેશમાં માછીઓ રાતરે હોડીઓમાં બેશીને મોહોટી મોહોટી મશાલો સળગાવીને ધરેછે તેથી માછલીઓ ઊપર આવેછે. પણ જે દીવાની તદબીર હમણાં શોધી કાહાડીછે તે દીવાથી મશાલો કરતાં વધારે ગુણ થાએછે. એ દીવો એક ફાનસમાં રાખેછે અને તે ફાનસને ઊંડા પાણીમાં મુકેછે. તાંહાં રોશની દેખીને સરવે મા

ો તમે એખ
ારી બાબત
કરો. બીજા
જોઈને મન
દુખી થવાનો
સુખી દેખો
ીજ નથી તે
મા હોએ તે
ધારજો અ
ીહીતા રેહે
કોઈ તમા
ારીને તે પા
ાને નજીવી
સાથે તેટલા
એ તોપણ તે
માણસને ત
જીદ લો તે
ોપર થવા દે

ગુ તેહની રી
તે કે તમારી
આપતી ન
વેર વાળ
તેઓને બ
હડાવીને બે
તેહની ઊપર
પડીઊં હો
ર પછાડજો
પા મારજો.
ને તેહના વ
ભેખ જોઆ
ાછે તેહમા
નેદુખી થશો

રવાનો ગુણ
તી હોએ અ

ને તે ઊપર કોએલા ઘસે તો તે માંહેલી ગંધ મરી જાએછે. પાણી વાસ મારતું હોએ અને તેહમાં કોએલા લાખીએતો તે માંહેલી વાસ નીકળી જાએછે. આ વાત ખારવા લોકોના જાણેઆમાંછે કેમકે જારે તેઓ દરીઆમાં હોએછે અને વાહાણમાનું પાણી સવાદમાં વાસ મારેછે તારે તેઓ બીસકીટ બાળીને તેહમાં લાખેછે તેથી તે પાણી જાણે તાજું હોએ તેહવું થઈ જાએછે. રંગનો નાશ કરેછે એ વાત જોવી હોએતો કોએલાનો બારીક ભુકો કરીને તેહમાંથી પોરટ વાઈન નો એક શીશો ગાળવો. તે પેહેલી વાર ગળાતાં તેહનો રંગ બદલાઈને ભુરો થઈ જવાનો, અને પછી બે ત્રણ વાર ગાળેઓ તો તેહનો રંગ બીલકુલ જતો રેહેવાનો. કેટલાએક માણસોનાં દાંતમાં ખાવાની ચીજ ભરાઈ રહેથી તે અંદર સડેછે તેથી વાસ મારેછે અને તેઓના દાંતનો રંગ પીળો દેકકા જેહવો થઈ જાએ છે ને લોકોને હમે ભલામણ કરીએ છઈએ કે સહવાર માં ઊઠીને દાતણ કરે તારે દાંતને વાટેલે કોએલે વતી ઘસવા અને મહસ પાણીએ મોહો સાફ કરવું. એમ કરેથી ખરચ કાંઈ થનાર નથી અને દાંત સારા થશે એટલુંજ નહીં પણ મજબુત અને વધારે મુદત ટકે હેવા થશે. કોએલામાં પાણી ચુંસવાનો પણ ગુણછે, તેથી સરદી વાલી હવામાં અથવા ભીની જગામાં કોએલા રાખેલા હોએ તો તેહેનું વજન વધેછે.

પડ છાયાંનો એક અજાએબ જેવો ખરો બનેલો દેખાવ.

—o—

" સર ડેવીડ બ્રુસટર " એક માહા નીપુણ વીદવાન ઈંગરેજ એક દીવસે રાતના પોતાની ટેબલ ઊપર બતી સલગાવી લખવા બેઠેલો હતો. થોડુંએક લખીઊ હતું તેવામાં ચાકરે આવી એક કાગજ બાહેર ગામથી આવેલો લાવી આપેઓ. સર ડેવીડ તરત પોતાના હાતમાંની કલમ ટેબલ ઊપર મેલીદઈ જલદીથી તે કાગજ હાતમાં લેઈ તેનુ સીલ ફોડી વાંચવા બેઠો. વાંચી રેહા બાદ તે કાગજને એક બાજુએ મુકી પાછું પોતાનુ લખવાનુ કાંમ ચલાવીઊ. કંઈ જુજ લીટીઓ નહી લખી એટલાંમાં તેહને એક અજાએબ જેવો દેખાવ તે વખતે નજર પડેઓ. તેએ પરખ્યું કે પોતાની સાંમણે જે બતી સલગાવેલી હતી તે બતીનો આરો સર ડેવીડે પોતાના માંથાની ઊપર પડેલા જોઓ અને તેથી તેહને એક બીજી બતી જાણે પોતાના માંથા ઊપર જરા ઢલતી ઊભી હોએ હેવું ઠેક પોતાના માંથાની અંદર થાઈ ખાલવાટેથી દેખાવા લાગું. સર ડેવીડે હેવો બનાવ જોઈ ચોકસી કીધી કે એ બીજી બતી જે દેખાએચ તે આરો કદાચ ઓરડામાંની કોઈ આરસીથી પડતો હસે પણ તેવુ કાંઈ હતું નહી. સર ડેવીડ બેઠેલો હતો તેની આસપાસ નજદીક આરસી હતીજ નહી તેથી વધારે અજાએબ થાઈ વીચારમાં પડેઓ. તેણે વીચાર કીધો કે કંઈ બતીમાં તો હરકત નહી થાઈ હોએ હેવું ધારીને પોતાના હાતે ભવાને રોશનીથી ઢાંકેઆં તોભી પેલી બતી માંથા ઊપર દેખાઆ કીધી. તારપછી આંખનાં ટોપાં તપાસી જોઆં પણ તેમાં પણ કઈ વલીઊ નહી તેથી બીચારા સર ડેવીડને ઘણીજ દલગીરી પેદા થાઈ અને વીચાર કીધો કે આંખની અંદર મોતીઓ પાકેચ ઈઆં કઈ પણ અંદર ખાનેથી હરકત થાએચ. એ વીચારથી ઘણોજ ના ઊમેદ થાઈ પડેઓ અને અફસોસ કરવા લાગો કે આંખને ભારી ઈજા પોહોંચવાની નીસાન માંલમ પડેચ. હેવી બેચેન હાલતમાં પણ તેણે તપાસ કરવાની જારી રાખી હતી કે કંઈ પણ કારણ ખેરૂ માંલમ પડેતો સારૂ. સર ડેવીડ કેહેછે કે જારે હું મારૂ માંથુ હીલવતો હતો તારે પેલી બતી પણ હીલતી હતી. વલી આંખના ડોલાને ફેરવતો હતો તારે પણ બતી ફરતી હતી. મારી સાંલે મુકેલી બતીને જેમ હું વાંકી સીધી કરતો હતો તેમ પેલી માંથાં ઊપરની બતી પણ તેમજ વાંકી સીધી થાતી હતી. મેં પછી એક ગોલ આર પાર નહી દેખાઈ સકાએ હેવી એક જીનસ લીધી અને મારી આંખની અને ટેબલ ઊપર મુકેલી બતીની વચમાં તે જીનસને ધરી અને હલુ હલુ તેહને ઊચે નીચે કરેઆં કીધી જાહાં સુધી પેલી માંથાં ઊપરની બતી નહી દેખાએ તાંહાં સુધી. એમ જેરશ્રર જગાં કરતાં એક વખત હેવો આવી ગીઓ કે પેલી ગોલ જીનસ હેવી જગા ઊપર આવી ગેઈ કે મારાં માંથાં ઊપરની બતી દેખાતી ગેપ થાઈ ગેઈ. મેં મારો હાત તે ગોલ જીનસ સુધાં તેજ જગા ઊપર અટકાવી ઠેરવી રાખેઓ અને તે ગોલ જીનસના સુમાર

ઊપરથી મારી આંખ તપાસી જોતાં હેવું સાબેત થાઈઊં કે કંઈ હરકત આંખના પાપણમાં થાઈછે. આંખના પાપણ તપાસી જોતાં પેલી આંથાં ઊપરની બતી તરણ વખત જુદી જુદી રીતે ફરી ગેઈ હતી. જો કે માહારી ખાતરી થાઈ હતી કે કંઈ પણ હરકત પાપણની અંદર થાઈ હતી તોએપણ મેં ઘણીબી સોધ કીધી કે તે સું હરકત હસે પણ હું તે બારીક જીનસો જોવાના મોહોટા કાચની મદદથી પણ નહી જોઈ સકેઓ હતો. છેલ વેહલે માહારી બઈરી જેની આંખે નજદીકની ચીજો ઘણીજ ખોલી અને સારી રીતે દેખાતી હતી તેણે અતીશે મેહનત અને ફરી ફરીને તપાસી જોતાં સોધી કાહાડીઊં કે બે પાપણના બાલની વચોવચમાં એક અતીશે જીહીણી બારીક લાલ લાખની કગરસ વલગેલી હતી. એ કગરસ એટલીતો બારીક હતી કે તે એકાએક નીકલી પણ નહી સકી પણ ઘણીજ મેહનત કરી તે કાહાડી અને તેને તપાસી જોતાં માલમ પડીઊં કે તે લાખની કગરસ સુમારી અને ચલકાટ ભરેલી હતી અને જારે હું તે કગરસને મારી આંખની ઘણીજ નજદીક લેઈ જતો હતો તારે હેવી તો ચલકાટ ભરેલી તે હતી કે મહને તે કગરસમાંથી ટેબલ ઊપરની બતી દેખાતી હતી. આએ બારીક કગરસ મારી આંખમાં હું ધારૂંચકે પેલા કાગજનુ ઊતાવલમાં સીલ શેડતાં ઊડી હસે એમાં કંઈ સક નથી. હેવો વીચાર સર ડેવીડે પોતે લખી જણાવેચોછે. હવે એ ઊપર આપણે વીચાર કરીએચનો હેતુ માંલમ પડે છે કે જો કોઈ સાંધારણ માંણસ ઊપર હેવો બનાવ બનેઓ હતે તો તે કારણ ખચીતતો નહીજ સોધી કાહાડતે પણ ઊલટા આડા અવડા વીચાર કરી કંઈ તરેવાર વેહમ ઊપજાવતે.

આએ બીના વાંચેઆથી આપણને લાજેમછે કે જારે કંઈ પણ અજાએબ જેવો દેખાવ આપણી નજરે પડે તારે તેની ઊપર તરત અણજાણ પણાથી મત નહી આપી દેવું પણ આસતે રેહી પુરતી તપાસ કરી એવા દેખાવનુ બનવાનુ કારણ સોધી કાહાડવું જોઈએછે અથવા આપણને નહી સમજ પડે તો કોઈ બીજા માંણસનાં મતની મદદ લેવી જોઈએછે. જારે કારણ માંલમ પડેચ તારે બીહીક તરત દુર થાએછે—વગર કારણ જાણવે તરેવાર વેહમ અને દેહસત ઊતપન થાએછે એ વીચાર અનુભવ ઊપરથી અચો ઠરી ચુકેછે. ખો. જા

ઊંઘ.

આપણા શરીરમાં અથવા શરીરવડે જે જે અનેક જાતનાં કામો બનેછે તેના બે પરકારછે. એકતો જે કામો મરજીથીજ બનેછે તે અને બીજાં મરજી હોએ ઈઆ નહી હોએ તોએ આપો આપ બનીઆં જાએછે તે. જારે આપણે ખાઈએ છઈએ તારે આપણા શરીરના ભાગ જે હાલેછે તે આપણી મરજીથી હાલેછે. પણ અનાજનું પેટમા પચવું એ આપણી મરજી સાથે ઈલાકો રાખતું નથી. શરીરની અંદરના ભાગમા જે જે કામો બનેછે તે સંધા મરજી સાથે ઈલાકો રાખતાં નથી તથા તેઓ આપણે જાગતા હોઈએકે ઊંઘતા હોઈએ તોયે બનીઆં જાએછે.

શરીરના મોહોટા ભાગોના ઘસારાનો બદલો વાળવા સારૂ જેમ ખોરાકી જારી રાખવાની જરૂરછે તેમ બારીક અને નાજુક રગોનાં કઊવતની આસાએશ તથા તે તાજું બનવાને કાજે ઊંઘની જરૂરછે ફકત થાક આધેથીજ પરાણીઓના શરીરના ઘસારાનો બદલો વળતો નથી, પણ ઊંઘ અથવા બાહારની બાજુએ તેઓના શરીરની આસપાસ જે બનેછે અથવા તેમને લાગેછે તેથી બીલકુલ બેભાન એવી હાલત દર દીવસને છેડે જરૂરનીછે. આખો દીવસ મેહનત કીધા પછી સનાઈઊંઓ (એટલે માંસના ભાગ) જે આપણા હાથ પગ વગરે હલાવવામાં અથવા જે આપણા શરીરને ટટાર રાખવાના કામમાં આવેછે તે નબળા પડી જાએછે આખો ઝાંખી અને ભારે થાએછે, આંખનાં પોપચાં વગર ચાહે મીચાઈ જાએછે, હેઠળનાં જડબાં નીચલી બાજુ તરફ જવા માંડેછે, ફેફસાંની અંદર થઈને લોહીનું ફરવું ઘણું સુસત થઈ જાએછે, એણે કરીને બગાસાં ઊપર બગાસા આવીઆ જાએછે, માથું આગલી તરફ ઝુકાએછે; આસપાસની બાહારની ચીજોનું ભાન થોડું થોડું થતું જાએછે; વીચાર અવળા ગુંચવણ ભરેલા થઈ જાએછે; અને છેલે ઊંઘ રૂપી લુલાવાની હાલત આવી પોહોંચેછે. ઊંઘ કારે આવેછે

તેનો બરાબર વખત આપણે જાણતા નથી, પણ વખતપર એવું બનેછે કે તે આવીઆં પછી તરતજ આપણે ઘબરાઈને ચોંકી ઊઠીએ છઈએ. એ બનાવ જારે આપણે પુરા આરામની હાલતમાં ન આવીઆ હોઈએ ને આપણા મનની જે શકતીથી આપણી મરજી થાએછે તે એકાએક કામે લાગેછે તેણે કરીને બનેછે. ઊંઘ માણસની હઈઆતીને બીલકુલ અગતનીછે, કોઈ માણસને ઊંઘ વગરનું કરી મેલો તો તેનું શરીર દુશકાળનાં દુખે કરીને ગળેછે, તેના કરતાં વધારે ગળી જાએછે. ખરે કોઈ પણ બનાવ ગમે તેવો અગતનો હોએ તોપણ તેથી ઊંઘ આવતી બંધ થવાની નહીં; અને સખતમાં સખત આફતોમાં તથા લડાઈની વખતે અથવા જારે અતીસ થાક, ટાહાડ, અથવા ભુખે પીડાતા હોઈએ તોપણ આપણી ઈંદરીઓને વીશરાંતીમાં નાખવાને ઊંઘ આવેછે. શરીર તંદુરસતીમાં હોએ તે વખતની ઊંઘ એવી ઘેર હોએછે કે જાણે મોતજ, કંઈ વાતનું ભાન રેહેતુંજ નથી. કોઈક વખતે મન જાગરૂત હોએછે તોપણ તે અધુરી જાગરૂતી, ને તેણે કરીને ગએલા દીવસના વીચારો, ઘણાંએક વરસો ઊપર બનેલી વાતો, આપણી નજરે જોએલા કેટલાક સુખ દુખ દેખાવો અને બીજા કેટલાએક મનકલપીત વીચારો જેમાં સેળ ભેળ થઈ ગએલા એવાં સપનાં, અને તરેહવાર ઊંઘના વીચારો આવેછે. ઊંઘમાં હઈડું બરોબર એક સરખું ઠડકેછે તથા લોહીનું ફરવું શરીરમાં બરોબર થાએછે; ફેફસાં પોતાનું કામ કરીઆં જાએછે; જઠરાગની (હોજરી) માં પચવાનું કામ ચાલેછે તથા આંતરડાં અને આપણા શરીરમાં જે પાણી ઊપજેછે (જેમકે આંસુ, પેશાબ, વગેરે) તેની કોથલીઓ પોત પોતાનાં કામ બરોબર કરીઆં જાએછે. ટુંકામાં એટલુંજ કે આપણા શરીરના ટકાવ અને આપણી ચઈતન રૂપી શકતીઓને હઈઆતીમાં રાખવા સંબંધીની સઘલી વાતો બનેછે. પણ ઘણાખરા બીજા સઘળા શરીરના ભાગ અને શકતીઓ જેઓ ઊપર આપણે જાગતી હાલતમાં અખતીઆર ચલાવીએ છઈએ તે આરામ પામેછે: તોપણ એ વાત હમેશાં બનેછે એમ નથી, કેમકે કેટલાક માણસોમાં એવી કંઈ ખાસીઅત હોએછે કે તેઓ ઊંઘમાં ચાલેછે. જારે ઊંઘ અધુરી હોએછે અથવા ઘણીવાર સુધી આવી હોએછે તારે સપનાં ઘણાં આવેછે; અને એ પરમાણે તેઓ સહવાર પડવાની થોડુંએક આગમજ અથવા હોજરી ખોરાકથી અસમાતી ભરેલી હોએ અથવા મન ફીકરે કરીને ઘેળાઆ કરતું હોએછે તારે રાતમાં પણ આવેછે. શરીર તંદુરસતીમાં હોએછે તારે તથા તેના ચઈતનવાળા ભાગ થંબ અને શાંત હોએછે તારે પેહેલી રાતનાં ઘણીજ મીઠી અને થાક ઊતારી નાખે એવી ઊંઘ આવેછે—જારે ઊંઘમાં હોઈએ છઈએ તારે લોહીનું ફરવું, અને દમ લેવો એ બે કામ જાગતા હોઈએને બનેછે તેના કરતાં કંઈક આએસતે આએસતે થાએછે તેણે કરીને શરીરની અંદરની જે શીરસતાની ગરમી તે ઓછી થાએછે, શબબ આપણ જો દીવસના કરતાં રાતે સુતા હોઈએ છઈએ તારે વધારે કપડાંની ગરજ પડેછે, તથા એક માણસ અંગ ઊપર દીવસે પેહેરવાનાં કપડાં હોએ તેટલાંજ અંગ ઊપર પેહેરી ઘરની બાહાર ઓસરીમાં અથવા એકલા ટાટ ઊપર પડી રેહેછે તારે ઊઠતી વખતે તેને તેનું શરીર થંડું અને અસુખી લાગેછે તેપણ એજ કારણને લીધે સમજવું. સદરહુ બનાવથી ખુલું માલમ પડી આવેછે કે પચવાનું કામ પણ ઊંઘમાં ઓછું થવું જોઈએ તારે એ ઊપરથી હોજરી ચીકાર ભરીને સુવા જવું એ નાલાએકછે એ પણ ખુલુંછે. રાત અને અંધારામાં આરાએસનો વખત પસંદ કરવો એ સવાભાવીક અને ખુલુંછે; તથા રાત મુકીને દીવસે સુવું એતો માતરે રેવનું બેજા લાકડુંછે—વેહેલા સુતાથી રાતરે શરીરને શરદી અને ભીનાસનો જે અસર થાએછે તેનો અટકાવ થાએછે જે અટકાવ નાજુક બાંધાના શરીરવાળાનેતો ખસુસ કરીને ઘણોજ અગતનોછે. શરીરનાં કામો તથા દાહાડા અને રાતના જુદા જુદા ભાગો વચે એક કુદરતી સંબંધ પણછે, જેથી રાતના પેહેલા ભાગની ઊંઘ ઓર તરેહ આસાએસ આપનારી થાએછે—મગજ તથા શરીરના બીજા ભાગ સંતાપથી દુર હોએ અને બાહારની ઈંદરીઓ તથા મન બીલકુલ આરામ પામેલાં હોએ એવી જે શરીરની હાલત તેપણ ઊંઘને ઘણી વધારેછે. વલી આંગમાંથી ઘણું લોહી નીકળી ગઊં હોએ તે, થંડક કરનારાં ઓસડ, થંડી હવા તથા જુલાબ જેઓએ કરીને શરીરમાં નબલાઈ આવેછે તેઓપણ ઊંઘ આણેછે. તથા તંબાકુ, અફીણ, દારૂ જેઓ ગેહેલ વેહેલ શરીરમાં જેમ આણીને પાછળથી માણસને તેટલુંજ નબલું કરેછે તેઓથી પણ તેવીજ અ

સર થાએછે. મગજનાં દરદ જેથી ભેજાંને ઘણી અસર થતી હાએ અથવા તેના કામમાં ખલેલ પોંહાંચતી હાએ તેઓ પણ ઊંઘ લાવેછે. તથા આંગ ઘણું ફુલેલું અને જાડું હાએ જેથી નેસોમાં લોહીનું ફરવું ઘણું ધીમું પડી જાએછે અને જેથી કરીને મગજ ઊપર ઘણો ભાર રેહેછે તેથી પણ ઊંઘ આવેછે.

જુદા જુદા માણસોનો ઊંઘમાં ગુજારવાનો વખત તેમના શરીરની જેવી જેવી તબીએત અને ખાસ ગુણો હાએ તે ઊપર તથા તેમજ તેમની જીંદગીના ગુજારાની રીત અને ટેવ ઊપર ઘણો આધાર રાખે છે—કેટલાકલોકો પાંચ અથવા છ કલાકથી વધારે ઊંઘ લઈ શકતા નથી તેમ કેટલાકને આઠ અથવા નવ કલાક સુધી ઊંઘીઆ વગર ચાલતું નથી. બચ્ચાંઓ પોતાનો અડધો અડધ વખત ઊંઘમાં કાઢેછે, તેમ તેમને જોઈએપણછે અને તેઓ તેથી ઊછરેછે. તથા જુવાનોને ઘણી થોડી આસાએસની ગરજછે. સરાસરી ગણતાં માણસે આઠ કલાક ઊંઘવું એ ઠીક નજર આવેછે. સારી અને ખલેલ વગરની ઊંઘ ભોગવવા સારૂ દાહાડાની વખતે સારી કસરત કીધી જોઈએ. ખાવા પીવા વગેરેમાં મધીઅમપણું રાખવું જોઈએ; જલદ ચાહ અથવા કાફી જેનામાં શરીરમાં જોમ પેદા કરવાનો ગુણછે તે સુવા જવાની અગાઊ બે કલાક લીધાં ન જોઈએ; તથા રાત્રે કાંતો રાતનું ખાણું બીલકુલ ન હાએ અથવા હલકું હાએતો ઠીક. એદીપણું તથા નીશાથી કોઈ કોઈ વાર ઘોર ઊંઘ આવેછે એ વાત ખરીછે પણ તે મધીઅમ ખાનારા પીનારા માણસના જેવી આસાએસ નહીં, તેતો ફેફસાનાં આજારથી જેમ માણસ બેભાન પડેછે તેના જેવી બેભાંની હાલતછે.

માણસને સઘળી હવામાંરેહેવાને લાએક બનાવેલુછે.

બીજાં જાનવરો કરતાં માણસનો આ મોહોટો દરજોછે કે તે દુનીઆના સઘળા ભાગમાં રહી શકેછે તથા તે ઠેકાણે થોડો ઈઆ ઘણો સુધારો બતાવી શકેછે. તે આફરીકાખંડની સુરજની કરમાવી નાખતી ગરમીમાં તથા વેરાન રેતાળ મેદાનોમાં દીઠામાં આવેછે તેમજ તે પાછો "સપીટ્ઝબરગન" જે ઘણું જ થંડું બેટછે તાંહાંપણ રહી શકેછે. ઘણાં વરસ સુધી એક જગામાં વસેથી તે તાંહાંની અતીશ થંડી તથા ગરમી સોસી શકેછે એટલુંજ નહીં પણ તે એક દેશથી બીજે દેશ ઝટોઝટ જઈ શકેછે; અને જે જે દેશમાં જાએછે તે તે દેશની હવામાં પોતાનો નીભાવ કરી શકેછે. આપણે જોઈએ છેઈએ ઈંગલાંડ દેશનો માણસ ઈઊરોપના છેક ઊતરના ભાગ જાંહાં થંડી ઘણી સક્ત પડેછે તાંહાં અને તેમજ ગરમમાં ગરમ દેશોમાં પણ જાએછે. પણ ઘણું કરીને બીજાં સઘળાં જનાંવરો જે જે દેશમાં તેઓ જોઆમાં આવેછે તે તે દેશમાં રેહેવાને લાએક બનાવેલાં હાએછે. અને અગરજો તેમને તે જગાઓમાંહેથી બીજી જગાઓંએ લઈ જવામાં આવેછે તો તાંહાં તેઓ પોતાની જીંદગાનીની પુરી મુદત ભોગવી શકતાં નથી. કુતરા તથા ઘોડા જેઓ માણસના પાળેલા સોબતીઓ હાએછે તેઓ પણ ઘણીજ જુદી જુદી હવામાં પોતાના સવભાવ બદલી નાંખેછે; અને વાંદરા જેઓના શરીરની બાંધણી તથા જેઓનું ખોરાક માણસની બાંધણી તથા ખોરાકીને ઘણુંજ મળતું આવેછે તેઓ માંદા પડેછે તથા તેમને જારે દુનીઆના ઘણાજ થંડા ભાગોમાં લઈ જવામાં આવેછે તારે તેઓથી પોતાની જાતનો વધારો થઈ શકતો નથી. તરેહ તરેહવાર હવાના અને પેદાએશના દેશોમાં ફરવાને શકતીવાન કરવા સારૂ માણસને હરકોઈ જાતની ખોરાકની વસ્તુ પચાવવાની શકતી આપેલીછે. બીજાં જાનવરો સાથે મુકાબલો કરતાં માણસને "સરવ ભખસ" એટલે સંધું ખાનાર એમ કહીશું તોએ ચાલસે. એ પરમાણે આપણે જોઈએ છઈએ કે ગરીનલાંડ જેની જમીનમાં કંઈજ અનાજનો પાક થતો નથી તાંહાંના લોકો જનાવરોનું માંસ અને માછલાં ખાઈને જીવેછે એવું છતાં પણ એ ખોરાકમાં જે જોમ આણવાનો તથા શરીરને પુશટી આપવાનો ગુણછે તેણે કરીને તે તેના ખાનારને ઘણુંજ સારૂં ખોરાક એ થંડા વેરાન દેશમાં થઈ પડેલુંછે. તેમજ ગરમ દેશ જેની જમીનની ગરમીથી અનાજ ઝાડપાન વગેરે પેદા થઈ શકેછે તાંહાં લોકો ઘણું કરીને ચોખા વગેરે અનાજ તથા ફળ તથા ભાજી પાલો ખાઈને જીવેછે જે ખોરાક માંસ માછલાં વગેરેનાં કરતાં થોડી ગરમી તથા જોમ શરીરમાં લાવેછે. મધીઅમ દેશ

(એટલે જેમાં ઘણી ગરમી નહીં તેમ થંડી નહીં) તેવા દેશમાં માણસ માંસ માછલાં તથા અનાજ વગેરે જમીનની પેદાએશ ઊપર ગુજરાન કરવાનું પસંદ કરેછે. માણસ માંસ ખાઊ થવાને વધારે લાએકછે કે વનસપતી, ફળ, અનાજ વગેરે ખાવાને વધારે લાએકછે એ બાબત ઘણી તકરાર થએલીછે. અજમાએશ ઊપરથી સાફ માલમ પડેછે કે તે સદરહુ બંને વાતો કરવાને લાએકછે. એટલે એમ કે તે ઘણું કરીને કેવલ માંસ માછલાંના ખોરાકથી જીવસે તેમજ કેવળ વનસપતી, ફળાદીક વગેરે ખાઈને પણ જીવસે તોપણ જો આપણે તેનાં ડાચાં તથા દાંતનો આકાર અને તેના આંતરડાંની બાંધણી જે જનાવરો ફેકલાં, ફળ ફળાદીક અથવા જે મુળીઆંઓનો લોટ બની શકેછે તેવાં મુળીઆં ખાઈને જીવેછે તેઓનાં ડાચાં વગેરેની સાથે મેળવી જોઈએ, અને દાખલાને વાસતે વાંદરા જ લઈએ કેમકે તેઓના શરીરનું બંધારણ માણસનાં શરીરના બંધારણ જેવુંજછે, તો તે ઊપરથી સાફ માલમ પડશે કે ગમે તેમ લઈએ તોપણ અનાજ વગેરેની ખોરાકી માણસના શરીના બંધારણને ઘણીજ માફક આવે તેવીછે. એ પરમાણે આપણે જોઈએ છઈએ કે સુધરેલી કોમોમાં રોટલી, અનાજ વગેરે ઝાડ પાનની પેદાશ ખાણા ઊપર વધારે જોવામાં આવેછે. પણ માણસ આમ કરીને જરા સુધારાની હાલને આવીકીં કે રસોઈ કરવાની કળા જે કામમાં લેછે તેણે કરીને તે તરેહ તહરેના ખોરાકના ગુણ બદલવાને તથા તે પોતાને પચે અને પુશટી આપે તેવા કરવાને શકતીવાન થાએછે. એ પરમાણે સદરહુ કળા તેને બીજાં પરાંણીઓ કરતાં મોહોટું બનાવેછે. ખરેખર કદાચ એ ખોરાક તઈઆર કરવાની સુધરેલી રીતીથી, અને તે રસુંજ, શરીરની પુરતી બાંધણી તથા અસલ મજબુતી, તથા સુધારાનાં બીજાં સુખોએ કરીને હવાના ફેરફારની સામે ટકવાને તથા ઘણાંએક બીજાં જનાવરોના કરતાં પોતાની જીંદગી વધારે લાંબી કરવાને તે શકતીવાન થાએછે.

માણસને ઓઢા વગરની ચામડી સાથે પેદા કરેલુંછે. તે ઊપરથી તેણે પોતાની મેહેનત તથા અકલે કરીને પોતાનું શરીર ઢાંકવું એવી તેના પેદા કરનારની મતલબછે એ સાફ માલમ પડેછે. એના કરતાં ઊતરતા દરજાનાં મોહોટાં અને શરીરની પુરી બાંધણીનાં ઘણાંખરાં જનાવરોને બાલ, પીછાં અથવા રૂઆંટાંના ઓઢા ઓપેલાછે તથા તે વરસના જુદા જુદા ભાગોમાં જેમ જેમ હવાનો ફેરફાર થાએછે તેમ તેમ વધેછે, ખરી પડેછે, અથવા નવાં આવેછે. પણ માણસ પોતે જે દેશમાં વસતો હોએ તાંહાંની હવાને અથવા રૂતુમાં જે ફેરફાર થાએછે તેને લાએકનાં કપડાં પોતાની મેહેનતથી બનાવી શકેછે. હવાની થંડી તથા ગરમી માંહેથી બચવાને તે ઘર બાંધેછે અને બીજાં જંગલનાં જનાવરોની પેઠે દર, ગુફા, વગેરેમાં રહીને તે સંતોશ પામતો નથી. મધમાખ તથા બીજાં જનાવરોના માળા અજાએબ જેવા અકલ ખરચીને અને જોઈએ તેવા બનાવેલા હોએછે ખરા પણ માણસનાં બનાવેલાં ઘર દેવાલો શેહેરો વગરે તેમને બાંધણીમાં તથા વગમાં કેવાં અને કેટલાં મારી જાએછે, જનમેછે તે વખતથી માણસની કને બચાવનાં સાધન અથવા હથીઆરો નથી હોતાં તોપણ તેની અકલ તેને જંગલોનાં જનાવરો ઊપર કેવું જલદીથી ઊપરીપણું આપેછે, તથા તેને પોતાના દુશમનો સામે ટકાવ કરવાને હથીઆર કેવાં પુરાં પાડેછે. જમીન સુધારવા તથા ખોડવાને કાદવવાળી જગો સાફ કરવાને; જંગલો કાપી નાખવાને, ડુંગરને એક સપાટીનાં કરવાને જે અનાજ અથવા ભાજી પાલો તંદુરસતીને માફક આવે તે પસંદ કરવાને તથા ખોડવાને, અને જેણે કરીને તે જમીન તથા દરીઆ ઊપર હકુમત ચલાવેછે, પુલો બાંધેછે, સાંચા બનાવેછે અને મોહોટા માહસાગરમાં વાહાણો ઝોકાવેછે, એવાં હથીઆર તથા સાંચ બનાવવાને તેની અકલ તેને કેવો જલદીથી શકતીવાન કરેછે! અને છેલે કુદરતની ઘણી ઝીણી ચીજો તપાસવાને તથા આસમાન અને ધરતી ઊપરની ઘણી ર ચીજોને પોતાથી દેખાઈ શકાએ તેવી કરવા હોનર તથા વીદીઆનાં હથીઆર તે કેવી અકલ ને ચતુરાઈથી શોધી કાહાડેછે?

ગંધક.

ગંધકનો એક કટકો તમારા હાથમાં લેઓને તેની ખાસીએતો તપાસો, તે જલદીથી ભાગીએછે, તેનો સેહેલથી ભુકો થઈ શકેછે. તે જલદીથી

બળી ઊઠેછે. થંડો હોએછે તારે તેને કંઈ વાસ હોતો નથી. જીભ ઊપર મુકીઆથી તેનો કંઈ સવાદ આવતો નથી. તમારી ડગલીની બાંહે ઊપર તેને જોરથી ઘસો એટલે તે નાહાના નાહાના કાગળનાં કડકાને પોતાની તરફ ખેંચશે—તેમાં વીજલી ઘણીછે એટલે કે ઘસીઆ એવડે વીજલી પેદા થઈ શકેછે. ગંધકનો એક કડકો પાણીમાં નાખીઆતો તે તળીએ જઈને બેસશે એટલે એમકે પાણી કરતાં વધારે ભારેછે.

ગંધક એ એક ખાણમાંહેથી ખોદી કાહેલી ચીજછે અને તે દુનીઆનાં ઘણા ભાગોમાં મળી આવેછે. પણ ઘણુંકરીને લોહોડાંની સાથે ભેળાએલું મળી આવેછે. એ હાલતમાં તેને "સલફરેટ ઓફ આએરન" એમ અંગરેજીમાં કેહેછે. ગંધક એ એક ખાસ પદારથછે. પણ બીજા ઘણાખરા પદારથો સાથે મળી શકેછે, હવે ખાસ પદારથ તે શું તેની સમજ નીચે આપેલીછે.

ખાસ પદારથો.

ખાસ પદારથ એટલે તેજ પદારથ જેને આપણે કુટીએ, ગાળીએ, ભુકો કરીએ ગમેતે કરીએતો તેમાંહેથી તે શીવાએ બીજો પદારથ મળવાનો નહીં. એ પરમાણે ગંધક છે તે પણ એક ખાસ પદારથછે કેમકે તેના ઊપર આપણે ગમે તે કરીએ તોપણ આપણને તેનો તેજ મળવાનો, તેમજ લોહોડું, જસત, સીસુ, કોલસા વગેરે ખાસ પદારથછે. મીશર પદારથમાં બે અથવા વધારે ખાસ પદારથો હોએછે. તેઓ એક બીજા સાથે રસાએણ શાશતરની કીરીઆથી મળી જાએછે. એ હાલતમાં પેલા ખાસ પદારથોના ગુણ બીલકુલ બદલાઈ જાએછે. એ પરમાણે ગંધક અને લોહોડું એ જલદીથી એક બીજા સાથે મળી જાએછે. અને તેઓના મળવાથી જે મીશર પદારથ બનેછે તેને "સલફરેટ ઓવ આએરન" એમ કેહેછે તથા તેની ખાસીઅતમાં તે ગંધકથી તથા લોહોડાંથી તદન જુદો હોએછે. આપણા જાણવામાં હજી લગણ બાસેટ ખાસ પદારથો આવીઆછે. ને અનેક તરાંના જે પદારથો આપણા જોવામાં આવેછે તે સંધા તેઓના એક બીજા સાથે રસાએણ કીરીઆ કરીને મળવાથી થઆછે. હવા તથા પાણી એ પણ મીશર પદારથોછે. હવામાં ઘણુંકરીને બે વાઈઊ જેવા પદારથોછે; તેમાંના એકનું નામ "ઓકસીજેન" જે પરાણીઓના જીવને તથા બલતાંને ટેકો આપેછે; અને બીજાનું નામ "નઈટરોજેન" જે સદરહુ બે વાનાં માંહેથી એકેને ટેકો આપતો નથી. પાણી બે ખાસ પદારથોનું બનેલુંછે—એક ઓકસીજેન અને બીજો હઈડરોજેન—"હઈડરોજેન" એ ઘણોજ સળગી ઊઠે તેવો પદારથછે જારે તે બળેછે તારે તેહવામાંહેલા "ઓકસીજેન" સાથે મળી જાએછે અને એ બે મળીઆ એટલે પાણી બનેછે, ખરેખર જારે એક પદારથ બળેછે તારે તેનુ બળતું હવાના ઓકસીજેનથી ટકી શકેછે. અને તે "ઓકસીજેન" પેલા બળી ઊઠે એવા પદારથ સાથે મળીઆ કે તેનો એક મીશર પદારથ બની આવેછે. એ પરમાણે જારે ગંધક હવામાં બળેછે તારે તે હવા માંહેના "ઓકસીજેન" સાથે મળેછે. અને તેથી ઘણો ગુંગળાવી નાખે તેવો ધુમાડો બનેછે તે એક તેજાબછે જેને અંગરેજીમાં "સલફરસ આસીડ" કરીને કેહેછે,

અખતરા.

૧. થોડીએક ગંધકની, ભુકી સળગાવીને તેઊપર એક કાચનું વાસણ ઊંધું પાંડો એટલે તે ગંધક ધુમાડાથી ભરાઈ જશે પછી તે વાસણમાં થોડાંક આસમાની રંગનાં ફુલ દાખલ કરોતો થોડાક વખતમાં તેઓનો રંગ બીલકુલ જતો રેહેવાનો. ઘાસની બનાવેલી ટોપીઓ સાફ કરવાને ગંધકનો ધુમાડો ઘણો કામમાં લીધામાં આવેછે.

૨. થોડીએક ગંધકની કોલસાની, અને સુરાખારની ભુકી એકઠી કરીને તેને સળગાવીએ તો તે બંદુકના દારૂની મીસાલેના ચળકાટથી બળેછે.

કલાઈની રકાબીમાં થોડોએક ગંધક મુકીને તેને એક સળગતી મીણબતી ઊપર રાખીને થોડો ગરમ કરીએ; તો ગંધક પીગળી જાએછે; ને તેની પછી વરાળ બનેછે. એ વરાળ ઊપર એક શુકું "વઈન ગ

લાસ " ઊંધું ધરી રાખીએ હોએતો તેની બાજુએ ગંધક ચોંટેછે તે વખતે તેને અંગરેજીમાં " સબલઈમ થાએછે " એમ કેહેછે.

માણસ જાત

આગલા અંકમાં કાકેશીઅન, હબશી અને માંગોલીઅન એ તરણ જાતની વાત લખીછે. એ સીવાએ બીજી બે જાતછે, એક મલાએ અને બીજી અમેરીકન. મલાએ જાતના લોકોની ચામડી ભુરી હોએછે તથા તેઓને માથે બાલ ઘણા હોએછે. તેઓના માથાનો ઘાટ ઊપરથી ટોંચદાર હોએછે. એ લોકો ઘણા મજબુત પણ બીલકુલ જંગલીછે. તેઓ મલાઆ, પુરવ હીંદુસથાનના ટાપુઓ, તથા પાસીફીક માહાસાગર માહેલા ઘણાએક ટાપુઓમાં વસેછે. તેઓનો આકાર આ બાજુપર પાડેલો છે.

ઊતર અમેરીકામાંના અસલના લોક ઘણા ખુબસુરત અને મજબુત પણ જંગલી હતા. તેઓની ચામડીનો રંગ તાંબાના જેહેવો લાલ હતો. તેઓની સંખીઆ ઘણી થોડી હતી. તેઓની જુદા જુદા સરદારોની નીચે જુદી જુદી ટુકડીઓ હતી, અને તેઓ વારેવારે એક બીજાની સાથે લડાઈ અને ખુનરેજી કરતા હતા. ઊતર અમેરીકાના પુરવ તથા વચલા ભાગોમાં હાલ ઈઊરોપથી આવેલા લોકોએ વસતી કરી છે. તેઓ રાજનીતીની રીતસર વહીવટ ચલાવીને વેપાર ધંધો કરેછે. તેઓનો આકાર બાજુએ પાડેલોછે.

ઊતર અમેરીકામાં મેકસીકોમાં તથા દખશણ અમેરીકામાં પીરૂ દેશમાં આગળ ઊપર લખેલા લાલ ચામડીના લોકો કરતાં સારા લોકો વસતા હતા. તેઓ રાજનીતીની થોડી ઘણી વાતો જાણતા હતા. દખશણ અમેરીકાના બાકીના ભાગોમાં ઘણા જંગલી લોકો વસતા હતા.

દખશણ આફરીકા માહેલા હટેંટટ દેશના લોકો તથા આસટરેલીઆના અસલના લોક એક જાતના ગણવામાં આવેલાછે. તેઓનું રૂપ સારૂં નથી. તેઓ કાળા અને અકલમંદ છે.

આખી દુનીઆ પર સઊ મળીને માણસ ૯૦૦૦૦૦૦૦૦ કરતાં વધારે છે.

તેલ તથા પાણી, સંઈઓગી આકરશણ તથા રશાએની આકરશણ.

તેલ તથા પાણી એ પરવાહી પદારથોછે. એક વાસણ માંહેથી બીજા વાસણમાં તેઓ વેહેછે. જે સુખશમોનાં તે બનેલાં તે એક બીજાથી સેહેલથી છુટાં પડેછે. ચાક સરખા એક નકર પદારથના સુખશમો એક બીજાને વધારે પાસે પાસે વળગી રેહેછે, તેથી તે સુખશમો એક વાસણમાંથી બીજા વાસણમાં વેહેતાં નથી. જે આકરશણે કરીને પદારથોના સુખશમો એક બીજા સાથે વળગી રેહછે તેને સંઈઓગી આકરશણ કરીને કેહેછે. પરવાહી પદારથોના કરતાં નકર પદારથોમાં સંઈઓગી આકરશણ વધારે રહેલુંછે અને પરવાહી પદારથોમાં વાઈઊ જેને અંગરેજીમાં " ગાસીઝ " કરીને કેહેછે તેઓ કરતાં વધારે રેહેલુંછે.

ઠારનું એક ટીપું.

પેલા ઘાસના તરણા ઊપર અથવા કોબીના પાંતરા ઊપરના ઠારનાં ટીપા સામું જુઓ, એ પાણીનું ટીપુ ગોળ શા સારૂ છે વારૂ ? એ તેના સુખશમોમાં સંઈઓગી આકરશણ રહેલું છે તેથી ગોળછે. સઘળા પરવાહી પદારથોમાં એવી ખાસીએતછે કે તેઓ ગોળ આકારસે. જે પુરથવી ઊપર આપણ વસીએ છઈએ તે એક ગોળછે. એ વાત ઊપરથી એવું નીકળેછે કે તે કોઈ એક કાદી વખતે પરવાહી હાલતમાં હોવી જોઈએ.

એક સુકી સોએ પાણી ઊપર કેમ તરેછે.

બારે તીખું પાણી ઊપર કેમ તરેછે ? તો તેનો જવાબ એજે પાણીના સુખશમોમાં સંઈઓગી આકરશણ રહેલુંછે. સોએનું ગુરતવ (ઓટલે વજન) પાણીના સપાટી ઊપરનાં સુખશમોમાં રહેલા સંઈઓગી આકરશણને તોડી નાખે એટલું જોરાવર નથી.

તેલ પાણી ઊપર તરેછે.

તેલ પાણી ઊપર તરેછે કેમકે તે હલકો પરવાહી પદારથછે, એટલે કે તેલનો એક પીંટ પાણીના એક પીંટના કરતાં ઓછો થવાનો.

જેમ સાકર પાણીની સાથે મળી જાએછે તેમ તેલ પાણી સાથે મળવાનું નહીં અથવા ભેળસેળ થવાનું નહીં. પાણી અને તેલ એ બેને સાથે લઈને તેમાં આમોનીઆ નાખીએતો પેલું તેલ આમોનીઆ સાથે મળી જવાનું અને તેઓનો સાબુના જેવો એક પદારથ બનશે. પેળું પાણી જુદુંનું જુદું રેહેવાનું. પાણી તથા તેલ વચે કંઈજ રસાએણી આકરશણ નથી—પણ આમોનીઆ તથા તેલ એઓ વચે રસાએણી આકરશણછે.

ગંધકનો તેજાબ.

આ અગતનો પદારથ પરવાહીછે અને તે દેખાવમાં જરા તેલના સરખો માલમ પડેછે. તે પાણીના કરતાં વધારે ભારેછે. પણ તે ગમે તેટલું પાણી લો તો તેની સાથે તરત મળી જાએછે. અને તે મળવાથી જે પદારથ બનેછે તેને કમજોર ગંધકનો તેજાબ કેહેછે. ગંધકનો તેજાબ વાપરતી વખતે ઘણી સંભાળ લેવી જોઈએ કારણ કે આપણી ચામડીને અડકેછે તો તેને બાળેછે ને પીળો ડાઘ પડી રેહેછે તથા કપડાંને અડકીએ તો તેને બાળી નાખેછે.

અખતરો.

ગંધકના તેજાબ ઊપર હળવે રહીને પાણી રેડવું એટલે પાણી તેજાબ ઊપર તરેછે. પછી એક કાચની ઝીણી લાકડી લઈને તેને હલાવવું એટલે તે બે મળી જઈને તેમનો કમજોર ગંધકનો તેજાબ બનેછે. અને એ બે મળીઆંથી જે મીશર થાએછે તે ઘણોજ ગરમ બનેછે.

કપુર.

આ કામનો અને જાણીતો પદારથ ગરમ દેશો (અથવા કરાંતી વરૂત જેને કેહેછે તે માંહેના દેશો) માના એક રોપાનો રસછે. તે એક ઘણું કીમતી ઓસડછે અને તે કીડા મારી નાખવામાં કામમાં ઘણું આવેછે. બીજી સઘળી જાતના ઝાડ પાનની ઊપજના પદારથોની પેઠે કપુર પણ એક મીશર પદારથછે. કારબાન, હાઈડરોજેન, તથા ઓકસીજેન એ તરણ ખાસ પદારથો એમાં એકઠા મળેલાછે. કપુરનો એક કટકો હાથમાં લઈને તપાસીએતો તે સફેદ અને લુકો થઈ જાશે એવો પદારથ નજર આવેછે તથા તેમાં કંઈએક મીણના સરખી ચીકાસ માલુમ પડેછે. તે મોહોટા ચળકાટથી બલેછે. તે ઘણી ખુશબો આપેછે. તે પાણી ઊપર તરેછે એટલે કે તે પાણી કરતાં હલકુંછે. તે પાણીમાંથી ગળતું નથી તથા દારૂમાં તરત પીગળી જાએછે.

સુખ શામાંછે તે વીશે.

—o—

આપણને શું ખુશી કરશે અને કઈ ખુશી આપણને મળશે એ વાતો આગળથી જાણવી એ જીંદગીના ગુજારામાં મોહોટી બાબતછે. સદરહુ બાબતો બરોબર જાણવામાં આવેતો આપણે જે વાત પસંદ કરીએ તે સેવટ ખરી ઠરે: પણ એ જાણવું એ આપણને પેહેલ વેહેલે જેવું દેખાએછે તેના કરતાં વધારે અઘરૂં અને થોડુંજ બને તેવું લાગેછે. કેમકે કોઈ વાર એવું બનેછેકે જે ખુશીઓ આપણને ઘણીજ સારી નીવડસે એમ દેખાઈને લલચાવેછે, તેજ જારે આપણને મળેછે તારે ઘણીજ અણગમતી થઈ પડેછે અથવા આપણે ધારતા હોઈએ તે પરમાણે નીવડતી નથી. તેમજ બીજે વખતે એવું બનેછે કે જે ખુશીઓ વીશે આપણે ધારીશુંજ ન હોએ તેવી ખુશીઓ નીકળી આવેછે. અને એ બનાવ આપણે દુરઅંદેશો કરવામાં ભુલ કીધાથી બને એ ઊપરથી સદરહુ કારણથી આપણે ઘણી ખુશીઓ વીશે ધારવાનું ભુલી જઈએ છઈએ એમ માનવાને કારણ મળેછે "આગળથી" જાણવું એવું કેહેવાનો મતલબ સો ? તો એમકે એકવાર એક પરકારની ખુશી અથવા સુખ મળીશું એટલે બદલવું અથવા તેનાથી પાછાં હટવું એ કોઈએકજ વખત બનેછે. વળી એવી રીતની બદલા બદલી કરવાથી આપણને ચેન પડતું નથી, અને તે આપણી દરએક હાલતના સુખનો નાશ કરેછે.

માણસોના જુદા જુદા રસ, જુદી જુદી સમજવાની શકતી તથા શરીર તથા સવભાવનું બંધારણ અને તે વલી ટેવ તથા રીવાજ એણે કરીને વધારે તરેવાર બનેલાં તેથી તેવી સુખી થવાની રીત ફલાણીજ સહુને લાગુ પડે અથવા સઘલાં માણસોને પસંદ પ

ડે અને સંઘળાથી ચાલી શકાએ એવી જીંદગાની ગુજારવાની ફલાણીજ રીત એમ કહી શકાતું નથી.

આપણાથી માતરે એટલુંજ કહી શકાશે કે જીંદગાનીની જે હાલતથી માણસો આનંદમાં અને સંતોશમાં ઘણું કરીને રેહેછે તે કદાચ સુખી થવાની રીત હશે. કારણ કે માણસનું દેખાઈતું સુખ એ તેના ખરા સુખનું ખરૂં માપ નથી તોપણ આપણા હાથમાં એ કરતાં બીજું વધારે સારૂં માપ નથી.

તારે એ દેખઈતા શુખ ઊપર નજર રાખતા જઈએતો સુખ હેઠળ લખેલી વાતોમાંછે એમ માનવું.

સંસારી પરીતી કરવી એ ખુશી અથવા આનંદ મેળવવાનું પેહેલું સાધન.

—o—

જે માણસોની આસપાસ બઈરી, છોકરાં, દોસતદારો વગરે જેવી વસતુઓ પરીતી તથા વાહાલ કરવાને ઘણી હોએછે તે માણસો ઘણું કરીને સારા મીજાજમાં હોએછે. વેરાગીઓના સવભાવ ચીડાએલા અને ધુંધવાતા હોએછે તેનું કારણ એજ કે સદરહુ વસતુઓના તેઓને વાંધા.

એ સંસારી વાહાલતથા પરીતીથી જેટલી આપણા દીલને ખુશી તથા મીજાજને થંડક થાએછે તેટલીજ ખુશી તથા થંડક ગરીબોને પઈસા વગેરે આપીને સખાવત કીધાથી તથા જેઓનેઆપણી ખુદી વગેરેની મદદની ગરજ હોએ તેમને તે આપીને તેમનું સારૂં કીધાથી થાએછે.

૨. હરકોઈ મતલબ જે આપણા મનની અથવા શરીરની શકતીઓને કામમાં ગુંતાએલી રાખે તેવો હોએ તેની પાછળ તન અથવા મનથી ગુંતાએલા રેહેવું એ ખુશ અથવા આનંદનું બીજું સાધનછે.

એ ખરૂંછે કે હરકોઈ માણસની પાસે જીંદગાની લગણ સુખ અને ચેન ટકે તેટલાં સુખનાં સાધનો હોએ અને કંઈજ સુખ મેળવવાનું બાકી ન રહેલું હોએ તો તે માણસને કદાપી સુખ થનાર નહીં. એ વાત કોઈ મતલબની આશાથી ભરેલો હોએ તેની ચંચળાઈ અને મીજાજની સાથે જેઓ જનમથીજ સુખનાં સાધનો લઈને દુનીઆમાં આવીઆ હોએ અને જેઓને કશાનો ખામી નહોએ એવા, અથવા જેઓ સુખ ભોગવીને જલદી જલદી ધરાઈ ગએઆ હોએ અને જાણે કે તેના સંધાં સુખો માંહેથી તેં નીચોવી લીધું હોએ એવાઓની, સુસતી અને નાસીપાસીની સાથે સરખાવીઆથી ખુલી નજર આવેછે.

તવંગર લોકોને ઘોડદોડ અને જુગાર રમવાને જે ખેંચી જાએછે તથા કજીઆ ફીસાદ જેઓમાં ફતે થાએ તો તે મેળવતાં જે ચીંતા અને ખરચ બેસેછે તેની સાથે સરખાવતાં કંઈજ નથી તેવા કજીઆ ફીસાદમાં જે તેમને ગુંતાવેછે તે સદરહુ મનની સુસતીછે.

તારે એ ઊપરથી જણાએછે કે આશા જે આપણા સુખને એટલી બધી અગતનીછે; તે બે જાતનીછે: એક એવી કે જેનો મતલબ પારપાડવાને કંઈ કરવાનું હોએછે અને બીજી એવી કે તેનો મતલબ પારપાડમાં કંઈજ કરવાનું નથી હોતું. તારે સદરહુ બે પરકાર માંહેની પેહેલા પરકારની આશા કંઈક કામની પણ બીજીતો છેક નકામી કેમકે તે આશાવાળા માણસને કંઈ કરવાનું નહીં, બેઠે બેઠે મતલબ કારે પારપડે એટલુંજ ધારવાનું તેથી તે કંટાળી જાએછે અને છેવટ ઊમેદવારને બદલે અધીરો થઈ જાએછે.

સદરહુ મતતો જાણે જલદીથી મંજુર રાખવામાં આવશે પણ આપણને આનંદમાંના આનંદમાં રાખે એવાં કામો શીરીતે મેળવવાં એ મુશકેલીની વાતછે. એ મેળવવાને બે વાત જોઈએછે. એકતો આપણી તકને લાએક હોએ એવા મતલબો પસંદ કરવામાં વીવેક રાખવો તથા બીજી વાત એ કે આપણે આપણા વીચારો ઊપર અખતીઆર રાખવો કે તેથી કરીને આપણે એકપણે એકવાર વીવેકથી આપણે એક મતલબ પસંદ કીધો કે પછી તે પાર પાડવાના ઊપાઓ કરવામાં આપણને ખુશી લાગે એવું કરવાને આપણે શકતીવાન થઈએ. અને પછી તે જેમ જલદીથી ચાહીએ તેમ મતલબ વીસરી જઈ શકીએ.

વાસતે જે આનંદ માંહેથી ફળ વધારે મળેછે તે નહીં પણ જેથી ફળ પાછળ લાગવામાં આપણે વધારે રોકાઈએ છઈએ તથા આપણામાં ચંચળાઈ વધેછે એવા આનંદ વધારે ઊપીઓગીછે.

એક માણસ જે આ દુનીઆ છોડીઆ પછી જે તેની હાલત થવાની તેમાં સુખ મેળવવાની તદબીરમાં મશગુલ હોએછે તેને આ ખાબદમાં આખી દુની

આના માણસો કરતાં વધારે નશેછે. કેમકે ઘણીજ અગતનો મતલખ જેમાં હમેશાં મશગુલ અને ચંચળ રેહેવું જોઈએ તે તેની નજર તલે રમતો હોએછે તથા જેની પાછળ ગુતાવાનું જનમારા સુધી મટતુંજ નથી.

કોઈ પણ વાતમાં ગુંતાએલા રેહેવું એમાં ખધુંછે. જેમ જેમ આપણે વધારે વધારે અગતનાં કામમાં તેમ તેમ વધારે સારૂં જેમકે ધારા ખાંધવા, કંઈ કારખાનાં કાઢવાં, ધરમનાં કામો કરવાં, સુધારા કરવા, લોકોનાં સારાંને સારૂ જાહેર કામો કરવાં તથા કોઈને કહીને અરજ કરીને તે કામો સેવટ સુધી પાર પડે તેવું કરવું એ મનને ઘણુંજ ગુંતાએલું રાખેછે. પોતાની મેહેનત વડે કમાઈને પોતાના કુટુંખને સુખી કરવું, પોતાના ખચાંને ભણાવવું ગણાવવું, તેને આગળ જતાં કઆ ધંધામાં નાંખવું એનો વીચાર કરવો, તથા પોતે કોઈ નવી નવી ભાશાઓ શીખવીએ જરા થોડું ગુંતાએલું રાખેછે. સેવટ તે પણ નહીં ઘરમાં ખેઠેખેઠે કંઈ ચોપડીઓ ખનાવવી, ઘર ખાંધવું ખાગ ખગીચા ખનાવવા, વગેરે કામોમાં વળી ઉપલાં ખે જાતનાં કરતાં મન વધારે થોડું ગુંતાએલુંછે. પણ જે જે પરમાણે કામ વધારે અગતનું અને જેમાં મન ગુંતાએલું રેહે તે પરમાણે તેથી મનને વધારે આનંદ અને ચંચળાઈ આપણામાં આવવાનાં.

૩. જે જે ટેવ અથવા ચાલ ડાહાપણની રીતે પાડી હોએ તે ઊપર સુખ વધારે આધાર રાખેછે.

જે હુનરમાં માણસ જાતનાં સુખનો મરમ રહેઓછે તે ઘણું કરીને આ છેકે દર અસલથી ચાલ અથવા ટેવ એવી રીતની પાડવી કે પાછળથી તેમાં જે કંઈ ફેરફાર થાએ તે સારોજ થાએ, એ ચાલોનો ઘણું કરીને એવીજછે. કેમકે આપણે જોઈએ છઈએ કે જે કંઈ વાતનો આપણને માહાવરો પડેલો હોએછે તે સાફ સેહેલી ખનેછે. એક ચાલ પડી હોએને તે થોડા વખત સુધી ગઈ હોએને ફરીથી આપણે તે આપણામાં લાવવી હોએ, તે ગમે તેવી હોએ તોએ સેહેલથી લાવી સકાએ તેટલા વાસતે જે ચાલ પોતાથી આડાઅવળા જવા દે એવી હોએ તે ફાએદા ભરેલી ચાલ સમજવી. તવંગર માણસ હમેશાં સારૂં સારૂં જમણ જમે તેને ગરીખ રોટલીને ભાજી રોજ ખાએછે, તેના કરતાં કંઈ વધારે ખુશી લાગતી નથી. પણ ગરીખ ખાહારે જે ઠેકાણે તે ખાવા જાએછે તેને મેજવાની થઈ રેહેછે ને તવંગરને મેજખાની આપવી હોએતો તેને વાસતે અનેક જાતની ઊમદા ઊમદા વસતુઓ જેનો તેને લગાર કંટાળો ન લાગે એવી ખનાવવી જોઈએ. જેઓ દરરોજ પાનાં રમેછે તથા જે ખેતર ખેડેછે તેઓ ખંને પોતાનો વખત ઘણો ખરો એક સરખી રીતે કાઢેછે પણ પાનાં રમનારને પાના રમવા જવામાં જેવારે અટકાવ થાએ તારે ઘેર રેહેવું પડે એટલે તેને દુખ થાએછે. પણ ખેડુતથી જે દાહાડે કામે જવાતું નથી તે દાહાડો તેને આસાએશનો થઈ પડેછે. જે માણસ એકલું રેહેવાને શીખીઓ હોએ તે જારે માણસોમાં જાએછે તારે તેનો મીજાજ ખુશ થાએછે તથા તાંહાંથી તે ચેનમાં ઊઠેછે. ખીજો જે માણસોની ગરદી અને જુદી જુદી મોજ શોકી મંડળીમાં ફરનારો હોએછે તે કોઈ મંડલીમાં ગઓ આવીઓ તો તેથી તેને પેલાના જેટલો કંઈ આનંદ થતો નથી. પણ એવું ખને કે મોજ શોકવાળી મંડળીમાં ફરનારાને ગરીખાઈ આવીઆને લીધે અથવા ખીજી કોઈ રીતે પોતાના દોસતદારો વગેરેથી જુદું પડવું પડે તો તે વખત સદરહુ ખે જાતની ટેવના ફાએદા ગેરફાએદા સમજાવવાના. મંડલીઓમાં ભટકનારાને પોતાના દોસતોથી છુટા પડવાને લીધે અતીસે દુખ થવાનું અને ખીજો જેને એકલાં રેહેવાની ટેવ હોસે તેને પોતે જાણે છુટાપણું ભોગવતો હોએ એમ લાગવાનું. એક એકલાપણાથી, ચીડાઊ, થવાનો અને શું કરવું વખત કેમ ગુજારવો તે સુજતું નથી, ખીજો જારે એકલો હોએછે તારે પોતાની ચોપડી લઈને વાંચવા ખેસેછે અથવા નીરાંતે પોતાને કામે ખેસેછે અથવા તે નહીં તો મોહોટા ઊંડા વીચારમાં પડીને મનને ખુશ રાખેછે. જે શાસતરની ખાખતો વીશે શીખતો હોએછે તેના હાથમાં કોઈ તવારીખનું અથવા ખીજું કોઈ રમુજી વાતોનું પુસતક આવીઊં એટલે તે પોતાની ગમતને સારૂ તે પોતાના હાથમાં લઈ મનને ગમત થાએ અને આસાએશ મળે તાંહાંસુધી વાંચેછે, વળી પોતાને કામે ખુશ મગજથી ખેસેછે. પણ જેને વારતાઓ, ટોળ વગેરેનીજ ચોપડી વાંચવાનો શોક હોએછે તે જે પુસતકખાનામાં જાએછે. તાંહાં ગમતનાંજ પુસતકો જોતો ફરે ને તે ન મળીઆં એટલે મોહો મરડી ચાલતો થાએ. પણ જે આશાએ તે તાંહાં ગઓ હોએ તે આશા તેની ખર આવે નહીં.

કોઈ કેહેશે કે પઈસા સુખ આપેછે, તો એમ નહીં-કે તે પોતાના એક બાંધેલા આએપતથી સુખી થાએછે પણ તે આએપતમાં વારેવારે વધારો થતો જાએ તેમાં સુખ માનેછે. જેમકે એક માણસ એકસો રૂપીઆ લઈને વેપાર કરવા માંડે અને બીજો એક હજાર રૂપીઆ લઈને વેપાર કરવા માંડે. તેહમાં પેહેલાને પોતાના વેપારમાંથી હજાર મળીઆ અને બીજાને ખોટ જતાં હજાર મુદલમાંથી સો બાકી રહેઆ. હવે જોઈએ તો એ બંનેની આવક જાવક સરખી હોશેતો પણ તેઓને પઈસા વડેજે ખુશી થવાની તે ઘણીજ જુદી જુદી તહરાંની થવાની. હજાર હજાર રૂપીઆનો ખરા, પણ એકની પદરે થઆ, ને બીજાએ પદરથી ખોઆ, તારે પેહેલાએ પોતાની આવકમાં વધારો કીધો તેથી તેને ખુશી થવાની અને બીજાએ પોતાંની પદરે તો પઈસા હુતા પણ ખોઆ એટલે આવક ન થવાના સબબથી તેને દુખ થવાનું,

૪. સુખ તંદુરસતી રાખવામાંછે.

આપણું શરીર તંદુરૂસત રેહે એટલે ફકત તેમાં શરીર રોગ વગરનું રેહે એટલુંજ ન સમજવું પણ તેની સાથે મીજાજની બાહાલી પણ જોઈએ, એ મીજાજ બાહાલીને તંદુરૂસતીમાં હોવી જોઈએ તેનું કારણ એકે ઘણું કરીને જે જે કારણોથી શરીર ઊપર ખરાબ અથવા સારી અસર થાએછે તેવાંજ કારણોથી મીજાજપરબી અસર થાએછે.

ઊપર કહા પરમાણે આપણે તંદુરૂસતીનો અરથ લઈએ તો તંદુરૂસતીની આપણને ઘણીજ ગરજ છે એમ માલમ પડશે. તેટલા વાસતે આપણે પોતાની તંદુરસતીને વાસતે ગમે તેટલી મેહેનત કરીએ અથવા ખરચ કરીએ, અથવા મન મારીએ અથવા પરેજી પાળીએ તો તે ઘણું કીધું એમ કદાપી નહીં કેહેવાએ. વળી એને વાસતે ચાકરી અથવા પોતાની વાહાલી ગમત, છોડવી પોતાના બે મરઆદ હવસોને આંકોસમાં રાખવા અને ટુંકામા જે અડચણો પોતાને પડે તે સઘલી સોસવી, એ બધું કરવામાં સમજુક તથા પોતાનું સારૂં ચાંહનાર માણસ કદી પછાત પડવાનો નહીં.

જારે આપણે પુરી તંદુરસતીમાં અને મીજાજ બાહાલીમાં હોઈએ છઈએ તારે આપણે જે સુખ લોગવીએ છઈએ તેને સુખ આપનાર બાહારનાં સાધન એટલે મેજબાની નાચ વગેરેની કંઈજ ગરજ લાગતી નથી. એ સુખનું બઆન આપી શકાતું નથી. એજ સુખ જીવ વાળાં પરાણીઓની જીંદગી પાછળ લગાડેલુંછે. એ સુખ ઘણું કરીને નાંનાં બચાંઓમાં તથા જેને જનમારામાં થોડુંજ પોતાની જગાથી હીલવું પડેછે એવા પરાણીઓમાં હોએછે.

ઊપર લખેલી કલમ માંહેથી બે પરીણામ હાંસલ થાએછે.

૧. માણસ જાતના જુદા જુદા ફીરકાઓને સુખ ઘણું ખરૂં બરાબર વેંહેંચી આપેલુંછે.

૨. આ દુનીઆના સુખની બાબતમાં પણ બદીનું નેકી ઊપર બીલકુલ ચલણ નથી એમ માલમ પડેછે.

ગુલાંમોનો વેપાર.

સઘલા વેપારોમાં ગુલામનો વેપાર સરવેથી બુરો, દુખ ઊપજાવનાર, પાપી અને નીતીના કાએદાથી ઊલટોછે. પરમેશવરના પેદા કીધેલા મનુશોમાના એક મનુશને તેનો એક ભાઈબંધ તેના છુટાપણાનો નાશ કરી, પોતાના પેઆરા કુટુંબથી જનમ સુધી દુર પાડી, એક હેવાનની માફક તેને જાહેર બજારમાં વેચે અને બીજો એક ભાઈબંધ તેને પોતાંનો તાબેદાર અને ગુલાંમ કરવા સારૂ ભર બજારમાંથી વેચાતો લીએ ! એ ઈનસાંનીઅતથી કેટલું ઊલટુ અને ધીકારવા જોગછે ?

ગુલામોનો વેપાર આગલા જમાનાથી ચાલતો આવેઓછે અને હાલમા તે ઈઊરોપના સુધરેલા ખંડમાંથીનો ઘણુ કરીને નાબુદ થાએઓછે પણ અમેરીકા ખંડમા એ જંગલી ચાલ હજુ ચાલુછે. ગુલામોને પકડવાની રીત તથા તેનો વેપાર દુનીઆંમા તરેહવાર રી

તે ચાલેછે. પણ હાલ અમેરીકામાં જે રીત કામમા લાવેછે તે ટુકામાં અતરે જણાવીએછે.

ઘાતકી દીલના ગુલાંમોના વેપારીઓ પેહલાં એક હથીઆર બંધ ટોલું થાઈને દુરના ટાપુઓ ઊપર જાએછે. તાંહાંનાં જંગલી રેહવાસીઓ કે જેઓ પોતાનાં કુટંબો શાથે છુટી છુટી જંગીઆએ જુપડાંઓ બાંધીને રેહછે તે જુપડાંઓને રાતની વેલાએ એ કરપીણ ટોલી આસપાસથી સલગાવી દીએછે જેથી પેલું નીરદોશ કુટંબ ભર ઊંઘમાંથી ચોંકી ઊઠેછે અને પોતાની આસપાસ બલતું જોઈને ઘભરાટમાં બાહેર નીકલવા માડેછે, તેવાજ પેલા છુપાઈ રહેલા કરપીનો તેઓને બાએડીઓ તથા બચાંઓ સુધાં પકડી લીએછે. એ વેલાએ આ ગરીબોનો કકલાંટ તથા કલાપીટ હેવો થાએછે કે તે કોઈ દએઆલુ મંનનાથી બરદાસત થાઈ શકાતો નથી. એવી રીતે એક પછે એક હજારો આદમીઓને પકડીને તેઓને એક વાંહાંણમા ભરેછે. જેમ વખારમાં લાકડાં શીચેછે તેમ આએ ગરીબોને જબરદસતીથી એકનો હાથ બીજાના પગ સાથે બાંધીને વાંહાંણમાં ગીચો ગીચ ભરેછે, પછે તે મરો ઈઆ જીવો તેની કોઈ દરકાર તેઓને હોતી નથી. વાંહાંણમાં ઘણોજ ખરાબ અને તેબી ઘણો થોડો ખોરાક તેઓને ખાવાને મલેછે. તેથી તેઓ અધમુઆ થાઈ જાએછે. તથા ખીચો ખીચ રેહવાથી તેમાના શેંકડો બંધીવાંણો મરણ પામેછે તથા શેંકડો દરદ અને પીડથી મરેછે. એટલુંજ નહી પણ કદાચ રસતામા વાંહાંણને તોફાન લાગું તો નેહાવ ખાલી કરવાને બદલે આ ગરીબ પરાંણીઓમાંથી કેટલાએકને દરીઆમાં નાખી દીએછે. હાવા જુલંમમાંથી જારે તેઓ ઠરાવેલી જગાએ આવી પોંહાંચેછે તારે તાંહાંની બજારમાં મુકરરં કીધેલે દીવશે તેઓનું લીલાંઊ કીધામા આવેછે. તેઓને લીલાંઊની જગાએ હારેદાર બેસાડેછે પછી ખરીદનારાઓ તાંહાં એકઠા થાએછે અને જેમ ઘોડા તથા બલદોને લેતી વેલાએ છાતી, પગ તથા બીજા ભાગો તપાશીઆમાં આવેછે તેમજ પેલા ખરીદદારો આએ કંગાલોના બધા ભાગો તપાસી જોએછે. એ તપાસની વેલાએ તે માણશોને હોશીઆર તથા ચાલાક દેખાડવા સારૂ તેના ધણીઓ તેને તંબાકુ, મરચુ, અને હેવીજ બીજી જલદ ચીજો ખવાડેછે. જો એમ કીધાથી તેઓ હોશીઆરી નહી બતલાવેતો તેઓના ધણીઓ તેઓને પાંસરાંમા તથા માથામા કોરડા મારી ચંચલ કરેછે. લીલાંઊ કરનાર જે ગોલાંમને વેચવો હોએછે તેહની તારીફ પેહલાં બએઆંન કરેછે અને તે પછે લીલાંઊમાં ચડાચડી થાએછે. જે કોઈ વધારે કીમત આપેછે તેને તે ગુલાંમ મલેછે. ગુલામને તેના જાંતભાઈ ઓમાંથી છુટો પાડીને તેનો ખરીદદાર લઈ જાએછે તે વેલાનો દેખાવ ઘણો દએઆ ઊપજાંવનારોછે. એક ઓરત પોતાના ખાવંદથી અથવા એક બચું પોતાની માએથી છુટું પડતાં ભારે વીલાપ અને શોર કરેછે. એ લીલાંઊના દેખાવનુ એક ચીતર આએ બીનાને મથાલે આપીઊંછે તે ઊપરથી જણાશે કે એક માએને તેનુ બચું કેટલાં પેઆરથી વલગેછે અને તે માએને પોતાંનુ બચું મુકતાં કેટલુ દુખ ઊપજેછે.

પરચુરણ બાબતો.

કેલવણી નહી પામેલાં બઈરાં—ગનેઆન મેળવવાના ફાએદાઓમાંનો એક ઘણોજ સારો ફાએદોછે તે બુઢાપણામાં માણસને પોતાની આબરૂ અને અગત રાખવાને શકતીવાન કરેછે. જેમ જેમ માણસો ઉમરે વધેછે તેમ તેમ તેઓની આબરૂ વધેછે. જે ગનાન તેઓએ મેળવેલું હોએછે તેથી તેઓ આબરૂને લાએક ગણાએછે અને જે તેઓ આપી શકેછે તે આપીને તેઓ સુખી થાએછે. જો તેઓ બુઢા થઈ જાએ અને તે વખતમાં તેમની અકલને ધોકો પોંહોંચે તોપણ તેનું બદન માંન પામેછે કેમકે તેમાં એકવાર ગનેઆન ભરેલું હતું વાસતે પણ ગનાન વગરની બઈરીને તેની જુવાની ગઈ એટલે સઘળું ગએઉં. કોઈ તેને ઢુંકીને જોતું પણ નથી. કેમકે તે તેની આંખને કે તેના મનને એકેને ખુશ કરતી નથી.

બઈરીનો પોતાના ખાવંદ ઊપરનો પેઆર—ઈંગલાંડના પાદશાહ ઉઈલીઅમ-ધી કોંકરરનો છોકરો રાબરટ ઓવ નારમંડી એને ઝેરી તીર વાગેઓ હતો તારે વાંહાડકાપના ડાકટરે સલાહ આપી કે કોઈ માણસ એ ઘામાંહેથી ઝેર ચુસી લીએ તો સારૂં થાએ. તારે પેલો ઘવાએલો છોકરો બોલી ઉઠીઓ કે હું પોતે મરીશ બીજા કોઈને મારે બદલે મ

રવા દેવો એવું ઘાતકી કામ કરનાર નેહી. એ તેનું બોલવું મનમાં રાખીને તેની બઈરી જારે તે સુતો હતો તારે તેની આગળ ગઈ અને તેના ઘા ઉપર હાથ મુકીને તેનું ઝેર ચુંસી લીધું જેથી તે બઈરીનો જીવ ગએઓ અને તેનો ધણી બચી ઓ. આહાહા એ બઈરીનો પોતાના ખાવંદ ઉપર પેઆર તે કેવો !

એક માઈલની વેગલાઈથી એક બીજા સાથે વાત કરવી—ઉતર ધ્રુર કે જાંહાં બાહરે માશ બરફ બંધાએલો હોએછે, તાંહાં માણસો એક માઈલ ઉપરાંતની વેગલાઈથી વાત કરી શકેછે. મીશતર જેમીસન કેહેછે કે એક દાહાડે મેં બે માઈલના તફાવતથી દેવલમાં કીરેલો ધરમોપદેશ સાફ ખુલલી રીતે સાભલેઓ.

માણસનો આવાજ—માણસ ૧૭૫૯૨૧૮૬૦૪૪૫૧૫ જુદા જુદા અવાજો કાહાડી શકેછે એવું માલુમ પડેઉછે.

છતરી કામમાં કીહારે આવી—૧૭૫૬ ના વરશમાં જોનાસહાનવે નામના એક મુસાફરે પેહેલ વેહેલે છતરી ઓઢવાને શરૂ કીધું. પેહેલાં લોકોએ તેની ઘણીજ મશકરી તથા હશી કીધી હતી, પણ તે ૧૭૮૬ ના વરશમાં મરણ પામેઓ તેની આગમજ તેણે લોકોને ઓઢતાં જોએઆ.

ચીનની ઓરતોના પગ નાહાના હોવાનું કારણ—ચીન દેશની તવારીખ ઉપરથી માલુમ પડેછે કે એ રવઈઓ કેટલીએક સદી થઈ ચાલતો આવેઓછે. કાંઈ સેંકડો વરશોની વાતપર ચીનીઓએ રાજ તરફ ભારી તોફાનં ઉઠાવેઉં, અને તેને તોડી પાડવાને કોશેશ કીધી, માટે તેવું તોફાન ફરીથી નહી ઉઠે તેટલા વાસતે તેઆરથી તાંહાની શરકારે એવો હોકમ દીધો કે જે કોઈ છોકરી જનમે તેના પગે લાકડાંના જોરા પેહેરાવા—કે જેથી કરીને તેઓના પગનો ઘણો ઉપઈઓગ થઈ શકે નહી.

જીના જાણવરોનો ડંખ લાગો હોએ તેને સારૂ કરવાનો નવો ઊપાએ—જો મછરનો માંચરનો, ઈતીઆદી ડંખ લાગો હોએતો કલોરોફોરમ નામની બેશુધ કરવાની જે દવાઈ આવેછે તેમાં આંગળું બોરીને તે ભાગપર થોડીએક સેકંડ લગીન લગાડો. પછી તુરત સઘળો ચચરવાટ નરમ પડી જશે. આ ઉપાએ સસતો તેમ શેહેલો અને અશર કરે એવોછે.

નાનપણમાંથી દીકરીને નીશાળે મોકલવા વીશેનું

ગી ત.

" મોહનજીએ મોકલુરે મોશાળું " એ રાગનુંછે.

નાનકડીને મોકલોને નીશાળે ॥
વીદીઆથી ફળે બુધી વીશાળે ॥નાન ॥ ટેક ॥
બાળાપણથી નીશાળે જો બેસે ॥
પુરા પંડમાં સદગુણ પેસે ॥ નાન ॥ ૧ ॥
ભોળી મા મેલે છોકરાં ભમતાં ॥
લડેને રડે રસ્તામાં રમતાં ॥ નાન ॥ ૨ ॥
કાંતો કૈકની જઈ કરે આળો ॥
કાંતો ગાવા શીખે ભુંડી ગાળો ॥ નાન ॥ ૩ ॥
જાએ ફેલથી લુગડાં ફાટી ॥
મેલાં ઘેલાં ફરે ચુંથે માટી ॥ નાન ॥ ૪ ॥
કૈક ઘરમાં રમેતો કદાપી ॥
તાત માતને મેલે સંતાપી ॥ નાન ॥ ૫ ॥
મળે નહીં તે ચીજે મોઢે માગે ॥
લૈને રઢ પછી રડવાને લાગે ॥ નાન ॥ ૬ ॥
ખોટા હઠ નથી દેખી ખમાતા ॥
તેથી માર મારે તેની માતા ॥ નાન ॥ ૭ ॥
ભણશે ભણતર જો ભલી ભાતે ॥
શાણી સારી સાહેલી સંઘાતે ॥ નાન ॥ ૮ ॥
શીખે સુધ શીખામણ સારી ॥
ચોંપે ચીતમાં જુવોને વીચારી ॥ નાન ॥ ૯ ॥
દીસે ભણી ગણી ડાપણવાલી ॥
સદા ચરણથી ચાલે સંભાળી ॥ નાન ॥ ૧૦ ॥
ચીતે ચેતી લેશે ચતુરાઈ ॥
ઠગી નહી સકે ઠગની ઠગાઈ ॥ નાન ॥ ૧૧ ॥
ગણી લખશ લેશે સારી ગમના ॥
ભુત પરેતની ભાગશે ભરમના ॥ નાન ॥ ૧૨ ॥
ધરમ કરમ કરે મનધારી ॥
સારાં શાસ્ત્ર શીખે સુખકારી ॥ નાન ॥ ૧૩ ॥
સાચું સ્વરગનું સાધન શોધે ॥
બીજી બેહેનપણીને પ્રબોધે ॥ નાન ॥ ૧૪ ॥
જેથી જગતમાં શુભ જશ જામે ॥
પુરા પરેમથી પ્રભુ પદ પામે ॥ નાન ॥ ૧૫ ॥
માત તાતને ગન થાએ ગમતી ॥
ભુંડી ભાતે ભમે નહીં ભમતી ॥ નાન ॥ ૧૬ ॥
આચરણ એવાં ઉતમ આવે ॥
શાણી થઈને સાસરીઉં શોભાવે ॥ નાન ॥ ૧૭ ॥
હેને હળી મળીને રહે હરખી ॥
શોભે સતી સીતા સુંદરી સરખી ॥ નાન ॥ ૧૮ ॥
તાત માતની કીરતી તાજી ॥
સારા સંસારમાં રાખે સાજી ॥ નાન ॥ ૧૯ ॥
એતો આદરો વચન અમારૂં ॥
તેતો અંતેછે હેતુ તમારૂ ॥ નાન ॥ ૨૦ ॥
સારા શીખશક સૌને સુધારે ॥
વારે વારે વીવેક વધારે ॥ નાન ॥ ૨૧ ॥
એને આજથી આગના આપો ॥
થીરતાથી નીશાળમાં થાપો ॥ નાન ॥ ૨૨ ॥
પુત્રી હોએ પોતાને જો પીઆરી ॥
સારૂ શીખવીને કરો સારી ॥ નાન ॥ ૨૩ ॥
કથીઆં કથન સ્વદેશીને કામે ॥
રૂડી રીતથી દલપતરામે ॥ નાન ॥ ૨૪ ॥

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું. મારચ ૧૮૫૯. આંક ૩ જો.

લાએકીવાળી ઓરત.

કાથીરાઈન.

મુશ્કેલ હાલત અને ભારી અડચણો છતાં ઘણી મેહેનત અને ખંતીથી તથા પોતે દુખ ખેંચીને બીજાઓનું ભલું કીધાથી જે જે અસતરીઓ વખણાઈ ગઈઓછે તેઓમાં લીવરપુલ શેહેરમાં હાલ એક કાથીરાઈન નામની અસતરી રેહેછે તેને સરવેથી પેહેલી જગો આપવી ઘટારતછે. એ લાએકી વાલી ઓરતનો હેવાલ વાંચેઆથી જે ધડો મલશે તે ઊપરાંત નાહાનપણમાંની સારી નશીહતો અને સોહોબતોની અસર મોટપણમાં કેવી મજબુત થાઈ શકેછે એ વીસે દરએક વાંચનારની અછી રીતે ખાતરી થાશે.

કાથીરાઈન ૧૭૮૬ ના વરશમાં સેનકેશાએરના એક ગામડાંમાં જણમી હતી. તેના માબાપ ઘણા ગરીબ હતાં, પણ સારે ભાએગે તેઓને એક આબરૂવાલી જઈફ અસતરી સાથે સારી પેઠે ઓલખાણ હતી અને તે ઓરત જાતે શરીરે નબલી હોવાથી તેણે કાથીરાઈનને પોતાના ઘરમા એક દાસી અને સોબતી તરીકે રાખી. એ માએઆલુ અસતરીએ કાથીરાઈનને વાંચવા લખવા શીખવી એટલુંજ નહી પણ નાહાનપણથી પોતાના ધરમની સંઘલી ફરજો સમજવાની અને સફાઈ ભરેલી રીતે ચાલવાની ટેવ પાડી. એ ઓરતની ગુંજાસ જુજ હતી તોપણ તે ગરીબ લોકોની સારી રીતે બરદાસત લેતી હતી; જરૂર પડે તારે તેઓને સારી સારી સલાહ આપતી હતી અને દુખને વખતે તેઓની માવજત કરતી હતી. શરીરે નબલી હતી માટે થોડા પડોશીઓને તાંહાં ચાલીને જવાની શકતી રહી નહી. તેટલા માટે જારે કોઈને એની મદદની જરૂર પડે તેઆરે ખુરસી પર બેસાડીને તેને લઈ જતા હતા અને તેની નાહાની દાસી કાથીરાઈન તેની સાથે પગે ચાલતી જતી હતી. રસતામાં કોઈ નાચારની જુપડી જોવામાં આવેતો તેની ખબર લેવા કાથીરાઈનને મોકલતી હતી, કારણ કે તેની પોતાથી ખુરશી પરથી ઊતરાતું ચહડાતું નહી હતું. નાચાર બીચારની દાદ લીધા પછે તે ઘર આવતી તારે કાથીરાઈનને વારે ઘડીએ સારી સારી સીખામણો દેતી અને બોલતી કે કાથીરાઈન, કદાચ તું હમેશ એવી ગરીબ હાલતમાંજ રેહેશે, તોપણ તારામાં એક શકતીછે તે તારા ભાઈબંધના સારાંને માટે કામે લગાડજે. તે એ કે તારો કોઈ પડોશી આજારી હોએતો તું તેની પાસે બેસીને ધરમ પુસતકમાથી અથવા બીજી કાંઈ સારી ચોપડીમાંથી એકુ ફકરો વાંચી સંભલાવજે; અથવા જો તેનું કામ કાજ કરવાને કોઈ સગું વાહાલું નહી હોએ તો તું જડપથી તેનું કામ કરજે.

આવી નેક ખશલતની ઓરત થોડીએક મુદતમાં મરણ પામી અને તેનુ કુટુંબ છુટું પડેગું તેથી કાથીરાઈન પાછી પોતાના મા બાપને ઘર ગઈ. આ વખતે તેની ઊમર માતર બાર વરસની હતી, અને તેને લાએકની કાંઈ ચાકરી મલી નહી. આવી મા

ટે તેના મા બાપે તેને તેના ભાઈની સાથે કાપડ બનાવવાના કારખાનામાં કામે લગાડી. એ કારખાનામાં તે થોડાએક વરસ રહી અને તાંહાં પોતાની અકલ તથા તંનદરોસતીમાં વધારો કીધો. તે કારખાનાનો ઊપરી ઘણો માએઆલુ પુરૂશ હતો, અને તાંહાના સરવે માણસો પર એક બાપની પઠેમે હેરબાની રાખતો હતો તેથી કાથીરાઈન તેની ઘણી વખાણ કરવા લાગી. તારપછે કાથીરાઈનને એક કુટુંબમાં ચાકરી મલી તેથી તેણે તે કારખાનું છોડેઊં. એ ચાકરીમાં તેણીના ઊદીઓગ અને ઈમાનદારીમાં વધારો થાએઓ અને તાંહાં દરએક ચીજ જોએઆથી પોતાના ગનેઆનમાં વધારો કરવા લાગી. આવી રીતે પોતાની આસપાસની દરએક ચીજ જોઈને ગનેઆનમાં વધારો કરવાની ટેવ જે કાથીરાઈનમાં હતી તે ઘણી વખાણવા લાએક હતી.

એ કુટુંબમાં કાથીરાઈન હમેશાં ખુશી અને ઈમાનદારીથી પોતાની ચાકરી બજાવતી હતી: અને એ સઘલી ચાલો તેને આગલ જતાં ઘણી અમુલીઅ થાઈ પડી. એ ચાલથી તેને પોતાને સારૂં થાએઊં એટલુંજ નહી, પણ બીજાઓનેબી તેજરીતે શાએદા થાએઓ. એ પછી તેના એક સખશ સાથે લગન થએઆં; પણ કાથીરાઈનની માં જે ઘણી ઘરડી તથા અશકત થઈ ગઈ હતી માટે લગન કરેઆની આગમજ તેણીએ તે સંખશ સાથે કબુલાત કીધી કે મારી માએને આપણી સાથે રેહેવા દેવી. પછે એક નાહાનુ ઘર લઈને તેઓ બંધે ખુશાલીમાં કેટલાંએક વરસ સુધી રહેઆં. કાથીરાઈનને બે છોકરા થએઆ પછી તેનો ભરથાર મરણ પામેઓ. આ માઠા બનાવથી કાથીરાઈનને ઘણુ દુખ થએઊં અને તેની ગમગીની અને શોકથી છુટીતી નહી તેટલાંમાં તેના દુખમાં ઊમેરો થએઓ. તેની માએ ઘેલી અને આંધલી થઈ ગઈ. આ દુખનો બોજો કાંઈ જેવો તેવો હતો નહી. જો કાથીરાઈનને ઠેકાણે કોઈ બીજી ઓરત આવી પડતે તો તે પોતાના દુખનું ભારે રદન કરતે; દલગીરીમાં ગરક થાઈ જતે અને ઘરબાર છોડીને ધરમશાલામાં જઈ રેહેતે. પણ કાથીરાઈને પોતાની જાતી હીમત છોડી દીધી નહી. પોતાંના દુખનો જહરટકો તેને ભારી લાગો પણ તેને જોએઊં કે એવો બનાવમાં માણસનું કાંઈ ચલણ નથી, તેટલા માટે જે પડે તે ખમવું જોઈએ. એવી રીતે તે પોતાને દીલાસો આપતી હતી, અને તુરત પોતાના કુટુંબના ગુજરાણને માટે મેહેનત કરવા મંડી. કાંએક આલસુ બેસી આસપાસનાઓ ઊપર આધાર રાખવાને તેને પશંદ પડેઊં નહી. તેની હાવી હાલત જોઈને સરવેને દએઆ આવી અને લોકોમાં તેની આબરૂ સારી હતી તેથી તુરત ધવાડનારીની એક ચાકરી મલી. સારી સલુકાઈથી અને ઈમાનદારીથી તે લોકોમાં એટલીતો જાણીતી થઈ હતી કે તેણીએ પોતાનું ઘર છોડવાને ના પાડેઊં. તેથી તે બાલકને તેના પોતાને ઘર આપેઊં. એ કારણેથી તેને જે કાંઈ મલતુ હતું તે તથા પોતાના ભરથારનું કાંઈ સેહેજ સાજ લોકો ઊપર લેહેણું હતું તે ઊપર તેણીએ આખું વરશ પોતાનું ગુજરાણ કીધું પછી તેને પાછું દુનીઆમાં બાહેર પડવાની ફરજ પડી. તે વખતે ચાકરી મલવી ઘણી કઠણ હતી, તોપણ કાથીરાઈને ઘણી મેહેનતે ખીલા બનાવવાના એક કારખાનામાં ચાકરી શોધી કાહાડી. ખીલા બનાવવાનું કામ મુદલ તેણીને લાએકનુ હતુ નહી તોપણ બરજની મારી તે ચાકરી કબુલ કરવાની તેને ફરજ પડી. કાથીરાઈન દરરોજ ૮૦૦) મોટા ખીલા બનાવી શકતી હતી. એ ધનધાથી તે દરરોજ આસરે ૧૦) આંણા કમાતી હતી અને જોકે આ કમાઈ એક કુટુંબનું ગુજરાણ કરવાને ઘણી થોડી હતી, તોપણ તે ઊપર તે સંતોશ પાંમતી હતી કારણ કે તે પોતાની ખરી મેહેનતની કમાઈ હતી. જાંહાંશુધી પોતે મેહેનત કરી શકે તાંહાં શુધી કોઈ બીજાપર આધાર રાખવાને તેણે ધસત વીચારીઊં નહી. જારે ઘણુ કામ કીધાથી તેના આંગલાંપર છાગરા પડતા હતા તારે ઘરમાં રહી તેઊપર પોટીસ મુકીને તે સારા કીધાબાદ પાછી પોતાનાં કામપર જતી હતી. એ પરમાણે તે જેટલા દાહાડા ઘરમાં રેહેતી હતી તાંહાંવેર તેને અને તેની માએને ભુખે મરવું પડતું હતું. તેણીનો એક માએઆલુ દોસ્ત હતો, તે પોતે ગરીબ હતો તોપણ તેની પર દએઆ લાવીને વારે ઘડીએ સારૂં ખાવાનું આપતો હતો. વલી તેજ દોસ્તદાર કોઈ કોઈ વેલા થોડાંએક ફુલો કાથીરાઈનને વેચવા આપતો હતો અને તે વેચીઆથી જે પઈસા આવે તેમાંથી તે પોતાનું ગુજરાણ ચલાવતી હતી. એવી અવસ્થામાં તેને કેટલાંએક વરશ કાહાડેઆં. આ વખતે તેની માએની સુધ એટલી બધીતો

જતી રહી કે કોઈ પણ પોતાના જાનની ધાસતી રા
ખેઆ વગર તેની આગલ ઊભુ રહી શકે નહી. તો
પણ કાથીરાઈન તેની ઘરડી મા આગલથી જુદી પ
ડી નહી. કાથીરાઈનનુ તેની માપર એટલુતો હેત અ
ને ચાહ હતો કે ગમે તેવી હેજગારી અને અડચણો
તેમ વાસતે તેણીને ખેંચવી પડી તોપણ તે જ
રીકપણ હટી નહી. છેલલે કાથીરાઈનને તેની મા
એથી જુદી પડવાની ફરજ પડી. માએના પોતાના
બચાવને સારૂ તેની આગલ બીજા માણસો રાખેઆં
અને કાથીરાઈન કામ ઊપર ગઈ. જુદી પડી તોપણ
પોતાથી જે કાંઈ બની શકે તે કરવામાં આ લાએકી
વાલી છોકરીએ કાંઈ બાકી રખેઊં નહી. શાબાશ
છે આવી નેક છોકરીને અને આફરીનછે તેની આવી
ધીરજ અને હીમત ઊપર. પણ આટલો દુખથી બસ
થાએશે નહી: તેનો વડો છોકરો જનમથીજ રોગી
અને નબલો હતો તે વીસ વરશની ઊમરે મરણ પાં
મીઓ. આ છોકરાને વાસતે તેણીએ કેટલી હેજગારી
અને દુખ પોતાપર ખેંચી હશે તે આપણ સેહેલથી વી
ચારી સકશું. આખો દાહાડો મેહેનત કરીઆ બાદ
તે કેટલાએક અઠવાડીઆં શુધી લાગટ આખી આખી
રાત પોતાના છોકરા આગલ બેશી રેહેતી હતી; અને
આટલી બધી મુસીબતો પડતી હતી તે છતાં તે અચર
ત સરખી હીમત રાખતી હતી. પોતાના છોકરા પર
કાથીરાઈનનો ઘણો પીઆર હતો, અને તે માએના
જેવોજ સબુરી વાલો હતો. આવા છોકરાના મરણ
થી કાથીરાઈનને ઘણો ગમ લાગો. રાતે જરાક ઊં
ઘાએ નહી તથા કાંઈ ખાએ પીએ નહી. એવી ગમ
ગીનીમાં તેણે થોડાએક દાહાડા કાહાડેઆ, પણ પછી
એ નેક ઓરત રાતનો વખ ત ઘણી તારીફ કરવા લા
એક રીતે કામે લગાડેવા લાગી. તેની પડોશમાં કોઈ
કોઈ આંજારી હોએ તેની ચાકરી કરવા જતી હતી,
પણ કોઈનું દુખ જોઈને તેને પોતાના છોકરાની સઘ
લી વાત ઈઆદ આવતી હતી, તે તેનીથી ખમી શકા
ઊ નહી તેથી પોતાનો એ વીચાર તેણે છોડી દીધો:
પોતાના છોકરાની જગા ઘરમાં ખાલી પડેઆથી તે
બીજા લોકોના કંટાલો આપનાર છોકરાંને પોતાના
ઘરમાં લાવી બરદાશત કરવાનું કામ માંથે લેતી હતી:
તેનો પોતાનો એક બીજો છોકરો હતો તેપણ તેને ઘ
ણો હેરાન કરતો હતો. વારે ઘડીએ તેને એક એવો
જોશો થઈ આવતો હતો કે તેને કબજામાં રાખવુ મુ
શકેલ થઈ પડતુ હતુ.

જારે કાથીરાઈન ખીલાં બનાવવાના કારખાના
માં હતી તારે તાંહાં એક બીજીઅસેતરી કાંમ કરતી
હતી, તેની સાથે તેને દોસતી થઈ હતી, તે ઓરત હમણા
નાચાર તથા આંધલી થઈ ગઈ; તેથી કાથીરાઈને તે
ણીને પોતાના ઘરમાં લાવીને રાખી અને સાત વરશ સુ
ધી પોતે એકલીએ તેનું ગુજરાણં કીધું—છેલે પોતા
નો છોકરો ઘણો આંજારી પડેઓ અને ખરચ પર
માણે કમાઈ હતી નહી તેથી તે આંધલી ઓરતને ધ
રમસાલામાં મોકલી પણ તે પછીબી તેનાથી બનતી મદ
દ તેને કરતી હતી: જેમ એક માએ પોતાના બચાંપ
ર પીઆર રાખે તથા તેની બરદાસત લે તે પરમાણે
કાથીરાઈન તે આંધલી નાચાર ઓરતની બરદાશત લેતી
હતી. તેને ચાહ પીવાની ટેવ પડી હતી તેથી અઠવા
ડીઆમાં એક વખત કાથીરાઈન તેને વાસતે થોડી ચા
હ અને સાકર મોકલતી હતી. એ આંધલી ઓરતને
એક આંધલો છોકરો હતો તેને પણ તે પોતે ચાહ પી
તી વખતે ચાહ પાતી હતી તેથી તેના મરણ પછી એ
ટેવને લીધે તે છોકરાંને ઘણુ દુખ ખમવું પડેઊં પણ
માએઆલુ દીલની કાથીરાઈન પોતાની હમેસની આ
ખાવત પરમાણે તે છોકરાની આ હાજત પુરી પાડ
વાને કબુલ થઈ અને તે વચન તેને પાલીઓ, એક
વખત કાથીરાઈનનો એક દોસત તેને તાંહાં મુલાકાતે
આવેઓ અને તાંહાં તેને એક ઘરડી ઓરતના હાથ
માં થોડાંએક પરીકાં જોઈ ને પુછીઊં તેઆરે કાથી
રાઈને જવાબ વાલીઓ કે આ પરીકામાં થોડીએક
ચાહ શાકર અને તપકીરછે તે એક સો વરશની ઘર
ડી ઓરતને વાસતે ધરમસાલામાં મોકલાઊં છું: એ ઓ
રત મારી માએની ઓલખાણનીછે, અને તે જારે તાં
રે તેની બરદાશત લેતી હતી, તેથી આ ચીજો તેનાં
બદલામાં મોકલાઊંછુ. તેજ ધરમસાલામાં બીજાં કે
ટલાંએક ઘરડા માણસોછે તેને વરે પણ કાંઈ મોકલવા
ને હું રાજી છેઊં, પણ શું કરૂં મારામાં તેટલી ગુંજા
સ નથી. આવી રીતે કાથીરાઈન પોતાની લાએકી
દેખાડતી હતી. ખીલા બનાવાનુ કામ છોડી દીધા પ
છી કાથીરાઈનના એક સખી જીવની પડોશીએ તેને
કાંઈ પરચુરણ કામ ઊપર લગાડી તેમાંથી કાથીરાઈનપો
તાનું ગુજરાણ ચલાવા લાગી, પણ થોડાંએક વરશમા

તેની માએ મરણ પાંમી તેથી કાથીરાઈન પોતાના છોકરાને લઈને લીવરપુલ જઈ રહી કે જાંહાં તેને પોતાનાં દુબલાં છોકરાની કાએનાત મુજબની તેને સારૂં એક ચાકરી શોધી કાહાડી. આં શેહેરમાં પણ તેને પોતાનુ નામ અને સખાવત જારી રાખવાને બનતી કોસેશ કીધી. એક વખતે એક લાચાર ઓરત તેનાં ઘરની પડોશમાં પોતાનું રેહેઠાંણ સોધવાને ભટકતી હતી, પણ કેથેથી મલી શકેઊ નહી; તારે કાથીરાઈને તેને તથા તેના છોકરાંને પોતાંના ઘરમાં ઊતારો આપેઓ. એક પખવાડીઊં થાએઊ નહી તેટલામાં તે ઓરત મરણ પાંમી અને પોતાના છોકરાં ઊપર ઘણો પીઆર હોવાથી મરતી વખતે તેણે તેઓ વીશે ઘણી ફીકર રાખી, પણ સખી દીલની કાથીરાઈને તેઓનું પાલણ પોશણ કરવાની કબુલાત આપી હતી અને માએની માફક તે છોકરાંઓની ખરદાસત લેતી હતી. વલી બીજી એક આએરલંડ દેશમાંની અસતરી હતી. તે જાતે ફકીરડી હતી, તે સાથે શરીરે ઘણી દુખી હતી. કાથીરાઈન વારે ઘડીએ તેની ચાકરી કરવા જતી હતી અને પોતાપર તેનો વીસવાસ બેસાડીને તેનાં એક છોકરાને એક ચાકરીએ લગાડીઓ અને બીજા બે વરસના નાહલા છોકરાને પોતાના ઘરમાં લાવી ખરદાશત લીધી. દર અઠવાડીએ કાથીરાઈન તે ઓરતને વાસતે કપડાંની જોર અને જે કાંઈ બીજું મલે તે મોકલતી હતી, પણ તે નીમકહરામ ઓરત આવા ઊપકારના બદલામાં કાંઈ નહી પણ ઠપકો અને કજસ, કાથીરાઈનને આંપતી હતી. કપડાંતો ધોએલાં પસંદ નહી પડે અને ખાવા પીવાનુ મોકલે તેતો ખાતરમાં નહી આવે. આવી નીમકહરાંમી છતાં મોટા મનની ઓરત કાથીરાઈનનું દીલ તેની બરદાસત લેવાથી જરાક પણ હટીઊં નહી. આવા દાખલાં ઊપરથીજ આપણને માલમ પડશે કે ગરીબ લોકો બીજા ગરીબોને વાસતે વારે ઘડીએ કેટલું કરેછે. લીવરપુલમાં રહેઆને થોડાંએક વરશ થએઆં તેટલામાં તેનો છોકરો મરણ પાંમીઓ. એથી તેનું દુખ ઘણુ વધી ગએઊં કારણકે હવે કોઈ તેનું સગું દુનીઆમાં રહેઊં નહી, અને પોતે એખલી પડી અઈ. તેના કોઈ પડોશીની બાએડી મરણ પાંમી આથી તેણે પોતાના તરણ છોકરાં કાથીરાઈનનાં સવાધીનમાં આપીઆં અને તેઓના ખોરાકને માટે તે સખસે કાથીરાઈનને દર અથવાડીએ બાર શીલીંગ ઈઆં છ રૂપીઆં આપવાને કબુલ કીધું. પણ થોડાંએક દીવશમાં તે સખશની તંનદરોસતીમાં ઘણો બીગાડ થએઓ તેથી પોતાંની કબુલાત પુરી પાડવાનુ બની શકીઊ નહી. તે કાથીરાઈનને જેટલું કબુલ થએઓ હતો તેટલું પણ દર અથવાડીએ તે કમાઈ શકીઓ નહી. કાથીરાઈનની મેંહેનતનો બદલો આપવાને તે ઘણો આતુર હતો માટે પોતાંની હઈઆતીની છેલ્લી ઘડી સુધી તેણે કામ કરવાને જારી રાખીઊં; પણ જારે છેક મરતતોલ થએઓ તારે પોતાના બચાંની સંભાલ લેવાને તેણે કાથીરાઈનની વીનંતી કીધી. કાથીરાઈને હા કહેઊં અને તે પરમાણે પોતાંનો બોલ પલીઓ. સઊથી નાહાના છોકરાને એક ધરમની નનીશાળમાં મુકેઓ અને તાંહાંથી નીકલીઆ પછી એ દરીઆઈ ચાકરી ઊપર રખાવીઓ અને હમણાંબ તે તેની મુસાફરી ઊપરથી શેહેરમાં આવેછે તેઆરે મી બરદાશત લેછે. છોકરીને બે તરણ વરશ ઘરમાં રાખીઆં પછી એક સારે ઠેકાંણે ચાકરી રાખી. સખશને તાંહાં વડો છોકરો શીકાઊ તરીકે રહેલો હ તેનુ પડી ભાગાથી કાથીરાઈનને ઘણાએક વરશ સુધી ગુજરાણ કરવું પડીઊં અને હાલ તુલેકપણ કરવું પ છે કારણ કે જે ચાકરી કરેછે તેમાંથી ઘણું થોડું મ છે. વલી તે છોકરાની સાથે બીજો એક છોકરો કામ કરતો હતો તે અથવાડીએ માતર બે રૂપીઆજ કમાતો હતો તેથી તેના બાપે તેને પોતાના ઘરમાં રાખી જરાણ કરવાને ના પાડીઊં તારે તેની માએથી ખ દાશત નહી થએઊં; તેથી કાથીરાઈનના કાલાવાલા ક ધાકે તું મારા છોકરાને તારે ઘેર રાખ. એ છોકરો પણ કાથીરાઈને ઘરમાં રાખીઓ.

જે વખતે ઈંગલંડ દેશમાં પેહેલ વેહેલે કોલેર નો રોગ ફેલાએઓ તે વખતે લોકોનાં દીલમાં ઘણ દેહેસત અને ધાસતી પેદા થઈ હતી અને જેમ બને મ તેઓ પોતાનુ શરીર સાફ રાખતા હતા પણ ગરી લોકોને પોતાના કપડાં ધોવાને તથા આંગ સાફ ચાવાને ઘણી અડચણ પડતી હતી તેથી કાથીરાઈને કારણસર પોતાની જુપડી વાપરવા આંપી. જેઓ ઘણી દાક લાગી હોએ અથવા ખોરાકની તંગી પડ હોએ તેઓપર કોલારાની અસર ઘણુ કરીને પતી હતી, તેથી કાથીરાઈન જેમ બને તેમ પોતાના ખોરાકમાં

ગરીબ લોકોને મદદ કરતી હતી. કાથીરાઈનનાં આ લખાણમાં તે મરજ લાગુ પડે તારે તે હમેશાં તાંહાં જઈને મદદ કરતી હતી. જોરે તારે વઈદોથી સઘલે ઠેકાણે જવાઈ નહી શકાએ તારે તેઓ કાથીરાઈનને દવા આપીને તેની ઓલખાણના ઘરોમાં મોકતા હતા. તાંહાં જઈને વઈદના ફરમાવીઆ મુજબ તે તેઓને દવા આપતી અને હકીકત લઈને પાછી વઈદો પાસે આવતી. એવી રીતે તે ગરીબોને ઊપીઓગી થાઈ પડતી હતી. તેને મનથી રાત અને દીવસ એકજ હતા કારણ કે તે મુદલ આસાએશ તથા ફુરસદ ભોગવી શકતી હતી નહી. એ મરજથી ઘણાંએક કુટુંબનાં વડીલો મરણ પામીઆથી કેટલાંએક બચાંઓ માબાપ વગરના થઈ પડીઆં અને રસતે રસતે ભટકવા માંડીઆં, તેથી તેવાં આસરે વીસ છોકરાંને કાથીરાઈને પોતાના ઘરમાં એકઠાં કીધાં. આસતે આસતે એવાં છોકરાંઓની સંખીઆ એટલીતો વધતી ગઈ કે તેઓ ઘરમાં સમાઈ શકીઆં નહી. તેટલા માટે એક નીશાલ તેઓને વાસતે ઊભી કરવાનો કાથીરાઈને ઠેરાવ કીધો. તે નીશાલમાં એક અકલમંદ ઓરતને તે છોકરાઓને શીકવવા રાખી. એટલુંજ નહી પણ પોતાનું ઘર જેમ બને તેમ ઊપીઓગી કરવા માટે કેટલાએક માણસોને પોતાના ઘરમાં રાખતી હતી, અને તેઓના ફાએદાને વાસતે સાંહાંજે સાંહાંજના એક મંડલી ભરીને તેમાં પોતે અને બીજાઓ ભાશાણ કરતા હતા. ૧૮૩૫ ના વરસમાં એ જગાએ દસ પુરૂશો આવતા હતા અને પોપોતામાં એક ઊઘરાંણુ કરીને તરણ શશતાં ચોપાનીઆં ખરીદ કરતા હતા. આ ગરીબ અસતરીમાં સઘલા સારાં ગુણોમાં એક બીજી વખાણવા લાએક ખુબી એ હતી કે કાંઈબી ચીજને નજીવી નહી ગણતી હતી. એક દાહાડે રસતાંપરથી જતાં તેણે એક દુકાનમાં નકાંમો કાગજનો પેટારો જોઈઓ, તે થોડાએક પઈસા આપીને તાંહાંથી વેચાતો લીધો અને તેમાંથી ધરમ પુસતકના પાના શીવીને ચોપડીઓ બનાવીને કેટલાએક ખલાસીઓને ભેટ આપી અને તેથી તે ખલાસીઓની ચાલચલણમાં ઘણો સુધારો થાએઓ. હવે કોઈપણ અજબ થઈને એવો સવાલ કરશે કે આટલા બધાં સખાવતોના કામો કરવાને કાથીરાઈન પાસે પઈસા કાંહાંથી આવીઆ? એનો જવાબ એછેકે કોઈપણ પુરૂશ ભારી મેહેનત, ખંત અને કરકસરથી અચરત સરખી ચીજો કરી શકેછે. તેની કરકસર પણ અજબ થવા જોગ હતી. માછલીના કાંટામાંથી તે આંજારી માણસોને વાસતે સેરવો બનાંવતી હતી અને મેવાની છાલમાથી તાવના દરીદરીઓને વાસતે એક પીવાની વસતુ બનાવતી હતી. વખતની કીમતપણ તે અછી રીતે સમજતી હતી અને દર ઘડી તે કાંઈ સારાં કામ પછવાડે કાહાડતી હતી. જે ઘરમાં તે હાલ રેહેછે તેની ધણીઆણી ગરીબ તથા શરીરે દુખીછે માટે ઘરમાં કાંઈ સમારવાનુ હોએ તેવારે કાથીરાઈન તેને કાંઈ કેહેતી નથી, પણ પોતે પોતાના હાથે જે કાંઈ કરવું હોએ તે કરેછે. પોતાની ટુક કમાઈમાથી બીજી ગરીબ અસતરીઓને પઈસા ઊછીના આપેછે. લોકો તેની સાથે ઘણીએક બેમરવતાઈથી તથા ગેરવાજબી રીતે ચાલેઆ હશે પણ કાથીરાઈન કધીપણ તે મનમાં લાવી નહી. તે સમજતી હતી કે લોકોની તકસીર માફ કરવાની આપણી ફરજછે, કારણ કે આપણ પોતે એટલા ખામી ભરેલાં છેઈએ. આટલાં બધાં કામોમાં તેણે એક દમડીનું દેવું કોઈનું કીધું હતું નહી; જો તેની ખટપટમાં તે પડતેતો થોડાંજ નેક કામ થતે. ટુકમાં કહીએતો આ ઓરતના હેવાલમાં સચાઈ, ઈમાનદારી, મેહેનત, દાહાપણ, કરકસર અને સખાવતનાં ઘણાજ વખાણવા લાએક અને તાજુબી ઊપજાવનાર દાખલા મલી આવેછે. આફરીનછે, એવી નેક ઓરત ઊપર !

ગોલાબનું ફુલ અને અતર.

જે સઘલાં ફુલો આપણા બાગ બગીચાંને ખુબસુરતી આપેછે તેઓમાં ગોલાબના રંગ, ખુબસુરતી અને ખુશબોની બરાબરી કરી શકે એવું એકકું બીજું ફુલ નથી. એ ફુલની આસરે સાહાઠ જુદી જુદી જાતછે.

સઘલા જમાનાના કવીઓ ગોલાબના ફુલની બેહદ તારીફ કરતા આવેઆછે. એક ફરેંચ લખનાર કેહેછેકે નામીચા શખશો, વસતીવાન દેશો, માહાભારત શેહેરો અને જબરદસત રાજો એ સઘલાં આપણી દુનીઆની સપાટી ઊપરથી નાબુદ થાઈ ગએઆંછે પણ એ સાદુ ફુલ જેમનુ તેમ રહેલુંછે. તરણ હજાર વરસનો

વાત ઊપર એ ફુલની જે તારીફ કરવામાં આવતી હતી તે આજ દીન તુલક જારી રહીછે. સઘલી જાતના લોકોમાં એ ફુલ ખુબસુરતીની નીશાંન તરીકે ગણાએલુંછે, અને જે મરદ ઈઆ ઓરતમાં ખુબસુરતી, નાજુકાઈ, નમરતા અને ગરીબાઈ હોએછે તેને એ ગોલાબના ફુલ સાથે સરકાવેછે તે આપણને સારી પેઠે ખબરછે અને એજ ઊપરથી આપણામાં "ગાએ ગોલાબ જેવો" એવી કેહેવત ચાલતી આવીછે.

આગલા વખતમાં રૂમ શેહેરના લોકોએ કાંઈ ફતેહ કીધી હોએ તારે રસતે રસતે એ ફુલો નાખવાની ચાલ હતી. વલી જેમ આપણાંમાં ફુલના હાર પેહેરાવેછે તથા છોકરીઓને વારી ભરાવેછે, તે પરમાણે તેઓમાં પણ તદંન ગોલાબનાજ ફુલની વારી તથા હાર પેહેરવાની રસમ હતી.

સતરમી સદી લગી ફરાંનસ શેહેરમાં એક અજબ જેવો રવઈઓ ચાલુ હતો, તે એકે એપરેલ, મે અને જુન મહીનાઓમાં રાજદરબારના અમીર ઊમરાવો પારીસની પાદશાહી દરબારમાં જઈને તાંહાના બેસનારાઓને ગોલાબના ફુલો વેંહેંચતા હતા. એ કામ કરવાની જે અમીરની વારી હોએ તે પાદશાહી દરબારનાં બધા ઓરડાઓમાં ફુલો પંથરાવે અને સઘલાઓ ખાનું ખાઈ રહેઆ પછી ખુમચામાં મુકીને તે મીજલશના દરએક શખસને એકકો તોરો આપે.

એ ગોલાબનુ ફુલ જુવાન પુરૂસો તથા નાહાના બાલકો મરણ પાંમેછે તેઆરે કેટલીએક જાતની રસમ પરમાણે તેઓની કબરપર મુકેછે, અને તેઆરપછી પણ વરસમાં બે તરણ વખત તેઓની કબર પર તેઓના સગાં વાહાલાઓ ફુલો મુકેછે. આ ફીરીઆચીના લોકોમાં જોવામાં આવેછે. ફરાંનસના કેટલાએક ભાગોમાં લોકોને તેઓની બાધુરીના બદલામાં એ ફુલ ઈનામ તરીકે આપવામાં આવેછે.

એ સુંદર ફુલમાંથી બે અતીઘણી ખુશનુમા ચીજો બનેછે, ગોલાબ અને અતર.

એ ફુલમાંથી અતર બનાવાનો વીચાર નીચે લખેલી બીના ઊપરથી આવેઓ. કેહેછે કે પુરવ તરફના શેહેરો માંહેલાં એક શેહેરની રાણીએ હમેશની પેઠે એક દીવસ પોતાના બાગમાં ફકત ગોલાબના ફુલથી ભરેલું વાસણ મુકાવેકી અને તેમાંથી મીઠી સુગંધ નીકલતી હતી મારે પોતે પોતાના ભરથાર સાથે તાંહાં બેસીને રમુજ કરતી હતી તેવામાં સુરજની ગરમીથી તે ગોલાબમાંનુ તેલ છુટું પડીને પાણીની સપાટીપર તરતું તે રાજા રાણીએ જોએઊં અને તુરત તેમાંથી બેહદ ખુશબો નીકલતી માલમ પડી.

ઈરાનમાં અતર બનાવાની રીત હવીછે કે એક લાકડાંના કુડાંમાં ઊપર લગી સાફ નીરમલ પાણી ભરીને તેમાં ગોલાબના ફુલના પાતરાં નાંખેછે અને તે કુડું થોડાએક દીવસ સુરજના તડકામાં રાખી મુકેછે. ગરમીથી તેલ ઊપર તરી આવેછે તેઆરે એક લાકડીને છેડે ઊનનુ કપડું બાંધીને તે અતરના વાંસણમાં બોલેછે અને પછી તે કપડું નાહાની સીસીઓમાં સંભાલથી નીચવી નાખેછે. એ અતરનો રંગ પીરાસપર હોએછે, અને લાંબી મુદત સુધી ખરાબ થએઆ વગર રેહેછે.

એક ખરો હકીમ.

—o—

બગદાદના એક ખલીફની દરબારમાં એક વખત હાનીમ નામનો એક પારકી હકીમ આવેઓ હતો કે જે પોતાના ધંધામાં ઘણીજ કાબેલીઅત તથા માહીતગારી ધરાવતો હતો, તેથી ટુક મુદતમાં તે ખલીફનો માનીતો થઈ પડેઓ. પારકા શખંસ ઊપર ખલીફની ઘણી ગેહેરબાની જોઈને આસપાસના વજીરો અને પરધાનો તેને વીશે અદેખાઈ કરવાલાગો અને હરેક રીતે પોતાના બાદશાહને સમજાવા લાગા કે સાહેબ તમો જે આ પારકા તબીબની બનાવેલી દવા કાંઈપણ ધાસતી રાખેઆ વગર ખાઓ છેઓ તે ઘણુંજ ખરાબ છે. એ શખસ પોતાની મતલબ સાંધવા મારે કોઈ દાહાડે તમને જેહેરી વસતુ આપે તેમાં કાંઈ શક રાખવો નહી. ખલીફે પેહેલલે થોડા દાહાડા લગીતો તેઓના બોલવા ઊપર કાંઈ ભરોશો રાખેઓ નહી પણ છેલ્લે એક દાહાડે બીધો અને તેણે વઈદની એકીનદારી અછી રીતે તપાશવાનો ઠેડાવ કીધો. તેને વઈદને પોતાની પાશે બોલાવી મંગાવેઓ અને કહેઊં કે હાનીમ, મારા કેટલાએક અમીરોની નીમક હલાલી અને વફાદારીપર મારો શક પેદાછે માટે મેં તેઓનો નાસ કરવાને ઠેડાવ કીધોછે પણ ખુલલી રીતે મારાથી તેઓનો નાસત થઈ શકતો નથી કારણ કે તેઓના દોસત અ

ને હીમાતી ઘણાછે; તેટલા વાસતે મેં તેઓને કાસે જમવા બોલાવેઆછે અને તું કાંઈ હેવી જેહરી વસંતુ આપ કે જેની અંસરની નીસાંન મરણ પછી કાંઈ માલમ નહી પડે; કે તે તેઓના ખાનામાં મેલી તેઓનોં નાશ કરૂં. આ સાંભલી રહેઆ પછી હાનીમ હીમતથી બોલેઓ કે સાહેબ મારો ધંધો લોકોની જીંદગાની બચાવવાનો છે, તેઓનો નાસ કરવાનો નથી. જેહર આપવાનાં હોનરનો અભેઆસ કરવાની મેં કધી તાલીમ લીધી નથી તે એવી ખાતરીથી કે એકીનદાર લોકોનો સાહેબ મારી માશે તેનું કામ કધી પડાવશે નહી, તે કરતાં મારો વીચાર ખોટો હોએતો મારા દેશમાં જવાની મને પરવાનગી આપો કે તાંહાં જઈને એકાંત રીતે મારો અભેઆસ કરૂં. એ ઊપરથી ખલીફે વધારે આતુરતાથી પોતાની અરજ ગુજારી અને કહેઊ કે જો મારા કહેઆ પરમાણે કરશેતો મારી દોલતનો ઘણોએક ભાગ તને બખશીશ આપશ પણ એ સઘલી આજીજી ફોકટમાં ગઈ તે ઊપરથી ખલીફ ઘણોજ ગોસસે થએઆ હોએ એવો બાહેરથી દેખાએઓ અને તેના જાને વીશે ધાસતી આપી પણ તેથી કાંઈ વલીઊ નહી તારે તેને તુરત બંદીખાનામાં નાખવાને હોકમ કીધો કે જાંહા તેને થોડાએક દાહાડા રાખેઆ પછી પાછો કાહાડીને ખલીફની હજુરમો લાવી ઊભો રાખેઓ. જાંહાં ઊભેલો હતો તાંહાં તેના એક હાથપર શોના, રૂપાં અને જવાહેરથી ભરી નાખેલી મેજ મુકેલી હતી અને તેના બીજા હાથપર નાગી તલવાર ધરી એક શખસ ઊભેલો હતો. પછી ખલીફે હાનીમને કહેઊં કે એક બાજુએ આ સઘલો ખજાનો મુકેલોછે તે અને બીજી બાજુએ મોહોત ઊભુંછે એ બેમાંથી તને ગમે તે પસંદ કર. વીચાર કરવાને તને મુશકલ વખત મલેલોછે વાસતે મને તુરત જવાબ આપ. એમ કહીને ખલીફ તેને ધાસતી આપવા લાગો. એ ઊપરથી તબીબે જવાબ દીધો કે ખોદાવંદ મરવામાં કાંઈ નામોશી નથી પણ ગુનાહ કરવામાં મોટી નામોશીછે કાંઈપણ શરમ વગર મરવાને હું તઈઆર છેઊં, મારી જીંદગાની તમારા હાથમાંછે; તમોને ગમે તેમ કરો. તુરતજ બાદશાહે જે સઘલા હાજર હતા તેઓને બાહેર જવાને હોકમ કીધો અને પછી પોતાનો હાથ તે વઈદને આપીને બોલેઆ કે મારી ખાતરી થઈછે.હવેથી આપણ બેઊ મીતર છઈએ એમ સમજને. દગલબાજ અને અદેખા અમીરોના શમજાવેઆ ઊપરથી મને એવું કરવું પડેઊં કે જે ઊપરથી મને તારી એદીનદારી અને તેઓનુ ઘાતકી પણું સાફ રીતે માલુમ પડેઊછે પણ એ વીશે મને માફ કર અને આ ખજાનો આપણી દોસતીની નીશાન તરીકે કબુલ કર.

શાબાશછે તે વઈદને ખરેખરો તબીબ તે કે જે બાદશાહના હોકમ કરતાં ખોદાનો હોકમ બજાવવાને પોતાની ખરેખરી ફરજ સમજીઓ અને તેથી પોતાનો જાન આપવાને તઈઆર થએઓ.

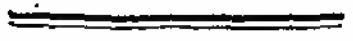
સચાઈનુ બલ.

અબદુળ કાદર નામનો એક વખનાએલો ઈરાંની પોતાના નાહાન પણની એક વાત લખી ગએઆ છે, કે જે ઘણીજ તાજુબી ઊપજાવનારછે. તે કહેછે કે એક દાહાડે મને સપણો આવેઓ અને તેમાં મેં જે જે જોએઊ હતું તે મારી માએને કહી રહેઆ પછી બગદાદ જઈને હમેશ ખોદાની બંદગીમાં મશગુળ રેહવાને તેની પાસેથી રજા માંગી, તેઆરે તે રડી પડી અને પોતાની પાસેથી હેંશી દીનાર કાહાડીને મને કહેઊ કે તારો બીજો ભાઈછે વાસતે હેમાન ચાલીશ દીનાર તને મળશે. પછી મારા હાથમાં પઈસા આપતી વખતે બોલી કે તું સોગન ખા કે હું કધી જુઠું બોળશ નહી. સોગન ખવરાવેઆ પછી મને કહેઊ કે જા મારા છોકરા મેં તને ખોદાએના આસરા તળે મુકેઓ છે, અને ઈનસાફને છેલલે દાહાડે આપણ બંધે સાથે મળશું. હું થોડએક રસતેતો સારી રીતે ચાલેઓ પણ હમુદાન આગળ જઈ પોંહાંચેઓ તારે સાહાઠ ઘોડસવાર મને લુટવા આવેઆ. તેઓમાના એક મને પુછેઊં કે તારી પાસે શુંછે? મેં જવાબ દીધો કે ચાલીસ દીનાર મારા કપડાંમાં સીવેલાછે. એ સાંભલી તે હસીઆ અને બેશક એવું સમજીઆ કે એ મારી સાથે મશકરી કરેછે. તેવામાં બીજા સખસે પુછેઊં કે તારી પાસે શુંછે? તારે મેં તેજ ઊતર દીધો, વળી તેઓનો સરદાર જે પરોશની તેકડીપર ઊભેલો હતો તેણે મને પુછેઊં, આ નાહાના છોકરા તારી પાસે શુંછે? તારે મેં જવાબ દીધો કે તારા બે માનસોનેતો કહી રહેઆ, વળી ફરીથી શું કહું. મારી પાસે ચાલીશ

દીનાર અછી રીતે કપડાંમાં સીવેલાછે એ સાંભલી તેઓએ માહારા કપડાં ઊખેડીઆં અને મારા કહેઆ મુજબ તેમાંથી પઈસા નીકળેઆ તેઆરે તેઓ સઘળા ઘણા અચરત થએઆ, અને તાજુબીથી પુછવા લાગા કે આ પઈસા જે હાવી અછી રીતે સાંતેલા હતા તેનો તેં તુરત કાંઈપણ રીતે ધચુ પચુ થએઆ વગર ખોળાશો કીધો તેનું કારણ શું? તેણે ઊતર દીધો કે મેં મારી માએને વચન આપીઓછે કે હું કધી જુઠું બોલનાર નથી અને તે વચનને મને હમેશ વળગી રેહેવું જોઈએ. એ સાંભળીને તેઓ બેહદ તાજુબ થએઆ અને મને કહેઊં કે ઓ નીરઅપરાધી છોકરા તું આ નાહાની ઊમરે તારી માએ તરફની તારી ફરજ આવી સારી રીતે સમજી શકેછે અને હમે એ તેઆર લગી હમારા પરમેશવર તરફની ફરજોથી અનજાંણા રહેઆછે. શાબાશછે તને ઓ પીઆરા છોકરા! ખચીત જાણજે કે હમો હમારા બદ કામોનો બારે પસતાવો કરીશું. વળી બીજા ચોરોએ પોતાના સરદારને કહેઊં કે જેમ અતેઆર લુલક તમો સઘલાં બદીના કામોમાં હમુને આગેવાન થએઆછો તે પરમાણે હવેથી સઘલાં નેકીના કામોમાં આગેવાન થાઓ. એમ બોલીને જે જે લુટફાત મેલવી હતી તેઓનો તુરતજ મારા દેખતાં પસતાવો કરવા લાગા.

જો પીઆરા વાંચનાર સચચાઈની કેવી અસર થાએછે? રાખશ જેવાઓના દીળ એક પળવારમાં પગલી ગએઆં.

ધનછે તને ઓ અબદુળ કાદર અને તારી નેક ખશલતની માઓને અને સઊ કોઈ મા દીકરાંને ખોદા એવીજ નેક બુધી આપે.

બચાંઓને કબુલત આપતી વખતે શંભાલ રાખવાની જરૂર.

——o——

મા બાપોએ પોતાનાં છોકરાંઓને કાંઈ પણ કબુલાત આપીઆની આગમજ વીચાર કરવો ઘટેછે અને તે કબુલાત પરમાણે ચાલવાની તેઓને જરૂરછે.

સુનાબાઈને પેટે મેહેરી, રતુ, અને જાઈ, નામની તરણ છોકરી, તથા માણેકજી અને કુવરજી નામના બે છોકરા હતા. સુનાબાઈની પાસે પોમેસ્મનો ભરેલો એક ચપુ હતો, તે ખાલી થએઓ તેઆરે તેઓને ઈઆદ આવેઊં કે, એ ચપુ મેં કોઈને આપવા કહેઓ હતો, પણ કોણને આપવા કહેઓ હતો તે ઈઆદ નહી રહીઊં તેથી છોકરાંઓ રમતાં હતાં તાંહાં જઈને તેઓને પુછીઊં કે આ ચપુ આપવાને હું કોણને કબુલ થઈ હતી, તારે મેહેરી બોલી કે માએ એ ખાલી થએઆ કે?

મા—હા.

મેહેરી—તારે મને લેવો જોઈએ, કાંએક તમે મને કહેઊં હતું કે જારે ખાલી થશે તારે તુને આપશ.

સુનાબાઈ ચપુ એના હાથમાં આપવા જતી હતી એટલાંમાં બીજી છોકરીએ તે ઊપર દાવો કીધો.

જાઈ—માએ, માએ, એ ચપુતો તમે મને આપવા કહેઓ હતો, મેહેરીને શાંનો આપવા જાઓછો!

મા૦—શું હું તુને કબુલ થઈ હતી, જાઈ? એ તો અજબ જેવુંછે. એક ચીજ બે જાંણીને આપવાને હું કેમ કબુલ થઈ હોશ! મારે ઈઆદ કરવું જોઈએ કે કોણને હું કબુલ થઈ હતી.

જાઈ—શું તમને ઈઆદ નહી આવતું માએ, એક દાહાડે રતુના હાથમાં પરથમ જોઈને હું રડી, તારે તમે મને કહેઊં કે દીકરી રડના હું તુને પેલો ચપુ આપશ.

મેહેરી—નહી, માએ મને ઈઆદછે કે તમે મને આપવાને કબુલ થએઆં હતાં, પણ તેનું કંઈ નહી, જાઈને ગમેતો જાઈને આપો.

જાઈ—નહી માએ બેલાસક મેહેરીને લેવા દો; હું તો એટલું કહુંછું કે મારી ખાતરીછે કે તમે મને કહેઊં તું કે એ ચપુ તુને આપસ.

સુનાબાઈને થોડેએક વારે ઈઆદ આવેઊં કે જુદે જુદે વખતે હું બંધે છોકરીને તે ખાલી ચપુ આપવાને કબુલ થઈ હતી, માટે એવું કીધું કે તે ચપુ મેહેરીને આપીઓ અને જાઈને કહેઊં કે બીજો હવેનો ખાલી થશે તે તુને આપશ. વળી બંધે છોકરીઓને તેણીએ કહેઊં કે આગો વખત મારી ભુલ થઈ કે હું તમને બંધેને કબુલ થઈ. હવેથી હું સંભાલ લેવશ કે એક ચીજ બે જણને આપવાને કધી કબુલ થવશ નહી. એમ કહી તે જરાક પોતાનાં મનમાં બેચેન થઈને એકાંત આરડાંમાં ગઈ. અરધોએક કલાક થએઓ

નહી તેટલામાં રતુ ડચકાં ખાતી ખાતી ઓરડામાં આવી અને બોલી કે "માએ જે ચપુ તમે મને આપવાને કબુલ થએઆં હતાં તેતો મેહેરીના હાથમાંછે."

મા—અરે ખરીઓ તે ચપુ હવે મને ઈઆદ આવીઊ કે તરંણ જણીને તે આપવાને હું કબુલ થઈ હતી.

જો કે આ ચીજમાં કાંઈ જીવ હતો નહી, તોપણ તે માએ ઘણી ડાપણવાલી હતી, તેને પોતાની હમેશની સચચાઈ અને બોલ પાલવાને વાસતે તુરત બજારમાંથી બે ખાલી ચપુ મંગાવીને જાઈને અને રતુને આપીઆ.

વલી એક દાહાડે સુનાબાઈ બાહારથી ઘરમાં આવીઆં તારે રતુએ પુછીઊં કે "માએ મારે વાસતે શું લાવીઆં ?"

મા૦—કંઈબી નહી ! લાવે શું ?

રતુ—કંઈબી નહી ! બાહાર જતી વખતે તમે શું બોલીઆં હતાં ? તમે નહી કહેઊતું કે તારે વાસતે કંઈ લાવશ.

મા૦—કીઆરે ? મુનેતો કંઈ ઈઆદ નથી.

પછી માએને ઈઆદ આવેઊ અને બોલીઆંકે

મા૦—અરે, હા, હા, મને ઈઆદ આવેઊ, મેં તને કેહેઊતું કે તારે સારૂ કંઈ લેતી આવશ, પણ હું ભુલી ગઈ, મને તેની કાંઈ સુરતાજ નહી રેહી, મારૂ પોતાનું કેટલુંએક લેવાનું હતું તે પણ રહી ગએઊં.

માએ પોતાનો વચન પાલીઆ નહી તેથી તે રાતે ગરીબ બીચારી રતુ ઘણી દલગીર અને નાશીપાએસ થઈને સુઈ ગઈ.

એ પુરૂં થએઊ નહીં, એટલામાં જાઈ બોલીકે "માએ તમે તે દાહાડે કહેઊં હતું કે આપણે બધાં વારી જઈશું; ને હજી ગીઆં તો નહી ? સાચસું કેહોની કેહારે જશો ?

મા૦—હા મેં કહેઊતું ખરૂં જાઈ, પણ મારા વચન પરમાણે મારીથી હજી શુધી બનીઊ નથી એક દાહાડે જઈશું.

જાઈ—એમતો તમે કેટલા દાહાડા થએઆ કેહા કરોછો. પણ કંઈ ઠેકાણું મલે નહી.

થોડાએક વરસ પછી સુનાબાઈ ગુજરી ગએઆં. પોતાની જે કાંઈ માલ મીલકત હતી તે છોકરી છોકરાઓમા મરણની આગમજ વેંહેંચી આપી હતી, પણ એક ઘર હતું તે પોતાના છોકરા માણેકજીને આપવાને તેવણ કબુલ થએઆં હતાં. એવું બનીઊ કે માએના મરણને વખતે માણેકજી બાહેર ગામ હતો તેથી અડચણ મટાડવાને તે ઘર તેના ભાઈ કુવરજીને આપેઊં: આ કામ તણીએ પોતાનો વચન અને કબુલાત પરમાણે કીધું નહી. એવું કીધાથી તણીને કદાચ સવલ પડીઊં હશે ખરૂં પણ કાંઈબી કરીને તેને પોતાનો બોલ પાલવો જોઈતો હતો

એક દાહાડે બંધે ભાઈઓ તે ઘરની તરફથી જતા હતા તારે માણેકજી બોલીઓ કે ખરાબર જોતાં આ ઘર જે તમારા હાથમાં આવેઊંછે તે ઊપર મારો હકછે. કુવરજીએ પુછીઊં તે કેમ મનચેરજીએ જવાબ દીધો કે જારે માએ જીવતાં હતાં તારે વારે ઘડીએ મને કેહેતાં હતાં કે આ ઘર હું તુને આપશ અને એ ઘરપર વસીઅતનામામાં મારૂં નામ લખવાને જારે તારે પોતાની ધારણા દેખાડતા હતાં. પણ તેવણે તેમ નહી કીધું, અને તમુને આપી ગએઆ. એ ઊપરથી કુવરજી બોલીઓ કે એ ઘરને બદલે તમને બીજું ઘણું મલેઊંછે કે જેની કીમત એ ઘરની બરાબર જછે અથવા તે કરતાં પણ વધારેછે. મનચેરજીએ જવાબ આપેઓ કે તે કાંઈ હું જાણતો નથી, હુંતો એટલું જાંણુ છે કે માએ પોતાનો વચન પાલીઆ નહી

એ તકરારમાં બંધો ભાઈઓને હુજત થઈ અને તેમાંથી બંધો વચે બીગાડ થએઓ તે વખતથી એક બીજા સાથે કદી ફરીથી બોલેઆ નહી

ઊપલી વાતનો સાર.

જારે આપણે આપણાં છોકરાઓને સઘલાં ખરાબ, દગલબાજી ભરેલાં અને નીચ કાંમોથી દુર રેહેવાને તથા દીલના ભોલાપણા, આબરૂ અને દીઆનતદારીને વલગી રેહેવાને વારેવાર શીકામણો અને નશીહતો કરીએ, અને આપણેજ પોતેજ તે પરમાણે નહી ચાલીએ, તેઆરે આપણી શીકામણ અને નશીહતની અસર તેઓપર કેમ થાઈ શકે ? જારે તેઓ જોએ કે આપણા માબાપો જેમ ગમેછે તેમ કબુલાતો કરેછે, પણ તે પરમાણે ચાલતા નથી, તેઆરે આપણા સાચવટપણાનો અને દીઆનતદારીનો તેઓના મનમા કહેવો હલકો વીચાર આવે વારૂ" ?

તેઓએ એક ચીજ કરવાનો આપણને વચન આપીઆ હોએ અને તે પરમાણે નહી કરેનો આપણે

તેઓપર કદાચ. જુઠું બોલવાનો અનીઆએ સુકીએ અને તેથી ઠપકો આપીએ અને સજા કરીએ; પણ આપણી પોતાંની ગફલતપણાનો કશો વીચાર મંનમાં લાવતા નથી. શું તારે, સચચાઈ, આબરૂ, અને દીઆનતદારીનું પરમાણ આપણાંમાં એક જાતનુંછે; અને આપણાં છોકરાંઓમાં બીજી જાતનુંછે? નહી ખરેખર નહી. એટલા માટે આપણને ઘણી સંભાલથી ચાલવું જોઈએછે.

ઊપર કહેલી તકરાર ઊપરથી કોઈને એમ નહી સમજવું કે હમો એવું કેહેવા માગીએછે કે મા બાપો જે વચણો અને કબુલાતો પોતાનાં છોકરાંઓને આપે તે કાંઈબી કરીને પુરી પાડવી જોઈએ. અડચણો અને હરકતો આવી પડેછે, તેઆરે આપણી કબુલાત મુજબ કરવાને આપનીથી બની આવતું નથી. પણ તારે કાંઈ પણ કબુલાત આપતી વખતે આપણને સરત કરવી જોઈએછે કે "જો એમ હોએતો એમ કરશ" "જો બનસે તો જઈશું" ઈતીઆદી. આવી રીત સરત કીધાથી એ ફાએદો થાએછે કે જો તે કામ કદાચ, આપણીથી નહી બની શકે તોપણ આપણા ઊપરથી તેઓનો વીસવાસ ઊઠી જતો નથી. પણ આવી રીતની કબુલાત પણ થોડીજ કરવી. સઊથી સરસ ચીજ એછે કે આપણાથી પલાઈ શકે તેવીજ કબુલાત કરવી, કે જેથી આપણાં છોકરાંઓનો વીસવાસ પણ નહી ઊઠી જાએ અને તેઓ આપણી નકલ કરે. અને એ કારણસર હમો ફરીથી કેહીએછે કે મા બાપોએ પોતાનાં છોકરાંઓને કાંઈ પણ કબુલાત આપીઆની આગમજ વીચાર કરવો ઘટેછે, અને તે કબુલાત પરમાણે તેઓને ચાલવાની જરૂરછે.

ચીન.

આ દેશ વીશે આપણને ઘણી થોડીજ ખબરછે' કારણકે તાહાંના લોકો ઘણા અદેખાછે અને તેથી પારકા લોકોને પોતાના દેશમાં આવવા દેતા નથી. જે કાંઈ સેહેજ સાહજ આપણે જાણીએ છઈએ તે જેસીઊટ લોકોની મદદથીછે. સતરમી સદીમાં જેસીઊટ લોકો તાંહાં જઈને વશીઆ, પણ તાંહાંના રાજ કારોબારમાં વચમે પડવાની તેઓએ કોશેશ કીધી તેથી તેઓને ચીનાઓએ દેશ બાહેર કાહાડી મુકીઆ. તે વખત થીતે મતઆલફ નામનો શખસ ચીનમાં દાખલ થએઓ તાંહાંસુધી કોઈ કાબેલ અને વીસવાસ રાખવા લાએક પુરૂશ એ દેશનો ચોકશ હેવાલ આપીઓ નથી.

તવારીખ ઊપરથી આટલુંતો બાચીત માલુમ પડેછે કે ચીન દુનીઆના સઘલાં બીજાં દેશો કરતાં વધારે પુરાતમછે. ચીનાઓનો મોટો નામીચો ફીલસુફ કોનફીઊશીઅશ ઈ૦ સ૦ ની આશરે ૧૧૦૦ વરસ આગમજ થઈ ગએઓછે. એ રાજ અસલથીજ ઘણું આબાદાની ભરેલુંછે. તેની આબાદાનીથી લલચાઈને તાર તાર લોકોએ તે પર હોમલો કીધો તેવારે તેઓનો અટકાવ કરવા માટે શીન તોખમના પેહેલા બાદશાહે આસરે ૨૦૦૦) વરસની વાતપર એક મોટી દેવાલ બાંધી. તે વખત પછી થોડીએક મુદતે માહો માહે લડાઈઓ થવાના સબબથી બે રાજો થએઆં, ઊતર તરફના રાજનુ પાએતખત નાનકીન, અને દખશીન તરફના રાજનું પાએતખત હોનાન થઈઊં. ઈ૦ સ૦ ૫૮૫ ના વરસમાં એ બંધે રાજો પાછાં જોડાઈને એક રાજ થએઊં, અને છેલલે તાંગ તોખમના રાજના અમલ તલે આવેઊં. તવારીખ ઊપરથી માલમ પડેછે કે આ વખતે પીરા બાલના અને બલુ આંખના કોઈ માણસો ચીનમાં આવેઆ હતા, પણ તેઓ શું કારણસર આવેઆ હતા તે વીશે કાંઈ જણાવેઊ નથી. જો નીચે લખેલો જેશીઊટ લોકોનો આપેલો હેવાલ આપણ માનીએતો સેહેલથી અટકલ કરી શકીએ કે તેઓ ખરીસટી ધરમના ઊપાધીઆ હશે. જેસીઊટ લોકો કેહેછે કે હમે ચીનમાં એક ઘોર જોઈ તે ઊપર એક કરૂસ અને સાહાઠ ધરમોપદેશ કરનારાંઓના નામો શીરીઅન જુબાનમાં કોતરેલાં જોએઆં.

કેટલાએક અગતના શોધો આ દેશમાં થએઆ છે જેવાકે છાપવાનો હોનર, બંદુકનો દારૂ, વાહાણ ચલાવવાનુ હોકા ઈઅંતર ઈતીઆદી.

તારતાર લોકોને ચીનાઓપર વારે ઘડીએ ફાવી ગએલા જોઈને મગોલ લોકોનું મન એ દેશપર દોડીઊ, અને તારતાર લોકોનો અટકાવ કરીને ચીનની ઊતર તરફના સઘલા પરાંતો પોતાને હસતક કીધા. ઈ૦ સ૦ ૧૨૮૧ ના વરસમાં કુબલઈ

ચીનાઈ લસકરના જુદી જુદી ઢપનાં સીપાહીઓ.

ખાંન નામના એક સરદારે ચીનનો આખો મુલક જીતીઓ. પણ તેના મરણ પછી જે સરદારોએ અમલ ચળાવીઆ અને તેઓની બેદાદી અને કમજોરીને લીધે થોડાંએક વરસમાં મીંગ તોખમના પેહેલા બાદશાહે તેઓને હરાવીને દેશ બાહેર કાહાડી મુકીઆ. મીંગની તોખમમાં પાદશાહી ૨૭૮ વરશ શુધી કાએમ રહી. અને તેઆર પછી તારતાર અને મીંગના કાહાડી મુકેલા મગોલોની ઓલાદનાઓએ મીંગ તોખમના બાદશાહને હરાવીને પોતે રાજ લીધું. તેઓ હાલ ચીનમાં રાજ કરેછે.

ચીનમાં અઢાર પરગણાછે, અને તેની બધી મળીને નજદીક ૪૦૦,૦૦૦,૦૦૦ માણસની વસતીછે. આવી બોહલી વસતી પરમાંણે જો સઘલી જમીન ખેડએલી હતે તો રેહેવાને ઘણી અડચણ નહી પડતે, પણ તેવું નથી. દેશનો મોટો ભાગ ઊજડ અને પાહાડી પડેલોછે. તેને ખેડવાની કશી કોશેશ કરીઆને બદલે ખેડેલી જમીનપર સઘલાઓ ખીચોખીચ ભરાએલાછે. અને તેથી ઘણી અડચણ પડેછે, જગાની એવી કોતાઈ હોવાથી વસતીનો મોટો ભાગ દરીઆ ઊપર રેહેછે. અને ઘણું કરીને, તેઓ દરીઆ ઊપર જનમેછે, જીવેછે અને મરેછે.

ચીનના શેહેનશાહના તાબાનાં આસરે (૭૦૦૦૦૦) સાત લાખ સીપાહીઓની ફોજછે પણ તે લસકર જુદી જુદી જગોએ વેહેંચાઈ ગીએલુંછે અને તેઓ કાંઈ બરોબર કવાએદવાળા અને સુરા સીપાહીઓ નથી. તેઓનો પોશાક કાંઈ એક સરખો નથી. તેઓના હથીઆરો કાંઈ ચોક્સ જાતનાં નથી. કોઈ તીર, કમાન અને ઢાલ, તરવાર રાખેછે. કોઈ તે સાથે બંદુક પણ રાખેછે અને કોઈતો ફક્ત એક કોહાડોજ ધરાવેછે. એઓનુ કફીઅત માતરે પોતાની બીહાંમણી ધાકોમાંછે અને તેઓ પોતાંને મોહોડે હમે "ટીગીંગ" એટલે જે બાહાદુર છઈએ એવું બોલી પતરાજી મારેછે. એ બોલ તેઓ કાંઈ મોહોડેજ બોલતા નથી પણ પોતાની છાતી ઊપર લખી રાખેછે એટલુંજ નહી પણ પીઠ ઊપરબી લખેછે. એ જુદી જુદી ઢપના સીપાહીઓના દેખાવનુ એક ચીત્ર પાસેના પાનાં ઊપર આપીઉંછે.

૧૫૯૬ ના વરસમાં ઈંગ્રેજ લોકોએ ચીન સાથે વેહેવાર ચલાવવાને કોશેશ કીધી, પણ વલંદા અને પોરટુગીજ લોકો કે જેઓએ ઈંગરેજોની આગમજ તાંહાં પગ મેલેલો હતો અને જેઓનાં કારખાના કેનતાનમાં અને મકાઊમાં બાંધેલાં હતાં તેઓ આ લોકની અદેખાઈ કરવા લાગા, તેથી ઈંગરેજોને પેહેલે અડચણ ભોગવવી પડી, એક જગાથી બીજી જગાપર કાહાડી મુકીઆ પછી ઈંગરેજો કેનતાનમાં આવેલા અને તાંહાં વેપાર કરવાને તાંહાંના અમલદારની પરવાનગી માંગી. પરવાનગી આપવી કે નહી આપવી એ બાબદનો વીચાર કરવાને તેણે છ દાહાડા માગીઆ, પણ તેટલામાતો પોરટુગીજ લોકોએ તે અમલદારને કહીઉં કે આ ઈંગરેજો જાતે ચોર, લુચ્ચ અને ઠગછે માટે એઓને હંદથી કાહાડી મુકવા. આવા બોલવાથી ઠગાઈને તે અમલદારે ૪૬ મોટી તોપો મંગાવીને ઈંગરેજોના વાહાણોની સામણે ફોરવાને હોકમ કીધો. આ અપમાન ઈંગરેજોએ ખમીઊ નહી. તુરત એ માણસો જમીનપર આવીને ચીનાઓ સાથે લડાઈ કીધી પછી તેઓને દુર નહાડી મુકીઆ અને તેઓની તોપો છીનવી લીધી અને તેઆર પછી વેપાર કરવાને તેઓને છુટ આપી. તેઆર પછી કેટલાંએક વરસ શુધી તે દેશ સાથે પોતાનો વેપાર વધારવાને ઈંગરેજોએ કોશેશ કીધી નહી, પણ પછી કેટલીએક મેહેનત અને હરકત થએઆ પછી કારખાના બાંધવાને ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપનીને પરવાનગી મલી.

કુદરતી અજાએબ દેખાવો.

દુનીઆની અંદર જે જે અજાએબ બનાવો દરરોજ આપણી નજરે પડેછે તે હેવાનો સાધારણ થાઈ ગએલા હોએછે કે તેથી કંઈ તાજુબી આપના મનમાં ઊપજતી નથી. સુરજનું ઊગવું અને અસ્ત પામવું એવી એક અજાએબ જેવો કુદરતી બનાવછે તોપણ તે દર રોજ આપણી સાંમણે થાઆ કરેછે તેથી તેની અચરતી આપણને કઈજ લાગતી નથી, તેમજ બીજા કેટલાએક દેખાવો કુદરતમાંના ઘણા અજાએબ જેવાછે પણ તે સઘલા હમેશ થાઆથી સાધારણ થઈ ગીઆછે. તોબી બીજા કેટલાએક દેખાવો હજુર હેવાછે કે તે જોઆથી માંણસના મનમાં અચરતી ઊતપન થાઆ વગર રેહેતી નથી અને જો કે તેવા દેખાવોનો ખોલાસો થએલોછે કે તે માતરે કુદરતી કાએદા મુસારે બનનોજ નથી તોબી તેવા દેખાવો જો

ચીનાઈ લશ્કરના જુદી જુદી ઢબના શીપાહીઓ.

નકસ ૧લો

નકસ ૨ જો

નકસ ૩ જો

પર સહવારના પરોડીઆંમાં પેલાં માંણસો ગએલાં હ
તાં અને સહવારનાં સુરજ ઊગતી વખતે તે જગા ઊ
પર વધારે સરદી રેહેછે તેથી તે જગા ઊપર હવામાં
જે પાણીનો બાફ હોએછે તે વધારે જાડો થાએલો રે
હેછે તેથી પેલાં માંણસો ઊપર જે સુરજના તરતના
જ નીકલેલાં કીરણો પડતાં હતાં તેનો ચારો પેલા પા
ણીના જાડા બાફ ઊપર પડતો હતો તેથી તેઓનીસ
બી હેવી મોહોટી થાઈ દેખાતી હતી. કદાચ કોઈ એમ
પુછશે કે એ શખસની સબી બેજ પડવી જોઈએ તારે તરણ
આકાર કેમ થાઓ તો તેનો ખોલાશો હેવો વીચારેઆમાં
આવેછે કે "રીફરાકશન" ના કાએદા પરમાંણે કોઈ
વાર હેવું બનેછે કે એક ચીજની બેવડી સબી પડી શકે.

બે સુરજોનું દેખાવું.

એજ કાએદા ઊપરથી ઈંગલંડની અંદર એ
ક દીવસે સહવારનાં એક સુરજને ઠેકાણે બે સુરજ દે
ખાઆ હતા, તેથી લોકોમાં ઘબરાટ પડેઓ હતો પણ
તેની સમજ જલદીથી આપેઆમાં આવી હતી કે બી
જો સુરજ જે દેખાઓ હતો એ માતરે હવાની અંદર
ના પાણીના બાફ ઊપર અસલ સુરજની સબી પડી
હતી. અને એ બીજી સબી અસલ સુરજ કરતાં વ
ધારે જહલકથી પરકાસતી હતી. છેક સહવારના આ
ઠ વાગા સુધી એ બીજો સુરજ દેખાઆ કીધો હતો
પણ જારે પુરતી ગરમીથી હવામાંનુ પાણી ગરમ થા
ઈ ઊડી ગીઊં કે પેલી બીજા સુરજની સબી ગેબ થ
ઈ ગેઈ હતી.

કમબરલાંનડ શેહેરમાં દેખાએલી હવામાંની ફોજ.

ઊપર જણાવેલા દેખાવો ફકત પાહાડનાંજ મથાંલાં ઊ
પર થાએછે હેવું નથી પણ જાંહાં ઊપર લખેઆ પરમાં
ણે હવામાં સંજોગ બનેછે તે જગા ઊપર થાએછે તે
થી કોઈ વાર ચાલતાં ચાલતાં રશતા ઊપર અથવા મે
દાનમાં પણ હેવો બનાવ કદી બની જાએ તેની નવા
ઈ નથી. સર ડેવીડ બુસટર કેહેછે કે ઘણાં ઊંડા પા
ણીના ચશમાંમાં નાહાતી વખતે હેવો દેખાવ ઘણી વ
ખતે બનેછે. જારે કોઈ ધણી પાણીની અંદર નાહ
વા ઊતરેઓ હોએ અને તેના પગથી તે પાણીની ત
લીએ બેઠેલું મટોડું ડોવાઈઊં એટલે તે તરનાર ધણી
નો આબેહુબ આકાર પાણીની અંદર દેખાવાનો અ
ને જાણે કોઈ બીજો સાથે તરતો હોએ હેવું દેખાશે, અ
ને વલી એ આકારના માંથાની આસપાસ એક ચલક
તો રોશનીનો ઘેહેરો નજર પડવાનો. એ બીનાને
લગતો એક ખરો બનાવ ૧૭૪૩ માં કંબરલાંડના સ
રોવર આગલ મી૦ જેમસ કલારકને દેખાઓ હતો.
એ સરોવરની પડોશમાં એક પાહાડ આવેલોછે તેની
એક નોક નીકલીછે તે એટલીતો ઊંચી અને ઢેળાવ
નીછે કે તે ઊપર કોઈબી માણસથી અથવા જનાવર
થી ચહડાઈ નહી શકાએ. એક દીવસ હેવો બનાવ બને
આ કે એ ટેકરીની નોક ઊપરથી એક ઘોડસવારને
તેના કુતરા સાથે અતીશે જડપથી દોડતાં લોકોએ જો
આ તેથી તેઓના મંનમાં ઘણી અચરતી ઊપજી કે
એ શખસ કેહેવી ધાસતી ભરેલી જગા ઊપર પોતાના
જાનને મોજ દેખાડવા લેઈ ગીઓછે. છેક દોડતાં દો
ડતાં પેલો અસવાર તથા કુતરો એક ખીણના મોહો
ડાં આગલ આવેઆ અને તે જગા ઊપરથી બે માં
લમ થાઈ ગીઆ તે ઊપરથી પેલા જોનાર લોકોએ
વીચાર કીધો કે તે ધણી પોતાના ઘોહોડા અને કુત
રાં સાથે તે ખીણમાં ટુટી પડેઓ હશે. બીજે દીવસે
સહવારના પેલા જોનાર લોકની ઈછા થાઈ કે પેલા અ
સવારની સોધ કરવી. તેઓ પેલી ટેકડીની ખીણ ત
રફ એક સેહેલે રસતે ગીઆ અને જોઈશતો તે જગા
ઊપર પેલાઓની કઈબી નીશાંન નહી દેખાઈ બલકે
જમીન ઊપર ઘોહોડાનાં પગલાં પણ પડેલાં નહી ન
જર આવેઆં તેથી તેઓ તાજુબ થાઆ. એજ દે
ખાવ બીજા બે માંણસોએ બીજી જગો ઊપરથી પણ
જોઓ હતો પણ તેઓએ વીચાર કીધો કે હાવી કઠ
ણી જગા ઊપર ઘોહોડ સવારથી કદી દુનીઆમાં કો
ઈબી રીતે નહી જવાએ તેથી કઈ પણ તે વાતમાં બે
દ હશે હેવું ધારીને હેવી હસવા જેવી વાત કોઈની આ
ગલ કેહી નહી કે ફલાંણી ટેકરીની નોક ઊપર એક
ઘોડસવાર અને તેનો કુતરો દોડતા જતા દેખાઆ હ
તા. એ વાત ફકત બોલેઆથીજ તરત લોકને હસવું
આવેઆ વગર નહી રેહે હેવી કઢંગી વાત હતી. એ
ક આખુ વરશ થાઈ ગીઊં પણ એ અજાએબ જેવી
બીનાંનો ખોલાઓ નહી થાઓ. ૧૭૪૪ ના ઈસવી
સાલમાં એક સહવારના ૭ વાગે તેજ ટેકરીની નો
ક ઊપર વલી થોડાએક સીપાહી લોકની ટોલકી ફુ
લ મારચથી દોડી જતી દેખાઈ. એ દેખાવ જોના
ર ઘણીને તરત ગીએ વરસના ઘોહોડ સવારની ઈ
આદ આવી પણ વીચાર કીધો કે તે વખતે કોઈ એ

એ વાત માની નથી તેથી આએ સીપાહીઓની વા
ત પણ હસવામાંજ નીકલી જશે તેથી પુરતી રીતે
તપાસી જોવા લાગો પછી તરત જઈ પોતાના સેઠને ક
હું કે સાહેબ પેલી ટેકરીની નોક ઊપર અજાએબ જે
વો દેખાવ હમણા દેખાએછે. સેઠ તરત બાહેર આવે
આ અને તેવણે જોઈશે તો ખરેખર એક રીજમીંટ
કુચ કરતી દેખાઈ તેથી ઘેરના સઘલાં માંણસો તે જ
ગા ઊપર જોવા એકઠા થાઆં. બે કલાક સુધી તે લ
શકર તે જગા ઊપરથી કુચ કરી આગલ ખીણ તરફ
ચાલી જાતું દેખાઆ કીધું, અને બરોબર કવાએદનો
દેખાવ તેમાં અમલદારો એણીગમથી પેલીગમ પોતા
ના ઘોડા દોડાવી તરેવાર રીતે પોતાના લશકરને ફેર
વતા દેખાતા હતા. એ દેખાવ તે જગા ઊપર એક
માઈલ સુધી રેહેનારા સઘલા એકેએક રેહેવાસીએ જો
ઓ હતો. એ ઊપર બનેલી બીના ઊપર ૨૧ મી
જુલાઈ ૧૭૮૫ ના વરશની તેરીખ લખાઈછે અને
તેની ઊપર જેવોએ એ દેખાવ નજરે નજર જોઓછે
તેવાં સારા અને આબરૂદાર માંણશોની સહી થાઈછે.

ઈટલી દેશના દરીઆઈ તલેસમતી મેહેલો.

ઈટલી દેશની દખણ દસાએ જે દરીઆ આવે
ઓછે જે ભાગને “ મશીનીનો ઈસતરેટ ” કરીને ના
મ આપેલુછે તે જગા ઊપર થાતા દેખાવને લોક એક
ઘણીજ લકી નીશાંન સમજેછે અને જારે તેવો બનાવ
બનેલો દેખાએછે તારે લોક મઘન થાઈ ખુશાલીના
આવાજ “ મરગાના ” “ મારગાના ” શબદો બોલી
મારેછે અને તે જોવા દરીઆ કીનારા તરફ દોડી જા
એછે. જારે ઊગતા સુરજના કીરણો એ જગા ઊપ
રના દરીઆના પાણી ઊપર ૪૫) ડીગરીએ વાંકાં થા
ઈ પડેછે અને તે વખતે જો દરીઆના પાણીની સપા
ટી થમ હોએતો તે વખતે શેહરની અંદરની ઊચાંણ
જગા ઊપર સુરજની તરફ પીઠ ફેરવી ઊભેલાં માંણ
સોને દરીઆની સપાટી ઊપર ગોહોટ ગોહોટા મેહેલો
અને તેના છાપરાં તથા અગાશી તથા બારી અને ઊં
ચા બુરજો અને ટેકરાઓ જેની ઊપર બકરાં અને
મેહનડાના ટોલેટોલાં લીલાં મેદાંનમાં ચરતાં તથા સી
પાહી લોકની હાર કવાએદ કરતી અને એ વગરે બી
જો તરેવાર જોવા લાએક દેખાવ પાણી ઊપર નજર
પડેછે. એ સઘલો દેખાવ જલદીથી પાણીની સપાટી
ઊપરથી દાહનો ચાલેગો જાતો હોએ હેવી રીતે દેખા
એછે. એ મેહેલો અને જે જે બીજી ચીજો પાણી ઊ
પર દેખાએછે તે કંઈ નહી પણ માંતરે તે શેહેરની
અંદરના ઘેહરો અને તેવીજ બીજી ચીજોનો પડછા
ઓ હોએછે. જો એ દેખાવ દેખાતી વખતે હવામાં
વાદલાં થાઈ આવેઆં હોએ અને દવ પડતો હોએતો
તે વખતે સઘલી ચીજો રંગીન બેરંગી દેખાએછે જે
મ આંપણે કાચના લુલકની અંદરથી રંગીન બેરંગી
ચીજો જોઈએછે તેમ.

ફરાંસના કીનારાનુ ઘસડાઈ આવવું.

એક બીજી તરેનો હેવો બનાવ બનેછે કે તે
થી વલી વધારે તાજુબી ઊપજેછે. હેવા એક દેખાવ
થી એક વખત ઈગલંડના માંણસોને એક કલાક સુધી
ઘણીજ રમુજ અને તેની સાથે અચરતી પેદા થાઈ હ
તી. ઈંગલંડના કીનારા ઊપર ઊભા રેહી ફરાંસ દે
સ તરફ જોઈએ તો તે દેશનો કીનારો જે ૫૦) માઈલ
દુર છે તે મુતલક નજર નથી પડતો કાંએકે વચમાં દ
રીઆ આવેલોછે. પણ ૧૭૯૮ ના ઈસવી સાલમાં
૨૬ મી જુલાઈની સહવારના પાંચ વાગે ઈગલંડની
દખણ તરફના ભાગના લોકમાં કલોર ઊઠી રેહી અ
ને સઘલા દરીઆ કીનારે તરફ દોડતા જતા
માંલમ પડેઆ. ખોલ કાહાડતાં માંલમ પડી
ઊ કે આજે ફરાંસ દેશનો કીનારો આપણા દેશની ઘ
ણોજ નજદીક ખેંચાઈ આવેલો દેખાએછે અને તે કી
નારા ઊપરના માંણસો સાફ દેખાએછે. જેમ જેમ વ
ખત વધતો ગીઓ તેમ તેમ તે કીનારો હવામાં વધારે
ઊચે ચહડતો અને નજદીક આવતો દેખાવા લાગો અ
ને લોક ખોલી આંખે જોઈ ઓલખવા લાગા કે પેલી
ફલાંણી જગા અને પેલું ફલાણુ ઘેર. હોડીઓમાં માં
ણસો એણીગમ પેલી ગમ ફરતા હતા તે સાફ નજર
આવવા લાગા. છેક ૮॥ વાગા સુધી ફરાંસના કીના
રાનો દેખાવ બરાબર દેખાઆ કીધો અને સુરજ જો
કે વાદલમાં હતો તોબી સઘલી ચીજો સફાઈ ભરેલી
અને ખોલી નજર પડતી હતી. ૮॥ વાગા પછી એ
કાએક તે કીનારો નાબુદ થાઈ ગીઓ અને જેવો આ
ગલ દરીઓ અને આસમાંન મલેલાં હતા તેવું થાઈ ગી
ઊ. એ અજાએબ જેવા દેખાવનુ કારણ એક તેવા
જ બીજા કાએદા ઊપરથી સમજમાં આવશે. રોશ
નીના કીરણો સીધાં જવાને ઠેકાણે કોઈવાર જાડી પાત
લી હવાની અંદરથી જાઆથી મંડાઈ જાએછે તેથી વ

મે હેવી નીચી ચીજો ઊચી થાએલી નજર પડેછે. જેમકે બાજુએ આપેલાં ચીતરનાં નકસ બીજામાં (ક) અખશ ર આગલ એક વાંહાણછે તે મુતલક (પ) જગા આગલ ઊભા રેહેલાં માંણસને નથી દેખાતું કાંએકે વચમાં દરીઓ આવેલોછે અને (ક) જગા નીચાણમાંછે. પણ હવામાં ફેર ફાર થાઆથી (ક) ઊપરથી નીકલેલાં કીરણો સીધા (સ) લીટીમાં જવાને ઠેકાંણે એલ મંડાઈ (ગ) લીટીમાં જાએછે તેથી પેલુ વાંહાણ (ક) જગા ઊપર દેખાવાને ઠેકાંણે (ચ) જગા ઊપર ઊંચે ચહડી ગએલુ માંલમ પડસે. તેમજ ફરાંસ દેસનો કીનારો ઊંચે ચહડી ગએલો હતો તે પેલાં ઈંગલંડના લોકને દેખાતો હતો.

એક કીલાનુ ટેકડી ઊપરથી નીચે ઊતરી પડવું.

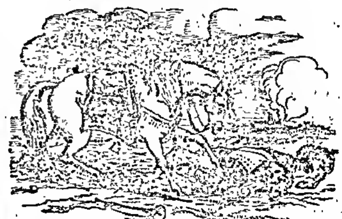
વલી ૧૮૦૬ ના સાલમાં હેવોજ પણ વધારે તાજુબી ભરેલો દેખાવ કુદરતના હેવાજ કાએદાથી બનેલો ઈંગલંડમાં દેખાઓ હતો. તે એ પરમાંણે કે એક મોહોટો બુરૂજ જે એક ટેકરીની ઊપર હતો તે બુરૂજ એકાએક નીચે ઊતરી પડેલો દેખાઓ અને જેટલો તે નીચે ઊતરેઓ હતો તેટલોજ ટેકરીની ઊપર ઊંચેથી દેખાતો હતો. એ પરમાંણે એ બુરૂજની બેવડી લંબાઈ વધી પડી હતી. જુઓ નકસ તરીજો. (અ—બ) ટેકરીછે અને તેનાં મથાલાં ઊપર (ક—ખ) કીલોછે પણ તે બરાબર મથાલાં ઊપર દેખાવાને ઠેકાણે ટેકરીની કદણમાં ઊતરી પડેઓછે. એકાએક હેવો દેખાવ લોકને નજર પડેઆથી સઘલા ઘણાં અજાએબ થાવા લાગા. દુરબીન મુકી જોઆથી વધારે સાફ અને ખોલુ દેખાવા લાગું કે કીલો ખરેખર કોઈએ નીચે ઊતારી પાડેઓછે. કોઈએ એમ નહી વીચાર કીધો કે કઈ કુદરતી બનાવથી હેવુ દેખાતું હશે, કાંએકે તેઓને વધારે શક એ કારણથી જાતો હતો કે એ ઊતરી પડેલા કીલાનો ખરેખરો ઓરો પડતો હતો અને કીલાની પછવાડે આવેલો ટેકરીનો તેટલો ભાગ મુતલક ઢંગાઈ ગએલો હતો.

હવામાં દેખએલાં વાંહાણો.

ઊપલાજ કાએદા પરમાંણે થાતો દેખાવ એક વખત એક ધણીને ઘણીજ અજાએબ રીતે કાંમ લાગો હતો. ૧૮૨૨ ના ઈસવી સાલમાં અમેરીકા ખંડમાંના ગ્રીનલાંડ દેશના દરીઆમાં મી૦ ઈસકારબી પોતાનું વાંહાણ ચલાવતો હતો. તે ભર દરીઆમાં હતો અને તેની આસપાસ છેક પાંણી અને આસમાન મલી ગએલું હતું તાંહાં સુધી એક પંખેરૂ અથવા કોઈબી વાંહાણ નહી દેખાતુ હતુ. તેવામાં તેહેને એકાએક હવાની અંદર ઊંચે એક વાંહાણની ઊંધી સબી નજર પડી: તે ઊપર તરત તેણે દુરબીન મુકી, અને જો ઈતો તે વાંહાણ એટલુતો ખોલું દેખાતુ હતુ કે તે વાહાણનાં વાવટા ઊપરથી ઓલખી કાહાડેઓ કે તે વાંહાણ તેના પોતાના બાપનુ હતુ. મી૦ ઈસકારબીએ ફરીને તપાસી તપાસીને જોઈઓ અને તેણે તે વાંહાણના સડ તથા રીગીંગ અને બીજી કેટલીએક ચીજો બરાબર ઓલખી તેથી તેની ખાતરી થાઈ હતી કે તે વાંહાણ ખરેખર તેનાં બાપનુજ હતું. જારે તે બેહુ વાંહાણો સાથે મલીઆં તારે એક બીજા સાથે વાત ચીત થાઆથી જે વખતે પેલો દેખાવ જોઆમાં આવેઓ હતો તે વીસે પુછ પરછ કીધી અને ગણતરી કરતાં હેવું સાબેત કીધું કે જારે તે વાંહાણની સબી હવામાં ઊંચે પડી હતી તે વખતે ઓછાંમાં ઓછા તેઓ ૩૦ માઈલ એક બીજાથી દુર હતા અને જેટલું દુર દુરબીનથી જોવાઈ શકાએછે તેનાં કરતાં ૧૭ માઈલ વધારે દુર તે વાંહાણ હતુ.

હાવા દાખલા આપવાનુ કારણ એમ છે કે હાવા કુદરતી બનાવો જારે બને અને જો તેનો ખોલાસો આપણને નહી ખબર હોએ તો તેથી કેવા વેહેમ ભરેલા વીચારો આવે! હેવા વેહેમ ભરેલા વીચારો ઘણી વખતે ઊપજેલા સંભલાએલાછે. (ખોલાસે જાદુ.)

ઘોડાની બાહાદુરી તથા ચંચલાઈ.

ઘોડા જેવા શીઆંના, ચંચલ, બાહાદુર અને નીમક હલાલ ઘણા થોડાં જનાવરો હશે. કુતરાંઓની અજાએબ જેવી ચંચલાઈ, હોશીઆરી અને નીમક

હલાલીના આપેલા દાખલાઓ આપણે વાંચીએછે તેમ ઘોડા વીશે પણ અજબ જેવી વાતો કહેલીછે. તેની વખાણવા લાએક ખાસીઓતો માહેલી થોડીએકનુ બએઆંન અતરે આપીએછે—

ઘોડામાં બાહાદુરી અને હીમત ઘણી જોવામાં આવેછે, પણ જેમ સઘલાંઓમાં હોએછે તેમ તેઓમાં પણ કેટલાએક શખત અને હીમત વાલા અને કેટલાએક પોચા અને બીહીકણા હોએછે. જેઓ વારેઘડીએ લડાઈઓમાં ગએલા હોએછે તેઓ આતશના ચમકારાથી અને તોપોના ભારી અવાજોથી જરાકપણ ચોંકઆ વગર જમીનપરનુ ઘાસ ખાએછે; અને બીજાઓ એવી હાલતમાં આવી પડેઆ હોએતો મોટેથી દુખની અને ધાસતીની ચીચીઆરી પાડેછે કે જેથી આપણાં દીલમાં દએઆ ઊપજીઆ વીના રેહેતી નથી.

કુદરતીથીજ વાઘ, સંહી અને તેઓનીજાતના બીજા જનાવરોથી ઘોડો ડરેછે તોપણ જો કોઈ સારી રીતે તેપર બેસી જાણતો હોએતો તેથી અને પોતાની હીમતથી તે જનાવરો સાથે લડાઈ કરવાને હીમત ચલાવેછે. એ મુજબ બનેલો એક દાખલો અતરે જણાવીએછે.

સર રાબરટ ગીલીસપી નામનો કલકતાનો એક મોટો સરદાર એક દાહાડે તાંહાંની ઘોડાની શરત જોવા ગએઓ હતો તાંહાં એકાએક હજારો લોકના પોકાર અને ગડબડથી તે ઘબરાઈ ગએઓ. ખબર કાહાડતાં માલમ પડેઊ કે એક વાઘ છુટી ગએઓ છે, તારે સર રાબરટે તુરત પોતાનો ઘોડો મંગાવાનો હોકમ કીધો અને પાસે ઊભેલા શખસો માહેલા એક શખસ પાસે ભાલો હતો તે લઈને ઘોડાપર સવાર થઈને તે વાઘને મારવા નીકલેઓ. વાઘ પોતાંને આટલા બધાં પોકાર કરતાં માણસોની વચચે આવી પડેલો જોઈને અજબ થએઓ હોએ એવો દેખાવા લાગો પણ જારે તેણે સર રાબરટને જોએઓ તારે તેની ઊપર ધસારો કરવાને માટે પછવાડેથી વાંકો વળીઓ પણ તેજ પલે તે બાધુર સરદારે પોતાના ઘોડાને તેની પીઠપર કુદાવીઓ અને ભાલો વાઘને ભોકીઓ. આએ ઠેકાણે તે ઘોડો પાછો હટીઆને બદલે એવીતો મજબુતીથી તે વાઘની પીઠ ઊપર કુદેઓ કે તેથી તે સવાર બરાબર ભાલો ભોકી શકેઓ.

એક શખસ પાસે ઘોડો હતો તે એવોતો મસતીખોર અને ઘાતકી થઈ ગએઓ કે જરાક પણ કામ કરે નહી એટલુંજ નહી પણ જે કોઈ તેને કાંમ કરવાની ફરજ પાડે તેની ઊપર દાંતથી અને પગથી ધસારો કરતો હતો. આવી ચાલથી કંટાલીને તેના ધણીએ તેને વાઘ અને વરુના ગોશામાં નંખાવેઓ, પણ જો એઊકે તે સઘલાં જાનવરનો એ નાસ કરશે માટે તાંહાંથી કાહાડીને શીંહીને હસતક કીધો: તેનીથીપણ તે કાંઈ ડરીઓ નહી પણ એક ખુણામા જઈને તે શીંહી તરફ પોતાનુ મોહોડું કરીને બેઠો અને તેનીજ તરફ નજર રાખીને ટીકીઆ કરતો હતો, ઘોડાની નજર ચુકાવવાને શીંહીએ ઘણીબી વેતરણ કીધી પણ તે ફોકટ ગઈ. છેવલે તક મલેઆથી તે ઘોડાએ શીંહીપર એક મજબુત ધસારો કીધો, અને એક પલવારમાં પોતાના આગલા પગથી તેના કેટલાએક દાંત ભાંજી નાખેઆ, જેથી તે શીંહી મુગો મુગો પોતાના પીંજરાંમાં ગએઓ.

ઘોડાની એવી બાધુરી વારે ઘડીએ આદમી જાતને સંકટને વખતે ઘણી કામની થઈ પડેછે, કે જેથી તેઓની ઘટતી તારીફ કરવી આપણને લાએકછે. કેપ આવ ગુડ હોપના દરીઆમાં એક વખત ભારી જોસથી પવન ફુકીઓ તેથી એક વાંહાંણ ખરાબા તરફ ઘસડાઈ ગએઊં અને તે માહેલા કેટલાએક ખલાશીઓ મોજામાં તણાઈ ગએઆ, અને બાકીના થોડાએક કીનારે આવવાને હાતપગ પછાડતા હતા. તે વખતે દરીઆમાં એવું તો તોફાન હતું અને એટલાંતો પાણી ઊછલતાં હતાં કે તે કમનસીબના પુરૂશોની મદદે જવાની કોઈનીપણ હીમત ચાલે નહી; પણ તેટલામાં એક ઊમરે પુગેલો ખેડુત તાંહાં આવી પુગો, અને તેઓને એવી માઠી અવસથામાં જોઈને તેના દીલમાં ઘણી દએઆ ઊપજી. તે પોતાના ઘોડાની હીમત, બાધુરી અને તરવાનાં કાંમની ચાલાકીથી સારી રીતે વાકેફ હતો, તેથી તેઓના બચાવનુ બીકટ અને ધાસતી ભરેલું કાંમ માથે લેવાને તુરત ઠેરાવ કીધો. તે ઘોડા ઊપરથી ઊતરેઓ, અને ઘોડાના નાખમાં થોડોએક બરાંનડી નાખેઆ પછી પાછો તેપર સવાર થઈને તે તોફાની મોજામાં ગએઓ. પેહેલેતો બંધે જણ ગુમ થએઆ પણ પછી જલદીથી પાછા સપાટીપર તરી આવેઆ અને ખરાબા આગલ જઈને બે માણસોને તાંહાંથી આબાદ કીનારે લાવેઓ, અને એવીજ રીતે સાત વ

ખત મલીને ચઊદ માંણસોને કીનારે લાવી તેઓનો જીવ બંચાવેઓ. પણ આઠમી વખતે આવતાં તે ઘોડો ઘણોજ ટાકી ગએઓ હતો એવામાં એક ભારી પવનનો જહપાટો આવેઓ તેથી તેનું જોર રહેઊ નહી અને તે પાંણીમાં સવાર સાથે ડુબી ગએઓ. ઘોડો તો તરીને જમીનપર આવેઓ પણ અફશોશ પેલો મોટા મનનો અને મોટી હીમતનો શખસ ડુબી મુવો.

ઘોડામાં આવી હીમતની સાથે કોઈ કોઈ વેલા એટલોતો પીઆર અને હોશીઆરી હોએછે કે તેની ચાલથી આદમી જાતને પણ એકવાર સરમાવું પડે. કુતરાંની પેઠે એપણ તરીને કોઈ ડુબતાં પરાણીનો જીવ બચાવેછે. કેહેછે કે ઈંગલંડમા એક ઘરહસથની છોકરી નદીના કીનારા આગલથી રમતી રમતી કમનસીબે પાંણીમાં ગેઈ, અને ડુબવાને તઆર હતી તેટલામાં એક નાહાનો ટટુ કે જે તેનાં કુટંબમાં ઘણાંએક વરસ શુધી રહેલો હતો તે પાંણીમાં જઈને તે છોકરીને સહીસલાંમત કીનારે લાવેઓ હતો.

પોતાનો દેશ બંચાવનાર એક અસતરી.

—o—

ઈ. શ. ૧૭૧૬ ના વરશમાં જારે સુવીદન દેશના બાદશાહ બારમાં ચારલસે નોરવેપર હોમલો કીધો તેઆરે તેના લસકરનો મોટો ભાગ નોરવેની રાજધાની કરીસતીઆનીઆ તરફ રવાને કીધો હતો. કરીસતીઆનીઆમાંથી તે લશકરની એક ટુકડી કોનસબરગ નાંમના શેહેરમાં મોકલવાને હોકમ થએઓ. એ કારણેસર કરનલ લોઈવનના હાથ તલે ૮૦૦ ઘોડેસવારની ફોજ તે જગા પરથી નીકલી, અને રાત પડી ગઈ હતી માટે એક જગામાં તેઓએ વીસામો લીધો. એ જગાથી થોડીએક વેગલાઈએ નોરવેના શીપાહીઓની એક નાહાંની ટુકડી પોતાના દુશમનોની હીલ ચાલ જોવા માટે રાખી હતી. આ ઠેકાણે સુવીદીશ સરદારે કોલબીઓરસન નાંમના એક પાદરીના ઘરમાં પોતાનો ઊતારો કીધો. તેના ઘરમાં તે સરદાર બેઠેલોછે તેટલામાં તેણે કોઈ શખસને પોતાના દુશમેનોને જોવા માટે મોકલીઓ હશે તે આવી પુગો, અને તેને એવી ખબર આપી કે દુશમેનો માતર તરણ માઈલની વેગલાઈએછે અને આપણ હંઈ આવીઆછે તેની તેઓને કાંઈ ખબર નથી. તેઆરપછી તેઓ બંધે એક બીજા સાથે મસલહત કરવા લાગાં કે સવાર પરતાં પેહેલાં તે લોકોપર આપણે હોમલો કરવો, અને પછી તાંહાંથી કોનસબરગ તરફ વધવું. સારાં ભાએગે એ વાત પેલા પાદરીની બાએડી મીશીશ કોલબીઓરસનના કાને પડી, જેણે એ વાત જલદીથી પોતાના દેસીભાઈઓને જણાવાને ઠેરાવ કીધો. પણ હજી કાંઈ વધારે ખબર મેલવવાની મતલબથી તે તેઓની કેવીએક બરદાશત લેતી હોએ એવી રીતે તેઓની આગલની આગલ ફરીઆ કીધી, અને તેથી વધારે ખબર મેલવી. પછી તે સરદારને વાસતે કાંઈ બાહેરથી મંગાવાને બાહાને તેણીએ પોતાના માણસને પેલા નોરવેના શીપાહીઓ જેઓ થોડેએક તફાવતે હતા તેઓને ખબર આપવાને મોકલીઊં. અને તેને ધારીઊં કે સવાર પડતાં તેઓ સઘલા ઘોડેસવાર થઈને જશે તેટલા માટે આગમજથી સઘલા ઘોડાવાલાઓને ખુબ દારૂ પાઈને છાકટા કરી મુકેઆ, કે જેથી તેઓના કામમાં ખલલ પોંહોંચે. તેઆરબાદ તેણીએ લશકરના સરદારને કહેઊં કે થંડી ઘણી પડેછે માટે તમારા ગરીબ શીપાહીઓને ગરમી આપવાને જો હોકમ આપોતો બાહેર એક ભડકું શલગાઊ? તે બાબે પેલા સરદારે રજા આપી તેથી તેને છાવણીની આગલ એક મોહોટી ચેહ શલગાવી. હવે જુઓ એ ચેહ કાંઈ તે શીપાહીઓને ગરમી આપવાને નહી કીધી હતી, પણ તેઓના દુશમનોને રસતો દેખાડવાને માટે હતી, કારણ કે તેણીએ પેલાં માણશ પાસે શામણાઓને કેહેવાડીઊં હતું કે જાંહાં તમો રોશની જોવો તાંહાં આવજો. મીસીસ કોલબીઓરસન પોતાના કામમાં ફતેહ પાંમી. નોરવેના શીપાહીઓ અચણુચા આવીને તે સરદારને બંધવો કીધો અને તેના માણસોને કતલ કીધા તથા નહસાંરી મુકેઆ. હેવી રીતની એક અસતરીની મેહેનતથી અને તેનો પોતાના દેશપર ચાહ હોવાથી આટલા થોડા નોરવેના શીપાઈઓ પોતાના દુશમનોની મોટી સંખીઆ પર ફતેહ પાંમીઆ. રાતના જે શીપાહીઓ નાહાસી ગએઆ હતા તેઓને દુસમનોનું લશકર કેટલુંછે તે માલુમ નહી હતું તેથી તેઓએ એક શીપાહીને એ વીશે ખબર કાહાડવાને મોકલીઓ. તે શીપાહી પાધરો મીસીસ કોલબીઓરસનની પાસે આવીઓ અને પોતાની બંદુક તેની સાંમણે ધરીને તેને પુછીઊં કે મને ઊતા

વલેથી કેહે કે નોરવેનુ લસકર કાંહાંછે અને તેની સંખીઆ કેટલીછે? આ વખતે મીસીસ કોલબીઓરસન એક બીજી અસતરી સાથે પોતાના ઘરના આંગણાં આગલ ઊભેલી હતી. તે શીપાહીનું એવું બોલવું શાંભલીને મીસીસ કોલબીઓરસન સાથની બાએડી બેશુધ થઈને જમીનપર પડી ગઈ, પણ મીસીસ કોલબીઓરસનેતો બાહાદુરીથી તેને પુછીઊકે શું ઘરડી અસતરીઓને મારી નાખવાને તારા બાદશાહે તને હોકમ આપીઓછે? આ સાંભલતાં તે શીપાહીએ સરમાઈને પોતાની બંદુક તેણીની છાતી આગલથી ખીસાડી નાખી, પણ પોતાનો સવાલ પાછો પુછવા લાગો. તે ઊપરથી તેણીએ જવાબ આપીઓ કે જે લસકરની સંખીઆ વીશે પુછેછે તે તું શેહેલથી જાંણી શકશે કાંએ કે તેઓ દેવલ પછવાડે ઊભા રઈને તમારા લોકપર હોમલો કરવાને મસલહત કરેછે. એ ઊપરાંત હું વધારે કહી શકતી નથી કારણ કે મેં તેઓને ગણીઆ નથી પણ હું એટલું જાણુંછું કે મધ માખના પુડામાં જેટલી માખ હોએછે, તેટલાં માણસો તે લસકરમાંછે. આ સાંભલીને તે શીપાહી તુરત પોતાના સોબતીઓ પાસે દોડીઓ અને એવી ખબરથી તેઓના મનમા એટલીતો ધાસતી પેઠીકે સઘલાઓ જાંહાં નહસાએઊ તાંહાં નાહસા અને એવીતો ગરબર અને ઘભરાટ થએઆકે તેઓમાના કેટલાએક માણસો ફરી હાથ લાગા નહી. આવી રીતે એક ઘરડી ઓરતે પોતાના દેશપર ચાહ દેખાડીઓ અને દુશમનોના હાથમાં જવાથી બચાવીઓ. ધનછે એવી ઓરતને!

ચીનના બંદીખાના.

—o—

ચીનનાં બંદીખાનામાં એવીતો બેદાદી અને અંધેર ચાલેછે કે કેદીઓ જો પઈસાવાલા હોએ અને બંદીખાનાના માણસોને લાંચ આપી શકેતો તેઓને ખાનગી ઓરડા, ચાકર અને તે શીવાએ દરએક બીજું સુખ મલી શકેછે. તેઓ હાથ પગની બેડીઓ આખો દાહાડો પોતાના દીલ ઊપરથી કાહાડી નાખીને ઓરડાની દેવાલે લટકાવી રાખેછે; અને જારે મોટા સરદારો જેઓને બંદીખાનાપર ઊપરી રાખેલા હોએછે તેમના આવવાનો વખત થાઓ તેઆરે માતર પોહોએક વાર પોતાની બેડીઓ પેહેરેછે, અને તેઓ ગએઆ પછી વળી પાછી કાહાડી નાખેછે. એ પરમાણે જાણે પોતાના ઘરમાં હોએ તેવું સુખ ભોગવેછે. પણ બીચારા ગરીબ અને જેઓથી લાંચ રસવત આપી નહી શકાએ એવી હાલતના બંદવાઓની હાલત ઘણીજ દળગીરી ઊપજાવનારછે. તેઓને કોઈબી રીતની છુટ મળતી નથી એટલુંજ નહી પણ ઊલટી બંદીખાનાના માણસો પોતાની તરફથી તેઓને શજા પોંહોંચાડેછે. વારે ઘડીએ તેઓને બાંધીને નેતરે અથવા ચાબકે મારેછે, અને રાત પડે તારે તેઓની ગરદન અને પગ સાથે બાંધીને કમકમાટ ભરેલી નજીશાતમાં નાખેછે અને તે જગોએ ઊંદરો પાંસે તેઓનું શરીર કરડાવેછે. ખરેખર એ કમનશીબનાંઓની હાલત બેહદ દએઆ ઊપજાવનારીછે.

એક બેમરવત છોકરાને તાણો.

—o—

એક પુરૂસનો એકનો એકજ છોકરો હતો માટે તેની ઊપર તે ઘણી માએઆ તથા હેત રાખતો હતો અને પોતાની પાશે જે કાંઈ હતું તે સઘલું તે છોકરાને આપીઊ હતું. પણ તે છોકરો જારે મોટો થએઆ તારે ઘણો નગુનો અને નીમક હરામ નીકલેઓ; પોતાના બાપનું ગુજરાણ કરવાંને નાં પાડીઊં અને તેને ઘેરમાંથી કાહાડી મુકેઓ. એવું જોઈને તે બુઢા શખસે પોતાના છોકરાના છોકરાને કહેઊં કે જઈને મારા બીછાણા ઊપરથી ઓઢવાની ધાબરી મને લાવી આપ કે તે ઊપર બેસીને લોકો પાશે રસતે ભીખ માંગુ. તે છોકરાને તેનો બાપ મલેઓ તેને કહેઊં કે બપાવા રસતે રસતે ભીખ માંગવા જવા માટે બીછાણા ઊપરની ધાબરી માંગેછે, પછે તે લાવીને પોતાના બાપ પાશે ગએઓ અને કહેઊં કે બાવા મેહેરબાની કરીને એમાંથી બે કટકા કરો—તેમાંનો એક કટકો બપાવાને બસ પડશે અને બીજો કટકો તમે પોતે રાખો કે જાહરે હું મોટો થાઊં અને તમને પણ એવનની પેઠે ઘેરની બાહેર કાહાડી મુકું, તારે તમને તે કાંમ લાગે. આ બોલ સાંભલતાં તેના મનમાં એવુંતો લાગું કે તુરત પોતાના બાપ પાશે દોડી જઈને માફ માંગી અને તેઆરથી તે મુવો તાંહ લગી તેણે તેની અછી રીતે બરદાસત લીધી.

પરચુરણ બાબતો.

એક બીલાડીના કરડવાથી થએલું મોહોત—થોડાએક દાહાડાની વાત પર એક મજુર એક ઘેલી થઇ ગએલી બીલાડીના કરડવાથી મરણ પાંમીઓ. જેમ હરખાએલાં કુતરાં તથા કોહોલાંના કરડવાથી હરખું લાગેછે તેમજ હરખાએલી બીલાડીથી પણ આપણને ધાસતી રાખવી જોઇએછે.

માછલીનો વરસાદ—ગએઆ ફેબરવારી મહીનાની અગીઆરમી તારીખે ગ્લેમોરગન શાએરમાં વરસાદનું એક ભારી જાપટું આવેઉ અને તેમાં નાહાની નાહાની માછલીઓ પરતી દીઠી. કેટલાંએક ઘરોના છાપરાં એ માછલીઓથી ઢંકાઇ ગએઆં હતાં. તેમાંની ઘણીખરી હજી જીવેછે. એની પુછડી અને ભીંગડાં ચલકતા શફેદ રંગનાછે અને એક ઇંચથી તે તરણ ઇંચ લાંબીછે. એ વખતે પવનનું પણ ભારી જોર હતું.

હથેલી અને તલીઆં—આ વાત ખરીછે કે પુરવ તરફના દેશોના કુતરાઓ સુવેલા માણસોના હાથ, પગ કધી ખાતા નથી. હીંદુસથાનમાં પણ જોકે હજારો હજ કરનારા લોકો દર વરસે રસતામાં મરી જાએછે, તેઓના સરીરના આ ભાગોને કુતરાઓ અડકતા નથી, જો કે બાકીના સઘલા ભાગો જહડપથી ખાઇ જાએછે. આલજીરીઆના આરબોમાં આએ સાધારણ કેહેવતછે કે જે હાથે કોરાન (મુશલમાન લોકોનું ધરમ પુસતક) પકડીઉં હશે અથવા જે પગ મકકા તરફ ફરીઆ હશે તેને શીંહ કધી અડકતો નથી.

મોહોટા આવાજથી થતી અસર—તોપના આવાજથી અથવા હવામા થતા ભારી ગગરાટથી, માણસો અને જાનવરોપર જારે તારે ઘણી ખરાબ અસર થાએછે. બરસતર નામનો નામીચો વીદીઆરથી લખેછે કે ૧૬૯૭ ના વરસમાં ઇંગલંડમાં જારે સુલેહના સમાચારો જાહેર કીધા તે વખતે તોપો મારવાનો હોકમ થએઓ. તોપ ફોડવાની જગાની શાંમણે એક ખાટકીની દુકાન હતી તાંહાં એક મોહોટો કુતરો સુતેલો હતો, તે પેહેલી તોપના અવાજથી ભડકીને જાગી ઉઠેઓ અને બીજા ઓરડામાં દોડી જઇને એક બીછાણાની તલે ભરાઇ બેઠો. બીજી વખત જારે તોપ ફુટી તારે પોતાની જગા પરથી ઉઠીને આખે ઓરડે ધુજતો ધુજતો દોડવા લાગો અને જારે તરીજી વખતે તોપ ફુટી તારે એકુએ વખત ભારી જોશામાં દોડીને તુરત જમીનપર પડીને મરી ગએઓ, અને તેના મોહમાંથી અને નાખમાંથી લોહી વેહેવા લાગું.

પુરથવીપર સઊથી મોહોટી ઇમારત—ડાકટર ડફ કેહેછેકે શીરીંગહામમાં હીંદુ લોકનું એક એવુંતો મોહોટુ દેહેરુંછે કે તેના જેવી બીજી મોહોટી ઇમારત એક દરથીતે બીજા દર સુધી આપણને મલી આવશે નહી. તે દેહેરાંનો આકાર ચોરસછે અને તેની એકેકી બાજુની લંબાઇ આસરે એક માઇલનીછે તેથી આખી ઇમારતનો ઘેરાવો ચાર માઇલનોછે. દેવાલો પચીશ ફુટ ઉંચી અને ચાર, પાંચ ફુટ જાડાઇમાંછે. ઇંગલંડની અંદર કરીસટલ પેલેસ નામની જે મોહોટી ઇમારત થાઇ હતી તેતો એના વટાવમાં જાએ. ડાકટર ડફ કેહેછે કે જેમ આપણે એક દોઢીઉ સેહેલથી ગજવામાં મુકી શકીએ તે પરમાણે કરીસટલ પેલેશને આ દેહેરાંના ગજવામાં સેહેલથી મુકી શકીએ. તે દેહેરાંના એક મોટા હોલને જ માતર પથરના એક હજાર થાંભલાના ટેકા આપેલાછે.

હાથે ફુલો બનાવવાનો હોનર—કાંઇ સેંકડો વરશની વાતપર ઇટલીના કેટલાએક ભાગોમાં હાથે ફુલો બનાવતા હતા, તેઆર પછી તે હોનર ફરાંનસમાં દાખલ થએઓ કે જાંહાં તેને શંપુરણ હાલત પર લાવેઆ. કેહેછે કે સેગવીન નામનો એક ફરેંચ જે આસરે સો વરશની આગમજ થઇ ગએઓછે તેની આ હોનરમાં એવીતો કલા અને માહીતગારી હતી કે તે જે ફુલો બનાવતો હતો તે હેવાં કે જો તેને હાથ લગાડેતોજ તે કુદરતી ફુલોથી ઓલખાઇ આવતાં હતાં.

કધી નીકલી નહી જાએ તેવી શાહી બનાવાની રીત—દોહાડ ડરામ નાઇતરેટ આવ સીલવર, એક આંઉસ ગારેલુ પાણી, અરધો આંઉસ ગુંદર અને પોણો ડરામ આમોનીઆને એક સાફ કાચની બાટલીમાં નાખીને ભેરી નાખવું અને તેને જોરથી ધુમ દઇને એક અંધારી જગામાં હમેશ રાખવી. જારે કામ પડે તારે બાટલીને હીલવીને તેમાં એક કલમ બોરીને જેપર લખવું હોએ તેપર લખીને તે તુરત આતરા આગલ ધરો અથવા ગરમ કીધેલું લોહોડું તેની ઉપર ફેરવો અને પછી તેની ઉપર ઘણી મુદતની અથવા આશીડની કાંઇ અસર થશે નહી, અને જે નીશાંન કીધી હશે તે હમેસ રેહેશે.

એક અચરત સરીખો એલ—દખશીણ અમેરીકામાં કાફીના રંગનાં પાણીની એક નદીછે, તે પાંણીમાં એવી ખુબીછે કે જો ખજુરીના જાહાડના છાંએડા તલે એક વાશણમાં તે પાંણી મુકે તારે તેનો રંગ બીલકુલ કાલો થાએછે અને જારે કાંઇ બીલોરી વાસણમાં મુકે તારે સોનાના જેવો પીરો રંગ થઇ જાએછે. ખરેખર આ બીના ઘણી તાજુબી ઉપજાવનારછે.

મરદો કરતાં ઓરતો વધારે વરસ જીવેછે—ગણતરી ઉપરથી માલમ પહેઉંછે કે ઘણુ કરીને ઓરતો, મરદોના કરતાં વધારે ઉમરે પુગેછે, પણ તેનું કારણ બરાબર માલમ પડેઉ નથી. કદાચ આ કારણ હોએકે ઓરતો, મરદોના જેવી જંજાલ અને હેનગારીમાં અને ફીકર ચીંતામાં પડતી નથી તેથી હશે. એક શખસે પોતાનો વીચાર આપીઓછે કે તેઓ મરદોના કરતાં વધારે વાત ચીત કરેછે તેથી ફેફસાંને સારી કસરત પડવાના સબબથી તંદોરોશતીને ઘણો ફાએદો થાએછે.

૧૮૫૨ ના વરસમાં ઇંગલંડમાં પચીસ વરસની વએની અંદરના ૧૧૫૦૩૩૦૭ માણસો હતાં, અને પચીસથી વધારે ઉમરના ૯૬૧૧૫૩૩ માણસો હતાં. ઇંગલંડ અને ઈસકાટલંડમાં ૩૩૯૧૨૦૧ મરદો, અને ૩૪૬૧૫૨૪ બાએ

હીઓ, તથા ૩૮૨૯૬૯ રંડાએલા પુરૂશો અને ૭૯૫૫૯૦.રંડાએલી ઓરતોછે. વીસ વરસના અને તેથી વધારે ઉમરના ૧૬૮૯૧૧૬ કુમારા પુરૂશો અને ૧૭૬૭૧૯૪ કુમારી ઓરતોછે.

રાણી વીકટોરીઆ—આપણી રાણી વીકટોરીઆની ઉંચાઇ આસરે પાંચ ફુટ એક ઈંચછે.

દરીઆમાં રોશનીનો ચલકાટ દીશેછે તેનું કારણ—દરીઆઓમાં રોશનીનો ચલકાટ નજરે પડેછે તેનું ખરેખરૂં કારણ હજી શુધી કોઈ પુરૂશે ખાતરી થાએ એવી રીતે શમજાવેઉ નથી, પણ હાલ એવી કલપણા કરવામાં આવીછે કે દરીઆઓમાં "મોલશકા" નામના જીના જીના જાણવરો વસેછે તેઓ જારે તારે એ રોશની આપેય કે જે જાંહખી અને ઘણુ કરીને સેહેજ આશમાની રંગની હોએછે.

એક માએઆલુ ખચર હાંકનારને ઈનામ—શીકંદર બાદશાહનો એક શીપાહી એક દહાડે ખચર પર લાધીને કેટલુંએક સોનુ તેની પાશે લઇ જતો હતો. તે જાનવર બોજે ઉપદીને ચાલવાને તદન અશકત હતું માટે ખચરવાલાએ તે પોતાની પીઠપર લઇને ચાલવા માંડેઉ પણ તે બોજે ઘણો ભારી હતો માટે થોડેએક રશતે ચાલીને જમીન પર મુકવા જતો હતો તેવામાં શીકંદરે તેને કહેઉકે દોશત એ જમીન ઉપર મુકતો ના, જરીક મેહેનત કરીને પાધરો તારા પોતાનાજ તંબુમાં લઇ જા એ દોલત તને ધરેછે.

કુમારા શખસોપર છાપો—૧૬૯૫ ના વરશમાં જારે તરીજો વીલીઅમ ઈંગલંડમાં રાજ કરતો હતો તારે પચીસ વરશ ઉપરાંતના કુમારા શખશોપર છાપો મુકેઓ. ડીઉક પર ૧૨૫) રૂપીઆનો અને શાધારણ માણશ પર અરધો રૂપીઓ.

ચાદની અજબ જેવી અશર—એક શખશ કેહે છે કે જારે હું બરમુદામાં હતો તારે મેં નજરે નજર જોએઉ છે કે ચાંદની રાતના જોગોશત ખુલલી રીતે ટાંગી મુકેઉ હોએ તો બીજી સવારનાં તે શઘલુ શડી ગએલું માલમ પડેછે વલી તાંહાના રેહેવાશીઓ તેને ચાંદનામાં શુવા ના કેહેતા હતા કે જો તું ચાદને તારા દીલપર પરકાશવા દેશેતો ઘણો પાશતી ભરેલો અને દુખદાએક તાપ આવશે. વલી બીજુ એ વીશે એવું માલમ પડેઉછે કે ચાંદનાની અશરથી થોડા એક વખત લગી અંધાપો આવેછે.

ઉપર કહેલો શખસ કેહેછે કે જે ચાંદણામાં હું શાફ રીતે વાંચી શકું તેવા ચાંદણામાં મેં પોતે કેટલાએક લોકોને રશતામાં ઠોકર ખાતા અને આંધલા હોએ એવી રીતે ચાલતાં જોએઆછે. એજ પરમાણે મેં તાંહાંની રીજમીટના ડાકટરથી શાંભલેઉકે રીજમીટના શીપાઈઓનો બે તરતીઆંઉશ ભાગ એવી રીતે રાતના આંધલો થઇ જાએછે. ખરેખર આ વાત ઘણી તાજુબી ઉપજાવનારછે પણ એનુ કારણ હજી શુધી કોઇને માલમ પડેઉં નથી.

ફુરીઆદ કીધાથી સારૂં થવાની આશા વગર કદી ફરીઆદ કરવી નહીં.

આપણા માથાપર કેટલા બાલછે—થોડુંએક પર એક જરમન વીદવાને આદમી જાતના ચાર જુદા જુદા રંગના બાલના માંથાંપરના બાલની સંખીઆ ગણવાની મેહેનત લીધી, તે ઉપરથી તેને પીરા બાલના માંથાં પર ૧૪૦૪૦૯ ખુલલા બાલ માલુમ પડેઆ; ભોરા બાલના માંથાંપર ૧૦૯૪૪૦; કાલા બાલના માથાં પર ૧૦૨૯૬૦ અને રાતા બાલના માથાંપર ૮૮૭૪૦ બાલ માલુમ પડેઆ.

ખોટી રેહેવાની ખરાબી—બાકસટર નામનાં શખસે એક નીસાળ બાંધવાને એકઠી કરી મુકેલી એક હજાર પાંઉંડની રકમ ખોઈ તારે બોલી ઉઠીઓ કે "ધરમ કરવો તે તાતકાલ કરવો ને હું કેવો બેવકુફ જે મેં લોકોના કલેઆણને માટે ધારેલું કામ જલદીથી અને મન દઈને કરીઉં નહીં."

હીતના વચનો.

—o—

(હરીગીત છંદ.)

હીત કહીઉં સુણે ન કંઇ તે, બેરા સરખો જાણવો
થાએ સ્વાધીન ક્રોધને તે, આંધળાં સમ માનવો. ૧.
જેહ સારૂં બોલી ન જાણે, ગુંગા સરખો ધારવો
સારૂં માઠું નહી સમજતાને, પશુ સમજી કાડવો. ૨.
મોરો તેને જાણવો જેહ, નીચ પરોપકારી છે
ધીરો તેને ધારવો જેહ, સંકટ નીરલજે ભારીછે. ૩.
જુંવાની ધન આઇઉસ પર જે, નથી ભરોસો રાખતો
સાવધ શાણો માનવો તે, સ્થીર મનનો સુખી થતો. ૪.
સ્તુતી કરે કોઈ આપણી તો, ખાવી ભુલી ના ખતા
કાંકે લોકો સ્વારથ સારૂ, જુઠું ઝાજુ બોલતા. ૫.
આપણી વાંસે કોઈ નીંદા, લડેવું નહીં તે સાંભળી
પોઠ પાછળ હલકા લોકો, માઠું બોલે તે વળી. ૬.
કોઈ ગરીબને જોઇ તેનો, અનાદર કરવો નહીં
કોઈ કાળે આપણી પણ, થાએ દશા તેવી સહી. ૭.
આપણી પાસે ધન હોશે, સ્નેહ કરવા સહુ આવશે
દુખની વેળા કોઈ ના રેહ, આઘા પાછા તે થશે. ૮.
સારા લોકની શીખામણનું, કડણ લાગણ છે ખરૂં
પણ તે ભારી હીતકારક, વેર કોઈસું હું ના કરૂં. ૯.
છાંની વાત જે આપણી તે, વીશવાસે કેવી નહી
સાચો સ્નેહી હોએ તો વળી, વીશવાસે કેવી સહી. ૧૦.
આવક જાવક માંડવાથી, માણસ સાવધ રેહછે
વેહવારમાં શરમ રાખે, નુકસાની તે લેએછે. ૧૧.
લેવી ન્હાના પાસથી પણ, જુકતીની જે વારતા
ધરમેજે કજીઓ પતે તો, સરકારે રે ના જતા. ૧૨.
જુંડું બોલો ના કદીરે, મુએલાંનું સરવથા
વેરભાવ ના રાખવો ના, ઉખાડો છાની કથા. ૧૩.
મીઠાઈ મેવો ખાવાની રે, જીવને ટેવ ન પાડવી
બીજાનો કજીઓ માથે લેવા, બાહાર ન હીંમત કાડવી. ૧૪.
એક કામ પુરૂ થએઆથી, હાથ બીજામાં ઘાલવો
બેનજણ વાતો કરતા હોએ તીહાં, અદવીચાર ન આવવો. ૧૫

(નરમ કવીતા.)

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું | એપરેલ ૧૮૫૯. | આંક ૪ થો

લાએકીવાળી ઓરત.

મડંમ રોલાંડ.

મડંમ રોલાંડ ઈ૦ સ૦ ૧૭૫૬ નાં સાલમાં ફરાંસ દેશના પાએ તખત પારીસ શેહેરમાં જનમી હતી. તેના મા બાપ ગરીબ પણ આબરૂ વાલાં હતાં. તેનો બાપ ચીતાર પાડનાર અને જાતે ચંચલ, મેહેનતુ અને અકલમંદ હતો. તેની મા કેલવણી પામેલી અને સદગુણ ઓરત હતી. મડંમ રોલાંડ નાહાન પણથીજં પોતાંનાં નરમ સવભાવ, ચપલાઈ અને અભેઆસમાં ઊદીઆગી હોવાથી વખણાવા લાગી. ચાર વરસની થાઈ નહી એટલામાંતો વાંચવા સીખી. જે કાંઈ ચોપડી તેના હાતમાં આવતી તે વાંચી તેનો લાભ મેલવતી અને વાંચવામાં એટલીતો મશગુલ રેહેતી કે જો તેને એકુ ફુલ આપતાં તોજે તે ચોપડીમાથી ધેઆંન કાડતી, કાંએકે ફુલનો તેણીને ઘણોજ શોખ હતો. જેમ ઊમરે વધતી ગઈ તેમ માબાપોએ પોતાથી બનીશે તેમ તેણીને સારી કેલવણી અપાવવામાં કશી ખાંમી રાખી નહીં. તેથી તે લખવા, ભુગોલ વીદેઆ, ગાએણ, ચીતર વીદીઆ ઈતીઆદી સીખી. અભેઆસ કરવાની તેણીને એટલીતો ખાહેશ હતી કે તે દરરોજ પરોદીઆંમાં ઊઠીને પોતાના સઘલા ધડા પાઠ કરતી. આવી ટેવથી તેણીએ ટુંક મુદતમાં અજબ જેવો પોતાંમાં શુધારો કીધો.

ઊપર કહેલી વીદેઆઓનો અભેઆસ પુરો કરી રહેઆ પછી તેણીને એક વરસ શુધી એક ધરમ શાલાંમા રાખી તે એકાંત મુકાંમમાં પોતાના શીખશા ગુરૂઓની સંભાલથી તેનુ મગજ વધારે પુખત થએઊં. પોતાંને ઘેર પાછી આવેઆ પછી પોતાંનો થોડોએક વખત ઘેર સંસારના કાંમમાં કાહાડવા લાગી તોપણ પોતાના સીકવામાં તેણે ઘણો વધારો કીધો. તવારીખનામામાં, ગણીત શાસતરમાં, ખગોલ વીદીઆમાં અને ફીલસુફીમાં તેહને ઘણુ સારૂં ગણેઆંન મેલવીઊં. વલી આવી કાબેલીઅત છતાં પોતાંની ભલમણસાઈ અને નરમ સવભાવને માટે તેણે સંઘલાઓનો પેઆર મેલવેઓ હતો.

એ પરમાંણે ઘણાંએક વરસો સુખ ચેનમાં નીકલી ગએઆં. મડંમ રોલાંડ સાથે પરણવાના માગણા ઘણેએક સારે સારે ઠેકાંણેથી આવેઆં પણ તેને પરણવાને ના પાડી. તેની મા જે અતેઆંર સુધી એની સાથે હતી તેની તંદરોશતીમાં બીગાડ થવાથી એને ઘણી બેચેની ઊતપંત થાઈ. થોડુંએક પછી મા મરણ પાંમી તેથી હેને ઘણો ભારે જખંમ લાગો અને ઘણાએક દાહાડા શુધી પોતે તાહાડીઆ તાવથી આજારી પડી કે જેથી તેને જીવવાની આસા રૂહી નહી. જારે સાજી થાઈ તારે પાછો અભેઆસ સરૂ કીધો અને પોતાના ખાંનગી ઊપીઓગને માટે કેટલીએક નાહાની નાહાની ચોપડીઓ લખી. એ પછે તેણે મોનસીઊર રોલાંડ નામના એક ઘરહસથ સાથે પોતાંનાં લગંન કીધાં. એ ઘરહસથ કેટલાંએક મોહટાં કારખાનાંઓનો ઊપરી હતો તે છતાં તે વેપાર સંબંધી કેટલાંએક પુસતકો બનાવવાનાં કામમો ગુતાએઆ. આ વખતે મડંમ રોલાંડ પોતાના ખાવંદનાં આ છેલાં કાંમમાં તેની સાથે મદદ કરવા લાગી અને જારે તે એ કાંમથી પરવારતી તારે કુદરતી તવારીખ અને જાહાડપાંન સંબંધી વીદીઆના ભાશણો સાંભલવા જતી હતી. ચાર વરસ પછી તેને પેટે એક છોકરી અવતરી. પોતાની ફરજ એ છોકરીને ઊધારવાની શમજીને તેને સાધારણ રવઈઆ મુજબ એ બચાંને

દાઈને સોંપવાને નાપાડીઊં અને પોતેજ તેહની મંદારત કરવા તથા ધવડાવવા લાગી. મડંમ રોલાંડમાં આ એક મોહોટો ગુણ હતો કે પોતે સીકવાના અને રાજદુવારી કાંમમાં ગુતાએલી છતાં પોતાના ઘર સંબંધી ફરજોમાં પાછલ નહી હતી.

આ વખતે ફરાંસના રાજમાં એક ભારી ફેરફાર થએઓ અને તે વખતે લોકોની બે ટોલકીઓ થઈ અને તેમાની એક ટોલકી જે ફેરફાર કરનારાઓની તરફેંનમા હતી, તેમાં મડંમ રોલાંડ અને તેનો ખાવંદ સામેલ થએઆં હતાં. તે વખતની ફરાંસની જુલંમગાર સરકારથી મડંમ રોલાંડ ઘણી અસંતોશ હતી પણ આ ફેરફારની વેલાએ તેને આસા આવી કે અવે પોતાના દેશમાં સંઘલાંઓને ખોલલી રીતે બોલવા અને ચાલવાની છુટ મલશે. અને જોકે પોતાની ખાતરી હતી કે એ છુટાપણાનુ મોટું અને ખરેખરું સુખ હું નહી ભોગવી શકસ તોપણ તે આવતી ઓલાદના ફાએદાને વાસતે મથંન થતી હતી. તેણીના ખાવંદ મોંનસીઊર રોલાંડને રાજના એક અમલદાર તરીકે ઠરવેઓ કે જે ઓધો તેહને ઘણી દાહાપણ અને ચંચલાઈથી ચલાવવા માંડેઓ. મડંમ રોલાંડ જેમ મંન સંબંધી ગુણોમા સરસ હતી તેમજ તે રાજ સંબંધી બાબદોમા પણ પોતાના ભરથાર સાથે સામેલ થાઈ હતી. તેણીની મસલહત લીધા વીણા તેનો ભરથાર પોતાનુ પગલું આગલ ભરતો નહી હતો. કાંએકે આવી બાબદોમાં પણ તેણીને ઘણુ સારું ગણેઆંન હતું. એક વખતે પાદશાહે એક નવો ધારો પસાર કરવાનો ઠરાવ કીધો તે ઊપરથી મોનસીઊર રોલાંડની ટોલકી વાલાઓએ જોઈઊં કે એ ધારાથી છુટાપણામાં ઘણી ખલલ પોંચશે તથા આગલ જતાં ઘણા દુખદાએક પરીણામો નીપજશે, માટે તે થારાની સાંમણે પાદશાહને અરજી કરવાનુ કાંમ તે ટોલીએ મોનસીઊર રોલાંડને લાએક શખસ જોઈને સોંપીઊં પણ તે અરજી મડંમ રોલાંડે ઘણીજ કાબેલીઅતથી લખીને મોકલી. પણ આ ઓરતની અરજીમાં વાજબી ભલાંમણ કીધા પરમાંણે આસે આને બદલે તેથી પાદશાહ ગોસે થાઈને મોનસીઊર રોલાંડને તેના ઓધા ઊપરથી બરતરફ કીધો. આવું જોઈને મડંમ રોલાંડે છુટાપણાની સંઘલી આસા છોડી. આવીઅવસથા જોઈ સાંમેવાલી ટોલીના લોકો તેહની તથા તેણીના ભરથારની ખુહારી કરવા પછવાડે મંડેઆ અને હરેક રીતે તેઓને કોઈ ફાંધામા નાખવાની કોશેસ તેઓ કરવા લાગા. હેવામાં ફરેંચ રઈઅતની સાંમણે લંડનમાં થાએલાં કાવતરાંની એક જુઠી અફવા ઊઠી તે કાવતરાંમાં સામેલ રેહવાનુ તોહોમત એક શખસે મડંમ રોલાંડ ઊપર મુકીઊં. આ ખબર જારે સરકારને થઈ તારે મડંમ રોલાંડને દરબારમાં હાજર થવાનો હોકંમ થાએઓ. તે હોકમને તાબે થઈને તે તુરત દરબારમાં ગઈ, તાહાં તેહને તરેહવાર આડા અવલા સવલો કીધામાં આવેઆ તે સંઘલા સવાલોનો જવાબ તેણીએ ઘણી ધીરંજ અને દાહાપણથી આપેઆ કે જે ઊપરથી નેઆએધીસની ખાતરી થઈ કે એ ઓરત નીર અપરાધીછે તેથી તેહને છોડી દીધી.

ઊપલી વાતને ઘણુ થાઈઊ નહી એટલામાં પોતાંના દેશીઓના ફાએદાને માટે આગેવાંન થતાં મડંમ રોલાંડ તથા તેનો ભરથાર બીજી ધાસતીમાં આવી પડેઆં. કેટલાએક હથીઆરબંધ સીપાહીઓ એકાએક મોનસીઊર રોલાંડને પકડવા આવેઆ પણ તેઓની સાંમણે તે થએઓ તેથી તેઓ હોકમ બજાવેઆ સીવાએ પાછા ગએઆ. આ વખતે મડંમ રોલાંડ ઘણી આજારી હતી તોપણ પોતાંના ભરથારના જાંનની તેણીને ભારે ધાસતી લાગી માટે પોતે ખુદ દરબારમા જાઈ એ ગેરવાજબી ચાલનો અટકાવ કરવાંને વીચારીઊં અને તરત પોતાના દીલપર એક સીઆલ નાખીનેજ દરબાર તરફ દોડી ગઈ અને તાંહાં પોતાથી બનતી કોશેસ કીધી પણ તેમા તે કાંઈ ફતેહ પાંમી નહી. કાંએકે તેણીને દરબારમાં દાખલ થવાજ નહી દીધી. પોતે બીમાર હાલતમાં છતાં પોતાંનાં ભરથારની શલાંમતીને વાસતે બીજા ઊપાએઓ કરવાને તે ચુકી નહી. તુરત ઘર આવીને તેણીએ મોનસીઊર રોલાંડને ઘરના પાછલા દરવાજાથી બાહેર લઈ જઈને એક વોસવાસુ દોસતના ઘરમાં સાંતઓ કે જેથી સીપાહીઓના હાથમાં તે આવે નહી. એ પરમાંણે તેને બાહેર સાંતીને જેવી ઘરમાં આવી કે એટલાંમાં કેટલાએક શખસોનુ એક ટોલું મોનસીઊર રોલાંનડ વીશે પુછપરછ કરવાને તેના ઘર આગલ આવીઊં. મોનસીઊર રોલાંડ કાંહાંછે તે વીસે તેણીએ તેઓને કેહવાને સાફ નાં પાડી જેથી તેઓ ફરીને પાછા ગએઆ પણ કેટલાએક સીપાહીઓને ચોકી કરવાને તેના ઘર આગલ મુકી ગએઆ. મડંમ રો

લાંડે એક છુપી ચીઠી પોતાંના ખાવંદને લખીને પોતાંના વીસ્વાસુ માણસ પાસે મોકલી અને પોતે કાંઈ ખાનુ ખાઈને શુતી; એટલામા ચાકરે આવીને તેહને ઊઠાડી કહીઊં કે કેટલાંએક માણશો તમારી સાથે વાત કરવાને નીચે આવી ઊભાંછે. એ ઊપરથી તે નીચે ગઈ તેહવામાં પેલાઓએ તેહના હાથમાં એક વારંટ (પકડી લઈ જવાનુ હોકમનામુ) આપીઊં. તેહમાં હેવું લખેલું હતું કે તમારે તુરત આ માણશો સાથે આવવું. જોકે તે વારંટ બેકાએદે લખેલું હતું હેવું મડંમ રોલાંડે જોઈઊં તોપણ તેણે વીચારીઊંકે આ બાબદમાં સાંમણે થએઆથી કઈ વલવાનુ નથી તેથીં તુરત તે તેઓને તાબે થઈ. પેહેરવાના થોડાંએક કપડાંજ માતરે પોતાની સાથે લેવાને તેણીએ તેઓની રજા માગી તે તેઓએ આપી. પછે તેને બંદીખાનામા લઈ ગએઆ. જતી વેલાએ પોતાની છોકરી અને ચાકર નફરોને છેલ્લી સલાંમ કીધી. તે સંઘલાંઓ શોકેશોક રડતાં હતાં તેથી તેઓને તેઓનુ દુખ સબુરીથી અને ધીરજથી ખમવાને નરમાસથી અરજ કીધી.

મડંમ રોલાંડને એક અંધારા અને બીહાંમણા બંદીખાનાંમાં લઈગએઆ અને તેણીને કાંઈ પણ છુટ નહી આપવા વીશે બંદીખાનાના માણસોને સકત હોકમ કીધો, પણ તાંહાંના માણસો માએઆલુ અને વીચાંર વાલાં હતાં નેથી તેઓ આ કંમનસીબ ઓરતેની સારી બરદાશત લેવા લાગા. પોતાંને આવી ગેરવાજબી રીતે પકડીને કેદ કીધી તે બાબેની એક અરજી લખીને દરબારમાં મોકલવાને તેઓએ તેણીને પરવાંનગી આપી તથા તેહના કેટલાએક દોસતોની મુલાકાત લેવાની છુટ આપી.

પોતાંની આવી દુખ ભરેલી હાલતનો બોજો કમી કરવાને તથા ચેનથી રેહવાને માટે તે પોતાથી બનતી કોશેસ કરતી હતી. પોતાંના કપડાં મુકવાને એક ટેબલનો કટકો હતો, તેને લખવાની ટેબલ તરીકે કામે લગાડી હતી. અને બે મોટી ટાંચણીઓની ખુંટી બનાવીને પોતાના કપડાં ઓરવતી હતી; અને એ સઘલાં કાંમો જાણે પોતાના ખુદ ઘરમાં કરતી હોએ તેવી ખુશીથી કરતી હતી. તેઆર પછી થોડીએક ચોપડીઓ મેલવી કે જેનો તેણે ભારી શોખ હતો. આવી રીતે તેણીએ પોતાનાં દુખનો બોજો હલકો કરી નાખેઓં, કે જે ઘણા થોડાજ શખસોથી બની શકેછે.

જોકે મડંમ રોલાંડ બંદીખાંનામાં પડેલી હતી તોપણ તેણીને બાહેરની સઘલી ખબરો મલતી હતી, અને પોતાંના દુખ અને માઠી હાલતથી નહી તેટલી દેશની ખરાબ હાલતથી દલગીર થતી હતી. પણ જારે તેણીએ જાંણીઊં કે તેનો ભરથાર ઘરબાર વગરનો થાઈને ઠેકાંણે ઠેકાંણે સંતાઈ બેશેછે અને છોકરીને રેહવાને અને ખાવા પીવાને તંગી પડેછે તારે દેશની હાલતને તે વીશરી ગઈ. બંદીખાનામાં તેણીની ઘણીજ માઠી અવસથા હતી, જાડી રોટલી અને કાંઈ તરકારી મલતી હતી તે ઊપર તેણીને ગુજરાણ કરવું પડતું હતું, પણ તે ઊપર તે સંતોસ હતી; કેદીઓને પોતાના ખરચથી ગમેતે ખાવાની છુટ હતી, તેથી તેણીને જે પઈસા પોતાના દોશતથી મલતા હતા તે પોતાને અંગે લગાડવાને બદલે તે બંદીખાના માહેલા ગરીબ કેદીઓમાં વેંહેંચી આપતી હતી. તેણીનાં આગલા દોસત માહેલા જેઓ અનેઆર શુધી તેના દુખના વખતમાં તેને વલગી રહેઆ હતા તેઓએ તેનો છુટકારો કરવા માટે ઘણી મેહેનત કીધી પણ તેથી તુરત કાંઈ બનીઊં નહી. તેણીએ પોતે સરકારમાં કાગજપર કાગજ લખીને મોકલેઆં પણ તેનો કસો જવાબ નહી મલેઓ. પણ તેઆર પછે થોડાએક દાહાડામાં તેને છોડી મુકવાનો અચણુચ સરકારથી હોકમ આવેઓ તારે તેને ઘણીજ અચરતી લાગી. તુરત ગાડીમાં બેસીને મડંમ રોલાંડ પોતાને ઘર તરફ ચાલી. પણ હજીતો બંદીખાનાનો દરવાજો પસાર કીધોતો નહી તેટલામા તો બે માણસોએ પાછી તેણીને પકડી, અને બીજા વધારે ખરાબ બંદીખાનામાં લઈ જઈને નાખી. આ સઘું દુખ તે લાએકીવાલી ઓરતે મોટા મનથી સહન કીધું.

આ બીજા બંદીખાનાના જે કોટરાંમાં તેણીને કેદ કીધી હતી તે એવુંતો નાહનું હતું કે મુસકેલાઈથી તેનાથી તાંહાં હીલાઈ સકાએ, અને તે ઊપરાંત ખાવા પીવાની ઘણી તંગી પડતી હતી: આવી રીતે પોતાના છુટકારાની આસા તદન ભંગ થઈ ગઈ તેથી તેણીને ઘણુ લાગુ, પણ તેઆરબાદ આસતેઆસતે પાછી પોતાની જાતી ખુબી ભરેલી ચાલ પકડી, અને પેહેલાંની પેઠે પોતાના અબેઆસ પછવાડે મંડી. તેણીના તરણ ખરા મીતરો બંદીખાંનાંમાં તેની મુલાકાતે આવતા હતા.

છેલ્લે મડંમ રોલાંડની તપાસનું કામ સરૂ થઈઊં કે જે પછી બીચારી નીરઅપરાધી ઓરતનાં દુખનો દલગીરી ભરેલો નીવારો આવેઓ.

તપાસ થવાની એક દાહાડો આગમજ તેણીનો વકીલ ઈઆઈનસાફની દરબારમાં બચાવનો કરનાર તેણીની પાસે ગએઓ તારે મડંમ રોલાંડે પોતાને આંગલેથો વીટી કાહાડીને તે વકીલને કેહેઊં કે "હવે હું આ દુનીઆમાં નથી રેહેવાની, તમારી મદદથી કાંઈ થવાનું નથી અને તમો વધારે મેહેનત કરસોના કારણ કે તેથી હું કાંઈ બચવાની નથી અને તમારો જાંન ધાસતીમાં આવી પડશે, તેટલા માટે હું તમને વીનંનતી કરૂં છું કે દરબારમાં હવે આવશો નો, પણ મારા પેઆરની છેલ્લી નીસાંન તરીકે આ વીટી લેવો."

દેહેલે દાહાડે મડંમ રોલાંડ પોતાના નીર અપરાધીપણાની નીસાંન તરીકે સફેદ જહેલો પેહેરીને તે દરબારમાં ગઈ, કે જાંહાં તેણીનો દેખાવ ઘણો દબદબા ભરેલો થઈ રહેઓ હતો. જે શખસોથી કાંઈ પણ બીના સાબેત નહી થાઈ શકે તેઓને તેણીની વીરૂધમાં સાહેદી ઊંદી ઊભા કરીને નીઆએધીશ સવાલો પુછવા લાગો. તે સાહેદીઓમાં એક ઓરત કે જેની ઊપર મડંમ રોલાંડે આગમજ ઘણી મેહેરબાની અને માએઆ દેખાડી હતી, તેણે નીમક હરાંમીથી તથા રબેને પોતાનો જાન ખોવો પડે એવી ધાસતીથી મડંમ રોલાંડની વીરૂધમાં સાખશી આપી. તે આર પછે મડંમ રોલાંડે પોતે પોતાનો બચાવ કીધો, કે જે ઘણોજ અસર ભરેલો હતો. તે બોલી કે "મસલહતખોર માણસો સાથે હું સામેલ હતી એવા વીચારથી તમોએ મને અપરાધી ઠેરવીછે પણ એ તમારો વીચાર બીલકુલ ખોટો અને વગર પાએઆનોછે. બંદીખાનામાંથી નાહાસી જવાને ના પાડીઊં તે વીશે બોલતાં તેણીએ એવું જણાવેઊં કે" બંદીખાનામાંથી નહાસીને કોઈ સલામત જગામાં લઈ જવાને ગાંરે મને કેટલાએક પુરૂશોએ આતુરતાથી કહેઊં, પણ બે વીચારથી તે કામ મેં ના પાડેઊં. એકનો એકે જો તેવું કરંતો જે અમલદારોને સવાધીન મને કીધી હતી તેઓને ઈજા પોંહાંચે કે જે હું ચાહતી નથી, અને બીજું એકે તેવું કીધાથી મારી આબરૂને ધકો પોહોચે, કે જે આબરૂ મને ઘણીજ પીઆરીછે. મારી આબરૂને ધકો લાગે એવી રીતે નાહાસી જઈને મારો બચાવ કરૂં તેના કરતાં આબરૂ ભરેલી રીતે મારા જાનનો ભોગ આપવાને મને વધારે પસંદછે. આ વખતે જે આફતમાં આવી પડી છેઊં તે આફતમાંથી જો હું બચવા ચાહતે તો સેહેલથી બચી શંકતે પણ નહી તેની સાંમણે થવાને મેં વધારે લાએકી ભરેલું ગણીઊં. મેં એવું વીચારેઊં કે જોકે જુલમગાર લોકોના જુલમથી મારા જાંનની ખુવારી થશે તોપણ એક ઓરત કે જેનામાં થોડીએક અકલ; આદમી જાતના ફાએદાને માટે ઘણી આતુરતા, પોતાના કમનસીબના દોસતોને વલગી રેહેવાની હીમત; અને પોતાના જાનની ધાસતી નં રાંખીને સચચાઇને વલગી રેહેવાની ખાસીઅત સીવાએ બીજો કાંઈ પણ બદગુણ નહી હતો તેવી ઓરતને ફોકટ મારી નાખવાનો પસતાવો હંમેશ તેઓના દીલમાં રહી જશે. જેઓ ખરેખરા મોટા મન અને દીલના શખસો છે તેઓ આવાં આબરૂ ભરેલાં મરણની કશી દરકાર કરતાં નથી, કાંએકે તેઓ સારી પેઠે સમજેછે કે તેઓને ઘરતો બદલો બીજી દુનીઆમાં મલશે. ચાલો હવે વધારે વાર ખોટી રેહેવાને હું ચાહતી નથી. આ અસુખી દેશ કે જે સારાં અને નેક માંણસોનો નાંસ કરેછે, અને અદલનું લોહી પીએછે તે છોરવાને હું રાજી છેઊં. પરમેસવર કરે ને એવું બને કે હુંજ છેલ્લો ભોગ ગણાઊં અને કોઈ બીજાં ઊપર એવો ધા પડે નહી ! ઓ પરમેશ્વર આ અસુખી અને કંગાલ આ લોકોને સુધાર અને નેક બુધી આપ, કે જેઓના છુટાપણાને માટે હું તને મોટી આતુરતાથી અરજ કરૂંછું. છુટાપણુ માતર જે શખસો મોહોતનો ધીકાર કરી હીમતથી સામણે થાએછે તેઓને મારેછે, પણ નબલા મનના; હીચકારા, તથા આપ મતલબી પુરૂશોમાં નથી હોતું. અકલમંદ અને માએઆલુ લોકો જેઓ ઈનસાફની રાહે ચાલેછે, ખુશામદીઆઓનો ધીકાર કરેછે, સાચચા અને ખરેખરા દોસતો પીછાણી લેછે અને સચચાઈને માન આપેછે તેઓજ સઘલી પાંતીના છુટાપણાની ખુબી સમજેછે."

પણ અફસોસ આવાં માહભારત ભાસાણથી કાંઈ વલેઊં નહી. તેણીનું નીર અપરાધીપણુ સાબેત થએઊં પણ તે કરૂર દીલના શખસોમાં દએઆ ઊપજી નહી, નીઆએધીસે જોએઊં કે કાંઈ પણ રતે તે અનીઆવમાં આવતી નથી તારે તેને પુછેઊં કે

તું તારા ભરથારની છુપી જગા જાણેછે કે નહી ? તેણીએ ઊતર વાલેઓ કે "હું જાણતી હોઊં કે નહી પણ હું કેહેનાર નથી. કોઈ પણ એવો ધારો નથી કે કુદરતી અરસ પરસના પીઆરની સઘલી ફરજો અને વીચાર એક કોરે મુકીને બેમરવત થાઊં." બસ એ ઊપરથી તેણીને ગુનેગાર ઠેરવીને ફાંસીની સજા કીધી. જારે તેની આગલ સજા પતર વાંચી સંભલાવેઓ તારે તે ઊઠીને બોલી કે "જે મોટા માણસોને તમોએ મારી નાંખેઆછે તેઓની પેઠે મારા હાલ કરવાને તમો વાજબી સમજોછો; વારૂ હું પણ તેઓની પેઠે ફાંસીના લાકડાં ઊપર હીમત ધરવાને કોશેસ કરીશ" આવી રીતેં તેણીએ વખાણવા લાએક હીમતથી જવાબ વાલેઓ; અને જોકે તે વખતે પોતાની પાસે અફીમ હતું, તેથી આવાં ઘાતકી મોહતથી બચી શકતે તોપણ તેવું કીધાથી પોતાના નામ, બાહદુરી, અને આબરૂને કાંઈપણ પરકારે ધોકો પોંહોંચે એવા વીચારથી તેણીએ આપઘાત કીધો નહી. ખરેખર આ ગુણો કાંઈ થોડી સાબાશી ભરેલા નથી, અને આવે વખતે કાંઈ સઘલાથી એવી હીમત રખાતી નથી, આ ગુણો એક મોહોટા મનની નીશાંનછે, તેણીના છેલલી ઘડીનાં વીચારો ઘણી ઘંભીરાઈ અને દબદબા ભરેલા છે. એ શીવાએ તેણીએ છેલ્લી વેલાંએ ઘણાંએક કાગજો લખેઆં હતાં; તેમા એક દીલાસાનો કાગજ પોતાના ચાકર ઊપર લખેઓ કે જે પોતાના જાંનનો જોખમ ખેંચીને તેણીને વલગી રહેઓ હતો અને પીઆર અને નીમક હલાલીના દાખલા બતલાવેઆ હતા. બીજો એક કાગજ પોતાની છોકરી ઊપર લખેઓ કે જેમાં એક માએનો પીઆર અને કીમતી નશીહતો જોવામાં આવતી હતી, અને તે પતરને છેડે હેવું લખેઊ હતું કે "પીઆરી છોકરી ! તારા મા બાપના નામને જેબ આપજે, તેઓએ મોટા મોટા દાખલા તને વારસા તરીકે આપેઆછે, અને જો તું તેઓનો ફાએદો અને લાભ મેલવી શીકશે તો તારી જીંદગાની વગર ઊપઇઓગી નહી થઈ પડશે."

ફાંસીની જગાપર જતી વખતે મડંમ રોલાંડની હીમત અને કુઊઆત ઓછુ થઈઊં હતું નહી. તે વખતે તેણીએ એક અજાએબ જેવું સુર અને ઊદાર પણુ દેખાડીઊં. તેણીની સાથે બીજો પણ એક કંમનસીબનો શખસ હતો, પણ તેનીથી આવા દુખ ભરેલા અને બીહામણા મોહોતનો વીચાર ખમી શકાએઓ નહી. તેને બેહદ ધાસતી અને બીહીક લાગી. આ કમનસીબના માણસમાં હીમત અને બાહદુરી ઊતપન કરવાને એ લાએકી વાલી ઓરતે ઘણી મેહેનત કીધી, અને તેમાં ફતેહ પાંમી.

ફાંસીના માચરા ઊપર જારે એક કરતાં વધારે માણસો ચહડવાના હોએ તારે જે પેહેલાં ચહડે તે બીજાઓના ભંએકાર મરણનુ દુખ જોવાથી બચેછે, અને તેને બીજાઓના જેવી ધાસતી લાગતી નથી. તેટલા માટે મડંમ રોલાંડને એક ઓરત તરીકે એ હક આપેઓ. પણ પોતાના સોહોબતીને ધાસતી ખાધેલો જોઈને તેણીએ તેને કહેઊં કે "તું પેહેલે ફાંસીએ જા; મારેથી આ વેલાએ બીજુ કાંઈ નહી બનેતો મારા મોહોત જોવાથી તને દુખ લાગશે તેમાંથીતો તને બચાઊં". તેઆર પછી ફાંશી દેનારની તરફ ફરીને તેની વીનંતી કીધી કે "એટલો હક આ બીચારાને આપ" પણ તે માણસે આનાકાની કીધી અને કહેઊં કે "તને પેહેલી મારીનાખવાને મને હોકમ થએલોછે." તારે તેણીએ હસવા જવું મોહ કરીને તેને કહેઊં કે મારી ખાતરીછે કે એક ઓરતની છેલી અરજ તું ના પાડશે નહી." તેણીની અરજ તેણે તુરત કબુલ કીધી, અને તે શખસ પેહેલો ફાંસી ગએઓ, અને તેઆરબાદ છેલલી સલામ કરી પોતે ફાંસીના લાકડાં ઊપર ચહડી.

આવી રીતે ૧૭૯૨ના વરશમાં આ બાહાદુર અને કમનસીબ ઓરત મરણ પામી, કે જેને તેની અકલ અને નેકીને માટે એથી વધારે સારો બદલો મલવો જોઈતો હતો. ઓગણચાલીસ વરશની ઊમરે તે જુલમનો ભોગ થાઈ પડી. આટલી ઊમરે પણ તે ઘણીજ જુવાન દેખાતી હતી. જેઓ કોઈ એ ઓરતને ઓલખતાં હતા તેઓના દીલમાં ભારી દલગીરી ઊતપન થાઈ. જારે તેણીના બે દીલોજાની દોસતોએ આ માથા બાએગની ખબર સાંભલી તારે કેટલાએક દાહાડા શુધી તેઓ બેસુધીમાં પડી રહેઆ. તેણીની એક નીમકહલાલ દાસીથી પોતાની સેઠાણીનુ મરણ

તાંમોશ નહી થઈ શકેશે તેથી સતાવાલાઓ પાસે જઈને અરજ કીધી કે જે શંસી ઊપર મારી શેઠાણીને ચહડાવી, તે ઊપર મને પણ ચહડાવો, પણ તે મરવાને એટલીતો આતુર દેખાઈ કે તેઓએ તેણીને ઘેલી ઘેડવીને કાહાડી મેલી. વલી એક બીજો ચાકર કે જે તેણીની ઊપર ઘણોજ ચાહ દેખાડતો હતો, તેને પણ ઊપલી અરજ કીધી, તે તેઓએ કબુલ કીધી અને તુરત તેને શંશી દીધો !

મડંમ રોલાંડનો ભરથાર જે કેટલાએક કોશ દુરના ગામમાં ભરાઈ બેઠો હતો તેને તેની પીઆરી બાનુના મોહોતની જારે ખબર પોંહાચી તારે દલગીરી અને નાઊમેદીથી તેનુ દીલ ભરાઈ ગએઊં. તેણે તુરત મરવાનો ઠેડાવ કીધો, અને પોતાના દોસતોની આજેજીથી તે હટીઓ નહી તેણે પેહલેતો એવો વીચાર કીધો કે પારીસમાં જઈ તીહાંના સતાવાલાઓ પર પોતાની બાએડીના મરણને મારે લીઆનત નાખવી અને પછી તેઓનાજ હાતે મરવું પણ વીચાર કરતાં તેને માલમ પડેઊં કે એવું કીધાથી મારી માલમીલકત સરકારના કબજામા આવશે અને મારૂ એકનુ એક છોકરૂં ભુખે મરશે તેથી પોતાનેજ હાતે મરવાનો ઠેડાવ કીધો, અને એ કારણસર એક ઝાહાડ આગલ જઈને તેણે આપઘાત કીધો, આવી રીતે તેણે પોતાની બાએડીના પેઆરમાં જાંન આપેઓ.

આટલું કામ પુરૂં થાએને એકદમ નેકીના કામો કરવા માડું.

આપણ સઘલાઓને સારી પેઠે રોસનછે કે માણસ જાંહાંસુધી પોતાની જુવાનીના જોસમાં અને આબાદાનીના છાએઆ તલે હોએછે તાંહાં લગીન તે તેના પેદા કરનાર, તેને સઘલુ સુખ અને ચેનના બખસનાર સાહેબની કશી દરકાર કરતો નથી. તે પોતાના મનમાં એવુંજ સમજેછે કે આવા સુખકારક દાહાડા હમેશ જારી રેહેશે અને જોકે તે ચહડતી, પહડતી હમેસાં પોતાની આસપાસ જુવેછે તોપણ ગોએઆ આંધલું થઈ તેનો કશો વીચાર મનમાં લાવતો નથી, પણ જેઆરે તેના ખુશી ખુરમીના દાહાડાનો અંત આવેછે, જેઆરે દોસત અને સગાં વાહાલાં તેને ખરતો કરેછે, જેઆરે આબાદાની અને અમન કે જેઓએ તેને એક વખત પોતાના ખોલાપર રમાડીઓ હતો તેઓ તેનો આગલથી ખસી જાએછે, તથા જેઆરે જીંદગાનીનો આંકો આવવાની તઈઆરી થાએછે. તેઆરે તેને ખોદાતાલાની મદત માગવાને સુજ પડેછે અને તેની બંદગી કરેછે; અને જેઆરે મરવા સુતો હોએ તેઆરે પોતે જે જે બદીના કરમો કીધાં હોએ તેનો, તથા ખોદાતાલાની ફરમાબરદારી કરવાથી બેપરવાહ રહેઓ હતો તેનો ભારી પસતાવો કરેછે તે એમ બોલેછે કે અરે ખોદા એક વરશ અથવા છ મહીના પણ અવે પછી જો મને જીવાડેતો તેટલા વખતમાં મારાથી જેટલી નેકી તથા તારી ચાકરી થાએ તેટલી અવે તો હું ખચીત કરી લેઊં, અફસોસ ! પસચાતાપ ઘણો મોડો આવેછે પણ એટલુંજ નહીં જો કદાચ તેની હાલત સુધરવા માડી અને જે બીછાના ઊપર પોતાની જીવવાની સઘલી આશા છોડીને પડેલો હતો તેવા બીછાના પરથી ઊઠીઓતો જે પસચાતાપ અને ઠેરાવ પોતે કીધો હતો તે પાછો દુનીઆની ખટપટમાં પડેઆથી આસતે આસતે પાછો કમજોર થતો જાએછે, અને મનમાં વીચારેછે કે હજી તો ઘણા દાહાડાછે, આટલું કામ પુરૂં કરીનેજ એકદમ બંદગીનું તથા નેકીનું કામ સરૂ કરૂં. જુઓ પીઆરાં વાંચનારાંઓ આ બીજો વીચાર વલી કેવો બેવકુફી અને અફસોસ ભરેલોછે. જેઆરે ખોદાતાલાની રેહેમથી તે પાછો પોતાના મોતના ખાટલા પરથી ઊઠીઓ અને જેઆરે તેની હાલત પાછી સુધરવા માંડી તેઆરે પેલો કેવો મુરખાઈ ભરેલો વીચાર કરેછે. તેને તેની જીંદગાનીનો એક પલનો પણ ખચીત ભરોસો નથી તેઆરે આવો વીચાર કરવો અને તેથી પોતાના ઠેરાવમાં ઢીલ નાખવી એ કેવું મુરખપણુંછે જે સારાં કામ આજે થઈ શકે તે કાલ ઊપર શું કરવા રાખવાં. એ પરમાણે દાહાડા પર દાહાડા ગફલતમાં નીકલી જાએછે, અને પછી તેનો જમ અચાણુચ તેને ઘસડી લેઈ જાએછે અને તેનો ઠેરાવ એક મેરે રહી જાએછે. આ વાતનો હમો એક નીચે દાખલો આપીએ છઈએ.

અમેરીકા દેશમાં એક વેપારી ઘણીએક મુદત સુધી પોતાના વેપારનું કામ દગલબાજીથી ચલાવતો હતો અને એ પરમાણે તેણે થોડી ઘણી દોલત એકઠી કીધી હતી. એ રીતે કેટલાંકએ વરશ ગુજરી ગીઆં પછી તે એક દાહાડે ઘણોજ આજારી પડીઓ અને

દીનંપરદીન બેમારી વધતી ગઈ અને છેલે સરવાલે મ રવા તુલક થએઓ તેઆરે પોતાના મન સાથે ઘણો એક પસતાવો કરવા લાગો અને બોલીઓ કે, અરે અરે! મેં અતીઆર સુધી શું શું દગલબાજી ચલાવી છે! મેં લોકોને કેવા ઠગીઆછે? તે શીવાએ મેં બી જાં કેવાં કેવાં કાંમો કીધાંછે? અરે; મારા શું હાલ થશે. હવે કાંઈ બચવાની આશા નથી. એવી રીતે તે બોલ તો અને તેના વઈદને ઘણુંજ કાલાવાલા કરીને કેહ તો કે જો તું મને પાછો ઊઠાડેતો તુને મારી કેટલીએ ક દોલત આપીશ અને તારો મોટો આભારી થઈ રેહી શ; અને તેજ પરમાણે ખોદાની આજીજી કરતો કે સાહેબ એક છજ મહીના મને વધારે જીવાડ કે જે મા રે કરવું છે તે કરી લેવું. હવે જોકે વઈદતો તેની સઘ લી આશા છોડી દીધી હતી, તોપણ તે સાહેબની મેહ રબાનીથી તે દરદી પાછો ઊઠીઓ પણ જુઓ વાંચના રાંઓ પાછો સારો થએઆ પછી તેને શું વીચાર આ વીઓ. વઈદની "ફી" ના વાએદા કરવા માંડેઆ, આ જે આપુંછું, કાંલે ખચીત આપસ, અને અગાઊની કાણી ફરવા હરવા તથા પોતાનુ કામ કરવા લાગો. તે ના વઈદ તથા આસપાસનાઓ કે જેઓની હજુરમાં તે ઊપલા સખુનો બોલીઓ હતો તેઓ તેને કેહેવા લા ગીઆ કે કેમ ભાઈ જે કબુલાત તેં તારી બેમારીને વખ તે આટલી ઈનતેજારીથી કીધી હતી તે કેમ હજી પુરી પાડતો નથી? તેઆરે પેલા કમ વીચાર વાલાએ જ વાબ આપીઓ કે મારે આટલુ વેચાંણ કરવુંછે તે પુ રૂં થાએ કે હું તે કામપર મંડુ અને વઈદના રૂપી આ એકના બે આપવાનો મેં ઠરાવ કીધોછે. એ પર માણે થોડાએક દાહાડા નહી ગએઆ તેટલામાં તે પાછો આજારી પડીઓ અને તે એટલાતો થોડા વખ તમા મરણ પામેઓ કે પસ્તાવો કરવાને પણ તેને વ ખત મલીઓ નહી. એ પરમાંણે બીચારો પોતાના ખોટા વીચારથી ઠગાએઓ; અને તેનો ઠેરાવ તથા ઊ મેદ જાંહાંની તાંહાં રહી ગઈ. ટુંકામાં કહીએછે કે સા રા કામમાં એક ઘડીની પણ ઢીલ નહી થવી જોઈએ.

બંગાલામાં હાથે બરફ બનાવવાની રીત.

—o—

અમેરીકાખંડથી જે જથાબંધ બરફ બંગાલામાં આવેછે તે ઊપરાંત તાંહાંના રેહવાસીઓ પોતાને હાથે પણ બરફ બનાવેછે અને તે બનાવવાની રીત નીચે મુજબછે.

બરફ બનાવવાનાં કારણસર હુગલી નામના કસબાની પડોસમાં એક જમીનનો કટકો પસંદ કીધે લોછે. તાંહાં તે જગાના ગામદીઓ ૧૨૦ ફીટ લાંબો, ૨૦ ફીટ પોહાલો અને ૨ ફીટ ઊંડો એક ખાડો ખો દેછે. એ ખાડાને તડકાંમા થોડાએક વખત ખોલલો રાખેઆ પછે તેમાં એક ફુટ ઊંચાંણ સુધી ઘાસની પુ રીઓ સીચેછે અને વલી તેની ઊપર અરધો ફુટ છુટ તું છુટતું ઘાસ પાંથરેછે. ઘાસ પાંથરેઆ પછે જે વાસ ણોમા બરફ બનાવવાનુ પાંણી નામવાનુ હોએ તે વા સણો પેલા ઘાસ ઊપર હારેદાર મુકેછે. એ વાસણો ઘ ણુ કરીને ૯ ઈંચ પોહોલા, દોહોડ ઈંચ ઊંડાં અને ૦l ઈંચ જાડદાં હોએછે અને તે હવીતો એક જાતની પોચી મટોડીના બનાવેલાં હોએછે કે તેમાં પાંણી નામ તાંજ તે આસપાસથી ભીણાઈને તર થાઈ જાએછે. સાં જની વેલાએ જેહારે હવા ૫૦ ડીગરીથી ઊતરતી હો એ અને ઊતર અથવા પશચીમ તરફથી સારો પવણ ફુંકતો હોએ તારે બરફ બનવાની આસા રાખેઆમાં આવેછે પણ જો પુરવ અથવા દખણ દસાનો પવણ ફું કતો હોએતો તે વેલાએ બરફ બનવાની આસા રેહતી નથી.

પવંન સારો હોએછે તો પેલાં ઘાંસ ઊપર પાં ચ હજારથી તે છ હજારે ઊપર કહેઆ મુજબના છા લકાં વાસણો મુકેછે અને પછે તે દરએકની માહે પા ઈ આ અરધી બારલી પાંણી નાંમેછે. પાણી નાંમેઆ પ છે તેઆને જેમના તેમ રેહવા દીએછે. મધીએ રાત ની વેલાએ તે પાણી થંડું થવા માંડેછે અને જારે તે પાંણી બંધાવા અને તેમા બરફની શેહેજ નીશાંન મા લમ પડવા માંડેછે તારે તેની આગલ રાખેલાં માણસો તે માંહેલા ઘણાએક વાસણોનું પાંણી એકઠું કરી નાખે છે. અને થોડુંએક બાકીના વાસણોમાં નાખેછે. એમ કરવાનુ કારણ એકે તેઓને અજમાએસ ઊપરથી મા લંમ પડેલું છે કે એવું કીધાથી બરફમાં વધારો થાએછે. પછે ઊપર કહા પરમાંણે સવારસુધી તે વાસણોને રા ખેછે. સવારના અરધાઈંચ જાડાઈનો બરફ તે વાસણોમાં બંધાઈ રહછે. ડાકટર વાઈસ નામનો કાબે લ શખસ જેણે આ બાબદ ઊપર ઘણાએક અખતરા કીધાછે તે કેહેછે કે જારે ઘણોજ સારો પવન હોએછે તા

રે સંઘળાં પાંણીમાથી બરફનો એક મોટો જથો થાઈ
પડીછે. આ રીતે બરફ બંધાએઆ પછે કેટલીએક બા
એડીઓ કે જેઓને એ કામસર રાખેલીઓ હોએછે તે
ઓ એક જાતની છરી વતે દરએક વાસણ માહેલું બ
રફ કાપી કાપીને જે કાંઈ તેઓમાં પાંણી રહેલું હોએ
તે સુધાં મરોડાંના વાસણોમા નાખેછે અને જારે તે
વાસણો ભરાઈ જાએછે તારે ટોપલીઓમાં તે ખાલી
કરેછે.

અવે એ બરફ જો ખોલલો રેહતો સુરજની ગ
રમીથી પીઘલી જાએ માટે તેહને પેલા ખાડાની આ
ગલજ બીજા નાહાના ખાડા ખોદીને તેની અંદર સ
ઘલી તરફથી ઘાંસ પાંથરેછે અને પછી તેની ઊપર બ
રફ મુકેછે અને તે બરફની ઊપર ફરીથી બીજું ઘાં
સ પાંથરીને સારો દાહાડો રાખી મુકેછે અને રાતના
તે સંઘલુ બરફ બીજા ૧૨ ફીટ ઊંડાં અને ૯ ફીટ
પોહલાં એક ભોંઅરાંમાં રાખેછે અને તાંથી કપડાંની
ટોપલીઓમાં ભરીને પછે મછવામા નાખી કલકતે લ
ઈ જાએછે. એવી રીતે બનાવેલો બરફ જે અમેરીકા
થી આવેછે તેના કરતાં બેવડી કીંમતે વેચાએછે.

છેલે આટલું કેહવું જરૂરછે કે વરસના બાહારે
માસ આ બરફ બની શકતો નથી. ડીસેમબરથી તે
ફેબરવારી સુધીમાંજ બનેછે.

સારી બઈરીઓના ગુણો.

માણસ જાતના સુખ અને સંતોસને વાસતે
આ દુનીઆમાં નાના પરકારની રચના કીધીછે. અ
ને તે મધે ઓરત જાત એ એક ઘણો સારો નમુનો તે
દએઆલુ સાહેબનોછે. માણસનાં સુખ તથા દુખનો
ખરો મીતર આ દુનીઆમાં તેની ઓરત માલમ પડે
છે. ઓરતથી માણસના ઘરના સુખમાં ઘણો વધારો
થાએછે. ઓરત એ આ જગતમાં મોટા સુખનું ધામ
છે, અને ઓરતથી કરીને માણસના મન ઊપર સારી
અથવા માઠી અસર થાએછે. ઓરતોને કેટલાએક દા
નાવ તથા અકલમંદ લોકો ઘરનું નુર કરીને કેહેછે, અને
એ કેહવું ઘણું વાજબીછે. ઓરતના ઊપર તેના ભર
થારનું સુખ, તેના બચાંઓનું સુખ, અને આખાં કુ
ટંબનો મોટો આધાર રેહછે વાસતે આ પરસંગે
હમો સારી બઈરી કોણને કેહવી ઈઆ સારી બઈરી થ
વાને શાશા ગુણો જોઈએ તે ઊપર થોડીએક બીના
નીચે પરગટ કરીએછે તે ઊપર વાંચનારી બાનુઓનું
ધેઆંન પોહોંચાડવાને હમો તેઓને અરજ કરીએછે.

સારી બઈરી તે એને કહીએકે જે પોતાના ઘ
ર સંસારના સુખ વધારવાને વાસતે સદા ખંતી રેહે
છે. તે જારે છોકરીની અવસથામાં હોએછે, તારે પો
તાના માત પીતાના હોકમને ઘટારત રીતે માન આપે
છે, પોતાના કામ પછવાડે ધેઆન આપેછે, પોતાના ભાં
ડુઓ સાથે હેત પરીતથી ચાલેછે, પોતાના મગજમાં
દએઆ અને મમતા રાખેછે, અને સઘલો વખત સદગુ
ણી ચાલને અનુસરીને ચાલવને કોશેશ કરેછે. પોતા
ના મા બાપના ઘરની અંદર તે એક મોટાં સુખનું
સાધણ ગણાએછે અને પોતાની નેક ચાલથી ઘરના સ
ઘલા માણસોની પરીતી મેલવેછે. એ શીવાએ તે પો
તે બાલીઅવસથામાં વીદીઆના કીરણથી પોતાના મ
ગજને ઘણુ ઊમદા તથા સરસ અજુઆળું આપવાના કા
મમાં પોતાથી બનતી સઘલી પાંતીની કોશેશ કરેછે.
જે મીશાલે તે પોતાના ઘરની અંદર પોતાના માતપી
તા તથા ભાઈ ભાંડુઓની પરીતી મેલવેછે તેજ માફક તે
નીશાલમાં જઈને પોતાની સાથે વીદીઆભીઆશ ક
રનારી છોકરીઓનો પીઆર મેલવેછે. તે સઘલી
છોકરીઓની સાથે સારી રીતે ચાલેછે, તેઓને હેતથી
બોલાવેછે, તેઓને પોતાની બેહેનો માફકછે ગણેછે, અ
ને તેઓને તથા પોતાને સુખી કરવાને તે કોશેશ કરે
છે, સારી બઈરી હાવી રીતે પોતાની બાલીઅવસથા
માં પોતાના માતા પીતાના ઘરમાં તથા નીશાલમાં સા
રી ચાલ ચલાવીને સઘલાનો પીઆર મેલવેછે. એજ
અવસથામાં તે નીતી તથા ધરમ મારગે ચાલવાનું
બીજ પોતાના મગજમાં રોપેછે.

સારી બઈરી જારે પોતાને સાસરે આવેછે તા
રે તેણીની ચાલ ઘણી વખાણ કરવા લાએક જોવા
માં આવેછે. તે પોતાના સાસુ સસરા સાથે આ
દરમાનથી બોલેછે તથા તેઓને ઘટતું માન આપેછે.
તેઓને પોતાના માત પીતાની બરોબર તે બઈરી ગ
ણેછે તથા તેઓના હોકમને સારી રીતે માન આપેછે.
સાસરાની અંદર પોતાના ભરથાર સાથે તે ઘણી સા
રી રીતે ચાલેછે તથા તેની પરીતી સંપાદન કરવાને
સારુ પોતાથી બનતી સઘલી પાંતીની કોશેશ કરેછે. તે

રે સંઘળાં પાંણીમાથી બરફનો એક મોટો જથો થાઈ પડીછે. આ રીતે બરફ બંધાએઆ પછે કેટલીએક બા એડીઓ કે જેઓને એ કામસર રાખેલીઓ હોએછે તે ઓ એક જાતની છરી વતે દરએક વાસણ માહેલું બ રફ કાપી કાપીને જે કાંઈ તેઓમાં પાંણી રહેલું હોએ તે સુધાં મટોડાંના વાસણોમા નાખેછે અને જારે તે વાસણો ભરાઈ જાએછે તારે ટોપલીઓમાં તે ખાલી કરેછે.

અવે એ બરફ જો ખોલલો રેહતો સુરજની ગ રમીથી પીઘલી જાએ માટે તેહને પેલા ખાડાની આ ગલજ બીજા નાહાના ખાડા ખોધીને તેની અંદર સ ઘલી તરફથી ઘાંસ પાંથરેછે અને પછી તેની ઊપર બ રફ મુકેછે અને તે બરફની ઊપર ફરીથી બીજું ઘાં સ પાંથરીને સારો દાહાડો રાખી મુકેછે અને રાતના તે સંઘલુ બરફ બીજા ૧૨ ફીટ ઊંડાં અને ૯ ફીટ પોહલાં એક ભોંએરાંમાં રાખેછે અને તાંથી કપડાંની કોથલીઓમાં ભરીને પછે મછવામા નાખી કલકતે લ ઈ જાએછે. એવી રીતે બનાવેલો બરફ જે અમેરીકા થી આવેછે તેના કરતાં બેવડી કીંમતે વેચાએછે.

છેલે આટલું કેહવું જરૂરછે કે વરસના બાહારે માસ આ બરફ બની શકતો નથી. ડીસેમબરથી તે ફેબરવારી સુધીમાંજ બનેછે.

સારી બઈરીઓના ગુણો·

—o—

માણસ જાતના સુખ અને સંતોસને વાસતે આ દુનીઆમાં નાના પરકારની રચના કીધીછે. અ ને તે મધે ઓરત જાત એ એક ઘણો સારો નમુનો તે દએઆલુ સાહેબનોછે. માણસનાં સુખ તથા દુખનો ખરો મીતર આ દુનીઆમાં તેની ઓરત માલમ પડે છે. ઓરતથી માણસના ઘરના સુખમાં ઘણો વધારો થાએછે. ઓરત એ આ જગતમાં મોટા સુખનું ધામ છે, અને ઓરતથી કરીને માણસના મન ઊપર સારી અથવા માઠી અસર થાએછે. ઓરતોને કેટલાએક દા નાવ તથા અકલમંદ લોકો ઘરનું નુર કરીને કેહેછે, અને એ કેહવું ઘણું વાજબીછે. ઓરતના ઊપર તેના ભર થારનું સુખ, તેના બચાંઓનું સુખ, અને આખાં કુ ટુંબનો મોટો આધાર રેહછે વાસ્તે આ પરસંગે હમો સારી બઈરી કોણને કેહવી ઈઆ સારી બઈરી થ વાને સાશા ગુણો જોઈએ તે ઊપર થોડીએક બીના નીચે પરગટ કરીએછે તે ઊપર વાંચનારી બાનુઓનું ધેઆંન પોહોંચાડવાને હમો તેઓને અરજ કરીએછે.

સારી બઈરી તે એને કહીએછે જે પોતાના ઘ ર સંસારના સુખ વધારવાને વાસતે સદા ખંતી રેહે છે. તે જારે છોકરીની અવસથામાં હોએછે, તારે પો તાના માત પીતાના હોકમને ઘટારત રીતે માન આપે છે, પોતાના કામ પછવાડે ધેઆન આપેછે, પોતાના ભાં હુઓ સાથે હેત પરીતથી ચાલેછે, પોતાના મગજમાં દએઆ અને મમતા રાખેછે, અને સઘલો વખત સદગુ ણી ચાલને અનુસરીને ચાલવને કોશેશ કરેછે. પોતા ના મા બાપના ઘરની અંદર તે એક મોટાં સુખનું સાધણ ગણાએછે અને પોતાની નેક ચાલથી ઘરના સ ઘલા માણસોની પરીતી મેલવેછે. એ શીવાએ તે પો તે બાલીઅવસથામાં વીદીઆના ફીરણથી પોતાના મ ગજને ઘણુ ઊમદા તથા સરસ અભ્રુસણ આપવાના કા મમાં પોતાથી બનતી સઘલી પાંતીની કોશેશ કરેછે. જે મીશાલે તે પોતાના ઘરની અંદર પોતાંના માતપી તા તથા ભાઈ ભાહુઓની પરીતી મેલવેછે તેજ માફક તે નીશાલમાં જઈને પોતાની સાથે વીદીઆભીઆશ ક રનારી છોકરીઓનો પીઆર મેલવેછે. તે સઘલી છોકરીઓની સાથે સારી રીતે ચાલેછે, તેઓને હેતથી બોલાવેછે, તેઓને પોતાની બેહેનો માફકછે ગણેછે, અ ને તેઓને તથા પોતાને સુખી કરવાને તે કોશેશ કરે છે, સારી બઈરી હાવી રીતે પોતાની બાલીઅવસથા માં પોતાના માતા પીતાના ઘરમાં તથા નીશાલમાં સા રી ચાલ ચલાવીને સઘલાનો પીઆર મેલવેછે. એજ અવસથામાં તે નીતી તથા ધરમ મારગે ચાલવાનું બીજ પોતાના મગજમાં રોપેછે.

સારી બઈરી જારે પોતાને સાસરે આવેછે તા રે તેણીની ચાલ ઘણી વખાણ કરવા લાએક જોવા માં આવેછે. તે પોતાના સાસુ સસરા સાથે આ દરમાનથી બોલેછે તથા તેઓને ઘરતું માન આપેછે. તેઓને પોતાના માત પીતાની ખરેખર તે બઈરી ગ ણેછે તથા તેઓના હોકમને સારી રીતે માન આપેછે. સાસરાની અંદર પોતાના ભરથાર સાથે તે ઘણી સા રી રીતે ચાલેછે તથા તેની પરીતી સંપાદન કરવાને સારૂ પોતાથી બનતી સઘલી પાંતીની કોશેશ કરેછે. તે

બઈરી પોતાની મધુર વાણીથી સાસરીઆં તથા પીએરીઆંના માણસો સાથે બોલેછે. ઊદીઓગ તથા વખતનો સારો ઊપઈઓગ કરવા તરફ તે બઈરી સદા પોતાનું ધેઆંન આપેછે. સાસરાંમાં સારી બઈરી પોતાના ઊદીઓગથી, ચંચલાઈથી, મધુરવાણીથી, અને નીતીની ચાલથી સઘલા માણસોને સુખ આપેછે તથા પોતે સુખ ભોગવેછે. તે પોતાનાં ધણીની સાથે કજીઓ કંકાસ કરેતી કોઈ વખતે નજર આવતી નથી. નજીવી બાબદમાં ચેરાં કાહાડીને તે ઘેલી બની જતી નથી, પણ સલુકાઈથી તથા સારી રીતે પોતાને કેહેવાની બાબદ પોતાના ભરથાર ઈઆ સસરાને સમજાવીને કેહેછે. સારી બઈરી પોતાની મોટાઈ ઘણાં સારાં કપડાં તથા મોટી કીંમતના દાગીના પેહેરવામાં ગણતી નથી, પણ નીતી તથા ધરમને માન આપે હેવી ચાલ ચલાવવામાં તથા સદ્ગુણથી પોતાનાં અંતકરણને શોભા આપવામાં તે પોતાની ખરી મોટાઈ ગણેછે. સારી બઈરી આ દુનીઆમાંની પોતાની ફરજ અદા કરવાનાં કામમાં હંમેશા ઈનતેજાર રેહેછે. તે પોતાના પેદા કરનાર તરફ પોતાની ફરજ હંમેશાં અદા કરેછે. દર રોજ સાંજ તથા સવારે આ જગતના બનાવનારની બંદગી કરેછે. બંદગીમાં તે પોતાનું મોટું સુખ માનેછે કે જેવી રીતનું સુખ બીજી ઓરતો માનતી નથી. સારી બઈરી પોતાની ચાલથી ઘણા થોડા વખતમાં પોતાની આસપાસના સઘલા લોકોનો પીઆર મેલવેછે તથા પોતાની સાહેલીઓને રૂડે મારગે ચાલવાને ઊપદેશ કરેછે. હાવી રીતે તે પોતાની ફરજ એક બઈરી દાખલ અદા કરેછે.

સારી બઈરી માતા દાખલણી એક ઘણી નકલ કરવા લાએક ઓરત ગણાએછે. તે પોતાનાં કુમલી વએના બચ્ચાંઓને નાહાનપણમાંથી સારી ચાલ શીખવેછે. બચ્ચાંઓ નકલીછે વાસતે જેવી તેઓને નકલ કરવા દઈએ તેવી તેઓ નકલ કરેછે. આ બાબદ એક સારી બઈરી ખુબ પોતાનાં ધેઆનમાં ઈઆદ રાખેછે, અને પોતાનાં બચ્ચાંઓને નાહાનપણામાં સાચાઈ, દએઆ, અરસપરસ પીઆર, વીવેક, અને હેવી બીજી સારી આદતો શીખવેછે. જારે બચ્ચાંઓ મોટાં થાએછે તારે તેઓને લાએક કેલવણી પોતે આપેછે, અને નાહાનપણાથી તે બાઈ પોતાનાં છોકરાંને વીદીઆ ઊપર ધેઆન આપવા શીખવેછે. નીતી તથા ધરમને માન આપવાને વાસતે તે પોતાનાં બચ્ચાંઓને શીખવવામાં પછાત પડતી નથી. પોતાની ચાલથી પોતાના બચ્ચાંઓને એક સારો દાખલો તે પોતાનો આપેછે, અને તે પરમાણે ચાલવાને તેઓને શીખવેછે. એ વગરે તે પોતાની માતા દાખલ બીજી સઘલી ફરજો અદા કરવાને સદા કાલજી રાખેછે.

સારી બઈરી વીશે ટુંકામાં બોલીએતો તે એક ઘરનું મોટું સુખછે. તે પોતાની નીતીની ચાલથી, પોતાના ઘર સંસારના કામો બજાવવાથી, પોતાની ફરજો અદા કરવાથી, અને બીજી હેવીજ રીતે સારી બઈરી માલમ પડી આવેછે. સારી બઈરીના ગુણો મેલવવા સારૂ દરએક ઓરતે પોતાથી બનતી સઘલી પાંતીની કોશેસ કરવી જોઈએછે. સારી બઈરી એ પોતાના પીતાનું, પોતાના ભરથારનું, પોતાના બાલકોનું અને માણસ જાતનું એક મોટું સુખ ગણાએછે.

સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ.

સરવ જગતના પેદા કરનાર સાહેબે માણસ જાતમાં નાના પરકારનાં ગુણો મુકેલાછે, તેઓમાં પરોપકાર બુધી એ એક ગુણછે. જે જે સારા ગુણો માણસ જાતમાંછે અને જારે તે ગુણોનો પુરતો પરકાશ હરએક કોઈ શખસની અંદર જોવામાં આવેછે તારે તેના ઘણા સારા પરીણામો થએલાં આપણી નજર આગલ જોઈએછે. જે જે ગુણો માણસ જાતમાં પરમદએઆલુ ઈશવરે મુકેલાછે તે સઘલા ઘણી સારી મતલબસર મુકેલાછે, અને જારે આપણે તે ઊપર વીચાર કરીએછે તારે આપણે તે સાહેબનું અપાર ડાહાપણ તથા તેની બુલંદ શકતી જોઈને અચરત થઈએછે. પરોપકાર બુધીનો રૂડો ઊપીઓગ કરવામાં તથા દએઆના પરવાહમાં જેઓએ પોતાની દોલત વાંપરીછે. તેઓના નામ આ દુનીઆની તવારીખનાં સફાઓમાં નોંધાએઆંછે. જેઓ માણસ જાતના દુખો કમી કરવામાં, હજારો લોકોનું કલીઆણ કરવામાં, હજારો કુટંબોને સુખી હાલતે લાવવામાં, અને લોકો ઊપીઓગી ધરમ ખાતાંઓ ઊભાં કરવામાં પોતાની મોટી દોલત વાપરેછે તેઓનાં નામો અમર થાએછે. હેવા લોકો આપણી દુનીઆ ઊપર કોઈ કોઈ વખતે નીકલી

આવેછે; અને તેઓ પોતાની પરોપકારી ચાલથી માણસ જાતને તેઓની દોલતનો ઊપીઓગ કેમ કરવો એ બતલાવી જાએછે. હાવા પરકારનો એક માહાન તથા અસાધારણ શખશ આ ભરતખંડ દેશના મુંબઈ શેહેરમાં થઈ ગએઓછે, અને એ સખી દીલના ઊમરાવે પોતાનાં પરોપકારી તથા લોકો ઊપીઓગી કામોથી પોતાનાં ટોલાંને માતર નહી પણ આખા હીંદુસથાનના લોકોને મોટી જેબ આપીછે. હમો આ બોલીએછે તે મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ વીશે બોલીએછે, અને એ હાતમ દીલના પારસી બારોનેટનો ટુંક હેવાલ નીચે આપવાની રજા લઈએછે.

હીંદુસથાનનો પેહેલો બારોનેટ, પારસી ટોલાંનો જલકતો તથા કીરતી ભરેલો સેતારો, અને ઈંગલંડનો નામીચો ઊમરાવ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ સને ૧૭૮૩ ના વરસના જુન મહીનાની પંદરમી તારીખે નવસારીની પાસેના મલેશવર ગામમાં જનમીઆ હતા. એ દાનાવ તથા પરોપકારી શખસના બાપનું નામ જીજીભાઈ ચાંદજીભાઈ તથા એઓની માએનું નામ જીવંબાઈ હતું. કેહેવતછે કે "પુતરના લખશણ પાલણામાંથી દીસે" તેમજ સર જમશેદજીની ચંચલાઈ, તીખસણબુધી, ઊદીઓગ, લાંબી નજર, અને હેવા બીજા ઊમદા ગુણો એ શખસની અંદર નાહાનપણથી માલમ પડવા લાગીઆ. સર જમશેદજીને ઊતમ પરકારની કેલવણી કોઈબી નામીચી નીશાલ મધે મલી હતી નહી તોબી એ શખસના જાતી ગુણો જેમ જેમ એઓ ઊમરે મોટા થતા ચાલીઆ તેમ તેમ ખીલવા લાગીઆ. જારે તેઓ સોલ વરસની ઊમરના થએઆ તારે તેઓના માબાપો આ ફાની દુનીઆ મધે પોતાના છોકરાને એકલો મુકીને બેહેસતનશીન થએઆં. આ બનાવ બનવાથી સર જમશેદજીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવવાની ફરજ પડી, અને તે ફરજ અદા કરવાને વાસતે એ દાનાવ શખસ પોતાની જનમભુમી છોડીને મુંબઈ શેહેરમાં આવી વસીઆ. મુંબઈ મધે તેઓ પોતાના સસરા સાથે મલીને વેપાર કરવા લાગીઆ. વેપાર ચલાવવાના કામમાં ફતેહ મેલવવાને ચંચલાઈ, બારીક નજર, જાતી મેહેનત, ચાલાકી, પરમાણીકપણું, અને મોટી હીંમત જરૂરના સાધણો ગણાએછે, અને તે સઘલા સાધણો ઈઆ ગુણો આપણા પારસી બારોનેટમાં અસલથી હતા તેનો પુરતો પરકાશ આસતે આસતે માલમ પડવા લાગીઓ.

સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ વેપારના કામમાં ફતેહ મેલવવા લાગીઆ. સને ૧૭૯૯ ના વરસમાં ચીન ખાતેની પેહેલી સફર સર જમશેદજી જીજીભાઈએ વેપારને વાસતે કીધી હતી. આ સફર કરી આવીને સર જમશેદજીએ એ દેશ સાથે મોટો વેપાર ચલાવવાનો વીચાર કીધો. પોતાની ધારણા પાર પાડવાને તેઓએ આ શેહેરના વેપારી શેઠ મોતીચંદ ખીમચંદ, શેઠ ફરદુનજી સોરાબજી, અને નાખોદા મેહમદ અલીરોગે સાથે પંતીઆલું કીધું, અને એ પંતીઆલાંમાં તેઓ બોહોલો વેપાર કરવા લાગીઆ. સર જમશેદજીનો વેપાર દીનપરદીન વધતો ચાલીઓ અને તેઓનું નામ દુરના દેશાવરો ખાતે એક ચંચલ તથા ફતેહમંદ વેપારી દાખલ પરસીધ થવા લાગીઊં. વેપાર કરતી વખતે સર જમશેદજી પોતાના કામ ઊપર ઘણી સાહુચેતી વાપરતા તથા જાતી મેહેનત કરતા હતા. ચીન દેશ ખાતે વેપાર કરવાને સારૂ એઓએ ચાર વાર સફર કીધી હતી. એ ચાર સફરો મધેની છેલી સફર કરીને મુંબઈ આવતાં જે વાહાણમાં તેઓ બેઠા હતા તે વાહાણ ફરેંચ દરીઆઈ કાફલાએ પકડીઊં અને સર જમશેદજી તથા તેઓની સાથેના બીજા સઘલા ઊતારૂઓને ફરેંચોએ બંદીવાન કીધા. વાહાણ મધેનો સઘલો માલ ફરેંચ દરીઆઈ કાફલાએ પોતાના બારકસો મધે ખાલી કરી લીધો. હાવી હાલતમાં સર જમશેદજી તથા તેઓની સાથેના ઊતારૂઓ કેપ આવ ગુડહોપ આગલ આવી પોહોંચીઆ. આ જગાએ તેઓ સઘલાને છોડી દેવામાં આવીઆ. કેપ આવ ગુડહોપથી સર જમશેદજી કલકતા શેહેર ખાતે કેટલોએક વખત ગુજરીઆ પછી સહી સલામત જઈ પુગીઆ. સર જમશેદજી મહી સલામત કલકતે આવીઆ તે જોઈને તેઓના સગાં વાહાલાં તથા મીતરો અતરે ઘણા ખુશી થએઆ હતા. હાવી પરકારની મુશીબત પોતાની ઊપર ગુજરી તેથી સર જમશેદજીએ નીરાશ થાઈને વેપારનું કામ પડતું મુકીઊં નહી, પણ પોતાનો વેપાર આગલ કરતાં ઘણો કરવા માંડીઓ. વેપારની અંદર સર જમશેદજીને પોતાની દુર નજરને લીધે સારી પેદાસ થતી

ચાલી, અને તેઓનો વેપાર દુરના દેશાવરો ખાતે ઘણો વધી પડીઓ: સર જમશેદજીનો વેપાર એટલો તો બોહોલો હતો કે તેઓએ આડતીઆ તથા દલાલનું કામ લેવાને ઘણી વખત નાપાડી હતી. ઈરોપ, આફરીકા, અને એશીઆ ખંડના જુદા જુદા દેશો ખાતે સર જમશેદજી જીજીભાઈનો વેપાર ઘણો મોટો ચાલતો હતો. પરમ દએઆલુ ઈશવરે સર જમશેદજી જીજીભાઈને વેપારમાં પુશકલ દોલત આપી: આ પરમાણે સર જમશેદજીએ લાખો રૂપીઆની દોલત પોતાના બોહોલા વેપારમાં મેલવી હતી, અને તે મોટી દોલતનો એક મોટો ભાગ એ સખી તથા ચંચલ ગરહસથે માણસ જાતનાં દુખો ઓછાં કરવામાં તથા હજારો લોકોને સુખી હાલતમાં લાવવાનાં ધરમ ખાતાંઓના કામોમાં વાપરીછે. એ સખી દીલનાં ઊમરાવ વેપારીએ પોતાની મોટી દોલતનો કેટલોએક ભાગ પરોપકારી કામોમાં વાપરીઓછે તે બાબે થોડીએક બીના નીચે આપીએછે.

સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે નજદીક **પચીશ લાખ રૂપીઆની** મોટી રકમ જાહેર સખાવતના કામો પાછલ વાપરીછે. એ હાતમ દીલના ઊમરાવે ખાનગી સખાવતના કામોમાં **પંદર લાખ રૂપીઆ**ની મોટી રકમ વાપરેલીછે હવો અડશટો કીધામાં આવેછે, સર જમશેદજી જીજીભાઈની જાહેર તથા ખાનગી સખાવતની રકમો સાથે મેલવીએ તો **સખાવતના કામો પાછલ એ હાતમ દીલના ગરહસથે ચાલીશ લાખ રૂપીઆની મોટી રકમ ખરચીછે!** હવી રીતની સખાવતને જે પાદશાહી સખાવતનું નામ આપવામાં આવીઊછે તે નામ પુરતી રીતે લાએકછે. વલી સર જમશેદજીની સખાવત સંબંધી એક જાણવા જોગ બીના એછે કે એ પરઊપકારી ગરહસથે સખાવત કરતી વખતે પોતાની કોમનો ફાએદો માતર શોધીઓ હોએ એમ નથી, પણ સર જમશેદજીની સખાવતનો લાભ સઘલી કોમના લોકો લેછે. સખાવત કરતી વખતે સર જમશેદજીએ નથી જોએઓ પારસી કે હીંદુ, મુશલમાન કે ખરીસટીઅન; ઈઆઊધી કે ઈઊરોપીઅન, પણ સઘલા લોકોને જે કામથી ફાએદો થાએ તે કામમાં એ ગરહસથે મદદ કીધીછે. ખરેખર હવી રીતની સખાવત ઘણા થોડાજ શખસોએ કીધી હશે. ધનછે હવા શખસોને કે જેઓ પોતાની સખાવત સઘલી જાતના લોકોના ફાએદાઓને વાસતે કરેછે !! સને ૧૮૪૨ ના વરસ સુધીમાં સર જમશેદજીએ ૬૩૪૭૪૦ રૂપીઆ ધરમ ખાતાંના તથા સખાવતના કામો પાછલ ખરચીઆ હતા: હવી મોટી રકમ લોકો ઊપીઓગી ધરમ ખાતાંઓ પાછલ સર જમશેદજીએ વાપરીછે હેવી ખબર જારે નામદાર રાણી વીકટોરીઆએ સાંભલી તારે એ નામદાર બાનુએ સર જમશેદજી જીજીભાઈને "નાઈટ" નો મોટો ખેતાબ આપીઓ. "નાઈટ" ના ખેતાબની સનદ મોટી ધુમધામ સાથે ૧૮૪૨ ના વરસની ૨૮ મી મેએ સર જમશેદજી જીજીભાઈને મુંબઈના તે વખતના ગવરનર મી૦ આંનડરસને પરેલ મધેના સરકારી બાગમાં આપી હતી. "નાઈટ" નો ખેતાબ મેલવવાને ઘણા લોકો બાહાદુરીના કામો કરેછે, પણ સર જમશેદજીએ પોતાના જાતભાઈઓના દુખો ઓછાં કરવાના કામમાં પોતાની કમાઈનો પઈસો ખરચીઓ તે જોઈને ગરેટ બરીટનની માહારાંણી વીકટોરીઆએ હીંદુસથાનની અઢાર કરોડની વસતીમાંથી સરવેથી પેહેલો "નાઈટનો" ખેતાબ આ ધરમી ગરહસથને આપીઓ હતો.

"નાઈટ" ના ખેતાબની મોટી પદવી સર જમશેદજીને ૧૮૪૨ ના વરસમાં આપવામાં આવી હતી. ૧૮૪૩ ના વરસની ૧૫ મી ડીસેમબરે સર જમશેદજી જીજીભાઈને એક હીરાથી જડેલો ચાંદ બરીટીશ સરકારે એ ઊમરાવ ગરહસથને તેની સખાવત જોઈને બખશેશ કીધો હતો. એ ચાંદની એક બાજુએ હીરાથી જડેલો નામદાર રાણી વીકટોરીઆનો ફોટોછે, અને બીજી બાજુએ લખવામાં આવીઊછે કે "આ "એ ચાંદ બરીટીશ સરકારે સર જમશેદજી જીજીભાઈ "નાઈટને તેવંણની સખાવતને સારૂ ભેટ આપીઓ "છે." આ ચાંદ આપતી વખતે મુંબઈ મધેના પરેલવાલા સરકારી બાગમાં મોટી ધુમધામ કરવામાં આવી હતી, અને તે વખતે સર જમશેદજીની સખાવતની ઘણી વખાણ મુંબઈના તે વખતના ગવરનરે પોતાના ભાશાણ મધે કીધી હતી.

૧૮૪૨ ના વરસ પછી સર જમશેદજીની સખાવતનો ઝરો અટકીઓ નહી, પણ તે એ સખી ઊમરાવ ગરહસથના મરણવેર ચાલુ રહો. સર જમશેદજીએ જે મોટી સખાવત કીધી તે જોઈને એ ઊમરાવ ગરહસથનું નામ આવતા જમાનાના લોકોને જાણવાંમાં

આવે માટે તથા એ સખી નરનું નાંમ તેના કુટંબમાં ચાલુ રેહે હેવી ધારણાથી આપણા દેશ ઊપર હકુમત ચલાવનારી ગરેટ બરીટન તથા આએરલંડની નામદાર રાણી વીકટોરીઆએ સર જમશેદજી જીજીભાઈને "બારોનેટ" નો ખેતાબ આપીઓ. નામદાર રાણી વીકટોરીઆએ જે મોટો ખેતાબ તથા માન આપીઊં તે આબરૂ ઈજતથી એ ખેતાબ ધરાવનાર શખસ પોતાની પાંછલ ચલાવે વાસતે શર જમશેદજીએ ઘણી તારીફ લાએક ગોઠવણ કીધીછે. સર જમશેદજીએ પોતાની દોલત મધેથી ૨૫ લાખ રૂપીઆની ચાર ટકાની લોન એલાહેદી કાહાડીને એ સરકારી લોનનું વીઆજ દર વરસે એક લાખ રૂપીઆ ઊપજે તે તથા મજગામનો મેહેલ જે શખસ પોતાની પાછલ બારોનેટનો ખેતાબ ધરાવે તેના હસતકમાં કરવાની ગોઠવણ કીધીછે. સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટની લાંબી નજરનો ઘણો આછો નમુનો ઊપલી ગોઠવણથી આપણને મલી આવેછે.

સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટને નામદાર રાણી વીકટોરીઆએ મોટો ખેતાબ આપીને એ સખી ઊમરાવ ગરહસથનું નામ સદા કાએમ રાખવાને ઘણી સારી ગોઠવણ કીધીછે. એ શીવાએ સર જમશેદજીની પોતાની સખાવત તેવણનું નામ સદા કાએમ રાખવાને બસછે, એ સઘલા લોકો કબુલ કરશે. પણ મુંબઈના રેહેવાશીઓએ પોતાની તરફથી એ સખી તથા હાતમ દીલના ઊમરાવનું નામ કાએમ રાખવાને વાસતે એક જાહેર શભા ૧૮૫૬ ના જુન મહીનામાં આપણી ટાઊનહાલ મધે બોલાવી હતી, અને એ શભાના સરનસીનની ખુરસીએ આપણી મુંબઈના ગવરનર લારડ એલફીનસટન બીરાજીઓ હતો. લારડ એલફીનસટન જેવો મોટી પદવીનો અમલદાર પોતાના ભાશાણમાં બોલીઓ હતો કે "સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટને માન આપવું એ ગોઓમા આપણુને માન આપવા બરોબરછે." આ ઊપરથી વાંચનારે વીચાર કરી લેવો કે સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટને માન ઈંગલંડના નામીચા શખસો કેવી રીતે આપેછે. "ટાઊનહાલ" મધે ભરાએલી શભાએ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટનું એક પુતલુ ઊભુ કરવાનો ઠરાવ ઘણી ખુશાલીના અવાજથી પસાર કીધો હતો. એ પુતલુ મુંબઈમાં આવીઊંછે અને તે ને આપણી "ટાઊનહાલ" મધે મુકવાની ગોઠવણ ચાલેછે. આ પુતલુ આવતા જમાનાના લોકોને મુંબઈના રેહેવાસીઓ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટને કેવી રીતે ચાહાતા હતા તથા માન આપતા હતા એ બતલાવી આપશે, અને એ પુતલુ જોઆથી હજારો લોકોને સખાવત કરવાનાં કામોમાં ઊલટ છુટશે.

સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે સખાવતના કામોમાં નાંણાની જે મોટી રકમો ભરીછે તેઓ મધેના થોડાંએક ધરમખાતાં તથા તે ધરમખાતાંઓ મધે ભરાએલી રકમની વીગત હમો નીચે પરગટ કરીએછે,

ધરમ ખાતાંનાં નામો.	રૂપીઆ
સુરતના ગરીબ પારસીઓના ગુજરાનને સારૂ આપેલા	૧૨૫૦૦૦
જમશેદજી જીજીભાઈ હાસપીટલ બંધાવવાંના કામમાં આપેલા	૧૬૦૦૦૦
જમશેદજી જીજીભાઈ હાસપીટલને લગતું સુવાવડખાતુ	૩૦૦૦૦
મેહેમનો પુલ બંધવવાનો ખરચ	૧૫૫૦૦૦
મુંબઈની જમશેદજીની ધરમ શાલામાં ખરચેલા	૧૫૦૦૦૦
પુનામાં પાણી આણવા સારૂ જમશેદજી બંધ બાંધવામાં	૧૮૦૦૦૦
"પારસી બેનીવલંટ ઈનસટીટીઊશન" નામની નીશાલ સથાપવાના ફંડમાં	૪૦૦૦૦૦
સર જમશેદજી જીજીભાઈ ચીતર શાલા..........	૧૦૦૦૦૦
નવશારી મધે વીકટોરીઆ ડીસપેનસરી ઊભી કરવાને સારૂ	૭૫૦૦૦
નવસારીના ગરીબ પારસીઓના ગુજરાનને સારૂ	૬૨૫૦૦
મેહેમનો રસતો બંધાવાપર..................	૨૨૦૦૦
બોમ્બેખલાના રસતા ઉપર ટાંકી બંધાવવાનો ખરચ	૨૩૦૦૦

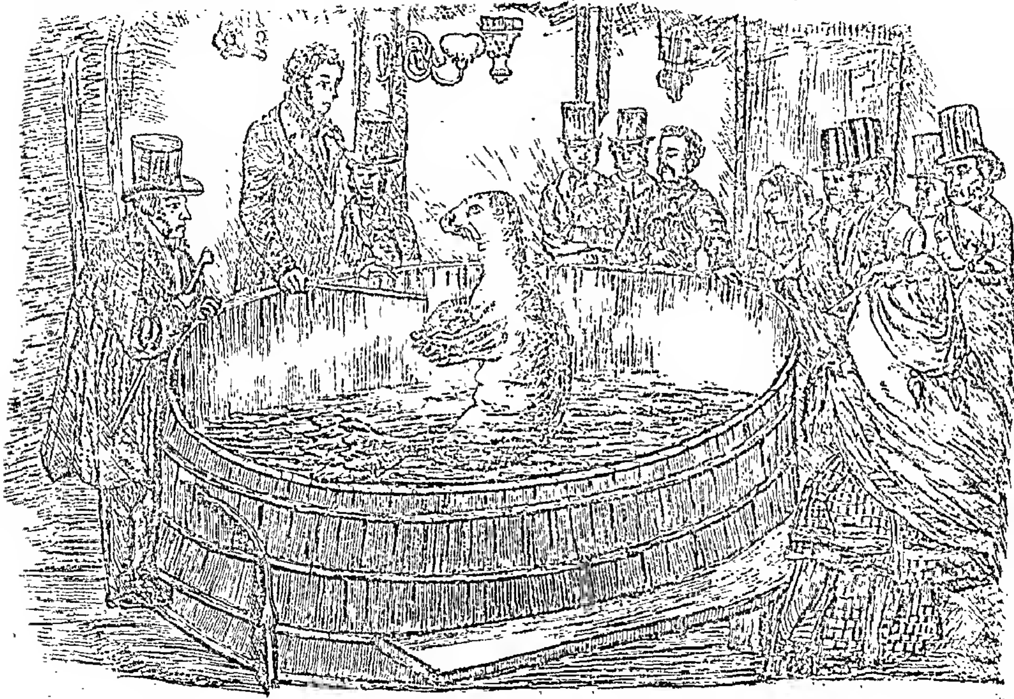
ઊપલાં ખાતાંઓ ઊપર નજર કરતાં માલમ પડશે કે સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે કેવી પરકારનાં ધરમ ખાતાંઓ કાહાડીઆં હતાં. એ ધરમ ખાતાંઓ સઘલી કોમના લોકોને ઊપઈઓગી થઈ પડે એ સેહજ હરએક કોઈ શખસને વીચાર કરવાને બની આવશે. સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટે પોતાની હઈઆતીમાં પોતાનો આગલો વેપાર બંધ કીધો હતો. એ સખી દીલના ઊમરાવ ગરહસથે પોતાના છેલા દાહાડા પોતાના કુટંબ કબીલાના સુખમાં કાહાડીઆં હતા. એ ઊમરાવ ગરહસથને ઈશવરે પઈસાની સાથે રૂડી બુધી તેમજ છોકરી છોકરાઓનું બી સુખ આપીઊં હતું. સર જમશેદજી પઈસે, છોકરાં છઈએ, આબરૂ ઈજતથી સુખી હતા. એઓની તનદરોસતીમાં તેઓની

જાએશે નહી તેથી મોહતે ખંખારીને જમીનપર પ ડી ગએઓ અને તુરત પરાંણ છોડેઓ.

એક પુરૂષ એક વખતે ખાઈ પીને પોતાના ઘો ડાપર બેશીને વાડીથી ઘેર આવતો હતો, પણ ધુમ દારૂ લીધો હતો તેના સબબથી મજબુતાઈથી બેશી શકાએ શે નહી અને જમીનપર પડી ગએઓ. પણ તે એ વીતો અસલી રીતે પડેઓ કે તે દારૂની જુમમાંથી જા ગી શકેઓ નહી અને તેથી જાંહતો તાંહાં પડી રહેઓ. તેનો વફાદાર ઘોડો ઘર નાહાશી જએઆને બદલે તે ની આગલ ચોકી કરવા ઊભો રહેઓ. બીજે દાહાડે સુરીઅ ઊગતાં કેટલાએક મજુરોની નજરે તે પડેઓ અને તેથી તેઓ તેને ઊઠાડી પાછો ઘોડાપર બેસાડવા માટે આગલ આવેઆ પણ તે વીસવાસુ અને મકમ જણાવરે પોતાના દાંત અને પગના બલથી કો ઈને પણ પોતાના ધણીની નજદીક આવવા દીધું નહી, તે એવી મતલબથી કે રખેને કોઈ તેને ઈજા પોંહાંચાડે.

ફરેંચ લોકોના એક સરદાર પાસે એક ઘોડો હ તો તેની એવી ખાશીઅત હતી કે પોતાના ધણી શી વાએ કોઈ બીજાના હાતમાં જતો નહી. તે ઘોડા પર સવાર થાઈને તે એક વખત લડાઈના મેદાનમાં નીક લેઓ, પણ તાંહાં પોતાના એક દોસતની અરજથી તે ઘોડો તેને બેસવા માટે તેને તાંહાં મોકલેઓ. પણ ઘો ડાએ તે નવા સવારનાં હાત તલે ચાકરી કરવાને ના પાડીશે, અને પાસરો પોતાના ધણી આગલ આવી તેની ઓરદએ ઊભો રહેઓ. પોતાના સવારને છાજી

પાલેલી માછલી માણસની પેઠે શબદ બોલેછે અને જા રે તેને હોકમ કીધામા આવેછે તારે તે કેટલાએક રમુ જી ખેલો કરી બતલાવેછે, "મામા" અને "પાપા" એટલે જે મા અને બાપ એ બોલો બોલેછે અને જારે તેને હોકમ કીધામા આવેછે તારે તે પોતાંનુ મોહોડું શ રીર પાંણીની અંદર ઘણી રમુજી રીતે હીલવીને નાચે છે. જારે તેનો રખેવાલો કેહછે તારે તેને તે ચુમી લી એછે અને તે ચુમી જેમ ફરમાવેછે તેમ જંમના હાથ ઊપર ઈઆ દાબા હાત ઊપર લીએછે. જો તેને પાંણી માં ઊભી થવા કેહછે તો તે તેમ કરેછે. એ માછલી પોતાંની ગરદંન જેટલી લાંબી થાઈ શકે તેટલી કરેછે તારે તેની લંબાઈ અગીઆર અથવા બાર ફીટ થાએ છે પણ જારે પોતાંની સાધારણ ઢબમાં બેશછે તારે આ ઠ અથવા નવ ફીટ હોએછે. એ માછલીનું વજંન ૩ર. મણછે અને તે દરરોજ ૪૦ રતલ જીણી માછલીઓ નો ખોરાક ખાએછે. તેના શરીર ઊપર શાટીન જેહ વા સુંવાલા અને જીહીણા બાલોછે. એ બાલ પીઠ આ ગલ અને બાજુ આગલથી બુરા રંગનાછે. પણ ગર દન, ખભાં અને પેટ આગલથી પીલા રંગનાંછે. તેને વાઘના દાંતોના જેહવા દાંતોની બે હારછે. જોકે તેનાં જડબાં હાવી રીતે વાઘના જેહવાંછે તો પણ તેના ચેહ રાનો દેખાવ વાઘના જેવો બહીંકાર નથી. એ માછલી જાતે માદાછે અને તેની ઊમર પાંચ અથવા છ વરસનીછે, એને આફરીકા ખંડમાની "સેનીગલ"

બોલતી અનેં ખેલકરનારી માછલી.

આ તથા ગનાનના કીરણોથી પરકાશીત કરવામાં આ
વેછે તારે તેના સારા પરીણામો આપણી નજર આગ
લ ખુલ્લા માલમ પડેછે. ઓરત જાતે પણ પોતાની બુ
ધીની બખશીશનો ઊપઈઓગ પુરાતમ કાલથી સારોજ
કીધોછે. વીદીઆ તથા શાસતરને લગતી બાબદો ઊપર
સારાં રચીલાં પુસતકો કેલવણી પામેલી ઓરતોએ ઘણા
રચીઆંછે અને તે લખાણથી ઘણી સારી અસરો નીપ
જેલીછે. ઓરતોએ પોતાની બાહાદુરીથી કેટલીએક વ
ખતે પોતાના દેશનો દુશમનો શામણે બચાવ કીધોછે;
દુખ તથા પીડાથી કાએર થઈ ગએલા માણસોના દી
લને મોટો દીલાસો આપીઓછે અને આપેછે; પોતાની
નેક અને સારી ચાલથી પોતાનાં કુટંબને એક ગોએ
આં બેહેસતની માફક સુખનું એક ધામ ઈઆ ઠેકાણું
બનાવી દીધુંછે. ઓરતો માણસોની માફક દેશ ઊપ
ઈઓગી અને લાભ કારક કામોમાં સામેલ કરવાને શ
કતીવાનછે હેવું બતલાવી આપવાને અમેરીકા તથા ઈ
ઊરોપ ખંડમાં ઓરતોએ કેટલીએક શભાઓ પોતપો
તા વચે સથાપીછે. અમેરીકા ખંડની ઈઊરોપીઅન
ઓરતોએ પોતાની કોમને રાજદ્વારી કામમાં સામેલ
કરવાને સારૂ એક શભા કીધીછે તથા એ ખંડમાં કેટ
લાએક વરતમાન પતરો ઓરતો લખીને પોતાની કો
મના હકો આલમને પરસીધ કરેછે. આઠ વરસની
વાત ઊપર ઓરત કોમની અંદર પેહેલ વેહેલી ડાકટ
ર થવાનું માન એલીજાબેઠ બલાકવેલે મેલવીઊછે અ
ને એ ડાકટરે પોતાની ચંચલાઈ તથા ચાલાકીથી હા
લ સઘલા ઈઊરોપ તથા અમેરીકાખંડમાં ઘણું સારૂં
નામ તથા માન મેલવીઊછે. આ ઓરત ડાકટર બા
બે થોડીએક નીચે આપેલી બીના આ ચોપાનીઆંની
નેક વાંચનારીઓ ધેઆન દઈને વાંચશે હેવી આશાછે.

એલીજાબેઠ બલાકવેલનો બાપ અસલ ઈગલંડ
નો રેહેવાસી હતો, પણ કેટલીએક આફતોને લીધે તે
અમેરીકા ખંડમાં જઈને વસીઓ. આ નવી જગાએ
તે થોડાંએક વરસો રહો તેવામાં તેને ઘણાં છોકરાં થએ
આં. તેઓમાં સઊથી તેની સઊથી મોટી છોકરી એલીજા
બેઠ બલાકવેલ હતી. એ કુટંબ પોતાનું ગુજરાન આબરૂ
થી ચલાવતું હતું હેવામાં એકાએક તે કુટંબનું ગુજરા
ન ચલાવનાર આ દુનીઆ છોડીને પોતાના કીરતાર
પાસે ચાલી ગએઓ. આ માઠો બનાવ ગુજરીઆથી
એલીજાબેઠની માતાના ઊપર પોતાના નાહાના કુટં
બનું ગુજરાન કરવાનું બીકટ કામ આવી પડીઊં.
આ કામમાં એલીજાબેઠને પોતાની માને મદદ કરવા
ની ફરજ પડી, અને તે ફરજ એ છોકરીએ ઘણી લા
એકી રીતે અદા કીધી. પોતે શીખેલી હતી તેથી કરી
ને તેણીએ કેટલાએક ગરહસથોના છોકરાંઓને શીખ
વવાનું કામ માથે લીધું અને આ કામમાં જેટલા પઈ
સા તે પેદા કરતી હતી તે સઘલા પોતાની માને એ ભ
લી છોકરી આપતી હતી. હાવી રીતે એલીજાબેઠ બ
લાકવેલ પોતાના ભાઈ બેહેનો તથા માના ગુજરાન ક
રવાનાં કામમાં નાહાની અવસથાએ મદદ કરતી હતી.
એલીજાબેઠની આ સારી ચાલની નકલ આ દેશની છો
કરીઓએ કરવી જોઈએછે. જે મીશાલે હાલ કેટલાએ
ક કુટંબોમાં આપણ ભાઈ બેહેનો વચે અરસ પરસ અ
દેખાઈ તથા કીનો જોઈએછે તેને બદલે જો અરસ પરસ
પીઆર, મમતા, અને હેત જોવામાં આવેતો તેથી કેવા
સારા પરીણામ હાંસલ થાએ તે બાબે વાંચનારી બાનુ
એ વીચાર કરી લેવો.

એલીજાબેઠની મનની રૂચી વઈદક શાસતરનો ધં
ધો શીખવાની ઘણી થઈ, અને પોતાનો મનોરથ પુ
રણ કરવાને સારૂ જે રંજ અને કસટ એ નેક ઓરતે
સોસીઊછે તેને વાસતે તેણીની ઊપર આપણે આફરી
ન કરીઆ વગર રહી શકતા નથી. પોતાની ધારણા
પાર પડે વાસતે એ ઓરતે અમેરીકા ખંડની વઈદક
શાલાના ઊપરીઓને પોતાની મરજી વઈદક શાસતર
નો અભીઆસ કરવાની જણાવી, પણ હાવી ન
વાઈ જેવી અરજી સાંભલીને તેઓ એ ઓરતના
વીચારને હસી કાહાડવા લાગીઆ. તેઓ જાતે વીદ
વાન હતા, પણ તેઓના મનમાં હેવો વીચાર હતો કે
શું ઓરત જાત વઈદક શાસતરની બીકટ બાબદ શી
ખી શકે? ઈઆ શીખવાને શકતીવાન નથી. હાવી રીતે
બીચારી એલીજાબેઠ બલાકવેલ પોતાની પેહેલ વેહેલી
કોશેસમાં નીરાશ થઈ પણ એક વખત નીરાશ થવાથી
તેણીએ પોતાની હીમત છોડી નહી. તે સારી રીતે
જાણતી હતી કે એક માભારત કામ પાર પાડવાને હં
મેશવેર કોશેશ કરીઆ જવું જોઈએછે અને તેમ કીધા
થી પોતાની ધારણા આખરે પાર પડેછે. આ પરમાણે
એલીજાબેઠે પોતાના મનને દીલાસો આપીઓ. થોડો
વખત ગુજરીઆ પછી ઘણી અસર થાએ હેવી ભાશામાં
એક અરજી તેણીએ તઈઆર કીધી અને તેની એક એ

કે નકલ અમેરીકાખંડના વઈદક શાસતરમાં પુરવીણ થ
એલા તથા વઈદક સાલાનાં શીખશા ગુરૂઓ ઊપર મો
કલાવી. આ અરજીની સારી અસર બે કાબેલ વઈદો
ના મગજ ઊપર ઘણી થઈ અને તેઓએ એલીજાબે
ઠને ખાનગી રીતે શરીર વીદીઆ તથા જાહાડપાનને
લગતી વીદીઆ સંબંધી તાલીમ આપી. આ નવી
વીદીઆ શીખવાથી એલીજાબેઠનુ મન વઈદક શાસત
રનો ધંધો શીખવા તરફ ઘણું લલચાઈઊં. તેણીએ
એક અરજી ફરીથી વઈદક શાલાઓના ઊપરીઓને
કીધી અને આ વખતે તેણીની અરજીની મુરાદ બર
આવી. અમેરીકાખંડ મધે જીનીવા શેહેરની વઈદક
શાલાના મુખીઅ શીખસા ગુરૂએ એલીજાબેઠને પોતા
ની મદરેસામાં વીદીઆભીઆસ કરવા આવવાની પ
રવાનગી આપી. આ ખુશાલી ભરેલો ખબર સાંભલ
તાંવારજ એલીજાબેઠના મનમાં ઘણો હરખ પેદા થએ
ઓ તથા તેણીને અતીઅંત ખુશી લાગી. હાવીરીતની ખુ
શાલીનું બએઆંન કરીઆ કરતાં વીચાર કરવાથી સે
હેજ માલમ પડી આવેછે. આ બનાવ ૧૮૪૭ ની
શરૂઆતમાં બનીઓ, અને તે બનાવ અસતરી કેલવ
ણીની તવારીખના સફાઓમાં નોહોંધી રાખવામાં આ
વીઓછે. વઈદક શાસતરની બીકટ વીદીઆનો અભી
આસ એલીજાબેઠે હેવી ઊલટથી કરવા માંડીઓ કે
થોડા વખતમાં તેણીએ ઘણો સારો વીદીઆભીઆસ
કીધો. એલીજાબેઠ જારે પેહેલ વેહેલી જીનીવાની મદ
રેસામાં વીદીઆભીઆસ કરવા ગઈ હતી તારે તેણીની
સામણે લોકો આંગલીઓ કરીને તે બીચારીને હસી
કાહાડતા હતા, પણ જારે તેઓએ જોએઊં કે એ ઓરત
વઈદક શાસતરમાં સારી માહીતગારી ધરાવવા લાગી
તારે તેઓ તેણીની ઊપર ઘણી પરીતી કરવા લાગી
આં. જીનીવા શેહેરના લોકો એલીજાબેઠની ચાલ ચ
લણ જોઈને એ નેક ઓરતની કોશેસ ઊપર આફરીન
ગુજારવા લાગીઆ તથા તેણીને પોતાથી બનતી મદદ
કરવા લાગીઆ. ૧૮૪૯ ના વરસની આખરે વઈદક
શાસતરમાં પુરવીણપણાની સનદ આપવાની પરીખશા
થઈ, અને એ પરીખશામાં એલીજાબેઠ બલાકવેલ પસા
ર થાઈ. જીનીવાની મદરેસામાં તથા અમેરીકાખંડમાં
પેહેલ વેહેલી ઓરતને ડાકટરનું કામ ચલાવવાની સનદ
આપવાને વાસતે એક મોટી શભા મેલવવામાં આવી હતી.
એ શભામાં જીનીવાના કાબેલ વડા શીખસા ગુરૂએ એક ર
સીલુભાશાણ કીધું અને તે ભાશાણમાં એલીજાબેઠ બલાક
લવેની ઘણી તારીફ કીધી હતી. ભાશાણ પુરૂ થએઆ પ
છી એલીજાબેઠને તથા બીજા વીદીઆરથીઓને વઈદ
ક શાસતરનો ધંધો ચલાંવવાની સનદ આપવામાં આ
વી હતી. આ સનદ મુજબ ૧૮૫૦ ના વરસથી ડાક
ટર એલીજાબેઠ બલાકવેલ પોતાનો નવો ધંધો ઘણી
સારી રીતે ચલાવવા લાગીછે. અમેરીકા ખંડમાં તેણી
ના નામથી સઘલી ઓરત જાત પોતાને મોટું માન મ
લીઊ હેવું ગણેછે. અમેરીકામાં થોડા માસ ગુજારીઆ
પછી ડાકટર એલીજાબેઠ બલાકવેલ પોતાની જનગ ભુ
મી (ઈંગલંડ) માં આવી રહીછે. ઈંગલંડ દેશમાં
એ દાનાવ તથા ચંચલ મગજની ઓરતે પોતાની ચા
લથી સવલા લોકોનો પીઆર પોતા ઊપર મેલવીઓ
છે. લંડન તથા પારીસની નામીચી વઈદક શાલામાં
પરીખસા આપીને એ ઓરત ડાકટરે સનંદો મેલવીછે.
બે તરણ માસની વાત ઊપર વઈદકને લગતી બાબદ
ઊપર ડાકટર એલીજાબેઠે ઘણા સારાં ભાસાંણો ઈંગલંડ
ની બાનુઓને તથા મરદોને આપીઆં હતાં અને તે
ભાશાણોની તારીફ ઘણી જગાએ કરવામાં આવીછે.
ડાકટર એલીજાબેઠનો સારો દાખલો જોઈને એક સ
ખી દીલની ઓરતે પોતાની સાહેલીઓનાં દરદોને દવા
કરવામાં આવે વાસતે એક હાસપીટલ કાહાડવાને એંસી
હજાર રૂપીઆની મોટી રકમ કાહાડીછે: ડાકટર એલીજા
બેઠની એક નાહાની બેહેન ડાકટરનું કામ પોતાની મો
ટી બેહેન જોડે ઈંગલંડમાં ઘણી સારી રીતે ચલાવેછે.
ડાકટર એલીજાબેઠે વઈદક સાસતરનો અભીઆસ કર
વાને ઘણી મેહેનત તથા રંજ ઓસીને ઓરતોને વાસ
તે પેહેલ વેહેલી ફતેહમંદી ભરેલી તથા નેક કોશેસ કી
ધી વાસતે એ ઓરતને મોટું માન ઘટેછે. ડાકટર એલી
જાબેઠની બાબદ બંધ કરતી વેલાએ હમો આ દેશની
નેક બાનુઓને વીદીઆભીઆસ કરવા પછવાડે ડાકટ
ર એલીજાબેઠનો દાખલો લેવાને ઘણી મજબુત ભલામ
ણ કરીએછે. આ દેશની બાનુઓ જે મોટા અગનાન
પણાના ખાડામાં પડેલીઓછે તેઓને વીદીઆ હોનર
ના ચલકતા કીરણોએ કરીને રોશન કરવાને સારૂ કે
લવણી પામેલી ઓરતોએ કોશેસ કરવી જોઈએછે, અ
ને તેમ કરવાને સારૂ તેઓએ પોતાનો વીદીઆ ભીઆ
સ આગલ વધારવા ઊપર ધેઆન આપતા રેહેવું જો
ઈએછે.

મરણ પામેલાંઓને ઠેકાણે પાડવાની રીત.

મરણ પછી મુરદાંનો કાંઈ પણ રીતે નીકાલ કરવાને માટે માણસને કુદરતથીજ વીચાર આવેલો હશે તેમાં કાંઈ શક નથી અને તે પરમાણે આપણે જોઈએછે કે કેટલીએક વરણોમાં મુરદાંને ડાટવાની, કેટલીએકમાં બાળવાની, કેટલીએકમાં માંતર હવામાં ખુલલું રાખવાની તથા કેટલીએકમાં જનાવરોને હસતક કરવાની રસમછે. આ સઘલી રસમો મધે ડાટવાની રસમ સઊ કરતાં વધારે અસલી માલમ પડેછે. બાલવાની રીત પણ અસલીછે. બાલવાનો વીચાર પેહલે માણસને કેમ આવેલો હશે તે વીશે જો અસલી લોકોની ધરમ સંબંધી કીરીઆ તરફ નેહેગા કરીએતો આપણ અટકલ કરી શકશું.

આગલા વખતની કેટલીએક જાતોમાં જનાવરોને બાલીને ખોદાને તેઓનો ભોગ આપવાનો રવઈઓ ચાલુ હતો, તે ઊપરથી કદાચ તેઓને એવો વીચાર આવેલો હોએ કે જનાવરોને બાલી નાખીને તેઓનો ભોગ આપવાને પરમેશ્વરનો હોકમછે, તથા તે તેને પશંદ પડેછે, માટે જો મુવેલાં માણસોને બાલીને તેઓનો ભોગ આપીએ તો તે પરમેશ્વરને ઘણોજ પશંદ પડશે. એ બાલવાનો રવઈઓ આગલા જમાનાના ઘણાંએક લોકોમાં પડેલો હતો. હાલ હીંદુસથાન, જેપાન, તારતરી, અને એ વતરોએ પુરવ તરફના બીજાં દેશોમાં એ ચાલ મોજુદછે, અને આગલા વખતમાં ઈઊરોપખંડના કેટલાંએક દેશોમાં પણ એ રીત જોવામાં આવતી હતી. પેહલાં ઈઊનાની અને રોમન લોકોમાં પણ મુરદાંને બાલતા હતા, કેટલાંએક જંગલી લોકોમાં બાલવાની અથવા ડાટવાની રસમ હતી નહી, જેમકે સીથી લોકો મુરદાંને જાહાડની સાથે બાંધી રાખતા હતા, અને આજદીન તુલીક પણ પાશીફીક માહાસાગર માહેલા ટાપુઓના રેહેવાશીઓ મુરદાંને ખુલલી જગેઆપર નાખી મુકેછે, તે કાંઈ વગર શંભાલે અથવા વગર દરકારે નાખતા હોએ એમ નથી પણ એ રીતે નાખી મુકવાની તેઓની મતલબ એછે કે પોતાના મરણ પામેલાં પેઆરાંઓ પોતાની નજર આગલથી નાબુદ થાઈ નહી જાએ.

આગલા જમાનામાં ડાટવાને વાસતે કોઈ ચોકશ જગા મુકરર કરી રાખતા નહી હતા પણ સેહેરમાં અને કસબામા, રસતામાં અને પાહાડો ઊપર, બાગોમાં અને ઘરોમાં કબરો જોવામા આવતી હતી. ઈહુદી, ઈઊનાની, અને રોમન લોકો કીલલાની બાહેર કબર બાંધતા હતા, અને જેઓ મોહાડી અને ઊંચી પદવીના પુરૂશો હોતા તેઓને કીલલામાં ડાટતા હતા.

તુરકી લોકોમાં રસતાની બાજુએ મુએલાંઓને ડાટવાની રસમછે; તે એવા વીચારથી કે જે કોઈ રસતે જાએ આવે તેઓ મરનારને બેહસત મલવાની દુવા માગે. આજ ૧૦૦૦ વરસની વાત ઊપર જારે પેહેલ વેહેલાં ખરીસતી લોકોએ દેવલો બાંધીઆં તારે તેઓમા મરણ પામેલાંઓને દેવલના કેઆરાઓ ડાટવાની રસમ સરૂ થઈ. મીસર દેસના આગલા લોકો ખોહો અને ગોશઓમાં તેઓના મુરદાંઓને ડાટતા હતા.

હીંદુ લોકોમાં કાંઈ ચોકસ જગા નથી. પણ તેઓ મુરદાંને બાલીને પછી તેની ખાકને જો નજદીક હોએછેતો ગંગા નદીમાં નાખેછે. ગંગા નદી પાસે નહી હોએતો હરેક નદીમા અથવા દરીઆમાં નાખેછે.

જુદી જુદી વરણના લોકો મુરદાં પછવાડે તરેહુવાર કીરીઆઓ કરેછે તેમાં ઈહુદી લોકો મુરદાંને નવાડીને દીલપર ધોતાં કપરાં અને માંથાંપર એક સફેદ ફેંતો પેહેરાવીઆ પછી તેનાં આખાં સરીરપર એક ચાદર હોધારીને તે મુરદાંને કબરમાં મુકેછે. પારકી ઓરતોને પઈસા આપીને તેની આગલ કુટાવેછે તથા દલગીરી ભરેલાં ગીતો અને ગાએનો ગવરાવેછે. જો મરનાર ઘણો મોટો માંણસ હોએતો એક ભાશાન કરેઆમો આવેછે અને તેનાં સગાંઓ અને પાદરી દસ વખત તેની ઘોર આગલ ફરી ફરીને બંદગીનાં બોલ બોલેછે. ઘોર મટીથી પુરીને જતી વખતે તરણ વખત જમીનપર ઘાસ રેડીને પોતાની પછવાડે નાંખતાં જાએછે અને બંદગીના સબદો બોલેછે.

અસલી ઈઊનાની લોકો મુરદાંની પછવાડે ઘણી મેહેનત લેતા હતા, અને મોટી પદવીનાં માણસોની ઈઆદગારી કાએમ રાખવાને માટે પુતલાં બંધાવતા હતા.

રોમન લોકોમા ઊનચા ઓધાના માણસોના મોહાડાંમા એક જાતનો નાહાનો સીક્કો મુકવામાં આવતો હતો. રાજદુઆરી માણસોની પાદસોમાં પારકી ઓરતો, ગવઈઆ તથા લસકરી માણસો પોતાના હથીઆરો ઊંધાં કરીને ચાલતા હતા. ટેડવેસી જગા

ઊપર જઈને મુરદાંને બાલતા અને તેના હાડકાંને તથા રાખને એક વાસણમાં મુકીને જમીનમા દાટતા હતા અને તે વાસણમાં સગાંઓનાં આંસુથી ભરેલી એક સીસી પણ મુકતા હતા, અને ઘોરની આસપાસ ફુલો પાંથરેઆમો આવતાં હતાં.

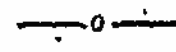
હીંદુ લોકો મરનારને ખોલ્લી હવામા લેઈ જઈને જો બની આવેતો ગંગા નદીનુ પાણી તેની ઊપર છાંટેછે. અને પછી એકુ નદી આગલ લઈ જઈને કેટલાએક નીતીના શલોકો ગાઈને તેને બાલેછે—થોડાંએક વરસની આગમચ મરનારની બાએડીઓબી તેઓની સાથે સતી થાઈને અગનીમાં બળી જતી હતી પણ તે અફસોસ ભરેલી રસમ હાલ અંગરેજ સરકારે પોતાના તાબા તલેના દેશોમાંથી નાબુદ કીધીછે.

મુસલમાન લોકોમાં મરણ થએઆ પછી તુરત જ દાટેછે અને તેઓ કીરીઆ થોડીજ કરેછે. મુરદાંને કબરસતાન આગલ લેઈ જતાં રસતામાં તેઓના ધરમ પુસતકમાંના થોડાએક ફકરા વાંચેછે. તેને ડાટીને તેઓનો મુલ્લાં એક ટુક નીમાજ કરેછે અને તરણ વખત તેનુ તથા તેની માએનુ નામ બંદગીમાં લીએછે. અને મુસલમાન લોકો કબરપર ફુલો નાખેછે.

ચીનાઓમા કબર પછવાડે જે પઈસા ખરચાએ તે થોડા હોએછે. મરણની ઘણી આગમચથી તેઓ પોતાની પેટી તઈઆર કરી મુકેછે અને જો પુરતા પઈસા નહી હોએતો પોતાનુ થોડું ઘણું વેચીને પણ સારી સોભઈતી પેટી આગમચથી કરાવી મુકેછે. મરનારની સાથે કેટલીએક કપડાંની જોડી તથા પેલી દુનીઆમાં કાંમ આવે તે માટે ઘણો સરખો ખોરાક પેટીમાં મુકેછે. જે કોઈ દોસત આસનાવ મલવા આવેછે તેઓ તે મુરદાંને વાંકા વળીને સેજદો કરેછે અને પેટી જેમ સોભઈતી બનાવેલી હોએછે તેમ વધારે મરનારના સગાં વાહલાઓને સાબાસી આપેછે અને તે મુરદાંને ઘેરમાથી બાહાર લેઈ જતી વખતે તે મરનારનો વડો છોકરો રસતામો આડો સુઈને તે લેઈ જતાં અટકાવ કરેછે.

આફરીકા અને અમેરીકાનાં જંગલી રેહેવાસીઓબી મુરદાંઓને સારૂ ભપકાદાર પેટી બનાવેછે. અને જારે તેઓમાનાં કોઈ મોટા પુરૂશો મરણ પાંમેછે તાહારે માણસનો તથા જનાવરોનો ખુબભોગ આપેઆમાં આવેછે. તેઓની બાએડીઓ, ગોલાંમો તથા ઘોડાઓને કાપી નાખેછે. અને તેઓનાં હથીઆર, કપડાં અને ખજાનાને તેઓની સાથે ડાટેછે.

આએ ટુક હેવાલ ઊપરથી માલ પડસેકે આકાસી દુનીઆં વીસે જુદાં જુદાં દેશોનાં લોકોમાં જે તહરેવાર વીચારોછે તેની અસર તેઓના મરણ પામેલાંઓની કીરીઆં ઊપર થઈછે. જંગલી લોકો જેઓ હેવું સમજે છેકે પેલી દુનીઆં આએ દુનીઆંની માફકજછે તેઓ મરનારનાં હથીઆર, ખોરાક અને ખંજાનો તેની સાથે ડાટેછે અને અસલી ઈઊનાંની તથા રોમન લોકો જેઓ ઘણા જંગલી તથા અનજાંનાં નહી હતા તેઓમાં આએ જાતની બેવકુફી ભરેલી કીરીઆ થોડી હતી.

પરચુરણ બાબતી.

—o—

રૂમ શેહરમા ગુલાંમગીરી—હાલના વખતમાંતો જંગલી સીદીઓનેજ ગુલામ કરેછે. પણ અગાઊના જમાનામાંતો મોટા સીખેલા અને આબરૂ વાળા પુરૂષોને ગુલામ કરતા હતા. શું કવી કે વઈદ, શું ગુરૂ કે મેહેતાજી, શું વણકર કે મોચી, શું લુહાર કે મીસતરી, એ સઘળાઓ ગુલામગીરીમાં પકડાતા હતા. ગુલામો વેપારમાં પડેલા, ગુલામો મોટા વેપારીઓ, ગુલાંમો ફુટક માલ વેચનારાઓ અને ગુલામો પેહેડીઓના ઉપરીઓ. પોતાના ધણીઓની કમાઈને વાસત્તે કેલવણી પામેલા ગુલામો પોતાના ધંધા ચલાવતા હતા. ગુલામોની કીમત તેઓની તંનદરોસતી, ખુબસુરતી અને તેઓના ગુણો પરમાણે આપવામાં આવતી હતી. એક સાધારણ મજુરનું મુલ દોહોડસોથી તે બસો રૂપીઆ લગીન થતું હતું. એક સારો ખબરચીનું જે મુલ આપે તે થોડું. એક હુશીઆર શેંગીનું મુલ સોલ હજાર રૂપીઆથી ઓછું થતુ નહીહતું. એક સારો સેકઅલી જો એક હજારને સાઠ રૂપીએ મલેતો સસતો ગણાએ. એજ પરમાણે ખુબસુરતીની પણ કીમત થતી હતી. મારકએનટનીએ બે ખુબસુરત જુવાન પુરૂસોને વાસતે સોલ હજાર રૂપીઆ આપીઆ અને નજદીક એટલીજ રકમ એક વખણાએલા વીઆકરંણીની આપી હતી. લીઉકુલસના હાથમાં એક વખતે લડાઈમાં પકડાએલા બંધવાઓની મોટી સંખીઆ આવી તેઓનાં દર એક જણને તેણે દોહોડ દોહોડ રૂપીએ વેચીઆ.

દરીઆમાં વાઘ—ગીઆ નવેમબર મહીનામા બેંગલોરમાં એક અજબ જેવો બનાવ બનીઓ. એક દાહાડે કેટલાએક માછીઓ સહુવાર પડવાની અગાઉ માછલી પકડવા નીકલીઆ. દુરથી તેઓએ એક મોટી માછલી જેવી ચીજ પાણીમાં હીલતી જોઈ, અને તેથી તેને પકડવા સારૂ પોતાં

નું કોટીઉં તેની આગલ ચલાવેઉ, અને તેઓમાના એ કે તે જાનવરને હથીઆરે ભોકીઉ જે ઉપરથી તેણે બોટપર ધ સારો કીધો, પેલા માછીને પોતાના પંજાથી પકડીઓ અને તે ને બાહેર ખેંચતાં તે બોટે ઉંધી વાલી. હવે તે માછીઓને માલમ પડેઉ કે તે માછલી નથી પણ વાઘછે અને તેથી તુર ત તરીને કીનારે આવેઆ. તેઆર પછી કેટલા એક બીજા માછીઓ સાથે તેઓ બોટોમાં બેસીને તે વાઘનો જીવ લેવાને ગએઆ. તેઓમાંના એક હીમત વાલા માછીએ પોતાનો ભાલો તે વાઘની ગરદનમાં ભોકીઓ કે જેથી તે તલીએ ડુબી ગએઓ. હવે સવાલ એછે કે વાઘ દરીઆમાં કાંહાંથી આવે ઓ ? પાછલથી એવું વીચારીઆમાં આવેઉં કે દરીએ કીના રે તે કોઇ મુવેલાં જાણવરનું ગોસત ખાતો હોએ તેવામાં મોજાથી તે પાણીમાં ધશડાઇ ગએઓ તે પાછો બાહેર આવી સકેઓ નહી હશે.

એક દરદનો આજાએબ જેવો ઉપાએ—એક ઘર સથને કાંઇ ગલાંમા દરદ થએઉં હતું તેને વાસતે એક વ ખત રેડકલીફ નામના વૈદને શેહેરમાં બોલાવેઓ. તેણે જો એઉં કે આ મરજ ઉપર દવાની કાંઇ અસર થશે નહી અને તેટલા માટે નીચે પરમાંણેનો ઉપાએ શોધી કાહાડેઓ. ઘર ની શેઠાણીને એક પુડીંગની રકાબી બનાવવાને ફરમાવીઉ; અ ને પોતાના ચાકરને એક ખુણામાં લઇ જઇને કાંઇ કહેઉં. પ છી પુડીંગ તઇઆર થઇને આવેઉં તારે વૈદ પોતે અને તેનો ચાકર કરીને બંધે જણ પેલા આજારી માણસના ઘોલીઆ આ ગલ ઉભા ઉભા ખાવા લાગા. વૈદે ચાકરને કહેઉં કે તને પુ ડીંગ ઘણું ગમેથ નહી ચાલ તું આજે ભુખો પણ આવેઓ છે મારી સાથે આ પુડીંગ ખા. બંધે જણે ખાવા માંડેઉ પ ણ શેઠ એક બુક ભરે તેટલામાં ચાકર દશ બુક ખાએ, તેથી વૈદ તેને ઠપકો આપેઓ અને ગરમ ગરમ પુડીંગ થોડુએક ચમચામાં લઇને તે ચાકરના મોહાડાં પર નાખેઉ. ચાકરે પ ણ તે પરમાણે પાછુ કીધું કે જેથી વૈદ ઘણો ગોસસામાં આ વીને રકાબી હાથમાંથી મુકી દીધી અને બંધે હાથમાં પુડીંગ લઇને તેના મોહપર ફેંકીઉ. ચાકરે પાછું શેઠના મોહપર ફેં કીઉ. આ બનાવ એવેતો રમુજી થાઇ પડેઓ કે તે બીમાર એકાએક મોટા જોસથી હશી પડેઓ અને તેનું દરદ દુર થ ઇ ગએઉં.

વનસપતીનો સાંપ—એવું કેહેછે કે આફરીકાના માહેલા ભાગમાં એક નવું પરાણી હાલ નજરે પડેઉંછે. તે પરાણીનો બાહેરનો દેખાવ અરધો જાનવર જેવો અને અરધો વનસપતીનોછે. એ અજબ જેવા જીવનો આકાર સાંપ ના જેવોછે, અને સાંપનીજ પેઠે જમીનપર પેટે ચાલેછે; પણ માથાને બદલે એક ઘંટના આકારનું ફુલછે કે જેમાં એક જા તનો ચીકટ રસછે. માખીઓ અને બીજાં પરાણીઓ તે ર સના વાસથી લોભાઇને તે ફુલમાં પેવસ થાએછે પણ તે ચી કટ હોવાથી તેઓ પાછાં બાહેર નીકલી શકતાં નથી; જેવી માખીઓ અંદર જાએછે કે ફુલ બંદ થાઇ જાએછે અને જાં હાંલગી તે હજમ થાએ તાંહાં લગી બંદ રેહેછે; અને જે હ જમ થવા જોગ નહી હોએ તે પછી બાહેર કાહાડી નાખેછે. એ જાનવરની ચામડી જહાંડના પાતરાંને મલતી આવેછે અ ને તેનું ગોસ સફેદ હોએછે કે જે માંખીઓ ઘણુ પશંદ કરે છે. ખરેખર એ પરાણી ઘણી તાજુબી ઉપજાવનારછે.

આકલમંદ પુરૂશોમાં સાધારન અકલના વાંધા ! સર આઇશાક નીઉટનને શીઆલાની રૂતુમાં એક સાંજના ઘણી ઘંડી લાગી તેટલા વાસતે એક તુરત સલગાવેલી સગ ડી આગલ પોતાની ખુરશી લઇને બેઠો. આસતે આસતે સઘલો આતશ સલગીઓ તેથી નીઉટનને એટલીતો ગરમી લાગી કે તેણે ચાકરને બોલાવા માટે બારી જેથી ઘાંટ વ ગાડીએ પણ ચાકર હાજર નહી હતો. જારે નીઉટન ગરમી થી કરીને અરધો પોણો ભુંજાઇ ગએઓ તારે તેનો ચાકર તે ની આગલ આવેઓ. નીઉટન મોટો પોકાર મારીને બોલ ઓ કે એ આલસુ માણસ જલદીથી આએ સગડી ખસાર નહીતો ગરમીથી હું મરી જવશ. એ ઉપરથી ચાકરે જરા હ સીને કહેઉં કે સાહેબ તમો તમારી ખુરશી જરીક પછવાડે નહી લઇ શકો ? નીઉટને જવાબ દીધો ખરેખર મને એનો વીચારજ નહી આવેઓ.

જે ચીજને આપણે જોઇએ છઇએ, પણ અડકી શક તા નથી એ શું ? જ૦ ઓળો.

એક દરદી બાઇ એક ડાકટર પાસે દવા લેવા સારૂ ગઇ તારે ડાકટરે તેને જીભ બતાવાનું કહીઉ, તે ઉપરથી તે બાઇએ જીભ બાહાર કાઢીને બતાવી, ડાકટરે જરા વધારે કા ઢવાનું કહીઉ તો તેમ કીધું, વળી તરીજી વાર વધારે બાહાર કાઢવાનું કહીઉં એટલે તે બાઇ ચીરડાઇને બોલી ઉઠી કે ડા કટર સાહેબ શું અમો બઇરાંની જીભને તે કાંઇ છેડોછે કે ન હીં જે તમે બાહાર કાહાડ બાહાર કાહાડ કરેઆ કરોછો.

જે ધણી મરતા સુધી ધરમ કરવો મુલતવી રાખીઆ કરેછે તે (તેને વીશે જો ખરૂં મત આપીએતો) પારકાને ટો પી પેહેરાવેછે એમ થવાનું.

નેકી ખુશબોદાર વસતુઓના જેવીછે અને જેમ જેમ તેને બાળીએ અથવા કચરીએ તેમ તેમ તે વધારે ખુશ બો આપવાની; કેમકે સંપતીના વખતમાં માણસનું મન ખરાબ કામ બોળવા તરફ ઘણું જાએછે અને વીપતીની વ ખતે સારાંની બોળ તરફ ઘણું લાગેછે.

કાચ બનાવાની રીત કેમ શોધી કાહાડી—પ લીની નામનો આગલા વખતનાં જે નામીચો ફીલસુફ થઇ ગ એછે તે એવું કેહેછે કે કેટલાએક વેપારીઓ સુરોખાર લઇને જતા હતા તેઓએ કારમલ નામના પાહાડમાંથી એક નદી વે હેછે તાંહાં વીસામો લીધો. તાંહાં તેઓને કાંઇ પકાવાની જ રૂર પડી પણ ચુલો કરવાને પથરા મલી આવેઆ નહી માટે પોતાની પાશે સુરો ખાર હતો તેના કટકા મુકીને ચુલો કીધો. એવું બનેઉ કે આસતે આસતે સુરા ખારના કટકા આતસથી પીગલવા માંડીઆ અને પાસેની રેતી સાથે મલી જાઇને તેમાંથી પારદરશક પદારથ નીપજેઉ કે જે બેશક કા ચ હતો.

વખતનો બરાબર ઊપીઓગ—લારડ એલેનબરો એક વખત પાદશાહી દરબારમાં ગએઓ હતો તાંહાંના બોલનારે પોતાનું ભાશાણ પુરૂં કીધું તેની અગાઉ તેણે તે જગા છોડી તે જોઇને એક પુરૂશ બોલીઓ કે શું તમો જાવોછો ? તે ઉપરથી લારડ એલનબરોએ જવાબ દીધો કે હા હું જાઉ છું મને મારા વખત વીશે બોદાને જવાબ આપવોછે.

એક તકરારખોર માણસ—એક સખશ એક વખતે કોઇ હુજતીઆ સાથે કોઇ બાબદ ઉપર તકરાર કરવા બેઠો પણ તે કાંઇ શમજે નહી અને પોતાની જીદ પકડી બેઠો તેઆરે તેણે તેને કહેઉ કે જેમ બેને બે ચારછે તે કેવું શાફ દીશેછે તેજ પરમાણે આ વાત પણ શાફ ખુલલીછે. તેઆરે તે હુજતીઆએ જવાબ દીધો કે બેનબે ચાર કેમ થાએ છે તે પણ હુ કબુલ રાખતો નથી કાંએકે બેને બેતો બાવીસ થાએછે.

પોતાનાજ દુશમન તે એજ. કે જે પોતાના સઘળા પઇસા ઉડાવી દેછે; પોતાના ભાઇબંધોને દોસતીના હકમાં પોતાની તરફથી ચીઠીઓ લખવાને તથા મતાં કરવાને તથા જામીન થવાને કેહેછે; પોતાનાં પાસેનાં સગાંને દેવાંમાં નાખે છે; તથા પોતાની બાએડીને તથા છોકરાંઓને કંગાલીમાં નાખીને બીજા ધરમ ઉપર જાએછે તે.

કોઇએ આપણને ચીડવીઆ હોએ તેને માફ કરવું તે એ એક મોહોટા મનની નીશાનીછે.

અનુંભવ એ એક ખીસામાં રાખવાનો હોકાઆંતરછે પણ ઘણાજ થોડા માણસ રસતો ખોએઆની અગાઉ તેની તરફ નજર કરેછે.

નેપોલીઅન કેહેછે કે અગનાન ઉપર ફતે મેળવવી તેજ ફકત એક ફતેછે. જેમાં કંઇજ આંસુ પડતાં નથી.

સર જમશેદજીનો રાસડો.

—o—

(જુનેગઢદેરૂં તારૂં રે, સોદાગર સુંદર—એ રાગનીછે.)

તારી કીરતી તેતો તાજી, બહુ લોકમાં બીરાજી,
ગગનમાં રહી ગાજી રે—સર જમશેદજી—૧
વખાણેછે વાટે ઘાટે, હેતે લોકો હાટે હાટે,
મોટો પુનીઅસાળી માટે રે—સર જમશેદજી—૨
કીધી તેં રૂડી કમાંણી, અફલ અખુટ ચાણી,
લક્ષમી વડાવી જાણી રે—સર જમશેદજી—૩
લાખોનો ધંધો ચલાવીઓ, ફીરંગીમાં ખુબ ફાવીઓ,
ચીનમાં તું ધપો ચાવો રે—સર જમશેદજી—૪
જગ ખપે તને જાણો, વીલાએતમાં વખાણો,
પારલમેંનટે પ્રમાંણો રે—સર જમશેદજી—૫
ચઉટાનો મોટો ચોવટીઓ, નામીએ તું નાણાવટીઓ,
તું વીલાએતી વાણુવટીઓ રે—સર જમશેદજી—૬
અખુટ ખરચ આપીઆં, થીર દવાખાનાં થાપીઆં,
દરદીનાં દુખ કાપીઆં રે—સર જમશેદજી—૭
પુનામાંતો પેઠી તારી, મુંબઈમાં મેડી તારી,
ચીનમાં કચેરી તારી રે—સર જમશેદજી—૮
પાંણીનાં પરવ બાંધીઆં, આપીઆં ઘણાં અંન રાંધીઆં,
તુટેલાં તળાવ સાંધીઆં રે—સર જમશેદજી—૯
જોપો દેશ મોટો છોટો, નર ભાએગશાળી મોટો,
જડે નહી તારો જોટો રે—સર જમશેદજી—૧૦
નાતના લોકોએ જાણીઓ, પરનાતીએ પ્રમાંણીઓ,
વીધે વીધેથી વખાંણીઓ રે—સર જમશેદજી—૧૧
ઇશવરે જો આપીઉં નાણું, ઉપીઓગમાં તેં આણું,
સરસ શોભાવી જાણું રે—સર જમશેદજી—૧૨
જનમ ચરીત્ર તારૂં, પરમ પવીત્ર ધારૂં,
થશે ઈતીહાસ સારૂં રે—સર જમશેદજી—૧૩
કીધાં મોટાં કામ કેવાં, જગમાં વીખીઆત જેવાં,
બીજાથી ન બને એવાં રે—સર જમશેદજી—૧૪
સુધારાનો સ્થાપી પાયો, પેહેલવાન તું લખાયો,
દેશમાં તું થયો ડાયો—સર જમશેદજી—૧૫
નાંમીચી નીશાળ તારી, તેવી ઇસપીટાળ તારી,
સરસ સંભાળ તારી રે—સર જમશેદજી—૧૬
પુન્ય પાયો રોપીઓ પાકો, શોભાવીઓ મુંબઇ ઇલાકો,
સરસાઈમાં તેં કીધો શાકો રે—સર જમશેદજી—૧૭
લોકોની મદદે લાગી, ભારે ભારે ભીડ ભાંગી,
તેથી પુરી પરીત જાગી રે—સર જમશેદજી—૧૮
પંડીતે લખેલી પાને, કીરતી કોઇ શુને કાને,
માણશો સંતોશ માને રે—સર જમશેદજી—૧૯
માન હીંદુસતાંન પામે, નકી તેતો તારે નામે,
દીપાવું તે તારા દામે રે—સર જમશેદજી—૨૦
રૂડી રાજ રીતી તારી, ચીતમાં જોતાં વીચારી,
સજ્જનોને લાગે સારી રે—સર જમશેદજી—૨૧
જીવનબાઇએ ભલે જાયો, પરથવી વીશે પંકાયો,
ગામો ગામ તું ગવાયો રે—સર જમશેદજી—૨૨
આશીશ કહે કવીયો, જીજીભાઈના કુળ દીવો,
વરશ હજારો જીવો રે—સર જમશેદજી—૨૩
વધે સરવે થકી સારો, પુત્ર પરીવાર તારો,
એજ આશીરવાદ માહારો રે—સર જમશેદજી—૨૪

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું — મેએ ૧૮૫૯. — આંક ૫ મો

લાએકીવાળી ઓરત.

લેડી મેરી માંનટેગ.

—o—

લાએકીવાળી અને વખણાએલી ઓરતોની શં
ફમાં આ ઊપલી સ્ત્રીએ પોતાનું નામ દુનીઆમાં પર
સીધ કીધુંછે. વેહવાર ઊપીઓગી કાગલ પતર લ
ખવાના કામમાં ઈંગલંડ મધે કોઈ પણ સ્ત્રી ઘણી ના
મીચી થઈ ગઈ હોએ તો તે લેડી મેરી માંનટેગછે. તે
સ્ત્રી ઈસવી સન ૧૬૯૦ માં જનમી હતી. તે "કીંગ
સટંન". ના અમીરની દીકરી હતી. તેની મા તેને ઘ
ણીજ નાહાની મુકીને મરણ પામી હતી; તેથી તેને ઊ
છેરીને મોટી કરવાની તથા કેળવણી આપવાની સઘળી
સંભાલ તેના બાપને લેવી પડી હતી. લેડી મેરી માં
નટેગનું મન નાહાન પણથીજ વીદીઆ ભીઆસ કર
વા પછવાડે લાગેઊં હતું. તેણીએ ઈંગરેજી ભાશા
ની ખુબ માંહીતગારી મેળવી એટલુંજ નહીં પણ ઈટે
નાની, લાટીન તથા ફરેંચ ભાશાનો રૂડો અભીઆસ
કીધો. *તે જેમ જેમ મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ તેના
માં વીદીઆની રૂચી વધતી ગઈ. તેની ઊમરની બી
જી સ્ત્રીઓ પોતાનો વખત વગર ઊપીઓગી ગમત
માં કાહાડતી હતીઓ તેમ લેડી માંનટેગ કરતી નહીં હ
તી. બાવીસ વરસની થઈ તારે તેણીએ "એડવરડ
માંનટેગ" સાથે પોતાના લગન કીધાં. એડવરડ માં
નટેગ પારલેમેંટ સભાનો એક પરખીઆત અધીકારી
હતો અને પરણેઆ પછી બે વરસે તીજોરી ખાતાનો
મોટો ઓધો તેને આપવામાં આવેઓ હતો. ઈંગલં
ડનો રાજા પેહલો જારજ, લેડી માંનટેગની ખુબસુરતી
થી જેટલો ખુસી થએઓ તેથી વધારે ખુસી તેની વાત
ચીત અને ચાલાકીથી થએઓ હતો. તેમજ ઈંગલંડ
ના વીદવાનો તથા બીજાઓ એ સ્ત્રીની લાએકી તથા
હોશીઆરી જોઈને ઘણાજ ખુસી થએઆ હતા.

લેડી માંનટેગના લગન થએઆ પછી ચાર વ
રસે તેના ભરથારને ઈંગલંડની દરબારે તુરકીની દર
બારમાં એળચી દાખલ મોકલેઓ. તે વેળાએ ઈઊ
રોપખંડમાં મોટી લડાઈનો હીગામ હતો તેવું છતાં પ
ણ તે સ્ત્રીએ પોતાના ભરથાર સાથે દુરના મુલકમાં જ
વાને હીંમત કીધી. તે જારે તુરકીની દરબારમાં જઈ
પોંહોંચી તારે તે તુરકી લોકોની ચાલ ચલણ તથા તેમ
ના રેવાજથી સારી પેઠે વાકેફ થઈ. તેણીએ પોતા
ની બેહેન જે ઈંગલંડ મધે હતી તેની સાથે તથા બી
જી કેટલીએક વીદવાનોની સાથે કાગલ પતરનો વેહેવા
ર રાખીને તેઓને તુરકી લોકોના રેવાજથી તથા તેમ
ની ચાલ ચલગતથી વાકેફ કીધા. તેણીને જે નવાઈ
સરખું માલુમ પડેઊં તેનું વરણન એવીતો રસીક અને
સુંદર ભાશામાં કીધું કે સરવે લોકો તે વાંચીને ખુસી
થતાં હતાં.

લેડી માંનટેગે પોતાનું નામ વેહવાહર ઊપીઓ
ગી કાગલ પતર લખવામાં જેવું જાણીતું કીધું તેથી વ
ધારે જાણીતું હજારો બાલકોના જીવ બચાવવામાં કી
ધુંછે. એના વખતમાં ઘાતકી સહીઅડનો મરજ ઈઊ
રોપખંડમાં બહુ ફેલાએલો હતો અને ગઊસીતલાની
શોધ થઈ નહીં હતી. પણ તુરકી લોકો એ ઘાતકી મ
રજનું જોર નરમ પાડવાને જે ઊપાએ કામે લગાડતા
હતા તે ઊપાએ ઊપર લેડી માંનટેગે ખુબ ધેઆન આપે
ઊં. તે ઊપાઓ એ હતોકે સહીઅડ વાળા બચાના બદ
ન ઊપરથી ચેપ કાહડીને બીજા બાલકને લગાડેઆથી
સહીઅડ આવતા હતા, પણ તેનું જોર પેલાં સહીઅડના
કરતાં ઘણુંજ નરમ દીસતું હતું. આ વાતથી ઈંગલંડ

ના લોકોને વાકેફ કરવાની અગાઊ પોતાનાજ બચ્ચાં ઊપર અજમાએસ કરીને પોતાની ખાતરી કરી લેવાને તેણીએ વાજબી ધારેઊં. તેણીએ પોતાનાં નાહાના છોકરાને ચેપ મુકાવી જોએઓ. તેથી છોકરાને સારૂ થએઊં. તેણે આ વાત ઈંગલંડ લખી જણાવી પણ ઈંગલંડનાં લોકોએ તેને હસી કાહડી. જારે તે પોતે પોતાના ભરથાર સાથે ઈંગલંડ ગઈ તારે તેણીએ લોકોને ઘણુંબી સમજાવેઊં. પણ ઈંગલંડના લોકોએ તેના બોલવા ઊપર મુદલ ધેઆન આપેઊં નહીં. કારણ તેઓનો પકો વીચાર હતો કે સહીઅડકાકાનો રોગ કોઈ પણ દવા દારૂથી મટનાર નથી. લેડી માંનટેગે જેમ વધારે બજીદ થઈને વાત કીધી તેમ લોકો તેને વીશે માઠું બોલવા લાગેઆ. પણ આ હીંમતવાન અને સાહસીક ઓરત તેઓથી હઠી નહીં. તેણીએ કેટલાએક નામીચા ડાકટરોને બોલાવેઆ. તે ડાકટરોની હજુરમાં તેણીએ પોતાની ૬ વરસની દીકરી ઊપર સીતલાનો ચેપ લગાડેઓ. છોકરી સારી થઈ. હવે તેના બોલવા ઊપર તે ડાકટરોનો તથા બીજાઓનો ભરૂસો આવેઓ. બીજા લોકોએ પોતાના બચાંઓ ઊપર અજમાએસ કરવા માંડી. પાદશાહી કુંટબ મધે કેટલાંએક છોકરાંઓને એ લાએકીવાળી સીએ ચેપ લગાડેઓ. તેઓ સંધા સારા થઆં. આ વીશેની ખબર ઈઊરોપમાં જલદીથી ફેલાવો પામી અને ડાકટર જેનર નામના શખસે ગઊ સીતલાની શોધ કીધી તેની અગાઊ આ પરોપકારી અને કુળવાન સીએ હજારો બાલકોના પરાણ બચાવેઆં !!

સન ૧૭૨૯ માં એટલે લગન થએઆ પછી ૨૭ વરસે એ સીની તનદરૂસતીમાં બીગાડ થએઓ. તેથી હવા ફેર બદલ કરવાને એ વરસમાં ઈંગલંડથી નીકળી. તેણીએ પોતાના ભરથારની રજા મેળવી અને ઈંગલંડથી વેનીસ તરફ ગઈ. તાંહાં તેની તનદરૂસતીમાં સુધારો થએઓ, તેનું મન ઘણું ચપળ હતું તેથી હઈંથી તહીં મુસાફરી કરીને પોતાના જનાનમાં ઊમેરો કરવાને તેણીનું મન લાગેઊં. ઈઊરોપના જે જે જાગોમાં તે ગઈ તે તે ઠેકાણે તેને ઘટતું માન મલેઊં અને સંતોસ તથા સબુરીથી રહી. તે જારે તારે પોતાના ભરથારને કાગલ લખેઆ કરતી હતી. સન ૧૭૬૧ માં તેણે પોતાના ભરથારનાં મરણની ખબર સાંભળી તેથી તેને ઘણી દલગીરી ઊપજી અને પોતે તરત ઈંગલંડ જવાને નીકળી. દલગીરીએ તેણીના મન ઊપર એટલીતો અસર કીધી હતી કે એક ઈઆદોહડ વરસમાં તે ઈંગલંડ ગઆ પછી મરણ પામી.

તેના મરણ પછી તેના હાથે લખેલાં પુસતકો તથા કાગલ પતરો જે તેણીએ પોતાના મરણની એક વરસ અગાઊ કોઈ નામીચા પુરૂશને આપેઆં હતાં તે છપાઈને બાહાર પડેઆં. તે બાહાર પડેઆથી લોકો તે સીની હોશીઆરી ઊપર ઘણાજ અચરતીથી જોવા લાગેઆં; અને તેની પુરૂશના જેવી સમજ શકતી વીશે તથા તેના બારીક અને ઊંડા વીચાર વીશે ઘણીજ તારીફ કરવા લાગેઆ.

ગુજરાત પરાંતનો જાણવાજોગ હેવાલ.

ભાઈઓ! આપણો સંબંધ ગુજરાત પરાંત સાથે ઘણોછે. આપણે જે ભાશા બોલીએછે તે એ પરાંતની ભાશાછે. આપણા વડીલો અને સગાં વાળાંઓનો મોટો ભાગ આજ કેટલીએક મુદત થએઆ ગુજરાત પરાંત મધે વસતો આવેઓછે. પારસીઓ ઈરાન મધેથી ઈઅજદેજરદ બાદશાહના મરણ પછી મુસલમાનના જુલમી દસતથી નાહસીને પેહલ વેહલા હીંદુસથાનમાં ઊતરેઆ તારે ગુજરાત પરાંતમાં દીવ નાંમના ટાપુમાં આવીને વસેઆ હતા. એ વાતને ૧૧૫૦ કરતાં વધારે વરસ થએઆં. દીવમાં ૧૯ વરસ રહા પછી પારસીઓની સંખીઆ ઘણીજ વધી ગઈ અને સંજાન તથા નવસારી, ગંદેવી, સુરત વગેરેની ગુજરાત મધેની ઘણીએક જગાઓમાં જેમ જેઓને સંવલ પડેઊં તેમ વસેઆ. આ કારણોને લીધે જેમ ગુજરાતી હીંદુઓનો સંબંધ ગુજરાત પરાંત સાથેછે તેમ પારસીઓનો સંબંધ એ પરાંત સાથે કાંઈ ઓછો નથી. વાસતે આપણને દરકારતછે કે જે પરાંત સાથે આપણો એટલો બધો સંબંધછે તે પરાંતની કેટલીએક મુખતેસર હકીકતોથી વાકેફ થઈએ.

ગુજરાત પરાંત લંબાઈમાં ૨૨૦ માઈલછે અને પોહોલાઈમાં સરાસરી ૧૮૦ માઈલછે. એ પરાંતની ઊતર દીશાએ અજમીર આવેઊંછે. ઊગમણ દીશાએ માળવા અને ખાનદેશનો ભાગ આવેઓછે; દખણ દીશાએ સમુદર અને ઓરંગાબાદનો પરાંત આવેઆ

છે; અને આઠમણ દીસાએ કછ અને સમુદર આવેઓ છે. અકબર બાદશાહના વખતમાં ગુજરાતની હદ ઠેઠ દમન સુધી ગણાતી હતી. ગુજરાત પરાંતનો ઘણોખરો ભાગ ઈંગરેજ સરકાર તથા ગાએકવાડના તાબા હેઠળછે. જે ભાગ ઈંગરેજ સરકારના તાબા હેઠળછે તે ભાગ ઝીલાઓને નામે ઓળખાએછે. જે ભાગ ગાએકવાડ તથા બીજા ખંડણીઆ રાજાઓને તાબેછે તે ઈલાકા અથવા સંસથાનને નામે ઓલખાએછે. ગાએકવાડ ઈંગરેજ સરકારને ખંડણી આપેછે. ગુજરાત પરાંતના બાર ભાગ નીચે મુજબ કરવામાં આવેઆછે.

ઝીલા.	ઈલાકા.	સંસથાન.
૧ સુરત	૫ કાઠીઆવાડ	૯ ગાએકવાડ
૨ ભરૂચ	૬ પાહલણપુર	૧૦ ખંબાત
૩ ખેડા	૭ મહીકાંઠા	૧૧ રાજપીપલા
૪ અમહદાબાદ	૮ રેવા કાંઠા	૧૨ પંચ માહાલ

પેહલા ચાર જીલાઓનો કારોબાર ઈંગરેજ સરકાર ચલાવેછે. સુરત જીલામાં ૧૩ પરગણાછે; તે પરગણાઓમાં સઘળા મળીને ૭૮૮ ગામછે અને તેની વસતી સંઘળી મળીને નજદીક પાંચ લાખની ગણવામાં આવીછે. ભરૂચ જીલામાં ૯ પરગણાછે અને તેમા સંઘળા મળીને ૪૧૨ ગામછે અને આસરે ૨॥ લાખ માણસની વસતી ગણાએછે. ખેડા જીલામાં ૭ પરગણાછે; સઘળા મળીને ૫૫૪ ગામછે અને ૫ લાખ ૮૫ હજાર માણસની વસતીછે. અમહદાબાદ જીલામાં ૭ પરગણાછે, સઘળા મલીને ૧૦૮૮ ગામછે અને આસરે ૬ લાખ માણસની વસતી ગણવામાં આવીછે. જીલાઓનો કારોબાર ચલાવવાને દરએક જીલા ઊપર ઈંગરેજ સરકાર એક કલેકટર તથા માજીસટરેટને નેમેછે. તે અમલદારે સરકારી મેહસુલ અથવા આમદાની વસુલ કરેછે, સરકારની તરફથી ખરચ ચલાવેછે, મુલકી તથા ફોજદારી કામ ચલાવેછે અને લોકોના લાભને વાસતે હરએક બંદોબસત કરેછે. તેના હાથ નીચે મદદ કરનારા બીજા અમલદારો હોએછે.

બીજા ચાર ઈલાકા તથા ચાર સંસથાનો ઊપર ગાએકવાડ સરકાર તથા બીજા ખંડણી આપનારા નાહાના રાજાઓ કારોબાર ચલાવેછે. તે રાજાઓના કામ કાજ ઊપર નજર રાખવાને તથા જુદા જુદા રાજાઓમાં માંહોમાંહે તકરાર પડે તે ચુકવી આપવાને તથા તેઓ એક બીજા ઊપર લુટ લડાઈ કરે તેનો અટકાવ કરવાને તથા દરએક રાજા પાસે જે ખંડણી લેણી હોએ તે વસુલ કરવાને ઈંગરેજ સરકાર દરએક ઈલાકા તથા દરએક સંસથાન ઊપર એક અમલદાર ઠેરવેછે; જે "પોલીટીકલ એજંટ" એટલે સરકારનો આડતીઓ એવે નામે ઓલખાએછે.

ગુજરાત પરાંતની જમીન રસાળ અને ફલવંત છે. તેમાં ઘણી ઘણી નદીઓ વેહછે; તોપણ કેટલીએક જગોએ પાણીની ઘણી તાંણ પડેછે. મહી નદીની ઊતર દશાની રેતીની જગોમાં ૮૦ થીતે ૧૦૦ ફુટ સુધી કુવાઓ ઊંડા હોએછે. અમહદાબાદ મુકીને તેથી ઊતર દીશાએ કેટલીએક જગો આગળ કુવાઓ ૩૦૦ ફુટ ઊંડા હોએછે; તેથી માણસોને પાણી મેળવતાં ઘણી મુશકેલી પડેછે. પણ એવી તાંણવાળી જગાઓ ગુજરાતમાં ઘણીજ થોડીછે અને ઠેકાંણે ઠેકાંણે નદીઓ તથા નાળાઓ દીઠામાં આવેછે. ગુજરાતનો કેટલોએક ભાગ એવોછે કે તે ઠેકાંણે પથરનો એક કકડો જોવામાં આવતો નથી. વલી થોડીએક જગોએ પથર શીવાએ બીજું કંઈજ દીઠામાં આવતું નથી. નાહાના નાહાના નાલાંઓ હોએછે તે વરસાદના દીવસમાં એટલાંતો મોટાં થઈ જાએછે કે તેમાંથી હોડી અથવા નાવ વગર બીજે પાર જવાઈ શકાતું નથી. ગુજરાતમાં કેટલાએક તલાવ તથા કુવાઓ ઘણા નામીચાછે, એક તલાવ વડોદરાની પાસેછે તેની ઊપર કેહછે કે નવ લાખ રૂપીઆ ખરચ થએઆછે.

ગુજરાત પરાંતમાં બહરામણ, વાણીઆ, બોરા, પારસી, વગેરેના ઘણાએક લોકો વસેછે. તેમાં ગરાસીઆ, ચારણ, બારોઠ, અથવા ભાટ, અને કોલી એ નામો વાંચનારી બાઈઓના કાન ઊપર કદાચ નહીં પડેઆ હોએ. પણ એ નામો ગુજરાતમાં ઘણાજ સાધારણ થઈ પડેઆછે. જેઓ જમીન તથા ખેતરોના માલેકપણાનો હક ભોગવતા હતા તેઓના ખાનદાનના તથા જેઓ ભોગવેછે તેઓ ગરાસીઆને નામે ઓલખાએછે. ભાહાટ અથવા બારોઠ લોકો મોહોડેથી કવીતા બોલીને તથા ભીખ માંગીને પોતાનું ગુજરાણ ચલાવેછે. તેઓમાં કવીતા કરવાની એવીતો શકતી હોએછે કે રાજાઓની દરબારમાં અથવા હરએક જગોએ ઊભાં ઊભાં ચાલતા દેખાવ ઊપર કવીતા જોડીને બોલેછે. ચા

રન લોકો ભાટ લોકોને મળતા આવેછે પણ તેઓ પા
સે બળદોની પોઠ હોએછે અને ઘણે અથવા હરએક
વેપારની ચીજ પોઠ ઊપર ઘાલીને એક ગામથી બીજા
ગામ લઈ જાએછે. એ પોઠ વણજારને નામે ઓ
ળખાએછે. કોલી લોકો લુટારાવેનો ધંધો કરેછે.
તેઓનો અગાઊના વખતમાં ભારી જુલમ હતો.
કોઈ પણ મુસાફર તેઓની ચુંગાલમો ફસેઆ વગર
રેહેતો નહીં હતો. ઈંગરેજ શરકારે આજ થોડાંએક વ
રસ થઓં તેમનું જોર નરમ પાડી નાખેલુંછે. તો
પણ તેઓ જોગવાઈ મળે લુટફાટ કરેછે. મહી નદીના
કાંઠા ઊપર લુટારૂં કોલીઓ ઘણા વસેછે. ગુજરાતમાં
જેટલા બહરામણો વસેછે તેઓની જુદી જુદી ૮૪
નાતો થએલીછે અને દરએક નાતમાં વળી બીજા કેટ
લાએક તડ અથવા ભાગો પડેઆછે. તેમાં સહુથી
મોટી જાત નાગર બહરામણોની કેહવાએછે. નાગર
બહરામણો ઘણું કરીને રાજદરબારી કામમાં ઘણા
ચાલાક હોએછે. ગુજરાત મધે દેશી રાજાઓની દર
બારના કારોબારમાં નાગર બહરામણો આગેવાન
હોએછે. નાગર બહરામણની સ્ત્રીઓ ઘણું કરીને વાંચ
વા લખવાની કેલવણી પામેલી તથા ઘરબારના કામ
કાજમાં ઘણી ચંચલ હોએછે. બીજા બહરામણો ત
થા હીંદુઓ કરતાં તેઓ સવરૂપે ઘણું કરીને વધારે
ખુબસુરત હોએછે. બહરામણો માહાદેવ અથવા શીવ
ને પુજેછે. ગુજરાત મધે વાણીઆઓની જાત ઘણી
છે તે મધે બે જાત મુખીઅછે, સાવક અને વઈસનવ.
અગાઊ સઘલા વાણીઆઓ સ્રાવક એટલે જઈન ધર
મ પુંજનારા હતા પણ તરણસો વરસ ઊપર વલભ
નામનો એક બહરામણ પેદા થએાે અને તેણે વઈ
સનવ અથવા વળભાચારીઅનો
પંથ ઊભો કીધો. ગુજરાતમાં
જઈન ધરમ પાલનાર વાણી
આઓની સંખીઆ વઈસનવ
વાણીઆઓ કરતાં ઘણીજ વ
ધારે માલુમ પડેછે. ગુજરાતમાં
જઈન લોકોએ મોટાં મોટાં દેહ
રાંઓ બંધાવેલાંછે. તેઓ બુધ
અથવા પારસનાથની મુરતીને
માનેછે. તે મુરતીનું ચીત્ર હ
ળોએ અતરે આપેલું છે.

બુધનો ધરમ ફકત હીંદુસથાનમાંજ નહીં પણ
એશીઆખંડના ઘણાએક દેશોમાં ઘણો પસરેલોછે.

ગુજરાતમાં ઘણું કરીને સઘળા શેહરોમાં બોરા
ઓ માલુમ પડેછે. તેઓ જાતે ઘણા ચંચલ અને ઊ
દીઓગીછે. તેઓની ઊતપતી વીશે તેઓ પોતે અ
ણજાણછે તોપણ કેટલાએક એવું કેહેછે કે તેઓ અસલ
ખંભાત તથા તેની આસપાસના હીંદુઓ હતા. તેઓના
મુખીઅ મથકો સુરત અને બરાહનપુરછે. સુરતમાં તેઓ
નો મોટો મુલાં રેહેછે. ગુજરાતના ઘણાખરા શેહરો
તથા ગાંમડાઓમાં પારસીઓ પણ ફેલાઈ ગઓછે.
તેઓ દીવથી જારે સંજાન તરફ ગઓ તારે તાંહાં
ના રાજા જદુરાણાએ તેઓ પાસેથી કેટલીએક કબુલાતો
કરાવેઆ પછી પોતાના ગામમાં વસવા દીધા. જે કબુ
લાતો કરાવી તે એ હતી કે પોતાની અસલ ભાશા
છોડી દેઈને ગુજરાતી ભાશા વાપરવી, અસલ પોશાક
કાહાડી નાખીને હીંદુનો પોશાક પેહરવો, લગન તથા
બીજી બાબતોમાં હીંદુઓની રીતભાત પરમાણે ચાલ
વું. આજ કબુલાતને લીધે પારસીઓની અસલ ભા
શા તથા તેમનો અસળ પોશાક બદલાઈ ગએાે
એટલુંજ નહીં પણ હીંદુઓના કેટલાએક અણઘટતા
રેવાજો તેઓએ અખતીઆર કીધા જે રેવાજને હજુ
વલગી રેહવાને પારસીઓની ઘણીખરી સ્ત્રીઓ હુજત
કરેછે. ગુજરાતના ખેડુતો કુણબીઓને નામે ઓલખા
એછે. કેટલાએક બહરામણો તથા બારોટો પણ ખેતી
વાડીનું કામ કરેછે. એ કુણબીઓની હાલત ઘણી
માઠીછે.

મુગલાઈ રાજના વખતમાં ગુજરાતનો વેપાર
જેવી સારી હાલતમાં હતો તેવો કોઈ પણ વખતમાં ચા
લેઓ નથી. ગુજરાતમાં રૂ, અનાજ, ગુંદર અને
બીઆ વગેરેની મુખીઅ જણસો પાકેછે. સુરતના
કાપડ વણવાના કારખાંના આગલ વખણાતાં હતાં પ
ણ હાલ ઈંગલંડથી શાંચાથી વણાએલું કાપડ આવ
વા લાગેઆથી તે કારખાના એકદંમ પડતી હાલતમાં
આવી પડેઆંછે. ગુજરાત પરાંતમાં એવી ચાલ હતી
અને હજુરબી કેટલેએક ઠેકાણે એવી ચાલછે કે જારે
વેપારી ભાગે તારે પોતાની દુકાંનમાં અથવા પેહડીમાં
એક દીવો સલગાવીને મુકે અને જાંહાંસુધી તેના માં
ગનારાઓ તેનો હીસાબ તપાશે તાંહાંશુધી તે છુપાઈ
બેસે. આ દીવા મુકવાનીજ ચાલથી જારે કોઈ વેપા

પ્રીન્સેસ લુઈશા

પ્રીન્સેસ હેલીના

નામદાર રાણી વીક્ટોરીઆ અને તેની સાહાજાદીઓ.

રી લાગેછે તારે તેણે દીવાલું કાહાડેલી એવું નામ આપવામાં આવેલું છે.

ગુજરાતનું પાએ તખત શેહેર અમહદાબાદ કેહવાએછે. તે શેહેરની પાસેથી સાબરમતી નદી વેહેછે. એ શેહેર દીનપરદીન સારી હાલતમાં આવતું જાએછે. એ શેહેર સુલતાન મેહમદે ઈ૦ સ૦ ૧૪૧૧ માં સથાપેલું હતું. તે ઊપરથી એ શેહેરનું નામ અહમદાબાદ પડેલું છે. એ શેહરમાં હાલ ૧૨૦૦૦૦ માણસની વસતી ગણાએછે. ગુજરાતના બીજાં મુખીઅ શેહેરો સુરત, ભરૂચ, ખેડા, વડોદરા, રાજકોટ, જુનાઘડ, તથા ઘોઘા ભાવનગર કેહેવાએછે. મુખીઅ અને મોટી નદીઓ, નરબદા, તાપી, મહી અને સાબરમતીછે. નરમદા નદીની સઘળી મળીને ૭૦૦ માંઈલની લંબાઈ કેહવાએછે. તે નદીની પાસે ભરૂચનું શેહેરછે. તાપી નદીની લંબાઈ ૪૬૦ માઈલનીછે અને તે ઊપર સુરત શેહેર આવેલું છે.

નામદાર રાણી અને તેની શાહાજાદીઓ.

—o—

વાંચનારી બાઈઓ તમારી સેવામાં હમો આ વેળાએ આપણી માઆળુ રાણી અને તેની સાહાજાદીઓનું એક ચીતર મુકીએ છઈએ. નામદાર રાણી વીકટોરીઆએ પોતાની રઈઅતનો જેટલો પીઆર મેળવેઓછે તેટલો દુનીઆ ઊપરના કોઈ પણ પાદશાએ મેળવેઓ નથી. નામદાર રાણીને લોકો બહુ ચાહેછે એટલુંજ નહીં પણ તે નામદારના ભરથારને તથા તેની સાહાજાદી તથા સાહજાદાઓંને ઈંગલંડના તમામ લોકો ખરા અને અંતકરણના પેઆરથી ચાહેછે. એ નામદારને પેટે હાલ નવ ફરજંદ મોજુદછે. પાંચ સાહજાદીઓ અને ચાર સાહજાદાઓ. પાસે જે ચીતરછે તે નામદાર રાણીનું તથા તેની પાંચ સાહજાદીઓનુંછે. આવતાં અંકમાં એ નામદારના ભરથાર પરીનસ આલબરટ તથા ચાર સાહજાદાઓનું ચીત્ર આપીશું. જુઓ આ પાસેનું ચીત્ર.

વચોવચ નામદાર રાણી વીકટોરીઆછે. એ નામદાર રાણીની ઊમર હાલ ૪૦ વરસનીછે. તે ૧૮૧૯ ના મેએ મહીનાની ૨૪ મી તારીખે જનમી હતી. તે ૧૮૩૮ ના વરસમાં ઈંગલંડની ગાદી ઊપર આવી હતી. તેજ વરસમાં પરીનસ આલબરટ સાથે પરણીહતી. તેને પેટે હાલ પાંચ સાહજાદી અને ચાર સાહજાદાછે.

ચીતરના દાબા હાથ ઊપર મથાલે તેની સઊથી મોટી સાહજાદી મેરી લુઈસાછે. તે નામદારની ઊમર ૧૯ વરસનીછે. તે ૧૮૪૦ ના નવેમબર મહીનાની ૨૧ મી તારીખે જનમી હતી. તેનાં લગન ગએઆ વરસના જાનેવારી મહીનાની ૨૫ મી તારીખે પરૂશીઆ દેશના સાહાજાદા પરીનસ વીલીઅમ ફરેડરીક સાથે ઈંગલંડ મધે થએઆં હતાં. તેને પેટે ચાલતા વરસના જાનેવારી મહીનાની ૨૬ મી તારીખે એક પુતરનો જનમ થએઓછે. એ સાહજાદી હાલ પરૂશીઆ દેશની "પરીનસેસ વીલીઅમ ફરેડરીક" એવે નામે ઓલખાએછે.

ચીતરના જમના હાથ ઊપર મથાલે બીજી સાહાજાદીનું ચીતરછે એ સાહાજાદીનું નામ "આલીસ માડ મેરી" કરીનેછે. તેની ઊમર હાલ ૧૬ વરશનીછે. તે ૧૮૪૩ ના એપરીલ મહીનાની ૨૫ મી તારીખે જનમી હતી. તે અને બીજી સાહાજાદીઓ હજુર કુવારીછે.

ચીતરની નીચે જમની બાજુએ તીજી સાહાજાદીનું ચીતરછે. એ સાહાજાદીનુ નામ "હેલીના આંગસટા વીકટોરીઆ" કરીનેછે તેની ઊમર હાલ ૧૩ વરસનીછે. તે ૧૮૪૬ ના મેએ મહીનાની ૨૫ મી તારીખે જનમી હતી.

ચીતરની નીચે દાબી બાજુએ ચોથી સાહાજાદીનું ચીતરછે. તેનુ નામ "લુઈસા કાથેરીન આલબરટા" કરીનેછે. તેની ઊમર હાલ ૧૧ વરસનીછે તે ૧૮૪૮ ના મારચ મહીનાની ૧૮ મી તારીખે જનમી હતી. ઊપલી ચારે સાહાજાદીઓ પોતાની લાએકીવાલી માતાના હાથ નીચે સારી કેળવણી પામેલીછે અને તરણ સાહજાદીઓ હજુર ઊતમ કેલવણી મેલવવામાં મસાહુર રહેલીછે. એ સઘળી સાહાજાદીઓ તેની લાએકીવાલી માતાના જેવી લાએકી વાળી અને રૂડી ચાલ ચલણનીછે.

ચીતરને મથાલે ઊપલી બે સાહાજાદીઓની વચે પાંચમી બાલક સાહાજાદીછે તે હાલ બે વરસની ઊમરનીછે. તે ૧૮૫૭ ના એપરીલ મહીનાની ૧૪ મી તારીખે જનમી હતી. તેનું નામ "બીઆટરીસ મેરી વીકટોરીઆ ફીઓડોર" કરીનેછે.

સાવકશાનો ટપકો.

(જોસીઓની ઠગાઇ.)

———o———

એક સાંજના સોરાબશા પોતાની હાફીસમાંથી ઘેર આવેઓ તારે તેણે પોતાની સ્રી માણેકબાઈને ગમગીન અને શોકમાં બેઠેલી દીઠી. સોરાબશા દરરોજ હાફીસમાંથી આવતા તારે માણેકબાઈ તેની સાથે હસી બોલીને વાતચીત કરતી હતી, પોતાના છોકરાંઓની ખબર અંતર કેહતી હતી અને સોરાબશાને ખુસી અને સંતોશ ઊપજે એવી મીઠી અને મધુર વાણીથી ઘેરબાર વીગેરેની વાત કરતી હતી. પણ ઊપલે દીવસે માણેકબાઈ દલગીર ભરેલા દેખાવમાં બેઠી હતી. સોરાબશાએ આવો માલલો જોઈને નરમ અવાજે માણેકબાઈને પુછેઊં—

“ પેઆરાં માણેકબાઈ તમો આજે એટલાં દલગીર કેમ છો ? તમારી તબીએત બગડી હોએતો આપણા ગોમસ ડાકટરને બોલાવીએ. પેઆરાં માણેકબાઈ, તમે બોલો; તમને શું થએઉંછે ? આજે એટલા બેહોસ કેમ છો ?”

માણેકબાઈ—“મારા વાહાલા ભરથાર, ડાકટરને બોલાવવાની કસી જરૂર નથી. મારી તબીએત સારીછે પણ મારા જીવને ગમતું નથી; વાસતે હું નીરાશ થઈ હંઈ બેઠીછું.”

સોરાબશા—“વાહાલી સ્રી તમારા જીવને કેમ ગમતું નથી તે હું જાણવા માંગુંછું. તમો દરરોજ ખુસ મીજાસમાં બેસીને મારી સાથે વાતચીત કરોછો અને આજે આવાં દલગીરી ભરેલાં કેમ બેઠાં છો તે જાણવાની હું ઈછા રાખુંછું.”

માણેકબાઈ—“મારી દલગીરીનું કારણ તમોને જણાવવાની જરૂર દીસતી નથી અને જણાવેઆથી કંઈ ફાએદાબી થનાર નથી.”

સોરાબશા—“માણેકબાઈ તમો જેવાં સમજુ સ્રી આવો આડો જવાબ દેશે એવું હું ધારતો નહીં હતો. વારૂં ખેર, પણ તમે મને જણાવો કે તમે શાવાસતે દલગીર છો ?

માણેકબાઈ—આજે આપણે ઘેર એક જોસી આવેઓ હતો. તે ઘણો ભલો અને હોશીઆર માલુમ પડેઓ. આપણી પડોસણ જરબાઈનો ટપકો જોઈને તેને સંઘલી વાતો કહી તે બોલેબોલ ખરી પડી. એ ઊપરથી મેં આપણા સાવકશાનો ટપકો દેખાડેઓ. તે ટપકો જોઈને બોલેઓ કે સાવકશાને “ધાતીયં દરમાં” છે તેથી અગીઆરમું વરસ ઘણુંજ ભારીછે. એ જોસીની આ વાત સાંભલી મારો જીવ ઘણોજ ઊદાસીમાં પડેઓછે. અને દલગીરી ઊપજે તેટલા માટે તે બીચારો જોસી પરથમ કેહવાને અંચકાતો હતો, પણ જારે મેં અને જરબાઈએ તેને ફરી ફરીને પુછેઊં તારે કહેઉં કે અગીઆરમું વરસ ભારીછે.”

સોરાબશા—“માણેકબાઈ, તમો આવાં ડાહેઆં, સમજુ અને ચંચલ થઈને ઠગારા જોસીથી કેમ ઠગાઈ ગએઆં ? એ જોસીઓની ઠગાઈ તમોને માલુમ નથી કે ઘેરે ઘેર બારણે જઈને તમારા જેવી ભોલી સ્રીઓને ઠગેછે તથા વેહેમમાં નાખેછે?”

માણેકબાઈ—“વાહાલા ભરથાર એ તમો શું બોલોછો ? એ જોસી બીજા ભટકનારા જોસીઓના જેવો ઠગારો નહી હતો, તે બીચારો કેવો ભલો હતો તે ઓના મોહડાંજ ઊપરથી માલુમ પડતું હતું અને વલી જરબાઈના ટપકાની સઘલી બીના કહી તે બોલેબોલ ખરી માલુમ પડી.”

સોરાબશા—“ જો એમજ હોએતો તમો તથા જરબાઈ એ જોસીથી પુરાં ઠગાએઆં અને એ જોસી કોઈ બડો પાહવન સમજવો.” પણ માણેકબાઈ હું જે કહુંછું તે ઊપર તમે જરા ધેઆન આપો. ભવીશ જાણવાની શકતી અથવા હવે પછી શું મોટા બનાવો આપણી જીંદગીમાં બનશે તે અગાઊથી કેહવાની શકતી ઈશવરે કોઈ પણ મનુશના હાથમાં આપી નથી. એ શકતી ઈશવરે ફકત પોતાનાજ હાથમાં રાખીછે. જેઓ ભવીશ જાણવાનો દાવો કરેછે તેઓ ઠગારા અને લુચા શીવાએ બીજા કોઈજ નથી. તમારી ખાતરી કરવાને વાસતે હું તમોને એક બે દાખલા આપુંછું. મોટા મોટાં ભણેલ જોસીઓ પોતાની બેહન દીકરીના તપકા અથવા જનમ પતરીકા જોઈને તેમના લગન કરેછે. જેઓની સાથે લગન કરેછે તેઓના તપકા પણ જોએઆ પછી લગન કરેછે. થોડા વરસ પછી ઘણાએક જોસીઓની બેહન દીકરીઓ રાંડેછે એટલે તેમના ભરથાર મરણ પામેછે. હવે તેઓમાં ભવીશ જાણવાની શકતી હોતતો તેઓને લગન કીધાની આગમચ માલુ

મ પડતે કે આ છોકરાના ઘરે ખરાબછે અને આ છોકરાનો ઘાતી ચંદરમાંછે; એવું તેઓને માલુમ પડતે તો તેઓ બીજા છોકરાઓ જેઓના આવરદા મોટા હોત તેઓની સાથે તેઓ પોતાની દીકરી તથા બેહેનોના લગન કરતે. પણ ઈશવરે કોઈ પણ માણસમાં ભવીશ જાણવાની શકતી મુકી નથી. મોટા મોટા જોસીઓ સેવટે એવુંજ કેહેછે કે "ખરૂં ખોટું ઈશવર જાણે ફીકર ભાર જોસીઓ તાણે." કોઈ પણ જોસી પોતાનું ભવીસ અને પોતાના જમાઈનું ભવીશ કહી શકતા નથી તો બીજાઓનું ભવીશ કેમ કહી શકે તેનો વીચાર તમારા જેવી ભોલી સીઓ કરતી નથી. હું તમને એક વાત કેહું—ઊજેન નગરીમાં આગલ એક મોટો જોસી રેહેતો હતો. સઘલા જોસીઓમાં એ એક એકો કેહવાતો હતો. હજારો લોકો તેને ઘેર પોતાનું ભવીશ જાણવાને જતા હતા. થોડી મુદતમાં એ જોશીની કીરતી આખી નગરીમાં ફેલાઈ. સરવે લોકો એ જોશીની કાબેલીઅત વીશે ઘણી તારીફ કરવા લાગેઆ; એ જોશીની આગલ જતાં એટલીતો તારીફ થવા માંડી કે તેની હોશીઆરી વીશે તે નગરીના બાદશાહને ખબર પડી; આવો કાબેલ અને પઢેલ જોસી સાંભલીને બાદશાહે તેને તેડવા મોકલેઓ અને પોતાનો ટપકો દેખાડેઓ. ટપકો જોઈને બાદશાહને ઘણીએક વાતો કહી અને પછી પોતાનું માથું હીલવીને કહ્યું કે "બાદશાહ એક વાત એવીછે કે તે જાણવાથી તને દલગીરી ઊતપન થશે." બાદશાએ પુછીઊં કે એ વાત શુંછે તે મને કેહ. જોસીએ કહીઊં કે કેહવાથી કંઈ પણ ફાએદો થશે નહી, પણ ઊલટી ખરાબી થશે વાસતે તું જાણવાની ઈછા છોડી દે. જોસીના આવા વચન સાંભલી બાદશાહને તે જાણવાની આતુરતા વધી. અને જોસીને તે કેહવાની ફરજ પાડી. જોસી તારે બોલેઓ કે "બે વરસ પછી મોટી ઘાતછે અને તેમાંથી તું બચીશ નહી." બાદશાહે જોસીને વદાએ કીધો પણ ઘણો દલગીરી તથા ઊદાસીમાં પડેઓ; બે વરસ પછી તે ખચીત મરી જશે એવી ધાસતી તેના દીલમાં પેઠી. વજીરને આ વીશેની પાછલથી ખબર થઈ અને તેણે પેલા જોસીને ભર કચેરીમાં બોલાવેઓ, અને વજીરે પોતાનો ટપકો આપેઓ અને પોતે કેટલા વરસ જીવશે તે પુછેઊં. તારપછી જોસીને પુછીઊં કે "માહરાજ તમારા આવરદા કેટલા વરસનાછે તે તમો જાણતા હશો." જોસીએ કહીઊં કે "હા, ૬૭ વરસના મારા આઊસ (આવરદા)છે અને મને હાલ ૨૫ વરસ થએઆંછે." વજીરે કહેઊં કે, "માહરાજ તમો કદાચ ભુલતા હશો." જોસી બોલેઓ કે ભુલે શું? મેં મારો ટપકો પચીસ વખત સારી પેઠે તપાસીઓછે. એટલું બોલેછે તેવામાં વજીરે મેઆનમાંથી તરવાર કાહાડીને એકદમ તેનું મસતક કાપી નાખીઊં. આ બનાવથી સઘલી કચેરી અચરત થઈ, તેવામાં પેલો હીમતવાન વજીર બોલેઓ કે બાદશાહ હવે તારા દીલની ફીકર કાહાડી નાંખ. જોસી પોતાના આવરદા કહી નહીં શકેઓ તો તારા આવરદા શું કેહનાર હતો? હાલ જો તારી ખાતરી કરવાને જોસીનું મસતક કાપી નાખેઊં નહીં હોત તો તું ફીકરમાં અને ફીકરમાં, તથા ધાસતીમાંને ધાસતીમાં બે વરસની માંહે મુવા જેવો થઈ જાતે અને જોસીનું ભવીશ વચન ખરૂ પડતે. બાદશાહે વજીરનું ડાહપણ જોઈને તેને મોટો શીરપાવ આપેઓ અને બીજા ૨૯ વરસ લગી જીવેઓ. વાસતે વાહલાં માણેકબાઈ તમોએ સાવકશા વીશેની ખોટી ફીકર તમારા મનમાંથી કાહડી નાખવી જોઈએછે. ભવીશ જાણવાની શકતી કોઈ પણ જોસીનાં હાથમાં નથી. તમો કેહોછો કે જરબાઈનો ટપકો જોઈ જે જે વાત કહી તે ખરી પડી. તેનો ખુલાસો સેહેલછે. તે જોસી અગાઊથી જરબાઈ વીશેની સઘલી બીનાથી કોઈ જાણીતા શખસથી વાકેફ થએઓ હશે. ઠગારા જોસીઓ વારેવાર એમજ કરેછે. તમે જો જોતીશ શાસતર વીશે થોડું ઘણું જાણતા હોત અને ઘરે તથા સુરજ ચંદર એ શું પદારથછે. એ વીશે તમો વાકેફ હોતતો તમારી વધારે ખાતરી કરી આપત કે ઘરેઓની ચાલ ઊપરથી જોશીઓ ભવીશ કેહવાનું ડોલ ઘાલેછે તે કંઈજ નહી પણ ખોટુંછે. જોતીશ શાશતરથી સુરજ, ચંદર, તારા, નખેતર તથા ઘરેહની ગતી અથવા ચાલ ચલણ માલુમ પડેછે, ઘરણ તથા ભરતી ઓટ માલુમ પડેછે પણ માણસનું નશીબ માલુમ પડતું નથી. એ વાત ઈશવરે પોતાનાજ હાથમાં રાખીછે."

માણેકબાઈ—"વાહાલા ભરથાર તમોએ જે ખુલાસો કીધો તેથી મારી ખાતરી થઈ કે એ જોસી કોઈ ખરો ઠગ હસે. આપણા સાવકશા વીશેની સઘલી ધાસતી હવે મારા દીલમાંથી નીકળી ગઈ. માહરા જે

વી લોલી સ્ત્રીઓને ઠગનારા જોશીઓ ઠગેછે અને વેહેમમાં નાખેછે એ વીશે માહારી પુરી ખાતરી થઈ. ચાલો આપણો ખાવાનો વખત થએઓ."

ફરાંસ દેશનો શેહેનશાહા લુઈ નેપોલીઅન.

હાલના વખતમાં ફરાંસનું રાજ દુનીઆમાં એક મોટું, બલવંત અને નામીચું ગણાએછે. એ રાજ ઊપર લુઈ નેપોલીઅન નામનો શેહેનશાહા આજ ૯ શ વરસ થએઆં હકુમત ચલાવેછે. એ શેહેનશાહા બોનાપારટનાં ખાનદાનનોછે અને તેની ઊમર હાલ પચાશ વરસનીછે. ફરાંસની હકુમત મેળવવા માટે એ શેહેનશાહાને જે મુશકેલી તથા મુશીબત ભોગવવી પડી હતી તે ખરેખર જાણવા જોગછે. એ શેહેનશાહા ઈસવી શન ૧૮૦૯ નાં વરશમાં જનમેઓ હતો. એની માનું નામ "હારટંશ" કરીને હતું. તે સ્ત્રી બોનાપારટની પેહેલી ઓરતના આગલા ભરથારના પેટની દીકરી હતી. તે સમજુ, ડાહી તથા ચાલાક હતી. ૧૮૧૫ ના વરસમાં ઈઊરોપ મધે જારે "વાટરલુ" નામની નામીચી લડાઈ થઈ તારે બોનાપારટ કેદ પકડાઓ અને તેના કુટંબના શઘલા માણસોને ઈઊરોપખંડના જુદા જુદા બાગો મધે વીખરાઈ જવું પડેઊં. હાલના શેહેનશાહા લુઈ નેપોલીઅનની માને પણ નાહાશવું પડેઊં. તે સ્ત્રી લુઈ નેપોલીઅનને શાથે લઈને સુવીજરલાંડના પાહાડી અને શવતંતર મુલકમાં જઈને વસી. તે વેળાએ લુઈ નેપોલીઅનની ઊમર ૯ વરસની હતી. નાહાનપણમાં આવી મુશીબત હાલતમાં આવેઆથી લુઈ નેપોલીઅનને પાદશાહી લાડ આઓ જોવાને બનીઊં નહીં. તેણે સુવીજરલાંડ મધે ઊંચી અને મોતેબર કેલવણી લીધી. તેની સમજુ માતાએ તેને સારી રીતે કેળવવાને કશી ખામી રાખી નહીં. સુવીજરલાંડ જેવા પાહાડી અને સવતંતર મુલકમાં વસેઆથી લુઈ નેપોલીઅનના મન ઊપર ઘણીજ રૂડી અસર થઈ. તે પોતાની કેલવણી લઈને બાહાર પડેઓ નહી. તેટલાવારમાં તેના ચપળ મને દુનીઆમાં પરસીધ થવાનો મારગ પકડેઓ. તેણે ઊપરા ઊપરી બે પુસતકો રચીને બાહાર પાડેઆં. પેહેલાં પુસતક મધે સુવીજરલાંડના લોકોનાં સવતંતરપણા વીશે ખુબ તારીફ કીધી હતી અને સવતંતર પણાના ફાએદા બતાવેઆ હતા. બીજા પુસતકમાં તોપખાતાના કવાએદ વીશે એક બીના લખી હતી. એ પુસતકો બાહાર પડેઆથી લુઈ નેપોલીઅનનું નામ સુવીજરલાંડ મધે આશકારા થએઊં અને સરવે લોકો તેને ચાહાવા લાગેઆં. આ વેળાએ પોતાના ખાનદાનની કીરતી તાજી કરવાનો તથા ફરાંસની ગાદી મેળવવાનો ખેઆલ તેના ચંચલ મગજમાં થઓ. તે ખેઆલ તેની મુરાદ બર આવી તાંહાં શુધી તેના મગજમાંથી ખીસેઓ નહીં. આ વેળાએ ફરાંસ મધે લુઈ ફીલીપ રાજ કરતો હતો. તેણે પોતાના રાજનો પાએઓ એટલો મજબુત કીધો હતો કે એકાએક તે રાજ ઊલટાવી નાંખવાનું કામ ઘણુજ ભારી અને બીકટ ગણાતું હતું. લુઈ નેપોલીઅને સુવીજરલાંડમાં જલદીથી એક તીજું પુસતક બાહાર પાડેઊં, તેમાં તેણે રાજનીતી વીશે એક ઊમદા બાબત લખી હતી અને જણાવેઊં હતું કે જાંહાંશુધી હરએક રાજમાં પાદશાહા તથા રઈએત એકજ કાએદાથી ચાલે નહીં તાંહાંશુધી તે રાજ દુનીઆમાં સઊથી સરશ કેહેવાએ નહીં. એ પુસતક પરગટ કીધા પછી કેટલાએક લશકરી અમલદારો સાથે તેણે સંદેશો ચલાવવા માંડેઓ. ફરાંસ દેશના પશચંમ શીમાડાના લશકરને પોતાની તરફ લઈ લેવાની તજવીજ કરવાને તે ૧૮૩૬ ના વરસમાં સુવીજરલંડ મધેથી નીકલેઓ. તાંહાં જઈને તોપખાતાના લશકરના માણસોને સમજાવીને કેટલાએકોને પોતાની તરફ લીધા. તાંહાંથી તે બીજા લશકરની બરાખ આગલ જઈને તે લશકરના શીપાઈઓને સંમજાવવા લાગેઓ, પણ તેઓએ માનીઊં નહીં કે તે બોનાપારટના ખાનંદાનનો નજદીકનો ખેશછે. તેઓએ વીચારીઊં કે એ કોઈ ઠગારોછે તેથી તેઓએ હુલડ કીધું. તેની સાથેના તોપખાતાના માંણસો નાહાશી ગએઆં અને તે બીચારો કેદ પકડાએઓ. તેને ફરાંસનાં શેહેનશાહ લુઈ ફીલીપ આગલ ઘશડી લઈ ગએઆ.

ફરાંસનુ રાજ ઊલટાવી નાખવાનો મોટો અનીઆએ લુઈ નેપોલીઅન ઊપર સાબેત થએઓ તોપણ ફરાંસના શેહેનશાહા લુઈ ફીલીપે તેના ઊપર મોટી રેહેમ લાવી તેને એક દીવાનો પુરૂશ લેખેઓ. અને ફાંશીની સજામાંથી છોડવીને અમેરીકા ખાતે મોકલી દી

ધો અને ફરમાવેઊં કે તેણે કોઈ દીવસે પોતાનો પગ ઈઊરોપખંડ મધે મુકવો નહીં. લુઈ નેપોલીઅન અમેરીકા મધે થોડા મહીના રહેઓ અને બીજે વરસે લુઈ ફીલીપનો હુકમ તોડીને પાછો ઈઊરોપખંડમાં આવીને સુવીજરલંડ મધે ગએઓ. આ વાતની ખબર ફરાંસના પાદશાહા લુઈ ફીલીપને થઈ કે તરત તેણે સુવીજરલાંડની સરકાર ઊપર એક પતર લખેઓ અને તાંહાંથી લુઈ નેપોલીઅનને કાહાડી મુકાવેઓ. લુઈ નેપોલીઅન સુવીજરલાડ છોડી ઈંગલંડ દેશમાં જઈ રહેઓ અને તાંહાં તેણે તરણ વરસ કાહાડેઆં.

આ વેળાએ ફરાંસ દેશના બાદશાહા લુઈ ફીલીપ અને તેની રઈઅતનું મન એક મોટી બાબત ઊપર લાગેઊં હતું. ફરાંસનો નામીચો બોનાપારટ સેંટ હેલીનાના ટાપુમાં મરણ પામેઓ હતો અને તાંહાંજ તેને દુમીદા-કરવામાં આવેઓ હતો. પણ ફરાંસના આવા મોટા અને નામીચા પુરૂશની મારી એક દુરના અને હેલાએદા ટાપુ મધે પડેતો તેથી ફરાંસને મોટી શરમ અને નામોશી ઊપજીઆ વગર રેહેજ નહી. આવા વીચારથી ૧૮૪૦ ના વરસમાં એટલે બોનાપારટના મરણ પછી ૧૯ વરસે તેની લાસને સેંટ હેલીનાના ટાપુ મધેથી પાછી કાહાડીને મોટી ધુમધામ સાથે ફરાંસ મધે લઈ જઈને દુમીદા કરવામાં આવી હતી. આ વેળાએ બોનાપારટની કીરતી વીશેની ઈઆદદાસત સરવે લોકોના મનમા તાજી થઈ હતી. લુઈ નેપોલીઅને પોતાની મતલબ પુરી પાડવાની આ જોગવાઈ તરત લીધી. તેજ વરસમાં તે ઈંગલંડથી નીકલેઓ અને સાથે ૫૦ બાહાદુર માણસોને લઈને ફરાસના પશચમ કીનારા ઊપર બોલાંગ શેહેરની પાસેના એક ગામડાં આગલ ઊતરેઓ. તે ગામડાં આગલ ઊતરતી વેળાએ તેની સાથેના સઘળા માણસો "શેહેનશાહા સલામત" એવી રીતે મોહાડેથી બોલેઆ અને ઊતરેઆ પછી હુકમનામા તે ગામના લોકોમાં વેંહેંચેઆં. તે હુકમનામા મધે એવું જાહેર કીધું હતું કે લુઈ ફીલીપના કુટંબનું રાજ હવે આખેર થઈઊં. અને મોસીઓ થીઅરસ નામનો ફરાંસનો નામીચો ગરંથકાર અને દાનાવ શખસ ફરાંસના સવતંતર રાજનો પરમુખ થએઓછે. પણ આ તજવીજમાં લુઈ નેપોલીઅન ફતે પામેઓ નહીં. લોકોએ તથા લશકરી શીપાઈઓએ તેના જાહેર નામા ઊપર કંઈ પણ ધેઆન આપવાને બદલે તેને તથા તેની સાથેના માણસોને કેદ કીધા. કેદ પકડતી વખતે લુઈ નેપોલીઅને એક માણસને ગોલીથી મારી નાંખેઓ હતો.

આ વાતની ખબર લુઈ ફીલીપને થઈ. તેની દરબારમાં લુઈ નેપોલીઅનને તથા તેની સાથેના પકડાએલા માણસોને રાજ ઊલટાવવાના મોટા અનીઆએને માટે ઊભા કીધા. - પેલા સીપાઈને જીવથી મારી નાખવાનો ખુનનો અપરાધ પણ લુઈ નેપોલીઅન ઊપર મુકવામાં આવેઓ આવા બે મોટા અપરાધને લીધે તે મોતની સજાને લાએક થઈ ચુકેઓ હતો. પણ ફરાંસની દરબારે તેની ઊપર વળી બીજી વખત રેહેમખાધી અને ફરાંસ મધે "હામ" ના કીલા મધે જનમ શુધી કેદ રાખવાની સજા કીધી. આ વખત સરવે લોકો લુઈ નેપોલીઅનને હુલડ તથા તુફાની ગણવા લાગેઆ અને તેને જે હલકી શીકશા થઈ તેને વાસતે ભારે ટીકા કરવા લાગેઆ. "હામ" ના કીલા મધે લુઈ નેપોલીઅન ૬ વરસ લગી કેદ રહેઓ. એ સઘલી મુદતમાં પોતાની મતલબ પાર પાડવાની ગોઠવણનાં વીચારમાં રોકાએઓ હતો. બંધીખાનાંમાં તેણે તરણ પુસતક રચીને તઈઆર કીધાં. એક પુસતકનું નામ નેપોલીઅનના વીચારો કરીને આપેઊં હતું. તે પુસતક મધે તેણે પોતાના કાકા બોનાપારટને નામે વાત ચીત તરીકે એક બીના લખી હતી અને તેમાં બાદશાહાની ફરજ વીશે ઘણાજ રૂડા વીચાર પરગટ કીધા હતા. બીજું પુસતક "તવારીખના તુકડા" એવે નામે બાહેર પાડેઊં હતું અને તેમાં તેણે બારબો કુટંબની ગીબત કીધી હતી. તીજા પુસતકનું નામ "ગરીબી ટાલવાનો મારગ" કરીને રાખેઊં હતું અને તેમાં તેણે ગરીબ લોકોની કંગાલ હાલત ટાલવા વીશે વીચાર આપેઆ હતા.

ઊપર જણાવેઊં કે લુઈ નેપોલીઅન "હામ" ના કીલા મધે ૬ વરસ શુધી કેદ રહેઓ હતો. તાંહાંથી ૧૮૪૬ ના વરસમાં એક સ્રીનો પોશાક પેહેરીને ઠગાઈથી નાહાસી ગઓ અને ઈંગલંડ તરફ પોતાનો રસતો લઈને લંડન શેહેરમાં તેણે પોતાનુ મુકામ કીધું. ઈંગલંડ અને ફરાંસની સરકારના કોલ કરાર મુજબ એક રાજમાંથી નાહાસી ગએલા બંધવાને બીજા રાજમાથી પકડવાની સતા નથી તે સબબને લીધે લંડન મધે લુઈ નેપોલીઅન વગર ધાસતીએ રહેઓ. લંડન

મધે એક ખાનગી પુરૂશ દાખલ તે રેહેતો હતો. તેને ઈંગલંડના બાદશાહી કુટંબ સાથે કાંઈ પણ ઓલખાણ પીછાણ નહીં હતી. તેની પાંસે પોતાની પુંજી ખુટીઆને લીધે મોટું કરજ કરવું પડેઊં. પોતાના દરજીનો આંકડો તથા ઘેરનું ભાડું ચુકવવાને તેને મોટી મુશકેલી પડતી હતી.

પણ લંડનમાં આવેઆને બે વરસ નહીં થએઆં તેવામાં એટલે સન ૧૮૪૮ માં ફરાંસ મધે એક બળવો ઊઠી ઊભો થએઓ અને લુઈ ફીલીપ જેણે ૧૮ વરસ લગી ફરાંસની હકુમત સખત રીતે ચલાવી હતી તેને એક નજીવા બાહાના ઊપરથી ફરાંસની ગાદી ઊપરથી ઊઠાડી મેલેઓ. લુઈ નેપોલીઅન આવીજ તક જોએઆ કરતો હતો. તે લંડનથી તરત પારીસ ખાતે આવેઓ અને એક ભાડાંના ઘરમાં ઊતારો કીધો. ફરાંસની નવી રાજદરબારી ટોલીમાં જલદીથી સામેલ થએઓ. સીન નામના પરગણાના લોકોએ પોતાની તરફથી પરતાનીધી દાખલ લુઈ નેપોલીઅનને પસંદ કીધો. થોડા મહીનામાં તે પારીસ મધે સરવે કોઈને વાહાલો અને પસંદ પડતો થઈ પડેઓ. ફરાંસના રાજના પરમુખનો ઓધો મેળવવાને ઘણા ઊમેદવારો થએઆ હતા તે મધે લુઈ નેપોલીઅન પણ ઊમેદવાર થએઓ હતો. બીજા ઊમેદવારોમાના કેટલાએકોએ ફરાંસ દેશની મોટી ચાકરી બજાવી હતી અને એક કેવે નામના લશકરી અમલદારને તે ઓધો મલશે એવી સરવે લોકોએ કળપના બાંધી હતી. લુઈ નેપોલીઅને ફરાંસની કોઈ પણ મોટી ચાકરી બજાવી નહીં હતી; તેનો હક ફકત તેના કાકા બોનાપારટની તરફથી હતો. એ પરમુખની જગો ઊપર પસંદ કરવાને વાસતે ફરાંસની વસતી મધેથી ૮૦ લાખ માણસોનો વીચાર લીધામાં આવેઓ હતો અને તેઓના મત દર પરગણેથી ફરી વલેઆં હતાં. તે મધે ૫૫ લાખ માણસનાં વીચાર લુઈ નેપોલીઅનની તરફ જણાવેઆમાં આવેઓ અને ૧૪ લાખ માણસોનો વીચાર "જેનરલ કેવે" ની તરફ જણાએઓ. એ મતની સતાથી લુઈ નેપોલીઅન ફરાંસના રાજનો પરમુખ અથવા વડો ઠરીઓ.

લુઈ નેપોલીઅનના હાથમાં ફરાંસનો રાજ કારોબાર આવેઆ પછી તેણે એવી રીતે અમલ ચલાવવા માંડેઓ કે તેની કારકીરદી ઘણુ કરીને સઘળા લોકોને પસંદ પડી. ૧૮૫૨ ના વરસની દરમીઆનમાં લુઈ નેપોલીઅને એવું જાહેર કીધું કે ફરાંસના લોકો જો તેને શેહેનશાહા કરે અને ફરાંસ પર તેના ખાનદાનની હાકમી કણુલ રાખે તો તે પોતે એ ખેતાબ લેવાને ખુશીછે. એ માગણી મુજબ ફરાંસની રઈઅતનું મત એવીશ્રે લીધામાં આવેઊં અને તેમાં ૭૮ લાખ આદમીનું મત એ ધણીને શેહેનશાહા કરવાની તરફેણમાં પડેઆં તેથી ૧૮૫૨ ના ડીસેમબર મહીનાની પેહેલી તારીખે "તીજા નેપોલીઅન શેહેનશાહા" ને નામે ઓલખાવા લાગેઓ. એ ખેતાબ મેળવેઆ પછી થોડેએક મહીને ઈસપેન દેશના એક અમીરના કુટંબની સુંદર કનેઆ સાથે પોતાના લગન કીધાં. એ કનેઆને પેટે ૧૮૫૬ ના સાળમાં એક પુતર જનમેઓછે. એ શેહેનશાહાથી જોકે ઘણી ખરી રંઈઅત ખુશીછે તોપણ કેટલાએક શખસો તેનો જાન લેવાની ગોઠવણમાં જારથી એ તખત ઊપર આવેઓછે તારથી ફરેછે. કેટલીએક વેળા તેનો જીવ લેવાને ઊઘાડી રીતે તજવીજ કરવામાં આવી હતી. પણ તેમાંથી તે ઊગરેઓછે.

હાલ ઈઊરોપખંડ મધે આસટરીઆ અને સારડીનીઆની વચે લડાઈ ઊભી થઈછે તેમાં ફરાંસનો સેહેનસાહા લુઈ નેપોળીઅન સારડીનીઆ વાળાની તરફ થએઓછે. ઈટાલી નામના નામીચા મુલક મધે કેટલાએક સંસથાનો ઊપર આસટરીઆ વાળો આજ તણસો વરસની મુદતથી હકુમત ચલાવેછે પણ તેની હકુમતથી ઈટાલી દેશની પરજા સુખી તથા ખુશી નથી. તેથી સારડીનીઆ વાળાએ આસટરીઆ વાળાને ઈટાલી મધેથી હાંકી કાહાડવાંને તથા તાંહાંની રઈઅતને અણગમતા રાજથી છુટી કરવાને કમર બાંધીછે અને તેની મદદે લુઈ નેપોલીઅન થએઓછે.

દખણ અમેરીકાના અસલી રેહેવાસીઓ.

—o—

દખણ અમેરીકામાં ઊગમણ દશાએ "પાસીફીક" માહાસાગર ઊપર આવેલું ચીલી નામનું એક દેશછે. એ દેશ નકસા ઊપર મરચાંને આકારે દીસેછે. એ દેશમાં "વાલદીવીઆ" નામનું એક પરાંતછે. એ પરાંતના અસળી રેહેવાસીઓનાં કુટંબનું એક ચીતર પાસે આપેઊંછે. એ અસળી રેહેવાસીઓ ગુલામગીરીની હાલતમાંથી નીકળીને પોતાનું સવતંતરપણું ત્રે

દખણ અમેરીકાના અસલી રેહેવાનીઓ.

ળવવાને કેહવી હીંમત તથા બાહદુરી ધરાવેછે તે વીશે નીચે લખેલી ટુંક ખીનાથી જાણવામાં આવશે.

વાલડીવીઆમાં સોનાનીખાંણ પુશકલ હતી તેથી તાંહાંનાં જંગલી હાળતમાં પડેલા લોકો ઈસપાનીઅડ પાસેથી હલકી ચીજો લેઈને સોનું આપતા હતા. ઈસપાનીઅડ લોકોએ આગલ જલદીથી એટલે ઈ૦ સ૦ ૧૫૪૮ માં વાલદીવીઆનો પરાંત પોતાને તાબે કરી લીધો અને તાંહાંના અસળી રેહવાસીઓને છેકજ ગોલામ દાખલ કરી નાખેઆ. આગલ જતાં તેઓએ બીચારાં વતનીઓ ઊપર એટલાતો જુલમ અને એટલી જબરદસતી ચલાવવા માંડી કે એક રાતના એ રેહવાસીઓનાં ટોલાને ટોલા ઊઠેઆ અને ઈસપાનીઅડ તથા તમામ ગોરી ચામડીના લોકોને કતલ કરી નાખેઆ, ગાંમડાઓમાં અને શેહેરોમાં આગ લગાડી અને આખો પરાંત માઠી હાલતમાં લાવી મુકેઓ. આવી હાલતમાં તે પરાંત ઠેઠ ૧૬૪૩ ના વરસ શુધી રહેઆ અને તારપછી વલંદા (ડચ) લોકો આવીને વસીઆં; પંણ વલંદાના લોકો ઊપર પણએ અસળ વતનીઓ ધીકાર ભરેલી નજરે જોવા લાગેઆ અને તેઓની મોટી સંખીઆ વધવા દીધી નહીં. ઈસપાનીઅડ. લોકો પાછા ફરીથી આવેઆ, એક કીલો બાંધેઓ અને ઘણા વરસ લગી રહેઆ. તેઓએ તેટલી મુદતમાં એ પરાંત મધેથી પોતાના દેશ ખાતે બેશુમાર સુનુ રવાંને કીધું હતું. વળી તેવામાં એક રાતરે તાંહાંના દેશીઓ સંપ કરીને ઊઠેઆ અને તમામ ઈસપાનીઅડ લોકોને મારી નાખીઆ અને શેહેર તથા ગામડાં લુટીને સલગાવી દીધાં. ૧૮ માં સાઈકામાં ઈસપેનની સરકારે પઈસાની મોટી રકમ ખરચી અને મજબુત કીલો તથા દબદબા ભરેલી ઈમારતો વાલડીવીઆ મધે બાંધી- તારથી- એ પરાંત આબાદ હાલતમાં આવવા લાગેઓ અને તેમાં બીજા ઘણાએક શેહરો વસીઆં. ૧૮૨૮ ના સાળમાં જારે આખું ચીલી ઈસપેનના પંજામાંથી મોકળું થએઉં તારે વાલદીવીઆ પણ થએઉં. ૧૮૪૭ માં જરમન લોકો તાંહાં જઈને વસેઆ અને તેઓની સંખીઆમાં આજ ઘણો વધારો થઈ પડેઓછે. તે દેશ ઘણું ફલવંત અને રમણીઅ દેખાવ આપનારૂછે. તાંહાંની હવા પણ ઘણાઓને પસંદ પડેછે.

હમેલવાલી ઓરતે શું કરવું જોઈએ ?

—o—

સઘળી માતાઓએ આ વાત ચોકસ ધેઆનમાં રાખવી ઘટેછે કે તેઓના બચાંઓનો નબલો ઈઆ મજબુત બાંધો કુદરતી સંજોગ ઊપર આધાર રાખેછે તેમાના ઘણાએક સંજોગ તેઓના પોતાના હાથમાંછે. તંદરોસત માબાપના બચાંઓ વચમાં હરકત નહીં નડીતો, ઘણું કરીને તંદરોસત જનમેછે. અને નબલા માબાપના બચાંઓ નબલાં જનમેછે. આ કાએદો સાધારણછે તોપણ ઘણી વેળા માતાઓ પોતે કેટલીએક સેહેલી વાતોથી અણજાણી હોએછે તો તેની ભુલ અને ગફલતીથી બચાંઓના હકમાં થોડું ઘણું નુકસાન પોહચેઆં વગર રેહતું નથી. વાસતે જરૂર તથાઅગતનું છે કે ગરભ અથવા હમેલવાળી માતાઓએ કેમ રેહવું અને કેમ ચાલવું તે વીશે તેઓ સારી પેઠે વાકેફ થાએ.

સઊથી પેહલું જરૂરનું એછે કે ગરભવાળી ઓરતે પોતાનું મન ખુશ મીજાસમાં રાખવું. ગરભ અથવા હામેળની વેળાએ વારેવાર તબીએત બીગડી આવેછે, ઓકારી થાએછે અને માદામાં બીગાડ થએલો માલુમ પડેછે તેથી તે ઓરતનું મન કચવાઈ જાએછે તથા દલગીરીમાં પડેછે. જાણવાની કશટી અથવા મેહેનત વીશે તેનું મન વારે ઘડીએ વીચાર અને અંદેસામાં પડેછે. પણ આવી રીતે મન બેચેન રહાથી પેટમાંના બચાં ઊપર તેની ઘણીજ ખરાબ અસર ઊપજેછે. જે ઓરત ઘણીજ નાજુક મનની હોએછે તેને તથા જે ઓરત ઘણું ખાએછે તેને ઊલટી અથવા ઓકારી હામેળની વેળાએ થએઆ વગર રેહતી નથી. કેટલીએક વેળા ગરભ એકદમ મોટો થાએછે તારે તે ગરભને પુરતું લોહી પુરૂ પાડવાને ઊલટી અથવા ઓકારી જરૂરનીછે વાસતે ઊલટી થએઆથી તથા પેટમાં થોડું અને સેહેલાજ દરદ થએઆથી મનને કચવાટમાં નાખવું જોઈએ નહીં. તેમજ જણવાની મેહેનત વીશે ઘણો અંદેશો તથા વીચાર કરવો ઘટતો નથી. ઈશવરે પોતાની અપાર શકતીથી ઓરત જાતનાં શરીરનો બાંધો એવો બનાવેઓછે કે ગમે તેવા નાજુક ભાગ હમેળના દાહડા જેમ ભરાતા જાએછે તેમ જણવાને લાએકના થતા જાએછે. વાસતે જણવાની મેહનત વીશે અગાઊથી વગર કારણે ધાસતી ખાઈને પોતાના મનને દુખમાં નાંખવું ઘટતું નથી.

બીજું. હમેલ વાળી ઓરતે જેમ બને તેમ દુનીઆની ફીકર ચીંતા અને હાએ હોસથી છુટા થવું. આ ઊપરથી એમ ન સમજવું કે ગરભ વાળી સ્ત્રીઓએ પોતાના ઘેરબારનું કામ કાજ પડતુ મુકવું અને તે વીશે કંઈ પણ ફીકર રાખવી નહીં. પોતાના ઘેરના દર રોજના કામ કાજ વાસતે કાલજી રાખવાની જરૂરછે. ડાકટરોના કેહવાની મતલબ એજ કે કોઈ નજદીકનું સગુ મરવા પડેલૂં હોએ અથવા તે મરણ પામેલૂં હોએ, તેની ઘણી ગમગીની તથા તેના કુટંબ ઊપર મોટી આફત આવી પડી હોએતો તેની ઘણી હાએ અફસોસ રાખવી નહી, અણચીતી બીહીકથી ઘણા ગભરાઈ જવું નહી; કોઈ પણ બનાવથી એકદમ ખુશી થઈ જવું નહી.

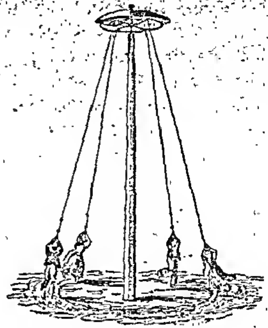
તીજું. હામેલવાળી સ્ત્રીએ સાદુ ખાણુ અથવા સાદુ ભોજન લેવું જોઈએ. ફકત સાદુજ નહીં પણ થોડું લેવું જોઈએ. ઘણુ ખાધાથી ઊલટી કરવાની સભાવીક રીતે જે ઈછા થાએછે તેજ ઊપરથી માલુમ પડેછે કે હમેશનાં કરતાં ગરભની વેળાએ સ્ત્રીઓએ થોડો ખોરાક ખાવો ઘટેછે. તેમજ ઘણી ઉંચી જાતનો ખોરાક ખાવો જોઈએ નહીં. જેઓને જાનવરનો ખોરાક ખાવાની ટેવછે તેઓએ એ ખોરાક થોડો થોડો અને પચે તેમ ખાવો જોઈએ. કેટલીએક ઓરતો હામેલની વેળાએ જાનવરનો ખોરાક લેવા એકદમ બંધ કરેછે તેથી તેનું દુધ નબળું અને ખરાબ જાતનું થાએછે.

ચોથું. હમેલ વાળી ઓરતે ખુલી હવામાં દર રોજ ફરવાં જવું જોઈએ; નબળા બાંધાની ઓરત હોએ તેને ઘણુ ચાલવું જોઈએ નહીં, પણ થોડું ચાળીને થાક લાગે એટલે બેસવું જોઈએ. હામેલ વાળી સ્ત્રીઓ દર રોજ ખુલી હવામાં ફરે તો તેને બહુ મોટો લાભ એ થાએછે કે જણતી વેળાએ તેઓ ઘણી કસટાતી નથી અને તેઓને ઘણુ દુખ પડતું નથી. આ ફાએદો મોટોછે. આપણા દેશની ઘણી ખરી ઓરતો ખુલી હવામાં ફરવા જવાનું મુદલ સમજતી નથી તેઓએ હામેલની વેળાએ તો ખચીત ખુલી હવામાં ફરવાનો લાભ લેવો જોઈએછે.

પાચમું. હામેલની વેળાએ ઘરનું દરરોજનું કામ કાજ અટકાવવું જોઈતું નથી. દરરોજ ઘેરમાં હીલ ચાલ કરવી જોઈએછે. કેટલીએક ઓરતો સેહજ સાહજ પેટમાં દુખેછે તો કોચ ઊપર લાંબી થઈને પડી રેહછે તેમ પડી રેહવું જોઈતુ નથી. પઈસાવાળાના બઈરાંઓ આખો દીવસ એકજ ટેકાણે બેસી રેહછે અને સુઈ રેહછે તેઓએ હામેલની વેળાએ તો ખચીત પોતાના ઘેરમાં વારે ઘડીએ હીલ ચાલ કરવી જોઈએછે. ચાકરો પાસે પાણી અથવા હરએક ચીજ માંગવાને બદલે પોતાને હાથે ઊઠીને તે ચીજ લેવી જોઈએછે. આ પાંચ સાદી અને સેહલી બાબતો ઊપર હામેલવાળી ઓરતે ખુબ ધ્યાન આપવું જોઈએછે, એવી વીદવાન ડાકટરોની ભલામણછે.

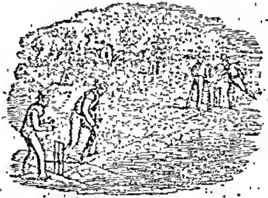
ખુલી હવામાં બાલક છોકરાંઓની કસરત તથા રમત.

પેઆરી માતાઓ, તમે તમારાં બાલક છોકરાંઓને સાંજ સવાર ફુરસદને વખતે ખુલી હવામાં કસરત કરવાને તથા રમવાને મના કરસોના. હાલ ઘણા ખરા માબાપો આખો દીવસ પોતાના છોકરાંઓને "ભણ ભણ" કરેઆ કરેછે, આખો દીવસ તેઓનાં હાથમાં સલેટ અને ચોપડી આપેછે. આખો દીવસ (સહવારના ૭ વાગાથી સાંજના ૬ વાગા સુધી) નીશાલે અને નીશાલે રાખી મુકેછે. એવું કીધાથી તેઓ એમ સમજેછે કે બચાંઓ જલદીથી શીખેછે. પણ આ તેઓની સમજ ખોટીછે. ખોરાક ખાધાથી આપણા શરીરમાં બળ આવેછે, પણ આખો દીવસ "ખાખા" કીધાથી તબીએત ઊલટી બીગડેછે. જે ખોરાક ખાઈએછે તે પચવાને આપણે વખત લઈએછે, તેમજ છોકરાઓ જે વીદીઆ શીખેછે તથા નવું ગનાન મેળવેછે તે વીદીઆ તથા ગનાન પચાવવાને છોકરાઓને પણ થોડો ફુરસદનો વખત આપવો જોઈએછે. બચાંઓને એકદમ ગનાન તથા વીદીઆનું બાજ આપેઆથી તેઓનું મગજ અને તેઓની ઈઆદ શકતી બગડેછે અને તેવા શરીરે પોચા અને નબલા રેહેછે. વાસતે સરવે માતાઓને તથા સરવે પીતાઓને ઘટેછે કે બચાંઓને સાંજના અથવા સવારના ખુલી હવામાં અને છુટી જગામાં નીરદોશ રમત રમવાની તથા અંગની કસરત કરવાની છુટ આપે. જુવો આ બાબત સાથે આપેલાં જુદાં જુદાં ચીતરો. કેટલાં બધાં છોકરાંઓ ખુસી હવામાં કસરત તથા રમત કરવા પછવાડે

મ ડેઆછે. કેટલાંએકો દોરડાં ઊપર ટીંગાએછે તથા
હીચ ખાએછે, કેટલાંએક દડાએ રમેછે તથા દોડેછે
અને કેટલાંએક તરેછે. આવી નીરદોશી રમત રમેઆ
થી બચાંઓના મગજને થાક મળેછે, તેઓની તબીએ
ત સુધરેછે તેઓના આંગમાં બળ આવેછે તેઓ કટણ
તથા મજબુત છાતીના થાએછે અને તેઓની ઈઆદ
શકતી કઊઅતવાન થતી જાએછે. વીદીઆ અભીઆસ
કીધાથી આખો દીવસ મનને મેહેનત પડેછે પણ તેની
સાથે તનને એટલે બદનને પણ મેહેનત અથવા કસર
ત આપવી ઘટેછે. એક વાત ખચીત દલગીરી ઊપ
જાવનારીછે કે આપણા દેશી છોકરાંઓને એક અગ
તની કસરત તથા અગતનો હુનર મુદલ શીખાડવામાં
આવતો નથી. તે હોનર તથા કસરત શીખવવાને
હજુર શુધી આપણા શેહેરમાં કઈપણ ગોઠવણ થએલી
દીસતી નથી. અરે કેટલા બધા દેશીઓના છોકરાંઓ
આપણા શેહર મધે તરવાના કીમતી હોનરથી તદન
બે નશીબછે. તેઓને તરવાનો હોનર શીખવાને મુ
દલ જોગવાઈ તથા અવકાશ મલતો નથી એ કેવી મા
ઠા ભાગ્યગની વાતછે. સઘળા હોનરોમાં તરવાનો હો
નર પણ ઘણો કીમતી ગણાએછે. જે માણસો એ હો
નરથી અણજાણ્યા રહેલાછે તેઓને બાહર સફર તથા
મુસાફરી કરવાને જેટલી ઊલટ થવી જોઈએ તેટલી થ
તી નથી. દેશી છોકરાઓને મનની કેળવણી આપ
વાને ઘણા ઊપાએઓ હાલ કરવામાં આવેઆછે પણ
તેઓને આંગની કસરત તથા તરવાનો હોનર શીખ
વવાને હજુર સુધી કોઈપણ મોટા ઊપાએ કામે લગા
ડવામાં આવેઆ નથી. આંગની કસરત આપવાને
થોડી પણ વાત તેઓએ ધેઆનપર લીધીછે પણ તર
વાનો હોનર શીખવવા વાસતે કંઈપણ ખેઆલ તેઓ
એ કીધોજ નથી. આંગની કસરત તથા તરવાના હોનર વગ
ર આપણા બાલકોની કેળવણી ખચીત અધુરી રેહેવાની.

સંગીન પદારથોમાં જીવતાં જાંનવરો.

—o—

આ ! હા ! શું ઈશવરની શકતી અને ખુબીછે કે પથર અને લાકડાં જેવી સંગીન વસતુઓમાંથી જીવતાં જાનવરો નીકળેછે ! વાંચનારી બાઈઓ, તમોએ "ટોડ" જાતના દેડકાનું નાંમ સાંભળેઊં હશે. તમોને ઈઆદ હશે કે તેનું ચીત્ર સીબોધનાં પેહલા પુસતકને પાને પંનચાવણમે આપેલુંછે. એ ટોડ જાતનાં દેડકાંઓ ઘણીવાર પથરોમાંથી નીકલેલા માલુમ પડેઆંછે. ૧૭૬૪ ના સાલમાં પીસતાલીસ ફુટ ઊંડી જમીન ખોદેઆ પછી એક મોટો પથર નીકલેઓ તે પથર ફોડતાં ટોડ જાતનો દેડકો જીવતો નીકલેઓ હતો. પથર ચાર બાજુએ સંગીન હતો અને તેની માંહે જવાને મુદલ જગો નહીં હતી. એક વેળાએ એક સંગીન જાહાડના દલદાર લાકડાંમાંથી ટોડ દેડકો જીવતો નીકલેઓ હતો. લાકડાંની આસપાસ તેને જવા લાએક મુદલ જગો નહીં હતી. એ પરમાણે ઘણી વેળા લાકડાં તથા પથરોમાંથી ટોડ નીકલેલો માલુમ પડેઆછે.

ઈસપેન દેશમાં એક વખત સંગેમરમરનો પથર કોતરતાં તેમાંથી બે જીવતા કીડા નીકલેઆ હતા. એ પથરો ચાર તરફથી સંગીન હતાં અને કોતરનાર ઈસપેનની દરબારને વાસતે સંહી કોતરતો હતો. એ બે જીવંતા કીડાઓ સંગેમરમરના માહેલા ભાગમાંથી નીકલેઆ હતા અને પોતાને વાસતે આસપાસ થોડીએક જગો કરીને રહેલા હતા. તે જગાનો સંબંધ બાહાર મુદલ નહીં હતો. તપાસ કરતાં માલુમ પડેઊં કે તેઓ સંગે મરમરના પથરના ઝીણા ઝીણા દાણા બે માલુમ પડે એવી રીતે ખાઈને જીવેઆ હતા. એ કીડાઓનો રંગ પણ તે પથરના જેવોજ હતો.

એક વેળા એક વાંહાણ ઊપર જાડા સંગીન લાકડાંમાંથી એક જીવતો ભમરો નીકલેઓ હતો. તે ભમરો ઘણો મોહોટો હતો. લાકડાંની આસપાસ મુદલ ફાડ અથવા ચીરો નહીં હતો.

૧૭૭૨ ના વરસમાં ૯૦ ફુટ ઘેરાવાનાં ગોલ સંગે મરમરના પથરમાંથી એક મોટો સાંપ જીવતો નીકલેઓ હતો. તે સાંપ નવ આંટા વીટલાઈને અંદર ભરાએલો હતો. જેવો તે બાહાર નીકલેઓ તેવો થોડી વાર રહીને મરણ પામેઓ. આસપાસની હવાનો દમ લેવાને તે તદન અશકત હતો. પથરની તપાસ કરતાં એક પણ ફાડ અથવા ચીરો નહીં હતો કે જે માંથી તેને પેસવાનું અથવા દમ લેવાનું બની આવે.

આ વાત સાંભલીને બાઈઓ તમોને કેટલી અચરતી ઊપજતી હશે ! ખરેખર ઈશવરની શકતી અને ઈશવરની ખુબીનો ખેઆલ કરવાને આપણે તદન અશકત છઈએ. ઈશવરની શકતી અપારછે; ઈશવરનું ડાહપણ અતીઅંતછે.

સાંપનાં દાંત.

—o—

સાંપના દાંત અજાએબ તરેહના હોએછે. એ દાંત તેનો સેકાર કરડવાને અથવા ચાવવાને કામ આવતા નથી; કારણ તેઓ પોતાનો સેકાર એકદમ ચાવેઆ વગર ગળી જાએછે. તોપણ તે દાંત સેકાર પકડી રાખવાને તથા સેહલાઈથી ગળી જવાને ઘણાં ઊપીઓગીછે. સાંપને બે જાતના દાંત હોએછે; સંગીન દાંત અને બીજા દાહાડ તથા સંગીન દાંત સઘલા સાંપોને હોએછે પણ દાહાડ ઝેરી સાંપોનેજ હોએછે. જે સાંપોને દાહાડ હોતી નથી તેઓમાં ઝેર હોતું નથી. સંગીન દાંત ઘણું કરીને સરખા કદના હોએછે. એ દાંત અંદરના પારા સાથે જોડાએલા હોએછે તેથી તેની આગલ થુક એકઠી થાએછે. દાહાડ મોટી, પોકલ અને અણી

દાર હોએછે. તે અણીની હેઠલ પોકળ જગો હોએછે તેની નીચે ઝેર ભરાએલું રેહેછે. એવા સાંપ જારે ડંક મારેછે તારે તેઓ દાહાડની અણી બેસાડેછે અને તે અણીથી જે ઘા પડેછે તેમા દાહાડનું ઝેર પડેછે. જડબાના આગલાં ભાગમાં સાંપની દાહાડ હોએછે તેથી તેને નુકસાન પોહચવાની વધારે ધાસતી રેહેછે; અને તેજ કારણસર ઈશવરે તે દાહડોમાં ઝેર મુકેઊં હશે. દાહાડની પછવાડે નવી દાહાડની અણીઓ ફુટેલી હોએછે, જારે કોઈ સંજોગથી જુની દહાડ પડી જાએતો નવી દાહાડ આવવાને ઘણો વીલમ લાગે નહી. જેઓને દાહાડ હોતી નથી તેઓ પોતાના દાંતથી સેકારને પકડીને એકદમ ગળી જાએછે. ઈશવરે તેઓના મોહોડામાં થુક ઘણી મુકીછે કે જેથી મોટા શેકારો ગળી જવાને સેહલું પડેછે.

છોકરાંઓને જેવાં કરશો તેવાં થશે.

——o——

વાંચનારી માતાઓ અને બાઈઓ, તમારા છોકરાંઓની સલાહ તમારા હાથમાંછે. તમે તમારાં છોકરાંઓને જેવાં કરશો તેવાં થશે. તમારાં છોકરાંઓની રૂડી નરશી ચાલ તમારા ઊપર આધાર રાખેછે. તમારાં છોકરાંઓને નીતીમાન કે અનીતીમાન કરવાં, સુખી કે દુખી કરવાં એ સઘળું તમારા હાથમાંછે. છોકરાંઓ જારથી જનમેછે તારથી તેઓ મોટાં થાએછે તાંહાં સુધી તમારી બરદાસ્ત અને તમારી સંભાલ તળે રેહેછે.

તમે તમારાં છોકરાંઓનાં દેખતાં મોહોડામાંથી ખરાબ સખુનો બોલશોતો, તમારાં છોકરાં તે સખુનો બોલવાને શીખશે. તમે તમારાં છોકરાંઓનાં દેખતાં બે અદબી ભરેલી ચાલ ચલાવશો તો તમારા છોકરાંઓ પણ તેવી બે અદબી કરવાને શીખસે. તમે તમારાં છોકરાંઓનાં દેખતાં તમારા ચાકરોને ગાલ દઈને તથા ધમકાવીને બોલાવશો તો છોકરાંઓબી તેમજ કરવાને શીખસે. તમે તમારાં છોકરાંઓના દેખતાં તમારી નણંદ ભોજાઈ સાથે, તમારા પડોસી અડોસી સાથે કજીઆ કંકાસ કરશો તથા તાણા મેણા કરશોતો તમારાં છોકરાંઓ પણ તેમ કરવાને શીખેતો નવાઈ નથી. તમે તમારાં છોકરાંનાં દેખતાં જુઠું બોલશો અથવા ઠગાઈ કરશો તો તમારાં છોકરાંઓ પણ તેવું કરે તેમાં નવાઈ નથી. તમારાં છોકરાંનાં દેખતાં તમો કાંઈ વીઅસન કરસોતો તમારાં છોકરાં તે વીઅસન શીખે તેમાં નવાઈ નથી. તમે તમારા ભરથાર સાથે પીઆરથી, સલુકાઈથી, અદબ અંદાજથી નહીં ચાલશોતો તમારી છોકરીઓ પણ પોતાના ભરથાર સાથે તેમ ન ચાલેતો નવાઈ નથી. તમે તમારા ઘેરનો કારોબાર અંધેર રાખતાં હશો તો તમારાં છોકરાંઓ પણ અંધેર કારોબાર રાખવાને શીખસે. તમે પોતે તમારા કપડાંની જતન અને સંભાલ રાખતા નહીં હશોતો તમારાં છોકરાંઓ રાખનાર નથી. તમે પોતે તમારા ભરથાર અને કુટંબ સાથે સલાહ સંપથી નહીં રેહેશોતો તમારાં છોકરાંઓ પણ એક બીજા સાથે સલાહ સંપથી ચાલવાના નથી. તમે પોતે નરમ અને મીઠા સ્વભાવ રાખશો નહીં તો તમારાં છોકરાંઓ તેવા સ્વભાવ રાખનાર નથી. તમારી સઘલી સારી નરશી ચાલ ચલણનો છાપો તમારા બાળકોના કુમલા મગજ ઊપર જે બેસી જાએછે તે ઘણી મેહેનત અને મુશકેલી વગર નીકળી શકતો નથી.

વાસતે પીઆરી માતાઓ, તમે તમારાં છોકરાંઓને નીતીમાન, અને સદગુણી કરવા ઈછતાં હોવતો તેઓની નજર આગળ તમારી સઘળી ચાલ ચલણ નેકીજ રૂડી રાખો. તમો તમારા ભરથારની સામું બોલો તો છોકરાંઓ તમારી સામું શા વાસતે ન બોલે? તમે તમારા ભરથારના હરએક હુકમને સલુકાઈથી નાબે થાઓતો તમારા છોકરાંઓ તમારા હુકમને સલુકાઈથી શા વાસતે તાબે ન થાએ? તમો તમારા છોકરાંઓને જે વળણ પકડાવશો તે વળણ ઊપર તેઓ ચાલશે.

તેઓની આગલ તમારા વેહેમી વીચારો જાહેર ના કરો. તેઓની આગલ તમો ભુત, પળીત અને ડાકણોની વાતો ના કરો. તેઓને ખોટી ખોટી કાહાણીઓ અને ખોટી ખોટી વાતો ના સમજાવો. તેઓનાં દીલમાં "બાગી હાઊ" નો ખોટો વેહેમ અને ખોટી ધાસતી ના ઊતપન કરો. તેઓને તમો નઠારા અને ખરાબ છોકરાંઓની સંગતમાં ના ફરવા દેઓ.

બચપણથી તેઓને તમો સારી અને નીતીની કેળવણી આપો. તેઓ સઘળાંઓને વારે ઘડીએ ફરસદને વખતે તમારી પાસે બોલાવો અને તેઓનું મન ખુશી થાએ એવી સારી અને તેઓને સમજ પડે તેવી વાત ચીત કરો. હરએક સારી અને સેહેલી બાબત વીશે તેઓને સમજ આપો. તેઓને સાથે લઈને

ખુલી હવામાં અને બાગ બગીચામાં ફરવા જાઓ. જે જાહાં ફુળ, ફળ અથવા હરએક સારી વસ્તુ નજરે પડે તે ઊપર તેઓનું ધેઆન દોરાવો અને એ વીશે થોડી સમજ પડે એવી વાત ચીત કરો. તમે તેઓની સાથે જારે બોલો તારે ધીરે અવાજે, મધુર અને મીઠા વચને બોલો. "મારી મરૂં" "મુઆ ચીડીઓ" એવા એવા બોલ બોલવાની તમને ટેવ પડી હોએતો તમારા છોકરાંઓ આગળ હરએક વાત ચીત કરતાં તે બોલ નહીં બોલાએ એવી સાવચેતી રાખો. તેઓને એક બીજા સાથે સલુકાઈથી અને સપી

અતાથી વાત ચીત કરતાં શીખવો. તમો પોતે જો કે ટલીએક વાત વીશે અણજાણ હોવતો સારાં સારાં ચોપાનીઆં વાંચીને તથા તમારા સમજુ ભરથારને પુછીને વાકેફ થાઓ; કારણ તમે પોતે દાહેઆં તથા સમજુ હશોતો તમારાં છોકરાં જલદીથી સમજુ અને દાહેઆં થશે.

તમે તમારા છોકરાંઓનો સંસાર સુખી કરવા ઈછતા હોવ તો ઊપળી સઘળી તરબીએતની સાથે તેઓને નાહાનપણથી સગાઈ કરવાનો અથવા અદરાવવાનો વીચાર માંડી વાલો. નાહાનપણથી તમારાં છોકરાંઓના ગલાંમાં જોતરૂ વળગાવેઆથી તેઓના માથા ઊપર તમો મોટો બોજો મુકોછો અને તેઓને ઘણીજ નાહાની ઊમરમાં દુનીઆની ખટપટમાં અને સંસાર વેહવારમાં નાખોછો. વાસતે સમજુ માતાઓ આટલી વાત જરૂર ઈઆદ રાખજો કે તમે તમારા છોકરાંઓને જેવાં કરસો તેવાં થશે.

આજારી બચાંઓને વાસતે લંડન મધે ઊભી કરેલી હીસપીતાલ.

દુનીઆમાં સઊથી ઘણા મરણ બચપણમાં ઊપજેછે મોટાંમોટાં શેહેરોમાં સેંકડે પચીસ કરતાં વધારે છોકરાંઓ બે વરસના થાએછે. તેની અગાઊ મરણ પામેછે. બીજાં આઠ વરસની અગાઊ સેંકડે નજદીક ૧૫ છોકરાં મરણ પામેછે આટલી બધી મોટી સંખીઆ બચાંઓની મરણ પામેછે તેમાંના ઘણાએક માબાપોની નબળાઈ અથવા તેમના દરદોથી મરણ પામેછે. તોપણ હજારો અને લાખો બાલકો દર વરસે માતાઓનાં અગનાનપણાથી તથા બીન માવજતથી મરણ પામેછે. બચાંઓને જે તરેહ તરેહના દરદો થાએછે તેમનો ઊપાએ ગરીબ અને લાચાર લોકો જેઓને પોતાની રોટલી પેલ કરવાને ભારી પડેછે તેઓ કરી શકતા નથી, અને તેમના હજારો બાળકો ઘટતી માવજત અને તજવીજ વગર દર સાલ મરણ પામેછે. એવાં બચાંઓને વાસતે ઈઊરોપખંડના કેટલાએક મોટાં અને નામીચા શેહેરો મધે હાલ થોડા વરસની મુદતમાં જુદી જુદી હીસપીતાલો બાંધવામાં આવીછે. તે મધેની એક હીસપીતાલ લંડન મધે ૧૮૫૨ ના સાલમા ઊઘાડવામાં આવી હતી. એ હીસપીતાલનો ફાએદો દર વરસે ૧૦૦૦૦ બચાંઓને મળેછે. દરરોજ ૩૦૦ બચાંઓ હાજર થાએછે અને તેમને વીદવાન અને કેળવાએલા ડાકટરો ઘટતી દવા દારૂ આપેછે. નજદીક ૫૦ બચાંઓ એ હીસપીટાલમાં જાથુક પડેલાં રેહેછે. તેઓની માવજત તેઓના માબાંપ કરે તે કરતાં સો ગણી વધારે માવજત આ ઠેકાંણે થાએછે. દરએક બચાંને વાસતે આએઆ અને ચાકરડીઓ રાખવામાં આવીછે, જેઓ રાત દન બચાંઓની ઘટતી સંભાળ લેએછે. બચાંઓને વાસતે ખોલલા અને હવાદાર ઓરડાઓ કરેલાછે. તેઓને વાસતે નાહાના નાહાના સુંદર ઢોલીઆઓ તથા પાંરનાઓ બનાવેલાંછે. તેઓની આસપાસ સઘળી જાતના રમકડાં અને જુદી જુદી જાતની તરેહતરેહની વસતુઓ મુકેલીછે. તે સઘલાં રમકડાં તથા ચીજો ઊપર બચાંઓની નજર વારેઘડીએ પડેછે તેથી તેઓ ખુસી રેહેછે, અને પોતાનું દરદ તથા દુખ ભુલી જાએછે, હીસપીટાલની આસપાસ મોટો ચોક અને બાગ બગીચોછે, જાંહાં વધારે મોટા અને કશીઅતવાળા બચાંઓ સાંજ સવાર રમેછે. તબીબ શાસ શીખેળા ડાકટરો અને વીદીઆરથીઓ એ હીસંપીતાલમાં જાએછે અને બચાંઓનાં જુદાં જુદાં દરદોથી અને તેઓના જુદા જુદા સબાંવથી વાકેફ થાએછે. એ હીસપીતાલમાં સુઆણી તથા દાઈઓછે જેઓને બચાંઓની માવજત અને સંભાલ લીધા બાબેની દરરોજ કેળવણી આપવામાં આવેછે. ઈંગલંડનો એક મોટો ઊમરાવ કેહેછે કે "એ હીસપીતાલમાં જઈને જોવાથી એટલી તો સુખી અને સંતોસ ઊપજેછે અને એવોતો દેખાવ નજરે પડેછે કે જેઓએ એ દેખાવ નજરે જોએઓ નથી તેઓને તાંહાં જઈને જોવાની હું ઘણીજ બલામણ કરૂછું."

બાઈઓ તમે હરઘડીએ ઈશવરને ઈઆદ કરતાં રેહેજો.

બાઈઓ તમારો તથા સરવેનો તથા આખી જગતનો પેદા કરનાર સરવ શકતીમાન ઈશવર છે, તેને તમે વારે ઘડીએ ઈઆદ કરતાં રેહેજો. તમારૂ અને સરવેનું રખશન કરનાર અને પોશણ કરનાર ત

થા તમારા અને સરવેના ગુનાહા માફ કરનાર આ જગતનો કીરતાર છે તેની તમે હરદમ ભકતી કરતા રેહેજો. એક બાઈએ એક ગરીબ, ઘરડી અને નેક દાસીને પુછેઉં કે મારો સઘલો વખત ઘરનાં કામ કાજમાં અને ઘરની વેઠ કરવામાં જાએછે તેથી મને ઈશવરની ભકતી કરવાનો તથા તેને ઈઆદ કરવાનો વખત મલતો નથી. તે નેક ઘરડી દાસીએ જવાબ આપેઓ કે " બાઈ તું જો તારા ઈશવરને ઈઆદ કરવા ખરેખર ઈછતી હઈશ અને તારા ગુનાહાની તોબેસ કરવા ખરેખર ચાહાતી હઈશ તો ઘેરબારના સઘલા કામ અને કુથલા છતાં પણ તું તારા પેદા કરતારની ભકતી કરી શકીશ. " તે બાઈએ પુછીઉં એમ કેમ બની શકે ? તારે ઘરડી દાસીએ ગંભીરાઈથી કહેઉં કે બાઈ હું પોતે ઘરના કામમાં આટલી બધી રોકાએલી છું તે છતાં પણ હું મારા ઈશવરની ભકતી કરૂંછું, અને તે કેમ કરૂંછું તે તું ચીત દઈને સાંભલ.

" હું જેવી સવારના બીછાના ઊપરથી ઊઠુંછુ તેવીજ પરમેશવરને ઈઆદ કરી તેની ભકતી કરૂંછું કે હે ઈશવર જેવી મારી સંભાલ તેં રાતના હું સુતેલી હતી તે વેળાએ રાખી મને પાછી તંદરૂસત સવારના ઊઠાડી તેમજ મને મારા મરણ પછી પણ પાછી સવરગનું સુખ ભોગવવાને ઊઠાડજે. તારપછી હું ઘરમાંનો કચરો વાલતાં તે કીરતાર પાસે અરજ કરૂંછું કે હે ઈશવર જેમ હું મારૂ ઘર સાફ કરૂંછું તેમ તું મારા દીલને પાપથી સાફ કરજે." પછી વળી ચુલો સંકોરૂંછું તારે એમ વીનંતી કરતી જાઉંછું કે હે પરવરદેગાર જેમ હું આતસ રોસન કરૂંછું તેમ તું મારા દીલમાં નેકીની રોશની ઊતપન કરજે. હું જારે નાહવા બેસુંછું તારે પણ મનમાં ઈશવરને ઈઆદ કરીને અરજ ગુજારૂંછું કે મારા બદન ઊપરનો મેલ પાણીથી ધોઈ જેમ હું મારૂ આંગ સાફ કરૂંછું તેમ હે ઈશવર તું મારા હઈડામાંથી પાપનો મેલ ધોઈને તેને સાફ કરજે. તારપછી હું જમવા બેસુંછું તારે જમતી જમતી મનમાં ઈશવરની ભકતી કરૂંછું કે હે દીન દએઆળ મારા શરીરના પોશણ વાસતે જેમ તું મેહેરબાન થઈને આ રોટલો આપેછે તેમજ તું મારા નાકુઅત આતમાના પોશણને વાસતે પણ તેના ઊપરતારી તરફથી કુરપા અને દએઆ ઊતારજે. એ પછી મારો બાકીનો વખત મારા ધંધામાં ઈમાનદારીથી કામે લાગી અને હર ઘડી તે સાહેબને ઈઆદ રાખી જે કાંઈ કામ કરૂંછું અથવા જે કાંઈ વીચારૂંછું તે પરમેશવર જુવેછે અથવા મારી પાસેછે એમ સમજી તે ગુસે અથવા દલગીર ના થાએ એ પરમાણે ચાલવાને જેટલી મારાથી બનેછે તેટલી તજવીજ કરૂંછું."

નેક અને સમજુ વાંચનારીઓ તમે આ ડોસીની રૂડી વાત ધેઆનમાં લેઓ અને તમારા ઘરબારના સઘળાં કામકાજમાં તમારા ઈશવરને હરઘડી અને હર વખત ઈઆદ કરતાં રહો અને તે તમોને, તમારા ભરથારને, તમારા બચાંને સુખી અને તંદરોસત રાખે એવી પરારથના હરદમ કરતા રેહો.

હીંદુસથાનના તપસીઆ કરનારા બાવાઓ.

—o—

હીંદુસથાન મધે તપશીઆ કરનારાઓ અથવા પોતાના આંગ ઊપર અતીશે દુખ અને સંકટ હાથે રહીને ભોગવનારાઓ જેટલા માલુમ પડેછે તેટલાં બીજા કોઈપણ દેશમા માલુમ પડેઆ નથી. કેટલાએક સાધુ સનીઆસીઓ હીંદુસથાનના દુરના ભાગોમાં જાતરા કરવા જાએછે તારે તેઓ એવો નેમ લેએછે કે આખો રસતો પોતાને શરીરે માપતાં જવું. તેથી તેઓ લાંબા થઈને સુવેછે અને પોતાના હાથ જાંહાં શુધી પોહોચેછે તાંહાંશુધી નીશાની કરીને ઊઠેછે, અને પાછા પેલી નીશાની આગલ લાંબા લઈને સુવેછે. એ પરમાણે સેંકડો અને હજારો માઈલ લગી શરીરે દુખ ભોગવીને તીરથ જાતરા કરવા જાએછે. કેટલાએક સનીઆસી બાવાઓ આખો દીવસ પોતાનું મસતક જમીન ઊપર મુકીને ટાંટીઆ અથવા ટંગરીઓ હવામાં અતરંગ ઊંચી રાખેછે. કેટલાએક સનીઆસી બાવાઓ પોતાની આંખ ઊપર મટોડાનો ગારો ભરેછે અને પોતાનાં મોહોડામાં ઘાંસ ઘાલેછે. કેટલાંએક પોતાના પગને પોતાના ગલાં સાથે સાંકલથી બાંધેછે અને કેટલાએક દીવસ શુધી તેવીજ હાલતમાં પડેઆ રેહેછે. કેટલાએક પોતાની છાતીની ઊપર આતસની સગડી મુકીને સુઈ રહેલા જોવામાં આવેછે. કેટલાએક દોરડાંની જાલ બનાવીને તેમાં લપટાઈ જાએછે. હીંદુસથાનની પુરવ બાજુ ઊપર કલકતાની દખણ દીશાએ ઊપર

જગનનાથજીનું નામીચું દેહરૂં છે તાંહાં ચરક પુંજા ના
મની એક કીરીઆ કરવામાં આવેછે. તે કીરીઆને
દીવસે કેટલાએક સનીઆસી અને તીરથવાસીઓ વી
સ ફુટ ઊંચી દેવાલ ઊપરથી કુદકો અથવા લુસકો મા
રેછે. જે ઠેકાણે એ મોટો કુદકો મારેછે તે ઠેકાણે ઘાંસ
ની અંદર મોટા મોટા છરા તથા ખીલા બેસાડેલા હો
એછે તેથી તેઓના શરીર લોહી લુવાન થઈ જાએછે.
કેટલાએક તપસીઆ કરનારાઓ રાતને વખત ઊઘા
ડી હવામાં બેસેછે અને પોતાના કપાલની ચામડીની
આર પાર આંધલું પાડીને એક લોહોડાંનો સળીઓ
ખોસેછે અને સવારનું પોહોર થાએછે તાંહાંસુધી તેની
ઊપર એક ચેરાગ અથવા દીવો ટાંગી રાખેછે. કેટલા
એક તપસીઆ કરનારાઓ પોતાના શરીરમાં મોટા
મોટા સુઈઆઓ ખોસેછે. કેટળાએક બાવાઓ ૯૦
ફુટ ઘેરાવના ચકર સાથે પોતાનું આખું શરીર બાંધેછે
અને તે મોહોટું પઈડું બીજાઓ પાસે ગગડાવેછે. તે
થી તેઓના ટાંટીઆ અને માથું પઈડાંની સાથે ઊંચું
નીચું થાએછે. કેટલાએક તપસીઆ કરનારાઓ પો
તાના હોંટ ઊપર મટોડું મુકીને રાઈના દાણાં વાવેછે
અને પછી હોટને પોહોલા કરીને રાતના દવ તથા બ
પોરના તાપમાં ઊઘાડા મુકેછે. તેઓની એ માનતા કે
જાંહાંસુધી તે જગો ઊપર રાઈનો દાણો ફુટે નહી
તાંહાંસુધી તે જગા ઊપરથી હીલવું ચાલવું નહીં. ચર
ક પુંજાને દાહાડે લુવાહર લોકો વેહેના અને બારીક
હથીઆરો લઈને જગનનાથજીના દેહેરામાં જાએછે.
તે વેળાએ તપ્રસીઆ કરનારાઓનું એક મોહટું ટોળું આ
વેછે. તેઓ પોતાના હાથમાં, ખીલા નેતર તથા તવેથો
લઈને એકઠા થાએછે. તેઓના હાથમાં ખીલા હો
એછે તેઓ પોતાનાં શરીરમાં ખીલા પેસે એવો ખા
ડો અથવા છીદર પડાવેછે. જેઓના હાથમો નેતર હો
એછે તેઓ નેતર જાએ તેટલો ખાડો પડાવેછે. જે
ઓના હાથમો તવેથો હોએછે તેઓ તવેથા જેવડો મો
ટો ખાડો પડાવેછે. એક શખસ દોરડું અથવા સાંપ
લઈને આવેછે તે પોતાની જીભમાં એવું આંધલુ અ
થવા છીદર પડાવેછે કે તે દોરડું અથવા સાંપ જઈ શ
કે. તાંહાં સઘલા તપસીઆ કરનારાઓના શરીર લો
હી લુવાનથી ભરાઈ જાએછે અને તેઓને અતીશે દુ
ખ ઊપજે તોપણ તેઓ નાચે કુદેછે. આવી ઘાતકી
કીરીઆ તેઓ એવી મતલબથી કરેછે કે તેઓને ઈશ
વર પસંદ થાએ અને તેઓને સવરગનું સુખ મલે.
તેઓ એમ શમજેછે કે માણસ જેમ ધરમને નામે વ
ધારે દુખ અને સંકટ ભોગવેછે તેમ વધારે સુખ તેઓ
ને બીજી દુનીઆમાં મલેછે.

સુખ દુખમાં ભાગ.

આપણને આપણા મીતરોના સુખ દુખમાં ભા
ગ લેવો ઘટેછે. તેઓ જારે ખુશી હોએ તારે આપ
ણે ખુશી થવું જોઈએછે. તેઓ જારે દુખી હોએ તા
રે આપણે દલગીર થવું જોઈએછે. ખુસી અને દલ
ગીરી આપણા પોતાનેજ વાસતે રેહેવા દીધીતો આપ
ણે એકલપેટા કેહવાશું. જેમ આપણે આપણું પોતા
નું રૂડું ઈછીએછે તેમ આપણે બીજાઓનું રૂડુ ઈછવું
ઘટેછે. જો બીજાઓનાં સુખ દુખમાં આપણે ભાગ
નહીં લઈશું તો બીજાઓ આપણા સુખ દુખમાં કેમ
ભાગ લેસે ? એક નીતીમાન પુરૂશ કેહેછે કે સુખ અને
પઈશાને લીધે તમે બીજાઓ ઊપરથી પીઆર અને
હેત ઊતારી નાખતાના. મનુશ જાતના દુખ વીશે
વીચાર કરવાની તમે આદત રાખો. જંગલ મધે એ
ક ઝુપડીમાં વસનારા વીશે, કોઈ મરવા પડેલી મા
તા વીશે અને રડતા તથા હાએ મારતા માબાપ
વગરના બચાં વીશે મનમાં ફીકર અને કાલજી રાખો.
એક બીજો નીતીમાન પુરૂશ કેહેછેકે—

"અરે માનવી ! કોઈ દુખી અને તંગીનો મા
રીઓ તારી આગલ આવીને અરજ કરવા ઊભો રે
હેતો તું તારા કાન કદી બંદ કરતોના. અરે આ જં
ગલ વેરાણમા ભટકનારા માણસની અરજ ઈશવ
ર નહીં સાંભલે તો તેના કેવા માઠા હાલ થાએ ?
તારે તું ઈશવર કરતાં કાંઈ મોટો નથી. ઈશવર જારે
ગરીબોની દાદ સાંભલેછે તારે તું શા વાસતે નહી સાં
ભલે? તું જેમ તારૂં પોતાનું રૂડું ઈછેછે તેમ તું બીજા
ઓનું રૂડું ઈછ. તારા દુશમેનોને માફ કર. તારા
માત પીતા ઊપર, તારા મીતરો ઊપર, તારા દેશ ઊપ
ર તું પીઆર રાખ. એટલુંજ નહીં પણ સઘળા માણ
સ જાતનું સુખ અને દુખ તારૂં પોતાનુંજ કરી સમજ."

પરચુરણ બાબતો.

નેક ઓરત—નેક ઓરત હમેશ પોતાના ભરથારના સુખમાં વધારો કરવાની ઉલટ રાખેછે. નેક ઓરત હમેશ પોતાના બાલકોને નેક અને સીધે મારગે જતાં શીખવેછે. નેક ઓરત હમેશ પોતાના ઘેરનો ખરચ જોઇ તપાસીને કરે છે. નેક ઓરત હમેશ કોઇને માઠા સખુન બોલતી નથી. નેક ઓરત કદી દેરાણી જેઠાણી તથા નરણ ભોજાઇ સાથે તથા પડોસી અડોસી સાથે કજીઓ કંકાસ કરતી નથી. નેક ઓરતનાં ઘરમાં હમેશ સુખી અને સલાહ સંપ ભરોળો દેખાવ માલુમ પડેછે.

ખરી મોટાઇ અને ખરૂં સુખ—સદગુણ એજ ખરી મોટાઇ અને ખરૂં સુખછે. જે પુરૂશ ઇશવરના હુકમને માનેછે તે પુરૂશને સઘળી તરફથી ફાએદો થાએછે. એવું દીલ હમેશ ખુસી ઉપજાવેછે. ઇશવરની આપણા ઉપર મેહેરબાનીછે એટલું જાણેઆથી જેટલું સુખ ઉપજેછે તેટલું સુખ આખી દુનીઆની દોલત મલે તોપણ ઉપજવાનું નથી. તેટલા વાસતે દરએક ખરાબ વીચાર તમારા દીલમાંથી કાહાડી નાખો. દરએક ખરાબ મસલતને તેઆગ કરો. પાપનો દાગ તમારા આંગ ઉપર ના લગાડો. સારૂં કામ કીધાથી તમને કદી પસતાવો થનાર નથી, પણ ખરાબ કામ કીધું તો તમારા અંતકરણમાં હમેશ દુખ ઉપજીઆ કરવાનું એ વાત ખચીત તમે ઇઆદ રાખજો.

એક નવાઈ જેવું ઘડીઆલ—આપણી વસતીના એક ખોજા વેપારીએ એક નવાઇ સરખું ઘડીઆલ મંગાવેલછે. તે ઉપરથી તારીખ વાર અને મહીનો માલુમ પડેછે. એ ઘડીઆલની તખતીના ઉપરનાં ભાગમાં નાટકનો દેખાવ નજરે પડેછે અને તેનો પરદો થોડી થોડી વાર રહીને પોતાની મેલે ઉંચો નીચો થાએછે. એક કીલાનો કોટ દરવાજા સુધી જોવામાં આવેછે. લડાઇનો સામન, ટેકરી, દીવાદાંડી, સમુદરની અંદર ચાલતાં વાહાણો તથા તેનેથી દુર પાણીનો એક ધોધ બનાવેલોછે. આગલા ભાગમાં એક બાદશાહને બેસાડેલોછે અને તેની આસપાસ ઘણાએક માણસોને હાથમાં વાવટા આપીને ઉભા રાખેલાંછે. ઘણાએક સવારો, હાથીઓ, ઉંટો, તોપ તથા વાજાં વાલાઓ તે બાદશાહ આગલ થઇને ચાલી જતાં માલુમ પડેછે. જે વખત એ લશકર ચાલી જાએછે તારે ઘડીઆલ મધે લડાઇના સુરનું ગાએણ થાએછે, અને તે મધેથી પેરથમ તથા રણસીગડાં વગેરેનો અવાજ નીકલેછે. દર પા કલાકે ટકોરી વાગેછે અને તેની સાધના વર્તનતરમાં આઠ જુદા જુદા સુરથી જુદી જુદી તરેહનું ગાએણ થાએછે. જારે સુર ભરેલું ગાએણ જોઇએ તારે તેવું ગાએણબી થાએછે.

ખરાબ અને જેહેરી હવા—જે ઘરમાં અથવા ઓરડામાં આપણે હમેશ સઘલો વખત રહીએછે તેમાં કાંઇ ખરાબ, જેહેરી અને જાનને નુકસાન કરે એવી હવા પરવેસ થઇ હોએ તેને કાહાડી નાખીને સારી અને સોજી હવા ઉતપન કરવાની જરૂરછે. કોલારાના ઘાતકી મરજનું એક મુખીઅ કારણ ખરાબ અને જેહેરી હવાછે. ગટરમાંથી નીકલતી હવા પણ આપણી રેહેવાની જગામાં દાખલ થઇને આપણને ભારે નુકશાન કરેછે. હવા જારે દુરગંધ અથવા ફેરવાઇ ગએલી ખરાબ માલુમ પડે તારે નીચે જણાવેલો ઉપાએ કરવાની જરૂરછે.

જે મીઠુ આપણે ખાઇએછે તે ૧૦ આંઉસ લેવું અને તેની માંહે બે આંઉસ "બલાક આકસાઇડ આવ માંગનીસ" અને ૬ આંઉસ ગંધકનો તેજાબ નાખવો. પાછલા બે પદારથો દરીમર અથવા રાજરસની દુકાનેથી મલી શકેછે. પછી તે તરણે વસતુને માટીના વાસણમાં નાખવી અને તે વાશણને ગરમ કરેલી રેતી ઉપર મુકવું એટલે તેમાંથી એક જાતની હવા નીકલશે તે જાતે જેહેરીછે તોપણ ઓરડાની અથવા ઘેરની ખરાબ હવાને સાફ અને ચોખી કરશે.

ચીનના બબરચી—ચીન મધે શેહેનશાહાના બબરચીઓ ખાણુ પકાવવામાં ચુક કરેતો તેઓને ૧૦૦ ફટકા મારેછે. જો રકાબીમાં કચરો કે કંઇ ખાપણ રહી ગઈ હોએતો તેઓને ૮૦ ફટકા મારેછે. કોઇ વાણી અથવા તરકારીનો શવાદ બરાબર નહીં હોએતો ૫૦ ફટકા મારેછે.

નામદાર રાણીની વડી દીકરી જે પરૂશીઆના સાહાજાદા સાથે પરણીછે તેણે હાલ પરૂશીઆ મધે એક મોટું ફંડ ઉભુ કરીને એક મુકામ બાંધેઉછે. તે મુકામમાં શીક્ષક અથવા શીખવવાનો ધંધો કરનારી સ્ત્રીઓ કે જેઓ થોડી મુદત શુધી ધંધા રોજગાર વગરની હોએ તેઓને મુરત રેહેવાને બની આવે.

રેલવેથી કજા—ઇઉનાઇટેડ ઇસટેટસમાં ૧૮૫૮ ના વરસમાં સઘલા મલીને ૧૩૩ માણસો રેલવેની કજાથી મર

ણ પામેઆ હતાં અને ૩૮૧ માણસો જખમી થએઆં હ તાં. તેઓ મધેથી ૧૫ માણસો પોતાની આડી અને અટક ચાલી ચાલથી મરણ પામેઆં હતાં.

પારીસનો એક ખાટકી—પારીસ મધે એક ખાટ કીએ હાલ એક મોટી દુકાન કાહાડીછે તે દુકાનનું સઘલું કામ ઘણુ કરીને સંગેમરમરનુંછે તથા તેમાં કેટલુંએક રૂપા કામછે. દુકાનની વચમાના ભાગમાં એક મોટો દસ ફુટ નો ફુંવારો ઉડેછે. અને આસપાસ ફુલના સુંદર કુડાં મુકે લાંછે જેમાથી તરેહ તરેહના ખુસબોદાર ફુલનો મીઠો વાસ નીકલેછે. ગોસ વેચવાને વાસતે ૩૯ માણસો કામે લગાડેઆં છે અને તે દુકાનમાં દર રોજ ચાલીસ ગાએ બલદનું તથા સાઠ મેંઢાનું ગોસ વેચાએછે. વધારે અચરતી ભરેલું એછે કે પારીસ મધેના બીજા સઘલા ખાટકીઓ કરતાં સસતે ભા વે વેચેછે, તેવું છતાં પણ એક સુંદર ટોપલીમાં આપેછે જેં ના પઈસા ખરીદ કરનારને દર માસે ઉપજેછે.

દરજીની કાતર—ફરાંસ મધે દરજીની કાતરનો એક સાંચો સોધી કાહાડેઓછે. સો ઘડીનું જાડું કપડું એ કાતર સેહેલાઈથી કાપી શકેછે. તે કાતર વરાલ ઈઆંતરની મદદ થી ચાલેછે.

કાગલ કલમનો ખરચ—તારીખ ૩૧ મી મારચે ખલાસ થતાં વરસમાં ઈંગલંડની સરકારને સઘલી આફી સોમાં મલીને કાગલ, કલમ, શાહી તથા લખવાના શામાન પ છવાડે ૩૪ લાખ ૯૬ હજાર રૂપીઆનો ખરચ થએઓ હતો.

એક નવી પરણેલી ઓરતને શીખામણ.

એક સમજુ અને ડાહી હીંદુ સ્ત્રીએ નીચે લખે લી ગરબી આ ચોપાનીઆંમાં છાપવાને વાસતે લખી લીછે તે હમે ખુશીથી પરગટ કરીએછે. એ સ્ત્રી પો ... ન પણીઓને વાસતે એવીજ ઉપીઓગી ગરબી ... વાર જો લખી મોકલશે તો મોટા ઉપકાર સાથે તેની ... કરીશું.

ગરબી.

હાંરે નવી વહુને કહું એક વા...
હાંરે આજે સેરદ પુનમની ...
સંસાર ચલાવો રૂડી રી...

હાંરે વહુ વર સાસરે તે... સોભીતાં
હાંરે પીઉજીના મ... લોભીતાંરે
સંસાર ચલ... રૂડી રીતથી.

હાંરે સાસુ સસરો તે હરખજ પામીઆ
હાંરે દુખ તે સઘલા વામીઆરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી

હાંરે સાસુજી કહે તે સુણો હેતથી
હાંરે તેના કામ કરો તે ઘણી પ્રીતથીરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે રૂડી નીતી શીખીને રમો જમો
હાંરે નીત ઉઠીને સાસુને પાએ નમોરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે સસરાજીની લજ્જા પાળીએ
હાંરે કામ વગર ન જઈએ કોઈને બાળીએરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે દેરાણી જેઠાણી નણંદ સહુ
હાંરે તેમની સાથે તે હેત રાખો બહુરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે સહુ સગામાં સંપ રાખજે
હાંરે તેમની સાથે તે બોલી મીઠી ભાખજેરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે સાહેલી સાથે વીવેકથી
હાંરે વાત કરો તે હાંસ વીનોદથીરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે પીઉજીના તે ચરણ સેવા ઘણા
હાંરે જેના પીઆર તણો કાંઈ નહીં મનારે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે પરભાતે ઉઠો આળસ હણી
હાંરે પીઉજી તે સેવા કરો ઘણી રે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

...મ લઈએ
હાંરે ધીઆન ધરીએ તે જગદીશવાધારનું કીરતારનું રે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે સવામીજી કહે તેમ કીજીએ
હાંરે હેત વધારીને પ્રેમ રસ પીજીએરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે ધર કસર કરો વીવેકથી
હાંરે નામ ધરાવો તે સદગુણ નેકથીરે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

હાંરે કરો કામ નીતીગુણ નીમના
હાંરે રસનાએ ભજો નીમ બરહમનારે
સંસાર ચલાવો રૂડી રીતથી.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું. જુન ૧૮૫૯. આંક ૬ ઠો.

લાએકીવાળી ઓરત.

મીસીસ કારોલીન ચીસહોમ.

—o—

હીંદુસથાનની દખણ પુરવ દીશાએ જારે આસટરે
લીઆનો મોટો મુલક માલુમ પડેઓ અને તે મુલક મ
ધ્યે સોનાની મોટી મોટી ખાણો જારે જાણવામાં આવી
તારે ઈંગલંડથી લોકોનાં ટોલાંને ટોલાં તે તરફ જવાં
ને નીકલેઆં. સેંકડો અને હજારો લોકો પોતાનાં ઘે
ર બાર છોડીને બઈરી છોકરાંઓને સાથે લઈ દર વાહા
ણની ખેપે જવાને તઈઆર થએઆં. લોભી વાહાણ
વાળાઓ ઊતારૂઓના બાઈડી છોકરાંઓને બકરાંની
મીસાલે વાહાણ મધ્યે ભરવા લાગેઆ અને વાહાણ મધ્યે
સેંકડો સ્ત્રીઓની આબરૂ તથા પતીવરતા પણાને નુ
કશાન પોહાચવા લાગીઊં. સેંકડો છોકરાંઓ અને
સેંકડો માણસો ધણી ધીચના સબબંથી ૧૬૦૦૦ (સો
લ હજાર) માઈલની સફરમાં અનેક જાતના આજાર
અને રોગથી હેરાન થવા લાગેઆ. આ સઘળી બદી
અને નુકશાનીનું મુળ ઊપર જણાવેલી લાએકીવાળી
અને માએઆળુ દીલની ઓરત મીસીસ કારોલીન ચી
સહોમે કાહાડી નાખીઊં. ઈંગલંડ મધ્યેની સેંકડો કંગાળ
સ્ત્રીઓ અને લાચાર વીધવાઓ પોતાનું ગુજરાણ શોધ
વાને વાસતે આસટરેળીઆના મુલક મધ્યે જઈને લુચ્ચા
અને ખરાબ લોકોનાં ફરેબથી ફસી પડતી અને અનીતી
નો ધંધો કરતી હતી તેથી આસટરેલીઆ એક બદીનું સં
સથાન થઈ પડીઊં હતું. તેનો અટકાવ કરવાનું મો
હું માન ઊપર જણાવેલી લાએકીવાલી ઓરત મીસી
સ કારોલીન ચીસહોમને ઘટેછે. હીંદુસથાંન મધ્યે ગ
રીબ સોલજરોની સ્ત્રીઓ તથા છોકરાંઓ કેળવણી વ
ગર રખડતાં રજલતાં હતાં તેઓને કેળવણી આપી
સારી હાલતમાં લાવનાર ઊપર જણાવેલી પરોપકારી
સ્ત્રી મીસીસ કારોલીન ચીસહોમછે. તે સ્ત્રી પઈસા અ
ને લાગ વગ વીનાની હતી પણ પોતાની શાહાસીક
અને પરોપકારી બુધીથી માણસ જાતનું ભલુ કરવાને
શકતીવાન થઈ.

એ સ્ત્રી ૧૮૦૮ ના વરસમાં જનમી હતી. તેના
મા બાપ મધીઅમ હાલતના હતા અને તેઓ સારી સ
મજ અને પરોપકાર બુધીના ગણાતા હતા. તેઓ પો
તાના બચાંને દરરોજ રૂડી અને નીતીની વાતો કેહતા
હતા. કારોલીનનો બાપ તેને નાહાની ઊમરની મુકી
મરણ પાએઓ તોપણ તેની માતાના ઊપદેશથી તે છોક
રીનાં મન ઊપર નાહાન પણથીજ બીજાઓને સારૂ કર
વા મારે એટલીતો ઊલટ થઈ કે જેમ જેમ તે મોટી
થતી ગઈ તેમ તેમ તે પોતાના સુખની વાત ભુલી જ
ઈને ગરીબોના દુખ ઊપર ધ્યાંન પોહાચાડવા લાગી.
જે ગામમાં તે રેહેતી હતી તે ગામના લોકો તે છોક
રીનો માએઆળુ સભાવ જોઈને ઘણાજ ખુશી થતાં
હતાં. તે છોકરી જારે પરણવાની ઊમરની થઈ તારે
તેને કોઈ પઈસાવાળું અને માતબર ઘર જોઈતું નહીં
હતું. તે પોતાના સભાવનો અને પરોપકાર બુધીનો
ભરથાર શોધતી હતી. ઈશવર કુરપાથી તેને તેવોજ
ભરથાર ચીસહોમ નામનો મળેઓ. તે શખસ ઈસકો
ટલાંડનો રેહેવાસી હતો અને ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીના
એક વાહાણનો કપતાન હતો: કારોલીને પોતાના લ
ગન તેની સાથે કરેઆની અગાઊ કેટળાએક પુરશો
ની હજીરમાં ખુલી રીતે કહીઊં કે જે સ્ત્રી ગરીબ લો
કોનું ભલુ કરવાને પોતાનાં ઘેરનું કેટલુંએક સુખ ઓ
છું કરે તે સ્ત્રી સાથે તમે લગન કરવાને ખુશી છો કે
નહીં. તે બાબેનો તમોએ સારી રીતે પરથમજ વીચાર

કરવો." તે કપતાન પણ પરોપકારી સભાવનો માણસ હતો. ઘણી ખુશીથી તેણે તે સ્ત્રી સાથે પોતાના લગન કીધાં.

લગન થએઆ પછી કપતાન ચીસહોમ અને કારોલીન લીવરપુલ મધે કેટલીએક મુદત શુધી રહેઆ. બે વરસ પછી કપતાનને મધરાજ તરફ વાહાણ હંકારવાનો હુકમ થએઓ. તેઓ બેહુ મધરાજમાં આવેઆં. મધરાજમાં મીસીસ કારોલીને ગરીબ સોલજરોની જુવાન છોકરીઓને તથા મા બાપ વગરના છોકરાંઓને અગનાન તથા દુરાચરણમા પડેલા જોએઆં. તેઓને વાસતે પોતે એક નીશાળ ઊઘાડી અને તેઓને સંસારી તથા રૂડી કેળવણી આપવાનું પોતે વગર પઈસે માથે લીધું આ કામને વાસતે તે સ્ત્રીએ તથા તેના ભરથારે પોતાની સુખ ભરેલી રેહેવાની જગા છોડી દઈને સોલજરોની બરાખ જેવી ગલીચ જગામાં આવી રહઆં, કે જેથી ગરીબ સોલજરોનાં છોકરાંઓની ચાલ ચલગત ઊપર રાત દીન નજર રાખવાને બની આવે. મીસીસ કારોલીનના તથા તેના ભરથારના મીતરો જેઓ દર રોજ તેમની પાસે આવતા હતા તેઓએ આવવાનું બંધ કીધું, એવી ધાસ્તીથી કે રખેને બરાક મધેની ખરાબ હવાનો રોગ તેઓને વળગે. પણ મીસીસ કારોલીને ગરીબ છોકરાંઓની કેળવણીને ખાતર પોતાના જીવની અને સુખની દરકાર કીધી નહીં. તે નીશાળનો ફાએદો થોડી મુદતમાં સઘળા સોળજરોને માલુમ પડેઓ. તેઓની જુવાન સ્ત્રીઓ જેઓ શીવવાના, રાંધવાના તથા ઘરબારના બીજા કામમાં તદન અણજાણી હતીઓ તેઓને તે નીશાળમાં દાખળ કરાવવાને કારોલીનની અરજ કરવા તેઓ આવેઆ. તે નીશાળ તે જગો ઊપરથી બીજી જગો ઊપર જલદી લઈ જવામાં આવી. કારોલીને તે નીશાળનો ખરચ પુરો પાડવાને વાસતે એક ઊઘરાણાની ટીપ બનાવી. તેમાં તાંહાંના ગવરનરે બસો રૂપીઆ ભરેઆ અને થોડી મુદતમાં બે હજાર રૂપીઆ ભરાઈ ગઆ. તે નીશાળ હાલ મધરાજના સોળજરોને ઘણીજ ઊપીઓગી થઈ પડીછે.

૧૮૩૮ નાં વરસમાં તે કપતાન અને તેની સ્ત્રી આસટરેલીઆમાં ગએઆ. આસટરેલીઆમાં મીસીસ કારોલીન ચીસહોમે ઈંગરેજી ઓરતોને દુખ અને બદીમા ગરક થએલી જોઈ. જુવાન સ્ત્રીઓ ઈંગલંડથી ધંધાને વાસતે આવતી હતી અને કીનારા ઊપર તેઓ બીચારી સંભાલ અને બરદાસત વગરની થોડીવાર શુધી પડી રહીને કુંવારજે લાગતી હતી. કોઈ તેમને કેહેનાર નહીં હતું કે આબરૂ ભરેલી રીતે ગુજરાણ શી રીતે કરવું. મીસીસ કારોલીન ચીસહોમ જણાવેછે "કે ઈંગલંડ મધે મા બાપ વગરના છોકરાંઓ તથા ભરથાર વગરની સ્ત્રીઓ તથા આશરા વગરના સ્ત્રી છોકરાઓ, એઓની મોટી સંખીઆ એકઠી થાએછે. તેઓ આસટરેલીઆ જેવા સંસથાનમાં પોતાનું ગુજરાણ કરવાને વાહાણમાં બેસીને તરત જવા નીકલેછે. વાંહાણમાં તેઓની આબરૂની કંઈ પણ સંભાળ અથવા કંઈપણ બચાવ થતો નથી. વાંહાણ ઊપરના ઊચા ખલાસીઓ તથા બીજાં લોકો જેમ મરજીમો આવેછે તેમ ગરીબ અબલાઓની સાથે છુટ લેએછે. આસટરેલીઆ મધે વાહાણ જઈ પોહોચેઆ પછી અણજાણી ઓરતોને સારી જગો રેહેવાને મલતી નથી. ખરાબ માણસો તેમને ખરાબ જગો ઊપર લઈ જાએછે. અરે ઈશવર આવા કમકમાટ લરેલા દેખાવનો કાહારે અટકાવ થશે ?"

મીસીસ કારોલીન ચીસહોમ આશરા વગરની નાહાની છોકરીઓને આસટરેલીઆ મધે પોતાને ઘેર લઈ ગઈ. સઘલી ઓરતોનું પોશાણ કરવા જેટલી તેનામાં શકતી નહીં હતી. તોપણ બરીટનના સંસથાન ઊપર બદીનો કાલો ડાગ લાગેઓ હતો તે કાહાડી નાખવાનો તેને ઠરાવ કીધો. ઓરતોની આબરૂ આવી રીતે હલકી થએલી જોઈને તેને અતીશે દુખ પેદા થઈઊં. તેનાથી મુંગુ બેસી નહીં રેહેવાઈઊં. તેણે તાંહાંના ગવરનરને, તાંહાંના ખરીસતી ધરમના મોટા પાદરીને તથા પોતાંની જાતની સઘળી સ્ત્રીઓને એ વાત જાહેર કીધી અને તેઓનાં દીલમાં માહા બાએગની ઓરતો વીશે દએઆ ઊપજાવી. સઘળાઓએ તે સ્ત્રીની પરોપકાર બુધીની વખાણ કરીને તેને ઘટતી મદદ કીધી. કારોલીનને માલુમ પડીઊં કે ફકત સીડનીજ સેહેરમાં ૬૦૦ ઓરતો આશરા વગરની અને માઠી હાલતમાં હતી. તેઓને વાસતે ફંડ ઊભું કરીને તેમને આબરૂ વાળી જગોમાં રાખવાની ગોઠવણ તેણીએ કીધી. આસટરેલીઆમાં ૭ વરસ લગી તેણે પોતાની બેહેનપણીઓની હાલત સુધારવાની મેહેનત જારી રાખી. ૧૮૪૬ ના ફેબરવારી

મહીનામાં જારે તે આસટરેલીઆથી ઈંગલંડ જવાને નીકલી તારે તાંહાંના રેહેવાસીઓએ તેને એક માન પતર આપીઊં અને નજદીક ૨૦૦૦ રૂપીઆની ર કમનું ઊઘરાણું તેના નામનું ૫એઊં. તે રકમ તે સ્ત્રીએ તેવાજ પરોપકારનાં કામમાં ખરચી નાખી.

જારે તે ઈંગલંડ આવી તારે તેણે એક ચોપાનીઊં છાપી પરગટ કીધું. તેમાં તેણીએ ઓરતો ઊપર પડતી સઘલી મુસીબત ખુલી રીતે જાહેર કીધી. ૧૮૫૦ માં તેણે વળી બીજું ચોપાનીઊં કાહાડીઊં. તે ચોપાનીઆથી એટલી અસર ઊપજી કે વાહાણ મધેના ઊતારૂઓ વીશે નવોધારો કરવામાં આવેઓ અને "ફામીલી કાલોનીજેશન લોન સોસાએટી" નામની સભા મીસીસ કારોલીને ઊભી કીધી કે જેથી ગરીબ ઊતારૂઓને થોડે ખરચે અને સવલ પડે એવા ભાવે આવ જા કરવાને બની આવે. આ મંડળીની જુદી જુદી સાખાઓ હાલ આસટરેલીઆનાં જુદા જુદા ભાગો મધે ઊભી થઈછે.

મરાઠા દેશનો જાણવાજોગ હેવાલ.

વાંચનારી બાંઈઓ, આપણે મુંબઈ શેહેરમાં વસીએછે અને મુંબઈ શેહેર હીંદુસથાનની આથમણ દીસાએ મરાઠા અથવા મહારાશટરા દેશ મધે આવેલું છે. મરાઠા દેશનો આકાર તરણ ખુણા જેવોછે. તેની લંબાઈ આસરે સારસો માઈલછે અને પોહોલાઈબી તેટલીજ ગણાએછે. તેમાં સુમારે ૬૦ લાખ માણસની વસતીછે. તેમાં ૫૨ લાખ હીંદુછે અને બાકીના મુસલમાન તથા બીજી જાતનાછે. બાવન લાખ હીંદુની વસતીમાં નજદીક સાહાડા પાંચ લાખ બહરામણછે. મરાઠા દેશના બે મોટા ભાગ કરવામાં આવેઆછે. એક ભાગ જે આથમણ દીશાએછે તે કોંકણને નામે અને બીજો ભાગ જે પુરવ દીશાએછે તે દેશને નામે આલખાએછે. આપણું મુંબઈ શેહેર કોંકણમાં આવેલુંછે. એ બેહુ ભાગની વચે "સહાદરી" નામનો પાહાડછે. તે પાહાડ સુરતની પાસે જે તાપી નદી વેહેછે તે નદીથી તે ઠેઠ હીંદુસથાનના દખણ છેડા સુધી લાગેલોછે. તે પાહાડની એક ટેકડી જે મામલેશવરને નામે ઓલખાએછે તે સમુદરથી તરણ હજાર હાથ ઊંચીછે. આખા પાહાડની સાધારણ ઊંચાઈબે હજાર હાથની ગણાએછે. એ પાહાડ ઊપર ચહડીને કોંકણથી દખણ દેશમાં જવાના જે રસતાઓછે તે રસતાઓને ઘાટ કરીને કહેછે. મરાઠા દેશના કોંકણ ભાગની પોહોલાઈ સમુદરથી તે પાહાડ સુધી ફકત ૨૫ થી તે ૫૦ માઈલ સુધીની છે. મરાઠા દેશની ઊગમણ તરફનો કાંઈએક ભાગ નીજામના તાબામાંછે અને તે ઈંગરેજ સરકારને ખંડણી અથવા ચોથાઈ આપેછે. દખણ તરફનો નાહાનો સરખો ભાગ જે ગોવાની આસપાસછે તે પોરટુગીસ લોકોના તાબામાંછે. તે શીવાએ બાકીનો સઘળો ભાગ ઈંગરેજ સરકારના તાબામાંછે. ઈંગરેજ સરકારે પોતાના હાથ હેઠલના ભાગને આઠ જીલાઓમાં વેંહચી નાખેઆછે. તેઓનાં નામ હમો નીચે જણાવીએછે.

૧ ખાનદેશ.	૪ સોલાપુર.	૭ ઊતર કોંકણ.
૨ અહંમદનગર.	૫ બેલગામ.	૮ દખણ કોંકણ.
૩ પુના.	૬ ધારવાડ.	

એ સઘળા જીલાઓ ગુજરાતના જીલાઓની માફક મોટા મોટાછે અને તે દર એકમાં કેટલાએક મોટા મોટા શેહેરો તથા ઘણાએક નાહના નાહના ગામો આવેલાંછે. ખાન દેશ મધે મુખીઅ શેહેર ધુલીઆછે. અગાઊ બહરાનપુર નામનું શેહેર ખાનદેશ મધે મોટું ગણાતું હતું. આશીરઘડ અને દોલતાબાદ નામના બે મોટા કીલાઓ ખાન દેશમાંછે. અંહમદ નગરનું મુખીઅ શેહેર અહમદ નગરછે. એ જીલાની અંદર એક ભાગ નાસીક ટુકડીને નામે ઓલખાએછે. તેનું મુખીઅ શેહેર નાસીક ગોદાવરી નદીના કાંઠાં ઊપર આવેલુંછે. બાર વરસે હીંદુઓનો મોટો તેહેવાર આવેછે તારે તેઓ નાસીકની જાતરા કરવા જાએછે. એ તેહેવાર ગોદાવરીને નામે ઓલખાએછે અને તે આખો વરસ સુધી ચાલેછે. પુના જીલાનું મુખીઅ શેહેર પુનાછે. તે પેહેલાં મરાઠાઓના પેસવા સરદારોનું પાએતખત હતું. એ શેહેરનો છેલો સરદાર બાજીરાવ નામનો નામીચો પેસવો થઈ ગએઓછે તેનો હેવાલ હમોએ આ બાબતનો હેઠલ પરગટ કીધોછે. શોલાપુર, બેલગામ અને ધારવાડ એ જીલાઓનાં મુખીઅ શેહેરો પણ તેજ નામનાછે. ઊતર કોંકણ મધેનું મુખીઅ શેહેર થાણુંછે, જે ઠેકાણે એક કલાકની અંદર આપણે મુંબઈથી રેલવેમાં બેસીને જઈ સકીએછે. થાણાના તાબા હેઠલ આગરીઆના કુલાબાની ટુકડીછે જે આલીબાગ નામે ઓલખાએછે. દખણ કોંકણનું મુખીઅ શેહેર ર

તનાગીરીછે. એ શીવાએ સતારા, કોહલાપુર, અવરંગાબાદ, ઈલીચપુર, નાગપુર, બેદર, ગોવા નામના મોટા શેહેરોછે. તે સઘલા શેહેરો ઊપર આપણુ મુંબઈ શેહેર સરદારી ભોગવેછે.

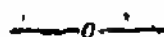
મરાઠા દેશમાં ઈંગરેજ સરકારના તાબા હેઠલ જે આઠ જીલાઓછે તેનું મેસુલ દર વરસે ૧ કરોડ રૂપીઆ ઈંગરેજ સરકારને ઊપજેછે. તે મેસુલનો મોટો ભાગ ખેડુતો પાસથી વસુલ થાએછે. આખા મરાઠા દેશની પેદાસ ૧।। કરોડ રૂપીઆની ગણવામાં આવેછે. ગુજરાતની પેઠે દર એક જીલ્લામાં એક એક કલેકટરને નેમેલો હોએછે. તેને મેશુલ ઊઘરાવવાનો તથા ફોજદારી કામનો અધીકાર આપવામાં આવેછે. દર એક જીલ્લાના નાહાના નાહાના ભાગ કરેલાછે જે પરગણા અથવા તાલુકાને નામે ઓલખાએછે. દર એક તાલુકામાં સુમારે સો સો ગામ હોએછે. જીલાઓમાં જેમ કલેકટરનો અમલ ચાલેછે તેમ તાલુકા મધે દેશી મામલતદારનો ચાલેછે.

મરાઠા દેશમાં કપાસ, ખાંડ, રેસમ તથા બીજી જીનસો પાકેછે. નાગપુર, ખાનદેશ મધે રૂ પાકેછે. કોંકણમાં વરસાત ઘણો પડેછે અને તે પરમાણે ભાતખી ઘણી પાકેછે. બાજરી, જુવાર અને ઘંઉંનો પાક ઘાટ ઊપરના દેશમાં ઘણો થાએછે. મરાઠા દેશની હવા ગુણકારી ગણાએછે, મરાઠા દેશમાં નરબદા, તાપી ગોદાવરી, ભીમા અને કરશણા એ પાંચ નદી મોટી અને મુખીઅ ગણાએછે. કરશણા નદી માહબલેશરના પાહાડમાંથી નીકળેછે. સહાદરી નામનો પાહાડ જે કોંકણ તથા મરાઠા દેશના બીજા ભાગની વચોવચ આવેઓછે તે પાહાડના જુદા જુદા ભાગ ઘાટને નામે ઓલખાએછે. તે મધે તલ ઘાટ, બોર ઘાટ, પાર ઘાટ, રામ ઘાટ અને માળસીરસનો ઘાટ એવા પાંચ ઘાટ નામીચાછે. તલ ઘાટ નાસીક પાસે મુંબઈથી ખાન દેશ જતાં આવેછે. બોરઘાટ ખંડાલા પાસે પુણાને રસતે આવેછે. એ ઘાટો ઘણા ઊંચા અને ચહડવાને ઘણા બીકટછે. તે મધે રેલવે જવાને વાસતે હાલ જે ટનલો કોતરવાનું કામ ધુમ ધોકાર ચાલેછે તે પુરૂ થશે તારે એ ઘાટના ટનલો દુનીઆની એક મોટી અચરતી ગણાશે. પાર ઘાટ માહાબલેસર પાસે સતારાને રસતે આવેછે. રામ ઘાટ દખણ મરાઠા દેશમાંછે, અને માળસીરસનો ઘાટ અહમદ નગર જતાં જુનર પાસેછે.

મરાઠા દેશમાં હીંદુઓનો સાલી વાહાન નામનો નામીચો રાજા થઈ ગએઓછે. જેમ ઈજદેજરદનું, તથા ઈસુકરાઈસટનું અથવા વીકરમનું વરસ ગણવામાં આવેછે તેમ શાલી વાહાનનું વરસ પણ ગણવામાં આવેછે. એ વરસને "શાલી વાહાન શક" કરીને કેહેછે. હાલ પારસીઓમાં ઈજદેજરદી ૧૨૨૮ મું વરસ ચાલેછે તથા કરાઈસટનું ૧૮૫૯ નું ચાલેછે તેમ સાળી વાહનનું હીંદુઓમાં ૧૭૮૧ મું વરસ ચાલેછે. શાળી વાહાને પોતાનો શક ઈ૦ સ૦ ૭૮ ના વરસમાં ચાલુ કીધો. તે રાજાનું પાએતખત પેંઠણ શેહર કરીને હતું. ઈ૦ સ૦ ૧૩૦૦ પછી મુસળમાન લોકોએ મરાઠા દેશ ઊપર ચહડાઈકરીને તે દેશનો કેટલોએક ભાગ પોતાને તાબે કરી લીધો હતો. ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૬ વરસમાં મરાઠા દેશ મધે મોટો દુકાળ પડેઓ હતો. તે દુકાળ બાર વરસ સુધી રહેઓ હતો. તે દુકાળને " દુરગા દેવી કરત દુકાળ " કરીને કેહેછે. બાર વરસ લગી મરાઠા દેશમાં મુદળ વરસાત વરસેઓ નહીં હતો તેથી આખો મુલક ઊજડ થઈ પડેઓ હતો.

ઈસવી સન ૧૬૦૦ સુધી કોઈપણ મરાઠા રાજાનું અથવા સરદારનું નામ જાણવામાં આવીશું નહીં હતું. સીવાજી નામના મરાઠાના નામીચા સરદારે ૧૬૬૪ ના વરસમાં મરાઠાનું રાજ સથાપીશું અને તેણે પોતાનો અમળ મરાઠા દેશના ઘણાએક ભાગ ઊપર બેશાડેઓ. તે સરદાર ૧૬૨૮ માં જનમેઓ હતો અને ૧૬૮૦ માં મરણ પામેઓ. તેણે પોતાનું રાજ સુરતથી તે ગોવા સુધી વધારીશું. તેની પાછલ તેનો છોકરો સંભાજી આવેઓ તેણે પણ પોતાનાં રાજમાં ઊમેરો કીધો. સંભાજીને દીલીનાં બાદશાહ ઓરંગજેબે ૧૬૮૯ ના વરસમાં મારી નાખેઓ તેની પાછળ સાહુ રાજા નામનો સરદાર ગાદી ઊપર બેઠો. એ રાજાએ ૫૦ વરસ રાજ કીધું પણ તે જાતે ઘણો આળસુ હતો તેથી તેણે પોતાના આઠ પરધાનો કીધા અને તે પરધાનોને પોતાનો સઘળો રાજકારોબાર સોપેઓ. આઠ પરધાનો માનો મુખીઅ પરધાન પેશવાને નામે ઓલખાતો હતો. સાહુ રાજાએ મુખીઅ પરધાનનો ઓધો બાલાજી વીશવનાથ નામના એક બહરામણને આપેઓ. એ પરધાણે રાજનો સઘળો કારોબાર પોતાને હસતક કરી લીધો. સાહુ રાજા ૧૭૪૦ માં મરણ પામેઓ તારે તેની પાછળ રાજા રામ નામનો રાજા

સતારાની ગાદી ઊપર આવેઓ તે રાજા પણ નબળો માલુમ પડેઓ, તેથી બાળાજી વીશવનાથના છોકરા બાળાજી બાજીરાવે તેનો સઘળો અખતીઆર છીનવી લઈને પુનામાં પોતાની ગાદી સથાપી અને રાગોજી નામનાં બીજા પરધાને નાગપુરમાં ગાદી સથાપી. આ પરમાણે બે મોટા મરાઠા સરદારો છુટા પડેઆ અને તેઓ જોકે સતારાના રાજાને નામને ખાતર રાજા લેખે માન આપતા હતા તોપણ પોત પોતાનો અમંળ આપઅખતીઆરીથી ચલાવવા લાગેઆ. તેઓએ પોતાનાં રાજની હદ આગળ ચાળતાં એટલી વધારી કે મરાઠા લોકોના દોરથી અને મરાઠા લોકોના તરાસથી આખું હીંદુસથાન એક વખત ધુજી રહીઊં. તેઓનો પાછલા વખતનો મુખીઅ સરદાર બાજીરાવ હતો. તે જારે પુનાની પેસવાઈ ભોગવતો હતો તારે તે હીંદુસથાન મધે એક પરખીઆત અને મોટો રાજા ગણાતો હતો. સન ૧૮૧૮ માં ઈંગરેજ સરકારે તેના હાથમાંથી પુના લીધું અને પેસવાની ગાદીનો છેડો લાવી મુકેઓ. ૧૮૫૩ ના વરસમાં નાગપુરનું રાજ ઈંગરેજ સરકારે પોતાનાં રાજ સાથે જોડી નાખીઊં.

મરાઠા દેશનો છેલો પેશવા બાજીરાવ.

—o—

સતારાના રાજાના મુખીઅ પરધાનો જેઓ પેશવાને નામે ઓલખાતા હતા અને જેઓએ એક વેલાએ આખા હીંદુસથાનને ધુજાવી મુકીઊં હતું તેઓના અમલની આખરી બાજીરાવ નામના નામીચા પેશવાથી આવી. જે નામીચા પુરશથી પેશવાના જોરાવર રાજનો છેડો આવેઓ તે પુરશની જીંદગીનો થોડો એક જાણવા જોગ હેવાલ હમે અતરે પરગટ કરીએ છે. બાજીરાવ ઈ૦ સ૦ ૧૭૭૪ માં શીવનેરી નામના કીલામાં જનમેઓ હતો. તેના બાપનું નામ રગુનાથ રાવ અથવા દાદાસાહેબ કરીને હતું. તે પેશવાની ગાદી ઊપર આવેઓ તેની અગાઊ ૬ જુદા જુદા પેશવાઓએ નીચે જણાવેલી મુદત સુધી પેશવાઈ ભોગવી હતી.

પેશવાઓનાં નામ.	કહ્યા વરસથી.	કેટલાં વરસ.
૧ બાલાજી વીશવનાથ..	૧૭૨૦ થાં ૧૭૪૦	૨૦
૨ બાલાજી બાજીરાવ..	૧૭૪૦ થી ૧૭૬૧	૨૧
૩ માધવરાવ..	૧૭૬૧ થી ૧૭૭૨	૧૧.
૪ નારાએણરાવ } ૫ રગુનાથરાવ }	૧૭૭૨ થી ૧૭૭૪	૨
૬ સવાઈ માધવરાવ ..	૧૭૭૪ થી ૧૭૯૬	૨૨

સવાઈ માધવરાવ નામનો છઠો પેશવો બાજીરાવનો પીતરાઈ ભાઈ લાગે. તેને ૧૭૭૪ થી ૧૭૯૬ શુધી એટલે બાવીસ વરસ લગી પેશવાઈ ભોગવી; પણ તે સઘળી મુદતમાં નાના ફરનવીસ નામના પોતાના વજીરને વશ થઈ રહેલો હતો. સવાઈ માધવરાવ ફકત નામનો પેશવો હતો પણ સઘળો કારભાર નાનો ફરનવીસ ચલાવતો હતો. નાનાં ફરનવીસ સાથે બાજીરાવને તથા તેનો બાપ રગુનાથ રાવને ઘણોજ દુસમન દાવો તથા અંટસ ચાલેઆ કરતો હતો. તેથી નાના ફરનવીસે સવાઈ માધવરાવને આડું અવળું સમજાવીને બાજીરાવને તથા તેના બાપને બંધી ખાનામાં નખાવેઆ. નાના ફરનવીસ એટલું કરીનેજ ધરાએઓ નહીં. પણ બંધીખાનામાંબી તેઓની ઊપર અતીશે દુખ નાખવા લાગેઓ. સઘળા લોકો બાજીરાવ અને તેના કુટુંબની હાલત ઊપર દઓઆ કરવા લાગેઆં. ૧૭૮૪માં બાજીરાવનો બાપ બંધીખાનામાં મરણ પામેઓ તાર પછી દસ વરસે એટલે ૧૭૯૪ માં બાજીરાવને જુના બંધીખાનામાંથી કાહાડીને એક બીજા બંધીખાનામાં નાના ફરનવીસે નખાવેઓ. એ નવા બંધીખાનામાં આવેઆથી બાજીરાવને થોડાએક ફાએદા થએઆ. તે છુપી રીતે પોતાનાં પીતરાઈ ભાઈ સવાઈ માધવરાવ પેશવા સાથે કાગળ પતર ચલાવવા લાગેઓ. સવાઈ માધવરાવના દીલમાં બાજીરાવ વીશે ઘણી દઓઆ ઊપજી પણ પોતાના વજીરની બીહીકથી તેને છુટો કરી શકેઓ નહીં. તેવામાં તેઓના છુપા કાગળ પતરો નાના ફરનવીસે પકડેઆં. તેણે પેશવાને સારી પેઠે ધમકાવેઓ અને બાજીરાવ ઊપર વધારે જુલમ અને દુખ ગુજારવા લાગેઓ. નાના ફરનવીસની આવી ચાલ જોઈને પેશવા સવાઈ માધવરાવને ઘણુંજ માઠું લાગીઊં. અને તેણે જારે પોતાની ખુલી આંખે જોઈઊં કે "હું મારા વજીરના હાથમાં એક ગોલામ દાખલ થઈ પડેઓછું" તારે તેને અતીશે શરમાંદગી પોહોચી અને પોતાના મેહલની બારીમાંથી પડીને પોતાનો આપઘાત કીધો. તે નીચે પ

ટકો તારે ફુંવારાની એક નળી તેના માથામાં વાગી અને બેદીવસમાં મરણ પામેઓ. આ છઠા પેશવાનાં મરણથી બાજીરાવનાં ભાએગ ખુલેઆં. કારણ પેશવાની ગાદી ઊપર નાના ફરનવીસ પછી બાજીરાવનો દાવો પોહોચતો હતો. નાના ફરનવીસ પેશવાની ગાદી તેના કોઈ બીજા સગાને આપવાની ગોઠવણ કરતો હતો તેવામાં સીંધીઆનો મુખીઅ પરધાંન બાળોબા તાતીઆ જે નાના ફરનવીસનો કટો શતરૂ હતો તે બાજીરાવની બાજુએ ઊભો થએઓ. જારે આ વાતની ખબર નાના ફરનવીસને પડી તારે તેણે ચોકસ જાણીકીં કે પેશવાની ગાદી બાજીરાવને મળશે અને બાળોબા તાતીઆ પોતાનું વેર મારી ઊપર લેવાને ભુલશે નહીં એવું જાણીને તેણે બાજીરાવ સાથે સંધેસો ચલાવેઓ અને પેશવાની ગાદી તેને આપવાને કબુલ કીધું. બાજીરાવે બાળોબા તાતીઆને જે કબુલાત આપી હતી તે ભુલી ગએઓ અને તરત નાના ફરનવીસની વાત કબુલ રાખીને પેશવાની ગાદી ઊપર ૧૭૯૬ના વરસમાં બેઠો અને રાજનો કારોબાર નાના ફરનવીસને સોપીઓ. નાના ફરનવીસ તેનો અગાઊનો મોટો દુસમેન હતો તેથી જેમ બનેતેમ જલદીથી વજીરના ઓધા ઊપરથી તેને ખડતો કરવાની ચેતરણમાં તે હતો. તેવામાં ઈંદોરવાળો તુકાજી હોલકર મરણ પામીઓ ઈ૦સ૦(૧૭૯૭). તેના રાજની ખટપટમાં નાના ફરનવીસ પોતાની મતલબ બને વાસતે પડેઓ. બાજીરાવે એ બાબે સીંધીઆ સાથે સંધેસો ચલાવીને નાના ફરનવીસને તથા તેના મલતીઆઓને કેદ કરાવેઆ. નાના ફરનવીસ ઊપર આ પરમાણે વેર લીધા પછી સીંધીઆની સાથે તેણે દગાઈ ભરેલી ચાલ ચલાવી, જેથી તેના નામને અતીશે એબ અને ખજાલત પોહોચેઆ વગર રહી નહીં. દોલતરાવ સીંધીઆને કેદ કરવાને બાજીરાવે ગોઠવણ કીધી હતી પણ તે ગોઠવણ એ સીંધીઆને માલુમ પડે આથી સીંધીઆ આગલ તેણે દલગીરી જાહેર કરીને પોતાની ધારણા છોડી દીધી. સતારાનાં રાજાએ જારે નાના ફરનવીસને તેના ઓધા ઊપરથી હાંકી કાહાડવા બાજીરાવ સાથે ગોઠવણ કીધી હતી તારે પણ બાજીરાવે તેવીજ લુચાઈ કીધી હતી અને પોતે આપેલી કબુલાત ફેરવી નાખી હતી.

આવી દગાઈ ભરેલી ચાલથી બાજીરાવને ઘણુ જ ખમવું પડીકીં અને પુનાની આખી વસતી ઊપર ભારે જુલમ અને જબરદસતી અણચીતી ગુજરી. બાજીરાવે દોલતરાવ સીંધીઆને તેની મદદના બદલામાં પઈસાની મોટી રકમ આપવા કબુલ કીધી હતી તેની ઊઘરાણી દોલતરાવે ચાંપીને કરવા માંડી. બાજીરાવ એટલી મોટી રકમ આપવાને અશકતીવાન હતો તેથી તેણે સીંધીઆને એવી સુચના કીધી કે તું જો શીરજીરાવ ઘાતઘેને દીવાન દાખલ અતરે મોકલેતો તેની મદદથી પુનાના લોકો પાસેથી મારા કરજ જેટલી રકમ ઊઘરાવી આપું. સીંધીઆએ તે વાત કબુલ કીધી. પેલા જુલમી ઘાતઘેએ પુનાના સઘલા દરવીઅવાન અને તવંગર શેઠીઆઓ પાસેથી જબરદસતી ચલાવીને મોટી રકમ એકઠી કીધી. લોકોની દાટેલી દોલત જમીનમાથી કહડાવી. જેઓ પાસેથી મોટી દોલત નીકળી નહી તેઓ ઊપર મોટો જુલમ ચલાવેઓ. એ માઠા દીવસને પુનાના લોકો હજુર ઈઆદ કરેછે.

ઈસવી સન ૧૮૦૦ માં નાના ફરનવીસ મરણ પામેઓ. તેના મરણ પછી મરાઠા સરકારની ચંચલાઈ અને ડાહાપણનો દીવસ આખેર થએઓ. તેના મરણથી બાજીરાવ અને સીંધીઆ વચે મોટી ભાંજગડ ઊઠી. નાના ફરનવીસે મોટી દોલત એકઠી કીધી હતી તે દોલત ઊપર બેહુ જણાઓ દાવો ચલાવા લાગીઆ. આ ભાંજગડનું સેવટ આવીકીં નહીં તેવામાં ગોવાલીઅરના સીંધીઆ અને ઈંદોરના જશવંતરાવ હોલકર એ બેહુ વચે લડાઈ ઊભી થઈ. જશવંતરાવ હોલકરે સીંધીઆનો મુલુક લુટી લીધો. બાજીરાવ ઘડીમાં સીંધીઆની તરફ થતો હતો અને ઘડીમાં હોલકરની તરફ. હોલકરે આખેર સીંધીઆ અને બાજીરાવ ઊપર પુનાની પાસે લડાઈ કરીને પુના ઊપર ફતે મેળવી. બાજીરાવ જીવ લઈને નાઠો અને ઈંગરેજ સરકારના આશરા તળે જઈ ભરાએઓ. ગોડબંદર પાસે વસાઈમાં આવેઓ અને ઈંગરેજ સરકાર સાથે એક કરાર નામું કીધું. તે કરાર નામામાં એવું ઠરીકીં કે ઈંગરેજ સરકારે બાજીરાવને પેસવાઈ રાજ અપાવવું અને તેના બદલામાં ઈંગરેજી સરકારનાં ૮૦૦૦ લશકરી માણસનો પગાર બાજીરાવે આપવો અને ગાએકવાડ તથા નીજામ સાથે ઈંગરેજ સરકારે જે કોલકરાર કીધા હોએ તે બાજીરાવે કબુલ રાખવા અને રાજદુવારી બાબતમાં ઈંગરેજ સરકારને પુછીઆ વગર મુદલ પર

લું ભરવું નહીં. આવી સરતો લખાવી લીધા પછી ઈંગરેજ સરકારે થોડું એક લશકર મોકલીને બાજીરાવને પુનાની ગાદી ઊપર પાછો બેશાડેઓ.

આ વાતને ઘણી મુદત નહીં થઈ એટલામાં બાજીરાવ પોતાની કબુલાતથી ફરી ગએઓ. ઈંગરેજોને હાંકી કાહાડવાની સંધીઆ તથા હોલકરની ગોઠવણમાં છુપી રીતે સામેલ થએઓ. ૧૮૧૦ ના વરસમાં સદાશીવ ભાઊની મારફતે ખરશેદજી મોદી નામનો એક પારસી ગહરસથ બાજીરાવ સાથે જાણીતો થાએઓ. તે ગહરસથ ઈંગરેજ સરકારની ચાકરીમાં હતો તેણે બાજીરાવના મગજમાં બરીટીશ લોકો વીશે સારા વીચાર બેશાડવાની તજવીજ કીધી. પણ સદાશીવ ભાઊ તથા તરીમબકજી ડંગલીઆ જેઓ ઈંગરેજ સરકાર તરફ ઘણીજ ધીકાર ભરેલી રીતે જોતા હતા તેઓએ બાજીરાવના મન ઊપર ઘણીજ ઊલટી અસર ઊપજાવી. તરીમબકજી ડંગલીઓ એક નીચ અને હલકી પદવીનો માણસ હતો તેની સાથે બાજીરાવની ઘણીજ સોબત બંધાઈ હતી. ૧૮૧૬ ના વરસમાં તરીમબકજીને ઈંગરેજ સરકારે થાણાનાં કીલામો કેદ કીધો પણ થોડા દીવસમાં બંધીખાનાના દારોગાની નજર ચુકાવીને તે નાહાસી ગએઓ અને બાજીરાવ સાથે છુપા સંધેસા ચલાવવા લાગેઓ. એક પતર જેમાં તેણે બાજીરાવને લખી જણાંવેઊં હતું કે તુને હું જલદીથી ઈંગરેજની તાબેદારીમાંથી મોકલો કરૂછું તે કાગળ પકડાએઓ અને તેનો ખોલાસો પુનાના રેસીડેંનટ મી૦ એલફીનસટને બાજીરાવ પાસે માંગેઓ. બાજીરાવે થોડી મુદત શુધી ખોલાસો કરવાને અખાડા કીધા અને પછી જારે ખોલાસો આપવો પડેઓ તારે તે એવોતો લુલો માલમ પડેઓ કે ઈંગરેજ સરકારે કરનલ સમીથને પુના ઊપર હુમલો કરવાનો હુકમ કીધો. બાજીરાવ ઘભરાએઓ અને ઈંગરેજોને તાબે થાએઓ. પણ એ વાતને થોડા દીવસ નહીં ગુજરેઆ તેવામાં તે પોતાની કબુલાત ભુલી ગએઓ અને ઈંગરેજો સામે લડાંઈ કરવાને લશકર વધારવા લાગેઓ. તેની છુપી ધારણા સઘલી ઈંગરેજને માલુમ પડી અને તેઓએ તેની સાથે એક મોટી લડાઈ કરવાનો ઠરાવ કીધો. એક મોટી લડાઈ થઈ. કીલાનો થોડો થોડો લાગ ઈંગરેજોના હાથમાં આવતો ગએઓ પણ બાજીરાવના લશકરે હીમત છોડી નહીં. પણ બાજીરાવ જાતે હીચકારો અને બીહકણો હતો તેથી તે પોતે પોતાનું લશકર છોડીને નાહાઠો. તેને વાસતે તેના હીમતવાન શીપાઈઓ હજુર લડેછે અને તે પોતે ઈંગરેજના સરદાર સર જાન માલકમની ગોદમાં જઈને ભરાએઓ. અને નીચે મુજબ કોલ કરાર કીધા. ઈ૦ સ૦ ૧૮૧૮.

૧. મરાઠાના પેશવા બાજીરાવે પોતાનું સઘળું રાજ છોડી દેવું. ૨. ચોવીસ કલાકની અંદર તેના કુટંબ તથા લશકરેં ઈંગરેજોને તાબે થવું. ૩. પુના છોડી દઈને બનારસના પવીતર શેહેરમાં અથવા હરકોઈ બીજી સારી જગોએ બાજીરાવે જઈને રેહેવું. ૪. તેના બદલામાં ઈંગરેજ સરકારે તેના તથા તેના કુટંબના ભરણ પોશણને વાસતે દર વરસે આઠ લાખ રૂપીઆથી ઓછુ પેનશન આપવું નહી.

આ પરમાણે પેશવાના દબદબા ભરેલા રાજની સમાપતી થઈ. બાજીરાવ પોતાના કુટંબ સાથે કાહાનપુરની પાસે બીતુર નામની જગામાં જઈને રહેઓ. આ વેળાએ તેની ૪૩ વરસની ઊમર હતી. બીતુરમાં તેણે પોતાના બાકીના ૩૩ વરસ આળસાઈમાં જેમ તેમ પુરાં કીધાં અને ૧૮૫૧ નાં જાનેવારી મહીનાની ૨૫ મી તારીખે ૭૬ વરસની ઊમરમાં મરણ પામેઓ. પોતાની પાછલ એક મોટુ કુટંબ મુકી ગએઓ તે કુટંબ મધે તેની બે વીધવા, બે દતપુતર અને બે દીકરીઓ હતી. તે મધેના નાહાના સાહેબ નામના દતપુતરે બળવાના વખતમાં ઈંગરેજોના બાએડી છોકરાંઓને ઘણાજ ઘાતકી રીતે મારી નાખેઆં હતાં. તે ચંડાળ નીપાળના મુલક તરફ નાહાસી ગએઓછે. તેના ખાનદાનનાં તાતીઆ તોપીએ પણ ઈંગરેજોને બળવાના વખતમાં ભારે મેહેનત આપી હતી. તે થોડા મહીનાં ઊપર પકડાએઓ અને તેને ઈંગરેજ સરકારે ફાંસી દીધો.

બાજીરાવનો ચેહેરો ખુબ સુરત હતો. તેની બોલવાની તથા ભાશણ કરવાની છટા સારી હતી. તે લખવા કરવામાં હોશીઆર હતો. સંસકરૂત ભાશામાં તેણે અછું ગનાન મેલવીઊં હતું. તે તરવામો બાહાદુર હતો. તેનામાં મોટી ખામી એ હતી કે તે જાતે ઘણો હીચકાચો તથા ઠગારો હતો અને હલકા તથા નીચ લોકોની સાથે સોબત રાખતો હતો.

નામદાર રાણીનો ભરથાર અને તેના શાહાજાદાઓ.

ભાઈઓ, જે માયાળુ અને બખતાવર રાણી આપણી ઊપર રાજ ચલાવેછે તે નામદાર રાણીના ભરથાર વીશે થોડું ઘણું જાણવાની તમે ખાએસ રાખતાં હશો. નામદાર રાણીના ભરથારનું નામ પરીનસ આલબરટ કરીનેછે. ઈઊરોપખંડ મધેના જરમની દેશમાના એક પાદશાહી કુટંબનો તે નામદાર સાહાજાદો થાએ. એ સાહાજાદો ઈ૦ સ૦ ૧૮૧૯ ના આગસટ મહીનાની ૨૬ મી તારીખે જરમની મધે રાસેના કાસટલમાં જનમેઓ હતો. નામદાર રાણીનો જનમ એજ વરસના મેએ મહીનામાં થઓ હતો, તેથી એ બેહુ સરખી ઊમરનાછે. પરીનસ આલબરટના બપાવાને પેટે સાત છોકરાં હતાં તેમાં પરીનસ આલબરટનો બાપ સઊથી મોટો હતો. પરીનસ આલબરટના બાપનો સહુથી નાનો ભાઈ બેલજીઅનનો રાજા થાએ. તેના બાપની બેહેન ડીઊક આવ કેંટને પરણી હતી અને તેણે પેટે નામદાર રાણી વીકટોરીઆનો જનમ થઓ હતો. આ ઊપરથી માલુમ પડેછે કે નામદાર રાણી તથા પરીનસ આલબરટ પરણીઆની અગાઊથી એક બીજાના સગાં થતાં હતાં.

પરીનસ આલબરટ અને તેનો વડો ભાઈ એ બેહુ સાથે કેળવણી લેતા હતા. પરીનસ આલબરટનું મગજ નાહાનપણથીજ એક ફીલસુફના જેવું માલુમ પડતું હતું. તેણે જુદી જુદી જાતની વીદીઆ શીખવા પછવાડે ઘણુંજ મન લગાડીઊં અને થોડી ઊમરમાં તેણે અછી માહેતગારી મેળવી. પરીનસ આલબરટની ઊમર જારે ૧૬ વરસની હતી તારે એટલે ૧૮૩૫ ના વરસમાં તેનો બાપ એ બેહુ ભાઈઓને સાથે લઈને બરલીન, ડરીસડન, અને વીએના જેવા નામીચા શેહેરોમાં મુસાફરી કરવાને નીકલીઓ. તેઓએ એ મોટા શેહેરોમાં મુસાફરી કીધા પછી હંગરીના મુલકમો ગઆ. તાંહાંથી તેઓ ૧૮૩૬ નાં વરસનાં મેઅ મહીનામો ઈંગલંડ મધે ગઆ. તે વેળા ઈંગલંડનો રાજા ચોથો વીલીઅમ હતો. તે આપણી નામદાર રાણીનો કાકો લાગે. એ રાજાની દરબારમાં તેઓ ગઆ. એ રાજાની મુલાકાત લીધા પછી તેઓએ રાજાનો ભાઈ ડીઊક આવ કેંટ જેની સાથે પરીનસ આલબરટની ફુઈ પરણી હતી તેના મેહેલમાં ઊતારો કીધો. ડીઊક આવ કેંટની દીકરી નામદાર વીકટોરીઆ જે તે વેળાએ ૧૭ વરસની ઊમરની હતી, તેની અને પરીનસ આલબરટની પેહેલ વેલી મુલાકાત થઈ. તાંહાં થોડા દીવસ રહીને બેહુ ભાઈઓ ફરાંસના સેહેનશાહ લુઈ ફીલીપને પારીસ મધે મળવાને ગઆ. અને તાંહાંથી બરુશેલસ મધે પોતાનો અભીઆસ પાછો ચાલુ કરવાને નીકલેઆ. તાંહાં થોડી મુદત શુધી અભીઆસ કરીને "બાન" ની નામીચી મદરેસામાં તેઓ પોતાનો અભીઆસ પુરો કરવાને ગઆ. ૧૮૩૯ માં બેહુ ભાઈઓ પોતાનો અભીઆસ કરીને છુટા પડઆ. પરીનસ આલબરટ ફલારેંસ, રોમ, નેપલસમાં ગઓ અને તાંહાં થોડી થોડી મુદત શુધી રહીને પાછો ઈંગલંડ તરફ ગઓ. ઈંગલંડનો રાજા ચોથો વીલીઅમ મરી ગઆ પછી ૧૮૩૮ માં ઈંગલંડની ગાદી ઊપર નામદાર વીકટોરીઆને બેસાડવામાં આવી હતી. તેથી પરીનસ આલબરટ જારે ૧૮૩૯ માં ઈંગલંડ ગઓ તારે તે નામદાર રાણી રાજ કરતી હતી. પરીનસ આલબરટ જેવો વીદવાન, ગુણવાન, સરૂપવાન, તથા બાદશાહી કુટંબના પુરુશ શાથે લગન કરવાને નામદાર રાણીએ ઠરાવ કીધો. તેણે પોતાની પરીવી કાંઊનસીલ બોલાવીને પોતાની ધારણા જાહેર કીધી. તેણે કાંઊનસીલને જાહેર કીધું "કે મેં તમોને એટલા વાસતે બોલાવીઆછે કે મેં જે બાબે ઠરાવ કીધોછે તે ઠરાવથી તમો સઘલાઓને વાકેફ કરું. એ ઠરાવ ઊપર મારી રઈઅતનું તથા મારું પોતાનું સુખ આધાર રાખેછે. સાકસકોબરગ અને ગોથાના સાહાજાદા પરીનસ આલબરટ સાથે લગન કરવાનો મારો વીચારછે. લગન જેવો મોટો અને માહાભારત ઠરાવ મેં કીધોછે તે ઘણો લાંબો વીચાર કરીને કીધોછે અને તેથી કરીને ઈશવરની સાહેતાથી મને પોતાને સુખ અને મારી રઈઅતને લાભ થઆ વગર રેહેનાર નથી એવી મારી પકી ખાતરીછે."

નામદાર રાણીનો પરીનસ આલબરટ સાથે લગન કરવાનો ઠરાવ ઈંગલંડના સઘળા લોકોને ઘણોજ પસંદ પડેઓ. પારલેમેંટે પરીનસ આલબરટને દર વરસે ૩ લાખ રૂપીઆનું લવાજમ આપવાનું કબુલ કીધું અને ૧૮૪૦ ના ફેબરવારી મહીનાની ૧૦ મી તારીખે લગન થએઆં. પરીનસ આલબરટે ઈ

ગલંડના લોકોનો ઘણો પેઆર મેળવેઓછે. તે કેળવણીનાં, સુધારાનાં અને દેશહીતકારી કામોમાં હમેશ મદદ કરતો રેહેછે. ઈંગલંડના લોકોનાં સભાવ તથા ચાળ ચલણથી તે સારી પેઠે વાકેફ થએલોછે તેથી તે રાજદ્વારી ખટપટમાં કદી પડતો નથી. ૧૮૫૧ ના સાલમાં જે મોટું એકસીબીશન ઊઘડીઉં હતું તેમો એ નામદારે ઘણી મદદ તથા આગેવાની કીધી હતી.

એ નામદારનું તથા તેના ચાર સાહાજાદાનું ચીત્ર પાસે આપેલુંછે. પરીનસ આલબરટનું ચીત્ર ૧ ચોવચ પાડેલુંછે. ચીત્રને મથાલે દાબા હાથ ઊપર પરીનસ આવ વેલસ (પરીનસ એડવરડ) નું ચીત્ર પાડેલુંછે. તે નામદારની ઊમર ૧૮ વરસનીછે. તે ૧૮૪૧ ના નવેમબર મહીનાની ૯ મી તારીખે જનમેઓ હતો.

ચીત્રની નીચે ડાબા હાથ ઊપર પરીનસ આલફરેડનું ચીત્રછે. એ સાહાજાદાની ઊમર ૧૫ વરસનીછે. તે ૧૮૪૪ ના આગસ્ટ મહીનાની ૬ ઠી તારીખે જનમેઓ હતો.

ચીત્રને મથાલે જમણી બાજુ ઊપર પરીનસ આરથરનું ચીત્રછે. એ સાહાજાદાની ઊમર ૯ વરવરસનીછે. તે ૧૮૫૦ ના મેએ મહીનાની પેહલી તારીખે જનમેઓ હતો.

ચીત્રની નીચે જમણી બાજુ ઊપર પરીનસ લીઓપોલડનું ચીત્રછે. એ સાહાજાદાની ઊમર ૬ વરસનીછે. તે ૧૮૫૩ ના એપરીલ મહીનાની ૭ મી તારીખે જનમેઓ હતો.

પેહલા બે સાહાજાદાઓએ અછી કેળવણી લીધીછે અને હજુરબી લેએછે. બીજા સાહાજાદાઓ પણ મોતબર કેળવણી મેળવવા પછવાડે લાગેલાછે.

પીરોજબાઈની નથ.

એક દીવસે ગુલબાઈ નામની ઓરત પોતાના સગા મંનચેરસાના છોકરાનાં લગનમાં ગઈ. તાંહાં તેણીએ પીરોજબાઈનાં નાકમાં એક નવી અને સુંદર નથ જોઈ. પીરોજબાઈ મંનચેરશાનાં ધણીઆણી લાગે. તેણીએ પોતાના છોકરાનાં લગન ઊપર ઊંચાં અને કીમતી મોતીની નવી નથ કરાવી હતી. તે નથ જોઈને ગુલબાઈનું દીલ ઘણું લલચાઈ ગીઉં. તે પોતાનાં મનમાં બોલી કે "મારો ભરથાર પીરોજશા ચીનથી કમાઈ કરીને આવેઓછે અને હાલ હીંઆ બસો રૂપીઆનો દરમાઓ પેદાક રેછેતે શું મારે વાસતે આવી સુંદર નથ નહીં કરાવે? હું થોડોવાર તેની સાથે રીશાઈને બેસુ અને જારે તે મને મનાવવાને આવે તારે હું તેની પાસે પીરોજબાઈના જેવી નથ કરાવી અપાવવાની કબુલાત લઊં." આવો ઠરાવ કરીને ગુલબાઈ પોતાને ઘેર બીજે દીવસે રીશાઈને બેઠી. તેનો ધણી પીરોજશા હાફીસમાંથી આવેઓ તારે તેની સાથે તે બોલે કરે નહીં. પીરોજશાએ એક બે વખત બોલાવી અને જારે તેણીએ સીધો જવાબ નહીં આપેઓ તારે પીરોજશા બોલેઓ,

"ગુલબાઈ તમે આવી રીતે રીશાઈને કોઈપણ દીવસે બેશસો તો હું તમારી ઊપર મુદલ પેઆર રાખનાર નથી. કેટલીએક નઠારી અને ઠગારી ઓરતોને હરેક વાતમાં પોતાના ભરથાર સાથે રૂશાઈ બેશવાની ટેવ પડેલી હોએછે; તેવી ટેવ તમે પાડવા માંગતાં હોવતો તેમ કદી થનાર નથી. એવી નઠારી ચાલ હું પસંદ કરતો નથી. હું તમોને મનાવું તેના કરતાં તમે આવા રીસાએલાં છ મહીના શુધી રેહેશો તે પરવડશે, પણ એક વખત તમોને મનાવેઆથી ફરીને રીશાઈ બેશસો તે કદી મને પરવડવાનું નથી. જે ઓરત હરએક વાતમાં પોતાના ભરથાર સાથે રીશાઈને બેશે તે ઓરત બાચીત થોડી સમજવાળી અને હલકા મનની જાણવી. એવી ઓરત પોતાના સંસારનું સુખ કદી વધારી શકનાર નથી."

પીરોજશાના એટલા સખુનો સાંભલી ગુલબાઈ ઘણીજ સરમાઈ ગઈ. શું કરવું અથવા શું બોલવું તે તેણીને થોડો વાર સુજીઉં નહીં. પણ જરાવાર રહીને બોલી કે—

"પેઆરા ભરથાર મને માફ કરો. મને તમારી પાસેથી એક ચીજ માંગવી હતી. તેટલા સારૂ મેં ધારીઉં જે હું જો રીશાઈ બેસુતો મને જલદીથી મલશે. પણ હવેથી હું કદી રીશાઈસ નહીં."

પીરોજશા—"તમે જે કાંઈ માંગશો તે જો વાજબી અને ઘરનું હશે તો હું આપવાને અને તમને ખુશી રાખવાને હમેશ તઈઆરછું. રીશાઈ બેઠાથી તમને કાંઈ પણ ચીજ મલનાર નથી તે તમે ખાતરીથી જાણજો.

નેક અને કુળવંત સ્ત્રીઓ કદી પોતાના ભરથાર* સાથે રીશાતી નથી. હવે જારે તમોએ માફ માગી તારે તમારી ઊપર વધારે ગુસે થવાને વાજબી વીચારતો નથી. તમને જે ચીજ જોઈતી હોએ તે સુખેથી માંગો."

ગુલબાઈ—"ગઈ કાલે આપણા સગા મંનચેર સાને તાંહાં હું ગઈ હતી. તેના ધણીઆણી પીરોજબાઈએ એક નવી અને સુંદર નથ પેહેરી હતી. તેવી નથ પેહેરવાને મને ઘણી હોંશ થઈછે. વાસતે તમે મેહરબાની કરીને પીરોજબાઈના જેવી નથ કરાવી આપો."

પીરોજશા—"પેઆરાં ગુલબાઈ તમે જે કાંઈ માંગો અથવા બોલો તેની અગાઊ સારી પેઠે વીચાર કરવાની ટેવ રાખો તો ઘણું સારૂ. તમને પીરોજબાઈના જેવી નથ પેહેરવાની હોંસ થઈછે તેમ મને પણ સર જમશેદજીનાં ઘેરનાં જેવું મોટું ઘેર બાંધવાની ઘણી હોંશ થાએછે. પણ કેહેવત પરમાણે તવંગરોની હવેલી જોઈ ગરીબોથી પોતાની ઝુંપડી તોડી નખાતી નથી."

ગુલબાઈ—"મારા વાહાલા ભરથાર તમે જે કેહોછો તે ખરી વાત પણ પીરોજબાઈના જેવી નથ કરાવવામાં મોટું ઘર બાંધવા જેટલા પઈસા લાગવાના નથી. તમે ચીન જઈને કમાઈ આવેઆછો અને હાલ હીંઆ દર માસે બસો રૂપીઆ પેદા કરોછો વાસતે તમે જો પીરોજબાઈના જેવી મને એક નથ કરાવી આપશો તો તમને ઘણુ ભારે પડનાર નથી."

પીરોજશા—"તમારા જેવી પારસી ટોલમાં ઘણી ઓરતોછે. ભરથાર જરા કમાતો કારવતો થએ કે પોતાને વાસને તથા પોતાના બચાંઓને વાસતે બીજાઓના જેવી જણસો કરાવવાને ઘણી બોહોસ કરે છે અને જાંહાં શુધી તેવી જનસ કરાવવામાં આવતી નથી તાંહાં શુધી ઘરમાં કંકાસ અને કજીઓ લઈ બેશેછે. એવી નઠારી અને હઠીલી અસતરીઓથી એક બીજાનું જોઈને કરવા કારવવાની ચાલ આપણામાં ઘણીજ વધી ગઈછે. પીરોજબાઈએ આવી નથ પેહરી, માણેકબાઈએ આવું એરીંગ પેહેરીઊં અને જરબાઈના છોકરા નાદરશાહે આવી નેકલેસ પેહેરી વાસતે તેવી નથ, તેવી એરીંગ, તેવી નેકલેસ આપણા ઘરમાં કરાવો એવી હઠ તમારા જેવી સ્રીઓ વારેવાર લઈને બેસેછે. પારસીઓમાં ઊંચાં કપડાં અને ઊંચી જણસો પેહેરવાની પતરાંજી અને ફીસીઆરી હાલ જે વધી પડીછે તે તમારાં જેવી નઠારી ઓરતોને લીધે."

ગુલબાઈ—"વાહાલા ભરથાર હું કાંઈ એવી નઠારી અને હઠીલી ઓરત નથી. તમે જુઓ મારી નથ કેહવી ખરાબ અને બે ડોળ થઈ ગઈછે. એવી નથ પેહેરવાના કરતાં ન પેહેરવી એ વધારે સારૂં લાગેછે. વાસતે તમે મને એક સારી અને પેહેરવા લાએકની નથ કરાવી આપશોતો તેમાં કાંઈ મોટી રકમ લાગવાની નથી."

પીરોજશા—"પેઆરાં ગુલબાઈ, તમે નથ શુદલ નહીં પેહેરશોતો હું વધારે ખુશી થઈશ. નથ પેહેરવાથી તમારૂ મોહોડું મને ઊલટું બેડોળ અને બદસીકલ દીસેછે. વાસતે તમે જુની નથ નહીં પેહેરશો તો હું ઘણોજ ખુશી થઈશ. અને જે ચીજથી તમારો ચેહેરો બે ડોળ દીસે તે ચીજ પછવાડે નાણાની મોટી રકમ રોકવાને હું ગુદલ ચાહાતો નથી."

ગુલબાઈ—"તમને પઈસા ખરચવા પડે એટલા માટે તમે આહું બોલોછો. નથથી ઓરતનો ચેહેરો કેવો દીપી નીકળેછે તે સરવે કોઈ સારી પેઠે જાણેછે."

પીરોજશા—"વારૂ જારે તમને નથ પેહરવી ગમેછે તારે હું તમારે વાસતે નથણી કરાવું અને તમારા પગમાં પેહેરવાને પોલલાં અથવા કલ્લાંબી કરાવું."

ગુલબાઈ—"નથ કરાવી આપવાની તમારી મરજી નથી વાસતે તમે મશકેરીમાં વાત ઊડાવી નાખવા માંગોછો. શું આપણા બઈરાંઓને કલલાં અથવા પોલલાં સોભે?"

પીરોજશા—"જારે નથ સોભે તારે કલલાં અથવા પોલલાં શા વાસતે ન સોભે તે હું સમજી શકતો નથી. હીંદુની અસતરીઓ નથ પેહેરવામાં શોભા સમજેછે તેમ પોલલાં પેહેરવામાં સમજેછે. વાસતે તમે પણ પગમાં પોલલાં પેહેરશોતો તમારા પગને સોભા મળશે."

ગુલબાઈ—"બળી એ સોભા. પગમાં બેડી ઘાળીને એવી સોભા માહારે જોતી નથી. બેડી તો બેડી પણ પગ ઊલટા બેડોળ દીસેછે."

પીરોજશા—તમને બે ડોળ દીસેછે તેમ હીંદુઓને કેમ દીસતા નથી વારૂ."

ગુલબાઈ—"હું ધારૂં છું કે તેઓને કલલાં પેહેરવાની અસલથી ટેવ પડી ગઈછે તેથી તેઓને બેડોળ દેખાતાં નથી."

પીરોજશા—"હવે જેમ તેઓને ટેવ પડી ગઆ થી પેલલાં બેડોળ દીસતાં નથી તેમજ તમને ટેવ પડી ગયાથી તમારી નથ તમને બે ડોળ દીસતી નથી. ભા ટીઆણીઓ પગમાં મોટા અને જાડા કલ્લાં પેહેરેછે, નાકમાં મોટો નથડો જાડા ડાંડાનો લટકાવેછે અને કા નમાં મોટો અકોટો ગોટુ વીંધ (આંધરૂ) પાડીને પેહેરે છે તે તેઓને મનથી ઘણું શોભીતું દીસેછે. કેટલીએ ક વાણીઆની અસતરીઓને તેવું ગમતું નથી. તે થી તેઓ પગમાં પાતલા કલ્લાં અથવા અકાશીઆં પેહે રેછે, નાકમાં પારસીઓના જેવી નથ પેહેરેછે અને કા નમાં નાહાનો અકોટો પેહેરેછે. લુવાણીઓ અને મોચ ણે કાનમાં લાકડાંના મોટા મોટા દટા કરીને પેહેરેછે તેમ ભાટીઆણીઓને પેહેરવું ગમતું નથી. ગરીનલાં ડ દેશની ઓરતો ગમે તેવી ખુબસુરત હશે તોપણ જા રે બાહાર નીકલે તારે પોતાના ચેહેરા પીલા તથા આ શમાની રંગના રંગવા જોઈએ. ચેહેરા ઊપર રંગ ચોપડેઆથી તેઓના ચેહેરાને શોભા મલેછે એમ તે ઓ સમજેછે. પણ અતરેની મોચણો તથા ઘાંચણો પોતાના ચેહેરા રંગવાને ચાહાતી નથી. આ ઊપર થી ગુલબાઈ તમે શું સમજીઆં ? માંણસ જંગલી હા લતમાંથી જેમ જેમ સુધરાઈની હાલતમાં આવતું જા એછે તેમ તેમ ચેહેરાને શોભાવવાના વીચારો બદલા તા જાએછે. ગરીનલાંડની જંગલી ઓરતો કરતાં અ તરેની ઘાંચણ મોચણો વધારે સુધરેલા વીચારનીછે તેથી તેઓ પોતાના ચેહેરાને પીલો અથવા આશમા ની રંગ લગાડતી નથી. ભાટીઆણીઓ, મોચણ ત થા ઘાંચણના કરતાં વધારે સુધરેલી હાલતમાંછે તેથી તેઓ લાકડાના મોટા મોટા દટાઓ પોતાના કાનમાં ઘાલતી નથી. વાણીઆઓ ભાટીઆઓના કરતાં વધા રે સુધરેલાછે તેથી તેમની ઓરતો ભાટીઆ તથા ખોજા મેહમણોની ઓરતની માફક જાડા જાડા કલ્લાંઓ ત થા મોટા મોટા નથડા અને અકોટાઓ પેહેરતી નથી. પા રસીઓ વાણીઆ કરતાં વધારે સુધરેલાં વીચારનાછે તે થી તેમની ઓરતો પગમાં કલ્લાં અને કાનમાં અકોટા પેહેરતી નથી. પારસણ થોડા વરસ ઊપર પગમાં કલ લાં પેહરતી હતી પણ હાળ પેહેરવાં ગમતાં નથી. તેમ જ વધારે સુધરાઈના વીચાર વાળાઓને નાકમાં નથ પેહેરવી ગમતી નથી. સુંદર અને નાજુક નાકમાં વીં ધ (આંધરૂ) પાડીને તરણ મોતી લટકાવવાં એ પણ એ ક જંગળી પણાની નીશાણીછે. તમે જારે નથ પેહેરો છો તારે તમારો ચેહેરો જરા બે ડોળ થએલો જોઈ મને ના ખુશી ઊપજેછે. વાસતે તમે જો નથ પેહેરવાનુ માંડીજ વાળશો તો હું ખુશી થઈશ."

ગુલબાઈ—"વાહાલા ભરથાર તમારી મતલબ હું સમજી. દરરોજ હમને નથ પેહેરવાની ટેવ પડી ગઈ છે તેથી હમારો ચેહેરો હમને ખરાબ દીસતો નથી. પ ણ ભાટીઆની સ્રી નથડો પેહેરેછે અને તેઓનો ચેહેરો હ મને બે ડોળ દીસેછે તેમજ હમારી નથ જોઈ તમારા જેવા વીચાર વાળાઓને હમારો ચેહેરો બેડોળ દીસતો હો એ તેમાં નવાઈ નથી. હરએક સ્રીએ પોતાના ભરથા રની નજરમાં ખુબ સુરત દેખાવવાની તજવીજ કર વી ઘટેછે. વાસતે જે ચીજથી હું તમને બદશીકળ ન જર આવુંછું તે ચીજ હવેથી હું પેહેરનાર નથી."

પીરોજશા—"પેઆરાં ગુલબાઈ હું તમારી રૂ ડી સમજ જોઈને ઘણોજ ખુશી થઓછું. ઓરતો ની મોટી ફરજ એછે કે પોતાના ભરથારોને હમેસ ખુશી અને સુખી રાખવા. તે ફરજ તમે સમજ્જોછો તે જોઈ હું ઘણોજ ખુશી થઓછું. હવે ચાલો આપણા બી ખાને કેહો કે આપણે વાસતે ભાણું લાવે."

વાદળ તથા વરસાત.

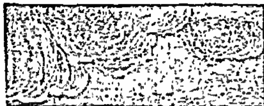
હાલ વરસાતની મોસમછે તેથી વાંચનારી બા ઈઓ તમે વાદળ તથા વરસાત વીશે થોડું ઘણું જાણ વાની ખાએસ રાખતા હશો. તમોએ ચાહેની કી ટલીમાં પાણી ઊકલતાં જોએશે હશે. તેમાંથી જે બાફ નીકળેછે તે બાફ હવામાં ઊંચો ચહડેછે. જારે ઘણો બાફ જમાવ થાએછે તારે વાદળાં થએલાં માલુમ પડે છે. આપણે ભીનાએલું કપડું હવામાં અથવા તડકા માં સુકવવા મુકીએછે તેમાંથી પાંણીનો ભાગ સુકાઈ ગઆ પછી કાંહાં જતો રેહેછે તે વીશે કદાચ તમોએ વીચાર કીધો નહીં હોએ. તે પાણીનો ભાગ બાફ થઈને હવામાં ઊંચો ચહડેછે અને થોડી ઊંચાઈ ઊ પર જઈને બીજા બાફની સાથે એકઠો થાએછે. આ પણે વારેઘડીએ પાણી ઊકાલીએછે તેમાંથી જેટલો પાણીનો ભાગ ઓછો થાએછે તેટલો બાફના આકાર

માં ઊડીને એકઠો થાએછે. સુરજના તાપથી અને સુરજની ગરમીથી સઘલા કુવા, તલાવ, નદી, નાળા, સરોવર, અને સમુદર મધેથી દર ઘડી અને દર પળે પાણી ઓછું થતું જાએછે. તે બાફના આકારમાં ઊડીને એકઠું થાએછે. એ સઘલો એકઠો થએલો બાફ તેના નાહાના મોટાં વાદળાં બનેછે. તે વાદળાં ઘણુ કરીને બે માઈળથી વધારે ઊંચા હોતા નથી. જેની તરફ પવન ફુંકેછે તેની તરફ વાદળાં ઘસડાઈને એકઠા થાએછે. જારે બાફનો જમાવ થોડો થએલો હોએછે તારે નીચે જણાવેલા આકારના વાદળાં દેખાએછે.

ઊનાળાના દીવસમાં આંવા વાદળા જુદા જુદા રંગના દેખાએછે. પણ ચોમાસામાં અથવા વરસાતની મોસમમાં વાદળાં ઘણા જાડાં અને કાલાં દીસેછે. જુવો નીચેનો આકાર તેમાં વાદળ ઘણુજ પાણીથી ભરેલું કાળા રંગનું માલુમ પડેછે.

મે જ
પરો તે

પીરોજા ભરેલાં વાદળાને ઠંડી લાગીઆથી બાફ
ણી ઓરતોછે. ...એકે અને તે પાણી દર અથવા વર
ક પોતાને વાસને તથા પો...ર પડેછે. આપણી કી
જાઓના જેવી જણસો કરાવવાને ઘણા એક વાણ
છે અને જાંહાં શુધી તેવી જનસ કરાવવામાં એક ઠ
નથી તાંહાં શુધી ઘરમાં કંકાસ અને કજીઓ લઈ બ
શેછે. એવી નકારી અને હલકી અસતરીઓથી એક બીજાનું જોઈને કરવા કારવવાની ચાલ આપણામાં ઘણીજ વધી ગઈછે. પીરોજબાઈએ આવી નથ પેહરી, માણેકબાઈએ આવું એરીંગ પેહરીસેં અને જરબાઈના દોકરા નાદરશાહે આવી નેકલેસ પેહરી વાસ તે તેવી નથ, તેવી એરીંગ, તેવી નેકલેસ આપણા ઘરમાં કરાવો એવી હઠ તમારા જેવી સ્ત્રીઓ વારેંવાર લઈને બેસેછે. પારસીઓમાં ઊંચાં કપડાં અને ઊં

તરફથી પાણીથી ભરાએળાં વાદળાં આપણી તરફ ઘસડાઈ આવેછે. જે દેશમાં પાહાડ ઘણા હોએછે તે દેશમાં વરસાત પુશકળ પડેછે.

"લીઈ બુ" નામનો એક જુવાન અને ચંચલ સાહાજાદો.

દુનીઆ ઊપર પાંચ માહાસાગર એટલે મોટા સમુદરછે, તે મધે પાસીફીક નામનો સમુદર સહુથી મોટોછે. એ માહાસાગરમાં હજારો નાહાના મોટા ટાપુઓ આવેલાંછે તે મધે પીલુ નામના ઘણાએક ટાપુઓ પાસે પાસે આવેલાંછે. એ ટાપુઓની પાસે ૧૭૮૨ના વરસમા ઈસટ ઈંડીઆ કપનીનું એક બારકસ જોખમાએસેં હતું. તે બારકસનો હેનરી વીલસન નામનો કપતાન અને બીજા ખલાસી તથા ઊતારૂઓ તે ટાપુઓ ઊપર જઈને ઊતરીઆં. તાંહાં
...જાએ તેઓને ઊતરવાની જગો આપી અ
શુસ...ને કેટલી વાતમાં ઘણીજ કીમતી મદદ કીધી.
ને એવી તાંહાં કેટલીએક મુદત શુધી રહેઆ અને એ
ણ પગ ઊ બારકસ નવું બનાવીસેં: બારકસ બનાવવા
પીરોજાની કારીગરી ઊપરથી તાંહાંના રાજાએ તર
ને કેમ દીર...લ કરી લીધો કે એ લોકો હુનરનાં કામમાં
શુમાર માહીતગારછે તેથી જારે તેઓ તાંહાંથી નીકળ
વાની અરજ એ રાજાએ પોતાના "લીઈબુ" નામના જુવા
ખાતાં નથી. ને કપતાનને હવાલે કીધો અને તેને ઈંગલંડ

દેશ મધ્યે લઈ જઈને સારી કેળવણી આપવા તથા એલ્મ હોનરથી વાકેફ કરવા ભલામણ કીધી. રાજાએ વીચારીઊં કે જારે એ સાહાજાદો ઈંગલંડ જઈ આવશે તારે પોતાનાં દેશને સુધારવાને તથા પોતાનાં દેશમાં નવા હોનર દાખલ કરવાને શકતીવાન થશે. કપતાન તથા તેના માણસોને એ રાજાએ આફતની વેળાએ ઘણી કીમતી મદદ કીધી હતી તેથી કપતાને મોટી ખુશીથી એ જુવાન સાહાજાદાને પોતાની સાથે લીધો અને જતી વેળાએ રાજાને કેટલીએક નવાઈ જેવી ચીજોની ભેટ કીધી.

પરીનસ "લીઈ બુ" અગાઊ કોઈ વેળાએ વાંહાણમાં બેઠો નહીં હતો. વાંહાણ થોડું આગળ ચાલેઆ પછી તે મોટી અચરતી તથા ગભરાટમાં પડેઓ. એક બે દીવસ પછી તેને ધીરજ આવી. ચીનના કોસતા ઊપર તે આવેઓ તારે જમીન તથા મછવાઓ અને વાહાણો જોઈને ઘણોજ અચરત થાએઓ. એવો દેખાવ તેને જનમમાં દીઠો નહીં હતો. મકાઊમાં જારે તે જમીન ઊપર ઊતરીઓ તારે કપતાનની સાથે કપતાનના ઈઊરોપીઅન ભીતરનાં ઘરમાં ગઓ. ઘર જોઈને તે એટલોતો અચરતીમાં પડેઓ કે તેનાથી કહેવાઈ નહીં શકાએઊં કે તે ખુવાબ જોએછે કે ખરીજ જોએછે. તેણે કદી તેવું ઘર, તેવી દેવાલ, તેવી સીલીંગ જોઈ નહીં હતી. તે અચરતીમાં પડેઓ કે એવો સુંદર સીલીંગ તેઓ કેમ બનાવી શકેઆ હશે. તેણે કાચનાં વાસણ અથવા કાચની ચીજ કદી જોઈ નહીં હતી: તે જોવાથી તેની આંખ એટલીતો અચરતીમાં પડી કે તે અચરતીનો તે પોતે ખીઆલ કરી શકેઓ નહીં. તેણે મોહોડું જોવાની આરસી કદી જોઈ નહીં હતી. તે આરસીમાં પોતાની આખી તસવીર દેખાઆથી તે ઘણોજ અચરત થાઓ. તે આરસીમાં જોઈને તે હસવા લાગેઓ. આગલે અને પાછલે પગે ચાલેઓ અને તદ્દન અચરતીમાં ગરક થઈ ગઓ. વાહાણ ઊપરના માણસોએ કાચના મણકા ખરીદ કરીને તેને આપેઆ. તેથી તે એટલોતો ખુશી થઓ કે તેણે ગોએઆ તે લોકોએ હીરાના હારની અથવા લાખો રૂપીઆની બખશીશ કીધી હોએ. તેણે કપતાનને જણાવીઊં કે આવી અતીશે સોભીતી ચીજ મારા બાપે કદી જોઈ નથી તેથી કોઈ સાથે તેને જલદીથી પોહોચતી કરાવશો તો તે તેનો ઘણોજ આભાર માનશે.

તેણે પોતાનાં દેશમાં કદી ચોપગીઆ જાનવરો દીઠાં નહીં હતાં તેથી જારે કુતરો, બીલાડો, બકરો ગાએ તેને નજરે પડેઆં તારે તે મોટી અચરતીથી બોલી ઊઠીઓ કે આ કહી જાતનાં મોટા જાનવરો !! તે ઘોડો જોઈને તથા ઘોડા ઊપર સવાર જોઈને એટલો તો અચરત થઓ કે એ કહી જાતનું જાનવરછે તે તપાસવાને દોડેઓ. એ જાનવરનો ખોરાક શું, તેની ઊપર કેમ બેશાએ એ બાબે કેટલાએક સવાલો પુછી આવેઓ. રાજાનો છોકરો જંગળીનાં જેવો તદન અણજાણો તેથી આસ પાસના લોકો તેનાથી ઘણી ગમત મેલવવા લાગેઆ. કનતાનના મોટાં મોટાં ઘરો અને દુકાનો જોઈને પણ તે અતીશે અચરત થએઓ. કંનતાનથી જારે ઈંગલંડ જવાને કપતાનની સાથે તે નીકલેઓ તારે દરીઆમાં જે જુદા જુદા વાહાણો મલતાં હતાં તેઓ કહા કહા બંદર મધે જાએછે તે જાણવાને તે ઘણોજ આતુર હતો. તે દરએક વાંહાણ જોતો જાએ અને પોતાના રૂમાલ ઊપર ગાંઠ મારતો જાએં અને થોડી થોડી વાર રહીને ઈઆદ કરે કે ફલાંણું વાહાણ ફલાણે બંદર રવાને થીઊં. જારે સેંટ હેલીના આગળ આવી પોહોચેઓ તારે તાંહાંના કીલ્લા ઊપર સોલજરો તથા તોપના ગોલાઓ જોઈનેબી ઘણોજ અચરત થએઓ. ઈંગલંડ જારે જઈ પોહોચેઓ તારે તેની અચરતીની કાંઈપણ હદ રહી નહીં. દરએક ચીજ અને દર એક વસતુ તેને નવાઈ જેવી દીસવા લાગી. તે સમજી શકેઓ નહીં કે તે બેહસતમાં છેકે ખુવાબમાં. તે વારે ઘડીએ બોલેઆ કરે કે "સઘળો મુલક સારો, સઘળા મોહોલા સારા, સઘળા ગાડી ઘોડા સારાં, ઘર ઊપર ઘર આશમાન શુધી ઘર." !!

ઈસ્ટ ઈંડીઆ કંપનીનાં ડરેકટરો સાથે કપતાન વીલસને તે સાહાજાદાની ઓલખાણ કરાવી, અને તે સાહાજાદાના બાપે તેઓને કેવી કીમતી મદદ કીધી હતી તેથી તેઓને વાકેફ કીધા. ઈંગલંડમાં તે સાહાજાદો સઘળી વાતે સુખ પામેઓ. દરરોજ તેનું મન અચરતીમાં ગરક થઈ ગએલું રેહેતું હતું. દરરોજ નવી ચીજ જોવાની અને જાણવાની તે ઘણીજ ઊલટ રાખતો હતો. કપતાને તેને ઈસકુળ મધે કેળવણી આપવા મોકળેઓ. નીશાળના સઘળા છોકરાઓનું તે એક રમકડું થઈ પડેઓ. સઘળા છોકરાંઓ તેની ઊપર પેઆર રાખવા લાગેઆ. કપતાનને અને કપતાનની

સ્ત્રીને તે પોતાના મા બાપ પરમાણે ગણતો હતો. કપ તાનની સ્ત્રીને " મા " કહીને વારેઘડીએ બોલાવતો હતો. તે ખાવા પીવામાં અંદાજો રાખતો હતો. તે ઈંગરેજી પોશાક પેહરતો હતો. ઈંગરેજી ભાશા થોડી થોડી બોલવા લાગેઓ. કપતાનની સાથે નાચ અથવા મેજબાનીમા જતો તારે તે ઘણીજ સળુકાઈ અને ગંભીરાઈથી જતો હતો. કપતાનના છોકરોને તે પોતાના સગાભાઈની પેઠે લેખતો હતો.

ઈંગલંડના ઘણાએક લોકોનો તેણે પેઆર મેળવેઓ અને વાંચવા લખવામાં થોડીએક માહીતગારી મેળવી તેટલામાં તે બીચારાને સીતલાનો મરજ લાગેઓ. તે મરજમાંથી સારો થવાની આશા રહી નહીં. કપતાને ઘણાબી ઉપાઓ કીધા પણ આખેર તેની આશા ડાકટરે છોડી. મરવાની એક બે દીવસ અગાઉ તેણે આરસીમાં પોતાનું મોહાડું ઘણુજ બદ શીકળ થએલું જોઈને પોતાનું દોકું ઘણીજ દલગીરીથી હીલવીઉં. અને વારેઘડીએ બોલવા લાગો કે મારા મા બાપ જારે જાણશે કે હું આવો આજારી અને બદ શીકળ થઈ ગઓછું તારે તેઓ કેટલાં બધાં દલગીર થશે. મરતી વેળાએ તેણે પોતાના ચાકરને કહ્યું કે " મારા પીઆરા મીત્ર જારે તું પીલુના ટાપુ તરફ જાએ તારે મારા બાંપને કેહેજે કે સીતલાના મરજમાંથી છુટવાને " લીઈ બુ " એ ઘણાબી ઓશડ પીધાં પણ તે મરી ગઓ. બીજું કેહેજે કે કપતાન અને તેની ઓરતે મારી ચાકરી તથા બરદાસત ઘણીજ સારી રીતે કીધીછે. તેઓ મારી ઊપર ઘણું હેત રાખતા હતા. સઘળા ઈંગરેજો ઘણા સારા માણસો છે. બીજું કેહેજે કે ઈંગરેજો પાસે તરેહ તરેહની નવાઈ જેવી વસતુઓછે તે વસતુઓ વીશે તમોને વાકેફ કરવાને હું જીવી શકીઓ નહીં. મારી પાસે જે જે નસુનાની વસતુઓ એકઠી થએલીછે તે મારા બાપને જરૂર પોહાચાડજે,"

" લીઈ બુ " ના આ છેલા બોલ સાંભલી તેનાં ચાકરની તથા કપતાન અને તેની ઓરતની આંખોમાંથી આંશુઓ પડેઆં. પરીનસ " લીઈ બુ " મરણ પામીઓ. કપતાને તેના મરણની ખબર ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીના ડરેકટરોને કરી. ડરેકટરોએ તેના મરણની કીરીઆ આબરૂ ઈજત સાથે કરવાનો હુકમ કીધો. તે કીરીઆમાં હજારો ઈંગરેજો સામેલ થઆ.

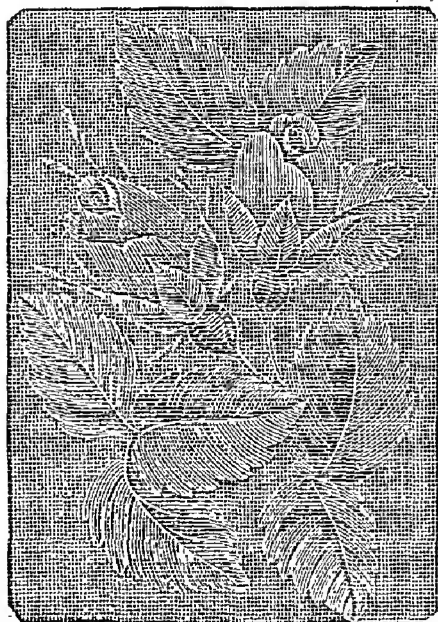
પરીનસ " લીઈ બુ " ની કબર ઊપર ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીએ એક કીમતી મીનારો બંધાવીઓ. તે મીનારા ઊપર એવો લેખ કોતરીઓ કે " પીલુ ટાપુઓનો સાહાજાદો પરીનસ " લીઈ બુ " ૧૭૮૪ ના ડીસેમબર મહીનામાં મરણ પાંમીઓછે. પીલુના રાજાએ ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીના વાંહાણના સઘળા ખલાસીઓને કીમતી મદદ કીધી તેથી તેના છોકરાની ઈઆદગારી માટે આ મીનારો ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીએ બંધાવેઓછે." આવો લેખ કોતરવામાં આવેઓ. બીચારો પરીનસ " લીઈ બુ " ઈંગલંડ મધે ફકત ૬ મહીના જીવીઓ. તેના બાપને તેના મરણથી ભારે દલગીરી ઊપજી.

બરલીન ઊલ અથવા ઊનનું ભરત.

—o—

ઓરતોને વાસતે ભરવા તથા ગુથવાનો હોનર હાલ જેટલો કીમતી તથા ઊપીઓગી થઈ પડેઓછે. તેટલો કોઈપણ હોનર કીમતી તથા ઊપીઓગી થએલો માલુમ પડતો નથી. એ હોનરમાં હાલ એટલોતો સુધારો થઓછે અને હજુરબી થતો જાઓછે કે ઓરતોની ગુંથેલી તથા ભરેલી ચીજો તવંગરો પોતાના ઘરના શીણગારને માટે મોટી ઊલટથી ખરીદ કરેછે. ઈઊરોપખંડમાં હજારો ઓરતો એ કીમતી હોનરથી પોતાનો તથા પોતાના કુટંબનો ગુજારો ચલાવેછે અને હજારો ઓરતો પોતાના શોખ અથવા ઊપીઓગને વાસતે એ હોનર પછવાડે પોતાનો વખત રોકેછે. ઈંગલંડ દેશ મધે ૧૮૫૫ ના આખેર થતા વરસમાં નજદીક પાંચ લાખ રૂપીઆની કીમતનો ભરેલો તથા ગુથેલો માલ બાહારના દેશો ખાતેથી વેચવાને આવેઓ હતો; અને તેને બીજે વરસે નજદીક ૭૦ લાખ રૂપીઆનો એ જાતનો માલ આવેઓ હતો. તે શીવાએ ઈંગલંડમાં જે બનેઓ હતો તે જુદો. આ પરમાણે ભરવા તથા ગુંથવાના કામમાં જે ઓરતો લાગેલીછે તેઓને દીન પર દીન ભારે ઊલટ મલતી જાઓછે તેથી તેઓએ પોતાનાં કામમાં ઊલટ રાખી, સુધારો ઘણોજ કીધો.

હાલ બરલીન ઊલ અથવા ઊન ભરવાના હોનરમાં પણ ભારે સુધારો થઓછે. આપણી દેશી સ્ત્રીઓમાં ઊનનું ભરત ભરવાનો શોખ દીનપર દી

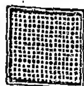
ન વધવા લાગેઓછે પણ એ હોનરમાં ઈઉરોપીઅન સ્રીઓની બરોબરી કરવાને હજુર ઘણી મુદત જોઈએ.

આ પાસે જે ચીત્ર આપીઉં છે તે સુંદર અને સોભીતા રોપાનાં પાતરાનું છે. તે ઉનથી ભરેલું છે. જુવો તે કેવું ખુબ સુરત અને સુંદર દીસેછે. ઉનથી જે તરેહવાર બુટા અને તરેહવાર ચીજો ભરવામાં આવે છે તેથી જોનારને સંતોશ ઉપજેછે. દેશી સ્રીઓને એ હુનરમાં અછી માહેતગારી મલેલી જોવાને હમો ઈછીએછે. ઉનથી ભરેલા એક સુંદર ફુલના કુંડાનું ચીત્ર હમો આવતાં આંકમાં આપશું.

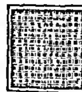
હાલ કાસીનાથ ગંગાધર નામના હીંદુએ એક નાહાની ચોપડી ગુજરાતીમાં બનાવીને પરગટ કીધીછે તે ચોપડીમાં કંનતાન ઉપર ઉનનું ભરત ભરવાની રીત કેટલાંએક ચીત્રો સાથે દેખાડવામાં આવીછે. એ ચોપડીની એક નકલ હમારી ઉપર મોકલવામાં આવીછે. જે બાઈઓ ઉનનું ભરત શીખવાની ખાયેશ રાખતી હોએ તેઓને એ ચોપડી ઘણી ઉપીઓગી પડશે. ઉનનું ભરત શીખવાની શરૂઆતમાં શું શું બાબતો જાણવી જોઈએ તે હમો એ ચોપડી ઉપરથી નીચે પરગટ કરીએછે.

ઉનનું ભરત શીખવાની શરૂઆતમાં જાણવા જોગ મુખીઅ બાબદો.

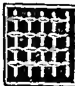
ઉન કનતાન ઉપર ભરવામાં આવેછે. કનતાન ઘણીએક જાતનું આવેછે. એક તાર વાળું, બે તાર વાલું, રેશમી, જરમન, જાવા તથા રેલવે એવી જુદી જુદી જાતનું કનતાન આવેછે. એક તારવાલું કનતાન મજબુત હોએછે. ઉન ભરવાના નાંકાં એક સરખે તશવતે હોએછે. એ ઉપર ગજરાં તથા વેણીઓ જેવા ગોળ આકાર પાડવાને ઘણુ સેહેલું પડેછે.

પેહેલું ચીતર જે અતરે આપેલુંછે તે એ જાતના કનતાનનું છે. નવા શીખનારાઓ એ જાતનું કનતાન વાપરતા નથી. તેનો એક તાર તુટીઓતો ભરતની શોભા જતી રેહેછે. જારે જીવ રાખીને બારીક કામ કરવું હોએ તારેજ એક તારનું કનતાન વાપરવામાં આવેછે. નવા શીખનારાઓએ બે તારનું કનતાન વાપરવું જોઈએ. એ કનતાનમાં બે આડા અને બે ઉભા તાર આવેછે.

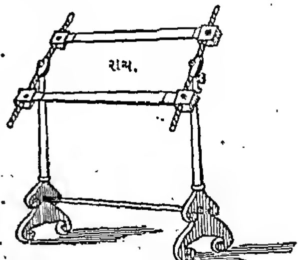

અતરે જે બીજું ચીતર આપીઉં છે તે બે તારના કનતાંનનું છે. નવા શીખાઉને એ કનતાન ઠીક પડેછે. એ કનતાન ઉપર ભરવામાં કાંઈ ચુક થઈ હોએ અથવા રંગીન ઉનના તાર ગુચવાઈ ગઆ હોએતો તે ગુચ છોડવવાને બની શકેછે. તેમાનો એક તાર તુટીઓતો બીજો કામ આવેછે. જરમન કનતાનમાં દરએક દસમે તારે જુદા જુદા રંગનો એક તાર આવેછે. તેથી કરીને તાર ગણવાને સવળ પડેછે. પણ એ કનતાનના તાર સરખે તશવતે હોતા નથી. રેશમી કનતાન, તરેહ તરેહના રંગના ઝાડ, બંગળા, વેળ, બુટી પાડવામાં ઘણુ ઉપીઓગી પડેછે. તે ઉપર ભરત ઘણું સોભી નીકળેછે. પણ તે મોઘું વેચાએછે. રેલવે કનતાન જાડા કુમાસનું આવેછે. તે વાવટા તથા પરદા બનાવવાના કામમાં આવેછે. એ કનતાનમાં એક તસુ જગામાં આઠ તાર હોએછે. એ જાતના કનતાનનું ચીત્ર

અતરે આપીઉં છે. એ ઉપર ઉન ભરવું હોએ તારે ચોકઠામાં ઘાળીને આઠ તારના ઉનથી આડા ઉભા ટાંકા લઈને ભરવું પડેછે.

ઉનનું ભરત ભરનારી બાઈએ પોતાની પાસે લાકડાંનું એક ચોકઠું જેને "રાચ" કરીને કેહેછે તે પાસે રાખવું જોઈએ. એવા "રાચ" નાહાના અથવા મોટા બજારમાં તઈઆર મળેછે. તે ઉપર કનતાન ભરવું ઠીક પડેછે. તેની કીમત ઘણુ કરીને બેથી દસ રૂપીઆ સુધી પડેછે. એ "રાચ" નો આકાર નીચેના ચીતરમાં આપેઓછે.

કનતાન ઊપર મુળ ટાંકા પાંચ જાતના ભરવામાં આવેછે. તે દરએક ટાંકાનાં નામ જુદાં જુદાં હોએછે. (૧) તીરકસ; (૨) આડો ઊભો; (૩) ખુટેદાર; (૪) આ ઈરીશ; (૫) જરમન; એવા પાંચ જાતના મુખીઅ ટાંકા આવેછે. પેહેલી જાતનો એટલે તીરકસ ટાંકો કાહાડતી વેળા એ કનતાનની ડાબી બાજુના ખુણા તરફથી નીચલા તાર ની નીચેથી તીરકસ કાહાડવાનુ શરૂ કરવું. તે એવી રીતે કે જમણી તરફથી સોઈ લાવી નીચેની ડાબી ત

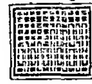
રફ કાહાડવી. એજ ટાંકાજેમ ઊપર નીચે કાહાડેછે તેમ ઊપરથી કાહાડેઆ તો તે કાહાડવાને સેહલું પડેછે. બીજી જાતનો એટલે આડોઊભો ટાંકો કનતાનના બે આ ડા તથા ઊભા તારો ઊપર કાહડવામાં આવેછે. ટાંકો કા

હાડતી વખતે સોઈ ઊપરથી ડાબી તરફ લાવીને નીચેની જમણી તરફ કાહાડવી. એટલે અરધો ટાંકો થએઓ. પછી સોઈ ને પાછી જમણી તરફ લાવીને અરધાં ટાં કા ઊપરથી નીચે ડાબી બાજુ તરફ કાહાડવી એટલે આખો ટાંકો થએઓ. તીજી જાતનો એટલે ખુટેદાર ટાં કો કાહાડતી વેળાએ કનતાનના બે આડા તથા એક ઊભા તારની ઊપર કાહાડવો. એ ટાંકો સોભીતી તસ

વીરો, ફુલો, પાંતરાં ઈતીઆદી કાહાડવાને ઘણું કરીને કામમાં આવેછે. એ ટાંકાની સોભા બારીક કનતાન ઊપર સહુથી સ રસ દેખાએછે. ચોથી જાતનો એટલે "આઈરીશ" ટાંકો ઘણો સેહેલોછે અને તે જલદી

થી કહડાએછે એ ટાંકાંમાં હારદોર ઊ ભી લીટી હોએછે. પેહલી લીટીની ઓળને સારૂ સોઈ નીચેથી કનતાન ના ખાલી ભાગ ઊપરથી પોરવીને બાહાર કાહાડવી, ને પછી તેને ચોથા તારના ઊ પરના નાકામાં ઘાળવી. પછી સેજ ટાંકાની પા સે કનતાનની નીચેથી બે તાર લેવા તથા સોઈ ઊપ ર કાહાડવી અને તરત તે સોઈને ચોથા તારના ઊપ લા નાકામાં ઘાળવી. એટલે બીજો પાસેનો ટાંકો થાએ છે અને સોઈ કનતાન તળે રેહેછે. તે તેમજ રેહેવા દ ઈને નીચેથી બે તાર લેવા અને પેહલા ટાંકાની ઊપ રના નાકાં માહેથી સોઈ કાહડવો. તારપછી પેહેલીવા રની પેઠે ચોથા તારના ઊપરના નાકામાં સોઈ ઘાળ વી. એ પરમાણે એક પછી એક પાસે પાસે ટાંકા લે તા જવું. પાંચમી જાતનો એટલે જરમન ટાંકો ઘણું કરીને ચોથી જાતનોછે. એઓમાં તફાવત એટલોજકે આ ટાંકો તીરકસ લેવામાં આવેછે. એ નો પેહલાં ટાંકો લેતી વખતે કનતાન માહેનું એક ઘેર ઊનના દોરાના પેટા માં લઈને બીજા ઘેરમાં તીરકસ કાહા ડવો તેમજ બીજો પાસેનો તીરકસ ટાંકો લેતી વેળાએ સોઈ કનતાનનો નીચેના ભાગમો રાખવી. તાંહાંથી તે સોઈને પાસેનો તીરકસ ટાંકો લેતી વખતે ઊપલું એ ક ઘેર છોડીને તે નીચેના ઘેરમાથી સોઈ ઊપર કા હાડવી. એટલે પાસેનો ટાંકો થએઓ. પછી પેહેલી વા રની પેઠે ટાંકો લઈને પાસેનો બીજો ટાંકો લેવો, એ પ રમાણે પછીના ટાંકા લેતા જવું. આ પાંચ મુળ ટાં કા આવડેઆ એટલે ઊનનું ભરત શીખવાનું ઘણું સે હેલું પડેછે.

નેક અને ગુણવાન ઓરત.

—o—

"અરે નેક અને ગુણવાન ઓરત ! તું ડાહાપણની વાત ચીત દઈને સાંભલ અને સતીઅના નીઅમને તા રા હઈઆમાં રાખ. એથી કરીને તારા મગજનોચ લકાટ તારા ખુબસુરત અને સુંદર ચેહેરાને વધારે સો ભા આપશે અને એક ગુલાબના ફુલની પેઠે તારી ખુબ સુરતીનો બાહાર કરમાઈ જશે તોપણ તેનો મીઠો વા સ કદી જતો રેહેશે નહી.

"તારી જુવાનીના બાહારમાં અને તારા ખી લતા વખતમાં જારે માણસ જાતની નજર તારા સા મુ ખુશીથી જોએ તારે ઓ અબળા નારી! તું સાવચે તીથી તેના વચન સાંભલ, તારૂં દીલ મજબુત રાખ અને તેઓના નરમ અને મીઠા બોલવા ઊપર ભુલા વો ના ખા. તું ઈઆદ રાખજે ઈશવરે તને માણ સનાં સુખ દુખમાં ભાગ લેવાને ઊતપન કીધીછે અને ફકત તેના કામરૂપી વીકારને વસ થવાને ઊતપન કી ધી નથી. સંસારના જંજાલ ભરેલા ખટલામાં તેને મદદ કરવાને તારા નરમ સવભાવથી તેને દીલાસો આપવાને અને તેની આપદા અને ફીકર ઓછી કર વાને ઈશવરે તને પેદા કીધીછે.

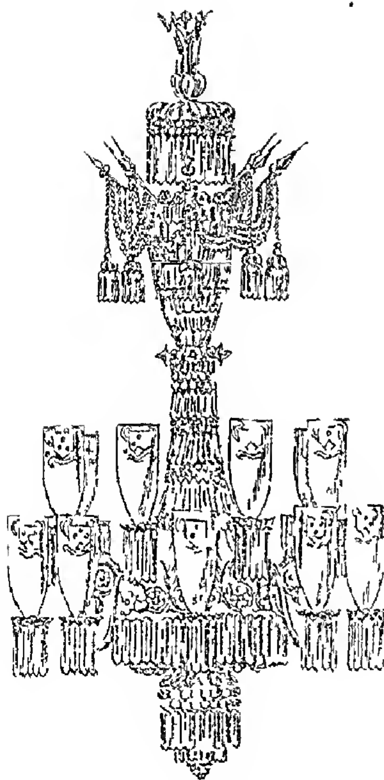
"જે સ્ત્રી ભરથારનું દીલ રીજવેછે, જે સ્ત્રી ભરથારને પોતાનાં પેઆરમાં ખેંચેછે તે સ્ત્રી કોણછે તે જુવો. તે સ્ત્રી કેવી નરમાસથી ચાલેછે, કેવી મીઠી અને મધુર વાણી બોલેછે, કેવી ભલી અને કપટ વગરની છે!! તે આળસુ બેસી રેહેતી નથી અને બાહાર હંઈથી તંહી ભટકીને ખુશી થતી નથી. તે પોતાના કપડાં સવછ અને નીરમળ રાખેછે. ખાવા પીવામાં તે અંદાજો અને પહરેજી પાળેછે. નમરતા ભરેલા અને રૂડા સભાવથી તે પોતાનું મોહાડું હસતું અને પેઆર ભરેલું રાખેછે. તેની જીભ મીઠા વચનથી અને મધુર વાણીથી ભરેલીછે. તેના હોટ ઊપરથી મીઠા ફળ અને સુગંધી ફુલ ખરેછે. તે પોતાના ભરથારના સઘલા હુકમને તાબે થાએછે અને પોતાનો સઘલો વખત સુખ ચેનમો. અને સહલા સંપમાં કાહાડેછે. હરએક કામમાં તે પોતાના ડાહાપણનો ઊપીઓગ કરેછે. અને પોતાના સઘળા કામકાજમાં પરમાણીક અને સદગુણી રેહેવાની તજવીજ કરેછે તેનું દીળ સદગુણથી ભરેલુંછે અને તેના અંતકરણમાંથી પરીતીનો ઝરો સદા વેહા કરેછે.

"જે માણસને એવી સ્ત્રી મલેછે તે માણસની જીંદગી સુખી જાણવી; જે પુત્રને એવી માતા મલેછે તે પુત્રને મોટો ભાએગવાન સમજવો. તે સ્ત્રી સવારના પરોઢીઆમાં ઊઠેછે, પોતાના ઘરનાં સરવ કામ કાજ વીશે વીચાર કરેછે અને દરએક કામ સારૂં અને પુરૂં કરવાની ગણતરી રાખેછે. પોતાના કુટંબની સંભાલ લેવાને તેને મોટી ખુશી ઊપજેછે. પોતાના કુટંબનું સુખ વધારવાને તેને સહુથી વધારે કાલજી રેહેછે. થોડા ખરચે તેનું ઘેર સુંદર અને રાચ રચીલું દેખાએછે. તે પોતાના બચાંઓને વારે ઘડીએ રૂડો બોધ અથવા ઊપદેશ કરેછે. તે પોતાની રૂડી ચાલથી છોકરાંઓની ચાલ સુધારેછે. સુખના વખતમાં તે ફુલાઈ જતી નથી. દુખના વખતમાં પોતાનાં કુટંબના જખમી થએલા દીલને સંતોશ અને ધીરજ આપેછે. તેની રૂડી સમજથી અને મધુર વાણીથી તેના ભરથારની આપદા અને ફીકર ઓછી થાએછે. જે માણસે પોતાને વાસતે એવી સ્ત્રી પસંદ કીધી હોએ તે માણસને ખચીત સુખી સમજવો; અને જે પુતરે એવી માતાને પેટે અવતાર લીધો હોએ તે પુતરને ખચીત ભાએગવાન ગણવો."

આ ઊપર લખેલી બીના નીતીવચન નામની ચોપડી જે હાલ બાહાર પડીછે તે ઊપરથી લખીછે. નીતીવચનની ચોપડી આવી નીતીની બાબદોથી ભરેલીછે તે દરએક વાંચનારી બાઈના હાથમાં આવેલી જોવાને હમો ઈછીએછે.

એક ખુઆબ અથવા સપનું.

"એક વેળાએ મને એવો ખુઆબ આવેઓ કે ચોમાસાની રૂતુમાં એક ગામડાં તરફ સવારના પોહોરમાં હું ફરવા નીકલેઓ. આસ પાસના ખુસનુંમા અને રલીઆમણા દેખાવથી માંરૂ દીલ ખુશ ખુશ થઈ ગીઉં. મેદાન એવું દીસવા લાગીઉં કે તેની ઊપર સુંદર લીલા રંગનો ગલેચો બીછાવેઓ હોએ. આસપાસના લીલા ઝાડો અને ફલોથી મારૂ મન સઘલું ખુશી અને આનંદમાં ગરક થઈ ગીઉં. નદી અને નાલાના નીરમળ પાણીથી દેખાવ ઘણોજ ખુસનુંમા થઈ રહો. અને જારે ઊગતા સુરજના કીરણ તે પાણીની ઊપર પડેઆ તારે તે દેખાવ એટલોતો ખુશનુમા અને આનંદ ભરેલો થઈ પડેઓ કે તેનું વરણન કરવાને મારામાં શકતી રહી નહી. ફરતાં ફરતાં એક પાણીના ધોત આગલ હું આવી પોહાચેઓ. તે ધોતના પાણી ઘણા જોરથી વેહેતાં હતાં. ધોતની એક બાજુએ ગુલાબની ઝાડી હતી. તે ગરીબ બીચારી ઝાડીને પાણીનો ધોત ગુસામાં આવીને કેહવા લાગેઓ કે "તું મગરૂ ઝાડી હંઈથી નીકલ; તું મારી વચમાં ના આવ. તું શું મારો રસતો અટકાવવા માંગેછે? નીકલ, નીકલ; નહીં તો અરે નબલી વસતુ તને તારા નનબલા મુલીઆ સાથે ખડકની ઊપર ઝીકી નાખીશ." બીચારી ગુલાબની ઝાડી ઘણીએક વાર સુધી બોલી નહી. અને મુંગુ મુગુ દુખ ખમીઆ કીધું. અને એવું ધારીઊં કે તેનું જોર નરમ પડી જશે. પણ આખેર જારે ઊપાએ નહીં રહો તારે તે બોલીકે "અરે પાણીના ધોત, હું ગરીબની ઊપર તું એટલો મીજાસ અને એટલો જુલમ સા વાસતે કરેછે? આપણે બેહુ જણાઓએ આ જગામાં જનમ લીધો. આપણે બે હુજણ આ જગામાં હસી રમીને મોટાં થએઆં. તું મારી પાસે થઈને વેહેતો હતો, અને મારા દાખલાંઓને આબાદ કરતો હતો. ઊનાલાના દીવસમા મી

આપણા નામીચા બારોનેટને વાસતે ઈંગલંડ મધે

તઈઆર કરેલા ઝુમરો

રાં પાતરાંને તેં તાજાં રાખેઆં. એના બદલામાં જારે વસંત રૂતુના દીવસમાં હું તારી ઊપર મારા ફુલનો હાર ટાંગતી હતી. ઊનાલામાં મારાં પાતરાં અને ફુલોથી હું તને છાંએડો આપતી હતી. પકસીઓ મારી દાખલીની ઊપર બેશીને સુંદર ગીતો ગાતાં હતાં તેથી આપણ બેહુને ખુશી ઊપજતી હતી. ઊનાલામાં તું નબલો હતો અને આજે તું મારી ઊપર આવો મીજાસ અને જુલમ કરેછે તે ઠીક નહી." પણ ગરીબ બીચારી ગુલાબની ઝાડી; તેના બોલવા ઊપર પેલા મીજાસી પોતે મુદલ ધેઆંન આપીઊં નહીં અને તેને એકદમ ઘસડી લઈ ગઓ. આ દેખાવ જોઈ હું ઘણો દલગીરીમાં પડેઓ પણ તેવામાં જાગી ઊઠેઓ અને બોલેઓ કે—

"ખરેખર આ દુનીઆમાં કેટલાંએક માંણસો બી એવાંજ હોએછે. તેઓ જારે તવંગર અને મોટી પદવીના થાએછે તારે પોતાના અસલના અને જુના દોસતોને ભુલી જાએછે, એટલુંજ નહીં પણ તેઓ પોતાના જર અને ઓધાથી પોતાના જુના ગરીબ દોસતોને બીહવડાવેછે અને ધુજાવેછે. પણ નેક અને ખરી ણુંનીઆદના માણસો તેમ કરતાં નથી."

આપણા નામીચા બારોનેટને વાસતે ઈંગલંડ મધે તઈઆર થએલાં ઝુમરો.

—o—

માહા કીરતી પામેલા મરહુમ સર જંમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટ અગુવા તેના કુટંબને વાસતે હાલ ઈંગલંડ મધે (૫૨) બાવન ફરમાસુ અને ઊંચા ઝુમરો તઈઆર થએઆંછે. તે ઝુમરોની ઘણી તારીફ કરવામાં આવીછે, અને તે મધેના એક મોટા અને વચોવચ ટાંગવાના ઝુમરનો ચીતાર "ઈલસટરેટેડ લંડન નીઊસ" નામના પતરમાં આપવામાં આવેઓછે, તે ઊપરથી હમોએ એ ઝુમરના નમુનાનું ચીત્ર પાસેના પાનાપર આપીઊંછે. એ ચીતાર ઊપરથી એ ઝુમરની ખરી ખુબી માલુમ પડનાર નથી તોપણ તેની ઊતમ કારીગરીનો થોડો ઘણો ખીઆલ થઈ શકેછે. એ ઝુમરો "નાસ" અને તેની કંપનીના કારખાનાવાલાઓએ અછી મેહેનત લઈને બનાવેઆંછે. તેના લુલક ઘણા જાડા કાચના અને ઘણો ચલકાર તથા રોશની આપે એવી રીતે બનાવેલાંછે. ઝુમરોના વાલશેડોની ઊપર કારીગીરીથી કોતર કામ કીધેલુંછે અને તેની ઊપર મરહુમ સર જંમશેદજીનો ચાંદ પાડવામાં આવેઓછે. વાલશેડની નીચેના દરએક દાંડાની ઊપર ઈંગરેજીમાં "ઊદીઓગ" અને "સખાવત" એવા બોલો કોતરવામાં આવેઆછે. ઝુમરની અંદરનો ધાતુનો ભાગ લુલક મુકેઆથી તદન ઢંકાઈ જશે તોપણ તેની ઊપર રૂપેરી ધાર ચહડાવવામાં આવેઓછે.

પરચુરણ બાબતો.

ગરીબાઈને લીધે તમારી હાલત ઊપર અફસોસ કરતા ના—એક મુસલમાન લખનાર કેહેછે કે એક વેળાએ હું એટલો ગરીબી હાલતમાં આવી પહોંઓ કે જોડો લેવાને મારી પાસે પઈસા નહી હતા. હું ઉઘાડે પગે અને ભાંગેલાં દીલે લાંબી મુસાફરી કરીને હજ (તીરત જાતરા) કરવા ગઓ. તાંહાં એક માણસને મેં જોએઓ જેને મુદલ પગ નહીં હતા. મારી ગરીબાઇને લીધે મારા મનમાં જે અફસોસ પેદા થએઓ હતો તે તરત કાહાડી નાખેઓ અને ઈશવરે મને જોડા નથી આપેઆ તોપણ પગ આપેઆછે વાવાસતે તેણો મોટો આભાર માનેઓ.

—

આવતી કાલ ઊપર રાખવું—જે ચીજ તમે આજે કરી શકતા હોવ તે કાલ ઉપર રાખતા ના. આવતી કાલ તમારા હાથમા નથી પણ ઈશવરના હાથમાંછે. તમે જાણતા નથી કે આવતી કાલે શું શું હરકતો તમને નડશે.

—

નાડ જોઈને દરદ પારખનારાઓની ઠગાઈ—આપણા લોકો અને તેમાં અગત કરીને ભોલી સીઓ સમજેછે કે ગામઠી વઈદો અને હકીમો ફકત નાડ ઉપર હાથ મુકી પારખી શકેછે કે આ માણસને ફલાણુ દરદછે. પણ તેવા લોકોએ અને તેવી ભોલી સ્રીઓએ જાણવું જોઇએ છેકે જે નીમ હકીમો જાણતા નથી કે તેઓના પોતાના શરીરની કેવી ગોઠવણછે તેઓ ફકત નાડીની ઉપર હાથ મુકેઆથી દરદ શી રીતે પારખી શકે ! ઈંગરેજી ડાકટરોનું મત છેકે નાડીથી આપણા શરીરમાં લોહી એક મીનીટમાં કેટલી વખત ફરેછે, આપણા આંગમાં કેટલી શકતીછે, તથા આપણા આંગમાં કેટલું લોહીછે તે માલુમ પડેછે. મોટા માણસની નાડ એક મીનીટમાં ૭૫ વખત ચાલેછે.

—

બલેલા ભાગનો સેહેલ એલાજ—બલેલા ભાગનો એક સેહેલો એલાજ હાલ માલુમ પડેઓછે. એક ફરેંચ પેડુતના હાથમાંથી ઉકલતું પાણી તેના પગ ઉપર પડી ગીઉં તેથી તેની નજરે એક કુમારનો કટકો પડેઓ તે બાંધેઓ. તેથી તરત તેનું દરદ દુર થએઉં. એક ફરેંચ ડાકટરે આ બીના તપાસી જોઈ અને માલુમ પડીઉં કે બલેલા ભાગ ઉપર કુમારનો કટકો બાંધેઆથી દરદ સેહેલથી દુર થાએછે.

ઠંડા પગથી ખરાબી—" દર વરસે સેંકડો માણસો ફક્ત પોતાના પગ ઠંડા રાખેઆથીજ મરણ પામેછે. આ વાત એકાએક કોઈના માનવામાં નહીં આવશે પણ તે ખરી છે તેવાં માણસો જો પોતાના પગ હમેશ ગરમ રાખવાની કોશેસ કરતા હોએ તો તેમના ક વખતે મોહોત નહીં આવે. ઠંડા પગ રાખેઆથી ખુલુ માલુમ પડેછે કે લોહી તે ભાગ ઉપર બરાબર ફરી શકતું નથી તથા તેવા પગ વાલું આદમી નબલું હોએછે. જેઓના પગ હમેશ ઠંડા તેઓ ઘણુ કરીને આજારી રેહેછે." ગ૦ પ૦

માથાના બાલ શાફ કરવાનો એલાજ—ઓરતો તથા બચાંઓના માંથાના બાલમાં ખોડો અથવા મેલ ઘણો એકઠો થએઓ હોએ તો તે કાહાડી નાખવાનો સેહેલો ઉપાએ એછે કે તરણ ભાગ બદામનું તેલ અને એક ભાગ ચુનાનું પાણી લેવું અને બેઉ ચીજને બાટલીમા ઘાલીને ખુબ હીલવવી. પછી એક ફલાનલનો કટકો તેમાં બોરીને બાલના મુળમાં ઘસવો.

બચાંઓનાં કપડાં—બચાંઓ ઘણી વેલા દીવા આગલ રમેછે. તેઓના પેહેરેલાં કપડાં બલીજવાની અને તેથી તેઓને ઈજા પોહોચવાની ધાસતી રેહેછે. એ ધાસતીમાં ઘટાડો કરવાને એવી ભલામણ કરવામાં આવેછે કે બચાઓનાં કપડાં ધોતી વખતે ફટકીના પાણીમાં સારી પેઠે બોરવા. અથવા તો કપડાંને કાંજીનો હાર આપવામાં આવેછે તે કાંજીમાં સારી પેઠે ફટકી પીગલાવવી. એટલે કપડાં જલદીથી બલવાની ધાસતી ઘણી રેહેશે નહી.

એક મોટું કુટંબ—કોઈ કોઈ માતાને પેટે ઘણા બચાંઓ જનમેછે. લેડી એલફીનસટન નામની ઓરતને પેટે ૩૬ (છતરીસ) છોકરાં જનમેઆ હતાં. તે મધેથી ૨૭ છોકરાં જીવતા હતાં. તે સીના ભરથારે એક લેલાએ એક સરખાઉ શખ્સને જમવા તેહેઓ અને તેણે જણાવીઉં કે તું શીવાએ હમોએ બીજા કોઈને તેહેઆ નથી. સાંજના જારે તે પરોણો જમવા ગએો તારે એક લાંબી ટેબલ ઉપર ઘણા ભાણા મુકેલા જોઈને ઘણો અચરત થએઓ અને તે ગહરસથને ઠપકો આપીને કેહેવા લાગેઓ કે જારે એટલા બધા માણસો જમવા આવવાના હતા તારે ખોટું શા વાસતે બોલેઓ. તે ગહરસથે જવાબ આપેઓ કે તે કોઈ ખોટું બોલેઓ નથી. તે સઘલા ભાણા તેના કુટંબના છોકરાઓને વાસતે માંડેલાંછે. આ વાત સાંભલી પેલો સખશ ઘણોજ અચરત પામેઓ.

એક ડટાએલો જીવતો કુતરો—" આસટન હાલ " ની પાસે એક કુતરો ગયા વરસનાં ડીસેમબરની ૨૭ મી તારીખે કાંઈએક હોનારતથી જમીનમાં ડટાઈ ગએો હતો તે બાબે તેના ધણીને કાંઈ ખબર રહી નહીં હતી. એક રાતના જમીનમાંથી પોતાના કુતરાનો નબલો સાદ સાંભલેઓ તે ઉપરથી તે જમીન ખોદવામાં આવી અને તેમાંથી કુતરો નીકલેઓ. તે પરથમ મુવેલો દેખાઓ પણ થોડીવાર પછી જીવતો માલુમ પરેઓ. ૨૩ દીવસ શુધી જમીનમાં ડટાએલો રહેઓ તેથી તે હબ મુવા જેવો થઈ ગએો હતો પણ એક મહીના પછી તે આગાઉના જેવો તંદરોસત થએઓ.

એક હકીમની ના ઉમેદી—ઈરાનના એક બાદશાહાએ મસતાફાના કલીફના શેહેરમાં એક નામીચો હકીમ મોકલેઓ, તે હકીમે તેઓની ખોરાકી વીશે પુછીઉં તારે તેઓએ જવાબ આપેઓ કે " હમોને ભુખ લાગેછે તાંહાં શુધી ખાતા નથી; અને ભુખ લાગેઆ પછી ખાઈએછે તારે ઘણી પહરેજગારીથી. " તે હકીમે કહીઉં કે " તારે તો હું પાછો જાઉં; મારૂં હીંઆ કાંઈ કામ નથી. ".

રામજીના દાહાડા હરખમાં જાએછે તે વીશે.

—o—

રાગ રૂગનાથજીની ઘોડલી ॥

જે જે ઘડીયો સુજાણની જાએ, રૂડી રળીઆમણી ॥
દીન દીન દીલમાં દેખાએ શદાએ, વીવાની વધામણી ॥ ટેક॥
હૈડું હરખ ભરીયુ ભાળીએરે, હસવુંજ મોહોઢું હમેશ ॥
પરગટ આંખ રૂપાળીપેરે, વરસે અમરૂત વરશાદી વીશેશ ॥
રૂડી રળીઆમણી ॥ ૧॥
કડવું કથત કોઈ જો કહેરે, રેસ ન રાખે રીશ ॥
હશી ટાળી ને ખુશી ખુશી રહેરે, દેખે હરખ ભરી દશે દીશ ॥
રૂડી રળીઆમણી ॥૨ ॥
ભણે ભણાવે ભાવથીરે, ગમતથી ગાએ ગાન ॥
ચીત્ર રચે રૂડા રચાવથીરે, કાંતો કવીતા કહે શુણે કાન.॥
રૂડી રળીઆમણી ॥૩॥
કોટીકજન સુખ કારણેરે, આંણીને ઉરમાં ઉમંગ ॥
ધંધો ધરે રહી ધારણેરે, એને અંગે ચપળતા અભંગ ॥રૂડી॥૪
સદગુણના શણગારથીરે, બણી ઠણી રહે બેશ ॥
વસ્ત્ર ધરે શુવીચારથીરે, હૈયે હોએ દીવાળી હમેશ ॥રૂડી॥ ૫
ઝળમળ ઘર સ્વચ્છ ઝળમળેરે, ફોરે સુગંધી ફુલ ॥
તરીયાં તોરણ દીશે રોડલેરે; આગળ આંગણે શોભા અમુલ ॥
રૂડી રળીઆમણી ॥ ૬
લેખે લાખેણા દીન લગનનારે, વાજીત્ર વાયવીચીત્ર ॥
શબદ ન શુણે અપસુકનનારે, પઠે પ્રભુ ગુણથી પવીત્ર ॥
રૂડી રળીઆમની ॥ ૭॥
જગપતી ઈછાએ જે જારે, પોતે ગણે પકવાન ॥
સૌ જન સનેહ સરસ વહેરે, જમે જુગતી થકી જેમ જાન ॥
રૂડી રળીઆમણી ॥ ૮
ઓપે આપે મુખ ઉજળેરે, સપને ગમે નહી શોક ॥
સાજન જેમ સજ્જન મળેરે, રચે લાએક મંડળી લોક॥રૂડી॥૯
સંપની શોભે સંપતીરે, જુગતી જોવા જન જાએ ॥
આકર સરખી સરસ્વતીરે, જણ એકે વીવેકે વેચાએ ॥રૂડી॥૧૦
કંજુશપણ કદી નહી કરેરે, ફોગટ રાખે ન ફુલ્ય ॥
વીચારીને ધન વાવરેરે, તેતો પોતાની આવક તુલ્ય ॥રૂડી॥૧૧
સાહેબી સંતોષની લહેરે, દીલ દરીયાવ દેખાએ ॥
કવી દલપત કવીતા કહેરે, શીરપાવમાં પ્રીતી પમાએ ॥રૂડી॥૧૨
જે જે ઘડીઓ સુજાણની જાએ, રૂડી રળીઆમણી ॥
દીન દીન દીલમાં દેખાય, વીવાની વધામણી ॥

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૩ જું. જુલાઈ ૧૮૫૯ આંક ૭ મો.

લાએકીવાળી ઓરત.

ફ્લોરા માકડોનલડ.

FLORA MACDONALD.

ખરી હીંમત અને ખરી બાહાદુરી દેખાડીને જે ઓરતોએ સ્ત્રી પંથની આબરૂ અને સ્ત્રી પંથની કીરતી વધારીછે તે ઓરતોની સંખમાં આ ઊપલી સ્ત્રીનું નામ બીરાંજેછે. ઈસકાટલંડ દેશની પશચીમ દશાએ કેટલાંએક ટાપુઓ આવેલાંછે તે ટાપુ મધેના એક ટાપુની ફ્લોરા માકડોનલડ રેહેવાસી હતી. તે સ્ત્રી ઈસવી સન ૧૭૨૦ ને આસરે જનમી હતી. તેણીએ ઊંચી અને મોતેબર કેળવણી લીધી નહીં હતી તોપણ તેણીના મગજમાં બચપણથી નીતી અને સારા આચરણના તતવો પરવેશ થીઆં હતાં. - તે બાળક હતી તારે તેણીનો બાપ મરણ પામેઓ અને તેણીની માને પોતાની નાખુશી છતાં એક અણચીતા બનાવને લીધે એક બીજા ગહરસથની સાથે પુનર વીહવા કરવાની જરૂર પડી હતી. એ લગન થએઆ પછી ફ્લોરાની માએ પોતાના નવા ઘરનો સંસાર રૂડી રીતે ચલાવેઓ. ફ્લોરા પણ પોતાના મંતરાઈ બાપથી સુખ પામી. તે બચપણથી ગામડામાં રહી હતી અને મોટી ઊમરે પોહોચી તાંહાંશુધી તેણીએ એક મોટું શેહેર પોતાની નજરે દીઠું નહીં હતું. ફ્લોરા હજુર કુંવારી હતી તેવામાં ઈસકાટલંડ દેશ મધે રાજદુવારી એક મોટો બનાવ બનેઓ અને તેથી તેણીનું નામ દુનીઆમાં આસકારા થીઉં.

ઈસવી સન ૧૭૪૫ માં ઈસકાટલંડના મુલકમાં મોટું હુલડ થીઉં હતું. ચારલસ ઈસટુઅરટ નામનો સાહાજાદો જેની ઓલાદના હાથમાંથી ઈસકાટલાંડનું રાજ જતું રહીઉં હતું તેણે તે રાજ પાછું મેળવવાને વાસતે ઊપલા વરસમાં ચહડાઈ કીધી હતી. એ સાહાજાદાનો ઈસકાટલંડના તખતની ઊપર ખરો હક પોહોચતો હતો તેથી તે મુલકના ઘણા લોકો એ સાહાજાદાની સાથે સામેલ થઆ હતા. એ ચહડાઈમાં ચારલસ પરથમ ફતે પામેઓ હતો અને ઈસકાટલંડનું પાએતખત શેહેર એડીનબરો તેના હાથમાં આવીઉં હતું, પણ થોડા દીવસમાં પાછી તેની હાર થઈ અને ઈસકાટલંડ છોડીને તેને જીવ લઈ નાહાસી જવું પડીઉં. તેની ધારણા એકદમ ફરાંસ તરફ નાહાસી જવાની હતી, પણ ફરાંસ તરફ જતું બારકસ નહીં મલવાથી ઈસકાટલંડના પશચીમ ટાપુઓ તરફ પોતાનો પોશાક બદલીને નાઠો. તાંહાં તે કોઈ કુટંબના છાંએઆ તલે કોઈને ખબર ન પડે એવી રીતે પોશાક તથા નામ બદળીને કેટલીએક મુદત શુધી રહેઓ. ઈસકાટલંડની ઊપર હકુમત ચલાવનારાઓ જાણતા હતા કે ચારલસ

સાહાજાદો જીવતો રેહેશેતો પોતાનો દાવો ઉઠાવીને વળી ફરીથી ચહડાઈ કરવાને આવશે અને કદાચ તે તેઓના હાથમાંથી હકુમત છીનવી લેશે. એ ધાસ્તીને લીધે એ સાહાજાદાનું માથુ કાપી લાવનારને તરણ લાખ રૂપીઆનું ઈનામ આપવા વીશે તેઓએ ઢંઢેરો ફેરવેઓ. એ મોટા ઈનામ ઊપર ઈસકાટલંડના ઘણા લોકો લલચાઈ ગએઆ અને તેઓએ ચારલસ સાહાજાદાને ખોળી કાહાડવાને તથા તેનું માથુ કાપી નાખવાને તઈઆર થએઆ. આવી ધાસતી ભરેલી હાલતમાં ચારલસ પેલા કુટંબના આશરા તલે થોડીએક મુદત શુધી રહેઓ પણ તારપછી તુરતજ લોકોને શક ઊપજેઓ કે ફલાણા કુટંબના આસરા તલે એ સાહાજાદો જઈને ભરાએઓછે. આ વાતની ખબર પેલા કુટંબને જેવી પડી કે તુરત તેઓએ એ શાહાજાદાને તાંહાંથી નસાડી મુકવાની તદબીર કીધી. તે વખત એવો હતો કે એક માઈલ પણ તે નાહાથી શકે નહીં; પણ એક ચંચલ શખસની મદદથી ઓરતનો વેસ લઈને તેની સાથે રાતો રાત નાઠો અને જે ટાપુમાં ફલોરા રેહેતી હતી તે ટાપુમાં જઈ પોહાચેઓ. તેના સોબતીને ફલોરા માકડોનલડ સાથે ઓલખાણ હતી, તેની પાસે તે ગએઓ અને તેણીને સઘળી બીનાથી વાકેફ કીધી.

ફલોરા માકડોનલડે જણાવીઊં કે "એ શાહાજાદાને રાખેઆથી હું તથા મારા માબાપ કદાચ મોટી આફતમાં આવી પડશું તોપણ એ સાહાજાદાનો ખરો હક ઈસકાટલંડના તખત ઊપર પોહાચેછે તેથી આવી મુશકેલીના વખતે તેનો પરાણ બચાવવાનો જોખમ હું મારે પોતાને માથે મોટી ખુશીથી લેઊંછું અને તે વીશેની ખબર હું મારા પોતાના મા બાપને પણ નહીં કરૂં. એ શાહાજાદાનો પરાણ બચાવવાની તથા તેને આવી સંકટની વેળાએ મદદ કરવાની હું મારી ફરજ સમજું છું." આ પરમાણે બોલીને તે જુવાન હીમતવાળી સ્રી જે હજીર કુંવારી હતી તેણીએ પોતાના દેશના ખરા હકદાર સાહાજાદા તરફ પોતાની ફરજ બજાવવાનું કામ માથે લીધું. ફલોરાની મા તે ટાપુના બીજા ભાગમાં તે વેળાએ રેહતી હતી અને તાંહાંથી ફરાંસ દેશ તરફ જવાને સેહેલથી બની આવે તેવું હતું. તે સાહાજાદાને ઓરતનો વેસ આપીને તથા સાથે એક વશદાર નોકર લઈને ફલોરા પોતાના ઘરમાંથી નીકળી. તેણીનો બાપ લશકર ખાતામાં થોડાએક કોશ ઊપર ચાકરી રહેઓ હતો અને જે કોઈ મુસાફર સરકારી ચીઠી અથવા "પાસ" વગર એક ગામથી બીજે ગામ જાએ તેને પકડીને સજા કરવાનું કામ ફલોરાના બાપના હાથમાં આવીઊં હતું. ફલોરા પેલા સાહાજાદાને ઓરતનો પોશાકમાં લઈને થોડા માઈલ આગલ ચાલી તેવામાં તેની પાસે "પાસ" નહીં હોવાથી તેણીને તથા તેની સાથેના બે માણસોને પકડવામાં આવેઆં. તેઓને પકડીને પેલો અમલદાર જે ફલોરાનો બાપ લાગે તેની પાસે લઈ ગએઆ. તે અમલદાર પોતાની છોકરીને પકડાએલી જોઈને અચરતીમાં પડેઓ અને તરત તેણીને છુટી કીધી. ફલોરાએ પોતાના બાપને સમજાવી કરીને તેની પાસથી "પાસ" ની ચીઠી લખાવી લીધી. તે "પાસ" મધે તેણીએ પોતાનું નામ તથા પોતાની એક દાસી તથા એક ચાકરનું નામ લખાવીઊં. જે દાસીનું નામ તેણીએ લખાવીઊં તે દાસી કોઈજ નહી પણ પેલો સાહાજાદો ઓરતના પોશાકમાં હતો. તેને પોતાનો બાદશાહી દરજો ભુલી જઈને આ વેળાએ એક દાસી તથા બદીઆરીની મીસાલે કામ કરવું પડતું હતું; આ દેખાવથી ફલોરાના આંખમો આંસુ આવતાં હતાં; પણ સાહાજાદાને દાસીનું કામ કીધા વગર છુટકો નહીં હતો.

"પાસ" મેળવેઆ પછી ફલોરા આગળ ચાલી. રસતામાં તે બીચારીની ઊપર હજારો મુસીબત અને મુશકેલી પડી. દરએક ઠેકાણે તેણીની પાસે "પાસ" માંગવામાં આવી તથા બીકટ સવાલો પુછવામાં આવેઆ. કોઈ નબળી પોચી ઓરત હોએતો તરત સઘળી વાત ઊઘાડી પડેઆં વગર રેહેજ નહીં. પણ ફલોરાએ સરવે કોઈને એવી ગંભીરાઈ તથા શાણપેતીથી જવાબ આપેઆ કે કોઈને સાહાજાદા વીશેનો શક પડેઓ નહીં. આખરે ઠેરવેલી જગો ઊપર ફલોરા તે સાહાજાદાને સહી સલામત લઈને આવી પોહાચી. શાહાજાદાએ ફલોરાનો ઘણો ઘણો ઊપકાર માનીઓ અને તાંહાંથી ફરાંસ તરફ નાહાસી જવાને છુટો પડેઓ. ફલોરા પોતાની માને મલવાને ગઈ અને શાહાજાદા વીશે એક બોલ પણ તેની પાસે બોલી નહીં; તે સારી પેઠે જાણતી હતી કે એ વાત જરાબી બાહાર પડશેતો તેણીને તથા તેણીના કુટંબને મોટું નુકશાન પોહાચેઆ વગર રેહેનાર નથી.

આગલ ચાલતાં કેટલાએક સંજોગથી તાંહાંના સતાવાલાઓને માલુમ પડીઊં કે ફ્લોરા માકડોનલડની મદદથી ચારલસ સાહાજાદો ફરાંસ મધે સટી ગએઓ. એ ખબર પડવાથી ઈસકાટલંડના સતાવાલાઓએ તે સ્ત્રીને બોલાવી મંગાવી. તેના મીતરો આવો મામલો જોઈને મોટા ગભરાટમાં પડેઆ, પણ ફ્લોરા ધીરજ પકડીને સતાવાલાઓની પાસે ગઈ. જે જે સવાલો તેણીને પુછવામાં આવેઆ તેના ઊતર ધીરજથી અને હીમતથી તેણીએ આપેઆ. તેણીએ ખુલ્લી રીતે કબુલ કીધું કે "મેં ચારલસ શાહાજાદાને ઓરતનો પોશાક આપીને ફરાંસ ખાતે રવાને કોથો અને તેમ કરવામાં કાંઈજ નહીં પણ મેં મારી ફરજ તથા ચાકરી બજાવીછે." ફ્લોરાની ગંભીરાઈ, ધીરજ અને હીંમત જોઈને સરવે લોકો ઘણા અચરત પામેઆ. તેણીને વાહાણ ઊપર કેદ કરીને મોકલી. વાહાણનો કપતાન તે સ્ત્રીનું શાહાશીકપણુ તથા પરાકરમ જોઈને ઘણો અચરત થએઓ અને તેણીએ પોતાના સાહાજાદાને જીવથી બચાવવાને જે મુશીબત પોતાને માથે ખેંચી લીધી તેની ઊપર ધીકાર નાખવાને બદલે પેઆર ભરેલી નજરે જોવા લાગેઓ. વાહાણ ઊપરના બીજા લોકો પણ ફ્લોરાની ઊદાર ચાલથી ઘણા ખુશી થએઆ અને તેઓએ મોટાં મોટાં ઈનામો આપેઆ. તારપછી લંડન મધે એક ખાનગી કુટંબમાં ફ્લોરા એક વરસ શુધી કેદ દાખલ રહી અને ૧૭૪૭ ના જુલાઈ મહીનામાં તેને છુટી કરવામાં આવી. જારે તે છુટી થઈ તારે હજારો લોકો લંડન મધે તેની તરફ અચરતીથી જોવાને એકઠા થએઆં. જે મોહોલામાં તે ઊતરી હતી તે મોહોલો થોડાએક દીવસ સુધી કુલવંત સ્ત્રીઓ તથા ગહરસથોની ગાડીઓથી ભરેલો રહેઓ. જેઓ તેને મળવા જતાં હતાં તેઓ સઘલાના મોહોડામાંથી સાબાસીના અવાજ શીવાએ બીજું કાંઈ નીકળવું નહીં હતું. તે સ્ત્રીના લગન તારપછી એક લાએકીવાળા પુરશ સાથે થએઆં. ૧૭૯૦ માં સીતેર વરસની ઊમરે મરણ પામી તાંહાંશુધી તે પોતાના ભરથાર સાથે વીવેકપણાથી રહી અને પોતાનો સંસાર સદાચરણથી ચલાવેઓ.

મુંબઈ શેહેરનો જાણવા જોગ હેવાલ.

———o———

મુંબઈ કે જે હીંદુસથાન મધે એક મોટું શેહેર અને નામીચું તથા અગતનું બંદર કેહેવાએછે અને જેમાં આપણે વસીએછે તેના હેવાલથી વાકેફ થવું એ સરવેથી વધારે જરૂરનુંછે. સો વરસ ઊપરના મુંબઈ સેહેરમાં અને આજના મુંબઈ શેહેરમાં જે તફાવત પડી ગએઓછે તે એકાએક કોઈબી જુવાન વાંચનારના ધેઆનમાં ઊતરી શકનાર નથી. સો વરસતો રહેઆં પણ પચાસ વરસનાં મુંબઈમાં અને આજનાં મુંબઈમાં પણ અતી ઘણો અને અતી મોટો ફેરફાર થઈ ગએઓછે.

દેખાવમાં થએલો ફેરફાર—જારે વરળી, સાલસેટ, માહીમ અને કોલાબા વચેના પુલો બંધાએલા નહીં હતા તારે મુંબઈનો દેખાવ કાંઈ જુદીજ તરેહનો હતો. અલબત તે વેળાએ મોટી મોટી ઈમારતો અને સુંદર બાંધણીના ઘેરો તથા દરવાજા નહીં હતા પણ તેની સાથે મુંબઈના કુદરતી દેખાવમાંબી અતીઘણો ફરક હતો. માહાલખમી આગલનો પુલ બાંધવામાં આવેઓ તેની આગમચ માહાલખમીના દેહરાં અને મુસલમાન લોકોના મામા અરજાણીની ટેકરી વચેનો સઘળો ભાગ દરીઆનાં પાણીથી ઢંકાએલો હતો. તે પાણીનું જોર તે વેળાએ એટલું તો હતું કે તે પાણી ભાઈખલા આગલના મોટા ખેતરોમાં થઈને ગરાંટ રોડ જાંહાં નાટકનું મુકામછે તાંહાં શુધી અને તાંહાંથી બી આગ વધીને ડંકન રોડ તથા ભીંડી બજારમાં થઈને ઠેઠ મુંબા દેવીની પાસે "પાએધોણી" નામની જગો આગલ આવતાં હતાં. "પાએધોણી" નામબી એટલાજ ઊપરથી પડીઊંછે કે સઘળા લોકો શેહેરમાં આવે તેની આગમચ તેઓને પોતાના પગ તે જગો આગલ પાણીમાં બોરવા અથવા ધોવા પડતા હતા. એવું કેહેછે કે તે વખતના ગવરનરોનેબી પોતાના પગમાંથી બુટ અને મોજાં કાહાડી નાખીને પાએધોણી આગલ પાણીમાં થોડુંએક ચાલવું પડતું હતું !! આ પરમાણે આપણે જોઈએછે કે આથમણ દશાથી દરીઆના પાણી માહાલખમી, ગરાંટરોડ, ડંકનરોડ અને ભીંડીબજારમાં થઈને ઠેઠ મુંબા દેવીની નજીક પાએધોણી આગલ આવતાં હતાં. બીજી તરફ જરા ઊતર દશાથી સીમ આગલ થઈને માટુંગા અને ઠેઠ ચીચ બંદર શુધી

દરીઆના પાણી આવી લાગતાં હતાં. તીજી તરફ ઊગમણ દીશાથી મસીદ બંદર આગલ થઈને અને "નવરોજી હીલ" ની આસપાસ ફરી વળીને જે ઠેકાણે હાલ સાહુકારી કેદીઓને વાસતે જેલ અથવા તુરંગ બાંધેલીછે તાંહાં શુધી પાણી જઈ પોહોચતાં હતાં. એથી તરફ કોલાબાનો ટાપુ મુંબઈથી તદન છુટો પડેલો હતો અને તેની ચારે બાજુ તરફ પાણી હતાં.

લંબાઈ પોહોલાઈ તથા નામ—મુંબઈ શેહેર ઊતરથી દખણ તરફ લંબાઈમાં ૧૦ માઈલછે. ઊગમણથી આથમણ તરફ પોહોલાઈમાં ૫ માઈલછે. આસપાસનો સઘલો ઘેરાવો ૨૪ માઈલ કરતાં વધારે નથી અને તેનો વીસતાર સઘળો મળીને ૮૦ ચોરસ માઈલનો ગણાએછે. "મુંબઈ" એ નામ શા ઊપરથી પડીઊં તે હાલ ચોકસ કેહેવાતું નથી. ઈંગરેજ લોકો મુંબઈને "બોમબે" ને નામે ઓલખેછે, જે નામ પોરટુગીસ લોકોએ જારે તેઓના હાથમાં પેહેલવેહેલું મુંબઈ આવીઊં તારે આપીઊં હતું અને જેનો અરથ સારૂ બંદર કરાને થાએછે. કેટલાએક એવું ધારેછે કે માહાદેવની સ્રી પારવતી જેનું નામ "મુમબાઈ" કરીને કોઈ વખત લેવામાં આવેછે તે ઊપરથી "મુંબઈ" નામ પડીઊં હશે.

મુંબઈનો ટુક ઈતીહાસ—ઈસવી સન ૧૫૩૦ ની અગાઊ મુંબઈની તવારીખ વીશેની કાંઈપણ ચોકસ વીગત આપણને મલી શકતી નથી; પણ એટલુંજ જાણવામાં આવીઊંછે કે થાણા મધે કોઈ દેશી સરદારના હાથ તલે મુંબઈનું ગામડું હતું. તે ગામડું તેણે ૧૫૩૦ ના વરસમાં પોરટુગીસ લોકોને આપીઊં. પોરટુગીસ લોકોના હાથમાં ૧૨૦ વરસ લગી એ ટાપુ રહેઓ; તારપછી ઈંગલંડના પાદશાહ બીજા ચારલસના લગન પોરટુગાલ દેશની રાજ કનીઆ કાથેરીન સાથે થએઆં, અને તે લગનની રીતમાં એ ટાપુ એ બાદશાહને બખશીસ આપીઓ. (ઈ૦ સ૦ ૧૬૬૧). ઈંગલંડના બાદશાહી અમલ હેઠલ ૭ વરસ લગી એ ટાપુ રહેઓ અને તાર પછી ૧૬૬૮ ના સપટેમબર મહીનામાં ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીને હસતક એ ટાપુ સોંપવામાં આવેઓ. કંપની સરકારના હાથમાં મુંબઈનો ટાપુ આવેઆ પછી ૧૨ વરસે એ સરકારે એ ટાપુના કીલાની મરામત પછવાડે ૨૦ લાખ રૂપીઆ ખરચેઆ. તારપછી બે વરસે એટલે સને ૧૬૮૬ માં કંપની સરકારનું મુખીઆ મથક સુરત મધે હતું તે કાહાડી નાખીને મુંબઈ મધે લાવેઆ. આ બનાવ પછી બે વરસ જંજીરાના સીદીની દરીઆઈ શેજ મુંબઈમાં આવી પડી અને મેહેમ, મજગામ તથા શીમ પોતાના કબજામાં કરી લીધા. પોરટુગીજ લોકો તે સીદીની મદદે થએઆ અને ઈંગરેજી ગવરનર તથા બીજા અમલદારોને કીલા મધે ગેહેરી મુકેઆ. આ વાતને બે વરસ થએઆ પછી દીહલીના મોટા પાદશાહા આલમગીરનું હોકમ નામું આવીઊં અને સીદીની શેજ મુંબઈમાંથી નીકલી ગઈ.

મુંબઈના ટાપુ ઊપર બે તરેણ મોટી હોનારતો ગુજરીછે. ઈસવી સન ૧૮૦૩ માં કોટ મધે મોટી આગ લાગી હતી અને તેથી કોટ મધેનો મોટો ભાગ સલગી ગીઓ હતો. એ મોટી આગ દસ દીવસ શુધીતો જરાએ નરમ પડી નહીં હતી. આગની ચીનગારી ૬ મહીના લગી હોલવાઈ નહીં હતી. બીજી મોટી આગ ૧૮૨૨ ના વરસમાં લાગી હતી. તે આગલના જેવી મોટી નહીં હતી પણ તેથી અતીશે નુકશાન થીઊં હતું. કોટના ગરીન ચોક મધે અગાઊ વેપારીઓની હજારો રૂની ગાંસડીઓ ખડકવામાં આવતી હતી તે ઊપર હુકામાંથી ચીણગારી પડેઆથી મોટી આગ સલગી ઊઠી હતી. મોટા દેવલનો એ આગથી બચાવ કરવાને ઘણી મેહેનત લેવામાં આવી હતી અને તે વખતનો ગવરનર પોતે દેવળ આગલ હાજર થએઓ હતો. ૧૮૩૭ ના જુન મહીનાની ૧૫ મી તારીખે ગાજવીજ સાથેનું એક મોટું અને ભારે તુફાન થએઊં હતું. તોફાનની સાથે જોરથી વરસાદ વરસેઓ હતો. આખુ ટાપુ પાંણીથી રેલ સેલ થઈ ગીઊં હતું. ગરીન ચોકમાં કમર કમર ભર પાંણી ભરાઈ ગઆં હતાં. ઘણાએક ઘરો તથા ઝાડો પડી ગઆં અને વાહાણોના ચુરેચુરા થઈ ગઆ હતા. તે વખતે ૩૦ લાખ રૂપીઆ કરતાં ઓછી ખરાબી થઈ નહીં હશે. ૧૮૫૪ ના નવેમબર મહીનાની ૧ લી તારીખે બી જે તુફાન થીઊં હતું તે ઊપલા તુફાન જેટલું મોટું નહીં હતું પણ તે દફતરમાં નોધી રાખવા જોગ હતું.

મુંબઈના ગવરનરો—મુંબઈ જારથી ઈંગરેજોના હાથમાં આવીઊં તારથી તે આજ દીન શુધી એટલે સને ૧૬૬૧ થી તે ૧૮૫૯ શુધી સઘળા મલી ૪૩ ગવરનરો મુંબઈ મધે થઈ ચુકેઆછે. તે મધે બાદશાહી

અમલતલે ૪ અને કંપની સરકારના અમલતલે ૩૯ ગવરનરો થએઆછે. કુંપની સરકારનો બીજો ગવરનર જે ઈસવી સન ૧૬૬૯ માં પોતાના ઓધા ઊપર આવેઓ અને જેણે ૧૨ વરસ લગી હાકમી ચલાવી, તેના વખતમાં મુંબઈનો કીલો ૩૦ લાખ રૂપીઆ ખરચીને મજબુત કરવાંમાં આવેઓ હતો તથા દીહીલીના પાહાદશાહાની સનદથી રૂપીઆ તથા પઈસા પાડવાની ટંકસાલ ઊઘાડવામાં આવી હતી. તેના વખતમાં નાહાનાં પાઓઆ ઊપર ઈનસાફની બે અદાલત પણ ઊઘડી હતી. ઓ ગવરનરનું નામ "જેરલડ આનજીઅર" કરીને હતું. ચેરલસ બાન નામનો નવમો ગવરનર જે ૧૭૧૫ માં આવેઓ તેના વખતમાં સેંટ ટામસ નામનું મોટુ દેવલ બાંધવામાં આવીઊં હતું: તાર પછી જે મુંબઈના ગવરનરો થએઆ તે મધે ડંકન, એલફીનસટન, માલકમ, અને ગરાંટ એઓના નામો પશચીમ હીંદુસથાનના દેશીઓ સારીપેઠે ઈઆદ કરેછે. રજપુતો છોકરીઓને જનમતાં દુધમાં બોરીને મારીનાખતા હતા તે ઘાતકી અને કરપીણ ચાલનો અટકાવ કરવાને ડંકન સાહેબે તારીફ લાએક કોશેસ કીધી હતી. તેના વખતમાં સીમ અને છાસતી વચેનો પુલ બાંધવામાં આવેઓ હતો તથા રસતાઓની હાલત શુધરીહતી. સાહુકારી બંધીવાનોને વાસતે મોટી જેલ અથવા તુરંગ પણ એજ નામંદારના વખતમાં બંધાઈ હતી. મેદાન મધે પવન ચકીની ભાગલ આગલ હીંદુસથાનના ગવરનર જેનરલ લારડ વેસલીનું બાહાવલું તેના વખતમાં ઊભું કરવામાં આવીઊં હતું. એ નામંદાર ૧૭૯૬ ના વરસમાં પોતાના ઓધા ઊપર આવેઓ હતો અને ૧૮૧૮ ના સાલમાં કેટલીએક મુદત શુધી માંદગી ભોગવીને મુંબઈમાંજ મરણ પામેઓ હતો. તેને સેંટ ટામસના મોટા દેવલ મધે ડાટવામાં આવેઓ હતો. નામદાર માઊંટ ઈસટુઅરટ એલફીનસટનનું નામ પણ આપણે મોટા માનથી ઈઆદ રાખવું ઘટેછે. તે નામદાર આપણા હાલના ગવરનરનો કાકો લાગે. તે ૧૮૧૯ ના વરસમાં પોતાના ઓધા ઊપર આવેઓ હતો અને ૭ વરસ લગી હાકમી ચલાવી હતી. દેશીઓના બાલકોને કેળવણી આપવાની પેહેલ વેહેલી વાત એ નામદારે પોતાના મન ઊપર લીધી હતી અને તેના વખતમાં એક મોટી નીશાલ સથાપવામાં આવી જે હાલ તેના નામથી ઓલખાએછે. નામદાર રાણીની સુપરીમ કોરટ ૧૮૨૪ માં એ નામદારની કારકીરદી તલે ઊઘડી હતી. તેનાજ વખતમાં ગોદીની ઈમારત બંધાઈ હતી અને ટાઊન હાલ બાંધવાનું કામ શીરૂ થીઊં હતું. તેમજ સર જાન માલકમનું નામ પણ દેશીઓએ ઈઆદ રાખવું ઘટેછે. એ નામદારની કારકીરદીમાં દેશીઓને કેળવણી આપવાવાસતે સરકાર તરફથી દર વરસે વીસ હજાર રૂપીઆ મલવા લાગેઆ હતા. કોલાબા મધેની વેધસાલા (તારામંડલ જોવાની જગા) બંધાઈ હતી. તેમજ સર રાબરટ ગરાંટનું નામ પણ ભુલી જવું નહી જોઈએ. એ નામદારે દેસીઓની કેળવણી તથા સુધરાઈના કામને મજબુત ટેકો આપેઓ હતો. એની કારકીરદીમાં કોલાબા અને મુંબઈ વચેનો પુલ બાંધવામાં આવેઓ તથા દેશીઓને વાસતે નેટીવ ડીસપેનસરી નામનું ધરમનું દવાખાનુ નીકલીઊં. એ નામદાર ૧૮૩૫ માં પોતાના ઓધા ઊપર આવેઓ અને ૧૮૩૮ માં પુના મધે મરણ પામેઓ. તેની ઈઆદગારીને વાસતે મુંબઈના લોકોએ તેને વાસતે તેના નામની વઈદકશાલા ઊઘાડીછે અને મુંબઈની ચેમબર આવ કામરસે ભાઈખાલાના દેવલ મધે તેના નામનો મીનારો ઊભો કીધોછે. ગઓ ૫૦ ઈઆ ૬૦ વરસની મુદતમાં જે જે ગવરનર થઈ ગઓ તેઓના નામની ટીપ હમો નીચે ટાંકીઓછે.

૧૭૯૬ થી જોનાથન ડંકન.	૧૮૩૯ થી જેમસ કરનાક.
૧૮૧૧ થી જારજ બરાઉન.	૧૮૪૧ થી જારજ આંડરસન
૧૮૧૨ થી ઈવન નીપીઅન.	૧૮૪૨ થી જારજ આરથર.
૧૮૧૯ થી એલફીનસટન.	૧૮૪૬ થી રાબરટ રીડ.
૧૮૨૬ થી જાન માલકમ.	૧૮૪૭ થી જારજ રસલકલારક
૧૮૩૧ થી અરલ આવ કલેર	૧૮૪૮ થી વાઈકાંઊંટ ફાકલંડ.
૧૮૩૫ થી રાબરટ ગરાંટ.	૧૮૫૩ ડીસેંબર } થી જાન એલફીનસટન.
૧૮૩૮ થી જેમશ ફારીશ.	

ગવરનરનો પગાર ઈતીઆદી—માંઊંટ ઈસટુઅરટ એલફીનસટનના વખતથી ગવરનરને દર વરસે ૧ લાખ ૪૩ હજાર ૫૦૦ નો લવાજમ મલેછે. મુંબઈના પેહેલ વેહેલા જે બે તરણ ગવરનરો થએઆ તેઓને જે લવાજમો મલતા હતા તે ખરેખર અચરતી ઊપજાવે તેવા હતા. તેઓને દર વરસે ફકત આઠસો રૂપીઆ મલતા હતા. તારપછી કેટલાએકોને દર વરસે ૩૦૦૦ રૂપીઆ મલવા લાગેઆ !! મુંબઈના ગવરનરનો અખતીઆર આખા મુંબઈ ઈલાકા ઊપર ચાલેછે. ગામખાતાંની રાજદુવારી બાબતો કાઊનસીલના મત

થી ચલાવેછે. ગવરનર કાઊંસીલ મધે વડો કેહેવાએછે. તેનાથી ઊતરતો કાઊંસીલ મધે "કમાંડર ઈન ચીફ" અથવા સેનાપતી ગણાએછે. તેને દર વરસે ૭૭૫૦૦ રૂપીઆનો લેવાજમ મલેછે. કાઊનસીલના બીજા દરએક અધીકારીને દર વરસે ૬૦ હજાર રૂપીઆ મળેછે. ગવરનરને ૧૯ તોપ ફોડીને માન આપવામાં આવેછે, અને કમાનડર ઈન ચીફને ૧૭ તોપ ફોડીને. ગવરનરના ચીફ સેકરેટરીને દર વરસે ૪૩૬૦૦ રૂપીઆ મલેછે. લશકર ખાતાંના સેકરેટરીને દર વરસે ૧૨૦૦૦ રૂપીઆં મળેછે. ગવરનરના તરણ "એડીકાંપ" હોએછે તેઓ દરએકને ૨૨૪૦ રૂપીઆ દર વરસે મળેછે. અગાઊના ગવરનરો કોટ મધે મોટા દેવલની પાસેની સેકરેટરી આફીસમાં રેહેતા હતા, હવે પરેલના મેહેલમા અને ઘણુ કરીને વાલકેશરના મેહેલમાં રેહેછે. મુંબઈ મધે ગવરનર ઘણુ કરીને અકટોબર મહીનાથી ફેબરવારી શુધી રેહેછે: ઊનાલાની રૂતું મામલેશવર અથવા માથેરાન ખાતે કાહાડેછે અને ચોમાશાની મોસમ પુના તરફ દાપોલી ખાતે ગુજારેછે: મુંબઈ ઈલાકાના હરએક ભાગ તરફ વરસમાં એક વખત ફરવાને તથા લોકોની હાલતથી વાકેફ થવાની ગવરનરની ફરજછે.

જાહેર ઈમારતો તથા પુલો—સઊથી જુની નામીચી ઈમારત સેંટ ટામસ ચરચ નામનું કોટ મધેનું મોટું દેવળ ગણાએછે. તે ૧૭૧૫ ના વરસમાં બાંધવા માંડીઊં હતું તે તરણ વરસે પુરૂં થીઊં હતું. તે બાંધવા વાસતે ઊઘરાણાની ટીપમાં મોટી રકમ ભરાઈ હતી તે મધે કંપની સરકારે દસ હજાર રૂપીઆ ભરેઆ હતા. દેવળની શોભામાં સુધારો તથા વધારો ૧૮૩૬ ના વરસમાં કરવામાં આવેઓ હતો. બીજી જુની અને નામીચી ઈમારત કોલાબાની ડાંડી (લાઈટ હાઊસ) ગણાએછે. એ ડાંડીની જગા સમુદરથી ૧૪૨ ફુટ ઊંચીછે. તે કહા વરસમાં બંધાઈ તેની ચોકસ તારીખ હમો મેલવી શકેઆ નથી પણ તે ૧૭૭૫ ના સાલમાં હઈઆત હતી એવું માલુમ પડેછે. તે ઈમારત ઊપર અસલ ખરચ ૧૩ હજાર રૂપીઆનો થઓ હોએ એવો અડસટો કાહાડવામાં આવેછે. એ ડાંડીની નીચે "સીગનલ આફીસર" નો બંગળો ૧૮૦૬ ના વરસમાં બંધાએઓ હતો. પરેલ મધેનો મેહેલ ૧૭૭૦ ના વરસમાં વધારેઆમાં આવેઓ હતો અને ૧૮૨૦ તથા ૧૮૨૧ માં ફરીથી સુધારીને રોનકદાર બનાવેઓ હતો. તે મેહેલ ૧૫૮ ફુટ લાંબો અને ૭૧ ફુટ પોહોલોછે.

ટાઊનહાલ બાંધવાનું કામ ૧૮૨૧ માં શરૂ થીઊં હતું તે બાર વરસે એટલે ૧૮૩૩ માં પુરૂં થીઊં. એ સઊથી મોટી અને વખાણાએલી ઈમારત બાંધવા પછવાડે ૬ લાખ ૬૨ હજાર ૧૪૬ રૂપીઆ ખરચ લાગેઓ હતો. તે ૨૫૬ ફુટ લાંબી, ૧૧૫ ફુટ પોહોલી અને ૪૬ ફુટ ઊંચીછે. ગોદીની ઈમારત ઈસવીસન ૧૮૨૪ નાં વરસમાં બંધાઈ હતી. તેની બંધાઈ ઊપર અસલ કીમત ૩૦ હજાર રૂપીઆની લાગી હતી. ગોદીની પ[illegible]ની "ફાકટરી" આગના સાચાનું કારખાનું ૧૮૪૩ ના વરસમાં બાંધેઆમાં આવીઊં અને તેની ઊપર અસલ ખરચ ૫ લાખ ૧૬ હજાર ૧૯૬ નો થએઓ હતો. સર જમશેદજી જીજીભાઈ હાસપીટલ ૧૮૪૫ માં બંધાઈ. તેની બંધાઈ ઊપર ૧ લાખ ૨૦ હજાર ૭૫૦ રૂપીઆ ખરચ થએઓછે. તેના વચલા ભાગની લંબાઈ ૭૮ ફુટ, પોહોલાઈ ૭૫ ફુટ અને ઊચાઈ ૧૮ ફુટનીછે. ગરાંટ મેડીકલ કાલેજ ૧૮૪૫ માં બંધાઈ. તેના બાંધકામ ઊપર ૮૯ હજાર ૯૦૬ રૂપીઆ ખરચ બેઠોછે. સર જમશેદજી જીજીભાઈની નાગપાડા ઊપરની ધરમશાળા ૧૮૫૧ માં તઈઆર થઈ. તેની ઊપર ૫૭ હજાર ૫૪૭ રૂપીઆ લાગેઆછે. કોલાબા મધેની વેધશાળા (આબજરવેટરી) ની ઈમારત ૧૮૩૧ ના વરસમાં બંધાઈ હતી, તેના બાંધકામ પછવાડે ૫૦ હજાર રૂપીઆ લાગેઆછે. તે ૯૩ ફુટ લાંબી, ૫૦ ફુટ પોહોલી અને ૧૨ા ફુટ ઊંચીછે. પાલવા પાસેનું સેંટ આનદરૂસ નામનું દેવલ ૧૮૧૬ ના વરસમાં બંધાઈઊં હતું અને તેની ઊપર ૬૪ હજાર રૂપીઆ ખરચ લાગેઓ હતો. ૧૮૪૮ ના વરસમાં મેદાન મધેનું ફરીચરચ નામનું દેવલ ઊઘાડેઆમાં આવીઊં હતું. તેજ વરસમાં કોલાબાના દેવલનો પાએઓ નખાએઓ હતો.

સીમં તથા છાંસતી વચેનો પુલ ૧૮૦૫ માં બંધાઓછે. કોલાબાનો પુલ ૧૮૩૮ માં બંધાએલોછે, અને વાંદરાનો પુલ ૧૮૪૫ માં લેડી જમશેદજીના ખરચથી બંધાએલોછે. એ છેલા પુલ ઊપર ૧ લાખ ૫૫ હજાર રૂપીઆ ખરચ લાગેઓ હતો.

નામીચા પુરૂશોના પુતલાં—આપણા શેહેરમાં હાલ સવલા મલીને નામીચા પુરૂશોના સંગેમરમર અ

થવા આરસપાનના બનાવેલા ૬ પુતલાંઓછે. બે ખુલી જગોમાં અને ચાર ટાઊન હાલમાં. પેહેલ વેહેલું બાહવલું મેદાન મધે પવનચકીના દરવાજાની પાસે ઊભું કરવાંને વાસતે ૧૮૦૫ માં બનાવેઆમાં આવીઊં હતું. એ બાહાવલું હીંદુસથાનનાં ગવરનર જેનરલ વેલસલીનુંછે. તે મુંબઈના વેપારીઓએ એ નામદારની ઈઆદગારીને માટે ઊભું કીધુંછે. તેની ઊપર ડાહાપણ, બાંહાદુરી અને પરમાણીકપણુ એવા બોલો ઈંગરેજીમાં લખવામાં આવેઆછે. બીજું બાહાવલુ ગરીન ચોક મધે હીંદુસથાનના કારન વાલીસ નામના ગવરનર જેનરલની ઈઆદગારીને વાસતે ઊભું કીધુંછે. તે બાહાવલું ૧૮૧૨ ના વરસમાં બનાવેઆમાં આવીઊં હતું. આ પુતલાની ઊપર પુરી સંભાલ અને જતન ન હોવાથી ઘણી માઠી હાલતમાં આવી પડીઊંછે. બીજા ચાર બાહવલાં જે ટાઊન હાલ મધેછે તે મધે પેહેલ વેહેલુ બાવલું આપણા આગલા ગવરનર માઊંટ ઈસટુઅરટ એલફીનસટનની ઈઆદગારીને વાસતે ઊભું કીધેલુંછે. એ બાહાવલુ ૧૮૨૩ ના વરસમાં બનાવેલુંછે, અને ટાઊન હાલના મોટા દીવાનખાનામાં દખણ દશા તરફ ઊભું કીધેલુંછે. ટાઊનહાલ મધે બીજું બાહાવલું સર જાન માલકમ જે આપણો અગાઊનો ગવરનર થઈ ગએઓ તેનુંછે. ટાઊન હાલના મોટા હાલમાંથી ઊતર તરફના ઓરડાગાં જતાં તે વચોવચ ઊભું કરેલુંછે. તે ૧૮૩૬ ના વરસમાં બનાવેઆમાં આવીઊં હતું. તીજું બાહાવલું તેજ ઓરડામાં આથમણું દશાના ખુણામાં ઊભું કરેલું જોવામાં આવેછે. તે આપણી વસતીમાં પંકાએલા દેશહીતકારી વેપારી સર ચારલસ શરબસનુંછે. તે ૧૮૪૧ ના વરસમાં બનાવેઆમાં આવીઊ હતું. એ નામીચો સખશ ૧૮૪૯ ના નવેમબર મહીનામાં ઈંગલંડ ખાતે મરણ પામેઓછે. ચોથું બાહાવલુ એજ ઓરડામાં ઊતર તરફ દેવાલની વચોવચ હમણાજ ગોઠવવામાં આવીઊંછે. એ બાહવલુ પરોપકારી મરહુમ સર જમશેદજી જીજીભાઈ બારોનેટનુંછે.

ઈસકુલ તથા કાલેજ—દેશી બાલકોને કળવણી આપવાને સઊથી મોટી મકતબ અથવા નીશાલ મુંબઈ મધે "એલફીનસટન ઈનસટીટીઊશનની" છે. તે નીશાળ બાહારકોટ મેદાનના નાકા ઊપર નાંખુદાવાલા નવા તલાવની સામેછે, તે ઈસવી સન ૧૮૨૫ ના વરસમાં ઊઘાડવામાં આવી હતી. દેશી બાલકોને કળવણી આપવાનું કામ "બોમબે એજુકેશન સોસાએટી" એ ૧૮૧૮ ના વરસમાં પેહેલ વેહેલું સરૂ કીધું હતું તે ઊપરથી એ મોટી નીસાળ હંજુર "સોસાએટી" અથવા "સીસોટી" ને નામે ઓલખાએછે. દેશી બાલકોમાં ઈઊરોપખંડની કળવણીના બીજ રોપવાનું પેહેલું માન તે વખતના ગવરનર નામદાર એલફીનસટનને ઘટેછે. તે ગવરનર જારે પોતાને વતન જવાને નીકલેઓ તારે તેને માન આપવાને અંતરેના રેહેવાસીઓએ ૩ લાખ રૂપીઆની મોટી રકમ એકઠી કરીને તેના નામની નીશાળના ફંડમાં નાખી. એ નીશાલમાં કળવણીના ફલ ચાખીને જે જુવાન દેશીઓ નીકલેઆ તે મધે પેહેલ વેહેલો નામીચો બાલગંગાધર શાસ્ત્રી નીકલેઓ. તેણે આસીસટંટ પરોફેસરનો ઓધો મેલવેઓ હતો અને તે ઈસવી સન ૧૮૪૬ માં મરણ પામેઓ. તે મોટી નીશાલની શાખા કોટ મધે ૧૮૫૦ ના સાલમાં ઊઘાડવામાં આવી જે "શેરટ બરાંચ ઈસકુલ" ને નામે ઓળખાએછે. એ મોટી તથા શાખા નીશાલમાં મલીને આજ લગભગ ૯૦૦ છોકરાઓ ઈંગરેજી કળવણી લેએછે. તેનાથી ઊતરતી નીશાળ "સર જમશેદજી જીજીભાઈ પારસી બેનેવલંટ ઈનસટીટીઊશન" નીછે તે નીશાળ કોટ મધે પવનચકીની ભાગળ આગલછે તે ૧૮૪૯ ના સાલમાં ઊઘાડેઆમાં આવી હતી અને તેમા ૩૫૦ છોકરાઓ મુફત ઈંગરેજી કળવણી લેએછે. ઊપલી નીશાલો શીવાએ શેઠ જગંનનાથ સંકરશેઠ વાલી ૧ તથા પરભુ સેમારી નામની ૧ તથા શેઠ ગોકલદાસ તેજપાળવાલી ૨ નીશાલ મોટી અને જાહેર ગણાએછે. એ ચારે નીશાલો ગએઆં ચાર વરસની મુદતમાં ઊઘડીછે અને તે મધે લગભગ ૫૦૦ છોકરાંઓ કળવણી પામેછે. એ શીવાએ બીજી સરકારી ગુજરાતી નીશાલો તથા ખાનગી ગુજરાતી તથા ઈંગરેજી નીશાલોછે તે જુદી.

છોકરીઓની નીશાલો ઊઘાડવાનું પેહેલું માન ઈસટુડંટ સોસાએટી અને અંગત કરીને મરનાર પરોફેસર "પાટન" ને ઘટેછે. તે નીશાલો ૧૮૪૯ ના વરસમાં પેહેલ વેહેલી ઊઘાડવામાં આવી હતી. હાલ સઘલી મલીને છોકરીઓની ૧૦ નીશાલ મુંબઈ મધેછે; તે મધે પાંચ હીંદુઓની તથા પાંચ પારસીઓની.

ઈઊરોપ મધેની લડાઈ અને તેનું સેવટ.

——o——

દુનીઆમાં તથા આપણી આસપાસ જે મોટા અને જાણવાજોગ બનાવો બને તે વીશે થોડા ઘણા વાકેફ થવાની સરવે કોઈને જરૂરછે. થોડાએક મહીના ઊપર ઈઊરોપ ખંડ મધે એક મોટી લડાઈ ઊભી થઈ હતી. તે કેમ ઊભી થઈ અને તેનું સેવટ કેમ આવીઊં તે હવો અતરે ઘણુજ ટુંકામાં જણાવીએછે. એ લડાઈ આસટરીઆના સેહેનશાહા અને સારડીનીઆના બાદશાહા વચે ઊભી થઈ હતી. એ લડાઈમાં ફરાંસનો સેહેનશાહા લુઈ નેપોલીઅન સારદીનીઆની મદદે થએઓ હતો. ઈઊરોપ મધેઈટાલી નામનો અસલના વખતમાં પંકાએલો મોટો મુલકછે. તે મુલક મધેનો કેટલોએક ભાગ સારદીનીઆના હાથમાંછે અને કેટલોએક ભાગ આસટરીઆના હાથમાંછે. એ બેહુ રાજો વચે અગાઊ ઘણી મીતરાચારી ચાલતી હતી. સારદીનીઆના હાલના રાજાનો બાપ આસટરીઆના સેહેનશાહી કુટંબમાં પરણીઓ હતો તેથી એ બેહુ રાજોની દોસતીમાં વધારો થએઓ હતો. પણ એ બેહુ રાજોની નેમ એક બીજાથી એટલી ઊલટી હતી કે તે દોસતીમાં કોઈ વેળાએ ખલલ પોહોચેઆ વગર રેહેજ નહી. સારદીનીઆનો બાદશાહા પોતાની રઈઅતને વાજબી ઈનસાફ અને ઘરનું સવતંતરપણુ આપવાને મેહેનત કરતો હતો. આણી તરફ આસટરીઆની સરકાર પોતાની ઈટાલી મધેની રઈઅત ઊપર ભારે જુલમ અને જબરદસતી ચલાવતો હતો. આખેર એ જુલમ ઈટાલીઅન લોકોથી સહન થઈ નહી શકેઓ અને તેઓએ૧૮૨૦ માં અને ૧૮૪૮ માં સારદીનીઆંના રાજાને પોતાની મદદ બોલાવીને આસટરીઆ વાલાને ઈટાલી મધેથી એકદમ હાંકી કાહાડવાને તજવીજ કીધી હતી. તે વખતે સારદીનીઆનો બાદશાહા "ચારલસ આલબરટ" કરીને હતો. એ રાજા હાલના રાજાનો બાપ લાગે. ઊસી તજવીજમાં સારદીનીઆનો રાજા ચારલસ આલબરટ નોવારા નામની જગો આગલ હારેઓ અને લડાઈનું મેદાન છોડીને પોતાના દેશ તરફ નાહો. એ હાર થઆથી તેને ઘણીજ નામોશી ઊપજી તેથી તેણે પોતાનું તખત પોતાના જુવાન છોકરા વીકટર ઈમાનાઊઅલને ૧૮૪૯ માં સોપીઊં. આ નવો બાદશાહા પોતાની બાજુ મજબુત કરીને આસટરીઆ સાથે લડાઈ ઊઠાવવાની તજવીજમાં હતો. તેણે પોતાની છોકરીના લગન ફરાંસના સેહેનશાહાનાં ભતરીજા પરીનસ નેપોલીઅન સાથે કીધા અને આસટરીઆ સાથે લડાઈની છેરતી શોધીને લડાઈ ચાલુ કીધી.

એ લડાઈનું સેવટ જલદીથી આવીઊં અને તે સારદીનીઆ તથા ફરાંસના લાભમાં ઊતરીઊં. પણ એ સેવટથી ઈટાલીના લોકો તથા સારદીનીઆનો રાજાબી ખુશી થએઓ નથી. જેઓને જુલમ અને ગોલામી હાલતમાંથી છોડાવવાને લડાઈ ઊઠાવવામાં આવી તેઓ ઘણુકરીને તેવીજ બલકે તેથી વધારે ખરાબ હાલતમાં રહેઆ. ઈટાલીનો કેટલોએક ભાગ આસટરીઆના હાથમાં એમનોએમ કાએમ રહેઓ અને કેટલોએક ભાગ તાંહાના જુલમી "પોપ" ની તાબેદારી હાથ ગએઓ. સારદીનીઆનો રાજા જે પોતે લડાઈના મેદાનમા એક સુરા પેહેલવાનની માફક ઊતરેઓ તેને સુલેહ કરતી વેળાએ ફરાંસના સેહેનશાહે મુદલ તેડીઓ નહી; અને તે રાજા જાણે પોતાનો તાબેદાર હોએ તે મીસાલે તેને ગણેઓ. તેનો વજીર જેની કાબેલીઅત આખા ઈઊરોપ ખંડમાં પરસીધ થએલી હતી તેને પોતાની જગો છોડવી પડી. લડાઈનું સેવટ આવી હાલતમાં ઊતરીઊંછે તેથી ઘણા લોકો એવું ધારેછે કે એ સુલેહ ઘણી મુદત સુધી નીભશે નહી.

આ બાબતની સાથે હમોએ ફરાંસ તથા આસતરીઆ અને રૂશીઆના સેહેનશાહાઓની તથા સારદીનીઆના રાજાની એક તસવીર આપીછે. એ ચારે રાજ કુટંબીઓ એક બીજાના સગા લાગેછે. ફરાંસના સેહેનશાહા લુઈ નેપોલીઅનનો ભતરીજો પરીનસ નેપોલીઅન સારદીનીઆના રાજા વીકટર ઈમાનીઊઅલની છોકરી સાથે થોડા મહીના ઊપર પરણીઓછે. સારદીનીઆનો રાજા અગાઊ આસટરીઆના સેહેનશાહાના કુટંબમાં પરણેઓ હતો અને હાલ રૂશીઆના સેહેનશાહા બીજા આલેકઝાનડરની બેહેન સાથે પરણેલોછે.

ફરાંસના સેહેનશાહા લુઈ નેપોલીઅનની જીંદગીનો હેવાલ હમોએ ગઆ મેએ મહીનાના ચોપાનીઆમાં આપેઓછે. એ સેહેનશાહા ફરાંસ દેશની હકુમત દસ વરસ થઆં ચલાવેછે. તેની ઊમર હાલ ૫૦ વરસનીછે. સારદીનીઆના રાજાનું નામ વીકટર ઈમાનીઊઅલ કરીને છે. તેની ચોકસ ઊમર ખબર ન

અદેખાઈ તથા ઈ
પેહેરેછે તો ન
ટકો લાગેછે. જે
ડેહેરાણીનું મો
સ ઊઠાવેછે. લો
વાતમાં નણંદ
જેઠાણીની ચાડી
ના વરની આ
કુટંબમાં કલેશ
ચાલતાં કલેશ
ધેક મોરા કુટંબ
ની દરએકને ગે
લુમ પડેછે. હ
ર અને હર
લદીથી આવી
ના જોવામાં
મુસલમાનોના
. હીંદુસથાન
મુસલમાનોના
દેખાઈ અને
કુટંબો પાએમા
ાં જાએછે તે
ખાદાની અ
લા લોકો કહી
રોલામાં, જે શ
ી, તે રોલાની,
ાજલાલી, દો
આખા હીંદુસ
ક માણસની,
ી, સરદારી,
ાધે. વાસતે
ધેઆનમાં
ાં કલેસ અ
ખની આબાં
ના કુટંબમાં
હેરોના થોડી
ને ચહડતી

આનમાં રા

ખંવાં જોગછે. એક ઘરડા બાપે પોતાના સાત છોકરાંઓ જેઓ એક બીજા સાથે કજીઓ કંકાસ કરતાં હતાં તેઓને પોતાની પાસે બોલાવેઆં અને તેઓને સાત પેનસીલનું બાંધેલું બંડલ ભાંગવાને આપીઉં. દરએક છોકરાએ તે ભાંજવાને ઘણુબી જોર કીધું પણ તે ભાંજી શકાઈઉં નહી. તારે બાપ બોલેઓ "કેમ છોકરાઓ તમે આ બંડલ ભાંજી શકતા નથી? તારે ચાલો હું તમને દરએકને છુટી છુટી પેનસીલ આપુંછું જોઈએ તે કેમ ભાંજોછો?" દરએક છોકરાએ છુટી છુટી પેનસીળ જલદીથી અને સેહેલાઈથી ભાંજી નાંખી. તારે તે બુઢો માણસ પોકારીને બોલેઓ કે "છોકરાઓ આ રમત ઊપરથી તમોએ ઘણીજ અગતની નશીઅત શીખવી જોઈએછે. આ પેનશીલો જારે સાથે બંધાએલી હતી તારે તમો તેને ભાંજી સકેઆ નહી; પણ જારે તે છુટી કરવામાં આવી તારે તમો શેહેલથી ભાંજી શકેઆ. તેમજ તમે જો પરીત રાખીને એક બીજા સાથે બંધાએલા રેહેશો તો તમારા કોઈબી દુસમનની તાકાદ નથી કે તમને નુકશાન પોહોચાડી શકે. પણ અગરજો તમો છુટા પડશોતો તમારા દુસમેનો તમારા દરએકના કટકા શેહેલાઈથી કરી શકશે." આ થોડી નશીઅતથી તે છોકરાઓના દીલ ઊપર ઘણીજ અસર થઈ અને તેઓ જીવેઆં તાંહાંશુધી એક સંપથી રહેઆ અને તેઓના કુટંબની આબાદાની થઈ.

સંપ વગર કુટંબોની ખરાબી કેહેવી સેહેલાઈથી અને જલદીથી થાએછે તે નીચે કહેલી બે નાહાની વાત ઊપરથી તમારા જોવામાં તરત આવશે.

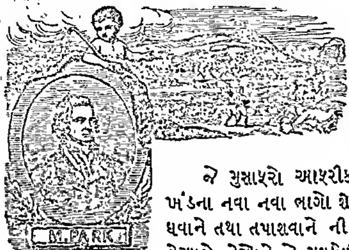
સુરતની પાસે ઓરપાડ પરગણામાં કોઈ અંબાઈદાસ કરીને વાણીઓ રેહેતો હતો. તે મોદીની દુકાન માંડીને પોતાનું ગુજરાણ ચલાવતો હતો. તેને પેટે ચાર છોકરાઓ હતા. તે છોકરાઓ પરણેલા અને મોટા હતા. છોકરાઓ કાંઈ ઘણુ કમાતા નહી હતા. આસપાસના જુદા ગામડાઓમાં ફેરી ફરીને દર રોજ સાત આઠ પઈસા કમાતા હતા તે પઈસા તેઓ પોતીકા બાપને આપતા હતા. અંબાઈદાસ પોતે જે કમાતો હતો તેમાં પોતાના છોકરાઓની કમાઈના પઈસા ઊમેરીને પોતાના આખા કુટંબનો ગુજરો ચલાવતો હતો. પણ તેના ચાર છોકરા મધે તરણ છોકરાની સામકોર, જીવી અને દીવાળી નામની તરણ સી ઘણીજ ખરાબ અને કજીઆખોર હતી. તેઓ દર રોજ એક બીજા સાથે વઢે અને એક બીજાની રાવ ફરીઆદ પોતાના ધણીની આગલ કરે. અંબાઈદાસ જીવતો રહેઓ તાંહાંશુધી છોકરાઓએ અખાડા કીધા. અંબાઈદાસના મરણ પછી ડેહેરાણી જેઠાણીની લડાઈ વધી પડી અને તેઓ એક બીજાથી છુટા થએઆ. તેઓનો બાપ ગરીબ હતો માટે તેઓને દુકાનની કીમત શીવાએ કાંઈબી દોલત મલી નહી હતી. તેઓએ દુકાન વેચી નાખી તેના ૧૨૫ રૂપીઆ ઊપજીઆ તે ચારે જણાઓએ સરખે હીશે વેંહેંચી લીધા. દરએકને હીશાબે સવાએકતીસ રૂપીઆ આવેઆ. એટલી રકમમાં તેઓથી દુકાન કહડાઈ શકાઈ નહી. માટે તેઓને ફુટકળ ફેરીજ કરવી પડી. છુટા પડેઆથી દરએક જણાને પોતાના ઘેરનો ખરચ વધી પડેઓ તે તેઓની પેદાસથી પુરો પડી શકેઓ નહીં. આખેર તેઓ સઘલાઓને કરજ કરવું પડીઉં તે મધેથી તરણ છોકરાઓ કરજી થઈને બીજે ગામ નાહાસી ગએઆ અને એક છોકરો કેદમાં પડેઓ. ગરીબ માણસો જારે છુટા પડેછે તારે તેઓને માથે આખા ઘેરનો બોજો પડેછે તેથી તેઓની સઘલી પેદાસ ઘેરના ખરચમો ઘસડાઈ જાએછે અને તેઓ કદી આબાદ થતાં નથી.

કોઈ અલીખાન નામનો મુસલમાન ગહરસથ થોડી મુદત ઊપર વડોદરામાં રેહેતો હતો તે પઈસાવાલો હતો. તે મુઓ તારે ૬૦ હજાર રૂપીઆની દોલત તેની પાસેથી નીકલી. તે દોલતના વારેસો તેના બે છોકરા થએઆ. છોકરાઓની ઓરતો વચે કલેશ અને કંકાસ ઊઠેઓ તેથી બેહુ ભાઈઓને જુદાં થવું પડીઉં. જુદાં થએઆ પછી ભાગ લાગ વીશે મોટો વાંધો પડેઓ અને તેઓ સરકાર દરબારે ચહડેઆ. તેઓએ પોતાની દોલતનો મોટો ભાગ અદાલતના ખરચમાં ખરચી નાખીઓ પણ તેઓના ચુકાદાનો છેડો આવેઓ નહી અને કેટલીએક મુદત પછી તેઓ બેહુ કંગાલીઅત હાલતમાં આવી પડેઆ. મોટા અને તવંગર ભાઈઓ જારે છુટા પડેછે તારે તેઓ પોતાના ભાગ લાગ વીસે લડી મરેછે અને પોતાની દોલતનો મોટો ભાગ સરકારી અદાલતમાં ખરચી નાખેછે. વાસતે વાંચનારી અકલમંદ બાઈઓ તમે તમારૂ અને તમારા કુટંબનું ભલુ ઈછતાં હોવ તો તમે નણંદ, ભો

જાઈ અને ડેહરાણી જેઠાણી વચે કજીઓ કંકાસ ઊભો કરતાના અને તમારા કુટંબને છુટું પડવા દેતા ના. જે કુટંબમાં કલેસે પોતાનું કદમ ભરીઊં તે કુટંબ નું કદી સારૂં થનાર નથી આ વાત તમો હમેશ ઈઆદ રાખજો.

મંગો પારક નામનો નામીચો મુસાફર.

—o—

જે મુસાફરો આફરીકા ખંડના નવા નવા ભાગો શોધવાને તથા તપાશવાને નીકલેઆછે તેઓને જે મુશકેલી અને મુસીબત ભોગવવી પડીછે તેવી મુશકેલી અને મુસીબત બીજા થોડાજ મુસાફરોને ભોગવવી પડી હશે. આફરીકાનો ખંડ ઘણો મોટોછે. તે લંબાઈમાં ૫૦૦૦ માઈલ અને પોહોલાઈમાં ૪૭૦૦ માઈલછે. તેનો વીસતાર ૧૨૦૦૦૦૦૦ (એક કરોડ વીસ લાખ) ચોરસ માઈલછે. એ ખંડની આસપાસ જુદાં જુદાં દેશો આજ લાંબી મુદત થઆં વસેલાંછે. પણ વચમાનો ઘણું કરીને સઘલો ભાગ ઊજડ અને વેરાંણ પડેલોછે. તે એટલોતો ઊજડ અને ભેઅંકારછે કે કોઈ કાચો પોચો મુસાફર તે ભાગોમાં મુસાફરી કરવાને મુદલ હીમત કરે નહી. એ વેરાણ ભાગો તરફ મુસાફરી કરવાને કેટલું બીકરછે તે વાંચનારની સમજમાં એકાએક ઊતરવું મુશકેલછે. એટલુંજ કેહેવું બસછે કે એ મોટાં જંગલોમાં રેતીના મેદાન, રેતીના પાહાડો, રેતીના ઢગલાઓ અને સઘલી જગોએ રેતી, રેતી શીવાએ કાંઈબી નજર આવતું નથી. એકાદ પાંણીનો ઝરો, એકાદ જંગલી પાલો મુસાફરની નજરે પડેઓ તો તેના મોટાં ભાગેગ સમજવાં. બપોરની વેળાએ જારે સુરજ પોતાના સઘલાં જોરથી પરકાશેછે તારે તે રેતી એટલી તો ગરમ થઈ જાએછે કે તે ઊપર પગ મુકવો મુશકેલ પડેછે. એવી ભારે ગરમીમાં આસાએસ અને છાએડો લેવાને એક કુવો અને એક ઝાડ મલવું મુશકેલછે. એવામાં એકાએક મોટું તુફાન થઈ આવીઊં તો મુસાફરની પુરી કંમબખતી સમજવી. રેતીના મોટા મોટા દાણાઓ ઊડીને મુસાફરના મોહોડાં ઊપર ઘણાજ જોરથી લાગેછે અને મુસાફરની આસપાસ રેતીનું તુફાન થએલું દેખાએછે. મુસાફરની ચાર કદમ આગલ શું પડીઊંછે, મોટો ખાડોછે કે મોટો ટેકડોછે તેબી એ વખતે મુસાફરની નજરે પડતું નથી. એવામાં એકાએક એવો સપાટો રેતીનો લાગેછે કે મુસાફર પોતાના ઊંટ ઊપરથી ઊડીને નીચે પડેછે. આવી મુસકેલી અને મુસીબત છતાં પણ ઈઊરોપખંડના મુસાફરો પાછા હટીઆ નથી. તેઓ પોતાની હોંશ અને ઈછા પુરી પાડવાને તથા પોતાના દેશને નવી શોધોથી વાકેફ કરવાને બે ધડક આફરીકાનાં વેરાણ અને ભઅંકાર જંગલમાં નીકલી પડેઆછે.

એવા બાહાદુર, હીમતવાળા અને દેશ હીતકારી મુસાફરોમાં મંગો પારક નામના મુસાફરનું નામ ઈઆદ રાખવા જોગછે. એ મુસાફરનું એક નાહાનું ચીત્ર ઊપર આપીઊંછે. એ મુસાફરની શોધ અથવા જીંદગી વીશે હમો અતરે કાંઈ લખતા નથી. પણ એક વેળાએ તેની ઊપર જે મોટી મુસીબત ગુજરી તે તેણે પોતાના બોલમાં જાહેર કીધીછે તે જાણવાજોગ જાણીને નીચે પરગટ કરીએછે.

"હું થોડીવાર એક પથર ઊપર બેઠો. આસપાસ સઘળું વીકરાલ અને દરામણુ દીસવા લાગીઊં. જે જે ઠેકાણે મેં મારી નજર ફેરવી તે દરએક ઠેકાણે ધાસતી અને મુશકેલી શીવાએ કાંઈબી મારા જોવામાં આવીઊં નહી. ચોમાસાનીભર રૂતમાં આવા ભઅંકાર જંગલમાં હું આવી હાલતમાં આવી પડેઓ. તદન નાગો અને એકલો. મારૂ બદન ઢાંકવાને મારી પાસે એક કપડુંબી નથી. મારી આસપાસ ફાડીખાનારા વાઘ વરૂઓ વસેછે. જંગલી માણસોતો વળી એ ફાડી ખાઊ જાનવરો કરતાં વધારે ઘાતકીછે. ઈઊરોપના સહુથી પાસેના મથકથી હું ઓછામાં ઓછો ૫૦૦ માઈલની વેગળાઈ ઊપર આવી હાલતમાં આવી પડેઓ તેથી મારા મંનમાં સઘલી ફીકર અને ધાસતી એકદંમ ઊતપન થઈ. હું કબુલ કરૂંછું કે હું તદન ના હીમત થઈ ગઓ. મેં ચોકસ જાણીઊં કે અતરે પડી રહીને મરવા શી

વાએ બીજો કાંઈ છુટકો નથી. તેવામાં મારી આંખ એક નાહાના રોપા તથા ફુલ ઊપર પડી અને તરતઈ આદ આવીઊં કે હું અણજાણી જગાં ઊપર તદન અ ણજાણો અને નાગો પડેલોછુ તથા મારો મદદગાર કો ઈ નથી તોંપણ ઈશવર મદદગારછે. સરવે પરાણીનું પોશણ કરનાર ઈશવર તેની આંખના આશરા તલે હું છું. ભુલાનો સાથી ઈશવરછે વાસતે હું શાવાસતે એક દમ હીંમત છોડી દઊં.

" જે વેળાએ મારા જીવમાં જીવ નહીં હતો તે વેળાએ એક ફુલની પાંખડી ઊપર મારી નજર પડી અને મારામાં હીમત આવી. આ હું એટલા વાસતે જણા વું છું કે કોઈ વેળાએ નજીવી અને નાહાની વાતથી આપણને ઘણોજ સંતોશ મલેછે. જે રોપા ઊપર તે ફુલ ઊગીઊં હતું તે રોપો માહરી આંગલીની અંણી કરતાં પણ મોટો નહી હતો; તોબી તેની ઊપર નાહા ના પાંતરાં અને ફુલો હતાં તે જોઈ તરત મને વીચાર આવેઓ કે જે વસતુ આવી થોડી અગતની અને આ વા વેરાણ જંગલમાં પેદા થએલી, તે વસતુને પણ પા ણી શીપવાને તથા તેનું પોશણ અને રકસણ કરવાને જે કીરતાર આટલી બધી સંભાળ રાખેછે તે કીરતાર મારા જેવા મનુશ પરાણીની ઊપર શું નજર નહીં કર શે ? ખચીંત તે મારૂબી રકશણ કરશે. આવા વીચારથી મારામો હીમત આવી. હું ઊઠીને ઊભો થએઓ. થાક અને ભુખની દરકાર મેં કીધી નહીં. ઈશવર મારો રખેવાળછે એવું આકીન અને ભરોસો રાખીને હું ચા ચાલતો થએઓ. અને થોડા વખતમાં એક ગામડા મ ધે આવી પોહાચેઓ."

"દુખના વખતમાં ઘભરાતા ના—ઈશવર ઊપર ભરસો રાખજો—તે તમને મદદ થશે."

બાઈઓ, ઊપલી વાત તમોએ વાંચી અને એક કીમતી અને અગતનો સાર તમોને મળેઓ હશે. તમારા સંસારના ખટલામાં તમારી ઊપર દુખ અને આફત આવી પડે તારે તમે ગભરાઈ જતાના. પણ તમારો ભ રોસો તમે ઈશવર ઊપર રાખજો, તે તમને મદદ થશે. ત મારો ભરથાર માઠી હાલતમાં આવી પડે, મોટી અને સુંદર હવેલીમાંથી એક નાહાની જુપડીમાં તમોને રેહ વું પડે, સવાદ ભરેલું અને ઊંચુ ભોજન મળવાને બદ લે સુકી રોટલી ઊપર દીવસ ગુજારવા પડે, મોટુ શેહે ર છોડી એક વેરાણ જંગલમાં જવું પડે અને એવી સેંકડો મુસીબત દુનીઆમાં તમારી ઊપર આવી પડે તો તમે એકદમ ગભરાઈ જતાનાં. સબુરી અને ધીર જ અખતીઆર કરી ઈશવર ઊપર ભરોસો રાખજો તે ખચીત તમોને સીધો ઊપાએ અને ખરો રસ તો દેખાડશે. એક નામીચો ઈંગરેજી શાહેર કે હેછે કે—

"તમારો થોડો ઘણો એકઠો કરેલો ખોરાક જો તમારા ભોજનમાં વપરાઈ જાએ તો આવતી કાલે શું થશે તે વીશે તમો અફસોસ કરતા ના. જો તમારાં કપ ડા ફાટીને ચીથરે હાલ થઈ જાએ, જો તમારા નાજુક ઘેર ઊપર મુસીબત અને આફત રૂપી તુફાન આવી પ ડે, તો ફીકર અને અફસોસમાં ડબાઈ જાતા ના. ફી કર અને ધાસતી કરતા ના કે તમારૂ નબલું જીવતર એ સઘલી આફત કેમ ખમી શકશે. ફીકર અને ધાસ તી કરતા ના કે તમારા કાંપતાં બદનને ઢાંકવાને કપ ડા કાંહાંથી મલશે ! તમે ખચીત ઈઆદ રાખજો કે પોશણ કરનારી ચીજના કરતાં તમારી જીંદગી અંને કપડાના કરતા તમારૂ બદન વધારે કીમતીછે એ વાત ઈશવર સારી પેઠે સમજેછે.

" અરે ઊપર નજર કરો અને તમારી નાઊ મેદી કાહાડી નાખો. તમે જુવો કે આકાશના પકસી ઓ પાસે ખોરાકનો ખજાનો એકઠો કરેલો નથી. તો પણ આપણો માઆળુ કીરતાર દર એક નાહાના પરા ણીની ઊપર પોતાની નજર રાખેછે. તે તેઓની હર એક ફરીઆદ સાંભલેછે અને પોતાની અતીઅંત પરો પકાર બુધીથી સઘલાઓનું પોશણ કરેછે.

" તમે સુંદર ગુલબાસનું ફુલ એક વેરાણ જં ગલમાં ઊગતું જુઓ. સઘલા નાહાના મોટા રોપા ત રફ નજર કરો. તેઓ મેહનત અને ફીકર કરતા ન થી, તોપણ તેઓ ઊગીને એવા સોબીતા થાએછે તે શાથી. ?

" એ પરમાણે જારે તે આકાશના પકસીઓ નું પોશણ કરેછે અને ખેતરના રોપા તથા ફુલોની સં ભાલ રાખેછે તારે અરે વીશવાસ વગરના માણસો ત મે કેહો કે તે શું તમારી સંભાલ નહીં કરે ! શું પક્ષી

આ તથા રોપા કરતાં તમે તેને મન આછાછો ?" ના, નહીં વાસતે "તમે તમારાં દુખના વખતમાં ગભરાતા ના; ઈશ્વર ઊપર ભરોસો રાખજો—તે તમને મદદ થસે."

ઓરતોને વળગાડ અથવા દીલમાં આવવું.

—o—

ઓરતોને વળગાડ અથવા દીલમાં શાથી આવેછે તે વાંચનારી બાઈઓ તમોએ જાણવું ઘટેછે. જારે કોઈ પણ ઓરતના દીલમાં આવેછે તારે આસપાસની બાઈઓ અતીસે વેહેમમાં પડીને મોહોટો ગેંધાટ કરી મુકેછે. મોટી મોટી માનતાઓ કરેછે. તરેહ તરેના ધુતારાઓ અને જાદુને નામે પેટ ભરનારાઓને બોલાવેછે. ગોરજી અને સઈઅદ પાસે દોરા ચીઠ્ઠી અને ઝાડો પીછી કરાવેછે. જે બાઈના દીલમાં આવતું હોએ તેને ઠેકાણે ઠેકાણે જઈને પથર પુતલાઓને પગે લગાડેછે. અને કાંઈ તરેહ તરેહની કીરીઆ અને જંતર મંતર કરાવેછે. આ વેહેમમાં ગરક થઈ ગએલી અગનાન સ્ત્રીઓની સંખીઆ થોડી નથી. વાસતે ઓરતોના આંગમા શું આવેછે તે બાબેનો થોડોએક ખોલાસો હમો અતરે કરીએછે તે હમારી સમજુ વાંચનારીઓ ધેઆન દઈને વાંચશે એવી આશાછે.

ઓરતોના આંગમાં તરણ કારણોને લીધે આવેછે. કેટલીએક ઓરતોને ફકત વેહેમને લીધે આંગમાં આવેછે. ઓરતોનું શરીર જે માફક નાજુકછે તે માફક તેઓનું મગજ પણ નાજુકછે. તેઓ પુરશોના કરતાં હરએક વાત ઘણી જલદીથી માનેછે. તેઓના મન ઊપર હરએક વાતની અસર ઘણી જલદીથી થઈ શકેછે. તેઓ ભુત, પળીત, સેતાન, ડાકણ તથા વળગાડની વાતો નાહાન પણથી સાંભલેછે તેથી તે સઘળી વાતો ખરી માનેછે. તેઓની નજરે હરએક ચમતકાર પડેઓતો તરત તેઓ જાદુ, નજરબંધી, ભુત, પળીતને ઈઆદ કરેછે. કાઠીઆવાડ પરાંતના એક ગામડામાં એક વાણીઅણી પાણી ભરવા ગઈ. પાણી ભરતાં પાણીનો છાંટો ચારણ જાતની સ્ત્રી ઊપર પડેઓ. તે ચારણે ગુસામાં આવીને ગાલ દીધી. તે વાણીઆણી એવું સમજતી હતી કે ચારણ જાતની સ્ત્રી ડાકણ થઈને વલગેઆ વગર રેહેશે નહીં. તે વેહેમમાંને વેહેમમાં ઘેર ગઈ. તેના નાજુક મગજની અંદર તે વેહેમે એટલું તો ઘેર કીધું કે રાતના મોહોટેથી બુમ પાડવા લાગી કે "મને કોઈ મારેછે રે કોઈ મારેછે." એવી રીતે બે કલાક શુધી બુમ પાડેઆ કીધી. વલી બે દીવસ પછી રાતના પેલી ચારણ ઈઆદ આવી. તે પોતાના બીછાના ઊપરથી ચમકી ઊઠી અને તેવીજ મોહોટેથી બુમ પાડવા માંડી. એ રીતે જારે તેને પેલી ચારણ ઈઆદ આવે તારે બુમ પાડે અને ઘણી હેરાણ થાએ. આસપાસના લોકોએ ધુતારા ગોરજી અને સઈઅદને બોલાવીઆ. ઘણા દીવસ કાંઈ વલીકો નહીં. આખેર ઘણાએક દીવસ પછી એક સઈઅદ આવેઓ. તેણે પેલી ચારણના જેવું પુતલુ તઈઆર કીધું. લીંબુ કાપી લોબાનનો ધુપ કરીને તે બાઈના દેખતાં તે પુતલું બાલી નાખીઉં. તે બાઈએ જોઈઉં કે મને વળગનારી ચારણ બલી મુઈ. તેથી તેના દીલમાંથી વેહેમ જતો રહેઓ અને તાર પછી કોઈ દીવસે તેના આંગમાં આવીઉં નહીં. વેહેમથી માણસના મન ઊપર કેવી અસર થાએછે તે વીશે એક બીજી વાત સાંભલો. થોડાંએક વરસ ઊપર સુરતની પાસેના ગામડામાં બે જણ વચ્ચે સરત પડી. એક જણ જે ભુતને માનતો નહીં હતો તેણે એવું કબુલ કીધું કે રાતના બાર ઊપર બે વાગે જે જગોએ હીંદુઓના મુરદા બાલવામાં આવતા હતાં તે જગોએ એક ખીલો મારી આવવો અને તેના બદલામાં રૂ ૫) બીજા પાસેથી લેવા. આવી સરત મારીને રાતના ઠેરવેલા વખતે મસાણ કાંઠે ખીલો મારવા ગએઓ. તે ભુત પલીતને માનતો નહીં હતો પણ નાહાન પણથી તેણે એ વીશે સાંભલેલું ઘણું હતું. મસાણ આગલ જઈને અંધારી રાતના એક પથર લઈને ખીલો ઠોકવા બેઠો. ઠોકતી વખતે તેના પોતીઆંનો છેડો ખીલાની સાથે ભરાઈ ગએઓ. તે બાબેની તેને કાંઈ ખબર રહી નહી. ખીલો ઠોકીને ઉઠવા જાએછે તો તેના પોતીઆનો છેડો ખેંચાએઓ. તેના મગજ ઊપર બચપણથી ભુતની વાતે મજબુત અસર કીધી હતી તે ઊપરથી તેણે એવુંજ ધારીઉં કે ભુતે મારા પોતીઆનો છેડો પકડીઓછે. તેથી તેના દીલમાં અતીશે હેબત પેઠી અને મોહોટેથી બુમ પાડીને તાંહાંજ પડી રહો. તેને તાવ આવેઓ અને બે તરણ દીવસમાં મરણ પામીઓ. આ પરમાણે વેહેમ માણસનાં મન ઊપર અસર કરેછે તો ઓરતોના મન ઊપર અ

સર કરે તેમાં ઘણી નવાઈ નથી. વાસતે વાંચનારી બાઈઓને ઘટેછે કે હરએક વાતનો ખોટો વેહેમ પોતાના મગજમાં રાખવો નહીં.

ઓરતોનાં દીલમાં આવવાનું બીજું કારણ ઘણા ખરા લોકોના જાણવામાં આવીઉંછે. ઓરતોને ચમક તથા એવી જાતના દરદો થાએછે. તેથી તેઓનું બદન એકદમ ઉછલેછે. તેઓ એક દમ પોતાના હાથ પગ પછાડવા મંડી જાએછે. તેઓને પાણીનો ઘણો પીઆંસ લાગેછે. તેઓ બે ભાણ અથવા બેશુધ જેવી થઈ જાએછે. તેઓને ઘણોબી માર મારવામાં આવેછે તોપણ તે વેળા તેનીને જણાતું નથી. અગનાન લોકો અને અગનાન સ્ત્રીઓ આવી જાતના દરદને વલગાડ અથવા દીલમાં આવવું કરી સમજેછે. અને તે ઓરતને ખુબ જોરથી માર મારેછે. મરચાંની ધુંવાડી તેની આગલ કરેછે. હીંદુઓ પોતાના ગોરોને બોલાવીને ચંદીપાટ કરાવેછે અને મોટેથી બુમ બરાડા પડાવીને તે ઓરતને એકદમ ગભરાવી મુકેછે. તે બીચારી ગભરાટમાં બોલે છેકે "હું ફલાણી ડાકણછું. અને ફલાણી ચીજ કરો હું જતી રહું." વલી ફરીથી તે અસતરીને ચમક થઈ આવેછે તો તેવોજ ગજબ તે બીચારીની ઉપર ફરીથી પાડવામાં આવેછે. તેઓ બીચારીઓના દરદની ઘટતી દવા દારૂ કરવામાં આવતી નથી અને કેટલીએક લાંબી મુદત શુધી આવું દુખ ભોગવીને તે બીચારી અંતે મરણ પામેછે.

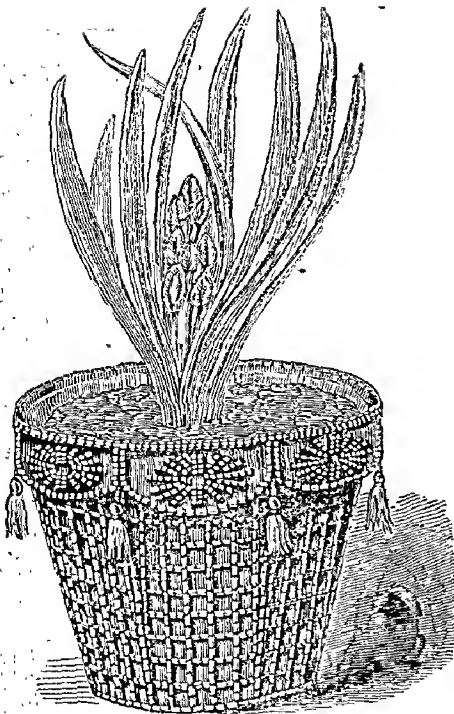
ઓરતોના દીલમાં આવવાનું તીજું કારણ સાસરી તરફનું દુખ અથવા ઓરતની પોતાની લુચાઈ હોએછે. ઓરતને જારે સાસરે જવું ગમતું નથી અથવાં જારે તેનો ધણી અથવા સાસુ તેની ઉપર ઘણો જુલમ ગુજારેછે હાએ તારે જાંણી જોઈને ધુણવા (પોતીકુ ડોકું હીલાવવા) મંડી જાએછે અને આંગમાં આવીઉં હોએ એવું ડોલ ઘાલેછે. તેને વાસતે તેઓ કોઈ વેળાએ અતીશે માર ખાએછે પણ પોતાનું ડોલ અને પોતીકો ઢોંગ છોડતી નથી. આવી સ્ત્રીઓ હીંદુઓમાં ઘણીછે. એક સ્ત્રીએ પોતાની સાસું જીવી તાંહાં શુધી શાસરે નહી જવાને આવો ઢોંગ એટલો તો ચલાવેઓ કે તેને સાકલ અને નેતરવતી મારવામાં આવી. મરચાનો ધુમો તેની આગલ કરવામાં આવેઓ અને તેવાં બીજા ઘણા દુખો, તેને ખમીઆં પણ પોતાનો ઢોંગ છોડેઓ નહીં. પણ જારે તેની સાસુ મરણ પામી કે તેના દીળમાથી જતું રહેઉં અને દરરોજ સાસરે રેહેવા લાગી. આ પરમાણે તરણ રીતથી ઓરતોને વલગાડ આવેછે. એક વેહેમથી, બીજો દરદથી અને તીજો ઢોંગથી.

બરલીન ઉલ—એક ખુબશુરત ફુલનું કુંડું.

—o—

કનતાન ઉપર ઉનનું ભરત ભરવાનો હુનર "બરલીન ઉલ" ને નામે ઓલખાએછે. કારણ તે હુનર બરલીન નામના શેહેરમાં ઉતપન થએલો તથા પસરેલોછે. બરલીન શેહેર પરૂશીઆ દેશનું પાએતખત ગણાએછે—જે દેશનો શાહાજાદો ગઆં વરસની શરૂઆતમાં આપણી નામદાર રાણીની વડી દીકરી સાથે પરણીઓ. બરલીન શેહેર નામીચું અને મોટું ગણાએછે. તે શેહેરની આસપાસ મોટી દેવાલ બાંધેલીછે, તે દેવાલની ઉંચાઈ ૧૬ ફુટનીછે. તે મધે ૧૬ દરવાજાછે એ શેહેરમાં નદીની ઉપર મોટા મોટા ૪૦ પુલો બાંધેલાછે. તે શેહેરમાં ૧૮૦૯ ના વરસમાં એક "ઈઉનીવરસીટી" નામની મોટી મકતબ ઉઘાડવામાં આવીછે જેની અંદર હાલ નજદીક ૨૦૦૦ વીદીઆરથીઓ ઉંચા દરજાની કેળવણી મેલવેછે. એ શેહેરમાં પાદશાહી દફતરખાનુંછે તેમાં ૬ લાખ કરતાં વધારે છાપેલાં દફતરોછે. એ શેહેર હોનર અને કારીગરીમો ઘણુ વખણાએલુંછે તે મધે ઉન ભરવાનો હુનરબી અગતનો ગણાએછે. એ શેહેરની શેંકડો ઓરતો ઉનના ભરત ઉપર પોતાનું ગુજરાણ કરેછે.

હમોએ ગઆ આંકમાં આપેલી કબુલાત મુજબ અતરે ઉનથી ભરેલાં સુંદર ફુંડાનું એક ચીત્ર આપીએછે. જુવો તે કેવું કારીગરીથી તથા કાબેલીઅતથી ભરેલું માલુમ પડેછે. વાંચનારી બાઈઓએબી એવાં ઉંચા ભરતો ભરવાની તજવીજ કરવી જોઈએછે. ફુંડાંને વધારે ખુબસુરતી આપવાને તેની આસપાસ કાચના મણકાઓ વલગાવેલાછે.

ને વીચારવાળી હો
ો નહીં. કારણ આ
ીજો દુનીઆમાં એ
ઊપરથી સઘળી મા
મોટી નશીએત મેળ
છોકરાંઓની ઊપ
નો અખતીઆર સ
ઊંમરમાં અને સ
પડતાં જોડાંની સા
l જોઈએછે. તેવું
નાવ હોવાની તથા
પાસતી રેહેતી નથી.
ાને પસંદ પડતા સો
ૃથાર એ જનમના
વાસતે અગત કરી
ાજ સેખતીઓ કર
વીશે મા બાપોએ
મુદલ ઈછા રાખવી

ું થીઊં તે સાંભલો.
ૂેઓ કે તરત તેણી
નીકળેઆ. "કરપી
જીવ લીધોછે." એ
કાન ઊપર પડેઆ.
ને એવા શખુનો બો
અને તરત વીલીઅ
તેઓએ બારણા બં
કોઈ માણસ મરવા
ોનાં જાણવામાં આ
રત અંદર પેઠા અને
લુહાણ અને બે મી
ાં જોઈ. તેઓએ ત
વેઆં. તેવામાં તેનો
ા. છોકરીનાં મોહો
હતા કે "કરપીણ અ
લીધોછે." તે વાત પ
થી તરત તેને પકડ
એક કનેસટેબલે તે
ાકડીને પોલીસમાં લઈ

ગઆ. થોડા દીવસ પછી તેનો ઈનસાફ કરવામાં આવેઓ. અદાલતમાં એવું સાબેત થીઉં કે તે બાપેજ પોતાને હાથે પોતાની છોકરીના પેટમાં છરો ભોકીને તેણીનો જીવ લીધો. કારણ છોકરીએ આપઘાત કીધો તારે તેની પાસે કોઈ હતું નહીં અને તેના છેલા બોલો ઉપરથી એવુંજ સાબેત થીઉં કે તે બાપે પોતાની છોકરીનું ખુન કીધું. તેથી તેને ૧૭૨૧ ના નવેમબર મહીનામાં ફાંસી દેવામાં આવેઓ. ફાંસીએ ચહડતી વખતે વીલીઅમ બોલેઓ કે "મેં મારી છોકરીનું ખુન કીધું નથી. હું નાહક અને વગર તકશીરે ફાંસીથી મરણ પામુંછું." તે વાત કોઈએ માની નહીં. તેને ફાંસી દીધા પછી નજદીક એક વરશે વીલીઅમના ઘેરમાં કોઈ બીજો ગહરસથ રેહેવા આવેઓ. તેને ધુંવાડીઆની બાજુ ઉપરથી કાથરીનનો લખેલો એક કાગલ મલીઓ. તેમાં તે છોકરીએ લખીઉં હતું કે "કરપીણ બાપ તેં મારા લગન મને પસંદ પડતા ભરથાર સાથે કરવા નહીં દીધા અને જે પુરૂશને હું ઘણીજ ધીકારતી હતી તેની સાથે મારા લગન કરવાની તેં ખાહેશ કીધી તેને વાસતે હું મારી જીંદગીનો અંત લાવીછું. મને આ દુનીઆમાં તારા જેવા ઘાતકી બાપથી ઈનસાફ મલેઓ નહીં; પણ બીજી દુનીઆમાં મને ઈનસાફ મલેઆ વગર રેહેનાર નથી. તું મારી ઉપર દરરોજ જે દુખ પાડેછે તે એવુંછે કે કોઈબી માણસ ખમી શકે નહી. મારૂં મોહત તારાથીજ નીપજીઉંછે. જારે તું આ કાગલ વાંચે તારે એવુંજ સમજ જે કે તેં તારે હાથે દુખી કાથરીનના પેટમાં છરો ભોકીઓ" આ કાગલ ઈનસાફની દરબાર મધે દેખાડવામાં આવેઓ. નીઆ કરનારાઓએ જોઉઉં કે તેઓથી ઘસતો ઈનસાફ થઓ નથી તેથી તેઓ દલગીર થઆ.

ગંધકના પાહાડો વીશે એક મુસાફરનો હેવાલ.

એક મુસાફર પોતાના કેટલાએક વીદવાન મીતરોની સાથે ગંધકના પાહાડો જોવાને ગએઓ હતો. તે કેહેછે કે "એ પાહાડો જોવાથી ખરેખર અચરતી અને રમુજ ઉપંજીઆ વગર રેહેતી નથી. પણ તે જોવાનું કામ ઘણુ બીકટ અને ધાસતી ભરેલુંછે. હમો હમારો નાસતો કરીને સવારના પોહોરમાં એક ગામડાંમાંથી તે પાહાડ તરફ જવાને નીકલેઆ. તે પાહાડને તલીએ સફેદ મરોડાંની સાથે થોડો થોડો ગંધક લેરાએલો નજરે પડેછે અને તેમાંથી વરાળ એટલે બાફ નીકળતો માલુમ પડેછે. હમો એ પાહાડની થોડુંએક ઉપર ચહડેઆ તેવામાં ગંધનો ધુમાડો ઘણા જોરથી નીકળતો માલુમ પડેઓ અને તેજ વેળાએ ઊકલતાં પાણીનો જેવો અવાજ સંભલાએઓ. આ ઠેકાણેબી ગંધક મરોડાંની સાથે ભેલાએલો હતો પણ મરોડાના કરતાં ઘંધકનો ભાગ વધારે હતો. આ ઠેકાણે જમીન પોચી હતી. બાફના ધુંવાથી હમો એક બીજાના ચેહેરા જોઈ શકતા નહીં હતા. આ ઠેકાણે ચાલવાને હમોને ઘણુજ ભારે તથા બીકટ લાગીઉં. જે જગો ઉપર હમો પગ મુકતા હતા તે જગો ઉપર ગંધકનો પોપડો ભાંગી જવાની અથવા તેની નીચેના ખાડામાં હમારા પગ પેસી જવાની ધાસતી અતીઅંત હતી. હમારા એક સોબતીનો પગ એક ખાડામાં પડેઓ અને એ ખાડામાનું મરોડું એટલુંતો ગરમ હતું કે તેના પગની ઉપર ફુલો પડેઓ. જે જગો ઉપરથી ગંધક ઊચકેઓ તે જગોમાંથી તરત બાફ નીકળવા માંડેઓ. કોઈ કોઈ જગોએ ગંધક એટલોતો ગરમ હતો કે હમો તેને ઊચકીને હમારા હાથમાં પકડી નહીં શકતા હતા. પાહાડની સપાટીની થોડાએક ઈંચ નીચે ઊકલતાં પાણી જેટલી ગરમી હતી. હમોએ પારાની સીસી થોડાએક ઈંચ ખાડો ખોદીને તપાસી જોઈતો ૨૦૦ દીગરી કરતાં વધારે પારો ચહડી ગએઓ. હમો ઘણીજ સાવચેતીથી તથા ધીરજથી આગલ વધેઆ અને ઈશવર કુરપાથી હમોને ઘણુ નુકશાન ખમવું નહીં પડીઉં. એક એવી જગોએ આવી પોહોચેઆ કે તેની નીચેના ખાડામાં ઊકલતો રસ હમારા જોવામાં આવેઓ. તે રસ એવાનો ઊકલતો હતો કે તે ખાડામાંથી ૬ ઈઆ ૮ ફુટ ઊંચો ઊડતો હતો. આગલ ચાલતાં પાહાડને મથાલે એક ઠંડા પાણીનો ઝરો હમારા જોવામાં આવેઓ. આંવા ગરમ પાહાડમાં થંડા પાણીનો મીઠો અને નીરમલ ઝરો જોઈને હમો ઘણાજ અચરત થએઆ. તાંહાંથી હમો આગલ વધેઆ અને એ પાહાડની સઊથી અચરત ભરેલી જગો આગલ આવી પોહોચેઆ. એ જગોની આગલ પોહોચેઆની અગાઊ જે જગો ઉપર થ

ઈને હમોને ચાલવું પડીઊં તે જગો વધારે બીકટ અને ધાસતી ભરેલી હતી. ઊપર ઊપરથી ગંધકની પોપડી બંધાએલી હતી અને નીચે ભીની તથા ગરમ માટી હતી. જેમ હમો પગ મુકતા હતા તેમ તે ભીની અને ગેરમ માટીમાં પડતા હતા. અને તેમાંથીજે બાફ નીકલતો હતો તે હમારાથી ખમી શકાતો નહીં હતો. પણ આ સઘલી અડચણ તથા ધાસતી ભોગવેઆ છતાં પેલી અચરત ભરેલી જગો પાસે આવી પોહોચેઆ. એ જગાંનો દેખાવ એટલોતો ભએંકાર તેમજ અચરતી ભરેલો હતો કે તેનું વરણ કોઈબી શખસ કરવાને અશકતછે. અરે ! એકમોટો અને ભેઅંકાર ખાડો ! તેમાં બલતો આતસ અને પીગલતો ગંધક ! તેનો પરકાશ અને અવાજ એટલો મોટો કે ગમે તેવો કઠણ છાતી વાળો માણસ હોએ તેબી થરથર ધ્રુજવા મંડી જાએ ! તેનાં બલતાંનો અવાજ પાંચ પાંચ ઈઆ છ છ માઈલ શુધી રાતના સંભલાએછે. તેમાંથી કોઈ કોઈ વેળાએ એવા ધડાકા નીકળે છેકે તેનો અવાજ તો તોપના અવાજનેબી હઠાવી મુકે. આ દેખાવનો કોઈબી ખીઆલ નજરે જોએઆ વગર થઈ શકવો ઘણો મુશકેલછે. જેઓ ઈશ્વરના ચમતકાર અને દુનીઆની અચરતી જોવાને તથા જાણવાને આતુરતા અને હોંસ રાખેછે તેઓની આતુરતા ગંધકના પાહાડો જોએઆ વગર પુરી પડનાર નથી."

પરચુરણ બાબતો.

દરદીઓને મેલાપ કરનારી બાઈઓને ભલામણ—જારે કોઈ આદમી બીમાર થીઉં હોએ તારે તેની આસપાસના આદમીઓની ફરજ છેકે તેની આગલ કોઈપણ તરેહનો ગોંધાટ કરવો નહી. પણ દેશી સ્ત્રીઓ પોતાના કોઈ આજારી શગાને મલવાને જાએછે તો પોતાની જબાં ચાલતી જ રાખેછે. કોઈ બાઈ કાંઈ બોલેછે અને કોઈ બાઈ કાંઈ દવા બતાવેછે. (જાણે પોતે ડાકટર હોએ,) કોઈ શેઠાણી કેહેછે કે મારો ડાકટર મજાનોછે. મારી કોહાલાઈને તાપ આવતી હતી તે વાએ બે દાહાડામાં સારી કીધી. જારે એવા શબદો દરદી આદમીના કાન ઉપર પહોછે તારે તે બીચારો વધારે વીચારમાં પડી ઘબરાએછે; અને તેનું દરદ ગોંધાટ અને ગભરાટથી વધારે વધી પહોછે. વાસતે નેક વાંચનારી બાઈઓ તમે જારે કોઈ દરદીને મલવાને જાઓ તારે તેની પાસે ગોંધાટ અને શોહોર કરી મુકતા ના. પણ મુંગા મુંગા બેશજો અને કાંઈ કેહવું હોએ તો દરદીના સગાના કાનમાં હરસે કેહેજો.

અસતરીઓનો ચેહેરો ફીકો કેમ ? આપણી ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ-જેઓની સંસારી હાલત સઘળી પરકારે સુખી છે, જેઓને ખાવાનો ખોરાક સારો મળેછે, જેઓને પેહેરવાને કપડાં સાફ અને સોજ્ત મળેછે તો પણ તેઓનો ચેહેરો ફીકો લાગેછે તેનું કારણ શું ? તેનું કારણ ઉઘાડુંછે કે ઘણી ખરી બાઈઓ આખો દીવસ ઘેરમાં ગોંધાઈ રેહેછે અને ફરવા જતી નથી. ખુલી હવાથી અને અંગ જવાલાથી લોહીનું તેજ વધેછે તેનું સુખ તેઓથી લેવાતું નથી. ચેહેરાનું તેજ વધારવાને સારો ખોરાક તથા સારાં સોજા કપડાં તથા નીરમળતાની જેટલી જરૂરછે તેટલીજ જરૂર ખુલી હવા તથા પુરી રોશનીનીછે. પણ આખો દીવસ ઘેરમાં ગોંધાઈ રહાથી ખુલી હવા અને પુરતી રોશાની મળી શકતી નથી.

એક બકરી અને વરૂ—એક બકરી બંચાવ કરનારી ઉંચી જગો ઉપર જઈને નીચે જે વરૂ ઉભીઉં હતું તેને ગાલો અને ધીક્કારના સખુનો બોલવા લાગી. વરૂએ ઉંચે જોઈને જવાબ આપેઓ કે "મગરૂર અને નીચ પરાણી તું મને ગાલ દઈને માઠા શખુનો બોલેછે તેથી તું ફુલાઈ જતીના; કારણ આ માઠા સખુનો તારી તરફથી આવેછે એમ હું ગણતો નથી, પણ જે જગા તારો બચાવ કરેછે તે જગો ઉપરથી આવેછે એમ હું ગણુંછું." કેટલાએક હલકાં માણસોના હાથમા દાવ આવેછે તારે તેઓ પોતાથી મોટી પદવી વાલાઓને અને મોટા લોકોને ગાલો દેવા તથા માઠુ બોલવા મંડી જાએછે તેઓને નશીએત કરવાને ઉપલી વાત ઘણી ધેઆનમાં રાખવા જોગછે.

એક ઓરતની ઊપર ગાએનની અસર—એક સ્ત્રી જેની ઉમર ૨૮ વરસની હતી તે એક ગામડામાં રેહેતી હતી અને તેણીએ પોતાના જનમમાં કદી રાગ, ગાએન સાંભલીઉં હતું નહીં. તે એક તેહવાર ઉપર પાસેના શેહેરમા ગઈ. અને તાંહાં તેને ગાએનના જુદા જુદા રાગ તથા નાદ સાંભલીઆ. તે રાગ તથા નાદથી તેણીના કાન ઉપર એટલીતો અસર થઈ કે તે ઘેર ગઈ તોપણ તે ગાએનનો અવાજ તેના કાન ઉપર પડેઆજ કરે. તે સુવા ગઈ તોપણ ઉંઘ નહીં આવી અને ગાએણનો અવાજ તેના કાન ઉપર આખી રાત પહેઆ કીધો તેવું એક દીવસ નહીં પંણ ૬ મહીના શુધી થઆ કીધું. ૭ મહીના શુધી તેને ઉંગ આવી નહીં. તેની ઘણીબી દવા કીધી પણ બીચારી આખેર મરણ પામી !!

પારકે પઈસે મોજ—"આપણે આપણો મોભો રાખવો જોઈએ" એ બોલો ઘણા લોકોને ઠગેછે. પણ જેઓ એ બોલોની ઉપર ઘણો વીચાર કરે તેઓને માલુમ પડે કે તેઓમાં કેટલું વજનછે. એવું માતરે દીવાના માણસોનું બોલવુંછે. પારકે પઈસે મોજ કરવી એ ભીખ માગેઆ બરાબરછે. ગજવામા દમડી મલે નહીં ને વલી મોભો રાખવા જાએ તો ખરાબી થઆવીના રેહેજ નહીં. એવો મોભો રાખવા જાનારા લોકો પછવાડેથી બંધીખાને પડેછે, બે આબરૂ થાએછે, અને જેઓ તેમને ખાડામાં ઉતારેછે તેઓજ પછી તેમને હસેછે. ગો૦ પ૦

પઈસાથી ઠગાએલી ઓરત—થોડી મુદત ઉપર ડબલીન મધે એક કુલવાન અને ખુબસુરત ઓરત પઈસાથી ઠગાઈ ગઇ હતી. એક ઠગારાએ પઈસાની કામ જોગ રકમ લાવીને એક પાદરીની મારફતે તે સ્ત્રીની સાથે ઓલખાણ કીધી. તે સ્ત્રી કુંવારી હતી. તે તેના બાહારના ભપકાથી ભુલી કે તે તવંગરછે. તેથી તેની સાથે લગન કીધાં. લગન કીધાં પછી તે ઠગારો પાંચ સાત દીવસે તાંહાંથી પોલ થઈ ગયો.

માંખીની જાત—કુદરતી તવારીખ જાણનાર એક જરમને ૬૪ માઇલના એક પરગણામાંથી ૬૦૦ જુદી જુદી જાતની માંખો એકઠી કીધી, તથા ૩૦૦૦૦ માખીની જાતના જુદા જુદા પરાણીઓ ઘહુંના ખેતરમાં તેના જોવામાં આવેઆં.

ફરાંસમાં રેલવે—૧૮૫૮ ના વરસમાં ફરાંસ મધે ૭૭૩ માઇલનો બીજો રેલવેનો રસતો ઉઘડેઓ હતો. ફરાંસ મધે સઘળો મળીને સાડાપાંચ હજાર માઇલ રેલવે બંધાઇ ચુકેઓછે. ગઆ વરસમાં ફરાંસ મધે રેલવે ખાતાની ઉપજ ૧૩ કરોડ રૂપીઆની થઇ હતી.

કેફી માણસની બાએડી વીલાપ કરેછે.

(બાર મહીનામાં.)

—o—

કારતક મહીને કેફી જેનો કંથ રે સાહેલી
આએ અબલાના દુખનો ના આવે અંત—સાંભલ સાહેલી.
દીવસ ઘટેને રજની મોટી થાસે રે સાહેલી
આ કેફીની અબલાના કેમ દીવસ જાશે—સાંભલ સાહેલી.
હીમાલાનો સીતલ વાયુ વાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
માગસર મહીને સુખ પામું શી પેર રે સાહેલી
આ કેફીએ તો માંડેઓ અફરાફેર—સાંભલ સાહેલી.
ઉપજ ખરચની વાત કશી નહીં જાણી રે સાહેલી
આ ખોઇ બેઠો નીજ બાપ તણી કમાણી—સાંભલ સાહેલી.
પડો રહે દીઆઈ કેફી રસતામાંએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
પોસેનો પેર વેચી બેઠો પાપી રે સાહેલી
આ પીઅર જવાની રજા વહુને આપી—સાંભલ સાહેલી.
જેણે મુને પરણાવીઉં એવું પાપ રે સાહેલી
આ પેલા ભવના દુસમન મા ને બાપ—સાંભલ સાહેલી.
એ રૂતમાં સાસરે જવું સઉ ચાહાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
માહા મહીનામાં બોલે લોક વસંત રે સાહેલી
આ તે દુખણી કેફીનો જેનો કંથ—સાંભલ સાહેલી.
વન પાલેયાં આંબે આવેઓ મોહોર રે સાહેલી
આ દુખણીને સુખ નથી એણુ કે પેર—સાંભલ સાહેલી.
ભમર ગાન સુણી પીઉ મલવા મન ધાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
ફાગણમાં નર નારી ખેલે ફાગ રે સાહેલી
આ કેફીની અબલાને અંતર આગ—સાંભલ સાહેલી.
રમે જમે ને હસે મળી નર નાર રે સાહેલી
આ કેફીની પરણેલી ખાએ માર—સાંભલ સાહેલી.
જોયું ને રોયું ઘર ખુણામાંએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
અઈતરમાં કેમ ધીરજ રાખું ચીત રે સાહેલી
આ કેફ કરે કેફીડો નીત ને નીત—સાંભલ સાહેલી.
હે પરમેશવર કેમ આવો વર આપો રે સાહેલી
આ આવા વરથી અતી ભલો રંડાપો—સાંભલ સાહેલી.
લેણા વાલાની ફરીઆદો થાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
વીલંબતે આવેઓ મહીનો વઈસાખ રે સાહેલી
આ ઘામ ધખે દીલ થાએ બલીને રાખ—સાંભલ સાહેલી.
સુરજ તપેતો છતર આડું રાખું રે સાહેલી
આ દીલ દાઝે તે કેની આગળ દાખું—સાંભલ સાહેલી.
રજની ઘટીને દાંહાડા મોટા થાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
જેઠે તો છીવડો જલવા લાગો રે સાહેલી
આ કેફીની અબલાનો આનંદ ભાંગો—સાંભલ સાહેલી.
પગ દાઝે તો સપાટ પેહેરી ચાલું રે સાહેલી
આ કાલજુ દાઝે તે કેમ કરી ઠારૂં—સાંભલ સાહેલી.
કેફીડાને કોઈ ન કહે સમજાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
અસાડ ચડી આવ્યોછે ઘનઘોર રે સાહેલી
આ મોટો હરખ ધરીને બોલે મોર—સાંભલ સાહેલી.
કેફી પીઉ બંધીખાનામાં ચાલે રે સાહેલી
આ પરણેલીના દીલમાં એરંત સાલે—શાંભલ સાહેલી.
નીલીધરા વીધ વીધના અંન વવાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
શરાવણમાં મે દેવ પુંજા નહીં દીધી રે સાહેલી
આ દઈવે મને કેફીને દર દીધી—સાંભલ સાહેલી.
ચીત ટલેશો વીઅસની જુઠો ચોર રે સાહેલી
આએ સગપણ કરનારો મરજો ગોર—સાંભલ સાહેલી.
ભાગીઅ વતી જે પીઉ સાંથે સોહાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
ભાદરવે ભર જોબન ખીલીઉ જાએ રે સાહેલી
આ કેફીની બઈરીને કેમ સુખ થાએ—સાંભલ સાહેલી.
નદીએ આવ્યાં પુરણ જલના પુર રે સાહેલી
આ પીઉ સાંભરતે આગ જલેછે ઉર—સાંભલ સાહેલી.
માલે બેસી પંખીડા પફલાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
દીવાલીના દાહાડા આસો માસ રે સાહેલી
આ કેફીની બઈરીતો નીત ઉદાસ—સાંભલ સાહેલી.
રમે જમે ધરે જન નવા સણગાર રે સાહેલી
આ કેફીની નારીની આંખે જલ ધાર—સાંભલ સાહેલી.
ગુણવંતી મલી મલીને ગરબા ગાએ રે સાહેલી
આએ મહીનો એવી રીતે કેમ જાએ—સાંભલ સાહેલી.
માસ અધીકમાં અધીક પણે શું કરીએ રે સાહેલી
આ પીઉ બંધીખાને, એકલા કેમ સહીએ—સાંભલ સાહેલી.
એ વરથી મુજને છોડવા ધાએ રે સાહેલી
તો દલપતના સવામીને લાગુ પાએ—સાંભલ સાહેલી.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૩ જું. આગશ્ટ ૧૮૫૯ આંક ૮ મો.

લાએકીવાળી ઓરત.

મીસીસ દુબરલી.

—o—

હીંદુસથાન મધે ૧૮૫૭ ના વરસમાં નાસકારક અને ભએંકાર બલવો ઊઠેઓ તે વેળાએ કેટલીએક ઈઊરોપીઅન સ્ત્રીઓએ જે હીંમત, ધીરજ અને બાહાદુરી દેખાડીછે તેની તારીફ આપણે જેટલી કરીએ તેટલી થોડીછે. ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ વીશે બલવાના હીંગામમાં સાંભલવામાં આવીઊંછે કે તેઓએ મોટાં સંકટમાં, મોટી લડાઈમાં અને મોટી ખુન ભરેલી કાપાકાપીમાં પોતાની હીંમત અને સબુરી છોડી નહીં. તેઓએ પોતાના ભરથારની સાથે બળવાના મુખીઅ મથકો તરફ જવાને, લાંબી અને કંટાલા ભરેલી મંજલ કરવાને, પોતાના ભરથારની થાક અને નાઊમેદીમાં સંતોશ અને ધીરજ આપવાને; તેમની ચાકરી અને બરદાસત લેવાને જે કાંઈ કીધુંછે તે કાંઈ થોડું નથી અને તેથી દુનીઆના લોકો અચરત થઆ વગર રેહેતા નથી. એ સ્ત્રીઓ મધે મીસીસ દુબરલી વીશે જે થોડી એક બીના હાલ જાણવામાં આવીછે તે હમો નીચે પરગટ કરીએછે.

૧૮૫૭ ની આખેરીએ મીસીસ દુબરલી આઠમી હુસાર નામની ઈઊરોપીઅન રીજમીટ સાથે અતરે મુંબઈમાં આવી પોહોચી. એ સ્ત્રી રૂશીઆની કરીમીઆની નામીચી લડાઈમાંબી હાજર હતી. કરીમીઆની લડાઈમાંબી તેણે પોતાના ભરથારની સાથે ઘણું સંકટ અને દુખ ભોગવેઊં હતું. એ નામીચી લડાઈ મીસીસ દુબરલીએ પોતાની નજરે દીઠી હતી. તે લડાઈ થઈ રહા પછી તેણીએ એ લડાઈના હેવાલનું એક પુસતક બનાવવા માંડીઊં હતું. તે પુસતક તઈઆર થઊં નહીં એટલામાં મીસીસ દુબરલીને પોતાના ભરથાર સાથે હીંદુસથાન મધે બલવાખારોને શીકસતે પોહોચાડવાને આવવું પડીઊં. તે જારે મુંબઈને કીનારે બારકસ ઊપરથી પેહેલ વેહેલી ઊતરી તારે કેટલાએક ભાહુતી પાલખી વાળાઓએ તેણીને પાલખીમાં બેસવાને પુછીઊં. પણ પોતાના ભાઈબંધ મનુશજાતીને હેવાન સરખાં બનાવીને તેઓની ખાંધ ઊપર બેસવું એ ઘાતકીછે એવો વીચાર તેણીના મનમાં તરત આવેઓ અને તે પાલખી મધે બેઠી નહીં. આઠમી હુસાર મુંબઈથી કછ તરફ જવાને નીકળી અને ભુજ મધે ૧૮૫૮ ના ફેબરવારી મહીનામાં આવી પોહોચી. મીસીસ દુબરલીએ કછના પોલીટીકાલ રેસીડંટ કરનલ ટરીવેલીઅન જે હાલના મધરાસના ગવરનરનો ભાઈ લાગે તેને તાંહાં ઊતારો કીધો હતો. ભુજની રાણીએ સાંભલીઊં હતું કે મીસીસ દુબરલી એક બાહાદુર, હીંમતવાન તથા લાએકીવાલી સ્ત્રી છે અને તે રૂશીઆની લડાઈમાં હાજર હતી તેથી તેણીએ તેની મુલાકાત લેવાને ઈછીઊં. મીસીસ દુબરલી જારે તે રાણીને મલવાને ગઈ તારે રાણીએ કરીમીઆની લડાઈ સંબંધી કેટલીએક વાતો તેને પુછી. જારે તે ગોવાલીઅર તરફ ગઈ તારે સીંધીઆની વીધવા બાઈ જાબાઈની મુલાકાત લીધી.

બાઈજાબાઈએ તેણીને પુછીઊં કે "એક ઈંગરેજની ઓરત રૂશીઆન લોકો સાથે લડાઈ કરવાને ગઈ હતી તે શું તમે પોતેજ કે ? હું ધારૂછું કે તમે ઊમરે ઘણા મોટાંછો. તમે ઘોડા ઊપર સવારી કરી શકોછો ? તમોએ શું રૂશીઆન તથા ઈંગરેજોની વચે લડાઈ થતી જોઈછે ?"

મીસીસ દુબરલી—"હા. રૂશીઆની લડાઈમાં

હું પોતે ગઈ હતી. હું ઘોડા ઊપર સારી પેઠે બેસી જાણુછું. અને મેં કરીમીઆ મધે લડાઈ મારી નજરે દીઠીછે."

બાઈજા બાઈ—"અરે હુંબી લડાઈમાં ઘોડેસવાર થએલીછું. જારે વેલસલી સાહેબે હમોને લડાઈનાં મેદાનમાંથી હાંકી કાહાડેઆં તારે હું ઘોડા ઊપર લડાઈ કરવાને સવાર થઈ હતી."

એટલી વાત ચીત થઆ પછી બાઈજાબાઇએ કરીમીઆની લડાઈનો સઘલો હેવાલ મીસીસ દુબરલીને પુછેઓ, અને તેણીના ઘોડાબી જોએઆ.

મીસીસ દુબરલી ભુજથી કોટા જવાને આઠમી હુસાર સાથે નીકલી. એ મંજલ ઘણીજ લાંબી અને કંટાલા ભરેલી હતી. કોટામાં તેઓ જેવા પોહોચેઆ કે બલવાખોરોના તોપના અવાજ તરત તેઓની કાને પડેઆ. વલતે દીને સવારના પોહોરમાં લડાઈ ચલાવવાનો હાકમ થઓ. મીસીસ દુબરલીએ બલવાના હીગામમાં ૧૮૦૦ માઈલની લાંબી અને કંટાલા ભરેલી મંજલ તપતા સુરજમાં કીધી હતી. તે તાતીઆ તોપી અને માનસીંગની પછવાડે તેમને પકડવાને નીકલી પડી હતી. મીસીસ દુબરલીએ હાલ એક બલવાની ચોપડી છાપીને પરગટ કીધીછે. તેમાં જે જે લડાઈના તથા બીજા બનાવો તેની નજરે બલવાના હીગામમાં પડેઆ તે લખેઆછે. એ ચોપડીમાં તેણીએ કેટલીએક બાબત ઊપર લાંબી નજર પોહાચાડીને વીચાર આપેલાછે. એ ચોપડી ઊપરથી બલવાની કેટલીએક હકીકત મલેછે એટલુંજ નહીં પણ તે ઊપરથી કેટલીએક ઈંગરેજી સ્ત્રીઓના લાએકી ભરેલા ગુણ અને શાહાસીક કામ માલુમ પડેછે. જારે ખુન ભરેલી કાપા કાપી બળવાખોરોએ ચલાવવા માંડી તારે કેટલીએક ઓરતોએ પોતાની આબરૂ કવી રીતે જાલવી, કેટલીએક ઓરતોએ કેહવી બાહાદુરીથી પોતાનો પેઆરો જાન ખોએઓ, કેટલીએક ઓરતોએ વેરાન જંગલનું, ભુખમારાનું અને બંધીખાનાનું દુખ કેવુ સબુરીથી સહન કીધું, અને સઘલી ઓરતોએ સ્ત્રી લેખે અને માતા લેખે પોતાના ભરથારોની અને પોતાના પુતરોની કેવી ચાકરી તથા બરદાસત લીધી એ સઘલું એ ચોપડી ઊપરથી ટુકામાં માલુમ પડેછે. ખરેખર સ્ત્રીઓ હાએતો એવીજ હાજો કે જે પોતાના ભરથારને દુખ અને સંકટના વખતમાં સંતોશ, સુખ, હીમત અને સબુરી આપે. સ્ત્રીઓ હાએતો એવીજ હો જો કે દુખ અને આફતના વખતમાં પોતે ગભરાએ નહી અને પોતાના ભરથારનેબી ગભરાટમાં નાખે નહીં.

કછ પરાંતનો જાણવાજોગ હેવાલ.

—o—

આપણે જે દેશમાં રહીએછે તે દેશના જુદા જુદા ભાગોથી, જુદા જુદા લોકોથી અને તેમની જુદી જુદીહાલતથી થોડા ઘણા વાકેફ થવાની બહુ જરૂરછે. કછનો પરાંત ગુજરાત મધે કાઠીઆવાડ ઈલાકાની ઊતર દશાએ આવેલોછે. હીંદુસથાનના હરએક પરાંતનો જાણવા જોગ હેવાલ જારે આ ચોપાનીઆના હરએક આંકમાં આપવામાં આવે તારે એ દેશના નકસા તરફ જોવાની વાંચનારી બાઈઓને હમો અરજ કરીએછે. ૧૮૫૭ ના વરસના સ્ત્રી બોધના ૮૮ મે પાને હીંદુસથાનનો નકસો આપવામાં આવેઓછે તે નકસા તરફ નજર કરતાં માલુમ પડશે કે ગુજરાત પરાંતની ઊતર દશાએ ભુજ નામનું શેહેર આવેલુંછે. એ શેહેર કછનું મુખીઅ મથક ગણાએછે. ભુજ તરફ મુંબઈથી પગ રસતે જવાનો મારગ ૫૮૭ માઈલ લાંબોછે. કછની દખણ દશાએ દરીઆ આવેલોછે અને ઊતર દશાએ મોટું રણ ઈઆને જંગલ આવેલુંછે. એ પરાંતની લંબાઈ ઊગમણથી આથમણ શુધી ૧૬૦ માઈલ અને ઊતરથી દખણ શુધી ૯૫ માઈલનીછે.

કછનો પરાંત દેશી રાજાના હાથમાંછે. એ રાજા "કછનો રાવ" એવે નામે ઓલખાએછે. કછની વસતી પાંચ લાખ આદમીની ગણવામાં આવીછે તે મધે તીજો ભાગ મુસલમાનોનોછે. કછના રાવની જાતના લોકો જે જાડેજા રજપુતો કેહવાએછે તેઓની વસતી ૧૦ હજારથી ૧૨ હજાર શુધીની કેહવાએછે. મુંબઈના ઘણુ કરીને સઘળા ભાટીઆઓ તથા ઘણા ખરા મેહમણ ખોજાઓ કછ પરાંતના રેહવાસીછે. આખા કછમધે ભાટીઆઓની સઘળી મલીને ૨૫૦૦૦ માણસોની વસતી ધારવામાં આવેછે. કછી ભાટીઆઓ તથા ખોજામેહમણો જાતે ઘણાં ઊદીઓગી તથા શાહાસીક પુરૂશોછે. તેઓ વેપારમાં સારી સમજ તથા ઊંડી નજર રાખેછે. ભાટીઆઓ હીંદુ છતાં આફરીકાના કીનારા ઊપર જંગબાહાર શુધી જુદે જુદે ઠેકાણે વેપારને વા

સને ગએલાછે. કછી લોકો જાતે લડાઈખોર ગણાએછે. તેઓની ભાશા "કછી" કેહેવાએછે જે અતરેનાં ભાટીઆ તથા મેહમણો બોલેછે.

કછની સઘળી મલીને દર વરસે ૧૮ લાખ રૂપીઆની આએપત ઊપજેછે. તે મધેથી ૧૦ લાખ રૂપીઆ રાવને મળેછે અને બાકીના ૮ લાખ તાંહાંના નાહાના ગરાસીઆ સરદારોને મલેછે. રાવને પોતાની ૧૦ લાખની આએપતમાંથી બે લાખ રૂપીઆ ઈંગરેજ સરકારને ખંડણી દાખલ આપવા પડેછે. આ પેદાસ તથા વસતી ઊપરથી કછનું રાજ બીજા કેટલાએક દેસી રાજાઓના જેવું મોટુંછે એમ કેહેવાઈ શકાશે નહીં.

કછની ઊતર તથા પુરવ દસાએ વેરાણ જંગલ છે જે "રણ" ને નામે ઓલખાએછે. જુનથી અકટોબર મહીના સુધી એ રણ ખારા પાણીથી ભરેલું રેહે છે તેથી એ દીવસમાં એ રણ મધેથી જવાઈ શકાતું નથી. શીનાળાના દીવસમાં સઘળું પાણી સુકાઈ જાએ છે અને મીઠાનો મોટો અગર હોએ એવું દીસેછે. એ રણ ઘણું મોટુંછે અને ભુજથી ૧૬ માઈલ દુરછે. એ રણ મધે કેટલેએક ઠેકાણે ઊંચા ટેકરાઓછે. ૬૦ થી ૭૦ ગધેડાઓના ટોલાંને ટોલાં એ રણ મધે વારે ઘડીએ ફરતાં માલુમ પડેછે. રણમાં સેકારી જાનવરોબી ઘણા હોએછે. તેઓની સંખેઆ દીનપર દીન વધતી જાએછે.

કછ મધે ઊગમણથી આથમણ શુધી લંકી નામનો લાંબો પાહાડછે. તે શીવાએ ઘણેએક ઠેકાણે નાહાની નાહાની ટેકરીઓ માલુમ પડેછે. કછમાં જાણવાજોગ એકે નદી નથી. ચોમાસાના દીવસમાં નાહાના નાહાના નાલાઓ થાએછે તે પાછા ગરમીની રૂતુમાં સુકાઈ જાએછે. કછની જમીન ઘણી ફલવંત નથી. કછ મધે જોઈએ તેટલો દાણોબી પાકી શકતો નથી. કછ મધે રૂ, ઘી, તેલ વગરેની ચીજો પાકેછે. કછનું વેપાર મથક માંડવી બંદર ગણાએછે. માંડવીથી દર વરસે ૨૦૦૦૦ ખાંડી રૂ બીજા દેશાવર ખાતે ચહડેછે. ભુજ મધે ગરમીના દીવસમાં ગરમી અતીશે પડેછે અને ઠંડીના દીવસમાં ઠંડીબી અતીશે પડેછે. ગરમીની રૂતુમાં ૧૩૦ "ડીગરી" પારો ચહડેછે.

કછ મધે ફટકીની નામીચી ખાણોછે. એક મુસલમાન જોગીએ એ ખાણો શોધી કાહાડીછે. એ ખાણોમાથી ૬૦ હજાર કછી મણ ફટકી દર વરસે નીકલેછે. એ ખાણોની પેદાસ ઊપર કછના રાવનો હક પોહોચેછે. દર એક ખાણ તીસ ફુટ ઊંડી અને ૪૦ ફુટ પોહોલીછે. દીવાની રોશનીથી મજુરો પોતાનું કામ કરી શકેછે. કછના સોનીઓ, સુથારો તથા મોચીઓ ઘણા કારીગર તથા હોશીઆર કેહેવાએછે. બનાત તથા રેશમી કાપડની ઊપર ઘણુંજ સુંદર ભરત ભરવામાં આવેછે. કેટલાએક ઈંગરેજોબી તાહાંના ભરતનાં નમુના મંગાવેછે. કછના ખલાસીઓબી ઘણા અકલવાળા તથા હીમતવાળા કેહેવાએછે. વાહાણની વીદીઆ તેઓએ આરબ લોકોને શીખવી એવું કેહેવાએછે. તેઓ પોતાના કોટીઆ સીલોન તથા જંગબાર શુધી મોટા સમુદરમાંથી લઈ જાએછે.

ઈસવી સન ૧૮૧૯ માં કછ મધે મોટો ધરતી કંપ થઓ હતો. એ ધરતી કંપનો આચકો આખા કછ પરાંતમાં લાગેઓ હતો એટલુંજ નહીં પણ હીંદુસથાનના ઘણા ખરા ભાગો મધે માલુમ પડેઓ હતો. એ ધરતી કંપથી અંજાર નામના શેહેરમાં ૧૫૦૦ ઘેરો ટુટી પડેઆં હતાં. ભુજમાં ૭૦૦૦ ઘેરો ટુટી પડ્યા અને ૧૧૫૦ માણસો દટાઈ મુવાં હતાં. કેટલેએક ઠેકાણે જમીનમાથી મોટા મોટા ટેકડાઓ નીકળી આવેઆ હતા અને કેટલેએક ઠેકાણે જમીનમાં ખાડા પડી ગઆ હતા. અંનજારના કેટલાએક કુવામાં પાણી સપેત દુધ જેવું થઈ ગીઊ હતું. વાધડથી લખપત બંદર સુધીના સઘળા ગામો તથા શેહેરોની ખરાબી થઈ હતી અને મોટા મોટા કીલાઓને નુકશાન પોહોચેઊં હતું.

થોડાએક વરસ ઊપર કછ મધે જાડેજા તથા બીજા રજપુતોમાં છોકરીઓને જનમતાં દુધમાં ડુબાવીને મારી નાખવાની ચાલ સાધારણ હતી. જાડેજા તથા બીજા રજપુતો પોતાની છોકરીઓને બીજાઓ સાથે પરણાવવાનું હલકુ સમજતા હતા તથા લગનની ઊપર તેઓને મોટો ખરચ કરવો પડતો હતો તેથી તેઓ પોતાની બાલકીઓને જનમતાંને વાર તરત મારી નાખતાં હતાં. આ ઘાતકી રશમ કછ મધે એટલી તો ફેલાઈ હતી કે ૧૮૧૮ માં આખા કછ પરાંત મધે બાર હજાર જાડેજા રજપુતોની વસતીમાં ફકત ૩૦ છોકરીઓ જીવતી માલુમ પડી. આ ઘાતકી ચાલ કેટલાએક મુસલમાનોમાંબી ફેલાવો પામી હતી. ઈસવી સંન ૧૮૦૮ ની અ

ગાઊ જાડેજા લોકો કછ મધે દર વરસે ૨૦૦૦ છોકરીઓને મારી નાખતા હતા અને બીજાઓ ૮૦૦૦ છોકરીને જીવથી મારતા હતા. આ ઘાતકી ચાલ બંધ કરાવવાનું માન હીંદુસથાનના ગવરનર જેનરલ લારડ વીલીઅમ બેનટીકને તથા મુંબઈના ગવરનર ડંકન સાહેબને મળેછે.

કછના મુખીઅ શેહેર ભુજ, અંનજાર, માંડવી, લકપત, જરા, કંથકોટ, તથા મુંદરા કેહેવાએછે. તે મધે વેપારનું મુખીઅ મથક માંડવી ગણાયેછે. કછનો રાવ ભુજમાં રેહેછે. ભુજની આસપાસ ફરતી દેવાળછે. ભુજની વસતી ૨૦ હજાર માણસની કેહેવાએછે. ભુજથી એક માઈલ દુર ઈંગરેજ સરકારે લશકરની છાવણી જાથુક રાખીછે. તાંહાં એક પોલીટીકલ એજંટ રેહેછે. એ અમલદાર દર વરસે ખંડણી એકઠી કરેછે તથા રાવના કારોબાર ઊપર નજર રાખેછે.

ઈસવી સન ૧૫૮૨ ના વરસમાં કછનો પરાંત સવતંતર હતો. અકબર બાદશાહાના વખતમાં ખેંગાર નામનો જાડેજો રજપુત કછનો રાવ થએઓ હતો. તે વખતથી તે હમણા શુધી ખેંગારની ઓલાદવાળા કછનુ રાજ કરેછે. હાલનો રાવ ખેંગારની ઓલાદથી બારમો રાવ ગણાએછે. હાલના રાવનો બાપ ભારમલજી ૧૮૧૩ ના વરસમાં કછની ગાદી ઊપર આવેઓ, અને પાંચ વરસ પછી પોતાના ભાઈ લધુબાને જીવથી મરાવેઓ. એ બનાવ બનેઆથી તેના કુટંબમાં ફીસાદ ઊઠેઓ અને ૧૮૧૯ માં ઈંગરેજ સરકારે ભુજ તથા અંજારના કીલા ઊપર ચહડાઈ કરીને ભારમલજીને હરાવેઓ. ભારમલજી ઘણો કેફી, છંદી તથા ઘાતકી સભાવનો હતો. તેને ઈંગરેજ સરકારે ગાદી ઊપરથી ઊઠાડેઓ અને તેનો છોકરો હાલનો રાવ તે વખત બે વરસની ઊમરનો હતો તેને ગાદીનો માલેક ઠેરવેઓ. કછનો રાજ કારોબાર તેની નાહાની ઊમરમાં તાંહાંના પોલીટીકલ એજંટને તથા બીજા કારોબારીઓને સોંપેઓ. આ વેળાએ ઈંગરેજ સરકાર સાથે કોલકરાર થએઆ તેમાં ભારમલજીની બેહેન કેસરબા સામેલ હતી. એ સ્રી ઘણી સમજુ અને ચાલાક હતી. તે જાતે હીંદુ છતાં તેના લગન જુનાઘડના મુસલમાન નવાબ સાથે કરવામાં આવેઆ હતાં.

કછના હાલના રાવનું નામ દેસલજી કરીનેછે. એ રાવને ૧૮૩૪ ના વરસના જુલાઈ મહીનામાં કછની ગાદી ઊપર બેસાડવામાં આવેઓ હતો. તેની ઊમર હાલ ૪૨ વરસનીછે. તેણે સાત ઓરતો સાથે પોતાના લગન કીધાંછે તેને પેટે તરણ છોકરાંછે તે મધે રેવાજી નામનો વડો કુંવર તેની ગાદીનો વારેસ છે. રાવને તથા તેના છોકરાને થોડુ ઘણુ ઈંગરેજી આવડેછે. એ રાવની એક છોકરીછે તે ઈદરના માહારાજ જુવાનસીંગ સાથે પરણીછે.

ઈરાનનું પુરાતમ રાજ—તેની આખેરી, સાસાનીઆન ટોલાના બાદશાહો.

—o—

વાંચનારી બાઈઓ, તમે જાણોછો કે પારસીઓનું અસલ વતન ઈરાનછે. ઈરાનના પુરાતમ રાજની આખેરી આવી તેની અગાઊ ઈરાનની પાદશાહી પારસીઓ ભોગવતા હતા. ઈરાનનું પુરાતમ રાજ જારે પોતાના ભર જોરમાં અને પુર આબાદમાં હતું તારે તેનો વીસતાર ૫૬૦૦૦૦૦ ચોરસ માઈલનો હતો અને દુનીઆ મધે મોટામાં મોટાં રાજો એ રાજથી ધ્રુજતાં હતાં. એ મોટા રાજ વીશે અને તેની આખેરી વીશે થોડું ઘણું જાણવાની તમો ખાએસ રાખતાં હશો. પારસીઓના તરણ નામીચા ટોલાએ ઈરાનની પાદશાહી તેના આબાદ વખતમાં ભોગવીછે. એ તરણ ટોલાં પેશદાદીઆન, કએઆનીઆન અને સાસાનીઆન એવા તરણ નામોથી ઓલખાએછે. પેહેલા ટોલાના બાદશાહોઓમાં સહુથી નામીચો બાદશાહ જમશેદ કરીને થએઓ. એ બાદશાહે મોટાં મોટાં શેહેરો બાંધેઆ અને પોતાના મુલકમાં નવા હોનરો દાખલ કીધા. મારચ મહીનાની ૨૧ મી તારીખે સુરજ ઘણુકરીને મેસ રાસીમાં આવેછે તે દીવસને વરસનો નવો ઈઆને પેહેલો દીવસ એ બાદશાહે ઠેરવેઓ. એ દીવસ પારસીઓમાં જમશેદી નોરોજને નામે હજુર જાણીતોછે. એ બાદશાહા કહા વખતમાં અને કાહારે થએઓ તે વીશે ચોકશ કહી શકાતું નથી. કએઆની ટોલાનો નામીચો બાદશાહા કએખસરો કરીને થએઓ. એ બાદશાહાને કેટલાએક લોકો સાએરસ અથવા સાએરસને નામે ઓલખેછે. ઈરાનનું રાજ મજબુત હાલતમાં લાવવાનું માન આ બાદશાહાને ઘટેછે. તવારીખ લખનારાઓ તેને ઈરાનનું રાજ થાપનાર કરીને ગણેછે. એ બાદશાહ ૨૪૨૫

વરસની વાત ઊપર થઈ ગએઆછે. કએઆની ટોલાનો
બીજો પરતાપી અને પરાકરમી રાજા ગુસતાપ કરીને
થએઓ. કેટલાએક લોકો એ બાદશાહાને "હાઈસટાસપી
સ" ને નામે ઓલખેછે. એ બાદશાહે ઈરાનનું રાજ
ઘણુંજ વધારીઊં હતું. એક તરફ ઊગમણ દશાએ ઈ
ઊરોપની હદ શુધી ફતે મેલવતો ચાલેઓ અને બીજી
તરફ આથમણ દશાએ હીંદુસથાનની હદ સીંધુ નદી સુ
ધીનો સઘલો મુલક પોતાને તાબે કરતો આવેઓ. એ
બાદશાહા જમશેદની ઓલાદનો કેહવાતો હતો. પારસી
ઓનો પેગમબર હજરત "જરતોસત" આ ગુસતાસપ
બાદશાહાના વખતમાં પેદા થએઓ અને તેણે પોતાના
ધરમનો ફેલાવો ફતેમંદીથી કીધો. જરતોસતને પેદા
થઆને આજ નજદીક ચોવીસો વરસ થઆંછે. ગુસ
તાસપનો બેટો અસફંદીઆર એબી કએઆની ટોલનો
નામીચો બાદશાહા ગણાએછે. એ બાદશાહે ઈઊનાની
લોકો સાથે બાહાદુરીથી લડાઈ કીધી હતી અને તેઓ
નું "આથેનસ" નામનું શેહેર ફતે કીધું હતું. એ બા
દશાહાને તેની દરબારના લુચા કારોબારીઓએ મારી
નાખેઓ હતો.

જરતોસતના વખત પછી નજદી ૨૫૦ વરસ
લગી ઈરાનની પાદશાહી મજબુત રહી. એ મુદ્દત પછી
ઈઊનાનના નામીચા બાદશાહ શેકંદરે ઈરાનીઓને હ
રાવેઓ. એ હાર થઆથી ઈરાનીઓને અતીશે ખમવું
પડીઊં. એ હાર થયા પછી પારસીપોલીસ અને
એવા બીજા મોટા મોટા શેહેરો તારાજ કરવામાં આવેઆં.
પુસતકખાના અને આતસખાનાઓના નાસ કરવામાં
આવેઆ. ૫૫૬ વરસની લાંબી મુદત શુધી ઈરાનને
ઘણીજ નબલી હાલતમાં બીજા રાજાને તાબે રેહેવું
પડીઊં. એ લાંબી મુદત વીતીઆ પછી ઈરાનની અ
સલ કીરતી એક વખત ફરીથી તાજી થઈ. ઈસવી સ
ન ૨૨૬ માં ઈઆને આજ ૧૬૩૩ વરસની વાત ઊ
પર અરદેશર બાબકાન નામનો શુરો અને પરતાપી
બાદશાહા જાગી ઊઠેઓ. એ બાદશાહે પારથીઆ ત
થા બીજા રાજાની જુસરીમાંથી ઈરાનને છુટું કીધું.
અરદેશર બાબકનો બેટો લાગે. એની પછી જે બાદ
શાહો થઆ તે સાસાનીઆન ટોલાના બાદશાહો કેહવા
એછે. એ ટોલાના બાદશાહોના હાથમાં ઈરાનની બા
દશાહી ઈસવી સન ૨૨૬ થી ૬૪૨ શુધી ઈઆને ૪૧૬
વરસની મુદત લગી રહી. તાર પછી પારસીઓના હા
થમાંથી ઈરાનનું રાજ ગીઊં તે ફરીથી આવીઊં ન
હીં. સાસાનીઅન ટોલાના છેલા બાદશાહ ઈઅજદેજ
રદથી ઈરાનના પુરાતમ રાજની આખેરી આવી. સા
સાનીઅન ટોલાના નામીચા બાદશાહોની થોડીએક જા
ણવા જોગ તવારીખ હમો નીચે આપીએછે.

સાસાનીઅન ટોલાનો પેહેલો બાદશાહ અરદે
શર બાબકાન થએઓ. હમોએ ઊપર જણાવીઊં કે
૫૫૬ વરસની લાંબી મુદત શુધી ઈરાનની ગુમ થાઈ
ગએલી કીરતી આ બાદશાહે તાજી કીધી. જરતોસતી
ધરમ માઠી દીશામાં આવી પડેઓ હતો તે આ બાદશા
હે પાછો મજબુત હાલતે પોહોચાડેઓ. એ બાદશા
હે આસપાસના મુલકો ઊપર ફતે મેલવી અને શેહેરે
શેહેર નવા આતસખાનાઓ બંધાવેઆં. જરતોસતી
ધરમના જુના પુસતકોનો શત્રુઓએ નાસ કરી નાંખે
ઓ હતો તે પુસતકો મધેથી જેટલાં પુસતકો એકઠાં થ
ઈ શકેઆં તેટલાં એકઠાં કીધાં. એ પુસતકો અગાઊ
ની જંદ બાશામાં લખાએલાં હતાં તેઓનો તરજુમો તે
વખતની પેહેલવી બાશામાં કરાવેઓ. નવા શીકાઓ
બનાવેઆ અને તે ઊપર જરતોસતી ધરમની નીશા
ન પડાવી. તેણે ૧૪ વરસ લગી રાજ કરીને પોતા
ના છોકરા શાહાપુરના હાથમાં રાજની લગામ સોંપી.
શાહાપુર તખતની ઊપર આવેઓ કે તરત રોમન લો
કો સાથે લડાઈ કરવાનું શરૂ કીધું. રૂમ લોકોને તે
પોતાના કરા દુસમન કરી સમજતો હતો. રૂમના શેહે
નશાહા વાલરીઅન ઊપર તેણે પુરી ફતે મેલવી અને
તે શેહનશાહાને બંધીવાન દાખલ પોતાના મુલકમાં લ
ઈ ગએઓ. શાહાપુરે તે શેહનશાહા સાથે ઘણીજ ઘાતકી
ચાલ ચલાવી હતી. જારે તે પોતાનાં ઘોડા ઊપર અ
સવાર થતો હતો તારે રૂમના શેહેનશાહાની ગરદન
ઊપર પગ મુકીને ઘોડા ઊપર બેસતો હતો. આખેર
તે શેહેનશાહાને તેણે ઘણોજ ઘાતકી રીતે જીવથી મા
રી નખાવેઓ.

શાહાપુર પછી તેનો છોકરો હોરમજ ગાદી ઊ
પર આવેઓ. શાહાપુર જીવતો હતો તારે ખોરાશાન
ની હાકમી શાપુરને સોંપવામાં આવી હતી. ખોરાશા
નની હાકમી તેણે એવીતો સારી રીતે બજાવી હતી કે
તેણે લોકોનો પેઆર મેલવેઓ હતો. એક દરબારી
એ શાહાપુરને એવું સમજાવીઊં કે તારો બેટો હોરમ
જ તારૂં રાજ લેવાની તજવીજ કરેછે. આ વાત જા

કે હોરમજને કાને પડી તારે તેણે તરત પોતાનો હાથ કાપીને પોતાના બાપની હજુર મોકલેઓ અને જણાવીઉં કે તે એવો કપુત અને કમજાત પુતર નથી. શાહાપુર પછી હોરમજે ફકત એકજ વરસ રાજ કીધું અને મરણ પામેઓ. હોરમજનો છોકરો બેહેરામ ગાદી ઊપર આવેઓ. બેહેરામ ઘણો નરમ સભાવનો તથા પરોપકાર ખુબીનો હતો. તેણે પોતાની રઈઅતનો અછો પેઆર મેલવેઓ હતો. તેના વખતમાં એક ઠગારાએ નવો ધરમ ફેલાવવાની તજવીજ કીધી હતી. બેહેરામની મરજી એ નવો ધરમ કબુલ રાખવાની હતી પણ પાછલથી તેણે પોતાનો વીચાર ફેરવેઓ. અને તે ઠગારાને જીવથી મરાવી નાખેઓ અને તેના બદનની ચાંમડી ઊતારી લઈને જાહેર રસતામાં ટાંગી.

બેહેરામની પછી તરણ ચાર બાદશાઓ થઆ તે ઘણા નામીચા નહીં હતા. બીજો હોરમજ મરણ પામેઓ તારે તેને પેટે છોકરો નહીં હતો તેથી રાજ છેકજ પડી ભાગવા ઊપર આવીઊં હતું. પણ તેવામાં કેટલાએક મોબેદોએ એવું જાહેર કીધું કે રાણીને પેટે હમેલછે. જારે આ વાતની ખબર લોકોને પડી તારે જે સાહાજાદો હજુર માના પેટમાંછે તેને તાજ પેહેરાવવાની અજાએબ કીરીઆ કરવામાં આવી. એક બીછાના ઊપર તાજ ટાંગીઊ અને તેની નીચે બાદશાહજાદીને સુવાડવામાં આવી. તેણીને પેટે જે બેટો જનમેઓ તેનું નામ શાહાપુર પાડીઊં. એ બાદશાહ મોટો થઓ તારે ઈરાનનો ઘણો પરતાપી રાજા થઓ. તેણે ખરીસટી લોકોને કતલ કરી નાખેઆ. રૂમના શેહેનશાહં જુલીઅન ઊપર ફતે મેલવી. તેણે ૭૧ વરસ લગી રાજ કીધું. તે ઘણી નશીહેત ભરેલી વાતો કરતો હતો. બીજા શાહાપુરની પછી કેટલાએક બાદશાઓ થઆ તેઓની કાર કીરદીમાં ઘણા જાણવા જોગ બનાવો બનેઆ નથી. કોબાદ નામનો એક બાદશાહ થઓ તેણે મજદક નામના એક મોટા ઠગારાનો ધરમ પોતાની રઈઅતમો ફેલાવવાની તજવીજ કીધી. એથી રાજમાં મોટો બખેડો થઈ રહેઓ. આખેર કેટલાએક દરબારીઓ આગલ પડેઆ અને કોબાદને ગાદી ઊપરથી ઊઠાડીને તેને બંધીખાનામાં નાખેઓ અને તેના ભાઈ જામાસપને રાજનો અધીકારી સોપેઓ. કે બાદ તેની બેહેનની મેહેનતથી બંધીખાનામાથી છુટો થઓ અને બીજા મુલકમાં નાહાસી ગઓ તાંહાં તેણે પોતાની પાસે મોટું લશકર એકઠું કીધું અને પોતાના ભાઈ જામાશપની ઊપર ચહડાઈ કીધી. જામાસપ હારેઓ અને કોબાદ ફરીથી ઈરાનના તખત ઊપર આવેઓ. તેણે રૂમી લોકો સાથે લડાઈ ચલાવી અને પોતાના મુલકની હદબી વધારી. ૪૩ વરસની લાગી ટુટી મુદત શુધી રાજ કરીને મરણ પામેઓ.

તેની પછી તેનો છોકરો નોશીરવાન આવેઓ જેની તારીફ કેટલાએક તવારીખ લખનારાઓએ ઘણીજ કીધીછે. તેણે રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લેવાને પરથમ પોતાની નાખુશી જણાવી અને તેનું કારણ એવું દેખાડીઊં કે રાજમાં જે ખરાબ તતવો પરવેસ થઆછે તે સુધારવાને તે એકલો શકતીવાન નથી. તેના દરબારીઓએ જારે કબુલાત આપી કે તે જે સુધારો કરવાને ચાહાશે તેમાં તેઓ મેહેનત લેવાનં ચુકશે નહીં તારે તેણે રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી. ઠગારા લોકો જેઓ બીજો ધરમ ઈરાન મધે દાખલ કરવાની તજવીજ કરતા હતા તેઓને તેણે પરથમ એકદમ કતલ કરી નાખેઆ અને જરતોસતી ધરમને તેની અસલ મજબુતીએ પોહોચાડેઓ. તાર પછી પોતાના આખા રાજમાં પુલો અને રસતાઓ સમારવા પછવાડે પોતાનું ધેઆન દોડાવેઊં. વેપારનો વધારો અને બચાવ થાએ તેને વાસતે નવા નવા કાએદાઓ બાંધેઆ. પોતાંના મુલકોમાં સુધારો કીધા પછી તેણે લડાઈ ઊપર ધેઆન પોહોચાડીઊં. રૂમી લોકો ઊપર ફતે મેલવી. શીરીઆનો આખો મુલક પોતાને તાબે કરી લીધો. આસપાસના ઘણા શેહેરો પોતાને તાબે કરી લીધાં. નોશીરવાનના છોકરાની વલણ ખરીસતી ધરમ તરફ હતી તેથી તેને બંધીખાનામાં નાખવામાં આવેઓ હતો. થોડી મુદતમાં તે બંધીખાનામાંથી છુટો થઓ અને પોતાની આસપાસ કેટલું એક લશકર લઈને પોતાના બાપના લશકર સાથે લડેઓ અને તે લડાઈમાં તે મરણ પામેઓ. તાર પછી નોશીરવાન પોતાની રઈઅતના સુખ પછવાડે ફરીથી ધેઆન પોહોચાડવા લાગેઓ. તે ઈસવી સન ૫૭૯ માં મરણ પામેઓ. તેના વખતમાં ઈરાન પોતાની બુલંદ કીરતીએ પોહોચીઊં હતું.

નોશીરવાનનો છોકરો ચોથો હોરમજ તખત ઊપર આવેઓ. થોડીએક મુદત શુધી તેણે પોતાનું રાજ ડહાપણથી અને અદલ પણે ચાલાવીઊં. . પણ પા

રે હોરમજને કાને
થ કાપીને પોતા
ણાવીઊં કે ત
શાહાપુર પદ
અને મરણ
દી ઊપર ર
તથા પરોપ
નો અછો રે
ઠગારાએ ન
બેહેરામની
તી પણ પા
ને તે ઠગાર
દનની ચાંમ
બેહે
તે ઘણા ના
ચો તારે ત
પડી ભાગવ
એક ભોબેદ
લછે. જારે
સાહાજાદો
ની અજાએ
ના ઊપર
જાદીને સુવ
મેઓ તેનું
ટો થઓ ત
તેણે ખરીઝ
હેનશાહ ગ
લગી રાજ
નો હનો. બ
ગો થઆ
બનાવો બ
થઓ તેણે
પોતાની રા
રાજમાં મે
ક દરબારી
પરથી ઊઠા
ના ભાઈ જ
બાદ તેની
થઓ અને

ઈરાંનનો હાલનો પાદશાહ—શાહ નશરૂદીન.

છલથી જુના અધીકારીઓને કાહાડીને પોતાના માનીતા નવા અધીકારીઓને રાજ કારોબાર સોપેઓ; તેથી તેના રાજમાં મોટો બખેડો થઈ રહેઓ. જારે તાતાર લોકો તેના રાજ ઊપર ઊતરી પડેઆ તારે પોતાના જુના વજીર બેહરામને બોલાવવાની જરૂર માલુમ પડી. બેહરામની મદદથી રાજમાં પાછી સમાધાની થઈ. એક વખત તે બેહરામની દીઆનતદારી ઊપર શક લઈ ગઓ. એથી બેહરામને માઠું લાગીઊં અને તેના હાથમાંથી તખત લઈને તેને બંધીખાનામાં નાખેઓ. હોરમજનો બેટો ખસરો પરવીજ ઈસતમબોલની દરબાર તરફ નાઠો અને તાહાંથી કેટલુંએક લશકર લઈને પોતાના બાપને બંધીખાનામાં નાખનાર બેહરામને હરાવેઓ. બેહરામ ઈરાનનું રાજ છોડીને જીવ લઈને નાઠો. ખુશરૂ પાછો તખત ઊપર આવેઓ તારે તુરકીના જે શેહેનશાહે તેને મદદ કીધી હતી તે શેહેનશાહને પોતાના મુલકનો કેટલો એક ભાગ બખીસ કીધો. પણ તે શેહેનશાહા મરણ પામેઓ કે તરત તે ભાગ પાછો લઈ લીધો અને તે દરબારના બીજા મુલકની ઊપર ચહડાઈ કીધી. ખુસરૂએ સારી પેઠે રાજ ચલાવીઊં પણ તેની આખેરીના દાહાડામાં તાતાર દેશના લોકોએ તથા બીજાઓએ ઈરાન ઊપર હુમલો કીધો અને ઈરાનના મુલકનો કેટલોએક ભાગ તેના હાથમાંથી જતો રહેઓ. ખુસરૂને તેના છોકરાએ ગાદી ઊપરેથી ઊઠાડી મેલેઓ અને બંદી ખાનામાં તેને મારી નખાવેઓ. ખુન કરનાર છોકરાએ ઘણા દીવસ રાજ ભોગવીઊં નહી અને તખત ઊપર આવેઆ પછી થોડા મહીનામાં મરણ પામેઓ.

ખુસરૂના બેટાનાં મરણ પછી રાજમાં મોટો ગભરાટ અને બખેડો થઈ રહેઓ. ચાર વરસ લગી માહોમાહે લડાઈ ચાલી તેટલી મુદત શુધી ખુશરૂની બે દીકરીઓએ રાજ ચલાવીઊં. આખેર ઈઅજદજરદને બાદશાહ ઠેરવેઓ. ઈઅજદજરદ ખુસરૂના બેટાનો બેટો લાગે. એ પાદશાહા ઘણો નબલો હતો. ઈસવી સન ૬૪૨ માં આરબોનું લશકર ખલીફ ઊમરની સરદારી હેઠલ આવી પોહોચીઊં. નાહાવંદના મેદાનમાં મોટી લડાઈ થઈ. તે લડાઈથી જરતોસતી પાદશાહોની આખેરી આવી. ઈઅજદીજરદ લડાઈમાંથી નાઠો અને જંગલમાં મારેઓ ગઓ. એ દીવસથી ઈરાન મધે મુસલમાંની અમલ ચાલુ થઓ. મુસલમાનોના હાથમા ઈરાન ગઆ પછી તેઓએ જરતોસતી રઈઅત ઊપર જુલમ અને જબરદસતી ચલાવા માંડી. દર રોજ હજારો જરતોસતીઓને વટલાવવા માંડેઆ. તેઓના આતશખાનાઓ ભાંજી નાખીને તે જગો ઊપર મસીદો બંધાવી. એથી એવું બનીઊં કે થોડી મુદતમાં જરતોસતીઓની મોટી સંખીઆ વટલીને મુસલમાન થઈ. બાકીના જેઓ રહેઆ તેઓ ઊપર ભારે જુલમ ગુજરવા માંડેઓ તારે તેઓ હોરમજના ટાપુ આગળ આવીને વસેઆ: તાંહાબી થોડી મુદતમો તેઓનો જુલમી દસત ચાલવા માંડેઓ તેથી તેઓ પોતાનું અસલ વતન છોડીને હીંદુસથાન તરફ ઊતરેઆ અને ગુજરાત મધે કાઠીઆવાડમાં દીવ નામની જગો આગલ આવીને પેહેલ વેહેલા વસેઆ.

ઈરાનનો હાલનો બાદશાહા શાહા નશરૂદીનછે: એ બાદશાહાની તસવીર ૧૮૫૭ ના સ્તીબોધનાં ચોપાનીઆમાં જોકે આપવામાં આવી હતી તોપણ તેથી વધારે સારી તસવીર હાલ હમોને મલી આવીછે તે હમો આ બાબદની સાથે પરગટ કરવાને ઘટતું વીચારીએછે.

રતનજી નામનો એક પારસી.

—o—

એક દીવસે સંધીઆકાળે કોઈ રતનજી નામનો પારસી પોતાના ઘરમાં એકલો બેઠો હતો. બેઠાં બેઠાં તેને પોતાનાં ઘરબારના ખટલા સંબંધી મોટો વીચાર પડેઓ. તે પોતાનાં મંનમાં બોલવા લાગેઓ કે "અરે; સંસારનો ખટલો કેવો દુખ ભરેલોછે. મારી જીંદગીના પાછલા દીવસ આવી તંગ અને માટી હાલતમાં ગુજારવા પડશે એવું મેં જાણીઊં નહીં હતું. મારી પાસે નજદીક પચીસ હજારની દોલત હતી, તે મધેનો કેટલોએક ભાગ વેપારમાં ગુમાવેઓ અને કેટલોએક ભાગ હોમજી અને સોલુના લગન પછવાડે ખરચાએઓ. હવે મારી પાસે ઘણા પઈસા રહા નથી. મેં મારી સઘળી આશા મારા બે છોકરા હોમજી તથા સોલુ ઊપર બાંધી હતી તે સઘળી ફોકટ ગઈ. હોમજીનો જીવ તેની બઈરી છોકરાં ઊપર લાગેઓ અને તેણે ઈંગરેજી ભણવાનું છોડી દીધું. તે હઈથી તહીં રજલતો ફરેછે અને પવનચકીની ગપ હાંકીસ આગલ પોતા

ના દીવસ ગુજારેછે. સોલુ કાલેજમાં પસાર થઓ; તેણે સારી ઈંગરેજી કેલવણી લીધી પણ એ કમબખત મને તથા પોતાનાં આખા કુટંબને મુકીને એદન તરફ નાહાસી ગઓ. અરે મારા ખોદા, મને મારા બે છોકરાંઓથી કાંઈ પણ સુખ નહીં મલીઉં."

રતનજી આ પરમાણે પોતાનાં મનમાં બલાપો કરેછે તેવામાં તેની ધણીઆણી ધનબાઈજી પડોસીના ઘરમાંથી આવી લાગી. તે પોતાના ભરથારને ઉદાસીમાં જોઈને તેનું કારણ તરત સમજીગઈ અને પોતે પણ મોટી દલગીરીમાં પડી. આવી હાલતમાં બેહુ જણ મુંગા મુંગા અરધો કલાક બેસી રહ્યાં. પોસટ આફીસનો સીપાઈ તેવામાં એક કાગલ લઈને આવેઓ. ધનબાઈજીએ તે કાગલ સીપાઈ પાસેથી લઈને પોતાના ભરથારને આપેઓ અને બોલી કે "આપણા સોલુના હાથનો લખેલો આ કાગલ હોએ એવું મને સરનામા ઉપરથી લાગેછે." રતનજીએ તે કાગલ ઉઘાડીને જોએઓ તો તે પોતાના છોકરા સોલુનો લખેલો માલુમ પડેઓ અને પોતાના ધણીઆણી ધનબાઈજી સાંભલે તેમ મોટેથી વાંચવા માંડેઓ.

"મારા પીઆરા બાવા રતનજી—

"હું આપણુ ઘેરબાર મુકીને એકદમ એદન તરફ નાહાસી આવેઓ તેથી તમો તથા મારા પેઆરાં માએજી ઘણાજ દલગીર થઆં હશો. હું તમોને તથા મારા પેઆરાં માએજીને દલગીર કરવાને તથા મારૂ ઘરબાર છોડવાને મુદલ ખુશી હતો નહીં. પણ તમોએ મારી નાહાની ઉમરમાં જે ખરાબ ખસલતની, દુરગુણી, નઠારી અને કમબખત ઓરત સાથે મારાં લગન કીધાં તે ઓરતથી આખેર કંટાલીને મને મારૂં ઘરબાર છોડવું પડીઉંછે. મેં તમોને તથા માએજીને ઘણી વખત કહેઉં કે તમો એ ખરાબ ઓરતથી મારા છુટા છેડા કરાવો. પણ તમોએ મારા બોલવા ઉપર મુદલ ધેઆન આપીઉં નહીં. એ બદ અને નઠારી ઓરતથી મને દરરોજ દુખ વધવા લાગીઉં અને આખેર તમોને છોડીને અતરે આવવાની મને જરૂર પડી. તોપણ મારા પેઆરા બાવાજી તમે ઈઆદ રાખજો કે તમોએ તથા માએજીએ મને જનમ આપીને તથા પાલી પોશીને મોટો કીધોછે તેનો ઉપકાર હું કદી ભુલનાર નથી. હું હીઆં અથવા હરએક બીજા દેશાવર ખાતે જે કાંઈ પેદા કરીશ તેમાની અરધી રકમ હું તમોને મોકલતો રહીશ. માબાપને બુઢાપાના વખતમાં તજીને મારી કેલવણી ઉપર હું મુદલ ડાગ લાગવા દેનાર નથી. જાંહાંસુધી મારાંમાં લોહીનું છેલ્લું ટીપુછે તાંહાંસુધી હું તમોને અને પેઆરાં માએજીને ભુલનાર નથી.

"પણ પેઆરા બાવાજી આ કાગલ મધે થોડી એક અગતની બીના બોલવાની હું છુટ લેઊંછું તેને વાસતે મને માફ કરવુંજી. તમોએ માહારા તથા ભાઈ હામલુના લગન નાહાનપણથી કીધાં નહીં હોતતો તમોને તથા મને આવી હાલતે પોહોચવું પડતે નહીં. તમોએ હમો બેહુ ભાઈઓના લગન ઉપર જે મોટી રકમ ખરચી તે રકમ આજ તમોને ઘણીજ કામે આવતે તથા ઉપીઓગી થઈ પડતે. ખેર! એ મોટી રકમની વાત તો એક બાજુએ રહી. તમોએ હમો બેહું ભાઈઓના લગન નાહાનપણમાં કીધાં તેથી બીજા જે ગેરફાએદા થઆછે તે ઉપલી રકમના કરતાં ઘણા વધારે થઆછે. તમોએ જે ઓરત સાથે હામલુના લગન કીધાં તે ઓરત નશીબ જોગે ખુબ સુરત અને સારા સભાવની તથા સદગુણી નીકલી. પણ તેથીબી તમોને તથા ભાઈ હામલુને ઘણોંજ ગેર ફાએદો થઓછે. હામલુને જેવો તમોએ પરણાવેઓ કે તરત તેનું મન પોતાની ઓરત ઉપર લાગીઉં અને ભણવા ગણવા ઉપરથી તેનું ધેઆન જતું રહેઉં. પરણેઆની અગાઉ દરરોજ તે પોતાનું લેસંન કરતો હતો અને વરગમાં પેહલી બીજી જગા રાખતો હતો. પરણેઆ પછી વરગમાં ઉતરવા લાગેઓ. બે તરણ વરસ આવી માઠી હાલતમાં તેનો અભીઆસ ચાલેઓ તેવામાં તેને પેટે છોકરો જનમેઓ. છોકરાનો બાપ ખપીને વીદીઆ અભીઆસ કરવો તેને શરમ ભરેલું લાગીઉં. તેથી તેણે એકદમ નીશાલ છોડી. હામલુએ જો સારો ઈંગરેજી અભીઆસ કીધો હોતતો આજે સો, પોનોસો રૂપીઆનો દરમાઓ પેદા કરતે. તમોએ તેને વાસતે જે ઓરત પસંદ કીધી તે ઓરત ભાએગ જોગે તેને ઘણી પસંદ પડતી તથા મનગમતી થઈ તોપણ બાલપણમાં લગન કરવાથી આવું માઠું પરીણામ નીપજીઉં.

"તમોએ મારે વાસતે જે ઓરત શોધી કાઢી તે આવી ખરાબ નીકલેઆથી મને મારૂં ઘેરબાર છોડવું પડીઉં. તમોએ તો ખુબસુરત જોઈને તેની સાથે મારાં લગન કીધાં હતાં. પણ એક પલીત મરજાથી તે

બદ સુરેત થઈ. બદ સુરતની દરકાર હું થોડીજ કરતે પણ તે એવા ખરાબ સવભાવની તથા ખરાબ ખસલત ની ઓરતછે કે એવી ઓરત ઈશ્વર કોઈને આપે ન હીં. હમો બેહુ ભાઈઓના લગન તમોએ નાહાનપણ થી કીધા તેનું ફલ આવું નીપજીઊંછે.

"આ મારો કાગલ તમે હરકોઈ જાહેર પતર માં તથા ચોપાનીઆમાં છપાવશો તો હું તમારો મો ટો ઊપકાર માનીશ. બચંપણમાં લગન કરેવાથી આ પણા પોતાના કુટંબમાં જે ખરાબી થઈછે તે લોકોની આગલ જાહેર કીધાથી તેઓ સાહુચેતીમાં રેહેશે અને તેથી આપણા લોકોમાં જે મોટી ખરાબી થાએછે તેનો કેટલેએક દરજે અટકાવ થશે. આ પણા કુટંબમાં બનેલા માઠા બનાવથી સરવે મા બાપોના જોવામાં આવશે કે છોકરાંઓનાં લગન બાલ પણમાં કીધાથી બેહુ રીતે ગેરફાએદો થાએછે. માં બા પો પોતાના છોકરાંઓને વાસતે જે ઓરત સોધી કાહા ડેછે તે જો તેઓને પસંદ પડતી નથી તો કુટંબમાં કલે સ, કંકાસ અને અણબનાવ થાએછે. તેઓ પોતાના બાલક છોકરાઓને વાસતે જે ઓરતો શોધી કાહાડેછે તે કદાચ તેમને પસંદ પડીતો છોકરાંઓનું ધેઆન બ ણવા ઊપરથી ઊઠી જાએછે અને જારે તેઓને પેટે બ ચાં કચાં થાએછે તારે ભણવાનું એકદમ છોડી દેએછે.

"પેઆરા બાવાંજી મેં આટલું લંબાણથી બો લવાની છુટ લીધીછે તેને વાસતે માંફ કરજોજી. તમો એ મારી સાથે જે ખરાબ ઓરત વલગાવીછે તે ઓર ત જાંહાં શુધી તમારા ઘેરમાંથી છુટી નહીં પડે તાંહાં શુધી તમોએ મને જોવાની તથા મલવાની ઊમેદ રાખ વી નહીં. કારણ હું એ નઠારી ઓરતથી બેજાર બેજાર થઈ ગએઓછું. તમોને તથા આખા કુટંબને છોડી આ વેઆથી મને ઘણુજ દુખ ઊપજીઊંછે, પણ મા રી ઓરતની સંગતથી જે દુખ થાએછે તે એથી વધા રેછે. ભાઈ હોમલુંને તથા પેઆરાં માએજીને તથા હો મલુના છોકરાંઓને મારી તરફથી ઘણા ઘણા બોલાવ જોજી. ઈશ્વર તમારૂ તથા આખા કુટંબનું ભલું કરે અને તમને સુખી રાખે. આમીન.

"હું છું તમારો
"ઊપકારી પુતર
"**સોરાબજી રતનજી.**"

ઊપલો કાગલ વાંચી રહા પછી રતનજી બોલે ઓ કે "પેઆરાં ધનબાઈજી, સોલુનો કાંઈજ વાંક ન થી. તેને જેવી ખરાબ ઓરત મલીછે તેવી દુનીઆમાં કોઈને મલી નહીં હોએ વાસતે એ ઓરતથી તેને છુટો કરવાની આપણે કંઈ પણ તજવીજ કરવી ઘટેછે." એટલું બોલીને રતનજી બાહાર મેદાનમાં ફરવાને ત થા આશાએસ લેવાને ચાલેઓ.

અજાએબ દેખાવના માણસો.

દુનીઆમાં જુદે જુદે ઠેકાણે અને જુદે જુદે વ ખતે કેટલાંએક તરેહવાર અને અજાએબ દેખાવના મા ણસો પેદા થએલાંછે. કેટલાંએક ઘણા જાડાં, કેટલાંએ ક ઘણાજ ઊંચાં અને કેટલાંએક ઘણાજ ઠીંગણાં.

થોડાએક મહીના ઊપર આપણા શેહેરમાં એ ક હીંદુનો ઘણોજ ડીંગો અને જાડો છોકરો જોવામાં આવતો હતો. તે જાતનો મરેઠો હતો અને ગોવાની પાસેના મલવાન નામના ગામમાં તેનો જનમ થએ લો હતો. તેની ઊમર બાર વરસની હતી. તેનાં મા બાપ તેને નાહાનપણમાં મુકીને મરણ પામેઆ હતા અને તે ભીખ માગીને પોતાનો ગુજારો કરતો હતો. તે બે વરશની ઊમરનો થઓ તારે ઘણોજ જાડો થઈ ગ એઓ અને તારપછી દર વરસે તે જાડાઈમાં વધતો ગએઓ. તે એટલો તો જાડો થઈ પડેઓ કે તેનું આખું બદન એક મોટા ગાંસડા જેવું દીસતું હતું. ચાલતાં જારે થાકી જતો હતો તારે તે પોતાના પેટ આગલ માસનો વધી પડેલો ઝુલતો ભાગ એક દેવાલની ઊપર મુકીને આરાએસ લેતો હતો. તેને બીજું કાંઈ દરદ નહીં હ તું પણ ઘણીજ જાડાઈને લીધે દમ લેવાને મુશકેલ પ ડતું હતું. તેનું વજન ૨૦૬ રતલ એટલે નજદીક ૭॥ મણનું હતું. તેની ઊંચાઈ ૪ ફુટની હતી.

સઉથી ઊંચામાં ઊંચો માણસ કલાડીઅસ શે હેનશાહાના વખતમાં થઈ ગએઓછે. તેનું નામ ગબ રા કરીને હતું. તે આરબસથાનનો રેહેવાસી હતો. માણસની સાધારણ ઊંચાઈ સાડા પાંચ ફુટ હોએછે પ ણ આ માણસની ઊંચાઈ પોણા દસ ફુટની હતી ! માં કસીઅસ નામનો શેહેનશાહા સાડા આઠ ફુટની ઊંચા ઈનો હતો. તે ઘણોજ ઘાતકી અને કરૂર સવભાવનો હતો. તેની ઓરતના હાથનો બાજુ તેની આંગ

લીમાં આવતો હતો અને તેનો જોડો બીજાના જોડાથી એક ફુટ મોટો હતો. પાટાગોનીઆના કેટલાએક રેહેવાસી ઘણાજ ઊંચા હોએછે. ઈસપાનીઆડ લોકોના માથાં તે લોકોની કમર શુધી પોહોચે એટલા તેઓ ઊંચા હોએછે. તેઓ પોતાના કદ પરમાણે ખોરાક બી ઘણોજ ખાએછે. આઠ ફુટ ઊંચા માણસો ઘણે ઠેકાણે વારેવાર જોવામાં આવેછે પણ તેથી વધારે ઊંચા કોઈજ વખત નજરે પડેછે. લંડન મધે પેહલા જેમસના વખતમાં એક સવા નવ ફુટ ઊંચો માણસ આવેઓ હતો.

ઠીંગણા માણસોનો દેખાવ બી અચરતી ભરેલો છે. મુંબઈ મધે એક ઠીગણો માણસછે તેની ઊમર આસરે ૩૦ વરસનીછે પણ ૬ ઈઆ ૭ વરસના બચાં જેવો દીસેછે. તે ભેંસવાળોછે અને કોટમાં દુધનો ધંધો કરેછે. આગસટસ શેહેનશાહાના વખતમાં એ શેહેનશાહાની ભતરીજીના પેટનો છોકરો ઠીંગણો હતો. તેની ઊંચાઈ સવા બે ફુટની હતી. આગસટસ સીજરની પાસે એક માણસ હતો તે બે ફુટ ઊંચો બી નહીં હતો. તેના બદનનું આખું વજન ફકત ૧૭ પાઉંડનું હતું! તોપણ તેનો અવાજ મોટો હતો. આલેકજાનડરીઆનો રેહેવાસી અસલના વખતમાં થઈ ગએઓછે. તેનું નામ આલીપીઅસ કરીને હતું. તે મોટો ફીલસુફ હતો. પણ તેનું કદ ઘણુજ નાહાનું હતું. તે દોહડ ફુટ બી ઊંચો નહીં હતો પણ તેની અકલ અને ગનાન બુધી મોટા ફીલસુફ જેટલી હતી. રૂમ શેહેરમાં મોટા નાઈટનો એલકાબ ધરાવનારા કેટલાએક નામીચા શખસો થઈ ગએઆછે તેઓ તરણ ફુટ બી ઊંચા નહી હતા. ૧૫૯૨ માં જાન ડી એસટરીકસ નામનો વીદવાન થઈ ગએઓછે. તે તરણ જુબાંન જાણતો હતો પણ ઊંચાઈમાં તરણ ફુટથી વધારે નહી હતો.

એક દુખી ગધેડો.

—o—

એક ધોબીની પાસે ગધેડો હતો. તેને દર રોજ એટલીતો મેહેનત અને વેઠ કરવી પડતી હતી કે તે ઘણોજ કંટાલી ગઓ. દર રોજ પોતાના મનમાં બોલવા લાગો કે "અરે હું કેવો એક દુખી અને દલીદરી પરાણી છું. આ ઘાતકી ધોબીના હાથમાંથી છુટું અને કોઈ બીજા ધણીના હાથમાં જાઊંતો ધોરોઘણો સુખી થાઊં." એવું બનીઊં કે થોડાએક વરસ પછી એક કુંભારે ધોબી પાસેથી એ ગધેડો ખરીદ કીધો. ગધેડાએ વીચારીઊં જે હું ઘાતકી ધણીના હાથમાંથી છુટેઓ. પણ કુંભારે તે ગધેડો ખરીદ કીધો નહીં તેટલામાં તેની ઊપર એટલો બોજો પડવા લાગો કે તે બોજો ધોબીના બોજા કરતાં બમણો માલુમ પડેઓ. તારે તે પોતાના મનમાં બલાપો કરવા લાગો કે "એક ઘાતકી ધણીના હાથમાંથી છુટીને વધારે ઘાતકી ધણીના હાથમાં આવી પડેઓ. અરે કેવો હું કમબખત ગધેડો છું. કોઈ ત્રીજા ધણીના હાથમાં જાઊંતો સુખી થાઊં." થોડા મહીના પછી કુંભારને તે ગધેડો ઘણોજ નબલો માલુમ પડેઓ, તેથી તેણે એક માલીને વેચતો આપેઓ.

માલીએ તે ગધેડો ખરીદ કીધો તારે શીઆલાનો વખત હતો. શીઆલાની રૂતુમાં માલીને તાંહાં કામ કરવાનું ઓછું હતું તેથી તે ગધેડો જરા ખુશી થઓ પણ બોલેઓ કે "અરે ખાવાને પેટ ભરતો ચારો અને ઘાંસ મને મલતું નથી; વસંત રૂતુ આવેતો થોડો સુખી કેહવાઊં. નહીતો મેહેનત અને વેઠમાંથી થોડો છુટીને પણ ભુખે મરૂં એતો વધારે કમબખતી સમજવી; વાસતે જલદીથી વસંત રૂતુ આવી પોહોચેતો સારૂ કે ચરવાનું તથા ખાવાનું પુશકલ મલે." એવામાં વસંત રૂતુ આવી પોંહોચી. ઘાંસ અને ચારો પુશકલ મલવા લાગો પણ તેના ધણીએ આખો દીવસ કામ ઊપર વલગાવેઓ. તે માળી વળી એવોતો સખી હતો કે પોતાના ખેતર તથા બાગનું સઘલું કામ થઈ રહા પછી પડોસના ખેતર વાળાને થોડા કલાક ભાડે આપતો હતો. તારે તે ગધેડો નાઊમેદ થઈને બોલેઓ કે "અરે હું કેવો કંમબખત છું. સવારથીતે સાંજ સુધી મને મુદલ આશાએસ મલતી નથી. થાક આપેઆ વગર આખો દીવસ કામ કરાવવું એ કેવું નીરદેપણું અને ઘાતકીછે. આ માલીનાં કરતાં કુંભાર અને ધોબી કેવા ભલા હતા; વસંત રૂતુમાં કાંઈએક સુખની મેં આશા રાખી હતી પણ મુદલ સુખ મલીઊં નહીં. ઊનાલો આવેતો કદાચ સુખી થાઊં" તરણ માસની મુદતમાં ઊનાલો બી આવેઓ. ગધેડાને વધારે કામ કરવું પડીઊં. દર રોજ ફલ તથા તરકારીનો બોજો ઊચકીને બજારમાં જવું પડીઊં. તારે તે બોલેઓ કે "ચોમાસુ આવેતો સારૂ." ચોમાસુ બી થોડા મહીનામાં

આવીશી. પણ તેની મેહેનત અને વેઠ ઓછી થવાને બદલે વધી પડી. દર રોજ અનાજની મોટી મોટી ગુંણો ઊંચકીને એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવી પડી.

ત્યારે તે પોકારીને બોલેઓ કે "અરે હું કેવો મુરખ ગધેડો છું. સુખ મેળવવાની આશામાં મારા મનને અને મારા તનને વધારે દુખ અને વધારે ફીકરમાં નાખુંછું. આ દુનીઆમાં પુરૂ સુખ કોઈને મળવાનું નથી વાસતે થોડું ઘણુંબી સુખ મેળવવાનો સેહેલો ઊપાએ એછે કે મારા પોશણને વાસતે જે વેઠ અને વહીતરૂં કરવું પડે તેને મારે અફસોસ કીધા વગર ધીરજ અને સંતોશથી બાકીના દીવસ ગુજારૂ."

"સુખ મેલવવાની આશામાં વધારે દુખ અને વધારે ફીકરમાં પડતાના."

બાઈઓ, ઊપર લખેલી એક દુખી ગધેડાની વાત તમોએ વાંચી અને એક અગતનો સાર તમોએ મેળવવો જોઈએ. આ દુનીઆમાં એવા માણસો ઘણાછે કે જેઓ પુરૂ સુખ મેલવવાની આશામાં પોતાના તનને અને પોતાના મનને વધારે ફીકરમાં, વધારે આપદામાં અને વધારે દુખમાં નાખેછે. પણ બાઈઓ આ દુનીઆમાં પુરૂ સુખ કોઈને મળીઊં નથી અને મળશે નહીં. ઈશવરે તમોને જે થોડીઘણી સુખી હાલતમાં મુકેઆ હોએ તે ઊપર તમો સબુરી અને સંતોશ રાખજો. "ફલાણા પાસે એટલી દોલતછે અને મારા ભરથાર પાસે નથી. ફલાણી સીના દીકરાના શરીર ઊપર આટલી બધી મોટી કીમતની જણસોછે અને મારા દીકરા પાસે નથી. ફલાણી બાઈના નાકમો હજાર રૂપીઆની નથછે અને મારા નાકમાં બસો રૂપીઆનીબી નથી" એવી રીતે બોલીને તમારા મનમાં મુદળ બલાપો અને અફસોસ કરતાનાં. આ વીશે "નીતી વચન" ના થોડાએક નીચે ટાંકેલા વચનો તમો ઈઆદ રાખો.

"જે બેચેનપણ તમને માલુમ પડેછે, જે કમનશીબ અને માઠી હાલત તમે ભોગવોછો, તે કહા અને કેવા ઝરામાંથી નીકલેછે તેનું મુળ તમે તપાસો, એટલે તમને માલુમ પડશે કે તમારી પોતાનીજ મુરખાઈથી, તમારી પોતાનીજ ગરૂરીથી, અને તમારા પોતાનાજ ભમતા વીચારથી તે સઘલું ઊતપન થાએછે. તેટલા વાસતે તમે ઈશવરના ઠરાવ વીશે ટકટક અને ગડબડ કરતાના. તમે કદાપી એવું બોલતાના કે મારી પાસે દોલત હોએતો હું સુખી થાઊં. કારણ તમે જાણતા હશો કે દોલતવાનોને ઘણી આપદા તથા અડચણ ભોગવવી પડેછે. ગરીબ માણસ તવંગર થવાને ઈછેછે પણ તવંગરને કેટલી ફીકર, કેટલી ચીંતા અને કેટલી જંજાલી હોએછે તે જોઈ શકતો નથી.

"હર કોઈ માણસના બાહારના સુખથી ભુલાવો ખાઈને તમે તેની અદેખાઈ કરતા ના. કારણ તેના અંતકરણની દલગીરી તમે જાણતા નથી. થોડાથી સંતોશ પામવો એ મોટું ડાહાપણછે. જે માણસ દોલત વધારેછે તે માણસ ફીકર ચીંતાબી વધારેછે. પણ એક સંતોશવાળુ મન એ ખરો અને છુપો ખજાનો છે અને તે ખજાનો અશંતોશી માણસ જોઈ શકતો નથી.

"નમરતા, પરોપકાર બુધી, પહરેજગારી અને નીતી એ ગુણો તમે હાંસલ કરશો અને દોલતની ઝાઝી દરકાર નહીં કરશો તો દોલતની તાકાદ નથી કે તમને દુખી કરે. આ વાતતો તમને ખાતરીથી અને ચોકશ જાણવી જરૂરછે કે સુખનું ખરૂ અને નીરમળ પીઆલુ ઈશવરે આ જગતમાં કોઈપણ મનુશને આપીઊં નથી."

મોટાં અને અચરતી ભરેલાં ઝાડો.

આહા બાઈઓ ! શું ઈશવરની અપાર સકતી અને અપાર રચનાછે ! તેણે દુનીઆમાં હજારો જાતના નાહાના નાહાના રોપાઓ અને હજારો જાતના મોટા મોટા ઝાડો બનાવેઆછે તે સઘલા ઝાડો તથા રોપાઓ બેહદ ખુબી અને અચરતીથી ભરેલાછે. પણ તે મધેના કેટલાંએક ઝાડો જે તમોએ નજરે જોઆં નથી તથા કાને સાંભલેઆ નથી તે વલી ઘણાજ મોટા અને અચરતી ભરેલાંછે.

ભરૂચની પાસ નરબદા નદીના એક ટાપુની ઊપર વડનું એક મોટું ઝાડછે. એ ઝાડને સઘલા મુસાફરો "ઝાડ પાનની અચરતી" કરીને કેહેછે. તે "કબીર વડ" એવે નામે ઓલખાએછે. એ ઝાડનાં

૨૫૦ મોટાં મોટાં મુલીઆંછે. નાહાના નાહાના મુલીઆંની સંખીઆ ૩૦૦૦ કરતાં ઓછી નથી. આ ઝાડનો ઘેરાવો ૨૦૦૦ ફુટનોછે. આ ઝાડની નીચે તીસ હજાર ઘોડાઓ અને તીસ હજાર સવારો ઊતારો કરી શકે એવું મોટુંછે. એ વડનું ઝાડ ઘણુજ જુનું અને ઘણાજ પુરાતમ વખતનુંછે. લોકો કેહેછે કે એ ઝાડને નજદીક ૩૦૦૦ વરસ થઆં હશે. બંગાલ પરાંતમાંબી એક વડનું ઝાડછે તેબી મોટુંછે. તે "કબીર વડ" જેવું મોટું નથી તોબી તેનો ઘેરાવો ૧૧૧૬ ફુટનોછે અને તેની નીચે દસ હજાર માણસ સેહેલાઈથી ઊતારો કરી શકે. વડના ઝાડોની ખુબી એછે કે તેની દરએક દાંખલી મોટી થઈને જારે જમીનને અડકેછે તારે તે તેનું મુલીઊ થાએછે અને તેમાંથી બીજી સેંકડો દાંખલીઓ ફુટેછે. તે દાંખલીઓ પાછી જમીનને અડકેછે તારે તેઓબી જુદાં જુદાં મુલીઆં થઈ પડેછે અને તેઓની આસપાસ બીજી સેંકડો ડાંખલીઓ વલગેછે.

"બાંઓબાબ" નામના ઝાડો જે આફરીકાના કોસતાની ઊપર તથા અમેરીકાના કેટલાએક બાગો મધે થાએછે તેબી ઘણા મોટા અને રાખસસી કદના કેહેવાએછે. એ ઝાડોની ઊંચાઈ ૫૦ થી ૬૦ ફુટ શુધીની હોએછે પણ તેની આજુ બાજુનું કદ અતીશે મોટું હોએછે. વડના ઝાડને જેમ સેંકડો મુલીઆં હોએછે તેમ આ ઝાડને હોતા નથી. આ ઝાડને ફકત એકજ મુલીઊં હોએછે. તે જાતના એક ઝાડનો ઘેરાવો ૧૫૦ ફુટનોછે. મુસાફરને દુરથી તેનો દેખાવ ઘણોજ અચરતી તથા રમુજી ભરેલો લાગેછે.

આફરીકા મધે કાફરી લોકોના મુળકમાં મોટાં અને જાણવાજોગ ઝાડો ઊગેછે. તે ઝાડોની ડાંખલી એવીતો મજબુત અને મોટી હોએછે કે તાંહાંના જંગલી લોકો પોતાની ઝુપડીઓ એ ઝાડોની ઊપર બાંધીને વસેછે. તે મધેના એક ઝાડની ઊપર સતર ઝુપડીઓ ગોલ ડબાના આકારમાં બાંધેલી માલુમ પડીછે. તે દેશમાં સીહીં તથા વાઘ જેવા ફાડી ખાનારા જાનવરોની ઘણીજ ધાસતી હોવાને લીધે ઝાડની ઊપર ઝુપડાં બાંધીને રેહેવાની તાંહાંના જંગલી લોકોને ફરજ પડેછે. ડાંખલીઓ ઘણો બોજ પડઆથી ટુટી નહી જાએ તેને વાસતે નીચેથી લાંબી અને મજબુત લાકડીઓના ટેકા આપેછે. જારે ઝુપડીમાં જવું હોએ તારે તે ટેકાની ઊપર નાહાના નાહના કાપા પાડેલા હોએછે તે ઊપર પગ મુકીને ચહડેછે. જમીનથી ૧૧ ફુટ ઊંચી દાંખલીની ઊપર ૧૦ ઝુપડી બાંધેલીછે બીજી ડાંખલી જે જમીનથી ૮ ફુટ ઊંચીછે તેની ઊપર તરણ ઝુપડીછે અને ત્રીજી ડાંખલીની ઊપર ચાર ઝુપડીછે. છેલી ડાંખલીવાલી ઝુપડીઓ પેહેલો માલ ગણાએછે. દરએક ઝુપડીમાં બેથી તરણ માણસ રહી શકેછે. દીવસને વખતે માણસો નીચે ઊતરીને પોત પોતાનું કામ કરેછે અને રાતના ઝાડની ઊપર ચહડીને પોતાની ઝુપડીમાં સુઈ રેહેછે.

સાઈપરસ તથા સીડર જાતના ઝાડો ઘણા ઊંચાં થાએછે. સાઈપરસનું ઊંચામાં ઊંચું ઝાડ ૧૨૦ ફુટનું હોએછે અને તેનો ઘેરાવો ૨૫ થી ૪૦ ફુટ શુધીનો ગણાએછે. સીલોન મધે તાલીપાટ નામનું ઝાડ ઊગેછે. તે ઊંચાઈમાં ઘણુ કરીને ૧૦૦ ફુટ અથવા આપણી કોલાબાની દીવા દાંડીના જેટલું ઊંચું હોએછે. તે ઝાડની ખુબી એછે કે તેના પાતરાં ઘણાજ મોટાં થાએછે. એ ઝાડનું એક પાંતરૂં ૧૬ થી ૨૦ માણસ સુધીને એક છતરીની મીસાળે ઢાંકી શકે. સીલાનમાં એક ઠેકાંણે "તાલીટ" ના ઝાડનું એક પાતરૂ તરણ ફુટ પોહોલું અને ૩૦ ફુટ લાંબુછે. તાંહાંનાં રેહેવાસીઓ એ પાંતરાંઓને પોતાના ઘેરના છાપરાની ઊપર નલીઆંની જગોએ વાપરેછે, અને તે ઘણી મુદત શુધી ટકી શકેછે.

સીલાન મધે એક જાતના ઝાડ ઊગેછે તેમાંથી રોટલીના જેવો પદારથ નીકળેછે અને તે આઠ મહીના લગી વપરાઈ શકાએછે. નારવેના કેટલાએક બાગોમાં લીલ સીવાએ ઝાડ પાનની પેદાસ થતી નથી. પણ તે લીલમાંથી તાંહાંના લોકો રોટલી બનાવેછે. અમેરીકા મધે કેટલાંએક ઝાડો ઊગેછે તેમાંથી દુધ નીકળેછે. તાંહાંના રેહેવાસીઓ સવારના પોહોરમાં તરાં બડી લઈને એ ઝાડો આગલ દોડેછે અને તેના મુલીઆમાં કાપ મુકઆથી દુધ કાહાડેછે. તે દુધ તેઓના બચાંને પીવાને ઘણુ ઊપીઓગી થઈ પડેછે. આફરીકા મધે એક જગોએ એક એવું ઝાડછે કે તેમાથી માંખણ નીકલેછે. એક ઈંગરેજી મુસાફર કેહેછે કે એ માખણ ગાએના માખણ કરતાં ખાવામાં વધારે લેજતદાર હોએછે. અમેરીકા મધે ચીલી દેશમાં મીંઠાના ઝાડો પાકેછે. આ ચમતકારી ઝાડોમાંથી તાંહાંના લોકો

ને જોઈએ તેટલું મીઠું (નીમક) મળેછે. ખરેખર આ વા ચમતકારી અને મોટાં આડો જે સાહેબે પેદા કીધાં છે તેની શકતી અતીઅ તછે અને તેની મોટાઈ તથા દા નાઈ અપારછે.

સુવાવડી ઓરતે ધેઆનમાં રાખવા જોગ થોડીએક બાબતો.

(એક ડાકટરની ભલામણ.)

૧. સુવાવડી ઓરતે બચાંને જનમ આપેઆ પછી દોહોડ ઈઆ બે દીવસ શુધી બીછાને પડી રેહેવું જોઈએ. કોઈબી કારણસર ઊઠીને હીલ ચાલ કરવી જોઈએ નહીં. જરાબી ઊઠીને હીલ ચાલ કીધાથી લો હી પીડુમાં ઊતરેછે તથા દસતાન છુટી પડેછે. એક બી ન માહીતગાર દાઈએ એક ઓરતને છુટા પછી તરત ઊભી કીધી તેથી તે તરત મરણ પામી.

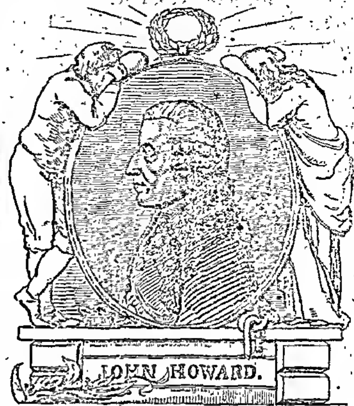
૨. સુવાવડી ઓરતે બાલકને જનમ આપેઆ પછી ચાર અથવા ૬ કલાક રહીને તે બાલકને ધવડા વવું જોઈએ. તેથી તે બાલકને ફાએદો થાએછે અને ઓરતના થાન સુજીને તેમાં દરદ થતું નથી.

૩. સુવાવડી ઓરતના થાન દુખે તથા સુજે તો ગરમ પાણીનો શેક કરવો અથવા સુમરેટું મીઠું તેલ ચોપડવું

૪. સુવાવડી ઓરતે પાંચ અથવા છ દીવસ શુધી કાંજી, દુધ અથવા ચાહા તથા ટોસટ કીધેલાં પાં ઊ અથવા બીસકીટ શીવાએ બીજી કોઈપણ ચીજ ખાવામાં વાપરવી નહીં.

૫. બચાંને જનમ આપેઆ પછી સુવાવડી ઓરત જો પાણી માંગેતો તે આપવાને કોઈબી અડચ ણ જેવું તથા અવગુણ ભરેલું નથી. સુવેલું છોકરૂં આ વે તારેબી પાણી ઈઆ દુધ આપીઆંથી નુકશાન થ તું નથી. પણ ઓર જીવને આરામ થાએછે.

જાન હાવઅરડ નામનો એક પરદુખભંજન ઈંગરેજ.

જેઓ પારકું દુખ પોતાની ઊપર લઈને બીજા ઓને દુખમાંથી છુટા કરેછે તેઓ "પરદુખ ભંજન" એ ટલે બીજાઓના દુખો ભાંજનાર એવે નામે ઓલખા એછે. પોતાના ભાઈબંધ મનુશ જાતીનું દુખ પોતાનું કરી લેવું અને તેઓને દુખમાંથી છોડવવા એ કાંમ કાં ઈ જેવા તેવા અને હલકા પુરૂશનું નથી. એ કામ મો ટા, માહાતમા, પરોપકારી અને પરાકરમી પુરૂશોનું છે. જેઓ એવું સમજેછે કે સઘળા આદમજાત એક પીતાં થી ઊતપન થએલાછે અને તેઓ સઘળાની ઊપર પો તાના ખરા ભાઈ જેવો પેઆર, અને ખરી બેહેન જેવું હેત રાખવું એ દરએક માણસની મોટી ફરજછે; જે ઓ આ પરમાણે સમજેછે તેઓ પોતાના ભાઈબં ધ મનુશ જાતીનું દુખ પોતાને હઈએ ધરેછે અને તે દુ ખનું નીવારણ કરવાને પોતાનું તન મન અને ધન ખરચેછે અને પોતાનું સુખ તેઆગ કરેછે. એવા પુરૂ શોને આપણે જેટલું માન આપીએ તેટલું થોડુંછે. જે ઓ પોતાની દોલત ઊપર, પોતાની વીદીઆ ઊપર, પોતાની પદવી ઊપર, પોતાની જાહો જલાલી ઊપર ગરૂર રહીને પોતાના ભાઈબંધ મનુશ જાતના દુખો તરફ ગુ લ ધેઆન પોહોચાડતા નથી તેઓને જાન હાવઅરડ જેવા પરદુખ ભંજન પુરૂશોથી શરમાવું જોઈએછે. ડ

જાન હાવઅરડ ૧૭૨૭ ના વરસમાં જનમેઓ હતો. તેના બાપના મરણ પછી ૨૪ વરસની ઊમરે તેને ૭૦૦૦૦ રૂપીઆનો વારસો મલેઓ હતો. તાર પછી પાંચમે વરસે એટલે ૧૭૫૬ માં લીસબોન શેહર તરફ મુસાફરી કરતાં ફરેંચના ચાંચીઆઓએ તેના વાં હાણને લુટીઊં હતું તેમાં તે કેદ પકડાએઓ હતો. કેદ ખાનામાં ૬ દીવસ શુધી તેણે જે દુખ ખમીઊં હતું અ ને બીજાઓ ઊપર જે અતીશે દુખ પડતાં દીઠું હતું તેથી તેના મન ઊપર ઘણી અસર થઈ. બંધીખાના માંથી છુટેઆ પછી ઈઊરોપના સઘળા બંધીખાના જે તે વેળાએ માઠી હાલતમાં હતાં તે સુધારવા પછવાડે અને તે સુધારવાના ઊપાએ શોધવા પછવાડે તેનું મ ન લાગીઊં. બંધીખાનાની માઠી હાલત વીશે જાતી અનુભવ મેળવવાને વાસતે ઈંગલંડના તથા ઈસકાટલંડ ના તથા ઈઊરોપના જુદા જુદા ભાગોમાં તેણે મુશાફરી કીધી. તે ઊપરથી તેણે પુસતકો છાપી પરગટ કીધાં. તેની મેહેનતનું ફળ થોડી મુદતમાં માલુમ પડીઊં. ઈંગલંડ ની પારલેમેંટે એ વીશે ઘણુજ ધેઆન પોહોચાડીઊ અને ઈંગલંડના અને આખા બરીટંનના બંધીખાના ની હાલત શુધારવાની ગોઠવણ કીધી. તેમજ મી૦ હા વઅરડે ઈઊરોપના જુદા જુદા રાજના સતાવાળાઓનું ધેઆન તે ઊપર દોડાવીને તેઓના બંધીખાનાઓ સુધરાવેઆં.

બંધીખાનાંની હાલત સુધારેઆ પછી "લાજરે ટો" નામના બીમાર ખાનાની હાલત સુધારવા પછવા ડે તેણે પોતીકું ધેઆન લગાડીઊં. એ બીમાર ખા નાની હાલત સુધારતાં મી૦ હાવઅરડને પોતાનો જીવ ઘણી વેળા જોખમમાં નાખવો પડેઓ હતો. તે રૂશી આ ગયે ટેક કરીમીઆ શુધી ગયો હતો અને તાંહાં એક જાતનો ઊડતો રોગ તેને લાગેઆથી ૧૭૯૦ ના જાનેવારી મહીનામે ૬૨ વરસની ઊમરે મરણ પામેઓ.

હાવઅરડે મનુશજાતનાં દુખ ટાલવાને વાસતે ૪૦ વરસ લગી મેહેનત કીધી હતી. તેણે ઈઊરોપખં ડ મધે ૭ વખત જુદી જુદી મુસાફરી કીધી હતી. એ મુસાફરી તેણે દસ વરસ લગી ચાલુ રાખી હતી અને તેટલી મુદતમાં હીશાબ કાહાડતા તેને માલુમ પડીઊં કે ૪૨૦૦૦ કરતાં વધારે માઈલની મુસાફરી મનુશજા તના દુખ નીવારણ કરવા વાસતે તેણે કીધી હતી. ૧૭૭૩ ના વરસમાં તેને ઈંગલંડ મધે નાજરનો ઓ ધો મળેઓ હતો. તે ૨૪ વરસનો હતો તારે આજારી પડેઓ હતો અને એક કુલવંત સ્ત્રી જેની ઊમર બા વન વરસની હતી તેણે તેની ચાકરી ઘણી સારી રીતે કીધી હતી. એ કારણને માટે તે ૨૫ વરસની ઊમરે ૫૨ વરસની સ્ત્રી સાથે પરણેઓ હતો. તે સ્ત્રીના મર ણ પછી બીજી જુવાન સ્ત્રી સાથે તેને લગન કીધાં હ તાં. તે ખાવા પીવામાં ઘણો પહરેજગાર હતો. તે પો તાનો ખરચ કર કસરથી ચલાવતો હતો અને પોતાની આવકનો મોટો ભાગ ગરીબ લોકોને મદદ કરવાને વા પરતો હતો.

નેક વાંચનારી બાઈઓ, તમેબી પરોપકારી ત થા પરદુખ ભંજન થવાની તથા મનુશ જાતના દુખની દાજ તમારે હઈએ ધરવાની તજવીજ કરો.

ઈઊનાન દેશની નામીચી કસરત શાળા.

પુરાતમ વખતમાં ઈઊનાન અથવાં ગરીસ દેશ મધે ઠેકાણે ઠેકાણે નામીચી અને જાહેર કસરત શાળા ઓ હતી. તે કસરત શાળા મધે તરેહ તરેહની જાહેર કસરત કરવામાં આવતી હતી. ફકત લડાઈખોર શીપાહી ઓ, કુસતી રમનારાઓ અને નાચનારાઓ શરીર ની જુદી જુદી કસરત કરતાં હતાં એટલુંજ નહીં પણ મોટા મોટા ફીલસુફો, કવીઓ અને ભાશાણ કરનારાઓ પોતાંના હરીફો સાથે પોતાની માહેતગારી સરખાવવા ને એકઠા થતા હતા. જે દીવાન ખાનામાં કસરત થતી હતી તે ઘણુજ મોટું હતું અને તેમાં હજારો તમા સગીરોની મોટી ઠઠ મલતી હતી. તે નામીચાં તાલીમ ખાનાની મુખીઆ કસરત દોડવાંની, કુદવાની, કુસતી રમવાની, ડોંસાબાજી કરવાની, ગોફણો ફેંકવાની, તથા ઘોડા ઊપર સવારી કરવાની હતી. ઘોડા કુદાવતી વ ખતે એક ઘોડા ઊપર તેઓ ઊભા રેહતા હતા અને બીજા ઘોડાની લગામ પોતાના હાથમાં પકડી બંધે ઘો ડાઓને જોરથી દોડાવતા હતા. દોડાવતી વખતે એક ઘોડા ઊપરથી બીજા ઘોડા ઊપર કુદી જતાં હતાં. જે ઓ સહુથી આગળ નીકળતાં હતા તેઓને ઈનામ મળ તું હતું. લડાઈનો સઘલો સામાન તથા પોશાક પેહેરી તેઓ પગેબી દોડતાં હતા અને જેઓ આગલ નીકળ

તા હતાં તેઓને ઈનામે મળતાં હતાં. ઊંચી ઊંચી જગાઓ ઊપરથી કુદવાની, તથા એક ઊંચી જગા ઊપરથી કુદી જવાની તેઓને કસરત આપવામાં આવતી હતી. એ કસરત આપવાની મુખીઅ મતલબ એ હતી કે લડાઈમાં મોટી ચર અથવા ખાઈ કુદાવવી પડેતો તેમ કરવાને શીપાહીઓ પાછા હટે નહીં. કુસતી રમનારાઓ પોતાના બદનની ઊપર તેલ ચોપડીને કુસતી રમતા હતા કે પોતાનું બદન બીજાના હાથમાં આવી શકે નહીં. તેઓ પોતાના હરીફોને જમીન ઊપર પાડી નાખવાને ઘણીજ મેહેનત કરતા હતા. તેઓ જારે ઠોસાબાજી રમતા હતા તારે તેઓની મુઠી એવીતો ભએ ભરેલી એક બીજા ઊપર પડતી હતી કે તેથી તેઓના જીવનો વારે ઘડીએ અંત આવતો હતો. કુસતી ખેલવામાં તથા ઠોસાબાજી રમવામાં ખેલાડીઓ પોતાના બદન તદન ખોલાં અને ઊઘાડા મુકતાં હતાં. આ શઘલી જાહેર કસરત શાળા તથા તાલીમ ખાનાઓ અસલના ઈઊનાની લોકોની કીરતીની સાથે નાબુદ થઓછે. અને ઈઊનાની લોકો હાલ આળસુ, કઊવત વગરના, મોજીલા અને તાબેદાર થઈ પડેઆછે.

વીશુવીઅસ નામનો બલતો પાહાડ.

(તેનું હાલમાં ફાટવું.)

ઈઊરોપ મધે ઈટાલી નામનો નામીચો મુલક જેમાં થોડા મહીના ઊપર એક મોટી લડાઈ ઊભી થઈ હતી તે મુલકમાં નેપલસ નામના શેહરની પાસે "વીશુવીઅસ" નામનો એક બલતો પાહાડછે. તે પાહાડ ગયા જુન મહીનાથી ફાટવા માંડેઓછે અને તેમાંથી "લાવા" નામનો ગરમ ઊકલતો પદારથ નીકળેઆ કરેછે એવા સમાચાર હાલ ઈઊરોપથી મલેઆછે. એ પાહાડ નેપલસ શેહેરની પાસે દસ માઈલને તફાવતે દખણ પુરવ દશાએ આવેલોછે. તે પાહાડ સમુદરથી ૪૦૦૦ ફુટ ઊંચોછે અને નીચેથી તેનો ઘેરાવો ૨૫ માઈલનોછે. એ પાહાડ ઈસવી સન ૭૯ ના સાલમાં ફાટેઓ હતો અને હરકુલેનીઅમ તથા પામપીઆઈ નામના મોટા શેહેરો જમીનમાં ગરક થઈ ગઆં હતાં તેની અગાઊ કહાં વરસમાં ફાટેઓ હતો તે હજીર સુધી આપણને

માલુમ પડીઊં નથી. ઈસવી સન ૭૯ થીતે આજ દીન શુધીમાં એટલે નજદીક ૧૮૦૦ વરસની મુદતમાં એ પાહાડ ૫૦ વખત ફાટવામાં આવેઓછે. તે મધે સહુથી ભઅંકાર રીતે ૪૭૨ માં, ૧૬૬૩ માં, ૧૭૬૭ માં, ૧૭૭૯ માં, ૧૭૯૪ માં, ૧૮૧૯ માં, ૧૮૩૪ માં અને ૧૮૩૯ માં ફાટવામાં આવેઓ હતો. ૧૭૬૭ માં તે કેવી રીતે ફાટેઓ હતો તેનો હેવાલ એક ઈંગરેજી પુસતકમાં આપવામાં આવેઓછે તેનો ફકત સાર હમો ટુંકામાં આપીએછે.

ઈસવી સન ૧૭૬૭ ના મારચ મહીનામાં તે પાહાડ એકાએક ફાટેઓ. તેમાંથી ગરમ અને આતસ જેવા પથરો થોડા થોડાં દીવસ રહીને નીકળવા માંડેઆ. એક દીવસમાં તે પથરો બે તરણ વખત મોટા જોરથી નીકળે. પાંચ સાત દીવસનો વચમાં ગાળો નાખીને ફરીથી નીકળે. એપરેલ મહીનામાં વધારે થવા માડીઊં. રાતના પાહાડને મથાલે મોટી રોશની જેવું દરરોજ એ મહીનાથી દીસવા માંડીઊં. અંદરથી જે પદારથ દરરોજ નીકલવા માંડેઓ તેથી તે પાહાડની ઊંચાઈ દરરોજ વધતી ગઈ. તેમાંથી આતસ જેવા લાલ પથરો એટલા ઊંચાં ઊડતા હતા કે તેમને જમીન ઊપર પડવાને દસ સેકંડ કરતાં વધારે વખત લાગતો હતો. આવો બનાવ ઠેક અકટોબર શુધી ચાલુ રહેઓ. તાર પછી તેનું જોર ભારે વધીઊં. તેમાંથી ઊકલતો પરવાહી પદારથ મોટા જોરથી નીકલવા માંડેઓ. તે પાણી જેવો ગરમ પદારથ કેટલાએક ફુટ શુધી ઊંચે ઊડતો હતો. તે વેળાએ કેટલીએક વખતે ધરતી કંપના મોટા આંચકા માલુમ પડેઆ હતા. આસપાસના રેહેવાસીઓનાં ગભરાટમાં અતીશે વધારો થઈ પડેઓ હતો. પાહાડમાંથી કોઈ કોઈ વખતે જે મોટો ધડાકો થતો હતો તેની આગળ તોપનો અવાજ તો કુચ ગણતરીમાં નહી. તે ધડાકો રાતની વખતે એટલોતો જોરથી થતો હતો કે નેપલસ શેહેર જે દસ માઈલ દુર હતું તે શેહેર મધેના સઘલા ઘેરોના બારણા પોતાની મેલે ઊઘડી જતાં હતાં. તે બારણાને ફરીથી મજબુત રીતે બંધ કરવામાં આવતાં હતાં અને ફરીથી જેવો મોટો અવાજ નીકલેઓ કે મજબુત આંચકાની સાથે ઊઘડી જતાં હતાં. એ આવાજની અસરથી સેંકડો બચાંઓના અને બીકકણ લોકોના પરાણ એકદમ નીકલી જતા હતા. એવા મોટા ધડાકા અને અવાજ એ પાહાડમાંથી નીકલવા માંડેઆ. તેમાંથી ગંધકનો એટલો બાફ નીકલતો હતો કે નેપલસના લોકો તે સેહેન કરી શકતા નહીં હતા. એક વેળાએ નેપલસ મધે રાતનાં એવોતો ગભરાટ થઈ ગઓ કે તેનુ વરણ કરવું મુશકેલછે. કેટલાએક લોકો જીવલેઈને નાહાસવા માડીઊં. કેટલાએક લોકો દેવલમાં જઈને મોટે અવાજે ઈશવરની પરારથના કરવા લાગા. બે ચાર દીવસ જરા નરમ પડેઓ. વળી મોટા ધડાકા નીકળવા માંડેઆ. એવા કે તાંહાંના બુઢા લોકોએ પોતાના જનમમાં કદી સાંભલેઆ નહી હતા. આતસની ચીનગારીઓ ઊડીને નેપલસના મોહોલા તથા ઘેરો ઊપર પડવા લાગી. કોઈબી માણસ ખુલા રસતામાં ચાલી શકે નહી. ઘેરોના છાપરાં ચીનગારીઓથી ભરાઈ ગઆં. કેટલાએક ઘેરો તેથી સલગી ઊઠેઆં. નેપલસથી ૬૦ માઈલની વેગલાઈ ઊપરનાં સમુદરમાં વાહાણો ઊપર આતસની ચીનગારીઓ પડવા લાગી. "લાવા" નામનો ઊકલતો રસ પાહાડની આસપાસ તરણ માઈલ શુધી પથરાઈ ગઓ. એવો કે એ ઊકલતા રસની એક મોટી નદી બની રહી. કોઈ કોઈ જગો ઊપર ૬૦ થી ૭૦ ફુટ ઊંડી જગો આ રસથી ભરાઈ ગઈ. આખેર નેપલસના રાજ કુટંબને તથા બીજા રેહેવાસીઓને તે શેહેર મુકીને નાસવું પડીઊં.

પંદરમી સદીમાં ઈઊરોપ મધે ભુત પલીત તથા જાદુ તોણાનો વેહેમ.

ઈઊરોપના કેટલાએક દેશો જે હાલ આખી દુનીઆમાં ઘણાજ સુધરેલા અને ખોટા વેહેમોથી તદન મોકલા થએલા ગણાએછે તેઓ પંદમી સદીમાં ભુત પલીત તથા જાદુ તોણાના વેહેમમાં ગરક થઈ ગએલાં હતાં. તેઓ ભુત પલીત, દાકેણ, ચુડેલ, રાખસ તથા પરીને માનતા હતા અને જાદુ, તોણા તથા મંતર જંતરની સઘળી વાતો કબુલ રાખતા હતા. પણ ગનાન તથા બુધીનો સુરજ જારે તેઓના મન ઊપર પરકાશવા માંડેઓ કે તરત એ સઘળા ખોટા વેહેમો તેઓના મગજમાંથી નાહાસી જઈને બીજા વેહમીઓના મનમાં ભરાઈ બેઠા તે હજુર શુધી નીકળેઆ નથી.

ગનાન અને બુધીના પરકાશ આગળ વેહેમ રૂપી અંધારૂં જે તેઓની આસપાસ લાંબી મુદતથી પંથરાઈ ગીઊં હતું. તે ઘણીવાર ઊભી શકીઊં નહીં. ઈંગલંડ, ફરાંસ તથા જરમની જેવા મુલકોબી સતરમી સદી શુધી સઘળી જાતના વેહેમમાં ગરક થએલાં હતાં. તેઓ બીજા કેટલાંએક વેહેમોની સાથે આ એક વેહેમ કબુલ રાખતા હતા કે કેટલીએક જીવતી ઓરતો ડાકેણ થઈને પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરતી હતી. તેઓ સમજતા હતા કે કેટલીએક જીવતી ઓરતો ડાકેણ થઈ લોકોના જીવ લેતી હતી; પોતાના મંતરના જોરથી એકના ઘરમાંથી સઘળી દોલત ઘસડીને બીજાના ઘેરમાં ભરતી હતી. કોઈ ઘેરમાં એકાએક મરતીઊ થીઊં, કોઈનું વાહાણ ખરાબા ઊપર ચહડીઊં, એક મોટું તુફાન થઈ આવીઊંતો તે સઘળાનું કારણ જીવતી ઓરતો જેઓ ડાકેણનો ધંધો કરતી હતી તેઓની ઊપર લાગુ પાડવામાં આવતું હતું. હાલના જમાનામાં કોઈ એટલુંજ બોલે કે ફલાણી ઓરતે જાદુ તોણ કરીને ફલાણાને મારી નાખેઓ, અને ફલાણી ઓરતે પોતાની ડાકેણ શકતી ચલાવીને મોટું તુફાન બોલાવીઊં અને આખા શેહેરની ખરાબી કીધીતો તેવું બોલનાર શખસની હશી થઆ વગર રેહેજ નહીં અને સરવે લોકો તેને દીવાનો કહીને બોલાવે.

ઈસવી સન ૧૪૮૪ માં ઈનોસંટ નામના મોટા પોપે એવો હુકમ કીધો કે જે ઓરતો જાદુનો ધંધો કરતી હોએ અથવા ડાકેણ થઈને લોકોને દુખ દેતી હોએતો તે સઘળી ઓરતોનો એકદમ નાસ કરી નાખવો. તેવોજ હુકમ ઈસવી સન ૧૪૯૪ માં આલેકજાનડર નામના પોપે, ઈસવી સન ૧૫૨૧ માં લીઓ નામના પોપે અને ૧૫૨૨ માં એડરીઅન નામના પોપે કીધો હતો. એ હુકમની ખુબીથી હજારો ઓરતોના જીવની ખરાબી થઈ હતી. હર કોઈ માણસ હરએક ઓરત ઊપર ડાકેણનું તોહમત મુકીને તેને જીવથી મરાવી શકતો હતો. નીઆએધીસોને થોડી સાબેતી મલી કે ફલાણી ઓરતના ઘેરમાં ડાકેણની મુરતીછે અને ફલાણી ઓરત જાદુ તોણ જાણેછે કે તરત તે ઓરતને જીવથી મારી નાખવાની શીખશા થતીહતી. જે ઓરતોની ઊપર ડાકેણ તથા જાદુ તોણાનું તોહમત મુકવામાં આવતું હતું તે ઓરતો જો કબુલ નહી કરે અથવા તેઓના ઘેરમાંથી તેવી કાંઈ નીશાન નહીં મલી આવેતો તેઓના માથાના સઘળા બાલ બોડાવી નાખવામાં આવતા હતા અને તેઓના માથા ઊપર કાંઈપણ ડાગ અથવા નવાઈ જેવી ચીજ માલુમ પડી કે તેની ઊપર તકસીર સાબેત થઈ ચુકતી હતી. તેમ કરતાં જો માથા ઊપર કાંઈજ માલુમ પડતું નહીં હતું તો તેઓને ઘાતકી માર મારવામાં આવતો હતો. એવી મતલબથી કે તેઓ જાદુ તોણાનો તથા ડાકેણનો ધંધો કરેછે એવું પોતાને મોહડે કબુલ કરે. ઘણાજ ઘાતકી મારથી તેઓ બીચારી કબુલ કરતી હતી અને તેઓનો પરાણ ઘાતકી રીતે લેવામાં આવતો હતો.

ઈસવી સન ૧૪૮૫ માં પોપ ઈનોસંટના હુકમથી ૪૦ ઓરતને ડાકેણના અનીઆએને મારે જીવથી બાલી નાખવામાં આવી હતી. એ ચાલીસ ઓરતના માથાના બાલ પરથમ બોડવામાં આવેઆ હતા. એજ વરસમાં ઈટાલી મધે "પીએમાંટ" નામના પરગણામાં ૧૦૦ ઓરતોને જીવથી બાલી નાખવામાં આવી હતી. અને દરરોજ હરકોઈ ઓરત ઊપર જાદુ તોણાની અથવા ડાકેણની તકસીર મુકવામાં આવતી હતી. ઈસવી સન ૧૪૮૮ માં એક મોટું તુફાન થીઊ હતું અને તેથી "કાનસટનસ" નામના શેહેરની આસપાસના ખેતરોનો અનાજ નાસ પામેઓ હતો. તાંહાંના લોકોએ બે ઓરતની ઊપર તોહોમત મુકીઊં કે તેઓએ પોતાની જાદુ શકતીથી તુફાનને બોલાવીઊં હતું. તે ઓરતોએ કબુલ કીધું કે તેઓની જાદુ શકતીથી તુફાન થીઊં તેથી તેઓને તરત બાલી નાખવામાં આવી.

ઈસવી સન ૧૫૨૪ માં કોનો નામના પરગણામાં એક વરસની મુદતમાં ૧૦૦૦ ઓરતોને જાદુ તોણના અનીઆએને વાસ્તે જીવતી બાલી નાખવામાં આવી હતી. અને એ પરમાણે ઘણાએક વરસ લગી સેકડો ઓરતોના જાનની ખુવારી થઈ હતી. જે માફક ઈટાલીના જુદા જુદા પરગણાઓમાં હજારો ઓરતોને જીવથી બાલી નાખવામાં આવતી હતી તેમ ઈસપેન ફરાંસ તથા જરમનીમાંબી થતું હતું. જરમની મધે તરણ મહીનાની મુદતમાં ૫૦૦ ઓરતોને એ કારણ મારે જીવથી બાલી નાખી હતી અને ફરાંસ મધેતો હજારો ઓરતોને. જરમની મધે કેટલાંએક વરસ રહીને અડસટો કાહાડેઓ તારે માલુમ પડીઊં કે ખોટા વેહેમને લીધે તેઓએ ૧૦૦૦૦૦ કરતાં વ

ધારે મનુશ પરાણીઓનો જીવ લીધો હતો. ઈસકાટ લંડમાં ૪૦૦૦ ઓરતોનો નાસ કરવામાં આવેઓ હતો. ઈંગલંડમાં આ બાબત ઊપર મોટા મોટા રાજદુઆરીઓનું ધેઆન થોડી મુદત શુધી રોકાએલું રહેલું હતું. આઠમાં હેનરી બાદશાહાના વખતમાં ડાકણ તથા જાદુગરોને વાસતે બે કાએદા કાહાડવામાં આવેઆ હતા. એ કાએદા ઠેઠ ૧૭૫૧ ના વરસ શુધી કાએમ રહેલા હતા. એ કાએદાના જોરથી હજારો નીરપકારી લોકોના પરાણ ગયા હતા.

આ ઊપરથી શું માલુમ પડેછે ? ઈઊરોપના મોટા મોટા રાજાઓ, મોટા મોટા ઊમરાવો અને રાજદુવારીઓ જાદુ તોણા તથા ભુત પલીતના વેહેમમાં સતરમી સદી શુધી ગરક થઈ ગએલા હતા. હમોએ ઊપર જણાવીઊં તેમ તેઓના મન ઊપર ભારે ગનાન અને બુધીનો પરકાશ થવા માંડેઓ કે તરત સઘળા વેહેમો નાસ પામેઆ. તેમજ વાંચનારી બાઈઓ તમારામાની કેટલીએક ઓરતોમાં ભુત પલીત તથા જાદુ તોણાનો વેહેમ જો હજુર શુધી રહેલો હશેતો તે ગનાન બુધીની રોશની તમારા મન ઊપર પરકાશેઆથી. પોતાની મેલે નીકળી જશે. વાસતે તમે તમારા મનને અંધારામાંથી કાહાડો અને તેના ઊપર ગનાનની રોશની પડવા દેઓ. તમે દરરોજ ચોપાનીઆં અને સારા સારા પુસતકો વાંચો. વાંચીને તે સમજો અને તે ઊપર વીચાર કરો એટલે અગનાન અને વેહેમ રૂપી અંધારૂ જે તમારા મગજ ઊપર ફરી વળીઊં હશે તે એકદમ દુર થશે.

પરચુરણ બાબતો.

લેડી મારગન—આ એક નામીચી સ્રી હતી. તે ગઆ મેમે મહીનામાં મરણ પામીછે. તે ૧૭૮૩ ના વરસમા જનમી હતી. તેનો બાપ ગાએનનો ધંધો કરતો હતો. તે સીએ તરણ, ચાર નામીચા પુસતકો બનાવીને પરગટ કીધાં છે. તે પુસતકોથી લોકોમાં તેનુ નામ ઘણુ જાણીતું થીઉંછે, ઈંગલંડ મધે લારડ ગરેનું પરધાન પણુ માલતું હતું તારે તેણીને દર વરસે રૂ ૩૦૦૦ નું પેનશન મલતું હતું. તે શીવાએ તેણીએ પોતાના પુસતકોથી મોટી રકમ એકઠી કીધી હતી. તે ૮૬ વરસની ઉમરે મરણ પામીછે.

લંડનનું પોલીસખાતું—લંડન મધે પોલીસ ખાતાનાં ૧૮ સુપરઈનટેનડંટછે. દરએકને ૨૫૦૦ રૂપીઆથી વધારે વરસાણ મળેછે. ૧૪૩ ઇનસપેકટરોછે તેઓને ૮૦૦ રૂપીઆથી ૨૦૦૦) રૂપીઆ શુધી દર વરસે મળેછે. ૬૨૩ સારજંટછે, તેઓને ૬૩૦ થી ૧૦૦૦ રૂપીઆ શુધી દર વરસે મળેછે, ૫૭૫૫ કાનસટબલછે. તેઓને ૪૯૦ થી ૭૮૦ રૂપીઆ શુધી વરશાણ મળેછે.

ઈંગલંડ મધે આપઘાત કરનારાઓ—ઈંગલંડ મધે આપઘાત કરનારાઓની સંખીઆ દર વરસે ૧૦૦૦ માણસની ગણવામાં આવીછે. ૧૮૫૨ થી ૧૮૫૬ શુધી ચાર વરસની મુદતમાં સઘળી મળીને ૫૪૧૫ આપઘાત ઈંગલંડ મધે થઈ હતી. આપઘાત કરનારાઓની મોટી સંખીઆ ૧૦ થી ૧૫ વરસની ઉમરના જુવાન છોકરાંઓની હતી. આપઘાત કરવાની જુદી જુદી રીતો કામે લગાડવામાં આવેછે. ૧૦ શખસોએ રેલવેમાં કચરાઈ જઈને પોતાનો પ્રાણ ખોએઓ હતો. ૫૬૧ પુરૂશ તથા સ્રીઓએ રશાણી ચીજોથી આપઘાત કીધો હતો. હલકી જાતના લોકો ઘણુ કરીને ગળામાં ફાંસો નાખીને આપઘાત કરતા માળુમ પડેઆછે. ઓરતોનો ઘણો ભાગ કુંવા તલાવમાં ડુબીને આપઘાત કરવાનું પસંદ કરેછે; અને મરદો ફાંસો ઘાળીને અથવા ગરાં કાપીને મરણ પામેછે. આપઘાત કરવામાં સઘળા જેહેરો કરતાં એરસો અફીણનો ઉપીઓગ વધારે કરેછે. અરે ! જેઓ આપઘાત કરેછે તેઓ ઇશવરના કેટલા ગુનેહેગાર થાએછે. આપઘાત કરવા જેવું બીજુ એકે મોટું પાપ નથી.

એક ઘણોંજ અચરતી ભરેલો બનાવ—હીંદુસથાનના બલવાની વખતે એક ઘણોજ અચરતી ભરેલો બનાવ બનેઓછે. ૧૮૫૮ ના ફેબરવારી મહીનાની ૧૯ મી તારીખે આઉદની દખણ દીશાએ બલવાખોરો સાથે જેનરલ ફ્રાંકસનું લશકર લડતું હતું તેવામાં કેટલાએક બલવાખોરો પકડાએઆ હતા. તે મધેનો એક બલવાખોર જે બંગાલ ખાતાંની રીજમીટનો સીપાઈ હતો તેની તપાસ કરવામાં આવી. તેને કેટલાએક સવાલો પુછવામાં આવેઆ તેથી તે અતીસ ગભરાઈ જઈને ધુજવા લાગેઓ અને એક કલાકની અંદર તેના માથાના તથા મુછના સઘલા બાલ સપેત થઈ ગએઆ. ફરાંસના એક આગલા રાજાના બાળબી એક રાતની અંદર એકાએક સફેદ થઈ ગએઆ હતા.

મોટી ઊમરે પોહોચેલા માણસો—ઇઉનાઈટેડ ઈસટેટસમાં મોટી ઉમરે પોહોચેલા માણસોની હાલ તપાસ કરવામાં આવીછે તે ઉપરથી માલુમ પડેછે કે એક માણસ ૧૪૦ વરસની ઉમરનુંછે. તે અમેરીકાની અસલી રેહેવાસી ઔરતછે, એક માણસ ૧૨૫ વરસની ઉમરનુંછે. તરણ હબસણ ૧૧૧ વરસનીછે. ગોરી ચામડીના કેટલાએક મરદો તથા કેટલીએક ઓરતો ૧૦૬ થી ૧૧૪ વરસની ઉમરનાછે. ૧૮૫૦ ના વરસમાં ઇઉનાઈટેડ ઈસટેટસમાં ૧૦૦ વરસ કરતાં વધારે ઉમરના સઘળા મલીને ૨૫૫૫ લોકો હતાં. હાલ ૧૦૦ વરસ કરતાં વધારે ઉમરના સઘળા મલીને ૨૦૦૦૦ લોકોછે.

લંડનની વસતી ઈતીઆદી—લંડન શેહેર જે ઈંગલંડ દેશની રાજધાની કેહેવાએછે અને જેમાં આપણી નામદાર રાણી રેહેછે તે શેહેરનો વીસતાર ૧૨૧ ચોરસ માઈલનોછે. ૧૮૦૧ ના વરસમાં લંડનની વસતી ૯ લાખ ૫૮ હજારની ગણાતી હતી. ૧૮૫૧ માં જારે વસતી ગણવામાં આવી તારે ૨૩ લાખ ૬૨ હજારની માલુમ પડી હતી. હાલ સઘળી મલીને એ શેહેરની વસતી ૨૭ લાખ ૨૦ હજાર માણસનીછે તે મધે ૧૨ લાખ ૭૪ હજાર મરદછે અને ૧૪ લાખ ૪૬ હજાર ઓરતોછે.

કેટલાએક ઘોડાની તપાસ—ફરાંસ મધે કેટલાએક ઘોડાની તપાસ કરવામાં આવી કે તેઓ પાણી અને ખોરાક વગર કેટલા દીવસ જીવી શકેછે. એ ઉપરથી માલુમ પડીઉં કે ફકત પાણીજ ઉપર ૨૫ દીવસ સુધી ઘોડો જીવી શકેછે. પાણી અને ખોરાક વગર ૧૭ દાહાડા જીવેછે. એક ઘોડાને તરણ દીવસ સુધી પાણી વગર રાખેઓ અને તે તરણ મીનીટમાં ૧૦૪ રતલ પાણી પીઈ ગઓ. ઘોડાને સારી પેહે ખવારીને દોડાવેઓ હોએતો તરણ કલાકમાં તેનો સઘલો ખોરાક તદન પચી જાએછે. ખોરાક ખવાડીને બાંધી મુકેઓ હોએ તો તરણ કલાકે પચવાની કીરીઆ ભાગ્યેજ શીરૂ થાએછે.

ઈંગલંડમાં ગાંડા લોકોની શંખીઆ—૧૮૫૨ ના વરસમાં ઈંગલંડ મધે ગાંડા ઘેલા લોકોની સંખીઆ સઘલી મલીને ૧૭૪૧૨ ની હતી. ૧૮૫૭ માં તે સંખીઆમાં વધારો થઈને ૨૨૩૧૦ ની હતી. હાલ એવી ગણતરી કાહાડવામાં આવીછે કે દર ૮૩૦ માણસે એક ગાંડુ માણસ ઈંગલંડ મધેછે અને તેમાં દરરોજ વધારો થતો જાએછે.

કેલવણીનો ફેલાવો—પરોફેસર રાજર નામનો વીદવાન કહેછેકે અમેરીકામાં મેન નામના રાજમાં દર તરણ માણસે એક માણસ કેલવાએછે. ડેન મારકમાં દર ૪॥ માણસે એક માણસ કેલવાએલાછે. સુવીડનમાં દર ૬ માણસે એક માણસ, ઈંગલંડમાં દર ૮ માણસે એક માણસ, ફરાંસમાં દર ૧૧ માણસે એક માણસ, રૂશીઆમાં દર ૫૦ માણસે એક માણસ અને પોરટુગાલમાં દર ૮૦ માણસે એક માણસ કેલવાએલું હોએછે.

બાલનો વેપાર—માણસના બાલ યુરોપીઅનોની ટોપી બનાવવાના કામમા આવેછે. ટોપીને લાએકના તઈઆર થાએછે તારે દરએક રતલની કીમત ૧૫ રૂપીઆથી ૪૦ રૂપીઆ સુધી ઉપજેછે. લંડન શેહેર મધે દર વરસે ૧૦૦૦૦ રતલ બાલ જરમનીથી જાએછે.

ચાકરોને વાસતે મદરેસા—ઈંગલંડની ઉતર દીશાએ કેટલીએક તવંગર ઓરતો ચાકરોને વાસતે એક મદરેસા ઉઘાડવાની હાલ તજવીજ કરેછે તેમાં તેઓ જુવાન ચાકરોને બચપણમાં અછી રીતે ચાકરી બજાવવાની કેલવણી આપવા માગેછે.

વસતી તથા લશકર—ફરાંસ, આસટરીઆ તથા સારડીનીઆના રાજો જે થોડા મહીના ઉપર લડાઈમા ગુથાએઆં હતાં તેઓની વસતી તથા લશકરનો અંડસટો આ પરમાણે કાહાડવામાં આવેઓછે. ફરાંસની વસતી ૩ કરોડ ૮૦ લાખની. આસટરીઆની નજદીક તેટલીજ અને સારડીનીઆની ૫૦ લાખની. આસટરીઆનું લશકર ૭ લાખ માણસનું, ફરાંસનું ૬ લાખ માણસનું તથા સારડીનીઆનું એક લાખ માણસનું ગણવામાં આવીઉંછે.

એશીઆ ખંડનો ગરબો.

—o—

બલીહારી રે એશીઆખંડ, જુનો જાણીતો
સુખીઆરી રે વસતી અખંડ, પુરવે માનીતો—ટેક.

એની પુરવે મહાસાગર તે, પાસીફીક મોટો કાહાવે રે
દખણમાં હીંદી મહાસાગર, વાંહાણવટી મન ભાવે—જુનો૦

પશચમ હદમાં આવી ચહડેઓ, આટલાનટીકનો ફાંટો રે
તે ભુમધીઅ સમુદરજ કાહાવે, ઉરલ પરવતનો ઘાટો—જુ૦

વલગા ડોન નદી બે આડી, તુરકી સમુદર જાણ રે
એશીઆ, યુરોપ બેની વચમાં, એ શીમાડો માન—જુનો૦

સુએજ તણી સંઓગી ભુમી, પાસે સમુદર લાલ રે
ખંડ આફરીકા, એશીઆ વચમાં, એ શીમાડો ભાલ—જુનો૦

ઉતરમાં ઉતર મહાસાગર, બરફ ઘણો તાંહાં થાએ રે
ટાઢ ઘણી ને પાણી ઠરતાં, નઉકા કદી નદી જાએ—જુનો૦

ઉતરમાં રૂશીઆનો મોટો, દેશ આવીઓ તાતાર રે
ધરતી બહુ પણ પાક ન સારો, દુધ માસનો હાર—જુનો જાણીતો

તઉર મહાગરમાં મોટી, નદીઓ વેહેતી જાએ રે
ઓબીએનીસીને લીના, તે પર નગર સોહાએ—જુનો જાણીતો

અરકટસ એનીસી ઉપર, ઓબીટો બાલસક રે
બઈકલ સાગર એમાં મોટો, માને લોક સમસ્ત—જુનો૦

વાલગાના મુખ ઉપર આવી, નગરી આસ્ત્રાખાન રે
રૂપે રૂડા, લડવે પુરા, પાસે સરકાશીઆન—જુનો જાણીતો.

તારતરી જે સ્વતંત્ર કાહાવે, વસે મુગલની જાત રે
બલખ, બુખારા, ખીવા નગરી, છે જગમાં વીખીઆત—જુ૦

કાસપીઅન સાગર અતી મોટો, ઓરલ નાહનો કાહાવે રે.
આકીસસ સીહુન નદીઓ વેહેતી, ઓરલ મધે આવે—જુ૦

તારતરી ચીનાઈછે મોટો, તાંહાં ચીનાનું માન રે
યારકંદ નગરીછે મોટી, સામો કોબી રાન—જુનો જાણીતો.

રૂશીઆ, ચીનાઈ, તારતરી વચમાં, આલટાઈ પરવત કાહાવેરે
ઓખાટસકના સમુદર મધે, આમુર વેહેતી આવે—જુનો૦

ચીન દેશ જાણો અતી જુનો, કલાવાન કેહેવાએ રે
પરદેશી તાંહાં ઝાઝ ભરીને, માલ લઈ દઈ જાએ—જુનો૦

ચીન દેશની ઉતર હદ પર, ચણેલ લાંબી ભીત રે
તે પંદર શેંદ્રે માઇલ ભરતમાં, શ્રમ ખરચ્યો અકલીત—જુ૦

રાજનગર ઉતરમાં પીકીન, જગમાંછે વીખીઆત રે
વીસ લાખથી આઠી વસતી, આને મોટી જાત—જુનો જા૦

હોઆંગો ને યંગસટીકાંગ, બે નદીઓ મોટી જાણ રે
પુરવે નાનકીનને દખણમાં, બંદરછે કનતાંન—જુનો જાણીતો.

ચીની વાસણ, મખમલ, રેશંમ, સપેત ખાંડ, કપુર રે
ચાહા, રમકડાં કાગળ, આદી, માલ બને ભરપુર—જુનો જા૦

તીબેટ દેશ, હીમાલા ઉતર, તાંહાં ચીનાનો હાથ રે
એમાં લાસા નગરી મોટી, લામા ગુરૂ વીખીઆત—જુનો૦

હીંદુસથાનની ઉતર બાજુ, પાહાડ હીમાળો ભારી રે
દખણમાં હીંદી મહાસાગર, તાંહાંછે કેપ કુમારી—જુનો જા૦

રાજ નગર કલકતા મોટું, છે ઈંગલીશનું રાજ રે
હીંદુ રઈઅત થઈને બેઠા, ખોઈ જગતમાં લાજ—જુનો જા૦

કલકતાની હેઠે જાણો, તાબા ત્રણછે મોટા રે
તે મુંબઈ, મદરાસ, આગરા, તાંહાં ગવરનર છોટા—જુનો૦

મહાનદી ગંગાને સીંધુ, બ્રહ્મપુત્રાને કૃશણા રે
તાપી, ગોદાવરીને રેવા, લોકની ભાગે તૃશણા—જુનો જાણીતો.

ઉતર, દખણ હીંદુસથાનની, વીંધા ચલછે વચમાં રે
દખણમાં પશચમ પાસપર, સહીઆદરીની રચના—જુનો૦

અફીણ, કપાસ ને રેશંમ, ચોખા, ઝીરું, સુરોખાર રે
ગળી, કસુંબો, મજીઠ સોરંગી, માલ તણો વેપાર—જુનો જા૦

બ્રહ્મ દેશ હીંદુની પુરવે, બુધ પંથીનો કહીએ રે
ઈરાવતી નદીને તીરે, આવા અમરપુરસોહીએ—જુનો જાની૦

સામઅનામી નાહાના દેશો, વસીઆ અગની કોણે રે
કંબોડીઆ નગરીને જોવી, તટમે કાંગ નદીને—જુનો જા૦

દવીપકલપછે નામ મલાઆ, બેટ શીકાપુર ગામ રે
ચીન સમુદરે જાતાં વળતાં, નઉકાનો વીશરામ—જુનો જા૦

બ્રહ્મ દેશમાં સાગ લાકડાં, તીબેટ સાલનું ઉન રે
સેરા મલાકે ખાણ કલઈની, માલતણી નહી નુન—જુનો જા૦

હીંદુસતાનની વાવીએ કોણે, છે અફગાનીસતાન રે
કાબુલ, કંદહાર ગજનીમાં, લોક વસે મસતાન—જુનો જા૦

સીંધ દેશની પશચીમ બાજુ, દેશ બેલોચીસતાન રે
મોટી નગરી કેલાત મધે, રાજ કરેછે ખાંન—જુનો જા૦

દેશ પારસીક ઈરાંન કહીએ, મુગળ કરેછે રાજ રે
રાજનગર તેહેરાંન ઉતરે, દખણમાં શીરાજ—જુનો જાણી જા૦

ઈરાંન કેરી વચમાં જુનું, નગર વસે ઈસપહાંનરે
અસલ પારસી દુખના મારીઆ, વશીઆ હીંદુસતાંન—જુ૦

એસીઆ તુરકી કેરી ઉતર, તુરકી સમુદર નામ રે
કાકાશશ પરવત ઈશાંને, દખણ અરબસતાંન—જુનો જા૦

પશચીમ દીકમાં સમુદર આવીઓ, પુરવ ફરાતને તીગરીશરે
એ બે નદીઓનાં મુખ ઉપર, બંદર મોટું બસરા—જુનો૦

મોટી નગરી કાવે સમરના, આલેપો બગદાદ રે
ઘણા કાળથી લોક વશીતા, લોક વશે આબાદ—જુનો જાણી૦

ઈશાંન તુરકસતાંને રેશમ, અશવ ગળીઆ થાએ રે
મધીએ ચાંમડાં અતર તીઆંહાંથી, સુકા મેવા જાએ—જુ૦

અરબસતાંન એ દીવપકલપછે, અરબ ઘણાં તીઆંહાં રાજરે
કુળનો ધંધો એવો માનો, લુંટી થાવું તાજા—જુનો જાણીતો.

રાતો સમુદર પશચીમ હદપર, નગરો મોટાં તીઆંહે રે
મુસલમાન બહુ હજ કરવાને, મકકે દોડયા જાએ—જુનો૦

નગરો શાના મુખ્યા મદીના, બાબેલ માંદલ નેહેર રે
પુરવ ઈશાંની અખાત કાંઠે, મસકત નાંમે શેહેર—જુનો જા૦

અરબી ઘોડા રૂપે રૂડા, શીલા બહુ વખાણાએ રે
ધુંદ ખજુર ને દાડેમ સુખાઈ, મેવા બહુ વીધ થાએ—જુનો૦

બેટ હવે પશચીમના કહીએ, સઈપરસ રોડસ નાંમ રે
ઉતરમાંછે નોવા જેમબલા, તીહાં નાનેરાં ગાંમ—જુનો જા૦

પુરવ દીશાએ કામસચાટકા, દીવપકલપતે જાણ રે
બેરીંગ નેહેરને આલશીન બેટો, શુરવકેપ મન આણ—જુ૦

સમુદર પીળો ચીન ઈશાંને, દીવપકલપછે કોરીઆ રે
સાઘેલીએન ટાપુછે જુદો, જુવો જપાની દરીઆ—જુવો૦

કયુસુ નીફોન જસસો આદી, જાણો બેટ જેપાન રે
રાજનગર જેડેહો સુંદર તીઆંહાં, ધાતુની બહુ ખાંણ—જુ૦

ફારમોસા લીઉકુના ટાપુ, ચીના પાસે આજ રે
હેનાન વગરે મકાઉમાં, પોરટુગીસનું રાજ—જુનો જાણીતો.

હાંગકાંગ ટાપુ નાનકડો, છે ઈંગલીશને હાથરે
હાલ સમેમાં જઈને વશીઓ, વેપારીનો સાથ—જુનો જાણીતો.

ગરમ મસાલાનાં બેટોમાં, સીલીબીસ જાંણો મોટોરે
સપેનીઆરડના તાબા હેઠે, ફીલીપીન કેરા બેટો—જુનો જા૦

એશીઆનાં ટાપુઓ મધે, બેટ બોરનીઓ ભારીરે
બેટ સુમાતરાને જાવામાં, ડચનીછે સરદારી—જુનો જાણીતો.

આંબાએનાં બાંડા બેટમાં, જાએફલ લવેંગ પાકેરે
એ ફરતા બેટોના ગરબા, કરતાં કરતો થાકે—જુનો જાણીતો.

હીંદ માહાસાગરમાં અખાત, બંગાળાનું કાહાવેરે
આંદામેનને નીકોબાર, વળી બેટ પીનાંગ સોહાવે—જુનો૦

કેપ કુમારી પાસે ટાપુ, માલદીવનાં જાંણોરે
તેથી ઉતર બેટ ઘણેરા, લાકાદીવ પરમાણો—જુનો જાણીતો.

હીંદુસથાનની સમીપ મોટો, સીલોન-નાંમે બેટ રે
કોઈ લંકા કોઈ બોલે સીંહલ, છે ઈંગલીસની હેઠ—જુનો૦

કોલંબો પાંટ ડીગાલ કાંઠી, નગર તરીકોમલી સાર રે
હાથીદાત તજ અબનસ મોતી, કોપરેલનો વેપાર—જુનો૦

એશીઆ ખંડનું વરણન ટુંકું, જે નરનારી ગાસે રે
તેનાં મન મોટાં દેખીને, મેહેતાજી હરખાસે—જુનો જાણીતો.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૩ જું | સપટેમબર ૧૮૫૯ | આંક ૯ મો.

લાએકીવાળી ઓરત.

હેના મોર.

—o—

આ ઊપલી સ્ત્રીએ મનુશ જાતને અને તેમાં અગત કરીને પોતાની બેહેનપણીઓને ઊપીઓગી પડવાને તથા તેઓની સંસારી અને નીતી સંબંધી હાલત સુધારવાને જે મેહેનત તથા તજવીજ કીધીછે તેથી તેણીનાં નામને,મોટી કીરતી અને શોભા મલેઆ વગર રેહેતી નથી. હેના મોર ઈસવી સન ૧૭૪૫ માં જંનમી હતી. એની ચાર બેહેનો હતી તે મધેની વડી બેહેન "બરીસટલ" મધે "ફ્રેંચ ઈસકુલ" નામની નીસાળમાં કેળવણી લેવાને જતી હતી. તે ડાહી અને ચંચલ છોકરી નીશાળમાં જે શીખતી હતી તે પોતાની ચારે બેહેનોને ઘેર આગળ આવીને દર અઠવાડીએ શીખવતી હતી. એ પરમાણે હેના મોર બચપણમાં પોતાની વડી બેહેન પાસેથી ફ્રેંચ ભાશાના મુળ તતવો શીખી હતી. પાછલથી હેનાએ પોતાની જાતી મેહેનત તથા બુધીથી ફ્રેંચ ભાશાનો અભીઆસ સારી પેઠે કીધો. હેનામોરનો અભીઆસ તથા તેણીની ચંચલાઈ તથા બુધી જોઈને કેટલાએક નામીચા વીદવાનો ખુશી થઆ હતા. હેના સોલ વરસની ઊમરની થઈ નહીં એટલામાં સંસાર તથા વેહવાહાર ઊપીઓગી હરએક વાત ચીત કરવાને તથા તે ઊપર કીમતી વીચાર આપવાને શકતીવાન થઈ હતી. તે સતર વરસની ઊમરની થઈ તારથી તે સીતેર વરસ શુધી તેણીએ પોતાનો વખત ઘણાજ ઊપીઓગી તથા દેશહીતકારી કામમાં રોકેઓ. એ સઘળા વખતમાં તેણીએ સંસારી તથા નીતી સંબંધી જુદા જુદા પુસતકો રચીને બાહાર પાડેઆં. એ પુસતકો એવી કાબેલીઅતથી રચેઆં હતાં કે તે સરવે કોઈને પસંદ પડેઆ વગર અને થોડી ઘણી અસર ઊપજાવેઆ· વગર રેહેજ નહીં. તેણીએ ૧૭વરસની ઊમરે "સુખ પછવાડે શોધ" એવા નામનું નાટક રચીને એક પુસતક પેહેલવેહેલું બાહાર પાડીઊં. એ પુસતક સરવે કોઈને પસંદ પડીઊં અને તારથી ઘણાખરા લોકો હેનામોરને ઓલખવા લાગા. તે બાવીસ વરસની ઊમરે પોહોચી તારે એક ગરહશથ કે જેની ઊમર ૪૨ વરસની હતી તેણે હેનાની સાથે લગન કરવાને પોતાની ઈછા જણાવી. તે ગહરસથ જોકે ઊમરે મોટો હતો પણ ઘણોજ વીદવાન તથા તવંગર હતો તેથી હેનાએ તેની ઈછા કબુલ રાખવાને હા પાડી. લગનનો દીવસ ઠેરવવામાં આવેઓ પણ માઠા ભાએગે કેટલાએક મતલબીઆ શખસોએ એ લગનમાં ખલલ પોહોચાડી. હેના મોર તથા પેલો ગહરસથ એક બીજાથી છુટા પડેઆં. એ ગહરસથે પોતાનો કોલ ફેરવેઓ તેથી હેનાને ઘણુંજ દુખ ઊપજીઊં અને તેણીએ ફરીથી કોઈબી ગહરસથની સાથે લગનનો કોલ નહીં આપવાને ઠરાવ કીધો. આ વાતને થોડી મુદત નહીં ગુજરી એવામાં ઊપલો ગહરસથ મરણ પામેઓ અને પોતાના વસીએતનામામાં હેનામોરને દસ હજાર રૂપીઆનો વારસો આપવાને લખી ગએઓ.

આ બનાવ બનેઆ પછી હેનાએ પોતાનો વખત પુસતકો રચવા પછવાડે ગુજારવા માંડેઓ. બરીસટોલથી તે લંડન ખાતે આવી પોહોચી અને તાંહાં કેટલાએક નામીચા વીદવાનો સાથે તેની ઓલખાણ થઈ. થોડી મુદતમાં "પરસીનું નાટક" નામનું પુસતક બાહાર પાડીઊં અને તેથી તેની કીરતીમાં કેટલોએક વધારો થઓ. લંડન મધે પાંચ વરસ ગુજારેઆ પછી તેણીએ

પોતાના શેહેર પાસેના એકાદ ગામડામાં જઈને એકાંત વાસ રેહેવાનો ઠરાવ કીધો. તે ઠરાવ મુજબ બરીસ્ટલ પાસેના એક ગામડામાં જઈને વસી. ૧૭૧૦ નાં વરસમાં "દુનીઆ મધે મોજ શોકમાં ગરક થઈ ગએલા લોકો ધરમને કેટલું માન આપેછે" એ વીશે એક પુસતક રચીને બાહાર પાડીઊં. તે પુસતક લોકોએ ઘણીજ હોશ તથા ઊલટથી વાંચીઊં. તારપછી થોડા મહીનામાં "મોટા લોકોની ચાલ ચલણ સંબંધી વીચારો" એવાં નામનું એક પુસતક બાહાર પાડીઊં. આ બે પુસતકોમાં તેણીએ ધરમ તથા નીતી સંબંધી ઘણાજ કીમતી વીચારો પરગટ કીધા હતા. ૧૭૯૧ માં તેણીએ પોતાની બેહેનોની સાથે "સનડે ઈસકુલ" નામની નીશાલ ગામડામાં ઊઘાડી. એ નીશાલ ઊઘાડવાની મતલબ એકે ગામડીઆના છોકરાઓ બચપણથી અનીતી અને બદફેલી શીખતા હતા તેનો અટકાવ કરવો અને તેઓના મનમાં ઈશવરનો દર અને ધરમ સંબંધી ગનાન ઊતપન કરવું. શરૂઆતમાં ઘણા લોકોએ પોતાના બાળકોને એ નીશાળમાં મોકલવાને આનાકાની કીધી. પણ થોડી મુદતમાં ૧૨૦૦ છોકરાંઓથી વધારે છોકરાંઓ હેનામોર તથા તેની બેહેનોનાં હાથ નીચે કેળવણી પામવા લાગા.

ફરાંસના બળવાથી ઈઊરોપના લોકોના નીતી તથા ધરમ સંબંધી વીચાર ઊપર ઘણીજ માઠી અસર ઊપજવા માંડી હતી. તેનો અટકાવ કરવાને તથા ધરમ અને નીતી તરફ લોકોની રૂચી પેદા થાએ એ મતલબ પાર પાડવાને દરએક જગાના નામીચા અને વીદવાન પુરૂશોએ હેનામોરને અરજ કરીને લખી જણાવીઊં. એ અરજ મુજબ હેનામોરે "વીલેજ પોલીટીકસ" નામનો ગરંથ વાત ચીતના આકારમાં બનાવીને બાહાર પાડેઓ. તે ગરંથ તેના મીતરોને તથા સરવે કોઈને ઘણોજ પસંદ પડેઓ. તેની હજારો નકલો વેચવામાં આવી. સરકારની તરફથી તેમજ બીજા ખાનગી ગહરસથોની તરફથી તેની હજારો નકલો ફરીથી છાપીને લોકો મધે વેહેચવામાં આવી. આ પુસતક લોકોને એટલું બધું પસંદ પડીઊં તેથી હેનામોરને ઘણી ઊલટ છુટી અને તેણીએ દર મહીને નીતી અને ધરમ સંબંધી તરણ ચોપાનીઆ પરગટ કરવા માંડેઆં. આ કામમાં પણ હેનામોર ફતે પામી.

તારપછી થોડા વરસમાં સ્રી કેળવણી વીશે એક કીમતી પુસતક હેનાએ બાહાર પાડીઊં. તેમજ બીજા કેટલાંએક ઊપીઓગી તથા નામીચા પુસતકો બાહાર પાડેઆં. તે મરણ પામી તાંહાં શુધી તેની મન શકતી ઘણીજ કઊવતવાળી રહી. તે ૧૮૩૩ ના વરસમાં સપટમબર મહીનાની ૧૭ મી તારીખે નવ માસની માંદગી ભોગવેઆ પછી મરણ પામી. હેનામોરમાં એક અગતનો ગુણ એ દીઠામાં આવેઓ કે તે ઊમરે જેમ જેમ ઘરડી થતી ગઈ તેમ તેમ તેની ચંચલાઈ, અને પરોપકાર બુધી ઘટવાને બદલે વધી. હેનામોરની પેઠે મનુશ જાતને અને તેમાં અગત કરીને પોતાની બેહનપણીઓને ઊપીઓગી થવાને આપણાં દેશની ઓરતો જલદીથી શકતીવાન થાએ એવું હમો ઈશવર પાસે માંગીએછે.

સીંધ પરાંતનો જાણવા જોગ હેવાલ.

—o—

વાંચનારી બાઈઓ, તમે હીંદુસથાનના નકશા તરફ જોશાતો માલુમ પડશે કે સીંધનો પરાંત ગુજરાત તથા કછની ઊતર આથમણ દશા ઊપર આવેલો છે. પંદર વરસની વાત ઊપર એ પરાંત મુસલમાન અમીરો પાસે હતો તે ઈંગરેજ સરકારે તેઓની સાથે લડાઈ કરીને છહીતી લીધો. એ પરાંત આગળ ઘણુ કરીને ઘણીજ માઠી હાલતમાં હતો પણ ઈંગરેજ સરકારનાં હાથમાં આવેઆ પછી તેની હાલતમાં ઘણીજ સુધારો તથા તેની પેદાસમાં ઘણોજ વધારો થઓછે, એટલુંજ નહી પણ એ પરાંત હીંદુસથાનની માંહે ઈંગરેજ સરકારને ઘણો ઊપીઓગી તથા અગતનો થઈ પડેઓછે. એ પરાંતની ઊતરથી તે દખણ સુધીની લંબાઈ ૩૮૦ માઈલનીછે અને ઊગમણથી તે આથમણ દશા શુધી ઘણામાં ઘણી પોહોલાઈ ૨૦૦ માઈલ જાણવામાં આવીછે. એ પરાંતની આથમણ દશાએ સમુદર તથા બુલુચીસથાનના પાહાડોછે અને ઊતર દશાએ આફગાન લોકોનો મુલક તથા મુલતાન આવેલુંછે. ઊગમણ દશાએ આજમીરનો મુલક અને રેતીનું મેદાન તથા દખણ દશાએ કછ તથા કછનો સમુદર આવેલોછે. એ પરાંતની કુલ વસતી ૧૦ લાખ આદમીની કેહેવાએછે. સીંધના મોટા બે ભાગ થએલા

છે જે "અપરસીંધ" અને "લોઅર સીંધ" એવે નામે ઓલખાએછે. "અપરસીંધ" ઘણોજ ફલવંત તથા આબાદ ગણાએછે અને તેમાં ચોખા, ઘઊં, અફીમ, રૂ અને એવી બીજી ઘણીએક ચીજો પાકેછે. તાંહાંના ઘણાખરા રેહવાસીઓ હીંદુ, બલુંચી અને મુસલમાની જાતનાછે. આ પરાંતમાંથી અટક અથવા ઈનડસ નામની નદી જે હીંદુસથાનની ઊતર આથમણ હદ ગણાએછે તે પસાર થાએછે. એ નદીની અંદર નાહની નાહાની આગબોટો તથા વાહાણો ચાલેછે તેથી સીંધની ઊતર તરફના પરાંતો સાથે ઘણો સેહેલાઈથી વેહવાર ચાલી શકેછે. ઈસટ ઈંડીઆ કંપનીએ અગાઊ પોતાની કોઠી સીંધ મધે થાપી હતી અને તાંહાં તેઓ પોતાનો ભારે વેપાર ચલાવતા હતા. પાછલથી એ પરાંત જુલમી અને એશ આરામમાં ગરક થઈ ગએલા અમીરોના હાથમાં ઘણોજ માઠી હાલતે પોહોચેઓ તારે એ કોઠી કાંહાડી નાખવાની ઊપલી કંપનીને જરૂર થઈ હતી. સીંધના લોકો લડાએક અને શુરા ગણાએછે. તેઓના શરીરનો બાંધો દખણ હીંદુસથાનના લોક કરતાં વધારે મજબુત હોએછે. સીંધમાં અજાએબ તરેહના અને અજાએબ દેખાવના મુસલમાન ભીખારીઓછે. એ ભીખારીઓ પેગામબરી ઓલાદનાછે એવો દાવો કરેછે અને ઘોડા ઊપર બેશીને તથા સારાં કપડાં પેહેરીને ભીખ માંગેછે. તેઓ પોતાના હાથમાં લીલો વાવટો ઊરાડેછે અને સાત ઈઆ આઠ ઘોડેસવારના ટોલાં થઈને રસતા ઊપર ઊભાં રેહેછે. જેઓ આ ઠગારા ભીખારીઓની અરજ કબુલ રાખતા નથી તેઓને એ ઠગારાઓ એકદમ ગાળ દેવાને તથા ખરાબ સખુનો ભાંડવાને ચુકતા નથી.

મુસલમાન લોકોએ આજ બારસો વરસ થઆં સીંધમાં પોતાનો પગ પેસારો કીધોછે. ખલીફ વાલીદના વખતમાં માહમદ કાશમ નામના મુસલમાન સરદારે ૧૧૭૬ વરસની વાત ઊપર સીંધમાં ફતે મેળવી હતી. તાર પછી એ પરાંત જલદીથી પાછો હીંદુઓના રજપુતોના હાથમાં આવેઓ હતો. ઈસવી સન ૧૫૩૫ માં કોઈ શાહાબેગ નામના મુસલમાન સુબેદારે સીંધનો પરાંત જીહીતીને પોતાને હસતક કરી લીધો હતો. અકબર બાદશાહના વખત શુધી સીંધનો પરાંત ઊપલા મુસલમાન સરદારની ઓલાદના હાથમાં રહેઓ. તાર પછી તે દીહલીને તાબે થઈ પડેઓ. તારે પછી એ પરાંત શીહાની જાતના મુસલમાન સરદારોના હાથમાં ગઓ, જે સરદારો "સીંધના અમીર" એવે નામે ઓલખાતા હતા.

ઈસવી સન ૧૮૪૨ માં સીંધના અમીરો સાથે ઈંગરેજ સરકારને વાંધો પડેઓ. અમીરોએ પોતાના કોલકરારથી આડા ચાલીને હેદરાબાદના રેસીડંટ મેજર આઊટરામ ઊપર ચહડાઈ કીધી, અને મેજર આઊટરામને એ જગો ઊપરથી હાંકી કાહાડેઓ. તે વામાં સર ચારલસ નેપીઅર ૨૮૦૦ માણસ અને ૧૨ તોપ લઈને જઈ પોહોચેઓ. અમીરો સાથે લડાઈ કીધી. તે લડાઈ તરણ કલાક શુધી ચાલી તેમાં ૫૦૦૦ બલુચી લોકો મરણ પામેઆ અને ૬ અમીરો તાબે થઆ. એ લડાઈ ૧૮૪૩ ના ફેબરવારી મહીનાની ૧૭ મી તારીખે થઈ હતી. એ લડાઈમાં અમીરો હારેઆ તોપણ તેઓએ એક માસની મુદતમાં પોતાની આસપાસ મોટું લશકર જમાવ કીધું અને ઈંગરેજો સાથે બીજી મોટી લડાઈ કરવાને તઈઆર થઆ. એ લડાઈ હેદરાબાદથી ચાર માઈલને તફાવતે "ડબા" નામની જગાછે તાંહાં તારીખ ૨૪ મી મારચે થઈ અને શેહેર માહમદ નામનો બાહાદુર અમીર ૨૫૦૦૦ માણસનું લશકર પોતાની સાથે લઈને લડવાને ઊભો રહો. સર ચારલસ નેપીઅરે ૫૦૦૦ માણસના લશકરની મદદથી તેની ઊપર પુરી ફતે મેલવી. દુશમેનેનોનાં ૮૦૦૦ માણસો મુવાં અને સીંધ પરાંત ઈંગરેજ સરકારના તાબા હેઠલ આવેઓ. સર ચારલસ નેપીઅરે સીંધનો ગવરનર ઠરીઓ એ અમલદારે ઘણોજ સારી રીતે પોતાનો અમલ ચલાવેઓ. સીંધના મુખીઅ શેહેરો હેદરાબાદ, કરાંચી, ઠાઠા, સેકારપુર એઓની હાલતમાં ઘણોજ સુધારો થવા માંડેઓ. પશચમ હીંદુસથાનમાં મુંબઈની સાથે કરાંચી એક મુખીઅ વેપારનું મથક હાલ થઈ પડીઊં છે. કરાંચી શેહેરમાં રેલવે, ટેલીગરાફ, ડંકા જેવા મોટા અને માહાભારથ કામો ઊઠાવેઆમાં આવેઆંછે. ઠેકાણે ઠેકાણે નવા રસતા તથા કુવાઓ બાંધવામાં આવેઆછે. બાલકોને કેલવણી આપવાને નીશાલો ઊઘડી છે. બીજા મુખીઅ શેહેરોમાંબી કેલવણી તથા સુધારાનો ફેલાવો થવા માંડેઓછે.

હૈદરઅલી તથા ટીપુ સુલતાન.

—o—

આ બેહુ મુસલમાન સરદારો જેઓ એક બીજાના બાપ દીકરો લાગે તેઓએ એક વેળા દખણ હીંદુસથાન ધ્રુજાવી મુકીઊં હતું. હૈદરઅલી એક ગરીબ સીપાઈને ઘેરે જનમેઓ હતો પણ આગળ ચાલતાં તેણે બાદશાહી દરજ્જો મેળવેઓ હતો અને ઈંગરેજ સરકાર સાથે ઘણીજ બાહાદુરી તથા પેહલવાનીથી લડેઓ હતો. આખું હીંદુસથાન ફતે કરવામાં ઈંગરેજ સરકારને જેટલી મેહેનત નથી પડી તેથી વધારે મેહેનત હૈદરઅલી સાથે ટકર ઝીલવામાં પડીછે. હૈદરઅલીનો બાપ ઘણીજ કંગાલ અને ગરીબ હાલતમાં ઈસવી સને ૧૭૩૪ માં મરણ પામેઓ હતો અને ૧૭૬૧ માં હૈદરઅલી દખણ હીંદુસથાન મધે એક મોટો બાદશાહ થઈ પડેઓ હતો. ૧૭૪૯ માં હૈદરઅલી મેસોરના રાજાની ચાકરીમાં એક હલકા ઘોડેસવાર માફક રહેઓ હતો. તે પોતાની ચંચલાઈ તથા બાહાદુરીને લીધે થોડી મુદતમાં ૫૦ સવાર તથા ૫૦૦ પાએદલ એટલા લશકરનો એક સરદાર થએઓ. ૧૭૫૧ ના સાળમાં માહમદઅલી અને ચંદા સાહેબની વચે ટરીચનાપોલીની ગાદીને વાસતે લડાઈ ઊઠી તારે મેહસુરનો રાજા નંદરાજ, માહમદઅલીની તરફ થએઓ. નંદરાજ માહમદઅલીને મદદ કરવાને નીકલેઓ તારે તેણે પોતાના સરદાર હૈદરઅલીને તેના ૫૦૦ પાએદલ અને ૫૦ ઘોડેસવાર સાથે લીધો. એ લડાઈમાં હૈદરઅલીએ પોતાની ચાલાકી તથા બાહાદુરી સારી પેઠે દખાડી હતી. તાર પછી નંદરાજે હૈદરઅલીને દીંડીગલ પરગણાનો ફોજદાર ઠેરવેઓ હતો. ૧૭૬૦ માં હૈદરઅલી જારે મેસોર તરફ ગઓ તારે તેના હાથ નીચે એટલું તો લશકર વધી પડીઊં હતું કે તેના ખરચને માટે મેસુર પરાંતની અરધી આએપત હૈદરનાં હાથમાં આવતી હતી. ખંડેરાવ કરીને નંદરાજનો દીવાન હતો તે હૈદરઅલીનું જોર વધેલું જોવાને ખુશી નહીં હતો. તેથી તેણે નંદરાજને સમજાવીને હૈદર ઊપર હુમલો કીધો અને તેની પાસેથી લશકરનો મોટો ભાગ છીનવી લીધો. હૈદર બાંગલોર તરફ નાઠો અને એક મોટું લશકર ઊભું કરીને નંદરાજની આગે લડવાને ઊભો રહેઓ. તેણે પોતાની દગાઈ તથા હીકમતથી નંદરાજના લશકર ઊપર ફતે મેલવી. શ્રીરંગાપટમમાં પેઠો અને રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લઈ લીધી. નંદ રાજાને એક બંધીવાન કીધો અને ખંડેરાવને એક પીંજરામાં ગોંધી મુકેઓ. આ બનાવ ૧૭૬૧ માં બનેઓ અને તારથી હૈદર મેસોરનો સવતંતર બાદશાહ થએઓ. તાર પછી ૬ વરસ લગી હૈદરઅલીએ પોતાનું રાજ વધારીઊં. કોચીન, પાલઘાર, કનારા, મલબાર તથા આસપાસના બીજા શેહેરો તથા ગામો ફતે મેલવીને હૈદરે પોતાને હસતક કરી લીધાં.

ઈંગરેજો સાથે હૈદરનો પેહેલ વેહેલો સંબંધ ૧૭૬૩ નાં વરસમાં પડેઓ. તેણે મુંબઈની સરકારને "ઓનોર" મધે એક કોઠી ઊઘાડવાનો તથા મરીનો વેપાર એક હાથ કરી લેવાનો પરવાનો આપેઓ. આ બનાવને ચાર વરસ ગુજરેઆં એટલામાં ઈંગરેજ સરકાર અને હૈદરની વચે લડાઈ સરૂ થાઈ. તે લડાઈનું સેવટ ૧૭૬૯ માં આવીઊં પણ એવી રીતે આવીઊં કે થોડી મુદતમાં પાછી લડાઈ સરૂ થઈ. હૈદરે ઈંગરેજોની ઊપર એવું તોહોમત મુકીઊં કે તેઓ પોતાના કરારનામા પરમાણે ચાલતા નથી. એ તોહોમત મુકીને બીજી લડાઈ ઊઠાવી. ૧૭૭૦ માં વલી પાછી સુલેહ થઈ અને મુંબઈની સરકારને ફકત "ઓનોર" માંજ નહીં પણ કારવાર મધે બી કોઠી ઊઘાડવાનો તથા મરી સુખડનો એક હાથ વેપાર ચલાવવાનો પરવાનો આપેઓ.

૧૭૭૧ માં મરાઠા લોકોએ હૈદરને કંટાલો આપવા માંડેઓ. તેના રાજ ઊપર તેઓ વારેવાર હુમલા કરવા લાગેઆ. હૈદરે ઈંગરેજોને પઈસા તથા પોતાના દેશનો કેટલોએક ભાગ આપવો કબુલ કરીને તેમની મદદ માગી પણ ઈંગરેજ સરકારે તેની અરજ કબુલ રાખી નહીં. મરાઠાઓ સાથે પંદર મહીના લડાઈ ચલાવેઆ પછી આખેર તે હારેઓ અને ૩૦ લાખ રૂપીઆ તથા પોતાના રાજનો થોડોએક ભાગ મરાઠાઓને આપીને લડાઈ માંડી વાલી.

તારપછી હૈદરે પોતાનો સંબંધ ફરેંચ લોકો સાથે વધારેઓ. ફરેંચ લોકો સાથે સંબંધ થવાથી હૈદરનું કામ અને હૈદરનું જોર વધી પડીઊં. તેના લશકરે ફરેંચ અમલદારોના ઊપરીપણા હેઠલ કવાએદ લીધી. આ પરમાણે પોતાની બાજુ મજબુત થવાથી ૧૭૭૯ ના વરસમાં પેશવા તથા નીજામ સાથે છુપો સંપેડો ચલાવેઓ અને ઈંગરેજોને એકદમ હાંકી કાહાડવાનો

ઠરાવ કીધો. ૧૭૮૦ થી ૧૭૮૪ શુધી હૈદર અલીએ (અને તેના મરણ પછી તેના છોકરા ટીપુએ) ઈંગરેજ સરકાર સાથે ઘણીજ ભએંકર અને મોટી લડાઈ ચલાવી. કરનાટકના રેહેવાસીઓની મોટી સંખીઆ કતલ થઈ ગઈ અને તેઓનાં ઘેરબાર બાલીને ખાખ કરી નાંખવામાં આવેઆં. સુંદા નામના પરગણામાં ૩૦૦૦૦ ખરીસટી લોકોના બદન ઊપરથી જીવતી ચામડી ઊતારીને તેમને મારી નાંખેઆ. હૈદર ૧૭૮૨ માં મરણ પામેઓ. તે સભાવનો ઘણોજ ઘાતકી હતો. તેને એકડો ઊપર બગડો કાહાડતાં આંવડતો નહીં હતો તોપણ તેની ઈઆદ શકતી ઘણીજ મજબુત હતી.

તેના મરણ પછી તેનો છોકરો ટીપુ આવેઓ. તેણી પોતાના બાપના જેવો બોહાદુર અને ઘાતકી હતો. ૧૭૮૨ માં તે શીરંગપટામની ગાદી ઊપર આવેઓ અને બે વરસ લગી ઈંગરેજ સરકાર સાથે લડાઈ ચાલુ રાખી. એ લડાઈનું સેવટ ૧૭૮૪ માં ઘણું કરીને ટીપુના લાભમાં ઊતરીઊં. ઓવોર, કાહવાડ અને સદાશી ઘડમાં ઈંગરેજ લોકોએ જે કોટીઓ બાંધી હતી તે ખાલી કરવી પડી. તારપછી ટીપુ પાંચ વરસ લગી મરાઠા લોકોને પોતાનાં મુલકમાંથી હાંકી કાહાડવામાં રોકાઓ. ૧૭૮૯ માં તાનજોરનો રાજા જે ઈંગરેજ સરકાર સાથે મીતરાચારીમાં હતો તેના રાજ ઊપર ટીપુએ ચહડાઈ કીધી. એથી ઈંગરેજ સરકારને ભારે કરોધ ચહડેઓ. ટીપુનું લશકર તથા જોર ઘણુંજ વધી પડેઆથી નીજામ તથા પેશવો બી તેનાથી બીહતા હતા. નીજામ, પેશવો અને ઈંગરેજ એઓ સાથે મલી ગંઆ અને ટીપુનું જોર નરમ પાડવાનો તેઓએ ઠરાવ કીધો, તેઓને ૮૪૦૦૦ માણસોનું મોટુ લશકર ટીપુ જેવા વાઘની સાથે લડવાને એકઠું કરવું પડીઊં. તેઓ મધે ૧૧૦૦૦ ઈઓરોપીઅન હતા. હીંદુસથાનના ગવરનર જેનરલ લારડ કારનવાલીસ જેનું સંગેમરમરનુ મોટું પુતળુ આપણા મરીન ચોક મધે ઊભુ કરવામાં આવીઊં છે તેણે પોતે લડાઈની સરદારી લીધી. પેશવા, નીજામ તથા ઈંગરેજ એઓએ તરણ જુદી જુદી જગો ઊપરથી ટીપુના રાજ ઊપર ધસારો કીધો. એટલા મોટા લશકર અને સંપ છતાં પણ ટીપુ ઘણી બાહાદુરીથી લડેઓ; પણ આખેર તેની હાર થઈ. ટીપુને પોતાનો હરધો મુલક અને ૩ કરોડ ૩૦ લાખ રૂપીઆ આપવા પડેઆ.

આવું થઆ છતાં પણ ટીપુએ પોતાની હીંમત છોડી નહીં. તેણે ફરાંસ ખાતે એલચીઓ મોકલીને ફરેંચ સરકારને પોતાની તરફ લીધી અને કેટલુંએક ફરેંચ લશકર મંગાવીઊં. તરત ફરીથી ઈંગરેજ સરકાર સાથે લડાઈ ચાલુ કીધી. ઈંગરેજ તથા નીજામનું લશકર તેની સામણે ધીઊં અને કેટલીએક હીકમતથી શીરંગપટામ લીધું અને ટીપુ મરણ પામેઓ. હૈદરઅલીએ ૨૧ વરસ અને ટીપુએ ૧૭ વરસ મૈસોરનું રાજ મોટા દમામથી ચલાવીઊં અને તેનો છેડો આવી રીતે આવેઓ.

માણેકબાઈની ફરીઆદ.

માણેકબાઈ નામની એક ઓરત એક દીવસ પોતાનાં ઘરમાં એકલી બેઠી હતી. બેઠી બેઠી ચીકન ભરતી હતી તેવામાં તેની બીખાઈજી નામની સઈઅર તેણીને મલવાને આવી. બીખાઈજીને જોઈને માણેકબાઈ ઘણી ખુશી થઈ અને પોતાના ચાકર સોલુને બોલાવીને બેસવાને વાસતે એક ખુરસી મંગાવી. બેહુ સાહેલીઓએ એક બીજાનાં કુટંબની ખબર અંતર પુછી અને પછી તેઓ જુદી જુદી બાબતો ઊપર વાત ચીત કરવા લાગેઆં. વાત ચીત કરતાં એક બીજાના ભરથાર સંબંધી વાત નીકળી. બીખાઈજી બોલી કે "માણેકબાઈ તમે ખરેખર ભાએગશાલી છો કે શાપુરજી જેવો સારો ભરથાર તમોને મલેઓછે. તમારો ભરથાર શાપુરજી દર મહીને સો રૂપીઆ પેદા કરેછે અને તેની સાધારણ ચાલચલણ વીશે લોકોનો સારો વીચારછે. તેનામાં કુંઈબી બદફેલી અથવા કુસંગત નથી અને તેનો સભાવ ઠંડો તથા હસમુખો છે."

માણેકબાઈ—"ખરી વાત મારા ભરથારની સાધારણ ચાલચલગત ઘણી સારીછે અને તે મને પસંદ પડેછે. પણ તેની એક ચાલથી મને જે દુખ ઊપજેછે તે દુખ મને વારે વારે ઈઆદ આવેછે અને તેથી મારા જીવને કરાર પડનો નથી."

બીખાઈજી—"તમારૂ આ બોલવું સાંભલી મને ઘણી અચરતી તમજ દલગીરી ઊપજેછે. હું કદી એવું ધારતી ન હતી કે શાપુરજી જેવા લાએકીવાળા

ભરથારથી તમને કાંઈબી દુખ ઊપજતું હશે. પણ જારે તમે એવું કહોછો તારે હું જાણવાને ઘણી ઈંતેજારછું કે શાપુરજીની કહી ચાલથી તમોને એટલું દુખ ઊપજેછે."

માણેકબાઈ—(આંખમાં આંસુ લાવીને) "તમારી પાસે એટલું બોલાઈ ગઈ તેને વાસતે હું ખરેખર દલગીરછું. હું મારા ભરથારની કાંઈબી ખામી જાહેર કરવાને મુદલ ખુશી નથી. પોતાના ભરથાર વીશે કાંઈબી માઠું બોલવું અથવા તેની ખામી ઊઘાડી પાડવી એ નઠારી અને કમજાત ઓરતોનું કામછે. વાસતે માફ કરો હું તમને મારા દુખ વીશે કેહેનાર નથી."

ભીખાઈજી—"વાહાળાં માણેકબાઈ એક તરફથી તમારી આંખમાંથી આંસુ ખરેછે અને બીજી તરફથી તમે મને આવો જવાબ આપોછો તેથી મારા દીલમાં વધારે દુખ ઊપજેછે. હું તમને મારી બેહન કરતાં વધારે સમજુંછું અને જારે તમે મને આવો જવાબ આપોછો તારે મને વધારે માઠું લાગેછે. પોતાનું દુખ પોતાની બેહન પણી આગળ જાહેર કરવું એમાં કાંઈ પણ રીતે અનઘટતું કીધું એમ કેહવાએ નહીં. માણસ જારે પોતાના ખરા મીતરની આગળ પોતાનું દુખ જાહેર કરેછે તારે તેને દીલાસો મળેછે અને કોઈ વેળાએ તે દુખમાંથી છુટવાનો એલાજબી સુજેછે. વાસતે તમે જો મને તમારી ખરી બેહેનપણી ગણતા હોવતો મને તમારા દુખની વાત કેહેવાની કાંઈબી અડચણ સમજતા ના."

માણેકબાઈ—"મારા ભરથાર શાપુરજીની જરા અણઘટતી ચાલથી મને જે દુખ ઊપજેછે તે તમને નજેવું તથા જીવ વગરનું માલુમ પડશે પણ મનેતો તે દુખ ઘણુજ મોટું લાગેછે. શાપુરજી સવારના દરરોજ સાત વાગતે ઊઠેછે. ઊઠીને નાહી ધોઈને જરા લખેછે તથા નાસતો કરેછે તેવામાં નવ વાગેછે અને પોતાની હાફીસમાં જાએછે. હાફીસ મધેથી સાંજના પાંચ કલાકે આવેછે કે તરત ચાહ પીઈને પોતાના "કલબ"તરફ દોડેછે. પોતાનું રાતનું ભાણું દરરોજ કલબ મધે મંગાવેછે અને રાતનાં ૧૧ કલાકે ઘેર આવેછે. આઈતવારને દીને હાફીસમાં જવું નહી હોએ તારે સવારના નાસતો કરીને પોતાના મીતરો સાથે વાડીવંતર મોજ કરવાને જાએછે તે રાતના ૧૧ અથવા ૧૨ કલાકે આવેછે. એ પરમાણે તમે જોશો કે તેવણ ઘરમાંનો ફકત ઊંગે એટલો વાર રેહેછે અને બાકીનો ફરસદનો સઘળો વખત પોતાના મીતરો સાથે વાડીવંતરમાં તથા પવનચકીની ગંપ હાફીસમાં કાહાડેછે. શાપુરજીની એ ચાલ મને મુદલ પસંદ પડતી નથી અને તેથી મને ઘણુ દુખ પેદા થાએછે."

ભીખાઈજી—"માણેકબાઈ, તમે હાથે રહીને દુખનો બોજો તમારે માથે ઊચકોછો તેથી હું ખરેખર દલગીર છું. એ તમારૂ દુખ કાંઈ ઘણુ મોટું કેહેવાએ નહીં. પણ તમે તેથી ઘણાજ દુખી હોવ એવું દીસેછે. દુનીઆમાં એવાં એવાં નાહાના દુખોનો માણસજાતની પછવાડે હજારો લાગેલાંછે અને એવા એકાદાં સેહેજ દુખથી માણસ જો પોતાને દુખી સમજેતો તેના જેવો મુરખ બીજો કોઈ નહીં. તમે જે દુખની ફરીઆદ કરોછો તે દુખ તમો એકલાને નથી પણ આપણા પારસીઓના ઘણાખરા કુટંબમાં એ દુખ ભરેલો દેખાવ હાલ જોવામાં આવેછે. પારસીઓમાં પોતપોતાના સોબતીઓ સાથે વાડીવંતર જવાનું તથા મેદાન મધે ઘણો વાર બેસીને ગપાં મારવાનું કામ હાલ ઘણુ વધી પડીઊંછે અને તેથી આપણા જેવી એક મારગી ઓરતોને ઘણુજ નુકસાન થએછે તે હું કબુલ કરૂંછું. પણ તેથી એક મોટું પાહાડ જેવું દુખ સમજીને પોતાના જીવને આપદામાં નાખવો એતો ખરી મુરખાઈછે."

માણેકબાંઈ—"પેઆરાં ભીખાઈજી તમે એ શું બોલોછો ? આપણે જેની સાથે લગન કીધાં, જેઓ આપણા જનમનાં સોબતી થએઆ, આપણો હાથ પકડીને આપણને સઘલી વાતે સુખ આપવાને જેઓ કબુલ થએઆ, તેઓ આપણને ઘેરમાં એકલાં ગોંધી મુકીને બાહાર મોજ શોક કરવાને જાએતો તેથી શું આપણને દુખ ન ઊપજે ? હું ખરૂં કહુંછું કે મનેતો ઘણુંજ દુખ ઊપજેછે. હું મારા ભરથારને એટલો બધો ચાહુંછું તેવું છતાં પણ મને એકલી મુકીને બાહાર મોજ શોકમાં પોતાનો વખત કાહાડે તે મને મુદલ પસંદ પડતું નથી."

ભીખાઈજી—"ખરી વાતછે કે જે સ્ત્રીએ પોતાનું સઘળુ સુખ પોતાના ભરથાર ઊપર બાંધીઊંછે એ તે સ્ત્રીનો ભરથાર પોતાનો ફુરસદનો સઘળો વખત ઘેરની બાહાર કાહાડે તો તે સ્ત્રીને દુખ ઊપજેઆ વગર રેહેજ નહી. તેમ કદાચ તમોનેબી થતું હશે. પ

ણુ તેનો સેહેલો એલાજ એજછે કે તમોએ તમારૂં દુખ તમારા ભરથાર શાપુરજીની આગલ જાહેર કરવુ. તે ઠંડા સભાવનું માણસછે તે તમારી ફરીઆદ ચીત દઈને સાંભલશે. ઈંગરેજ લોકોની પેઠે આપણા લોકોમાં સ્ત્રી ભરથાર વચે ઘણો પેઆર બંધાતો નથી તેનુ મુખીઅ કારણ એજછે કે ભરથાર પોતાની ફુરસદનો વખત જેટલો જોઈએ તેટલો પોતાની ઓરત સાથે વાતચીત કરવામાં તથા પરીતનો ગાંઠ વધારવામાં કાહાડતો નથી."

માણેકબાઈ—"આ મારા દુખ વીશે મારા ભરથાર શાપુરજીને કેહેવાને મારી જીભ ઊપડતી નથી પણ હવે જારે હું ઘણીજ કંટાલો પામીછું તારે તેને કેહેવાને ઘટતું ધારૂછું. કદાચ મારા કેવાથી એમને માઠું લાગશે પણ જો હું આસતે રહીને ઠંડા સભાવથી કહીશતો મારી ઊપર ગુસે થશે નહી."

માણેકબાઈ તથા બીખાઈજી વચે આટલી વાતચીત થઈ રહા પછી બીજી કેટલીએક બાબત ઊપર વાતચીત નીકલી. તારપછી અરધો કલાક રહીને બીખાઈજી પોતાને ઘેર ગઈ. માણેકબાઈએ એજ સાંજના પોતાના ભરથારને બે સખુન કેહેવાનો ઠરાવ કીધો હતો. શાપુરજી પોતાને હમેશને વખતે સાંજના હાફીસ મયેથી આવેઆ તારે માણેકબાઈએ સોલુને ચાહ તઈઆર કરવાનો હુકમ કીધો. શાપુરજી બોલેઆ કે "દરરોજ આ વખતે ચાહ તઈઆર હોએછે અને આજે તઈઆર નથી તેથી હું ધારૂં છું કે માણેકબાઈ તમો આજે કાંઈ કામમાં રોકાએલાં હશો."

માણેકબાઈ—"વાહાલા ભરથાર હું તમને આજે અરધો કલાક વધારે ખોટી રાખવા ઈછુછું. તેથી સોલુને ચાહ તઈઆર કરવાનો હવડેજ હોકમ કીધો. મને મારા એક દુખ વીશેની તમારી આગળ ફરીઆદ કરવીછે તે જો તમે ગુસે ન થાવો અને સાંભલોતો કેહું. આજદીન શુધી એ ફરીઆદ તમારી આગલ કરવાને મારી હીમત ચાલી નહીં પણ આજે તેમ કરવાની હું હીમત ચલાવુંછું વાસતે કાંઈબી રીતે મારી ઊપર ગુસે થવું નહીં."

શાપુરજી—"પેઆરાં માણેકબાઈ હું તમારી ઊપર કોઈ દીવસે વગર કારણે ગુસે થઓ નથી. તમોને જે કાંઈ કેહેવું હોઆ તે સુખેથી કહો. તે જો વાજબી હશે તો મને ગુસો લાગનાર નથી."

માણેકબાઈ—"વાહાલા ભરથાર હું તમારી ઊપર હેત રાખુછું પણ તેના બદલામાં તમોએ જેટલું હેત રાખવું જોઈએ તેટલું રાખતા નથી. તમો નીરાંત કરીને ઘેરમો મારી પાસે મુદલ બેસતા નથી. તેથી મને અતીશે દુખ ઊપજેછે. તમે તમારી ફુરસદનો સઘલો વખત વાડીવંતરમાં અને તમારા મીતરોમાં કાહાડોછો અને ઘેરમાં હું એકલી ગોંધાઈ રહુંછું તે વીશે તમે કાંઈ વીચાર કરતા હોવ એવું દીસતું નથી. મેં મારા સુખની સઘળી આશા તમારા ઊપર બાંધીછે અને જારે તમો મને દરરોજ ઘેરમાં એકલી ગોંધીને બાહાર ફરેઆ કરો અને નીરાંતે બેસીને મારી સાથે વાત ચીત ના કરો તારે મને કેટલું દુખ ઊપજતું હશે. વાહાલા ભરથાર હું ખરૂ કહુંછું કે દરરોજ તમે અગીઆર અગીઆર વાગા શુધી તમારા બાહારના સોબતીઓમાં વાત ચીત કરીને તમારો સઘળો વખત ગુજારોછો અને ઘેરના એક ખરા સોબતીને તમે ભુલી જાઓછો તેથી મને દરરોજ ઘણુજ દુખ ઊપજેછે. તમારા બીજા સોબતીઓની ઓરતોનેબી તેટલુંજ દુખ ઊપજતું હશે. તમો તથા તમારા બીજા મીતરો હમો અબળા નારીઓ સાથે પરણેઆછો તારે તમારાથી બને તેટલું હમોને સુખ આપવાને, અરસ પરસ હેત વધારવાને, જુદી જુદી બાબતો ઊપર વાત ચીત કરીને હમારા અગનાન મનને જાણીતા કરવાને, તથાં હમોને સારી સમજ આપવાને બંધાએલાછો તે વાત કદાચ તમો તથા તમારા મીતરો ભુલી જતા હશો. તમો નીરાંતે ઘેરમાં બેસીને હમારી સાથે જુદી જુદી બાબતો ઊપર જારે વાત ચીત ના કરો તારે તેવી વાતચીત હમારી સાથે બીજો કોણ કરનારછે. તમો નીરાતે બે ઘડી ઘરમો બેસીને તથા હમારી સાથે વાત ચીત કરીને અરસ પરસની પરીતીમાં વધારો નહીં કરો તથા હમોને સારી સમજ અને રૂડી બુધી ના આપોતો હમો તે બાબેની બીજા કોણની ઊપર આશા રાખીએ? તમો દર આઈતવારે હમોને ઘેરમાં એકલા મુકીને વાડી વંતરે જાઓછો અને બીજી તરેહ તરેહની મોજ ભોગવોછો તેમાં હમો મુદળ ભાગ લઈ શકતા નથી તેથી હમોને કેટલું દરદ પેદા થતું હશે તેનો વીચાર તમોએ અને તમારા બીજા સોબતીઓએ કરવો ઘટેછે. તમે સમજુ અને વીચારવંતછો વાસતે વધારે કેહેવાની જરૂર નથી. હું હાલ એટલુંજ ચાહુંછું કે તમારી ફુરસદનો જેટલો વખત

તમો ઘેરની બાહાર રેહેછો તેથી અરધો વખત ઘેરમાં રેહો.—કે જેથી મને કાંઈએક સંતોશ મળે.

શાપુરજીને માણેકબાઈનું સઘળું બોલવું વાજબી અને સમજ ભરેલું લાગીઊં. કારણ તે પોતે સમજુ અને વીચારવાલો હતો. તે બોલેઓ કે—"પેઆરાં માણેકબાઈ તમારી ફરીઆદ વાજબી અને ખરીછે. હાલ મારા જેવા તથા મારા સોબતીઓના જેવા ઘણા પારસીઓછે કે જેઓ પોતાની ફુરસદનો ઘણોખરો વખત પોતાની ઓરત સાથે ગમત તથા વાત ચીતમાં કાહાડવાને બદલે જુદા જુદા કલબોમાં અને વાડી વંતરમાં કાહાડેછે. તેથી તમારા જેવી નેક અને એક મારગી ઓરતોને ખચીત દુખ ઊપજતું હશે. જેનો મને આજ દીન શુધી કાંઈબી વીચાર આવેઓ નહી હતો. વાસ્તે પેઆરાં માણેકબાઈ હું તમોને આજદીનથી કબુલ થાઊંછું કે મારી ફુરશદનો અરધો ઈઆ તેથીબી વધારે વખત તમારી સાથે ગમત, રમુજ તથા વાત ચીતમાં કાહાડવાને ચુકીશ નહીં. મારી હરએક બેરવાજબી અથવાં અણઘટતી ચાલથી તમારા જેવી સ્રીને દુખ ઊપજતું હોએ તે ચાલ સુધારવાને હું મારી પેહેલી ફરજ સમજુછું."

હાલ ઈરાન મધે કેવી જાતનું અને કેટલું લશકરછે તે વીશે.

હમોએ ગઓં ચોપાનીઆ મધે ઈરાનના પુરાતંમ રાજની આખેરી વીશે અને તે રાજના સાસાનીઆન ટોળાના છેલા બાદશાહો વીશે થોડોએક જાણવા જોગ હેવાલ આપીને ઈરાનના હાલનાં પાદશાહ શાહ નસરૂદીનનું ચીત્ર પરગટ કીધું હતું. આ વખતના ચોપાનીઆ મધે ઈરાનના હાલના લશકરનાં એક ચીતાર આપેઓછે. એ ચીતાર ઊપરથી ઈરાનના જુદી જુદી ધપના શીપાહીઓ, તેઓનો પોશાક, તેમની બંદુખ ઊચકવાની તથા તોપ લઈ જવાની જુદી જુદી રીત માલુમ પડશે.

ઈરાન મધે સારા અને મુજબુત પાઆ ઊપર લશકર ઊભું કરવાનું માન ફતે અલીશાહના છોકરા આબાસ મીરજાને ઘટેછે. તે શાહાજાદાએ પોતાના લશકરને ઈઊરોપની રીત પરમાણે કવાએત આપવાને કેટલાએક ઈંગરેજી લશકરી અમલદારોને પોતાની દરબાર મધે રાખેઆ હતા. પુરાતમ વખતમાં ઈરાન મધે લશકરી શીપાહીઓની મોટી સંખીઆં શીપાહીગીરીના કામમાં જાશુક રોકાએલી રેહેતી નહી હતી; કારણ જારે હરકોઈ દેશ સાથે લડાઈ કરવી પડતી હતી અને કોઈ નામીચો સરદાર લશકરનો જુંડો લઈને બાહાર પડતો હતો કે હજારો લોકો વગર પગારે લડાઈ કરવાને તઈઆર થતા હતા. ઈરાન મુસલમાન લોકોના હાથમાં ગઆ પછી પોતાની ખુશીથી લડાઈના મેદાનમાં પડવાની ઊલટ જતી રહીં તારે એ બાદશાહોએ એક જુલમ ભરેલો કાએદો કાહાડેઓ; કે જારે લડાઈ ઊઠે તારે દરએક જમીનદારે અથવા વતનદારે પોતપોતાની મીલકત પરમાણે માણસોની સંખીઆ પુરી પાડવી. આ જુલમ ભરેલો કાએદો ઈરાનના બાદશાહ શાહ આબાસ મીરજાના વખત શુધી ચાલુ રહો. સતરમી સદીની આખેરીએ સર અનટોની અને સર રાબરટ શાઅરલી નામના બે ઈંગરેજોની મદદથી એક જાશુકનું લશકર ઊભું થીઊં. તારપછી ૧૮૦૬ ના વરસમાં ફરેંચ લોકોની રીત પરમાણે લશકરી કવાએત આપવામાં આવી હતી પણ ઈંગરેજોએ જોઊં કે શાહાની દરબારમાં ફરેંચ લોકોનો વગ વધેછે તે ઠીક નહીં. તેથી બે નામીચા અમલદારો એ દરબાર ખાતે આવી પોહોચેઆ અને તેઓએ પોતાના પઈસા તથા અકલ ખરચીને લશકર ઊભું કીધું. તે લશકરની સરદારી આબાસ મીરજાએ લીધી. અને લશકરી કવાએત તથા પોશાકમાં શુધારો જલદીથી થઓ. એ લશકરની મદદથી ઘણી વેળા રૂશીઆનો ઊપર આબાસ મીરજાએ ફતે મેળવી હતી.

૧૮૨૨ ના વરસમાં જારે તુરકી અને ઈરાન વચે લડાઈ ઊભી થઈ તારે કેટલાએક ઈંગરેજી અમલદારો ઈરાની લશકરમાંથી નીકળી ગઆં. કારણ તુરકી દેશ-જે ઈંગલંડ સાથે મીત્રાચારીમાં હતું તેની સાંમે લડાઈ કરવાને તેઓએ વાજબી વીચારીઊં નહીં. તોપણ ઈંગરેજી અમલદારોનાં હાથ નીચે ઈરાની લશકરને જે કવાઅત મલી હતી તેથી તુરકીની ઊપર એ લશકરે પુરી ફતે મેળવી. આબાસ મીરજા ૧૮૩૩ માં મરણ પાંમેઓ તાર પછી ઈરાની લશકર ઘણી સારી હાલતમાં રહી શકીઊં નથી. ૧૮૩૭ માં ઈરાનના આગલા શાહે હીરાત શેહેર ઊપર ઘેરો નાખેઓ તારે ૨૫ હજારથી વધારે લશકર એકઠું થઈ ગ

ઈરાની લશકર.

કીધું નહી હતું. હાલ ઈરાન મધે ૬૦ હજાર માણસથી વધારે લશકર ગણાતુ નથી અને લશકરનો સઘળો ભાગ ઈઊરોપીઅન કવાએતથી વાકેફ નથી.

નીરો નામનો એક શેહનશાહ—તેની નામીચી અને ઘાતકી રમુજ.

નીરો નામનો રૂમ શેહરનો એક નામીચો અને ઘાતકી શેહનશાહ ૧૮૦૦ વરસની વાત ઊપર થઈ ગઓછે. રમુજ અને ખુશી મેળવવાને તે જે ઊપાએ કામે લગાડતો હતો તે એવાનો ઘાતકી અને દુશટ હતા કે કોઈબી દઆવાળા માણસને કમકમાટ ઊપનજેઆ વગર રેહેજ નહીં. તે રૂમ શેહરના તખત ઊપર બેઠો તારે તે માયાળુ સભાવનો હાએ એવું તેણે ડોળ ઘાલીઊં હતું. જારે કોઈબી માણસને ફાંસીની અથવા ગરદન મારવાની શીકસા કરવા વાસતે શીકસા પતર ઊપર પોતાના સહી કરવી પડતી હતી તારે તે કંટાળો ખાઈને બોલતો હતો કે "અરે હું લખવા શીખેઓ નહીં હતેતો કેવું સારૂ થતે." પણ આ તેની ઠગાઈ ઘણીવાર લગી છુપી રહી શકી નહીં. તેનો અસલ ઘાતકી અને કરૂર સભાવ ઘણીવાર સુધી દબાએલો રહી શકેઓ નહીં. જે માતાને પેટે તેણે જનમ લીધો હતો તે માતાને એકદમ જીવથી મારી નાખવાનો હુકમ કીધો. દરબાર મધે જે લોકો તેની મરજીની વીરૂધ બોલતા હતા તો તેઓને એકદમ જીવથી મારી નખાવતો હતો. કોઈબી માણસની તાકાદ નહીં કે શેહનશાહની મરજીની સામે એક હુરફબી બોલી શકે. જો બોલેઓ તો ચોવીસ કલાકથી વધારે જીવવાની તે કવચીત આશા રાખી શકે નહીં. તેના ઘાતકી અને નીરદએ કામની ગણતરી થવી મુશકેલછે. તેણે પોતાની "આકટેવીઆ" નામની ઓરતને તથા પોતાની દરબારના સેનીકા અને લુકન જેવા નામીચા ગરંથકારોને એકદમ કતલ કરાવી નાખેઆ. તે શીવાએ સેંકડો માણસોના જીવ તેવીજ રીતે લીધા.

પણ તેનું ઘાતકીપણુ હાંઈજ અટકીઊં નહીં. તેણે એક પુસતકમાં "ટરોઈ" નામના શેહરને બાળી નાખવા વીશે વાંચીઊં હતું. પણ આખા શેહરનો બળવાનો દેખાવ કેવો હશે તથા લોકોની લાખો રૂપીઆની માલ મીલકત કેમ બળી જતી હશે; બચાંઓ અને લુલા લંગડા, આંધળા તથા જઈફ માણસો આગની અંદર કેમ બળી મરતા હશે, લોકો કેવી રીતે બુમ બરાડા અને ચીચીઆરી પાડતા હશે અને જુદા જુદા ઘેરોમાંથી મરવાનો કેવો કમકમાટ ભરેલો અવાજ નીકલતો હશે એ સઘળાનો દેખાવ પોતાની નજરે જોવાને વાસતે આખા રોમ શેહરને સલગાવી મુકવાનો હુકમ કીધો !! કોણની તાકાત કે એ હુકમને તાબે નહીં થાએ? જુદા જુદા ભાગોમા આગ લગાડવામાં આવી. અને આખા શેહરમાં એ આગ ફરી વળી. નવ દીવસ શુધી આખુ રૂમ શેહર મોટી આગથી સલગી રહીઊં. સઘળી તરફ ખરાબી થએલી માલુમ પડી. જે માતાઓના બચાં આગમાં સલગી ગઆ તેઓના ચીચીઆરી ભરેલા પોકારો અને આગમાં બળી મરનારાઓના કમકમાટ ભરેલા અવાજો; મોટી મોટી ઈમારતો તથા મેહેલો બળીને જમીન ઊપર તુટી પડતા હતા તે સઘળાના અવાજો ચારે તરફ નીકળતા હતા. નીરો એક ઊંચા મીનારા ઊપર જઈને ઊભો રહો. આ ભયંકાર દેખાવથી તેને ઘણીજ ગમત અને ખુશી ઊપજી. જારે ચારે તરફ આવી ખરાબી થતી હતી તારે તે પોતાના હાથમાં સારંગી લઈને ગાનુ ગાતો હતો.

આગ હોલવાઈ ગઆ પછી નીરોએ પોતાના ખરચે મોહોલાઓ તથા ઘેરો તથા મેહેલો બાંધવાનું શીરૂ કીધું. તેણે પોતાને વાસતે એક મેહેલ બનાવેઓ અને તેને "સોનાનો મેહેલ" એવું નામ આપીઊં. પણ લોકો તેના ઘાતકીપણાથી અતીશે કંટાલી ગઆ, અને તેઓએ ગાલબા નામના શખસને પોતાનો શેહનશાહ ઠેરવેઓ. તે શેહનશાહએ હુકમ કીધો કે નીરોને રૂમ શેહરની ગળીએ ગળીએ અને ચકલે ચકલે નાગો ફેરવવો અને મરતતોલ થાએ તાંહાંશુધી ચાબકે ચાબકે મારવો અને તારપછી એક મોટા ટેકડા ઊપરથી ગગડાવીને મારી નાખવો. પણ નીરોએ આપઘાત કરીને પોતાના જીવની આખેરી ૩૨ વરસની ઊમરે આણી: આ ઘાટકી અને હેવાંન ખસલતના શખસે રૂમ શેહર મધે ૧૩ વરસ અને ૮ મહીના રાજ કીધું.

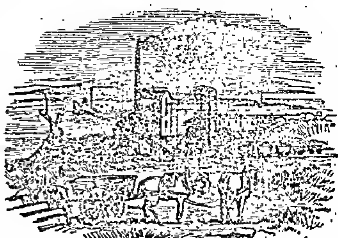
ઈંગલંડ મધે કોલસાની ખાણો.

ઈંગલંડ દેશની મોટી દોલત કોલસો તથા લોહું ગણાએછે. કારણ એ બે ચીજ ઈંગલંડ દેશ

ની જમીનમાંથી જેટલી જોઈએ તેટલી નીકળેછે. એ બેહુ ચીજોથી ઈંગલંડ દેશના સાંચાના મોટા મોટા કારખાના ચાલેછે અને સાંચાના કારખાના ધોમ ધોકાર ચાલેઆથી ઈંગલંડ દેશની દોલત દીનપર દીન વધેછે. કોલસો તથા લોહોડું જેટલું જોઈએ તેટલું ઈંગલંડની જમીનમાંથી નીકલતું નહીં હોએ તો ઈંગલંડ દેશના માલનો ખપ હાલ દુનીઆના સઘળા દેશોમાં જેટલો ચાલેછે તેટલો કદી ચાલે નહીં. વાસતે કોલસો તથા લોહોડું જે ઈંગલંડ દેશની દોલત કેહેવાએછે એ વાત ખોટી નથી.

ઈંગલંડ મધે "વહીટ હેવન" નામના પરગણા મધે જેવી કોલસાની ખાણોછે તેવી દુનીઆના કોઈબી ભાગમાં હજુર માલુમ પડી નથી. કેટલીએક ખાણો એવી મોટીછે કે એવી દરએક ખાણની ઊપર સો વરસની મુદતમાં તેના માલેકોને એક કરોડથી વધારે રૂપીઆ ખરચ લાગી ચુકેઓછે. એ ખાણો ૭૦૦ થી ૮૦૦ ફુટ ઊંડી જમીનમાં ખોદેલી હોએછે. અને અંદરથી ખોદીને એટલીતો દુર લઈ જવામાં આવેછે કે તેની ઊપર મોટી મોટી નદીઓ જેમાં હજારો ખાંડીના બારકસો તરે તે નદીઓ ઊપરથી વેહેછે. ઈંગલંડ મધે દર વરસે નજદીક ૨૫ કરોડ ટન કોલસો ખપેછે તે સઘળો એ અને ઈંગલંડ મધેના બીજા પરગણાઓની ખાણો મધેથી નીકળેછે. દર શાલ ઈંગલંડ મધે કોલસાનો આટલો બધો ખપ છે તેથી કદાચ કોઈ એવી ધાસતી ખાતું હશે કે ઈંગલંડ મધેનો સઘળો કોલસો થોડા વરસમાં ખપી જશે. એવી ધાસતી ઈંગલંડના લોકોએબી થોડા વરસ ઊપર ખાધી હતી. પણ હાલ એવું માલુમ પડીશછે કે ઈંગલંડની જમીનમાં એટલો કોલસો ભરેલોછે કે ઈંગલંડ પોતે ૨૫ કરોડ ટન દર વરસે વાપરે અને આખી દુનીઆને જેટલો જોઈએ તેટલો કોલસો પુરો પાડે તોપણ બીજા ૧૦૦૦ (હજાર) વરસ લગી ઈંગલંડને પોતાની કોળસાની ખાણ ખુટીજવાની ધાસતી રાખવાની કાંઈબીજરૂર નથી!!

ઈંગલંડ મધે કોળસાની મોટી મોટી ખાણો ઘણીજ જોવા લાએકછે. જે માણસો એ ખાણો જોવા ને જાએછે તેઓ પરથમ પોતાના કપડાં ઊપર એક ઝભો ઢાંકેછે કે જેથી તેઓના કપડાં બગડે નહીં. તાર પછી તેઓને એ ખાણના મોહોડાની આગળ બાફનો એક સાંચો દેખાડવામાં આવેછે કે જેથી ખાણ મધેનું સઘળું પાણી નીકલેઆ કરેછે. એ ખાણના મોહડા આગળ જેવો દેખાવ હોએછે તે દેખાવનું એક ચીત્ર હમો અતરે આપીએછે. આગના સાંચાની પાસે ખા

ણની અંદર તાજી હવા દાખલ કરવાને બીજો સાંચો મુકેલો હોએછે. જોવા જનારાઓને તારપછી એક પાટીઊં જે દોરડાં સાથે હુંકજડી લઈને બાંધેલું હોએછે તેમાં બેસાડેછે અને ચાર ઈઆ છ ઘોડાઓની મદદથી તે નીચે ઊતારવામાં આવેછે. નીચે ગયા પછી રેહેવાના ઘેરની મીસાળે મોટા મોટા ઓરડાઓ માલુમ પડેછે. ઓરડાની ઊપરનો ભાગ ધસી પડે નહીં તેટલા વાસતે ચાર ચાર ઈઆરડને આંતરે કોલસાનાં મોટાં અને જાડા થાંભલા મુકેલા માલુમ પડેછે. તે થાંભલા જાડાઈમાં ૩૦ ફુટ અને ઊંચાઈમાં ૬૦ ફુટ હોએછે. આ ઠેકાણે સેંકડો ઘોડાઓ કોળસાની ખાણોમાં ખેચવાને કામે લાગેલા દીઠામાં આવેછે. તે ઘોડાઓ રાત અને દાહાડો તાંહાજ રહેછે અને પુરી સુખાકારી ભોગવતા હોએ એમ માલુમ પડેછે. જે સાંચાથી કોળસાને જમીનની સપાટી ઊપર લાવવામાં આવેછે તે સાંચો જોરાવર ઘોડાઓથી ચાળેછે. કોલસો મજબુત ટોપળીમાં ભરીને ઊપર ચહડાવવામાં આવેછે. દરએક ટોપલામાં ૪૮ મણ કોએલો ભરેછે. એક ટોપલો ઊતરેછે તારે બીજો ટોપલો ચહડેછે. ઊપર ચહડેઆ પછી ટોપળો ગાડીની માંહે ખાલી કરેછે. ગાડું જારે ભરાએછે તારે બે ઘોડા ખેંચીને કોળસાની વખાર આગળ ખાલી કરી આવેછે. અને તેટલામાં બીજું ગાડું તઈઆર થઈને ઊભું રેહેછે.

સારી અને સમજુ માતાઓ સારા અને સમજુ બાલકો પેદા કરેછે.

—o—

નેપોલીઅન બોનાપારટને જારે એક શખસે પુછીશું કે ફરાંસને સુધારવાને વાસતે તથા તેને ચહડતી કળાએ પોહચાડવાને વાસતે શું ઊપાઓ કામે લગાડવા જોઈએ! તારે તેને જવાબ આપેઓ કે માતાઓ સારી અને સમજુ થાએ તેમ કરો. નેપોલીઅનને પોતાને જેવો અનુભવ મલેઓ હતો તેવોજ તેણે જવાબ આપેઓ. નેપોલીઅનની મા મદમ લેટીશીઆ કાંઈ થોડી સમજુ, થોડી ડાહી અને થોડી હીમતવાળી નહીં હતી. તેણીનો ચહેરો જેવો ખુબસુરત હતો તેવુંજ તેણીનું મગજ ચલકતું હતું. તેણીએ પોતાના ભરથારની સાથે વેરાણ જંગલોમાં અને પાહાડી મુલકીમાં રખડવું પડીશું હતું. એક રાતના તેના દુસમનોએ તેની ઊપર અણચીતો હુમલો કીધો હતો તે વેળાએ તેનો ધણી તો મરણ પામેલો હતો પણ પોતે પોતાના આઠ બચાંને લઈને અંધારી રાતના વેરાન જંગલમાં નાઠી. આખી રાત જંગલમાં પોતાના નાહના બાલકોને સાથે લઈને ભટકી અને સવારના દરીઆ કીનારાના એક ટેકરા ઊપર આવી લાગી. તાંહાંથી તેણીએ પોતાનું ઘેર સલગતું દીઠું. તે દેખાવથી તે મુદલબી ના હીમત નહીં થઈ પણ પોતાના બચાંઓને કહ્યું કે "કાંઈ ફીકર નહીં આપણે તે ફરીથી વધારે સારૂં બાંધીશું." એક લખનાર કહેછે કે "એવી માતાનો છોકરો મોટો પરાકરમી જાગે તો તેમાં નવાઈ શાની." નેપોલીઅનની મા વારેઘડીએ બોલેઆ કરતી હતી કે "હરએક બચાંની સારી નરસી ચાલ તદન તેની માની ઊપર આધાર રાખેછે."

જરમન દેશનો કાંનટ નામનો નામીચો ફીલસુફ હમેશ કહેતો હતો કે મારામાં જેટલું વીદીઆનું તથા નીતી શાસતરનું બળ તથા ગનાનછે તેને વાસતે હું મારી માતાનો ઊપકારી થઓછું. વરડસવરથ નામનો મોટો વીદવાંન થઈ ગઓછે તેની માબી ઘણીજ ગનાની તથા સમજુ હતી. કાંપબેલ નામના નામીચા કવીની માતાબી ઘણીજ સમજુ અને નીતીવાંન કહેવાતી હતી. બીશપ વાટસન નામનો નામીચો ધરમનો બોધ કરનારો પાદરી વારે ઘડીએ કહેતો હતો કે ધરમ સંબંધી મજબુત વીચારો બચપણથી તેની માતાએ તેના મનમાં પરવેસ કીધા હતા. સારી અને સમજુ માતાઓને પેટે જનમેલા એવા સેંકડો નામીચા પુરૂશોના નામ શોધવાને ઘણું મુશકેલ પડનાર નથી. દુનીઆ મધે હજારો છોકરાંઓ જેઓ ચોરી અને લુચાઈનો ધંધો કરેછે અને મોહલે મોહલે ભટકતા ફરેછે તેઓ મધેથી સેંકડે પાંચ છોકરાંઓબી પોતાની માને વીશે સારૂ બોલતાં નથી. તવારીખના અને ચરીતરના સઘળા પુસતકો અને માણસ જાતનો અનુભવ ગવાહી આપેછે કે નઠારી માતાઓને પેટે ઘણુ કરીને નઠારાજ છોકરાં પેદા થાએછે અને સારી તથા સમજુ માતાઓને પેટે સારા અને સમજુ છોકરાં જનમેછે. વાંચનારી બાઈઓ; તમે પોતે સમજુ ગનાની અને નીતીવાંન થાઓ અને તમારા બચાંબી સમજુ, ગનાની અને નીતીવાંન થશે.

નવી દુનીઆની સોધ—કરીસતફર કોલમબસ.

આપણી પરથવીના બે મોટા ભાગ એક જુની દુનીઆ અને બીજી નવી દુનીઆ એવે નામે ઓલખાએછે. આપણે સઘળા જુની દુનીઆ મધે રહીએછે. જુની દુનીઆ મધે એશીઆ, ઈઊરોપ અ

ને આફરીકા એવા તરણ મોટા ખંડોછે. "નવી દુનીઆ" એ નામ એ ઊપરથી પડીઊં કે એ તરણ ખંડ વાલાઓને ઈસવી સન ૧૪૯૨ સુધી ખબર નહીં હતી કે જમીનનો એક મોટો ખંડ એક મોટો સમુદર છોડીને દુનીઆના બીજા ભાગ તરફ પડેલોછે. એ મોટો ખંડ જારે માલુમ પડેઓ તારે આ તરફના લોકોએ તેને 'નવી દુનીઆનું નામ આપીઊં. એ નામ કાંઈ ખોટું નથી. એ ખંડ ખરેખર એક દુનીઆ જેટલો મોટો માલુમ પડેઓ. એ મોટો ખંડ શોધી કાહાડવાનું માન કરીસતફર કોલમબસ જેનો ચીતાર આ બીનાની સાથે આપેઓછે તેને લાગુ પડેછે. એ મોટા ખંડની શોધ કેવી રીતે થઈ અને તે શોધ કરવાનું શા ઊપરથી સુજ પડીઊં એ તમે જાંણવાની ખાએસ રાખતા હશો.

આજ સાડી તરણસો (૩૫૦) વરસની વાત ઊપર ઈઊરોપખંડના લોકોને હીંદુસથાન તરફ સમુદરને રસતે આવવાનો મારગ ખબર નહીં હતો. એ વખતે હીંદુસથાનનો વેપાર ઘણોજ ધુમધોકાંર ચાલતો હતો અને અતરેથી કેટલુંએક કાપડ વનાઈને તથા બીજો માલ તઈઆર થઈને જમીનને રસતે ઈઊરોપ તરફ જતો હતો. જમીનને રસતે એ સઘળો માલ જવાથી ખરચ ઘણોજ લાગતો હતો અને હરએક ચીજની કીમત હીંદુસથાન કરતાં ચાર ગણી વધારે તાંહાંના લોકોને આપવી પડતી હતી. ઈઊરોપ હીંદુસથાનથી ઘણુજ દુર પડેઊં તેથી જમીનને રસતે માલ મંગાવવાનો કસાકુટ ભરેલો ધંધો ઈઊરોપના ઘણાજ થોડા લોકો કરતા હતા. પણ જેઓ એ વેપાર કરતા હતા તેઓ થોડી મુદતમાં ઘણાજ તવંગર અને પઈસાવાળા થતા હતા. એવો જારે મામલો તાંહાંના લોકોના જોવામાં આવેઓ તારે હીંદુસથાનનો મારગ સમુદરને રસતે શોધી કાહાડવા પછવાડે મોટા મોટા લોકોનું તથા રાજદરબારીઓનું ધેઆન લાગીઊં. ઘણાં લોકો એ સમુદરનો મારગ શોધવાને બાહેર પડેઆ પણ તેઓ બીચારા નીશફલ થએઆ હતા. કોલમબસ જે જીનોઆનો રેહેવાસી હતો અને એક સાધારણ ખલાસીથી કપતાનની પદવીએ ચહડેઓ હતો અને જેને ભુગોળ વીદેઆનું તથા ગણીત શાસતરનું ઘણુ ગનાન હતું તેણે એ મારગ શોધી કાહાડવાનું પોતાના મન ઊપર લીધું. તેનામાં ભુગોળ વીદેઆનું જેટલું ગનાન હતું તે સઘલું કામે લગાડીઊં: દુનીઆનો આકાર ગોળછે તે ઊપરથી તેણે એવી કળપના કીધી કે હીંદુસથાન તથા ઊગમણ તરફના બીજા દેશો તરફ જવાને જો પશચમ તરફ સીધાંને સીધાં વાહાણ હંકારશું તો હીંદુસથાનનો મારગ સમુદરને રસતે મળેઆ વગર રેહેશે નહીં. આ ઊપર તેણે જેમ જેમ વધારે વીચાર કીધો તેમ તેમ તેની ખાતરજમે થતી ગઈ કે એ વીચાર ભુલ ભરેલો નથી.

પણ આ મોટું અને માહાભારત કામ કોઈ પણ બાદશાહની મદદ વગર માથે લેવાએ નહીં: તેથી તેણે ઈઊરોપના હરકોઈ રાજાની મદદ મેળવવાનો ઠરાવ કીધો. એ ઠરાવ મુજબ તેણે એક રાજા પાસેથી બીજા રાજા પાસે કેટલાંએક વરસો લગી ધકેલા ખાધા. પણ કોઈએ તે વાત પોતાના મન ઊપર લીધી નહીં. એક બે રાજાઓએ જરા મન ઊપર લીધી પણ કોલમબસની ગોઠવણો વાજબીછે કે નહીં તે તપાસવાનું કામ તેઓએ પોતાની દરબારના દીવાનોને સોપીઊં. પણ તેઓએ તકરારમાં મહીનાને મહીના તથા વરસ અને વરસ કાહાડી નાખેઆં પણ તેનું કાંઈબી સેવટ આવીઊં નહીં. કેટલાએક ઈરસેઆ અદેખાઈને લીધે અને કેટલાએકોએ નાગનાનપણાને લીધે કોલમબસની ગોઠવણ પસંદ કીધી નહીં. આખેર મોટી અને નહીં ખમાએ એટલી નાઊમેદી ભોગવીને પોતાના મન ઊપર લીધેલું કામ છોડી દેવા જતો હતો તેવામાં કેટલીએક લાગવગથી ઈસપન દેશની દરબારે ફરીથી એ બાબત મન ઊપર લીધી અને તરણ વાહાણ તથા જરૂરનો સઘળો સામાન તઈઆર કીધો. પણ કોલમબસની સાથે જવાને ખલાસી જોઈએ તે મલવાને ઘણુંજ મુશકેલ પડીઊં. કારણ મોટા અને અંણજાણા સમુદરમાં જમીનની ખાતરી વગર જઈને પોતાનો જીવ જોખમમાં નાખવાને કોઈએ વાજબી વીચારીઊં નહીં. આખેર ઈસપેનની સરકારે જોર જુલમથી કેટલાએક ખલાસીઓને તઈઆર કીધા અને કોલમબસને ૧૪૯૨ ના આગસટ મહીનાની ૩ જી તારીખે રવાને કીધો. એ વેળાએ કોલમબસને જે ખુશી ઊપજી તેનું વરણન કોઈબી કલમ કરી શકનાર નથી. આ વેળાએ કોલમબસની ઊમર ૫૬ વરસની હતી.

તરણે વાહાણો ભર દરીઆમાં આવી પોહોચેઆ. ઘણી જહડપથી દરરોજ આગળ વધેઆં જાએ પણ આસમાન અને પાણી સીવાએ કાંઈબી ચીજ તેમ

ની નજરે પડે નહીં. ખલાસીઓ કોલમબસને મનમાં
ગાળો દેવા લાગા અને પછી જેમ દીવસ ગુજરતા ગ
એઆ તેમ તેઓ વધારે ચડભડવા લાગા. કોલમબસે
ઘણીબી ધીરજ આપી પણ તેઓ સઘળાઓએ કહ્યું
કે "તું વાહાણ પાછાં ફેરવ; નહીંતો હમો તને દરીઆમો
નાખી દેશું." કોલમબસે કાળાવાળા કીધા અને "એક
દીવસ, બે દીવસ વધારે" એમ કહી કહીને ધીરજ આ
પી. કોલમબસના સારા ભાગ્યએ અકટોબરની ૧૧ મી
તારીખે તેઓને જમીન આવી પોહોચવાની કાંઈએક
ઊમેદ આવી. તેઓએ એક લાકડા તથા નેતરનો કટ
કો પાણી મધે તરતો દીઠો. એક વાહાણના ખલાસીઓ
એ એક ઝાડની તાજી ડાંખલી તરતાં દીઠી. તેથી સઘળા
ઓને ધીરજ આવી. તે દીને રાતના કોલમબસે દુરથી
એક દીવો બલતો દીઠો અને પોતાના સોબતીને જોવા
ને બોલાવેછે તેટલામાં તે ગુમ થઈ ગએઓ. તેજ રાતના
બે કલાકે જમીન ઊપરનો દીવો નજરે પડેઓ અને
સઘળાઓ આણંદ તથા ખુશીના મોટા પોકારો મારવા
લાગેઆ. સવાર પડીઊં અને તેઓ મોટી ધામધુમથી
વાવટાના ઝુંડા ઊડાડતા વાહાણમાંથી જમીન ઊપર
ઊતરેઆ. તેમને તથા વાહાણોને જોવાને હજારો લો
કો એકઠાં થએઆં હતાં. તે લોકો જંગળી હતાં અને
વાહાણ કદી સપનામા જોએઆં નહીં હતાં. તેઓ
એ વીચારીઊં કે રાખસસી કદના મોટા જાનવરો ઊ
પર અસવારી કરીને આસમાન મધેથી ફરેસતાઓ
આવેઆછે. તેઓ સઘળા તદન નાગા હતા. કોલમબ
સે ધારીઊં કે હીંદુસથાનની પાસેના કોઈ જંગળી મુલ
કમાં હું આવી પોહોતોછું. પણ તેતો એક મોટો ખં
ડ નીકળેઓ.

કોલમબસ કેટલાએક ભાગ તરફ ફરેઓ. તાં
હાંથી નવાઈની ઘણી ઘણી ચીજો તથા નવા નવા પ
ખસી તથા જાનવરો એકઠાં કીધાં. તાંહાં સોનાની મો
ટી ખાણો માલુમ પડી. તાંહાંના જંગળી લોકો સુના
ની કીમત પીછાનતા નહીં હતા. થોડાએક મહીના પ
છી કોલમબસે ઈસપેન તરફ આવવાને વાહાણો હંકા
રેઆ. પણ જતી વેળાએ દરીઆમો તુફાન બહુ લાગે
ઊં. તરણે વાહાણો એકબીજાથી જુદા પડી ગએઆં.
કોલમબસને એટલું તુફાન લાગીઊં કે તેણે સહી સલા
મત જવાની આશા છોડી દીધી. તેણે પોતાની શો
ધનો એક કાગળ લખીને એક ખાલી બાટલીમાં
ઘાલેઓ અને તે બાટલીને સીલ કરીને દરીઆમાં ફે
કી. એવી મતલબથી કે એ બાટલી ઘસડાતી ઘસડાતી
ઈઊરોપ તરફ જો પોહોચેતો તેની શોધ વીશેની તાંહાંના
લોકોને ખબર પડે. પેલા બે વાહાણો મોટી મુશકેલીથી
સલામત જઈ પોહોચેઆ. તેઓએ વીચારીઊં જે કો
લમબસનું વાહાણ ડુબી ગઈઊં હશે, તેથી કોલમબસ
વીશે ખોટી અફવા ફેલાવીને તેની કીરતી લઈ લેવાની
તેઓએ તજવીજ કીધી. પણ પરમેશવરની મેહરબાની
થી કોલમબસનું વાહાણ સલામત રહીઊં અને તે ઈસ
પેન ખાતે આવી પોહોચેઓ. ઈસપેન દેશના રાજા રા
ણી અને હજારો લોકો તેને લેવાને તથા માન આપ
વાને કીનારા ઊપર ગએઆં. સરવેના મોહોડામાંથી
કોલમબસ કોલમબસ અવાજ નીકળવા માંડેઓ, અને
સરવે લોકો કોલમબસની સામુ અચરતીથી જોવા લાગે
આ. મોટા મોટા ઊમરાવો કોલમબસની સાથે ચાલ
વાને માન ભરેલુ સમજવા લાગા. કોલમબસે પોતાની
સફરનું સઘળું વરણન કીધું. ભાશણ કરતાં છેવટે તે
ણે જણાવીઊં કે "ઈસપેન દેશના રાજાઓને વાસતે સ
રવ શકતીમાન ઈશવરે નવી દુનીઆની દોલત અને તે
ની શોધ કરાવવાની કીરતી રાખી મુકી હતી."

તારપછી કોલમબસ તેર વરસ લગી જીવેઓ તે
માં તેણે બીજી તરણ સફર અમેરીકા તરફ કીધી. આ
તેને ઘણુજ મોટુ અને જાવેદાન શુધી ઈઆદ રેહે તેવું
નામ મલેઊં તેથી કેટલાએક લોકોને ઘણોજ બલાપો
થએઓ અને તેઓએ હરએક રીતે કોલમબસને પા
એમાલ કરવાને વાસતે ઈસપેનના રાજાની પાસે ઈઊ
કતી ચલાવી. એ રાજા એટલો હઈઆં ફુટો હતો કે તે
ઓ તે ઈઊકતીમાં ઘણે દરજે ફાવેઆ. તેની તીજી સ
ફરમાં તેને વીશે એટલીતો બુમ ઈસપેન દેસ મધે ફેલા
ઈ કે તેના હાથમાં બેડી નાખીને અમેરીકાથી તરત બો
લાવી મંગાવેઓ. પણ જે માણસે મોટી અને માહા
ભારત શોધ કીધી તેને આવી રીતે મળેલુ અપમાન ઘ
ણાખરા લોકોથી જોવાઈ શકાયેઊં નહીં. તેને તરત
છુટો કરવામાં આવેઓ. ફરીથી માન તથા આબરૂ
આપીને ચોથી અને છેલી વખત તેને પાછો અમે
રીકા તરફ મોકલેઓ. તાંહાં તે થોડી મુદત રહીને ઈ
સપેન તરફ આવેઓ અને ઈસપેન દેશની રાણી "ઈ
સાબેલા" જે તેની કાંઈબી કદર જાણતી હતી તેના મ
રણની ખબર તેને પડી. એ મરણથી કોલમબસનું દી

લ તદન તુટી ગઈ. રાજાતો અદેખો અને બેકદર હતો. જે પુરૂશે તેના રાજને એટલી બધી કીરતી મેળવી આપી તે પુરૂશથી તે હવે છેકજ કંટાળી ગએઓ હતો. કોલમબસ ઘણીજ ગરીબ હાલતમાં આવી પડેઓ. એવી ગરીબી હાલતમાં કે રેહેવાને ઘેરબી મળે નહીં. ધરમ શાળામાં બાકીના પોતાના દીવસ પુરા કરીને તુટેલે દીલે ૧૫૦૬ નાં વરસમાં ૭૦ વરસની ઊમરે મરણ પામેઓ. તેનાં મરણ પછી રાજાએ મીનારો કોતરાવીને તે ઊપર લખીઉં કે " કાસટીળ અને લીઓનને વાસતે કોલમબસે નવી દુનીઆ શોધી કાહાડી."

કોલમબસ મુવો તાંહાં શુધીતો એમજ સમજતો હતો કે તેણે જે જમીન શોધી કાહાડી તે એશીઆ અથવા હીંદુસથાનનો ભાગ હશે. પણ તેના મરણ પછી ૧૦ વરસે "અમેરીગો" નામના શખસના જાણવામાં આવીઉં કે એતો એક નવોજ અને મોટો ખંડછે. એ ઊપરથી તે ખંડનું નામ અમેરીકા પડીઉં. બરાબર જોઈઅતો એ ખંડને કોલમબસના નામથી ઓલખવો જોઈતો હતો.

ઊગમણ દેશોના કેટલાએક રાજાઓનો પોતાંની ગરીબ રઈઅત ઊપર પેઆર.

—o—

તુરકસથાનનો મોટો હાકેમ દરરોજ સવારના ઊઠીને પોતાની બેગમના મેહેલમાંથી બંદગી કરવાને જતો હતો તારે પોતાને હાથો હાથ પોતાની ગરીબ રઈઅતની અરજીઓ લેતો હતો. ૧૬૯૫ ના વરસમાં તેનો મસતાફર નામનો વડો પરધાન પાદશાહ તથા એક ગરીબ અરજ કરનાર મોચીની વચમાં ઊભો રહો તેથી તેને મોટી શીકસા કરવામો આવી હતી.

ઈરાનનો એક શાહા પોતાની ગરીબ રઈઅતની ફરીઆદ સાંભલવાને અઠવાડીઆમાં તરણ દીવસ શુધી પોતાના તખત ઊપર બેસતો હતો અને હર કોઈ ચોપદાર અથવા પરધાન જો અરજદારને બાદશાહાની હજુરમાં દાખલ થવાને અટકાવેતો તેને મોટી શીકસા કરવામાં આવતી હતી. તેવા ગુનેહગારને ગધેડાની ઊપર પીળા ચામડાનું જીન નાખીને બેસાડવામાં તથા ચકળે ચકળે ફેરવવામાં આવતો હતો.

આફરીકાના આલજીઅરસ દેશનો મુખીઅ હાકેમ દર રોજ સવારના પોતાની રઈઅતની દાદ ફરીઆદ સાંભલવાને બેસેછે. ઈસવી સન ૧૪૭૮ માં માહમદ માહાદી નામના સુલતાને પોતાની બેગમની આંખ કાહડી નખાવી કારણ તેણીએ એક અરજદારને અરજી આપતા અટકાવ કીધો હતો.

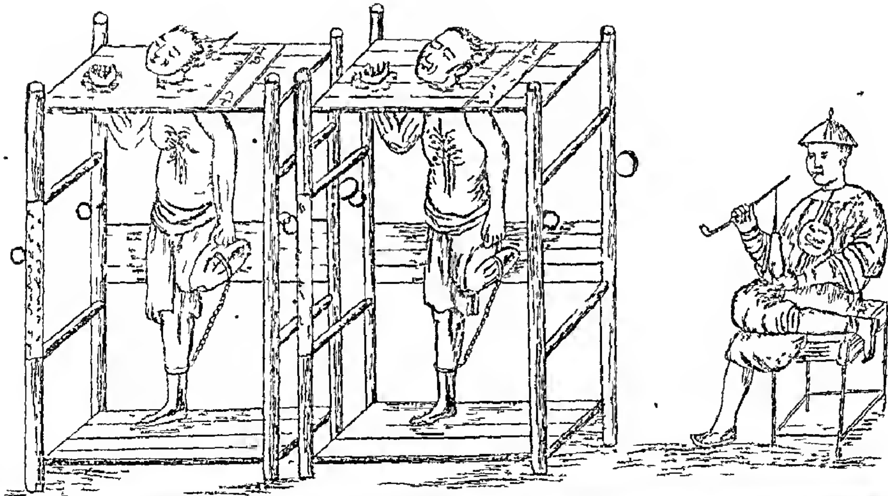
ચીનના સેહનશાહનો એવો હુંકમછે કે કોઈબી ગરીબ રઈઅતને સેહનશાહની પાસે ફરીઆદ લઈ જતાં અટકાવ કરવો નહીં. ૧૬૮૫ ના વરસમાં તેહંસાગ નામના સેહનશાહે પોતાના " ચઊલા " અથવા માનીતા ખીજમતગારના કાન કાપી નાખેઆ; કારણ તેણે એક રેશમી વણકરને ખોટું સમજાવીઉં કે સેહનશાહને પોતાની રઈઅતની ફરીઆદ સાંભલવાને મુદલ અવકાસ ઈઆને ફુરસદ નથી.

આફરીકા મધે ગાલા નામના સઊથી જંગળી મુલકમાં દર પાંચમે દાહાડે રાજા પોતાની ગરીબ રઈઅતની ફરીઆદ સાંભળવાને ગાએના તાજા ચામડાની ઊપર બેસેછે. વાસીલી આસલરો નામના મુખઅ પરધાને એક ગોલામને અરજી આપતાં અટકાવેઓ તે વાત રાજાને માલુમ પડેઆથી તે વજીરને જીવથી મરાવી નખાવેઓ હતો.

ચીન મધે બંધીવાનોને શીકસા કરવાની એક સાધારણ રીત.

—o—

ચીન મધે બંધીવાનોને શીકસા કરવા વાસતે એક નવાઈ જેવી રીત કામે લગાડવામાં આવેછે. પણ એ રીત ચીન મધે ઘણી સાધારણછે. બંધીવાનની ડોકમાં લાકડાનું એક મોટું અને જાડું ચોકઠું અથવા પાટીઉં નાખવામાં આવેછે. એ પાટીઆના બે સાંધા હોએછે અને વચોવચ માણસની ગરદન સમાએ એટલી જગા અથવા આંધલું રાખવામાં આવેછે. એ જાડાં પાટીઆની ઊપર બંધીવાનનું નામ, તેનો ધંધો, તેનો અપરાધ અને શીકસાની મુદત લખવામાં આવેછે. એ શીકસા ઘણું કરીને કોઈ કોઈ વખત લાંબી મુદતની કરવામાં આવેછે. તેટલી મુદત શુધીમાં એ લાકડાનું ચોકઠું બંધીવાન પોતાની ગરદનમાથી મુદલ કાહડી શકેજ નહીં. બંધીવાનની ગરદનમાં ચોકઠું ઘા

ચીનમાં બંધીવાંનોને સીકશા કરવાની રીત.

જેઆ પછી તેની ઊપર બાદશાહી સીલ મારવામાં આવેછે. એવી રીતે કે બંધીવાન ચોકઠું કાહાડી નાખે અથવા કોઈ બીજા પાસ કહડાવેતો માલુમ પડેઆ વગર રેહેજ નહીં. બંધીવાનને વારે ઘડીએ તેની મરજી હોએ તાંહાં જવાની છુટ આપવામાં આવેછે. પણ તે જાંહાં જાએછે તાંહાં તે ચોકઠાની જુસડી તેના ગળામાં વળગેલીજ હોએછે. એ ચોકઠાનું વજન ઘણુ કરીને ७४ રતલનું હોએછે પણ ગુનેહગારનો અપરાધ જો ઘણો હોએતો કોઈ કોઈ વેળાએ ૨૦૦ રતલ શુધીનો બોજો તેના ગળામાં ઘાળી રાખેછે. એ ચોકઠું ઘાલેઆ પછી બંધીવાન પોતાના પગ જોઈ શકે નહીં તથા પોતાને હાથે અનપાણી ખાઈ પીઈ શકે નહીં માટે તેના મીત્રો અથવા બીજાઓ તેને ખાવાનું ખવાડે નહીં અથવા પાણી પાએ નહીતો તે ભુખે મરી જાએ. કોઈ કોઈ વેળાએ એ બોજાથી તે ઘણોજ કંટાળી જાએછે તારે તે ચોકઠાનો એક બાજુનો ખુણો ઊંચી જમીન ઊપર મુકેછે અથવા ઊંચી ખુરસીના હાથા ઊપર ચોકઠાના ખુણા મુકીને પોતે બેસેછે. તેની શીકસાની મુદત જારે પુરી થાએછે તારે તે માજીસટરેટ અથવા કોટવાળની હજુરમાં આવીને ઊભો રેહછે. કોટવાળ ચોકઠા ઊપરનું સીલ તપાસેછે અને તે સીળ જો આખું ને આખું માલુમ પડીઊંતો તેને ફટકા મારીને છુટો કરવામાં આવેછે. એવા બે ગુનેહગારોનું ચીત્ર હમો આપીએછે. એ ચીત્ર ઊપરથી માળુમ પડશે કે એવા બે ગુનેહગારોને પગમાં સાકળ સુધા ઊભા રાખેલાછે અને એક માદરીન ચંડુલ પીતો તેમને ફટકા મરાવવાને બેઠેલોછે.

માણુસ જાતના ખોરાક વીશે.

—o—

માણુસ બે જાતનો ખોરાક ખાએછે—ઝાડ પાન તથા જાનવરનો. હીંદુઓ તથા કેટળાએક બીજા શખસો એવું સમજેછે કે ઈશવરે માણુસને ફકત ઝાડ પાનનો ખોરાક ખાવાને પેદા કીધાંછે અને દુધ વગર જાનવરનો ખોરાક ખાવો એ ઘાતકીપણુછે. હાલ ઈઊરોપ મધે કેટલીએક એવી મંડલીઓછે કે જે મંડળીના લોકો દુધ વગર જાનવરી ખોરાક મુદલ ખાતાજ નથી. પીથાગોરાસ નામનો નામીચો ફીલસુફ જાનવરનો ખોરાક મુદલ ખાતો નહીં હતો. પોપ નામનો નામીચો વીદવાન તથા કવી કેહેછે કે "આપણા બખરચી ખાનાનો દેખાવ જેવો કમકમાટ ભરેલો હોએછે તેથી વધારે કમકમાટ ઊપજાવનારી થોડીજ વસતુ હશે. એક ઠેકાણે લોહીના છાંટા પડેલા, બીજે ઠેકાણે મરતા પરાણીઓનો ચીચીઆરી ભરેલો મરવાનો અવાજ, તીજે ઠેકાણે મરેળા પરાણીઓના શરીરના જુદા જુદા ભાગો હુંઈથી તંહી ટાંગેલા. એ દેખાવ ઘણોજ કંટાલા ભરેલોછે." આ પરમાણે કેટલાએક મોટા અને વીદવાન માણસનો વીચાર હોવા છતાં માણસના દાંતની ગોઠવણ ઊપરથી હાલના ડાકટરો કેહેછે કે માણસને ઈશવરે બેઊ જાતનો ખોરાક ખાવાને પેદા કીધું છે.

જંગળીમાં જંગળી લોકો જાનવરના કરતાં માણસનું માસ ખાવાને વધારે પસંદ કરેછે. આરીસટાટલ અને હીરોડોટસ નામના પુરાતમ વખતના ગરંથ લખનારાઓ લખેછે કે તેઓના વખતમાં એવા ઘણા લોકો હતા કે જેઓ જાનવર કરતાં માણસનું માસ ખાવાને વધારે પસંદ કરતા હતાં. ઈઊનાન લોકોના કેટળાએક દેવોને માણસનો ભોગ આપવામાં આવતો હતો. આફરીકાના જંગળી મુલકોનાં તથા નીઊજીલાંડ દેશમાં હજુરબી જંગળી લોકો માણસને મારીને તેમનું માસ ખાએછે. એક ગરંથ લખનાર કેહેછે કે ૧૭૨૫ ના વરસમાં અમેરીકાના જંગળી માણસની એક સ્રીને જોઈ જે માણસનું માસ ખાતી હતી. તે સ્રીએ પોતે કબુલ કીધું કે તેણીએ પોતાની આખી ઊમરમાં ચાર માણસોને મારીને તેમનું માસ ખાધું છે.

આજ ૬૦ વરસની વાત ઊપર ફરાંસ મધેનો એક બંધીવાન અજાએબ તરહેનુ ખાણુ ખાતો હતો. તે બીલાડીઓને મારીને ખાતો હતો. એક વરસમાં તેણે ૧७४ બીલાડી ખાધી હતી તે મધે કેટળીએકતો જીવતીને જીવતી ખાઈ ગએઓ હતો.

એક માણસ દર રોજ દસ રતલ ગોસ અને બે મીણબતી ખાઈ જતો હતો. એક સોલજર જેની ઊમર ફકત ૧७ વરસની હતી તે ચોવીસ કલાકમાં ચોવીસ રતલ બીફ ખાઈ જતો હતો.

ચીના લોકો ઘણુ કરીને સઘળી જાતના હલકા પરાણીઓને પોતાના ખોરાકમાં વાપરેછે. કેટલાએક લોકોતો કીડા, મકોડા અને પેટે ચાલનારા જાનવરોને ખાવાને મુદલ સુગાતા નથી.

બે ભુત બીલાડી થઈને ફરતા હતાં તેઓની વાત.

—o—

મારવાડ મધે બે રજપુત ભાઈઓ એક ઘરમાં રેહેતા હતા. તેઓ વચે માહોમાહી કલેસ તથા કજીઓ ઊઠેઓ અને તે એટલા શુધી કે એક ભાઈએ બીજાનું ખુન કરીશું અને પોતેબી આપઘાત કરીને મુવો. લોકો વેહેમમાં ગરક થઈ ગએલાં તેથી તેઓએ એવી કળપના કીધી કે એ ભાઈઓ ભુત થએઆ હશે. કારણ તેઓ કમોતે મરેઆ. એ બેહુ ભાઈના મરણ પછી એ ઘરમાં રેહેવા જવાની કોઈ હીંમત કરી શકે નહીં. આખેર એક કણબીએ હીંમત ચલાવી અને લાહુત દાખળ તે ઘેરમાં રેહેવાને ગઓ. એક રાતના એવું બનીશું કે બે બીલાડીઓ એક બીજા સાથે તે ઘેરમાં લડાઈ કરતી માલુમ પડી. તેના દીલમાં તરત એવો ખેઆલ આવેઓકે બેશે ભાઈ જે એક બીજા સાથે મરાઈને કમોતે મરણ પામેઆછે તેઓજ ભુત થઈને બીલાડીના આકારમાં પાછા એક બીજા સાથે મારામારી કરેછે. એવો વેહેમ તેને ગઓ તોબી તે હીમત પકડીને ઊઠેઓ અને દીવો લઈને આખા ઘેરમાં જોયું તો બીલાડીઓ મળે નહીં. બીલાડીઓને આવવા જવાનો કોઈપણ ઠેકાણેથી રસતો નહી હતો; તેથી તે ઘણોજ ભએ પામેઓ અને જોરેથી બુમ પાડીને આસ પાસના પડોસીઓને ઊંગમાંથી ઊઠાડેઆ. રાતના રાતના તે ઘેરમાંથી નીકળીને પડોસીના ઘેરમાં સુતો. સવારના આખા ગામમાં મોટો ગોંઘાટ થઈ રહો કે ફલાણા રજપુતોના ઘેરમાં બે ભુત બીલાડી થઈને ફરેછે. તારપછી એ ઘરમાં ભાડે ઈઆ મુફત રેહેવા જવાની કોઈની હીંમત ચાલે નહીં. દાહડે દાહડે એ ઘેર વીશે લોકોમાં એટલીતો અફવા ફેલાઈ કે લોકો પોત પોતાની કલપના અને મરજીપરમાણે ખોટી ખોટી વાતો જોડીને બોળવા લાગેઆ. કોઈ કેહેવા લાગું કે બીલાડીઓને એક બીજા સાથે મરાતાં અને આગનો ભડકો થઈને ઊડી જતાં "મેં મારી નજરે દીઠી." બીજો બોલવા લાગેઓ" એક રાતના એ બે બીલાડીઓને એક બીજા સાથે તરવારથી લડતાં દીઠી અને થોડાવાર પછી તેઓ ગુમ થઈ ગઈ." આવી આવી હજારો ગપ આખા શેહેરમાં અને આખા પરગણામાં ફેલાવો પામી. આખેર એક હીંમતવાન બરામણ જે ભુત પરેતને મુદલ માનતો નહીં હતો તેને લોકો કેહેવા લાગેઆ કે તું જો ખરેખર ભુતને માનતો નહીં હોએતો તે ઘેરમાં જઈને એક રાત સુઈ આવ." તેણે તે કામ માથે લીધું. તેના મીતરો અને સગાવાળો આવીને તેને કાળાવાળા કરવા લાગા કે "ભાઈ હાથે રહીને કેમ મરવા જાએછે; તારી સઘળી હીમત અને બાહાદુરી એક ઠેકાણે રહી જશે અને તું મરણ પામીશ; વાસતે તુ તારો મમત (બેહેશ) છોડી દે" તે બરામણની પુરી ખાતર જમા હતી કે ભુત પરેત અને ડાકેણ જેવી વસતુ આ દુનીઆમાં છેજ નહીં. એતો વેહેમી લોકોનો ફકત વેહેમછે; તેથી તેણે તે ઘરમા જઈને રેહેવાનું કબુલ કીધું. પેહેલી રાતના તેના દીઠાગાં કાંઈજ આવીશું નહીં. પણ બીજી રાતે બે બીલાડીઓને મારામારી કરતાં તેણે દીઠી. દીવો લઈને તે બીલાડીઓ કાંહા જાએછે તે જોવાને તેમની પછવાડે દોડેઓ. અને જોએછેતો ઘેરના એક ઓરડાના એક ખુણામાં જુના કપડાનો ગાંસડો પડેઓ હતો ને ગાસડામાં ગઈ. તે ગાસડો ઊચકી લઈને જોએછેતો તેની પાછલની દીવાલમાં એક આંધણું પડેલું હતું. તે આંધળામાં થઈને પાસેના વાડામાંથી તે બીલાડીઓ આવતી તથા જતી હતી. સવાર પડીશું અને તે શેહેરના મુખીઅ લોકોને સઘળો ભરમ જાહેર કીધો. લોકોની ખાતરી થઈ અને પછી તે ઘેરમાં રેહેવા જવાને કોઈને હરકત જેવું લાગીશું નહીં.

ભાઈઓ, આ વાત ઊપરથી તમોને શું માલુમ પડીશું ? લોકોની મોટી સંખીઆ વેહેમી હોવાને લીધે ખરેખરી બીના શું છે તે તપાસવાની કોઈનીબી હીમત ચાલી નહીં. લોકોની એક નાહાની વાતને પોતાની તરફથી જોઈએ તેટલા ટકા ચહડાવીને એકદમ મોટી કરી નાખી અને એ બરામણ શીવાએ કોઈબી શખસ એ ઘેરમાં જવાને હીંમત ચલાવી શકેઓ નહીં. વાસતે ફકત વેહેમ એજ દુનીઆમાં ખરો ભુત સમજવો.

બચાંની માવજત વીશેના થોડાએક ઈઆદ રાખવા જોગ કાએદા.

—o—

જનમેલાં બચાંની માવજત કરવા વીશે કાબેલ ડાકટરો જે સલામણ કરેછે તે સલામણનો સાર નીચે પરમાણેછે.

૧. તરતના જનમેલાં બચાંને મુંગું રાખવું જોઈએ નહીં. બચું જો જનમતાં રડતું નહીં હોએ તો તેને રડાવવાના ઊપાએ કામે લગાડવા જોઈએ.

૨. જનમેલાં બચાંનું ચીકણુ શરીર ઓરડા ના સઘળા બારી બારણા બંધ કરીને સાફ કરવું જોઈએ. સુમરેટા પાણીમાં પોચુ વાદલ બોરીને નરમ હાથે સાફ કરવું. મોહાડામાં કે આખમાં પાણી ન જાએ તેની સંભાલ રાખવી. તારપછી સુકા ટુવાલથી ઘણેજ અલગે હાથે શરીર લુછવું, અને એક મોટા ફ્લાનલના કટકામાં વીટાલીને તેની માના પાસામાં સુવાડવું. અને પછી બારી બારણા ઊઘાડી નાખવાં.

૩. બચું જેવું પોતાની પેહેલી ઊંગમાંથી ઊઠે કે તરત તેની માંને ધવડાવવા આપવું. પરથમ બચાંને ગોળ અથવા સાકરનું પાણી પાએછે તેમ સુદલ કરવું નહીં.

૪. માનું તરતનું દુધ બચાંના કોઠા ઊપર જો કાંઈબી અસર કરે નહીં અથવા કાંઈ અડચણના સબબથી મા પોતાના બચાંને ધવાડી શકે નહીં તો તે બચાંને એક અરધી ચમચી સોજુ અને તાજુ એરંડીઊ પાવું.

૫. નાજુક બચાંને સુવા તથા જીરાનું પાણી અથવા એવી હરકાંઈ વસતુ કાબેલ હકીમને પુછેઆ વગર કદી પાવી નહીં.

૬. બચું જેટલી વખત રડે તેટલી વખત ધવાડવું જોઈએ નહીં. દીસ તથા રાતના મુકરર વખતે ધવાડવું જોઈએ. પેહેલે મહીને દીસના બે કલાકને અંતરે અને રાતના તરણ કલાકને અંતરે ધવાડવું. બીજે મહીને દીસના તરણ અને રાતનાં ચાર કલાકને આંતરે ધવાડવું અને એ પરમાણે ૮ માસ શુધી ધવાડવું. તાર પછી ચાર માસ લગી આસતે આસતે દુધ છોડાવવાની તજવીજ કરવી.

૭. બચાંને પેહેલ વેહેલી કાંજી આપેઆની અગાઊ તપાસ રાખવી કે દાંત ફુટતા નહીં હોએ. કાંજી તથા દુધ પેહેલ વેહેલા બે વાઈન ગલાસ ભરીને આપવું અને તેથી વધારે નહીં.

૮. પેહેલા ૯ મહીના શુધી બચાંને તેની માના દુધ સીવાએ કોઈબી જાતનું દુધ તથા ચાહ આપવી નહીં. બચું માને ધાવતાં છતાં પણ નબલું થતું માલુમ પડે તો ડાકટરની સહલા લઈને બીજું દુધ પાવું.

વાગુળ.

—o—

એ જાનવર પકસીઓની માફક હવામાં ઊડે છે તેથી તેને લોકો પકસી કરીને કેહેછે. પણ કુદરતી તવારીખ જાણનારાઓ તેને પકસીની જાતમાં ગણતા નથી. તે પકસીઓની પેઠે ઊડેછે તોપણ તેને ચોપગા જાનવરની જાતમાં તેઓ લેખેછે. વાગુળના શરીર ઊપર પીંછાં નથી હોતાં પણ તેની જાડી ચામડી ઊપર બાલ હોએછે. તેને ચાર પંગછે તે મધે બે પગના આંગળાં ચામડીની સાથે જોડાઈ ગએળાં હોએછે અને તે પાંખની જગોએ ઊડવાના કામમાં આવેછે. બીજા બે પગના અંગોઠા છુટા હોએછે અને તે ઊપર કમાનના આકાર જેવા નખ હોએછે; તેથી તે ઝાડ અને તેવીજ બીજી ચીજ ઊપર લટકાઈ રેહેછે, વાગુળ બચાં જણેછે. તે પકસીઓની માફક ઈંડાં મુકતું નથી પણ જીવતાં બચાં જણેછે. તે બચાંઓ ચોપગા જાનવરોની જેમ પોતાની માતાંને ધાવેછે. માંદા પોતાના બચાંને વાસતે કાંઈ માળો બાંધતી નથી પણ જે કાંઈ એકાંત ઝાડ અથવા દર તેની નજરે પડેછે તેમાં પોતાના બે નખો ભરાવીને તંગાઈ રેહેછે. બે તરણ દીવસ શુધી બચાંઓ પણ પોતાની માતાના ધાવણને વળગીને ઝુલતાં રેહેછે.

વાંગુળના મોહાડામાં તરણ જાતના દાંત હોએછે. તેની આખ નાહાની તથા કાન મોટા હોએછે. તેના કાન એવાતો ચકોરછે કે ગમે તેવો ધીરો અવાજ પણ સાંભલી શકેછે. તેઓનો આકાર ઊંદરના જેવો અને રંગ જરા રતાસ ઊપર હોએછે. તેઓ પોતાનો ખોરાક શોધવાને રાતના નીકળેછે. માખ, મછર તથા તેવાં બીજાં જીવતાં પરાણીઓને પકડીને તેમનો ભખ કરેછે. તેઓ ઘણુંકરીને ભાગેળી દેવાળો અને જુના ઝાડોમા પોતાના ઘર કરીને વસેછે.

વામપીઅર જાતનું એક બીજું વાગુળ આવેછે. આ વાગુળ જારે પોતાની પાંખ ઊઘાડેછે તારે તે ચાર અથવા પાંચ ફીટ લાંમબી થાએછે. તેઓ જમીનની ઊપર ઊંદરની પેઠે જલદીથી દોડી શકેછે. માસ, માછળા અને એવી જાતના ખોરાક ઊપર તે જીવી શકેછે. કોઈવાર મરઘીની ગરદન આગળની ચામડી જારે તે સુતેળી હોએછે તારે હલુસે આવીને કરડી જાએ

બે ભુત બીલાડી થઈને ફરતા હતા તેઓની વાત.

મારવાડ મધે બે રજપુત ભાઈઓ એક ઘરમાં રેહેતા હતા. તેઓ વચે માહોમાહી કલેસ તથા કજીઓ ઊઠેઓ અને તે એટલા શુધી કે એક ભાઈએ બીજાનું ખુન કરીઊં અને પોતેબી આપઘાત કરીને મુવો. લોકો વેહેમમાં ગરક થઈ ગએલાં તેથી તેઓએ એવી કળપના કીધી કે એ ભાઈઓ ભુત થઓ હશે. કારણ તેઓ ક મોતે મરેઆ. એ બેહુ ભાઈના મરણ પછી એ ઘરમાં રેહે વા જવાની કોઈ હીંમત કરી શકે નહીં. આખેર એક કણબીએ હીંમત ચલાવી અને લાહુત દાખળ તે ઘેરમાં રેહેવાને ગઓ. એક રાતના એવું બનીઊં કે બે બીલાડીઓ એક બીજા સાથે તે ઘેરમાં લડાઈ કરતી માલુમ પડી. તેના દીલમાં તરત એવો ખેઆલ આવેઓકે બેઊ ભાઈ જે એક બીજા સાથે મરાઈને કમોતે મરણ પામેઆછે તેઓજ ભુત થઈને બીલાડીના આકારમાં પાછા એક બીજા સાથે મારામારી કરેછે. એવો વેહેમ તેને ગઓ તોબી તે હીમત પકડીને ઊઠેઓ અને દીવો લઈને આખા ઘેરમાં જોયું તો બીલાડીઓ મળે નહીં. બીલાડીઓને આવવા જવાનો કોઈપણ ઠેકાણેથી રસતો નહી હતો; તેથી તે ઘણોજ ભએ પામેઓ અને મોટેથી બુમ પાડીને આસ પાસના પડોસીઓને ઊંગમાંથી ઊઠાડેઆ. રાતના રાતના તે ઘેરમાંથી નીકળીને પડોસીના ઘેરમાં સુતો. સવારના આખા ગામમાં મોટો ગોંઘાટ થઈ રહો કે ફલાણા રજપુતોના ઘેરમાં બે ભુત બીલાડી થઈને ફરેછે. તારપછી એ ઘરમાં ભાડે ઈઆ મુફત રેહેવા જવાની કોઈની હીંમત ચાલે નહીં. દાહડે દાહડે એ ઘેર વીશે લોકોમાં એટલીતો અફવા ફેલાઈ કે લોકો પોત પોતાની કલપના અને મરજીપરમાણે ખોટી ખોટી વાતો જોડીને બોળવા લાગેઆ. કોઈ કેહેવા લાગું કે બીલાડીઓને એક બીજા સાથે મરાંતાં અને આગનો ભડકો થઈને ઊડી જતાં "મેં મારી નજરે દીઠી." બીજો બોલવા લાગેઓ" એક રાતના એ બે બીલાડીઓને એક બીજા સાથે તરવારથી લડતાં દીઠી અને થોડાવાર પછી તેઓ ગુમ થઈ ગઈ." આવી આવી હજારો ગપ આખા શેહેરમાં અને આખા પરગણામાં ફેલાવો પામી. આખેર એક હીંમતવાન બરામણ જે ભુત પરેતને મુદલ માનતો નહીં હતો તેને લોકો કેહેવા લાગેઆ કે તું જો ખરેખર ભુતને માનતો નહીં હોએતો તે ઘેરમાં જઈને એક રાત સુઈ આવ." તેણે તે કામ માથે લીધું; તેના મીતરો અને સગાવાળાં આવીને તેને કાળાવાળા કરવા લાગા કે "ભાઈ હાથે રહીને કેમ મરવા જાએછે; તારી સઘળી હીમત અને બાહાદુરી એક ઠેકાણે રહી જશે અને તું મરણ પામીશ; વાસતે તુ તારો મમત (ખોહાસ) છોડી દે" તે બરામણની પુરી ખાતર જમા હતી કે ભુત પરેત અને ડાકેણ જેવી વસતુ આ દુનીઆમાં છેજ નહીં. એતો વેહેમી લોકોનો ફકત વેહેમછે; તેથી તેણે તે ઘરમા જઈને રેહેવાનું કબુલ કીધું. પેહેલી રાતના તેના દીઠામાં કાંઈજ આવીઊં નહીં. પણ બીજી રાતે બે બીલાડીઓને મારામારી કરતાં તેણે દીઠી. દીવો લઈને તે બીલાડીઓ કાંહા જાએછે તે જોવાને તેમની પછવાડે દોડેઓ. અને જોએછેતો ઘેરના એક ઓરડાના એક ખુણામાં જુના કપડાનો ગાંસડો પડેઓ હતો તે ગાસડામાં ગઈ. તે ગાસડો ઊચકી લઈને જોએછેતો તેની પાછલની દેવાલમાં એક આંધણું પડેલું હતું. તે આંધળામાં થઈને પાસેના વાડામાંથી તે બીલાડીઓ આવતી તથા જતી હતી. સવાર પડીઊં અને તે શેહેરના મુખીઅ લોકોને સઘળો ભરમ જાહેર કીધો. લોકોની ખાતરી થઈ અને પછી તે ઘેરમાં રેહેવા જવાને કોઈને હરકત જેવું લાગીઊં નહીં.

ભાઈઓ, આ વાત ઊપરથી તમોને શું માલુમ પડીઊં ? લોકોની મોટી ઝંખીઆ વેહેમી હોવાને લીધે ખરેખરી બીના શું છે તે તપાસવાની કોઈનીબી હીમત ચાલી નહીં. લોકોની એક નાહાની વાતને પોતાની તરફથી જોઈએ તેટલા ટકા ચહડાવીને એકદમ મોટી કરી નાખી અને એ બરામણ શીવાએ કોઈબી શખસ એ ઘેરમાં જવાને હીંમત ચલાવી શકેઓ નહીં. વાસતે ફકત વેહેમ એજ દુનીઆમાં ખરો ભુત સમજવો.

બચાંની માવજત વીશેના થોડાએક ઈઆદ રાખવા જોગ કાએદા.

જનમેલાં બચાંની માવજત કરવા વીશે કાબેલ ડાકટરો જે ભલામણ કરેછે તે ભલામણનો સાર નીચે પરમાણેછે.

૧. તરતના જનમેલાં બચાંને મુંગું રાખવું જોઈએ નહીં. બચું જો જનમતાં રડતું નહીં હોએ તો તેને રડાવવાના ઊપાએ કામે લગાડવા જોઈએ.

૨. જનમેલાં બચાંનું ચીકણ શરીર ઓરડાના સઘળા બારી બારણા બંધ કરીને સાફ કરવું જોઈએ. સુમરેશ પાણીમાં પોચુ વાદલ બોરીને નરમ હાથે સાફ કરવું. મોહોડામાં કે આખમાં પાણી ન જાએ તેની સંભાલ રાખવી. તારપછી સુકા ટુવાલથી ઘણેજ અલગે હાથે શરીર લુછવું, અને એક મોટા ફ્લાનલના કટકામાં વીટાલીને તેની માના પાસામાં સુવાડવું. અને પછી બારી બારણા ઊઘાડી નાખવાં.

૩. બચું જેવું પોતાની પેહેલી ઊગમાંથી ઊઠે કે તરત તેની માને ધવડાવવા આપવું. પરથમ બચાંને ગોળ અથવા સાકરનું પાણી પાએછે તેમ મુદ્દલ કરવું નહીં.

૪. માનું તરતનું દુધ બચાંના કોઠા ઊપર જો કાંઈબી અસર કરે નહીં અથવા કાંઈ અડચણના સબબથી મા પોતાના બચાંને ધવાડી શકે નહીં તો તે બચાંને એક અરધી ચમથી સોજુ અને તાજુ અરંડીઊ પાવું.

૫. નાજુક બચાંને સુવા તથા જીરાનું પાણી અથવા એવી હરકાંઈ વસતુ કાબેલ હકીમને પુછેઆ વગર કદી પાવી નહીં.

૬. બચું જેટલી વખત રડે તેટલી વખત ધવાડવું જોઈએ નહીં. દીસ તથા રાતના મુકરર વખતે ધવાડવું જોઈએ. પેહેલે મહીને દીસના બે કલાકને અંતરે અને રાતના તરણ કલાકને અંતરે ધવાડવું. બીજે મહીને દીસના તરણ અને રાતના ચાર કલાકને આંતરે ધવાડવું અને એ પરમાણે ૮ માસ શુધી ધવાડવું. તાર પછી ચાર માસ લગી આસતે આસતે દુધ છોડાવવાની તજવીજ કરવી.

૭. બચાંને પેહેલ વેહેલી કાંજી આપેઆની અગાઊ તપાસ રાખવી કે દાંત ફુટતા નહીં હોએ. કાંજી તથા દુધ પેહેલ વેહેલા બે વાઈન ગલાસ ભરીને આપવું અને તેથી વધારે નહીં.

૮. પેહેલા ૬ મહીના શુધી બચાંને તેની માના દુધ સીવાએ કોઈબી જાતનું દુધ તથા ચાહ આપવી નહીં. બચું માને ધાવતાં છતાં પણ નબળું થતું માલુમ પડે તો ડાકટરની સહલા લઈને બીજું દુધ પાવું.

વાગુળ.

—o—

એ જાનવર પકસીઓની માફક હવામાં ઊડે છે તેથી તેને લોકો પકસી કરીને કેહેછે. પણ કુદરતી તવારીખ જાણનારાઓ તેને પકસીની જાતમાં ગણતા નથી. તે પકસીઓની પેઠે ઊડેછે તોપણ તેને ચોપગા જાનવરની જાતમાં તેઓ લેખેછે. વાગુળના શરીર ઊપર પીછાં નથી હોતાં પણ તેની જાડી ચામડી ઊપર બાલ હોએછે. તેને ચાર પગછે તે મધે બે પગના આંગળાં ચામડીની સાથે જોડાઈ ગએલાં હોએછે અને તે પાંખની જગોએ ઊડવાના કામમાં આવેછે. બીજા બે પગના અંગોઠા છુટા હોએછે અને તે ઊપર કમાનના આકાર જેવા નખ હોએછે; તેથી તે ઝાડ અને તેવીજ બીજી ચીજ ઊપર લટકાઈ રેહેછે, વાગુળ બચાં જણેછે. તે પકસીઓની માફક ઈંડાં મુકતું નથી પણ જીવતાં બચાં જણેછે. તે બચાંઓ ચોપગા જાનવરોની જેમ પોતાની માતાંને ધાવેછે. માંદા પોતાના બચાંને વાસતે કોઈ માળો બાંધતી નથી પણ જે કાંઈ એકાંત ઝાડ અથવા દર તેની નજરે પડેછે તેમાં પોતાના બે નખો ભરાવીને તંગાઈ રેહેછે. બે તરણ દીવસ શુધી બચાંઓ પણ પોતાની માતાના ધાવણને વળગીને ઝુલતાં રેહેછે.

વાગુળના મોહોડામાં તરણ જાતના દાંત હોએછે. તેની આખ નાહાની તથા કાન મોટા હોએછે. તેના કાન એવાતો ચકોરછે કે ગમે તેવો ધીરો અવાજ પણ સાંભલી શકેછે. તેઓનો આકાર ઊંદરના જેવો અને રંગ જરા રતાસ ઊપર હોએછે. તેઓ પોતાનો ખોરાક શોધવાને રાતના નીકળેછે. માખ, મછર તથા તેવાં બીજાં જીવતાં પરાણીઓને પકડીને તેમનો ભખ કરેછે. તેઓ ઘણુંકરીને ભાગેળી દેવાળો અને જુના ઝાડોમા પોતાના ઘર કરીને વસેછે.

વામપીઅર જાતનું એક બીજું વાગુળ આવેછે. આ વાગુળ જારે પોતાની પાંખ ઊઘાડેછે તારે તે ચાર અથવા પાંચ ફીટ લાંબળી થાએછે. તેઓ જમીનની ઊપર ઊંદરની પેઠે જલદીથી દોડી શકેછે. માસ, માછળા અને એવી જાતના ખોરાક ઊપર તે જીવી શકેછે. કોઈવાર મરઘીની ગરદન આગળની ચામડી જારે તે સુતેળી હોએછે તારે હલુસે આવીને કરડી જાએ.

છે—તેથી તે મરથી મરણ પામેછે. કોઈ કોઈ વેળાએ ઘોડો, ગધેડો, બકરો ઈતીઆદી ચોપગા જાનવરોને પણ પાછલથી અથવા ગરદન આગળથી બચકાં ભરે છે. જંગળમાં માણસ ભર ઊંગમાં સુતું હોએતો માણસને કરડવાને પણ તે ચુકતું નથી. કરડતી વખતે તે ટંડો પવન પોતાની પાંખથી નાખેછે તેથી ઘણોએક લાગ કરડી ખાએછે તાંહાં શુધી માણસને માલુમ પડતું નથી. આ વાગુળનો આકાર ખળેડી જેવો હોએછે.

પરચુરણ બાબતો.

ભરથાર વસ કરવાનો સેહેલો ઊપાએ—મીસીસ ગલાસ નામની એક ઓરત કેહેછે કે તમે તમારા ભરથારને વસ કરવા ચાહાતા હોવતો આ પરમાણે કરો—" સંસારની જતન રાખનારી એક બંની લાવો, તેમાં તમારા ભરથારને મુકો, પછી પેઆરના આતસ ઉપર તેને ગરમ કરવા લઈ જાઓ; તેની ઉપર હેત અને તાબેદારીતું ઢાંકણુ ટાંકો અને તાર પછી તેની ઉપર ડાહાપણ, સચાઇ અને નમંનતાઈનો મસાલો ભભરાવો એટલે તમારો ભરથાર તમને વસ થશે."

નેક અને બદ આદમી—"સેરડી જંગલમાં ગમે તેવી કમ જોર ઉગશે પણ તે પોતાનો મીઠાસ છોડશે નહીં. નેતર બેહસ્તના બાગમાં ઉગશે પણ તેમાં કદી મીઠાસ આવશે નહીં. નેક આદમી ગમે તેવો ગરીબ રેહેશે પણ પોતાનો મીઠાસ મુકસે નહીં. બદ આદમી મોટો તવંગર થશે પણ તેનાંમાં મીઠાસ આવશે નહી."

સ્ત્રી ભરથાર વચે પેઆર—જે કુટંબમાં સ્રી ભરથાર વચે પેઆર નહીં તે કુટંબ ઉજાડ અને વેરાન જંગલ જેવું જાણવું. જે કુટંબમાં સ્રી ભરથાર વચે મીનાકસો ઉતપન થએઓ તે કુટંબની પાએમાલી જલદી થશે એમ સમજવું. નાક વગરનું માસણ તેમ પેઆર વગરનાં સ્રી ભરથાર સમજવા.

લંડન મધે જુદાં જુદાં ધરમ ખાતાં—લંડન મધે ૧૨ ધરમની મોટી ઈસપીતાલોછે જે મધે સઘલી જાતના દરદીઓને લેવામાં આવેછે. ૪૬ બીજી મોટી ઈસપીતાલોછે જેમા ચોકસ જાતના જુદા જુદા દરદીઓને દાખલ કરવામાં આવેછે. ૩૪ દવાખાનાછે જેમાં દર વરસે ૩ાા લાખ માણસોને મુફત દવા મલેછે. માણસ જાતનો પરાણ અને તંદરોસતી જાલવવાને ૧૨ મોટી મંડલીઓછે જેના ફાએદા ૩૯ હજાર આસામીઓને દર વરસે મલેછે. ૧૭ અપરાધી માણસોને સુધારવાની ઉદીઓગ શાળાછે. વારસ તથા વાલી વગરનાંઓને આસરો આપવાને ૧૫ ધરમખાંતાછે; તેનો ફાએદો ૧ાા લાખ માણસો દર વરસે લેએછે. કરજદારો, વીધવાઓ અને પરદેશીઓને વાસતે ૧૪ બીજા ધરમ ખાંતાછે. ઈઆઉધીઓને વાસતે ૪ મોટા અને ૨૦ નાહાના ધમરખાંતાછે. ગરીબ ધંધારોજગારીઓને મદદ કરવાને ૩૩ મંડલીઓછે. ૧૨૬ ધરમ શાળા ઘરડા માણસોને વાસતેછે જેનો ફાએદો ૩૦૦૦ સખશો દર વરસે લેએછે. આંધલા, બેહેરા અને મુંગાને વાસતે ૯ ધરમખાતાંછે. ૨૧ ધરમની કેલવણી આપવાની મંડલીઓછે; ૧૩ ખાન પાનની નીશાલોછે જેમાં ગરીબના છોકરાઓને મુફત ખાવા પીવાનું તથા ભણવાનું મલેછે. એ શીવાએ સરકારી નીશાલોછે તે જુદી. આ શીવાએ દેવસથાન અને પાદરીઓને વાંસતે તાંહાં બીજી સેંકડો મંડલીઓછે. એક શેહરમાં આટલા બધા ધરમ ખાતાંછે તે ઉપરથી તાંહાંના લોકોની પરોપકાર તથા દઆલુ બુધી સેહેજ માલુમ પડી આવેછે. મુંબઈની શેહરની ભોહોલી વસતી પરમાણે હજુર ધરમખાંતાંઓ ઘણાજ થોડાંછે.

દુનીઆની વસતીનો છેલો આડસરો—દુનીઆની વસતીનો જે છેલો અડસરો કરવામાં આવેઓછે તે ઉપરથી માલુમ પડેછે કે ચીન મધે દર સાળ વસતીમાં ઘણોજ વધારો થતો જાએછે. હાલ ચીન મધે સઘળી મળીને ૪૦ કરોડની વસતી ગણાએછે. આખી દુનીઆની વસતી ૧ અબજ અને ૨૮ કરોડની ગણવામાં આવીછે. જુદા જુદા ચાર ખંડો ઉપર નીચે મુજબ વસતીનો અડસરો કાહાડેઓછે.

એશીઆ..................	૭૫	કરોડ.
યુરોપ	૨૭	"
આફ્રીકા..................	૨૦	"
અમેરીકા	૬	"

જુમલે, ૧૨૮

સઘળા દેશો કરતાં ચીનની વસતી વધારેછે. તેથી ઉતરતી હીંદુસથાનની જે હાલ ૧૮ કરોડની ધારવામા આવેછે.

લડાઈનો મોટો ખરચ—હરએક દેશ મધે લડાઈ ઉઠવાથી કેટલીબધી ખરાબી થાએછે ! ઈસવી સન ૧૬૮૮ અને ૧૮૫૫ શુધીમાં ૬૭ વરસ મોટી મોટી લડાઈમાં આખેર થએઆછે અને તેનો ખરચ રૂ ૧૫૦૦૦૦૦૦૦૦ લાગેઓ હશે એવો અડસરો હાલ કાહડવામાં આવેઓછે. એ અડસટા મુજબ દર વરસે ૨ા કરોડ રૂપીઆ લડાઈથી ખરચ થાએછે અને દર મીનીટે લડાઈના હીંગામમાં ૧૦૦૦ રૂપીઆની ધુરધાંણી થાએછે.

આંધળા માણસ કોણ ? એક લખનાર કેહે છે કે આંધલો જાણેછે કે મને કોઈ જોતું નથી. કેટળાએક સમજેછે કે હમે બધાની એબ જોઈએછે અને હમારી કોઈ જોતું નથી. પણ જે પોતાની એબ જુવેછે તેનીજ આંખ દેખતીછે અને બાકીના આંખ વગરનાછે.

સાગો ચોખાનું ઝાડ—આ ઝાડ તાડ માહેલી એક

જાતછે. આફ્રીકા ખંડમાં તથા મલાકાના દવીપ કલપમાં આ ઝાડો ઘણા થાએછે. ભરત ખંડ (હીંદુસથાંન) માંભી કોઇ કોઇ ઠેકાણે હોએછે. પણ એના ઉંચી જાતના ઝાડો મલાકા બેટમાંજ થાએછે. એમાંથી સાગો ચોખા કરવાની રીત એવી છેકે જારે આ ઝાડ પુખત ઉમરમાં આવેછે તારે તેને કાપી નાખી તેના થડના બબે હાથ લાંબા કડકા કરેછે; અને તેમાંથી ગાલો કાહાડી લઈ તેને બારીક છુંદીને સાફ પાણીમાં ધુવેછે, અને તેને સુકવી ચાલવણીએ ચાલેછે. પછી પેટીમાં તથા પીપમાં ભરી બીજા દેશોમાં વેચવા મોકલેછે.

જારે સાગો ચોખા બાહાર દેશાવરો ખાતે મોકળવા હોએછે તારે તેની બારીક ગોલીઓ કરી મોકલેછે, નહીતો લુફ્રોન ભરી રાખેછે. આ (સાગોચોખાનુ) ઝાડ કાપીઉં તોપણ તે મરી જતું નથી. એના થડને અંકુર ફુટીને એક બે વરસમાં લાગલું તેનુંજ ઝાડ થાએછે. "ઉ૦ પદારથ."

નખ વીશે જાણવાજોગ બીના—બચાંઓના નખ ઘણા જલદીથી ઉગેછે. જુવાન માણસોના નખ તેથી ધીમાં ઉગેછે. ઘરડા માણસના નખ ઉગવાને સઉથી વધારે વખત લાગેછે. શીઆળાના કરતાં ઉનાલામાં નખ વધારે ઉગેછે. જે નખ ઉગવાને શીઆળામાં ૧૩૨ દાહાડા લાગેછે, તે નખ ઉગવાને ઉનાળામાં ૧૧૬ દાહાડા લાગેછે. જમના હાથના નખ દાબા હાથના નખ કરતાં વધારે જલદી ઉગેછે. લાંબી આંગળીઓના નખ નાહાની આગળીઓ કરતાં વધારે જલદીથી મોટાં થાએછે. અંગુઠાનો નખ સઉથી ધીમો ઉગેછે. ડાબા હાથના સઘળા નખોને ઉગવાને જમના હાથ કરતાં ૮૨ દાહાડા વધારે લાગેછે.

ઊંગને વાસતે અજાએબ જેવી ભલામણ—એક ડાકટર કેહેછે કે જેઓને રાતના બરાબર ઉંગ આવતી નહી હોએ તેઓએ ઉતર દશા તરફ પોતાનું માથુ કરીને સુવું પણ આથમણ દશા તરફતો માંથુ મુકીને મુદલ સુવુંજ નહીં !!

ઈંગલંડ મધે ઘેરોની વસતી—ઈંગલંડ મધે છેલી ગણતરી પરમાણે સઘળા મલીને ૩૨ લાખ ૭૮ હજાર ઘેરોછે; તે મધે ૧ કરોડ ૭૯ લાખ અને ૨૭ હજાર માણસો રેહેછે.

ઈશવર કાંહાછે ?—એક ચંચલ નાહાની છોકરીને એક પાદરીએ પુછીઉં કે ઇશવર કાંહાંછે તે તું મને કહીશતો હું તને એક નારંગી આપીશ. તે છોકરીએ જવાબ દીધો કે "ઇશવર કહી જગોએ નથી" તે તમે મને જણાવશોતો હું તમને એકને બદલે બે નારંગી આપીશ.

માબાપનું સુખ—વાંચનાર તને જો માબાપનું સુખ હોએતો તું ઇશવરનો આભાર માનજે. કારણ સુખ દુખની વાત કરવાને તથા આરામ અને દીલાસો મેલવવાને તને તારા માબાપની છાતી કરતાં વધારે સારૂ ઠેકાણુ કદી મલનાર નથી; એ વાત તું ચોકસ ઇઆદ રાખજે.

ચાંદની રોશનીની આંખ ઉપર અસર—ચાંદની રોશનીથી માણસ જાતની આંખ ઉપર ઘણીજ માઠી અસર ઉપજેછે. એક કપતાને "બરીટીશ આસોસીએશન" મંડલીને જણાવીઉં કે કેટલાએક માણસો વાંહણના ટુટક ઉપર ચાંદની રોશનીમાં ઘણાએક દીવસ સુતા હતા તેથી તેઓ જાર જમીન ઉપર ઉતરેઆ તારે અટલાતો આંધલા થઆ હતા કે તેઓને દોરીને લઈ જવાની ફરજ પડી હતી. જે સોલજરો વાહણના ટુટક ઉપર સુતા હતા તેઓને ખલાસીઓ વારેવાર ચેતાવતા હતા કે તેઓ આંધલા થશે.

કહી રૂતુમાં માણસનું વજન વધેછે ? માણસના વજન ઉપર જુદી જુદી રૂતુની જુદી જુદી અસર થાએછે. એક દારૂગાએ પાંચ વરસ લગી બંધીખાનાના કેદીઓને તોલી જોએઆ અને માલુમ પડીઉં કે એપરીલથી નવેમબર સુધી માણસનું વજન વધેછે અને નવેમબરથી મારચ સુધી ઘટેછે. સઘલી રૂતુમાં બંધીવાનોને એક સરખો ખોરાક મલતો હતો.

દુનીઆમાં આઠ જણ ગાની.
(ચોપાઈ.)

દુનીઆ જેણે મીઠીઆ જાણી—તેને માન પેહેલો ગાની.
જગમાં જેની નીતી રાણી—તેને માન બીજો ગાની.
વેહેવારમાં રાખી વાણી—તેને માન તીજો ગાની.
કુછંદ જેણે પીલીઆ ઘાણી—તેને માન ચોથો ગાની.
પરપંચ જેણે બાંધીઆં તાંણી—તે તું માન પાંચમો ગાની.
સેવે વીદીઆ ગુણીકા શાણી—તેને માન છઠો ગાની.
દાઝ નીજ સંસારની આણી—તે તું માન સાતમો ગાની.
સતીએ કરમનો થાએ દાણી—તે તું માન આઠમો ગાની.

ન૦ કવીતા.

એક વેહેમી ઓરત—એક વેહેમી ઓરતે પોતાની મમાઈ જે દસ વરસ ઉપર ગુજરી ગઈ હતી તેણીને સપનામાં દીઠી. તે વીશેની વાત સઘળા લોકોની પાસે કેહેવા લાગી. એક મશકેરાએ પુછીઉં કે "તું રાતના શું ખાઇને સુતી હતી ?" ઓરતે જવાબ આપેઓ કે ફકત અરધી રોટલી" તે મશકેરો બોલેઓ કે આખી રોટલી ખાધી હતેતો કદાચ તારી બપાઇને પણ સપનામાં દીઠી હતે.

ઈંગલંડ મધે તંદરોસતીનો સુધારો—ઈંગલંડ મધે તંદરોસતીનો સુધારો ૫૦ વરસની મુદતમાં ઘણોજ થએઓછે. ૧૮૦૧ માં દર વરસે દર ૩૫ શખસોં મધેથી એક સખસ મરતો હતો, ૧૮૧૧ માં દર ૩૮ શખસે એક સખશ મરવા લાગીઉં; અને ૧૮૪૮ માં દર ૪૫ સખશે એક સખ્શ મરણ પામતું હતું. હાલ દર ૫૦ શખસો મધેથી એક શખસ દર વરસે મરણ પામેછે.

ઊંગ વગરે ઉપજેલું મોત—૧૮૫૦ માં એક ચીના વેપારીએ ચીન મધે પોતાની ઓરતનું ખુન કીધું હતું તેને એવી શીકસા રકવામાં આવી કે ઉંગ વગર તેને મારી નાખ

વો. તેની ઉપર કેટલાએક માણસોનો રાત દીવસ પોહોરો રાખે ઓ. આઠમે દીવસે ઉંગ વંગર તે એટલો બધો દુઃખી થયો કે અતીશે કાલાવાલા કરીને માગી લીધું કે "મને એકદમ મારી નાખો" તે અરજ કબુલ રાખવામાં આવી.

શરીર શાફ સુફ રાખીઆથી થતા ફાએદા—

તંનદુરસતી અને શફર્તી, ચાંમડીને હમેશ શાફ રાખીઆ વગર ઘણા દીવશ રેહેતી નથી; માટે ચાંમડીને જેમ બને તેમ હમેશ વાદલી અથવા બીજી ચીજથી ઘંહશી શાફ રાખવામાં ચુકવું નહી. દર સવારમાં કંઈ જાડા કપડાથી શરીર લુછવુ કે જેથી કરીને ચામડીમાં લોહી હમેશનો, જુહુશાથી ફરતુ થાએ. જો ચામડીને શાફ રાખીએ નહીં; તો બે માલુમ પરશેવો ચામડીમાં હજારો છીદરછે તેહેમાંથી નીકલતો બંધ થાએછે અને પછી શરીરને રોગીશટ કરેછે.

છીદરો જેહેમાથી પરશેવો નીકલેછે તેની શંખીઆનો અડશટો કાહાડતાં માલુમ પડીઉછ કે, એક ચોરશ ઈંનચ ચામડીમાં ૨૮૦૦ છીદરછે; અને શાધારણ માણશના શરીરની શઘલી ચામડીના ચોરશ ઈંચ ગણીએતો આશરે ૨૫૦૦ થાએછે, હવે આ અઠાવીશેહેનો પચીશેહે શાથે ગુણાકાર કરીઆથી, શીતેર લાખ છીદરછે હેવુ માલુમ પડી આવેછે.

આ છીદર તે નલીનો ઉપલો છેડોછે. અને પરશાવો એ નલીમાં પેદા થઈ બાહાર નીકલેછે. આ નલીની લંબાઈ એક ઈંચનો ચોથો હીશો ઇઆને, પા, ઈંચછે અને હેવી શઘલી નલીઓ તો જેટલાં છીદરછે તેટલીછે માટે આપણે તે શઘલી નલીઓને એકઠી કરી તેની લબાઈ ભરીએતો ૧૭૫૦૦૦૦ સતર લાખ અને પચાશ હજાર ઈંચ થાએછે અને તેહેના માઇલ કરીએતો ૨૮ અઠાવીશ માઇલ થાએછે—

આ ચામડીના આંધલામાંથી, જે બે માલુમ પરશેવો નીકલેછે તેનો અડશટો કાહાડતાં, એક મીનીટમાં ૧૧ અગીઆર ગરેન અને એક કલાકમા ૧૧ અગીઆર દરામ અને ૨૪ કલાકમાં આશરે ૩૩ આઉંશ અથવા દોહોડ પાઉનડ હોએછે.

ભણવા વીશે—ગરબી

—o—

દેશીઓ ભણો ભણો રે ભણો ભણો—ટેક

હાં રે જે કોઈ ભણી સમજણા થાશે
તેના વેમો સઘળા જાશે રે—દેશીઓ૦

હાંરે જે કોઈ ભણેઆ વીના દીન ગાળે
હાથો મુકે પશટાઈને કપાળે રે—દેશીઓ૦

હાંરે જે કોઈ ભણેઆ વીના સુખ જમે
તે તો હારે બહુ દુખ દડું સામે રે—દેશીઓ૦

હાંરે કરો ભણવે વીચાર નહીં ઉંઘો
દઈ વીવેક માણ મન ગુંદારે—દેશીઓ૦

હાંરે તમે ભણી છકેલના થાસો
ખરેખાતે પાછલ રહી જાસો રે—દેશીઓ૦

હાંરે ઝટ જાગો હવે સહુ લોકો
તમે છતે શુરે તવાળો ચોકો રે—દેશીઓ૦

હાંરે દેશ વેથો નથી કાંઈ ખોટા
તમે ખોઘા થવાથી ખોયાવા લોટા—દેશીઓ૦

હાંરે કરો હુનર વધારી દેશ તાજો
શુઠી રૂટી નં છોડવે લાજો રે—દેશીઓ૦

હાંરે તમે નીતીમાન થાજો
ધરમ ચંબુ કટાઓ ધસી સાજોરે—દેશીઓ૦

હાંરે સહુ સંપે સદા બહુ રોહા
ફલો પામો રૂડાં જે કોહોરે—દેશીઓ૦

હાંરે ધરમ રાજ્ય પતના સમજો
પછી માંહોં [illegible] અંપ જમજો રે—દેશીઓ૦

હાંરે તમે દરબારી કામમાં પેસો
અભીમાન જગાવી માન લેશો રે—દેશીઓ૦

હાંરે હક ટેકો પોતાના જાણો
ખરી સવતંત્રતા જસ આંણો રે—દેશીઓ૦

હાંરે હવે વળગો આમણા વતી કામે
ચીતે કરો મેનત આઠ જામે રે—દેશીઓ૦

હાંરે દાઝ લાવી નરમદ હું ભાંખું
વટ જાએ ઉઠો કેમ સાંખુ રે—દેશીઓ૦

કેફી ભરથાર વીશે.

—o—

કેફી સઈઆર જેનો કંથડો રે—તેના પુરણ પાપ
મનમાં ઉદાસી મટે નહી—હાંરે તપે તંનડામાં તાપ
કેફી સઈઅર જેનો કંથડો—

એવો દીસે અલખામણો રે—જાણે જીવનો ટલેલ
આડા બોલો અફીણીઓ—હાંરે એના ગાત્ર ગલેલ—કેફી૦

એક ટકાની નહીં આબરૂ રે—પીટીઓ ચઉટાનો ચોર
દાહાડી દોરાએ દરબારમાં—હાંરે પુઠે લોકોની નોર—કેફી૦

અપોચીઓને ઘણો આળસુ રે—કાંતો ઉંઘે કે ગાએ
રલવાની શકતી રહે નહીં—હાંરે રણું રંડાનું ખાએ—કે૦

બારપી આવે બે બાકળો રે—હીણા દેખાએ હાલ
ખુણ ઘાલીને પડે ખાટલો—હાંરે બઈરી છઈઆનો કાલ—કે

બાળકને ખાવા નહી બાજરી રે—પીટો પરગટે ઉફાંડ
છતે ધણીએ બલે છાતડી—હાંરે વેઠે રંડાપો રાંડ—કેફી૦

લાજ હીણો લેખે નહીં રે—જાણે તરણાથી તોલ
તેવા તે કેફના તોરમાં—હાંરે બોલે જુઠેરા બોલ—કેફી૦

કોઈ કોઈ વખત થાએ કેફથી રે—હઈઆ ફુટો હેરાંન
તોએ શીખ દલપતરામની—હાંરે કદી ધારે ન કાંન—કેફી૦

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૩ જું | અકટોબર ૧૮૫૯ | આંક ૧૦ મો.

લાએકીવાળી ઓરત.

કુવીન મેરી.

—o—

આ નામીચી ઓરત ઈંગલંડ દેશના બીજા જેમસ રાજાની બેટી લાગે. તે ઈસવી સન ૧૬૬૨ ના એપરીલ મહીનાની ૩૦ મી તારીખે જનમી હતી અને પોતાની ૧૬ વરસની ઊંમરે ઈંગલંડના રાજા તરીજા વીલીઅમ સાથે પરણી હતી. તે બચપણથી સારા અને નરમ સભાવની હતી. આ ફાંની દુનીઆમાં નેકીથી અને ભલાઈથી રેહેવાની તે પોતાની ફરજ સમજી તેની અગાઊથીજ તે નેક અને ભલી હતી. તેણીએ કેળવણી લીધી તેટલી સઘલી મુદતમાં તેણીને ઠપકો દેવાની તેણીના શીકસકને કોઈબી વેળાએ જરૂર નહીં પડી. કુવીન મેરીએ પોતાની ભલી અને રૂડી ચાલથી સઘલી જાતના અને સઘલી પદવીના લોકોનો પેઆર મેલવેઓ હતો. ખરીસતી ધરમમાં પરાટેસટંટ અને કાથેલીક એવા બે મોટા પંથ કેહેવાએછે તે મધે મેરી પરાટેસટંટનો ધરમ પાલતી હતી. તેનો બાપ બીજો જેમસ રાજા કાથેલીક ધરમનો હતો અને તેણે ધરમની તરફેણમાં પોતાની બેટી મેરીની ઊપર એક પતર લખી મોકલેઓ હતો. મેરીએ તે પતરનો જવાબ એવાં ખરાં દીલથી અને એવી રૂડી સમજણથી આપેઓ કે તેથી તેણીને માન મલેઆ વગર રેહેવું નથી. બીજો જેમસ રાજા એક દમ આંખ વીચીને પોતાની રઈઅત પાસે જોર જુલમથી કાથેલીક ધરમ કબુલ કરાવવાની તજવીજ કરવા લાગેઓ તારે તેની રઈઅતના ઘણાખરા લોકો તેની ઊપર ઘણાજ ગુસે અને નારાજી થયા અને ઈંગલંડના તખત ઊપરથી તેને ઊઠાડી મેલેઓ. તેની જગોએ ઈંગલંડ દેશની પારલામેંટ સભાએ તીજા વીલીઅમને અને કુવીન મેરીને ઈંગલંડના તખત ઊપર બેસાડવાનો ઠરાવ કીધો.

આ ગોઠવણથી કુવીન મેરી ઘણીજ ગુચવણમાં આવી પડી. એક તરફથી તેની ખાતરી હતી કે રઈઅતના લાભને વાસતે તેણીના બાપને તખત ઊપરથી ઊઠાડી મુકવાની જરૂર હતી અને બીજી તરફ જે તખત ઊપરથી તેના બાપને ઊઠાડી મુકવામાં આવે આ તે તખત ઊપર પોતે બેસવું એ ઘણુંજ ગેરવાજબી તેને લાગીઊં. પણ પુખત વીચાર કીધા પછી પોતાનો લાભ એક કોરે મુકીને સઘલી રઈઅતનો લાભ જાળવવાને તેણીએ પોતાની ફરજ જાણી અને પોતાના ભરતાર તીજા વીલીઅમ સાથે ઈંગલંડની ગાદી ઊપર બેસવાને કબુલ રાખીઊં. આ વેળાએ તેની ઊમર ૨૬ વરસની હતી.

ઈંગલંડની ગાદી ઊપર બેઠા પછી પોતાની રઈઅતના લાભને વાસતે કુવીન મેરી મેહેનત કરવા લાગી. લોકોની હાલત તપાસવાને વાસતે અને પગટેસટંટ પંથના લોકોને આગલા રાજથી કેટલું દુખ ઊપજીઊંછે તેની તપાસ કરવાને જુદે જુદે ઠેકાણે તે જવા લાગી. સઘળે ઠેકાણે અને સઘળા કામમાં તે પોતાનો વખત સાચવતી હતી. પોતાનું અથવા પોતાના મીતરનું હરએક ખાંનગી કામ હોએ તે એકદમ પડતું મુકીને હરએક ઠેકાણે ઠેરવેલે વખત હાજર થવાને ચુકતી નહીં હતી. તેણીનો પોતાના ધરમ ઊપર ઘણોજ પેઆર હતો. તે સાંજ સવાર ઈસવરની ભકતી કરવાને પોતાનું સઘળું કામ કાજ છોડીને દરરોજ તઈઆર રેહેતી હતી. દેવળમાં જતી હતી તારે વાએજ સાંભલવામાં પોતાનું સઘળું મન રોકતી હતી. ધરમ અને નીતીનો ફેલાવો કરવાને લોકોમાં પુસતકો વેંહ

ચતી હતી. તે વારે ઘડીએ બોલતી હતી કે મારૂં રેતી નું ઘડીઆલ હમેશ ચાલેઆ કરેછે અને દરએક રેતી નો દાણો જે પડેછે તેને માટે મારા ઈશવરને મને જવાબ આપવો પડશે."

તે એવું સમજતી હતી કે આ દુનીઆ વગર ભરોસાની અને વગર કાએમનીછે તેથી નીતી અને સારા આચરણથી ચાલીને પોતાના મનુસ જાતીના કલેઆણને વાસતે પોતાનો વખત ગુજારવો એ દરએક માણસ અને દરએક ઓરતની આ દુનીઆમાં મુખી અ ફરજછે. આવો નેક અને ઊંચો વીચાર જે ઓરત ધરાવે અને તે પરમાણે તે ચાલે એ ઓરતની વખાણ આપણે જેટલી કરીએ તેટલી થોડીછે.

તે ઓરત પોતે બાદશાહા જાદી હતી તેવું છતાં જેઓ તેની મુલાકાત લેવાને જતા હતા તેઓ સઘળાઓને પુરો સતકાર અને પુરૂં આદરમાન આપતી હતી. એક નાહાના બચાંથી તે પુખત ઊંમરે પોહોચેલા માણસને પેઆર અને હેતથી બોલાવતી હતી. તે ડાહપણથી બોલતી હતી. ચાકરોને હુકમ કરવામાં નમનતાઈ વાપરતી હતી, કબુલાત આપતી વેળાએ સાવચેત રેહેતી હતી, ઠપકો આપવામાં નરમ હતી, ગરીબની ફરીઆદ સાંભળવામાં તઈઆર હતી, અને બખશીસ કરવામાં મોટા જીવની હતી. જેઓ તેણીને ઓલખતા હતા તેઓ તેણીનું ફકત નામ સાંભલીને ખુસી થતા હતાં. પોતાના સઘળા વઈભવ અને શુખમાં તે પોતાના ઈશવરને ભુલી નહીં ગઈ. તે એવું સમજતી હતી કે દોલત અને બાદશાહી મરતબો મારાં મરણ પછી મારી સાથે આવનાર નથી. તેણીએ પોતાનો સઘળો આધાર આ જગતના બનાવનાર ઈશવર ઊપર રાખેઓ હતો.

તે એકતીસ વરસની ઊમરની નહીં થઈ એટલામાં તેણીને માલુમ પડીઊં કે "હું થોડી મુદતમાં ઘણીજ આજારી પડીશ." આ અગમચેતી ખરી પડી. તે એવી આજારી પડી કે તેમાંથી જીવવાની આશા મુદલ રહી નહીં. તેણીએ જાણીઊં કે મોત નજદીક આવીઊં છે તોપણ તેણીને તે વીશે મુદલ ધાસતી ઊતપન થઈ નહીં. તેણીએ એવું નહીં ઈછીઊં કે મોહત નહીં આવેતો વધારે સારૂં. તે ફકત એટલુંજ બોલતી હતી કે "તમે આસપાસના ગભરાઓના, ઈશવરની જેવી મરજી હશે તેવું થશે." માંદગીની વખતે વારેઘડી એ ઈશવરની બંદગી કરતી હતી. મરણની છેલી ઘડી શુધી તેણીનું મન નીરમલ અને બેફીકર રહીઊં. તેણીએ ૨૨ વરસની ઊમરે પોતાનો પરાણ પોતાના કીરતારને સવાધીન કીધો. આવી નેક અને ભલી ઓરતના મરણથી તેના વાહાલા ભરતારને કેટલું દુખ ઊપજીઊં હશે તેનો સેહેજ વીચાર વાંચનારીઓ કરી શકશે.

પંજાબ પરાંતનો જાણવાજોગ હેવાલ.

બાઈઓ, હીંદુસથાન મધે પંજાબનો પરાંત અસલથીજ ઘણો નામીચો તથા પરખીઆત થએલોછે. એ પરાંત ઘણો મોટો અને ફલવંત છે. કેટલાએક લોકો એ પરાંતને હીંદુસથાનનો ભાગ કરીને કેહેછે. ઈંગરેજ સરકારના હાથમાં એ પરાંત આવેઆને આજ નજદીક દસ વરસ થયાંછે. હીંદુસથાન મધે ઈંગરેજોના હાથમાં એ પરાંત ઘણોજ ઊપીઓગી તથા અગતનો થઇ પડેઓછે. પંજાબનો પરાંત હીંદુસથાનની ઊતર પશચમ હદ ઊપર આવેલોછે. તેની વસતી આશરે ૪૭ લાખ આદમીની ગણવામાં આવીછે. તે મધે બે ભાગ મુસલમાન અને એક ભાગ હીંદુઓનોછે. મુખીઅ વસતી સીખ, આફગાન અને કાસમીરના લોકોની કેહેવાએછે. એ પરાંત મધેથી ઈંગરેજ સરકારને દર વરસે ૨॥ કરોડ રૂપીઆની મેહસુલ ઊપજેછે. પંજાબની ઘણામાં ઘણી લંબાઈ ૬૦૦ માઈલની અને પોલાઈ ૨૫૦ માઈલનીછે. સઘળી મલીને ૫૦ હજાર ચોરસ માઈલ જમીન કેહેવામાં આવેછે.

એ પરાંત મધેથી પાંચ મોટી નદીઓ વેહેછે અને તે સઘળી નદીઓ સીંધુ અથવા આટક નદીને જઈને મલેછે. એ ઊપરથી એ પરાંતનું નામ પંજાબ પડીઊંછે. પંજાબનો અરથ ફારસી જુબાનમાં પાંચ પાંણી અથવા પાંચ નદી કરીને થાએછે. પંજાબની ઊતર તરફનો ભાગ પાહાડીછે અને તે કોહીસતાનને નામે ઓલખાએછે. તે ભાગ તરફથી નીમક, ફટકી, ગંધક, સુરોખાર અને કોલસો નીકળેછે. પંજાબના કેટલાએક ભાગોમાં ચોખા, ગંઊ, જુદી જુદી જાતની દાલ, શેરડી, તંબાકું અને બીજી કેટલીએક ચીજો પુશકલ પાકેછે. કાશમીર મધે ઊંચામાં ઊંચી શાલ વરણ

વામાં આવેછે. એ શાલ આખી દુનીઆમાં ઘણી વખણાએછે. કાશમીરના ગલેચાબી ઘણા ઊંચા કેહેવાએછે.

પંજાબના લોકો શરીરે ઘણા મજબુત અને કદાવર ગણાએછે. તેઓ હીંદુસથાનના બીજા લોકો કરતાં લડાઈમાં વધારે હીંમતવાન તથા વધારે સુરા કેહવાએછે. સીખ લોકો વેપાર તથા ખેડુતનો ધંધો કરતા તોપણ તેઓમાં લડાઈના અથીઆરો કમરે બાંધવાની ચાલ ઘણી સાધારણ હતી. શીખ લોકોના પરગણા મધે રેહેનારા મુસલમાનો ઘણુ કરીને ઘણીજ માદી તથા કંગાલ હાલતમાંછે. તેઓ જમીન ખેડીને તથા મજુરી કરીને મોટી મુશકેલીથી પોતાનું પેટ ભરી શકેછે. તે બીચારા કંગાળ લોકોની તરફ તાંહાંના બીજા મુસલમાન લોકોનો એટલોતો ધીકારછે કે તેઓને મસીદમાં બંદગી કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવતી નથી. શીખ લોકોનો મોટો ભાગ તંબાકુ વાપરતો નથી પણ તેની જગોએ તેઓ અફીમ, દારૂ અને ભાંગનો ઊપીઓગ અતીસે કરેછે.

શીખ લોકોના ધરમનો પએઓ નાખનાર ગુરૂ નાનક કરીને એક મોટો આચારી થઈ ગએઓછે. એ આચારી ઈસવી સન ૧૪૧૯ માં પંજાબના ભાટી નામનાં પરગણા મધે જનમેઓ હતો. ગુરૂ નાનકને શીખ લોકો બહુ માન આપેછે. એ આચારીને પેટે બે છોકરા થઆ હતા અને તેઓની ઓલાદ મધેથી હાલ ઘણા કુટંબો ઊભાં થએઆંછે. તે કુટંબના સઘળા પુરૂશોને તેમની લાએકી પરમાણે થોડું ઘણ માન હજી તુલીક મલેછે. નાનકની દસમી ઓલાદે ગુરૂ ગોવીંદ નામનો જે ધરમાચારી પેદા થઓ તેનેબી લોકો સારી પેઠે ઓલખેછે. ગુરૂ ગોવીંદના વખતથી શીખ લોકોની કીરતી તથા મોટાઈમાં અતીશે વધારો થએઓ. એ સબબને લીધે તેઓ જેટલું માન ગુરૂ નાનકને આપેછે તેટલુંજ માન ગુરૂ ગોવીંદનેબી તેઓ હાલ આપેછે. ગુરૂ ગોવીંદમાં ધરમાચારી લેખેબી ઘણા સારાં ગુણો હતા. નાનકની પછી તેના કેટલાએક ચેલાઓએ નાનકની કીરતીને ઝાંખ લગાડી હતી તે ગુરૂ ગોવીંદે પાછી તાજી કીધી હતી. ગુરૂ ગોવીંદ ઓરંગજેબ બાદશાહના વખતમાં થઈ ગએઓછે અને દખણ મધે ઈસવી સન ૧૭૦૮ માં મરણ પામેઓ હતો. એના મરણ પછી દખણ મધે તેના નામનું દેહેરૂ બાંધવામાં આવીઊંછે અને તે ઠેકાણે સેંકડો શીખ લોકો જાતરા કરવાને જાએછે. ગુરૂ ગોવીંદની ઓલાદના લોકો જેઓ ધરમાચારીમાં ખપેછે તેઓ વેરાગીના દેખાવમાં રેસમી કપડાં પેહેરીને પાલખીમાં ફરવા નીકળેછે. શીખ લોકો તેમને હજુર સુધી ઘણું માન આપેછે.

પંજાબ મધે લાહોર, કાશમીર, મુલતાન, અમરતસર, એ મુખીઆ શેહેરો ગણાએછે. તે મધે લાહોર સરવેથી વધારે મોટુંછે. લાહોર શેહેરની આસપાસ ઊંચી દેવાલછે. એ દેવાળ ઘણી મજબુત નથી તે ઊંચાઈમાં ૩૦ ફુટછે અને તેનો સઘલો ઘેરાવો સાત માઈલનોછે. લાહોર મધે જાંહાગીર સેહનશાહાની મોટી અને નામીચી ઘોરછે અને શાહાજાનનો નામીચો અને વખણાએલો બાગછે. તેની કુલ વસતી ૧ લાખ ૧૦ હજાર આદમીની ધારવામાં આવીછે. અમરીતસર શીખ લોકોનું પવીતર શેહેર ગણાએછે.

ઈસવી સન ૧૫૨૦ માં સુલતાન બાબરે પંજાબ ઊપર ફતે મેળવી હતી; અને લાહોર મધે પેહેલવેહેલી પોતાની ગાદી સથાપી હતી. તાર પછી પંજાબ મધે ઘણી ઊથલ પાથલ થઈ હતી અને કેટલીએક મુદત લગી પંજાબનો પરાંત કાબુલના આફગાન લોકોના હાથમાં રહેઓ હતો. પણ દીહલીના સેહનશાહ આઊરંગજેબના મરણ પછી શીખ લોકોએ પંજાબના જુદા જુદા ભાગો મધે પોતાનો કાબુ બેસાડવાની તજવીજ કીધી. તે તજવીજમાં તેઓ ઘણેએક દરજજે ફતે પામેઆ પણ તેઓ માહોમાહે લડાઈ અને ફીસાદ કરતા હતા તેથી તેઓના રાજની આબાદાની થઈ નહીં. આખેર ૧૮૦૫ ના વરસમાં રનજીતસીંગ નામનો નામીચો અને સુરો સરદાર જાગી ઊઠેઓ. તેણે સઘળો ફીસાદ બેસાડીને આખા પરાંત ઊપર ફતે મેળવી. સીખ લોકોની કીરતી અને મોહોટાઈ આ નામીચા સરદારે વધારી મુકી. આ વેળાએ રંનજીતસીંગની ઊમર આસરે ૪૦ વરસની હતી. તે આંખે કાંણો હતો પણ તેનામાં પરાકરમ અને બળ ઘણુ ભારે હતું. તે ઈસવી સન ૧૮૩૯ માં પોતાની જઈફ અવસથામાં મરણ પામેઓ. તેના મરણ પછી તેના કુટંબમાં ભાઈઓ ભાઈ અને સગાવાહાલા વચે એટલો બખેડો મીનાકસો અને ફીસાદ ઊઠેઓ કે તેનું પરીણામ માઠું ઊપજેઆ વગર રહેઊં નહીં. એ ફીસાદ નજદીક ૯ વરસ લગી ચાલેઓ. ખરકસીંગ, શેહેરસીંગ અ

ને તારાસીંગ કરીને તેના તરણ બેટા હતા તેઓ ફીસા
દ અને મારામારીમાં એક પછી એક મરણ પામેઆ.
આખેર દુલીપસીંગ જે રંનજીતસીંગનો બાલક બેટો
હતો તેને ગાદીનો માલેક ઠેરવેઓ. પણ દુલીપસીંગ હ
જુર નાહાની ઊમરમાં હતો, તેથી રાજનો કારોબાર
તેની મા ચંદા રાણીને સોપવામાં આવેઓ. એવું છ
તાં પણ ફીસાદ અને ટંટો નરમ પડેઓ નહીં અને ઈં
ગરેજ સરકારને વચમાં પડવું પડીઊં. ઈંગરેજ સર
કારે પોતાની નેઘેબાની તલે રાજનો કારોબાર ચલાવ
વાનું કામ ચંદા રાણીને સોપીઊં. પણ ચંદા રાણી
એ ઈંગરેજ સરકારને હાંકી કાહડવાની છુપી ગોઠવણ
કીધી તે ૧૮૪૭ માં ઈંગરેજોને જાહેર થઆથી રાણી
ને કેદ કરીને કાસી તરફ મોકલી દીધી. પણ તાર પ
છી ફીસાદ ઘટવાને બદલે ઊલટો વધી પડેઓ. ઈસ
વી સન ૧૮૪૮ માં મુલતાનના મુલરાજે દંગો ઊઠાવે
ઓ. તે દંગો બેસાડી નાખવાને ઈંગરેજ સરકારને
એક મોટી લડાઈ કરવાની જરૂર પડી. એ લડાઈમાં
ઈંગરેજો જીતેઆ અને ૧૮૪૯ ના મારચ મહીનામાં
પંજાબનું સઘળું રાજ ઈંગરેજ સરકારને તાબે થએ
ઊં. એ લડાઈમો "કોહેનુર" નામનો મોટો અને વ
ખણાએલો હીરો ઈંગરેજોના હાથમાં આવેઓ. જે
આપણી નામદાર રાણીના હસતકમાંછે. દુલીપસીંગને
દર વરસે ૪ લાખ રૂપીઆનો લવાજમ આપવાનું ઠેર
વીઊં; એવી સરતે કે ઈંગરેજ સરકાર જે ઠેકાંણે રેહે
વાને ફરમાવે તે ઠેકાંણે એ સાહાજાદાએ રેહેવું. એ
સાહાજાદો હાલ ઈંગલંડ મધે છે તે તમો જાણતાં હશો.
પંજાબનો પરાંત ઈંગરેજોના હાથમાં આવેઆ પછી
તેની હાલત સુધરીછે. ગએઆ બે વરસ ઊપર જે બળ
વો ઊઠેઓ તે હીંગામમાં પંજાબના લડાઈખોર બાહા
દુર લોકો મુંગા રેહશે અને ઈંગરેજ સરકારની સામે
નહીં થાએ એવું કોઈએ ધારીઊં નહીં હતું. પણ સ
ર હેનરી લારેંસ તથા તેનો ભાઈ સર જાન લારેંસ જે
વા નામીચા સરદારોએ થોડી મુદતમાં તાંહાના લોકો
નો પેઆર એટલોતો મેળવેઆ હતો કે એ લોકો ઈંગ
રેજ સરકાર તરફ વફાદાર રહેઆ.

ઈઊનાન દેશનો સીકંદર બાદશાહા.

—o—

વાંચનારી બાઈઓ, સીકંદર બાદશાહાનું ના
મ કોઈ વેળાએ તમારા કાન ઊપર પડીઊં હશે. એ
બાદશાહાનું નામ દુનીઆના ચારે ખંડમાં પરસીધ
થએલુંછે. એ બાદશાહા બે હજાર કરતાં વધારે વર
સની વાત ઊપર થઇ ગએઓછે. એનાં વખતમાં જે
ટલી દુનીઆ જણાઈ હતી તેટલી દુનીઆના સઘળા
ભાગ ઊપર એ બાદશાહે ફતે મેળવી હતી. એ જગ
પરસીધ બાદશાહાની જીંદગીનો થોડોએક અગત જોગ
હેવાલ તમોને ઊપીઓગી તેમજ પસંદ પડતો થઆ
વગર રેહેશે નહીં. સીકંદર બાદશાહાને કેટલાએક
લોકો "આલેકજાનડર ધી ગરેટ" ને નામે ઓલખે
છે. તેના બાપનું નામ ફીલીપ કરીને હતું. ફીલીપ
માસીડોન દેસનો બાદશાહા કેહેવાતો હતો. ઈસુ કરા
ઈસ્ટની ૩૫૫ વરસ અગાઊ એટલે આજ ૨૨૧૪
વરસની વાત ઊપર સીકંદર બાદશાહાનો જનમ થ
ઓ હતો. એ બાદશાહાની માનું નામ "ઓલીમપસ" ક
રીને હતું. સીકંદર જનમેઓ તારે તેના દેખાવ ઊ
પરથીજ કેટલાએક લોકોએ કલપના કીધી કે એ એક
મોટો અને પરતાપી બાદશાહા થશે. સીકંદર બાદશા
હે નાહાન પણમાં આરીસટાટલ નામના નામીચા ફી
લસુફ આગલ પાંચ વરસ લગી કેળવણી લીધી
હતી. સીકંદરનો બાપ લડાઈ કરવાને નીકળેઓ તા
રે મસીડોનનું રાજ સીકંદરને સોંપીને ગઓ. આ
વખતે સીકંદરની ઊમર ફકત ૧૫ વરસની હતી. તો
પણ તેણે પોતાના બાપની ગેર હાજરીમાં રાજકારો
બાર ઘણીજ સારી રીતે ચલાવેઓ એટલુંજ નહીં પણ
પોતાના મુલક મધે એક મોટું હુલ્લડ થએઊં હતું તે
એકદમ બેસાડી મુકીઊં. તાર પછી તરત પોતાના બા
પને લડાઈના મેદાનમાં મદદ કરવાને નીકલેઓ અને
એક લડાઈમાં તેનો જીવ બચાવેઓ. તેનો બાપ ફી
લીપ તેની મા ઓલીમપસ સાથે છુટા છેડા કરીને "કલી
ઓ પેટરા" નામની બીજી ઓરત સાથે પરણેઓ
તારે સીકંદરને ઘણોજ ગુસો ઊપજેઓ. નવી રાણી
ના ભાઈ જે બાદશાહાનો માનીતો થઈ પડીઓ હતો
તેને એકદમ સીકંદરે મરાવી નખાવેઓ અને પોતે પો
તાની મા ઓલીમપસની સાથે જઈને રહેઓ. પણ
થોડી મુદત પછી તેને તરતજ પાછો બોલાવેઆમાં આ

વેઓ. તેના આવેઆ પછી કેટલાએક લોકો જેઓ તેના બાપની ચાલથી ઘણોજ નારાજી થઆ હતા તેઓએ ફીલીપને મારી નાખેઓ. સીકંદર બાદશાહે પોતાના બાપનું ખુન કરનારાઓને પકડેઆ અને તેઓને ઘટતી સજાઓ પોહોચાડેઆ.

તાર પછી સીકંદર બાદશાહ માસીદોનની ગાદી ઊપર બેઠો. પોતાનાં ડાહાપણ અને સારા સભાવથી લોકોનો પેઆર જલદીથી મેળવેઓ. કેટલાએક આસ પાસના પરગણાઓ તથા મુલકો ઊપર ફતે મેળવેઆ પછી આખા ઈઊનાન (ગરીસ) દેશના તમામ લશકરનો તેણે જમાવ કીધો. ઈરાનીઓએ ગુસતાસપ અને બીજા બાદશાહોની સરદારી હેઠલ ઈઊનાન દેશના કેટલાએક આબાદ અને મોટા શેહેરોનો ડાટ વાળીને એ શેહેરોને પાએમાલ કરી નાખેઆં હતાં તેટલા માટે ઈરાનીઓની ઊપર ચહડાઈ કરવાનો તેણે નીશચે કીધો. ૩૨ હજાર પાએદલ અને ૫ હજાર ઘોડેસવારની સાથે તેણે ઈરાન તથા એશીઆના બીજાં કેટલાંએક મુલકો ઊપર ફતે મેળવી. "ટાઅર" નામના નામીચા શેહેરની આસપાસ સાત મહીના તુલીક ઘેરો રાખેઆ પછી તે શેહેરબી લઈ લીધું અને તાંહાંના ૨૦૦૦ રેહેવાસીઓને એકદમ કતલ કરી નાખેઆ. થોડી મુદતમાં તેણે મીડીઆ તથા સીરીઆ નામના નામીચા રાજો ઊપરે પોતાની હાકમી બેસાડી અને ઈરાન તથા મીસર દેશની ઊપર ફતે મેળવી. મીસર દેશ મધે "જુપીટર આમન" ના દેહેરાના બહરામણોને કેટલીએક મેલવેલી લુંટ આપી દીધી તે ઊપરથી તે પુંજારીઓએ સીંકદરને પોતાના દેવનો છોકરો લેખીને દેવ જેટલું માન આપીઉં. મીસર દેશ મધે પોતાના નામનું એક શેહેર બાંધીઉં જે "આલેકજાનરીઆ" ને નામે સરવે કોઈને આજ દીને મશહુરછે. જેઓ અંતરેથી ઈંગલંડ તરફ સુવેજને રસતે જાએછે તેઓને એ શેહેર મધે થઈને જવું પડેછે. એ શેહેર વેપાર અને વેહેવાહારના કામમાં હાલ ઘણુંજ ઊપીઓગી થઈ પડીઉંછે.

સીકંદર બાદશાહ ઈરાન તથા મીસર દેશની ફતે કરીને પાછો પોતાના મુલક તરફ ફરવાને બદલે આગળ વધેઓ અને ઠેઠ હીંદુસથાન શુધી આવેઓ. પોરસ નામના હીંદુ રાજાની સાથે સીંધુ નદી આગળ તેણે એક મોટી લડાઈ કીધી. તે લડાઈમાં તે ફતે પામેઓ અને આગળ વધવાની ધારણા રાખતો હતો પણ તેનાં લશકરી માણસો વધારે લડાઈ અને વધારે મંજલ કરવાને એટલાતો કંટાલી ગએઆ હતા કે તેને પોતાના લશકરને પાછુ મોકલવાની જરૂર પડી. પોતે વાહાણમાં બેસીને સીંધુ નદી પસાર કીધી અને ઠેઠ હીંદુસથાનની દખણ દસોએ હીંદી માહાસાગરછે તે માહાસાગરમાં ફરીવળેઓ. એટલી મોટી સફર કીધા પછી પોતાની સઘળી લુટ લઈને તે બાબેલોન શેહેર તરફ ગઓ. તાંહાં તે ઘણા દીવસ જીવેઓ નહીં. કેહેછે કે તેને દારૂ પીવાની અતીશે ટેવ હતી તેથી એકદમ ઘણો પીવાથી તેનું એકાએક મરતીઊ થએઉં. તે ૩૨ વરસની જુવાન વએમાં ૧૨ વરસ આઠ મહીના રાજ કરીને મરણ પામેઆ. કેટલાએક એવો શક લઈ ગએઆ કે તેના નામીચા સરદાર આનટી પેટરને તેની ચાકરીનો પુરો બદલો મળેઓ નહીં તેથી તેણે દારૂ પાઈને સીકંદર બાદશાહાનો જીવ લીધો.

સીકંદરના મરણથી બાબેલોન શેહેરેના લોકોની આંખમાંથી આંસુ પડેઆં અને આખું શેહેર દલગીરથી ભરાઈ ગએઉં. મીડ અને માસીદોનના લોકો ખુલલી રીતે બોલવા લાગેઆ કે એની ગાદીએ બેસવા લાએક કોઈબી પુરૂશ છેજ નહીં. જારે તે લડાઈમાં ઊભો રેતો હતો તારે તે એવીજ ખાતરી રાખતો હતો કે "હું ફતે પાઆ વગર રેહેનાર નથી." દરએક લડાઈમાં તે હીંમતથી બાહાર પડતો હતો અને પોતાનાં લશકર મધેનો એક હલકામાં હલકો શીપાઈ જેટલી મેહેનત અને સકતી સહન કરતો હતો તેટલી મેહેનત અને શકતી તે પોતે ખેંચતો હતો. તે જેમ જેમ વધારે ફતે મેળવતો ગઓ તેમ તેમ વધારે તેની મગરૂરી અને તેનો લોભ વધતો ગએઓ. તે ઈરાની લેબાસ પેહેરતો હતો અને એવું સમજતો હતો કે "મારા જેવું આખી જગતમાં કોઈ નથી." તેનો લોભ એટલો વધેઓ હતો કે એક દીવસ પોતે બોલેઓ કે "અરે હું કેવો બેનશીબ છું કે મારે વાસતે જીહટવાને બીજો કોઈબી મુલક બાકી રહેઓ નથી" એમ બોલીને તેણે પોતાની આંખમાંથી આંસુ પાડેઆં. તે કોઈ કોઈ વેળાએ એટલોતો દારૂ ઢીંચતો હતો કે છેકજ ગાંડો બની જતો હતો. ઈરાન મધેનું પરસીપોલીસ નામનું શેહેર દારૂની કેફમાં આવીને બાલી નાખવાનો હુકમ કીધો તેથી એ નામીચુ અને પુરાતમ શેહેર તારાજ થ

ઈ ગઈ અને તે મધેના સેંકડો દફતર ખાના બલીને ખાખ થઈ ગઆં. આ સઘળા દુરગુણ છતાં સીકંદર બાદશાહા સાચાઈને ચાહતો હતો અને પોતાની માતા ઊપર ઘણુ હેત રાખતો હતો. એક તેના અમલદારે તેની બાહાદુરી વીશે એકદમ હદથી જીઆદા તારીફ કરીને એક કવીતા રચીઊં હતું તે જારે તેની આગળ વાંચવામાં આવીઊં તારે તરત તે વાંચનાર પાસેથી ખેંચી લઈને નદીમાં નાખી દીધું અને બોલેઓ કે "એટલી બધી બડાઈ અને ભડાઈ કરવાની શી જરૂર છે? ખોટો મરી મસાલો લગાડેઆ વગર શું શીકંદર બાદશાહના પરાકરમ પોતાની એજ કીરતી ભરેલાં નથી?" એક વખત તેના પરધાને તેની મા વીશે ફરીઆદ કીધી કે તે રાજ કારોબારમાં વચે પડેછે. તેના જવાબમાં તેણે લખી જણાવીઊં કે "ગમે તે થાઓ અને તું ગમે એટલી ફરીઆદ લખી મોકલ પણ મારી માના આંખમાંથી એક આસુનું ટીપુ પડશે તે મારાથી સહન થઈ શકવાનું નથી." સીકંદરબાદશાહા પોતાના મીતરો સાથે ઘણી માઆળુ અને સલુકાઈ ભરેલી રીતે ચાલતો હતો. તેનાં અમલદારોએ પુછીઊં કે એના મરણ પછી તેની ગાદી ઊપર કોને બેસાડવો? તારે તેણે જવાબ દીધો કે તમારામાં જે કોઈ સહુથી લાએક હોએ તેને બેસાડજો. સીકંદર બાદશાહા પોતાના ગુરૂ આરીસટાટલને ચાહતો હતો અને તેને પુસતકો કાહડવા વાસતે નાણાની મદદ કરતો હતો.

જીવકોર અને તેણીનું કુટંબ.

(લવલવ અને ટકટક.)

કોઈ સામલદાસ નામના વાણીઆની જીવકોર નામની ઓરત હતી. તે સવારના પોતાનાં બીછાના ઊપરથી ઊઠે તે રાતના સુવે તાંહાં સુધી પોતાના ચીઢ ભરેલા સભાવને લીધે લવલવ અને ટકટક કરેઆ કરતી હતી. તે રસોઈ કરતી હતી કે બચાંને ધવાડતી હતી, ભરત ભરતી હતી કે નીરાંતે બેસતી હતી તોપણ તેણીનો મીજાસ એજ વાતમાં જતો હતો અને પોતાના ભરથાર સાથે, પોતાના ચાકર સાથે, પોતાના બચાં કચાં અને નણંદ ભોજાઇ સાથે હરએક વાતમાં લવલવ અને ટકટક, ગોંધાટ અને ગડબડ કરી મુકતી હતી. આવો ખરાબ ચીઢ ભરેલો સભાવ તે નાહાનપણમાંથી શીખી હતી; કારણ તેણીની મા પણ વારેવાર હરએક વાતમાં ચીડાઈ જતી હતી અને આખો દાહાડો ઘરમાં લવલવ અને ટકટક કરતી હતી. પોતાની માને જોઈને જીવકોરબી તેમજ કરવાને શીખી અને જેમ જેમ તે મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ તેની લવલવ અને ટકટક કરવાની ટેવ વધતી ગઈ. તે પીઅર રેહેતી હતી કે સાસરે જતી હતી પણ બેહુ ઠેકાણે તે પોતાની ટકટકથી એટલો કંટાલો ઊપજાવતી હતી કે બેહુ ઘેરોમાં કોઈ દીવસે સુખી અને ખુસી ભરેલો દેખાવ જોવામાં આવતો નહીં હતો. તે બચાં કચાંની મા થઈ તારપછી તે એટલી બધી ચીડાઊ થઈ ગઈ કે દર ઘડીએ અને દર પલે તે ચીડાઈ જતી હતી અને લવલવ તથા ટકટક કરવાનો તેનો એક ધંધો થઈ પડેઓ હતો. જીવકોરનો ચેહેરો સોબીતો અને ખુબસુરત હતો પણ તેણીના ચીઢ ભરેલા સભાવને લીધે એવોતો કડવો જેવો થઈ પડતો હતો કે કોઈબી માણસ તેણીના મોહોડા સામુ જોવાને મુદલ ખુસી નહીં હતું. તે પોતાના ઘરનું કામ કાજ કરવામાં ઘણી ચપલ અથવા ચાલાક રેહેતી પણ તેણીના ચીડ ભરેલા સભાવને લીધે તેણીના કુટંબમાં સુખી અને ખુસી ભરેલો દેખાવ કોઈ દીવસે મજરે પડતો નહીં હતો. તેણીનો સભાવ માઆળુ અને દઆળુ હતો; તે પોતાના ઘરમ ઊપર ઘણી ચુસત રેહેતી હતી; પણ અફસોસ તે કદી પોતાને અથવા પોતાનાં કુટંબને એક ઘડીનોબી આરામ આપતી નહીં હતી. તે પોતાના કુટંબની ઊપર પેઆર રાખતી હતી અને એવું સમજતી હતી કે હું તેઓને વાસતે મેહેનત કરૂછું" પણ તેણીના પેઆરથી અને તેણીની મેહેનતથી તેણીના કુટંબને કોઈબી દીવસે સુખ ઊપજીઊં નહીં.

તેણીનો ભરથાર સામલદાસ ઘણોજ કંટાલી ગએઓ હતો પણ તેને દરરોજ લવલવ અને ટકટક સાંભલવાની ટેવ પડી ગએઆથી તેનું મન કઠણ અને જડ થઈ ગએઊં હતું. તે ઘરમાં ઘણોવાર બેસતો નહીં હતો. તે બેઠો હોએ અને જીવકોરની લવલવ અને ટકટક કરવાની કાતર ચાલવા માંડતી કે તરત બીચારો પાઘડી ઘાલીને બજારમાં પોતાના એક મીતરની દુકાને જઈને બેસતો હતો. જીવકોરના બચાંઓની હાલત દઆ ઊપજવા જોગ થઈ પડી હતી. તેઓને બચપણના ખીલતા વખતમાં હરએક વાતમાં ચીડાઈ

ઈ ગઈ, અને તે મુધેના સેંકડો દફતર ખાના- ખલીને ખાખ થઈ ગઆં. આ સઘળા દુરગુણ છતાં સીકંદર બાદશાહ સાચાઈને ચાહતો હતો અને પોતાની માતા ઊપર ઘણુ હેત રાખતો હતો. એક તેના અમલદારે તેની બાહાદુરી વીશે એકદમ હદથી જીઆદા તારીફ કરીને એક કાંવીઅ રચીઊં હતું તે જારે તેની આગળ વાંચવામાં આવીઊં તારે તરત તે વાંચનાર પાસેથી ખેંચી લઈને નદીમાં નાખી દીધું અને બોલેઓ કે "એટલી બધી બડાઈ અને ભટાઈ કરવાની શી જરૂર છે ? ખોટો મરી મસાલો લગાડેઆ વગર શું સીકંદર બાદશાહના પરાકરમ પોતાની મેળેજ કીરતી ભરેલાં નથી ?" એક વખત તેના પરધાને તેની મા વીશે ફરીઆદ કીધી કે તે રાજ કારોબારમાં વચે પડેછે. તેના જવાબમાં તેણે લખી જણાવીઊં કે "ગમે તે થાઓ અને તું ગમે એટલી ફરીઆદ લખી મોકલ પણ મારી માના આંખમાંથી એક આંસુનું ટીપુ પડશે તે મારાથી સહન થઈ શકવાનું નથી." સીકંદરબાદશાહ પોતાના મીતરો સાથે ઘણી માઆળુ અને સઘુકાઈ ભરેલી રીતે ચાલતો હતો. તેનાં અમલદારોએ પુછીઊં કે એના મરણ પછી તેની ગાદી ઊપર કોને બેસાડવો? તારે તેણે જવાબ દીધો કે તમારામાં જે કોઈ સહુથી લાએક હોએ તેને બેસાડજો. સીકંદર બાદશાહ પોતાના ગુરૂ આરીસટાટલને ચાહતો હતો અને તેને પુસતકો કાહડવા વાસતે નાણાંની મદદ કરતો હતો.

જીવકોર અને તેણીનું કુટંબ.

—o—

(લવલવ અને ટકટક.)

કોઈ સામલદાસ નામના વાણીઆની જીવકોર નાંમની ઓરત હતી. તે સવારના પોતાનાં બીછાના ઊપરથી ઊઠે તે રાતના સુવે તાંહાં સુધી પોતાના ચીઢ ભરેલા સભાવને લીધે લવલવ અને ટકટક કરેઆ કરતી હતી. તે રસોઈ કરતી હતી કે બચાંને ધવાડતી હતી, ભરત ભરતી હતી કે નીરાંતે બેસતી હતી તોપણ તેણીનો મીજાસ સેજ વાતમાં જતો હતો અને પોતાના ભરથાર સાથે, પોતાના ચાકર સાથે, પોતાના બચાંકચાં અને નણંદ ભોજાઈ સાથે હરએક વાતમાં લવલવ અને ટકટક, અંધાર અને ગડબડ કરી મુકતી હતી. આવો ખરાબ ચીઢ ભરેલો સભાવ તે નાહાનપણમાંથી શીખી હતી; કારણ તેણીની મા પણ વારેવાર હરએક વાતમાં ચીડાઈ જતી હતી અને આખો દાહાડો ઘરમાં લવલવ અને ટકટક કરતી હતી. પોતાની માને જોઈને જીવકોરબી તેમજ કરવાને શીખી અને જેમ જેમ તે મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ તેની લવલવ અને ટકટક કરવાની ટેવ વધતી ગઈ. તે પીઅર રેહેતી હતી કે સાસરે જતી હતી પણ બેહુ ઠેકાણે તે પોતાની ટકટકથી એટલો કંટાળો ઊપુજાવતી હતી કે બેહુ ઘેરોમાં કોઈ દીવસે સુખી અને ખુસી ભરેલો દેખાવ જોવામાં આવતો નહીં હતો. તે બચાં-કચાંની મા થઈ તારપછી તે એટલી બધી ચીડાળી થઈ ગઈ કે દર ઘડીએ અને દર પલે તે ચીડાઈ જતી હતી અને લવલવ તથા ટકટક કરવાનો તેનો એક ધંધો થઈ પડેઓ હતો. જીવકોરનો ચેહેરો સોળીતો અને ખુબસુરત હતો, પણ તેણીના ચીઢ ભરેલા સભાવને લીધે એવોંતો કડવા જેવો થઈ પડતો હતો કે કોઈબી માણસ તેણીના મોહોડા સામુ જોવાને મુદલ ખુસી નહીં હતું. તે પોતાના ઘરનું કામ કાજ કરવામાં ઘણી ચપલ અથવા ચાલાક રેહેતી પણ તેણીના ચીડ ભરેલા સભાવને લીધે તેણીનાં કુટંબમાં સુખી અને ખુસી ભરેલો દેખાવ કોઈ દીવસે મજરે પડતો નહીં હતો. તેણીનો સભાવ માઆળુ અને દઆળુ હતો; તે પોતાના ધરમ ઊપર ઘણી ચુસત રેહેતી હતી; પણ અફસોસ તે કદી પોતાને અથવા પોતાનાં કુટંબને એક ઘડીનોબી આરામ આપતી નહીં હતી. તે પોતાના કુટંબની ઊપર પેઆર રાખતી હતી અને એવું સમજતી હતી કે હું તેઓને વાસતે મેહેનત કરૂછું" પણ તેણીના પેઆરથી અને તેણીની મેહેનતથી તેણીના કુટંબને કોઈબી દીવસે સુખ ઊપજીઊં નહીં.

તેણીનો ભરથાર સામલદાસ ઘણોજ કંટાલી ગએઓ હતો પણ તેને દરરોજ લવલવ અને ટકટક સાંભલવાનો ટેવ પડી ગએઆથી તેનું મન કઠંણ અને જડ થઈ ગએઊં હતું. તે ઘરમાં ઘણોવાર બેસતો નહીં હતો. તે બેઠો હોએ અને જીવકોરની લવલવ અને ટકટક કરવાની કાતર ચાલવા માંડતી કે તરત બીચારો પાઘડી ઘાલીને બજારમાં પોતાના એક મીતરની દુકાને જઈને બેસતો હતો. જીવકોરના બચાંઓની હાલત દએઆ ઊપજવા જોગ થઈ પડી હતી. તેઓને બચપણના ખીલતા વખતમાં હરએક વાતમાં ચીડાઈ

જવાની તથા ટકટક અને લવલવ કરવાની કેળવણી મળી હતી. તેઓનું દીલ પણ પોતાની માતાની વારે વારની ધમકી સાંભળીને કઠોર થઈ ગએલું હતું. તે ઓબી પોતાના બાપની સાથે અને ચાકરોની સાથે ટકટક કરવાને અને તેઓની સામે બોલવાને શીખેઆ. જીવકોર પોતાના મનમાંતો સમજતી હતી કે તેણીના આવા નઠારા સભાવથી તેણીને કોઈ ચાહતું નહીં હતું અને તેણીનો ભરથાર તથા ચાકર અને નણંદ લો જઈ જેમ બને તેમ તેનાથી દુરના દુર રેહેતા હતા. એવું જાણેઆ છતાં તે પોતાનો નઠારો સભાવ છોડી શકી નહીં. તે દર રોજ પોતાના દીલમાં બલેઆ જ લેઆ કરતી હતી. આખેર તેણીના બલાપાને લીધે મોતના દીવસ નજદીક આવેઆ અને પોતાની ૨૪ વરસની જુવાન વએમાં દુનીઆ છોડીને ચાલતી થઈ.

વાંચનારી બાઈઓ! તમોએ ઉપલી ઓરતના નઠારા સભાવથી ઉપજેલા પરીણામનો સાર જોઈ લીધો હશે. તેણીનો ભરથાર, તેણીના બચાં કચાં અને તેણીના સંગાવાળાં કાંઈબી સુખ પામેઆ નહીં. તેણીનું ઘેર એક દુખ અને કંટાળા ભરેલું બંધીખાનું થઈ પડીઊં. તેણીના બચાં તેવાજ નઠારા સભાવના ઉતપન થએઆં. તે પોતે જુવાન વએમાં પોતાના ભરથારને તથા પોતાના બચાં કચાંને દુખી હાલતમાં મુકી પેલી જાહાન ચાલતી થઈ. એ સઘળા પરીણામ શા સબબથી નીપજેઆં? ફક્ત એજ સબબ કે તેનો સભાવ ચીડ ભરેલો હતો. તેણીને ટકટક અને લવલવ કરવાની ટેવ પડી હતી. નાહાનપણમાં એ ટેવ થોડી હતી પણ આગળ જતાં મોટી ઊંમરે ઘણી વધી ગઈ હતી.

અરે વાંચનારી બાઈઓ! તમે જો પોતે સુખી થવા માંગતા હોવ; તમે જો તમારા ભરતારને, તમારા બચાં કચાંને અને તમારા આખા કુટંબને સુખી કરવા ઈછતા હોવ તો હુમે તમોને નમનતાઈથી અરજ કરીને કહીએછે કે તમારામાં ચીડ ભરેલો કંઈપણ સભાવ હોએ તે એકદમ કાહાડી નાખો. એવા નઠારા સભાવનો "ઓળો" પણ તમારા ઘર ઊપર પડવા દેશોમાં. એવા નઠારા સભાવનો સવાસ પણ તમારા ઘરમાં લેતા ના. જે ઘરમાં ઈશવરે તમને મુકેઆછે તે ઘેરનું સુખ વધારવાને તમે ઈછતા હોવ, તમે જો તમારાં બચાં કચાંનો તમારી ઊપર પેઆર વધારવા માગતા હોવ, તમે મરી ગએઆ પછી તમારાં બચાં કચાં તમને માન આપીને ઈઆદ કરે એવું જો તમો ચાહતા હોવ તો કદી તમે ભવાં ચહડાવતા ના, કદી તમારો અવાજ ચીડ ભરેલો કઠોર કરી નાખતા ના, અને કદી તમારો મીજાસ તમારે હાથથી જવા દેતા ના. જે ઘરમાં એક ચીડાઊ અને ટકટક કરનારી ઓરત હશે તે ઘેરના કરતાં એક ગોશામાં જઈને તેનો ભરતાર બેસવાને વધારે પસંદ કરશે. જે ઘરમાં એક ચીડાઊ અને ટકટક કરનારી માતા હશે તે ઘરના કરતાં એક જંગળમાં જઈને બેસવાને હરએક બચું વધારે પસંદ કરશે. કાંઈ કારણ લીધે તમોને તમારા ઘરની ચાકરી કરવાને અથવા જતન રાખવાને બનતું નહીં હોએતો મુંગા મુંગા બેસીને તમારૂં હસતુજ મોહોડું રાખજો એટલે બસછે. જો તમારી ઊપર જંજાલ અને ફીકરનો બોજો આવી પડેઓ હોએતો તમારા ચીડ ભરેલા સભાવથી તેનો બોજો વધારતા ના. બાઈઓ! તમે દરએક જણી જેમ બને તેમ તમારા કુટંબનું સુખ વધારવાની તજવીજ કરો, અને તેને વાસતે તમારામાં ચીડ ભરેલા સભાવ હોએ તે એકદમ દુર કરવાને તઈઆર થાઓ. તમારા રૂડા અને હસમુખા સભાવથી તમારા કુટંબને થોડું ઘણુંબી સુખ મળેઆ વગર રેહેનાર નથી.

ઈરાનની લડાઈ—ફરોખખાન એલચી.

આજ નજદીક તરણ વરસની વાત ઊપર ઈંગરેજ સરકાર અને ઈરાન વચે લડાઈ ઊભી થઈ હતી તે વીશે તમોએ સાંભલીઊં હશે. એ લડાઈ ઊઠી ઊભી થવાનુ મુળકારણ એ હતું કે હેરાતનો કીલો જે હીંદુસથાન તથા ઈરાન દેશ વચેના મારગમાં આવેલોછે, તે કીલો ઈરાનના શાહે પોતાને હસતક કરી લીધો હતો. ઈંગરેજ સરકાર તથા ઈરાનની દરબાર વચે આગળ એવા કોલકરાર થએઆ હતા કે હેરાતનો કીલો ઈરાનીઓએ કદી પોતાને હસતક રાખવો નહીં. પણ ઈરાનના શાહ નસરૂદીને એ કોલકરારથી ઊલટા ચાલીને એ કીલો પોતાને હસતક કરી લીધો. તેથી ઈંગરેજોને ભારે કરોધ ઊપજેઓ. ઈંગરેજ સરકાર સમજતી હતી કે એ કીલો જો ઈરાનના શાહાના હાથમાં રેહેશે તો ઈંગરેજ સરકારના હીંદુસથાન મધેના રાજને કોઈ વેળાએ મોટું નુકસાન ખ

મવું પડશે. એવી ધાસતી રાખવાનું કારણ એ કે ઈરાનની દરબાર મધે રૂસીઆન લોકોની સતા કેટલેએક દરજે ચાલી શકેછે અને ઈરાનના લોકો રૂશીઆનની મરજી પરમાણે ચાલવાની પોતાથી બનતી તજવીજ કરેછે. હેરાતનો કીલો હીંદુસથાન તથા ઈરાનની વચેના રસતામાં આવેલો તેથી કદાચ કોઈ વખતે રૂશીઆનોને હીંદુસથાનમાં ઊતરી પડવાને સેહેલું થઈ પડે. એ મોટી ધાસતીને લીધે ઈંગરેજ સરકાર હેરાતનો કીલો ઈરાનના હાથમાં રહેલો જોવાને મુદલ ખુશી નહીં હતી. ઈંગરેજ સરકારે ઈરાનના શાહા ઊપર સંધેસો મોકલેઓ કે તેણે પોતાના કોલકરાર મુજબ એ કીલો એકદમ છોડી દેવો. ઈરાનની દરબારે ઈંગરેજ સરકારનું માગવું કબુલ રાખીઊં નહીં એ સબબને લીધે ઈંગરેજ સરકારને લડાઈ ઊઠાવવાની ફરજ પડી.

૧૮૫૬ ના નવેમબર મહીનામાં ઈંગરેજ સરકારે મુંબઈના બારામાંથી સોલ વાહણનો લશકરી કાફલો ઈરાન તરફ લડાઈને વાસતે રવાને કીધો. એ કાફલો ઈરાન મધે જઈ પોહાચેઓ અને તારીખ ૧૦ મી ડીસેમબરે ઈરાની લોકોનું બુશેર બંદર પોતાને હસતક કરી લીધું. તારપછી તારીખ ૮ મી ફેબરવારીને દીને બુશેરથી નજદીક ૫૦ માઈલને તફાવતે ઈરાની લશકરના સાત હજાર માણશો સાથે એક મોટી લડાઈ થઈ અને તેમાં ઈંગરેજો ફતે પામેઆ. એ લડાઈનો સરદાર સર જેમસ આઊતરામ નામનો નામીચો અમલદાર હતો. એ લડાઈ થઆ પછી ૧૮ દીવસે માહમરા તરફ એક મોટી લડાઈ થઈ, તેમાંબી ઈરાનીઓ માર ખાઈ નાઠા.

મહામરાની લડાઈ થએઆ પછી વધારે લડાઈ થઈ નહીં. ઈરાનનો એલચી ફરોખખાન જે ફરાંસ મધે હતો અને જેની તસવીર હમોએ આ બીનાની સાથે આપીછે તે તેવામાં ઈંગલંડ ગએઓ, અને ફરાંસના શેહનશાહાને વચમાં નાખીને ઈંગરેજ અને ઈરાનની દરબાર વચે કોલકરાર કરાવેઆ. એ કોલકરારની બોલી એ હતી કે ઈરાનીઓએ હેરાતનો કીલો છોડી દેવો અને ઈરાનની દરબાર મધેના જે ઈંગરેજી એલચીને અપમાન મલીઊં હતું તેને ઘરતું માન આપીને પાછો ઈરાન મધે બોલાવવો.

ફરોખખાન સારા અને ઠંડા સભાવનો માણસ છે. જે લોકોનું એ દરબારી પુરૂશ સાથે કામ પડીઊંછે તેઓ એની ભારે વખાણ કરેછે. જારે તે પારીસ મધે હતો તારે મોટા દબદબા ભરેલા પોશાકથી ફરતો હતો. તેનો ચેહેરો તથા શરીરનો બાંધો ઘણો રોનકદારછે. ઈંગરેજી તથા ફરેંચ બાશાનું તેને ગનાનછે. ફરેંચ જુબાન એવીતો સારી જાણેછે કે કોઈ ઓલખી નહીં શકે કે તે ઈરાનીછે. તે ઈંગલંડમા ગએઓ તારે તેની મુલાકાતથી નામદાર રાણી ખુશી થઈ હતી. ઈરાનનો શાહ ફરોખખાન જેવા કાબેલ એલચીથી સઘળી વાતે સંતોશ પામેલો દેખાએછે.

ખોરાક કેવી રીતે ખાવા જોઈએ !

તંદરોસત માણસને દાહાડામાં બે અથવા તરણ વખત ખોરાક ખાવો જોઈએ. જે માણસ સારી તંદરોસતી ભોગવતું હોએ તે જો સવારના નાસતો કરે, બપોરના ખાણુ ખાએ અને રાતના હલકુ ખાણું તથા ચાહ ઈઆ કાફી પીએતો તે બસછે. તેથી વધારે વખત ખાવાની ટેવ રાખવી ન જોઈએ. ખોરાકમાં જેમ વધારે થોડી વાની તેમ વધારે સારૂ, કારણ તેથી પંચવાનું કામ જલદીથી ચાલેછે. મીઠામાં નાખેલું ગોસ, ઘી તથા પનીર પચવાને જરા મુસકેલ પડેછે, અને નબલા કોઠાવાલા માણસને તેથી પેટ સાફ આવતું નથી. દર વખતે દરરોજ એકજ જાતનું પકવાન અને એકજ જાતની વાની ખાવી જોઈએ નહીં. જુદે જુદે વખતે પકવાનો જુદી જુદી રીતે બનાવવું જોઈએ. આખા દાહાડામાં સઘળો મલીને ૨૭ આંઊસ ખોરાક પેટમાં જાએ એટલે બસછે, તે મધે ચાર અથવા પાંચ આંઊસ જાનવરનો ખોરાક લેવો જોઈએ. જેઓ જાનવરના ખોરાક ખાતા નથી તેઓએ દરરોજ ઓછામા ઓછું શેર દુધ ખાના સાથે વાપરવું જોઈએ. જેઓને વધારે સખત મેહનત કરવી પડેછે તેઓને ઊપર જણાવેઆ કરતાં વધારે ખોરાકની જરૂર પડેછે. કેટલીએક જાતનો ખોરાક ઘણુજ થોડું કઊવત આપેછે તોપણ તે તદન બંધ કરવો જોઈએ નહીં. કારણ આપણા શરીરમાં તે બીજી રીતે ઊપીઓગનો થઈ પડેછે.

ખાતી વખતે અને ખાધા પછી થોડોએક વખત સુધી રમુજી અને ખુસી ભરેલી વાતો કરવાની ઘણી જરૂર

છે. કારણ તેથી ખોરાકને પચવાની શકતીને કઊવત મળેછે. રમુજી અને ગમત ઊપજાવનારી મંડળીમાંજ રા ભારે ખોરાક ખાવામાં આવેછેતો તે જલદીથી પચેછે અને હલકો ખોરાક એકલાં બેસીને ખાધો હોએ તો તે પચવાને વધારે વીલમ લાગેછે. તેટલા માટે જે લોકો ખાતી વખતે પોતાની સાથે રમુજી અને ગમત ઊપજાવનારા સોબતીઓને અથવા મસકેરાઓને રાખેછે તેઓ વાજબી કરેછે. કેટલાએક રાજાઓ અને તવંગર લોકો જમતી વેળાએ પોતાની પાસે મસકેરા અને ઠોઠ્ઠા કરનારા રાખેછે તેઓ જો હદ તથા અંદાજો રાખીને મસકેરી ઠઠા કરતા હોએ તો તેવા માણસો ઘણા ઊપએગીછે. હરકોઈ માણસ પોતાના ઘરમાં એકલો બેસીને જમતો હોએ તો તેની ઓરતની ફરજછે કે પોતાના ભરતારને ખુશી અને રમુજ ઊપજે એવી હરએક વાતચીત ખાતાં ખાતાં કરાવવી.

ખોરાક ઊતાવળ કરીને ખાવો ન જોઈએ. ધીરજથી અને સારી પેઠે ચાવીને ખાવો જોઈએ. કેટલાએક લોકો ખાતી વખતે ઘણીજ ઊતાવળ કરેછે અને બરાબર ખોરાક ચાવતા નથી તેથી તેઓને ઘણુ નુકસાન થાએછે. ખોરાકને સારી પેઠે વખત લઈને ચાવવો જોઈએ અને થુક સાથે મળવા દેવો જોઈએ. એવું કીધાથી આપણા માદામાં જવાને લાએકનો થાએછે.

ખોરાક ખાધા પછી માદાની અંદર તરત એક જાતની કીરીઆ થવા માંડેછે કે જેથી તેની હાલત બદલાઈ જઈને એવી થાએછે કે તેની અસર આખાં શરીરમાં ફરી વળે. એ હાલત ખાધા પછી તરત બદલાઈ જવા માંડેછે તારે જરૂરનું એછે કે પેટ ભરીને ખાધા પછી થોડાએક વખત સુધી જેમ બને તેમ મનને અને તનને થોડી મેહેનત આપવી જોઈએ. ઈઆને ખાધા પછી પા અથવા અરધો કલાક આપણને દર રોજ આરામએસ લેવી જોઈએ અને પછી કામે વળગવું જોઈએ. જે બાઈઓ પોતાના છોકરાંઓને જમાડીને તરત નીશાળે મોકલતી હોએ તેઓએ નીશાળના વખતની અરધો કલાક અગાઊ પોતાના છોકરાંઓને ખવડાવવું જોઈએ નહીં તો જમીને તરત કામે લાગેઆથી તંદરોસતીને નુકસાન પોહોચેઆ વગર રેહેતું નથી

નાસતો કરેઆની અગાઊ કોઈને કામ ઊપર જવું પડતું હોએ, અથવા હરએક કામ ઊપર લાગવું પડતું હોએ તો તેણે તે કામ સરૂ કરેઆની અગાઊ થોડું ઘણુ કાંઈબી ખાવું જોઈએ. કારણ ખાલી માંદાએ મેહેનત કીધાથી થાક જલદી ચહડેછે અને તેથી શરીરને ઘસારો પોહોચે. અને પછી હરએક દરદને જલદીથી તાબે થઈ પડેછે. લુખે કોઠે કામ કરવું તે વીઆજને બદલે મુદલમાંથી નાણા ઊપાડવા બરાબર થઈ પડેછે. વાસતે થોડું ઘણુ કાંઈબી ખાધા વગર તદન લુખે કોઠે કામ ઊપર વલગવું નહીં.

બાદશાહા અને ગરીબ કુણબીઓની વાત.

—o—

(એક રમુજી બીના.)

દીલીનો એક બાદશાહા હતો. તેની આગળ એક જમીન ખેડનારો ગરીબ કુણબી કાંઈ ફરીઆદ કરવાને આવેઓ. તે કુણબી બીચારો બેસમજ, અણઘડ અને ગામડીઆ જેવો હતો તેથી તેણે બાદશાહાને સલામ કીધા વગર તથા બોલવા ચાલવામાં અદબ અંદાજો રાખેઆ વગર પોતાની ફરીઆદ કરવા માંડી. તેની આવી ચાલ જોઈને બાદશાહા ઘણો ગુસે થએઓ અને તરત કેદકરવાનો હુકમ કીધો. આ વાતની ખબર તે કુણબીના વડા ભાઈને પડેઆથી તે ઘબરાતો ઘબરાતો બાદશાહા પાસે આવીને અરજ કરવા લાગો કે મારા ભાઈને કેદખાનામાંથી છોડો. બાદશાહે કહેઊં કે "તારો ભાઈ એટલોનો બેશમજ કે મને સલામ કીધા વગર એકદમ ફરીઆદ કરવા લાગો." તે વડો ભાઈ બોલેઓ કે "સુલતાન સાહેબ હું એક સલામ તમને કરૂછું અને બીજી સલામ તમારી દુંદનેબી કરૂછું પણ તમે માહારા નાહાના ભાઈને છુટો કરો." બાદશાહા સાહેબની દુંદ જરા મોટી હતી તેથી તેને ઘણોજ ક્રોધ ચહડેઓ અને તેનેબી કેદ કરવાનો હુકમ કીધો. આ વાતની ખબર એ બેહુ કુણબીઓના જઈફ બાપને થઓથી તે બીચારો આવેઓ અને બાદશાહાને હાથ જોડીને કેહેવા લાગો કે મારા બે છોકરાઓને કેદમાંથી છુટા કરો. બાદશાહે કહેઊં કે "ડોસા સાંભલ; તારા બેહુ છોકરાએ મારી સાથે ઘણીજ બે અદબી કીધીછે. તારા નાહાના છોકરાએ ફરીઆદ કરવાની અગાઊ મને મુદલ સલામ કીધી નહીં અને બીજા છોકરાએ એક સલામ

મને અને બીજી સલામ મારી દુંદને કીધી." તે ઘરડા ડોસાએ જણાવેઊં કે "મારો નાહનો દીકરો નાદાન છે તેથી તેણે સલામ કીધી નહીં અને મારો વડો દીકરો પણ જરા બેસમજ કે તેણે એટલોબી વીચાર ન કીધો કે બાદશાહા સાથે કામછે અને બાદશાહાની દુંદમાં શું દેવતા (આતસ) મુકયો હતો ?." એટલું બોલેછે કે તરત બાદશાહાને ઘણોજ કરોધ ચહડેઓ અને તેનેબી તરત કેદખાનામાં મોકલી દીધો. આ વીશેની ખબર સઘળા કુણબીઓમાં થઈ અને મોટો ગોંધાટ થઈ રહેઓ. તે ઘરડા કુણબીનો એક પાસેનો સગો બાદશાહા પાસે આવેઓ અને કાળાવાળા કરીને કેહેવા લાગેઓ કે સુલતાન સાહેબ તમે મારા આંગરીઆ ભાઈને તથા તેના બે દીકરાઓને છોડી દેઓ. બાદશાહે "આંગરીઓ ભાઈ" એ બોલ કોઈ દીવસે સાંભળીઓ નહીં હતો તેથી તે કુણબીને પુછીઊં કે તમે "આંગરીઓ ભાઈ" કોને કેહ છો ? તારે તે મુરખે એવો જવાબ દીધો કે "બાદશાહાનો બાપ મરી જાએ અને બાદશાહાની મા નાતરે જાઓ અને પછી બાદશાહાની માને પેટે જે છોકરો જનમે તે બાદશાહાનો આંગરીઓ ભાઈ લાગે." આવી રીતે બોલવાથી બાદશાહાને અતીસે ગુસો ઊપજેઓ અને બોલેઓ કે આવા બેઅદબ માણસને એકદંમ કતલ કરી નાખવો જોઈએ પણ "હું તુંને કેદની શીખસા કરૂછું." આ વાતની ખબર કુણબીઓને પડેઆથી તેઓ સઘળા એકઠા થએઆ. અને તેઓએ પોતામાંથી બે સમજુ અને ડાહેઆ માણસોને શોધી કાહડેઆ, કે તેઓ બાદશાહા પાસે જઈને કેદ થએલા કુણબીઓને છોડવાની અરજ કરે. તે બે કુણબીઓએ ઠરાવ કીધો કે આપણે વધારે બોલવું નહીં પણ એટલું કેહેવું "બાદશાહા તું હમારો બાપછે અને હમે તમારા છોરૂં છઈએ; તારે જોઈએતો અમને માર અને જોઈએનો અમને ઊગાર." એટલા બોલો તેઓએ સારી પેઠે ગોખી લીધા અને પછી બાદશાહા પાસે જઈને બોલેછેતો ઊંધું બોલાઈ ગએઊં. તેઓનેબી તરત કેદ કરવામાં આવેઆ. પછી સઘળા કુણબીઓ ગળીને પરધાન પાસે ગએઆ. પરધાને એવી સહલા આપી કે બાદશાહાની બેગમના મેહલ આગળ ઊભા રહીને તમો સઘળા ફરીઆદ કરો. કુણબીઓએ તેમ કીધું. તેઓ સઘળા એકઠા થઈને બેગમના મેહલની પાસે ઊભા રહેઆ અને બોલવા લાગેઆ કે "હમારી ફરીઆદ કોઈ સાંભળતું નથી, આ રાજમાં હમારો કોઈ ધણી નથી વાસતે બેગમ તને ધણીઆણી જાણીને તારી પાસે આવેઆ છઈએ." બેગમને "ધણીઆની" કીધી તેથી તેણીને ઘણીજ રીસ ચહડી અને બાદશાહાને એ વાત જાહેર કીધી. બાદશાહે પોતાના પરધાનને બોળાવેઓ અને કહું કે "સઘળા કુણબીઓ હેવાન અને બે મુરવતછે; તેઓને એકદમ આપણા રાજમાંથી કાહાડી મુક." પરધાને કહેઊં કે હજરત હું તમારો હુકમ માનવાને તઈઆરછું પણ કુણબીઓનું કામ બીજા કોને સોપવું તે મને જણાવો. કુણબી વગર અનાજ કોણ પકાવશે ? જમીન કોણ ખેડશે ! તેઓ નહીં હશે તો આપણી આખી વસતી અને આપણે જીવી કેમ શકસું ? કુણબીઓનું કામ બીજા કોઈથી થઈ શકવાનું નથી. તેઓ વગર ભણેલા, અણઘડ અને ગામડીઆ જેવા તેથી તેઓને બોલતા ચાલતાં આવડતું નથી. વાસતે તેઓના બોલવા ઊપર તમ જેવા બાદશાહે મુદલ નજર રાખવી નહીં. તેઓ આપણને કેટલા બધા ઊપીઓગીછે તે તરફ નજર કરો. વાસતે જે કુણબીઓને કેદ કીધાછે તે સઘળાઓને છોડી મુકો. બાદસાહાને વજીરનું બોલવું સમજ ભરેલું માલુમ પડીઊં. અને સઘળા કુણબીઓને છોડી દીધા.

આ વાત ઊપરથી બાઈઓ શું માલુમ પડે છે ? જેઓમાં થોડી સમજ અને થોડી બુધીછે તેઓની ઊપર તેમની એક ચુક અથવા ગફલતીને વાસતે કરોધ કરવો જોઈએ નહીં. તમારા બચાંઓ જેઓ નાદાન અને બે સમજછે, તમારા ઘરના ચાકરો જેઓ વગર કેળવાએલા અને વગર ભણેલાછે તેઓથી અણજાણપણે કાંઈ ચુક અથવા ગફલતી થઈ તો તેઓની ઊપર કરોધ રાખેઆને બદલે તેઓને માફ કરવું જોઈએ.

આપણી પીવાની ચાહે.

વાંચનારી બાઈઓ, તમે જાણતા હશો કે જે ચાહ આપણે દર રોજ પીઈએછે તે ચીન દેશ મધેથી આવેછે. આસરે બસો વરસની વાત ઊપર ઈંગલંડ મધે કોઈએ ચાહને પોતાની નજરે દીઠી નહીં હતી. ઈસવી સને ૧૬૫૦ માં ઈંગલંડ મધે પેહલી વેહલી ચાહ મોકલવામાં આવી હતી. પણ તે કેમ વાપરવી તે કોઈ જાણતા નહીં હતા. ઘણાએક લોકોએ ચાહના પાતરાંને લુંઈને તે મધેથી પાણી કાહાડી નાખીને અને પાંતરાં ખાંવા લાગેઆ !! પણ તેઓએ થોડી મુદતમાં પોતાની ભુલ જોઈ અને સઘળા લોકો ધીમે ધીમે ચાહ વાપરવા શીખેઆ. ઈસવી સન ૧૬૬૭ માં ઈંગલંડ મધે વલંદાઓના દેશ મધેથી જે ચાહ જતી હતી તે તીસ રૂપીએ રતલ વેચાતી હતી. તેની તરણ વરસ અગાઊ અતરેની નામદાર કંપની સરકારે ઈંગલંડના બાદશાહ બીજા ચારલસને વાસતે બે રતલ ઊંચી ચાહ લેટ દાખલ મોકલી હતી ! હાલ ઈંગલંડ મધે તેમજ બીજા ઘણાએક મુલકમાં ચાહ કેટલી સાધારણ થઈ પડીછે તે સરવે કોઈ જાણેછે.

ચાહનો રોપો મટલીના પાંતરાંની મીસાલે લીલો પાકેછે. તે તરણથી ૬ ફુટ શુધી ઊંચાઈમાં વધેછે. ચાહ સરવેથી ગરમ તેમજ સરવેથી ઠંડી જગોમાં ઊગેછે. વધારે સારી અને વધારે ઊંચી ચાહ પાહડી અથવા ટેકડાંવાળી ઊંચી જમીન ઊપર ઊગેછે. ચાહના જેટલા બીજ વાવવામાં આવેછે તેમાનો ફકત પાંચમોજ ભાગ ઘણું કરીને ઊગેછે અને બાકીના રદ જાએછે. પાહાડી અથવા ઊંચી જમીન ઊપર જે ચાહ ઊગેછે તે વાંદરાઓની મદદથી તોડવામાં આવેછે. ચાહનો રોપો ફુટેઆ પછી તરણ વરસે પુખત હાલતમાં આવેછે અને તારપછી તરત પાતરાં તોડવામાં ચીનાઓ ગુંથાએછે. સાત વરસ લગી તે રોપાને રેહવા દેએછે તો તે માણસ જેટલો ઊંચાઈમાં વધેછે. પણ તે વેળાએ તે ઊપરથી ચાહના પાતરાં ઘણાજ થોડાં નીકળેછે.

ઊંચી જાતના ચાહના પાતરાં તોડવાને ઘણીજ સંભાલ તથા માવજત રાખવી પડેછે. પાતરાં તોડનારાઓ પોતાના હાથ અને પોતાનું આખું બદન સાફ અને સોજું રાખેછે. દીવસમાં તરણ ચાર વખત નાહાએછે. ખાવા પીવામાં પહરેજ પાળેછે કે રખેને ખરાબ સવાદ અથવા દમ ચાહ ઊપર પડેઆથી તેની સુંગંધીમાં બગાડ થઈ જાએ. કેટલાએક ચીનાઓ ઊંચી ચાહ તોડતી વખતે હાથમાં મોજાં પેહરેછે. દરએક માણસ દર રોજ ચારથી પંદર રતલ શુધી ચાહ એકઠી કરી સકેછે. ચાહ એકઠી કીધા પછી તેને ઘણીજ જતનથી સુકવેછે. સુકવવાને વાસતે એક ઓરડો બનાવેલો હોએછે તેમાં પાંચ, સાત અથવા વીસ ભઠી સલગાવેલી રાખેછે. ગરમીના જોરથી ચાહ સુકાઈ ગઓ પછી દીવટ વણે તેમ એકજ તરફથી વળ આપીને તેને વીટાળવામાં આવેછે. તારે પછી વાંલેલા પાંતરાંની ઊપર પવન નાખવામાં આવેછે. પવનથી થોડા સુકાઈ ગઆ પછી કહડાઈઓમાં ના

ખીને ગરમી આપેછે. અને બાહાર કાહાડીને તેઓને ફરીથી વળ દેએછે. એ પરમાણે તરણ ચાર વખત તેઓ કરેછે.

ચીન મધે મોટામાં મોટા સેહેનશાહાથી તે એક ગરીબ બેગારી શુધી સઘળા લોકો ચાહ પીએછે. તેઓ દાહાડામાં ઓછામાં ઓછી તરણ વખત પીએછે. તેઓ આપણી માફક દુધ અથવા સાકર નાખતા નથી પણ એલીજ પીએછે. કોઈ મેજબાન અથવા સોબતી કોઈ ચીના ગહરસથને મલવાને જાએછે તો તેની આગલ પેહલવેહલી ચાહ ધરવામાં આવેછે. ગરીબ લોકો વગર કસની અને ઘણીજ હલકી ચાહ વાપરેછે. ચાહના રોપાની ખેડણીનું ચીત્ર હમોએ આ ખીનાને મથાળે આપીઊં છે.

સુરજનું આથમવું.

—o—

એક સાંહાંજના મંનચેરજી નામનો એક પારસી પોતાનાં આખા કુટંબ સાથે વાલકેશર તરફ દરીઆ કીનારે ફરવા નીકળેઓ હતો. તે વખતે સુરજ અસત પામવાનો વખત હતો અને આસપાસનો સઘળો દેખાવ ખુસનુમા તથા રલીઆમણો થઈ પડેઓ હતો. આસમાનનો કેટલોએક ભાગ સોનેરી લાલ રંગનો બની રહેલો હતો અને હવા ધીર તથા ઘણીજ ખુસનુમા લાગતી હતી. આખું કુટંબ ખુસી થતું અને તરેહ તરેહની વાતો કરતું કીનારાની પાસેના રસતા ઊપર ફરતું હતું. મનચેરજીનો છોકરો પેસતનજી જે સાત વરસની ઊમરનો હતો તેણે સુરજને અરધો પાણીમાં ડુબેલો જોએઓ અને થોડીવારમાં આખો સુરજ પાણીમાં જશે એવું દેખાએશે. તેણે પોતાના બાવા મનચેરજીને પુછીઊં કે " બાવા આખી રાત સુરજ શું પાણીમાં ડુબેલો રેહેતો હશે. " ?

મનચેરજી—" ના બેટા; સુરજ કાંઈ પાણીમાં ડુબતો નથી. હમણા સુરજ આપણને ઘણો ખરો સઘળો પાણીમાં ડુબેલો દેખાએછે અને થોડી મીનીટમાં સઘળો ડુબેલો દેખાશે. તોપણ આજ વખતે કોલાબાની દાંડી જેવી ઊંચી જગો ઊપર જઈને જોસુતો તે ડુબેલો દેખાશે નહીં પણ પાણીથી થોડોએક ઊંચો દેખાસે. વાસતે ખરેખર જો ડુબીજ ગએલો હોએ તો ઊંચી જગા ઊપર ગએથી મુદલ દેખાવોજ જોઈએ નહીં."

પેસતનજી— " બાવા આપણે કોલાબાની દાંડી ઊપર જઈને ઊભા રહીએ તો હાલ સુરજ જે પાણીમાં ડુબી ગએઓછે તે શું પાછો દેખાએ ? એ કેવી અજાએબ જેવી વાત !

મનચેરજી—એક ઢેરાવ વાળી જગાની એક બાજુએ આપણે ઊભા હોઈએ તો બીજી બાજુના માણસોને આપણે જોઈ શકતા નથી. તેજજ આપણી પરથવીની સઘલી સપાટી ગોળ ઢેરાવના આકારનીછે વાસતે જાંહાં હાલ સુરજ અસત પામેલો દેખાએછે તેની પાછળની જગો આપણા જોવામાં આવતી નથી. તે જગા આગલ જો આપણ હાલ જઈ પોહોચીએતો સુરજ જમીનથી ઘણોજ ઊંચો માલુમ પડે. વીલાત કે જે ઘણુજ પસચમ દશાસે આવેલુંછે તાંહાં તો હજુર બપોર પણ થઆ નહીં હોએ; અમેરીકામાં તો આ વેળાએ હજુર સવાર પડી હશે. ચીનમાં તો રાતના બાર વાગી ગઆ હશે. વાસતે સુરજ અસત પામેઆ પછી પાણીમાં બાર કલાક સુધી ડુબેલો રેહેતો નથી અથવા કોઈ પાહાડની પાછલળી ભરાઈ રેહેતો નથી, પણ દુનીઆના બીજા ભાગોમાં પરકાશેછે. જારે તે ભાગોમાં સવાર પડેછે તારે આપણી તરફના ભાગોમાં સાંજ પડેછે; અને જારે આપણી તરફના ભાગોમાં સાંજ પડેછે તારે તે તરફના ભાગોમાં સવાર પડેછે. આ વીશે જારે તમે વધારે ભણસો તારે વધારે જાણશો. પણ હું તમને સુરજ વીશે બીજી કેટલીએક અજાએબ જેવી વાત કેહું તે સાંભલો.—

૨૧ મી જુને લંડન મધે સુરજ ચાર વાગે ઊગેછે તે પાછો રાતના આઠ વાગે અસત પામેછે. વાસતે બાર કલાકના દીવસને બદલે ઊપલી તારીખે લંડન મધે ૧૮ કલાકનો દીવસ થઈ પડેછે. ઈસકાટલંડ જે ઈંગલંડની ઊતર દસાએ મુલક આવેલોછે તેના ઊતર તરફના ભાગોમાં સુરજ એટલોતો જલદીથી ઊગેછે અને રાતના એટલોતો મોડો અસત પામે છે કે રાતના બારવાગે પણ થોડો ઘણો ઊજાસ હોએ છે. " આઈસલાંડ " કરીને બરફનો દેશછે તાંહાં અને બીજી કેટલીએક જગોમાં ૨૧ મી જુને સુરજ આખો દીવસ અને આખી રાત એટલે ચોવીસ કલાક પાણી અને આસમાન જાંહાં આપણને મલેલું માલુમ

પડેછે તે જગોમાં ગોળ પરદખણા ફરેઆ કરેછે અને તે દીને મુદ્દલ અસત પામતો નથી. વલી ૨૧ મી ડીસેમબરે તો તાંહાં મુદ્દલ ઊગતોજ નથી. ઊતર તથા દખણ દરફ તરફ છ મહીના રાત અને છ મહીના દાહાડો રેહેછે. એટલે છ મહીના સુધી સુરજ મુદ્દલ ઊગતો નથી અને છ મહીના સુધી સુરજ મુદ્દલ આશત પામતો નથી. આ સઘળી વાત તમને ઘણીજ અચરત જેવી લાગશે. પણ તે ખરીછે અને તેના કારણ તમે જેમ વધારે શીખશો તેમ તમે જાણશો."

મનચેરજીની આટલીવાત સાંભલીને ફકત પેસતનજી નહીં પણ આખું કુટંબ મોટી અચરતીમાં પડીશ અને બોલવા લાગીશં કે "આહા કીરતાર તારી શું કરામત અને ખુબીછે!" તાર પછી થોડી વારમાં એ કુટંબ પોતાના બંગલા તરફ ચાલતું થીશં.

વાંચનારી બાઈઓ! તમે આવા ચોપાનીઆંમાં કે પુસતકો ધેઆન દઈને વાંચતાં રેહો કે જારે તમારા બચાંઓ તમને હરએક ચીજ અથવા હરએક દેખાવ વીશે પુછે તારે તેઓને તમે સમજાવવાને તથા તે ઊપર બોધ કરવાને શકતીવાન થાઓ.

માણસની બેહદ કારીગરીના કેટલાએક જાણવાજોગ નમુના.

—o—

આગસ બરગના દેવલમાં પીવાના ગલાસના કેટલાએક નમુનાછે. તે ગલાસ સાધારણ પીવાના ગલાસના જેવા પોકલ અને સારા દેખાવનાછે પણ તે એવા તો નાહાનાછે કે એક મરીના દાણામાં એવા ઓ (૧૦૦) ગલાસ સમાઈ જાએ!! એક ઈઊરોપીઅન મુસાફર કેહેછે કે "મેં એક સારા માઈકરોસકોપ ઈઅંતરની મદદથી એ સઘળા ગલાસ તપાસેઆં અને માલુમ પડીશં કે એમાં કાંઈબી છુપો ભેદ નથી પણ માણસ જાતની બેહદ કારીગરીનો જોવા લાએક નમુનો છે." એજ દેવલમાં એક બીજો પણ બેહદ કારીગરીનો નમુનોછે. કેટલાએક ચાંચરોની ડોકમાં તીખાં લોહાંની સાંકલી બનાવીને નાખેલીછે. દર એક ચાંચરની ડોકમાં એક એક બીલ્લસ લાંબીછે અને તેનું કામ એટલુંતો બારીકછે કે ચાંચર જેવા ઝીણા પરાણીઓ તેને ઊચકીને ફીરેછે.

ઈસવી સન ૧૫૭૮ માં લંડનના એક લુહારે લોહોડાંની તથા પીતલની એક કળ બનાવી. તે કળની અંદર સાત જુદા જુદા કટકા હતા અને એક કુંચીબી હતી. પણ તે એટલીતો નાજુક હતી કે તેનું વજન એક ગરેનથીબી ઓછું હતું. તેણે વળી ૪૩ આંકડાની સોનાની સાંકલી બનાવી. તે સાંકલીની સાથે તેણે કળ અને ચાવી બાંધી તેવું છતાં પણ એ સઘળું વજન એટલું તો હલકુ હતું કે એક ચાંચડબી ઊંચકી શકે. સાંકલી, કળ અને કુચી એ સઘળાનું વજન ફકત દોહડ ગરેન હતું.

ઈસવી સન ૧૮૨૯ એક તમાસગીરે લંડન મધે પોતાની કારીગરીનો નમુનો દેખાડેઓ હતો. એક ચાંચડ એક ગાડાંને ખેંચતો હતો અને બીજો ચાંચડ એક કળ તથા સાંકલીને સેહળાઈથી ખેંચતો હતો. એ તમાસો રાતની વેળાએ મીણ બતીની રોશનીથી દેખાડવામાં આવેઓ હતો. નાર્ટીંગહામમાં તેજ વરસે એક તમાસીગીરે પોતાના હુનરની એવી કળા દેખાડી કે એક ચાંચડ રૂપાંની બનાવેળી નાહાની તોપ ખેંચી શકે અને બીજો ચાંચડ રૂપાંની બનાવેળી ચેરી ફલની ગોઠલી ખેંચી શકે.

ઈસવી સન ૧૭૧૧ માં પેનકેથમન નામના કારીગરે એક ઘણોજ જોવા લાએક નમુનો બનાવેઓ હતો. ઈરોનાની લોકોના જુદા જુદા ખોદાઓનું એક દેવળ બનાવીશં હતું: તે દેવળ મધે ૧૦૦ (સો) દેવોને ઊભા રાખવામાં આવેઆ હતા. કેટલાએક પોતાનું માથુ હીલાવતા હતા, કેટલાએક પોતાના હાથ, કેટલાએક પોતાના પગ અને કેટલાએક પોતાનાં આંગલાં જેવાં જોઈએ તેવાં અને એક તાનમાં હીલાવતા હતા. તે નમુનો બનાવવામાં ઘણાએક વરસ ગુજરી ગએઆં હતાં અને ઘણો મોટો ખરચ થએો હતો.

ઈસવી સન ૧૭૪૫ માં એક ઘડીઆળીએ દરએક માણસ દીઠ અરધાં રૂપીઆ લઈને ઈંગલંડ મધે નીચે જણાવેળા બેહદ કારીગરીના નમુના દેખાડેઆ હતા.—

'ખાવા બેસવાનો એક ઓરડો તેની માંહે એક ટેબલ નાખેલું; તે ઊપર એક કપડું બીછાવેલું; બે પુતલાઓ જમવા બેઠેલાં; એક ચાકર ખોટી રહેલો; એક પાના રમવાનું ટેબલ તે મધે ઊઘાડવાના ખાનાં કરેલા; ખાવાના ટેબલ ઊપર બે ડજન રકાબી મુકેલી

ખીને ગરમી આપેછે. અને બાહાર કાહાડીને તેઓને ફરીથી વળ દએછે. એ પરમાણે તરણ ચાર વખત તેઓ કરેછે.

ચીન મધે મોટામાં મોટા સેહેનશાહાથી તે એક ગરીબ બેગારી શુધી સઘળા લોકો ચાહ પીએછે. તેઓ દાહાડામાં ઓછામાં ઓછી તરણ વખત પીએછે. તેઓ આપણી માફક દુધ અથવા સાકર નાખતા નથી પણ મોલીજ પીએછે. કોઈ મેજબાન અથવા ઓળખતી કોઈ ચીના ગહરસથને મલવાને જાએછે તો તેની આગલ પેહલવેહલી ચાહ ધરવાંમાં આવેછે. ગરીબ લોકો વગર કસની અને ઘણીજ હલકી ચાહ વાપરેછે. ચાહના રોપાની ખેડણીનું ચીત્ર હમોએ આ ખીનાને મથાળે આપીઊંછે.

સુરજનું આથમવું.

—o—

એક સાંહાંજના મંનચેરજી નામનો એક પારસી પોતાનાં આખા કુટંબ સાથે વાલકેશર તરફ દરીઆ કીનારે ફરવા નીકળેઓ હતો. તે વખતે સુરજ અસત પામવાનો વખત હનો અને આસપાસનો સઘળો દેખાવ ખુસનુમા તથા રલીઆમણો થઈ પડેઓ હતો. આસમાનનો કેટલોએક ભાગ સોનેરી લાલ રંગનો બની રહેલો હતો અને હવા થીર તથા ઘણીજ ખુસનુમા લાગતી હતી. આખું કુટંબ ખુસી થતું અને તરેહ તરેહની વાતો કરતું કીનારાની પાસેના રસતા ઊપર ફરતું હતું. મનચેરજીનો છોકરો પેસતનજી જે સાત વરસની ઊમરનો હતો તેણે સુરજને અરધો પાણીમાં ડુબેલો જોએઓ અને થોડીવારમાં આખો સુરજ પાણીમાં જશે એવું દેખાએઊં. તેણે પોતાના બાવા મનચેરજીને પુછીઊં કે "બાવા આખી રાત સુરજ શું પાણીમાં ડુબેલો રેહતો હશે." ?

મનચેરજી—"ના બેટા; સુરજ કાંઈ પાણીમાં ડુબનો નથી. હમણા સુરજ આપણને ઘણો ખરો સઘળો પાણીમાં ડુબેલો દેખાએછે અને થોડી મીનીટમાં સઘળો ડુબેલો દેખાશે. તોપણ આજ વખતે કોલાબાની દાંડી જેવી ઊંચી જગો ઊપર જઈને જોસુતો તે ડુબેલો દેખાશે નહીં પણ પાણીથી થોડોએક ઊંચો દેખાશે. વાસતે ખરેખર જો ડુબીજ ગએલો હોએ તો ઊંચી જગા ઊપર ગઓથી મુદલ દેખાવેજ નો ઈએ નહીં."

પેસતનજી—"બાવા આપણે કોલાબાની દાંડી ઊપર જઈને ઊભા રહીએ તો હાલ સુરજ જે પાણીમાં ડુબી ગએઓછે તે શું પાછો દેખાએ ? એ કેવી અજાએબ જેવી વાત !

મનચેરજી—એક ઢેરાવ વાળી જગાની એક બાજુએ આપણે ઊભા હોઈએ તો બીજી બાજુના માણસોને આપણે જોઈ શકતા નથી. તેમજ આપણી પરથવીની સઘલી સપાટી ગોળ ઢેરાવના આકારનીછે વાસતે જાંહાં હાલ સુરજ અસત પામેલો દેખાએછે તેની પાછળની જગો આપણા જોવામાં આવતી નથી. તે જગા આગલ જો આપણ હાલ જઈ પોહોચીએતો સુરજ જમીનથી ઘણોજ ઊંચો માલુમ પડે. વીલાત કે જે ઘણુજ પસચમ દશાસે આવેલુંછે તાંહાં તો હજુ ૨ બપોર પણ થઆ નહીં હોએ; અમેરીકામાં તો આ વેળાએ હજુર સવાર પડી હશે. ચીનમાં તો રાતના બાર વાગી ગઆ હશે. વાસતે સુરજ અસત પામેઆ પછી પાણીમાં બાર કલાક સુધી ડુબેલો રેહતો નથી અથવા કોઈ પાહાડની પાછલખી ભરાઈ રેહતો નથી, પણ દુનીઆના બીજા ભાગોમાં પરકાશેછે. જારે તે ભાગોમાં સવાર પડેછે તારે આપણી તરફના ભાગોમાં સાંજ પડેછે; અને જારે આપણી તરફના ભાગોમાં સાંજ પડેછે તારે તે તરફના ભાગોમાં સવાર પડેછે. આ વીશે જારે તમે વધારે ભણશો તારે વધારે જાણશો. પણ હું તમને સુરજ વીશે બીજી કેટલીએક અજાએબ જેવી વાત કેહું તે સાંભલો.—

૨૧ મી જુને લંડન મધે સુરજ ચાર વાગતે ઊગેછે તે પાછો રાતના આઠ વાગે અસત પામેછે. વાસતે બાર કલાકના દીવસને બદલે ઊપરી તારીખે લંડન મધે ૧૮ કલાકનો દીવસ થઈ પડેછે. ઈસકાટલંડ જે ઈંગલંડની ઊતર દશાએ મુલક આવેલોછે તેના ઊતર તરફના ભાગોમાં સુરજ એટલોતો જલદીથી ઊગેછે અને રાતના એટલોતો મોડો અસત પામેછે કે રાતના બારવાગે પણ થોડો ઘણો ઊજાસ હોએછે. "આઈસલાંડ" કરીને બરફનો દેશછે તાંહાં અને બીજી કેટલીએક જગોમાં ૨૧ મી જુને સુરજ આખો દીવસ અને આખી રાત એટલે ચોવીસ કલાક પાણી અને આસમાન જાંહાં આપણને મલેલું માલુમ

રીકાના દેશોની હવા ગરમ હોવાથી એ બે મુલકો મધે રેહવાનું પસંદ કીધું. ઈંગરેજ લોકો ગયેઆ તારે તેઓએ વધારે ઠંડી જગો પસંદ કીધી અને ઊતર તરફ રહેઆ. તેઓએ પેહલ વેહલું શેહેર "જેમશ ટાઊન" નામનું બાંધીઊં; કારણ તે વેળાએ એલીજાબેથ રાણીના મરણ પછી પેહલો જેમસ ઈંગલંડની ગાદી ઊપર બેઠો હતો. જેમસ રાજાની પછી થોડાએક એવા રાજાઓ ઈંગલંડની ગાદી ઊપર આવેઆ કે ઘણાખરા લોકો તે રાજાઓની ચાલથી કંટાલી ગએઆ હતા. કારણ તે રાજાઓએ પોતાના મત પરમાણે લોકોને ધરમની વાતમાં ચલાવવાની તજવીજ કીધી હતી. એ સબબને લીધે ઘણાખરા ઈંગરેજો કંટાલી ખાઈને પોતાનું દેશ છોડીઊં અને અમેરીકામાં જઈને તેઓ વસવા લાગેઆ. થોડીવારમાં ઊતર અમેરીકાનો ઘણોખરો ભાગ ઈંગરેજી વસતીથી ભરાઈ ગએઓ. ફરેંચ અને વલંદા લોકો પાસે ઊતર તરફ કેટલાંએક સસથાંનો હતા તે ઈંગરેજ લોકોએ તેમની પાસેથી લઈ લીધાં. અને ઊતર અમેરીકાનો મોટો ભાગ ઈંગલંડ દેશને તાબે થઈ પડેઓ.

કેટલાએક ઈંગરેજોની ઈંગલંડ દેશની હકુમત તલે રેહેવાની મુદલ મરજી નહીં હતી. તેઓની મરજી એવી હતી કે ઈંગલંડની સતાથી તદન છુટા થવું અને પોતાની મરજી પરમાણેનું સવતંતર રાજ અમેરીકા મધે થાપવું. આ કારણસર અમેરીકાના ઈંગરેજો વચે અને ઈંગલંડ દેશની તરફેણના ઈંગરેજો વચે અમેરીકા મધે એક મોટી લડાઈ થઈ. તે લડાઈ કેટલીએક મુદત સુધી ચાલેઆ પછી ઊતર અમેરીકાના બે ભાગ કરવામાં આવેઆ. ઊતર તરફનો કાનેડા નામનો ભાગ ઈંગલંડની હકુમત તળે રેહેઓ અને તેની દખણનો સઘળો ભાગ ઈંગલંડની હકુમતથી જુદો પડેઓ. એ ભાગનું નામ "ઈઊનાઈટેડ ઈસટેટસ" કરીને પડીઊં. જે ઈંગરેજોને ઈંગલંડ દેશની સતા પસંદ નહીં હતી તેઓ સઘળા ઈઊનાઈટેડ ઈસટેટસમાં વસેઆ.

કાનેડા દેશના ઈંગરેજોએ પોતાની એક પારલેમેંટ સભા બનાવીછે અને તેઓ ઈંગલંડ દેશના લોકોની મીસાલે સવતંતર તથા છુટાછે. કાનેડા હાલ એક નવું ઈંગલંડ થઈ પડીઊંછે. ઈંગલંડ દેશના લોકો જેટલું સુખ ભોગવેછે તેટલુંજ સુખ કાનેડાના ઈંગરેજો ભોગવેછે.

ઈઊનાઈટેડ ઈસટેટસના ઈંગરેજો કેટલીએક વાતે ઈંગલંડ દેશના ઈંગરેજો કરતાં જુદાં પડેછે. તેઓએ પોતાના મુલકમાં ગોલામનો ઘાતકી ધંધો હજીર કાએમ રાખેલોછે. તેઓએ સવતંતર રાજ થાપીઊંછે. તેઓના દેશમાં રૂ ઘણો પાકેછે તે એટલો પાકેછે કે ઈંગલંડ મધે રૂનો ઘણોખરો ખપ એ દેશથી પુરો પડી શકેછે. એ દેશથી દર વરસે ૮૦ કરોડ રતળ રૂ ઈંગલંડ ખાતે જાએછે. એ દેશમાં વીદીઆ હોનરને ફેલાવો ઘણોજ થએઓછે. રેલવે, વીજલીના તાર અને બીજા જાહેર કામો જેટલાં ઈઊનાઈટેડ ઈસટેટસમાં હાલ વધી ગએઆંછે તેટલાં ઈંગલંડમાં અને દુનીઆના કોઈબી ભાગમા વધેલાં નથી. એવી હાલત એ દેશની થઈ પડીછે.

કપતાન કુક નામનો નામીચો મુસાફર.

આજ દીન સુધી કોઈબી જમાનામાં અને કોઈબી મુલકમાં સહુથી નામીચો અને સહુથી વખણાએલો દરીઆઈ મુસાફર થઈ ગએઓ હોએ તો તે કપતાન કુક છે. કપતાન કુક ઈસવી સન ૧૭૨૮ માં ઈંગલંડ મધે મારટન નામના ગામડામાં જનમેઓ હતો. તેના મા બાપ ઘણા ગરીબ હાલતમાં હતાં અને તેઓ બેની

વાડી મધે મજુરી કરીને પોતાનો ગુજારો કરતા હતા. કુક આંઠ વરસની ઊમરનો થએઓ ચાને થોડું ઘણું વાંચવા શીખેઓ એટલામાં તેના બાપે કોઈ આબરૂદાર વતનદારના ખેતરમાં ચાકરીએ વળગાવેઓ. એ વતનદારની તેણે નજદીક આઠ વરસ લગી ચાકરી કીધી અને તેટલી મુદતમાં પોતાના શેઠની મેહરબાનીથી ભરેળી નજરથી લખતાં તથા હીસાબ રાખતાં શીખેઓ તથા એક મજુરની મીસાલે નાહાનપણથી પોતાનું આંગ કસવાને તેને સારી જોગવાઈ મળી. સોલ વરસની ઊંમરે પાસેના શેહેરમાં કોઈ દુકાનદારને તાંહાં શીખાઊ દાખલ ચાકરીએ રહેઓ. પણ તાર પછી તરતજ તેનું મન વાહાણ ઊપર ચાકરી કરીને દરીઆઈ સફરમાં પોતાની જીંદગી ગુજરવા પછવાડે લાગીઊં. તેણે તે દુકાંનદારની આસરે બે વરસ ચાકરી કીધી અને તેટલી મુદતમાં કોઈ વાહાણ ઊપર ચાકરી લાગવાની જોગવાઈ જોતા હતા. તે જોગવાઈ તેને જેવી મલી કે તરત એક વાહાણના માલેકોની સાથે તરણ વરસ લગી એક સાધારણ ખલાસીની ચાકરી કરવાને બંધાએઓ. તેટલી મુદતમાં તેણે વાહાણ ઊપર એવીતો સારી ચાકરી બજાવી કે વાહાણના માલેકોએ તેને કરાણી ઠેરવેઓ અને તારપછી થોડી મુદતમાં કપતાંન અથવા નાખુદાનો ઓધો મળેઓ.

ઊપલાં વાંહાણ ઊપર તેણે નવ વરસ લગી ચાકરી કીધી અને તારપછી ૧૭૫૫ માં જારે ઈંગલંડ અને ફરાંસની વચે લડાઈ ઊભી થઈ તારે તેણે જોએઊં કે "મારા દેશની ચાકરી કરવાની તથા કીરતી મેળવવાની આ એક ઠીક જોગવાઈ આવીછે." એવો વીચાર કરીને વગર પગારે લડાઈના એક બારકસમાં ચાકરી કરવાને તે તઈઆર થએઓ. આ વેળાએ તેની ઊમર ૨૭ વરસની હતી. જે કપતાનના હાથ નીચે રહેઓ તે તેની માહેતગારીથી તથા સારી ચાલ ચલણથી એટલોતો ખુશી થએઓ કે તેને ઊંચા ઓધા ઊપર નેમવાને સરકારને મજબુત ભલામણ કીધી. તે ભલામણ મુજબ તેને વાહાણ ઊપર ઊંચો ઓધો મળેઓ. તે ઓધો મળેઆ પછી તરતજ તેને એક બીજા લડાઈના બારકસ મધે ઊતર અમેરીકા તરફ લડાઈને વાસતે રવાને કરવામાં આવેઓ. લડાઈ જેવા બારીક અને બીકટ વખતમાં તેણે એવીતો હુસીઆરી તથ: ચાલાકી દેખાડી કે ઈસવી સન ૧૭૫૯ માં "નાર્થંબરલાંડ" નામના મોટા બારકસ મધે તેને કપતાનની જગા મળી. તારપછી ચાર વરસે તેને "મરીન સરવેઅર" ની માન ભરેલી જગો મલી. તે જગો ઊપર તે ચારઈઆ પાંચ વરસ રહેઓ તેટલી મુદતમાં જોતીશ શાસતરની વીદીઆમાં તથા ગણીત શાસ્ત્રમાં સારો અભીઆસ કીધો.

ઈસવી સન ૧૭૬૮ નાં વરસથી કપતાન કુકની કીરતી દુનીઆ મધે આશકારા થવા માંડી. "રાએલ સોસાએટી" નામની બાદશાહાની મદદથી જે મંડલી ઈંગલંડ મધે ઊભી થએલી હતી તે મંડલીએ કપતાન કુકને દખણ સમુદર મધે જોતીશ શાસતરને લગતી કાંઈ એક અગતની શોધ કરવાને વાસતે મુકરર કીધો. એ શોધ કરવાને વાસતે તેણે ઈસવી સન ૧૭૬૮ ના જુલાઈ મહીનાની આખેરીએ ઈંગલંડનો કીનારો છોડેઓ. આસરે સાડા તરણ માસની સફર કીધા, પછી દખણ અમેરીકા મધે "રાઓદીજાનેરો" નામની જગો આગલ આવી પોંહોચેઓ. તાંહાંથીબી તે આગલ ચાલેઓ અને કેટલાએક નવા ટાપુઓ તેને શોધી કાહાડેઆ. નીઊ હાલંડનો પુરવ તરફનો કીનારો જે કોઈને માલુમ નહીં હતો તેહાં તે ગએઓ અને એ પરમાણે આસરે બે હજાર માઈલની જમીન જે એ મુદત શુધી બે માલુમ હતી તે વીશે તેણે લોકોને જાણીતા કીધા. તરણ વરસની લાંબી સફર કીધા પછી તે પાછો ઈંગલંડ જઈ પોહાચેઓ. એ લાંબી સફરમાં જે જે મુશકેલી અને આફત તેની ઊપર આવી પડી હતી તેમાંથી નીકળવાને તેને જે ધીરજ તથા દાનાઈ વાપરી હતી તેની પુરી વખાણ આપણથી થઈ શકતી નથી.

ઈંગલંડ મધે કપતાન કુક ઘણા દીવસ રહેઓ નહીં એટલામાં એવો ઠરાવ થએઓ કે દખણ તરફના દરીઆ મધેની શોધ પુરી કરવાને વાસતે કપતાન કુકને ફરીથી બે બારકસો આપીને રવાને કરેઓ. તે વખત કેટલાએક ફીલસુફો એવી કલપના કરતા હતા કે દખણ માહાસાગરમાં એક બીજો નવો ખંડ હોશે. આ વીશેની પુરી ખાતરી કરવાને વાસતે કપતાન કુકને બીજી વખત મોટી સફર કરવાને મોકલેઓ. એ શોધમાં કદાચ ઘણીજ મુદત ગુજરી જાએ વાસતે બેહુ બારકસોમાં ખોરાકી પોશાકી તથા બીજો જરૂરનો સામન સારી પેઠે ભરેઓ. એક બારકસ ૪૬૨ ટનનું

હતું અને બીજું રૂરકુ રમતું હતું. ઈંગલંડ મધેથી ૧૭૭૨ ના એપરીલ મહીનાની ૯ મી તારીખે નીકળેઓ; અને દખણ માહાસાગરમાં ૧૭૭૪ ના જાનેવારીની આખેરીએ આવી પોહાચેઓ. દુનીઆની ઊતર અને દખણ દશાની વચે વચનો કાપો જેને " ઈકવેટર " અથવા મધરેશા કરી કેહેછે તે કાપાની ચાર હજાર કરતાં વધારે માઈલ દુર જઈ પોહાચેઓ. તેથી વધારે દખણ તરફ જવાને તેણે ઘણીજ તજવીજ કીધી પણ તેનાથી જવાઈ શકાએશં નહીં. ઈસવી સન ૧૮૨૩ માં કપતાન વેડેલ નામનો મુસાફર આસરે ૧૭૫ માઈલ એથી વધારે દુર જઈ શકેઓછે.

કુક પોતાની બીજી સફર કરીને ૧૭૭૪ ના જુલાઈ મહીનામાં ઈંગલંડ જઈ પોહાચેઓ. જારે તે વાહાણ ઊપરથી ઊતરેઓ તારે તેને ઘણુ માન આપવામાં આવીશં. તે બે વરસ ઈંગલંડ મધે રહેઓ તેવામાં લોકોનું મન હીંદુસથાન ખાતે "કેપ આવ ગુડ હોપ" ને મારગે આવવાના કરતાં વધારે સેહેલો મારગ શોધવા પછવાડે લાગીશં હતું. આ સાહાસીક અને મોટું કામ પોતાને માથે ઊચકી લેવાને કુક તઈઆર થએઓ. કુકના કરતાં વધારે ચાલાક અને વંધારે પુરવીણ માણસ તે વખતે મળવો મુશકેલ હતો. કુકને એવી સુચના કરવામાં આવી કે અમેરીકા છોડીને તેણે જે નવા ટાપુઓની શોધ પેહેલી સફરમાં કીધી હતી તે ટાપુને મારગે હીંદુસથાનનો રસતો શોધી કાહાડવો. આગલી સફરવાળાં બે મોટાં બારકસો પાછાં તઈઆર કીધાં; અને ૧૭૭૬ ના જુલાઈ મહીનામાં કુકે ઈંગલંડનો કીનારો છોડેઓ. ઘણાએક ટાપુ તથા મુલકોની ભેટ લીધા પછી ફરતો ફરતો ૧૭૭૯ ની શરૂઆતમાં પાસીફીક માહાસાગર મધે "સાંદવીચ" ટાપુ ઊપર આવી પોહાચેઓ. પણ આ ઠેકાણેથી તેની શોધ અટકી પડી. કારણ એ ટાપુ પાસેના એક ટાપુ મધેનાં રેહેવાસીઓ વચે અને તેના વાહાણ ઊપરના માણસો વચે કાંઈ સેહેજ વાતમાં લડાઈ ઊઠી. તે લડાઈ બેસાડવાને તે કીનારે આવી પોહાચેઓ કે પછવાડેથી દુસમનના એક માણસે તલવાર ભોકી કે તરત પાંણીમાં પડીને મરણ પામેઓ. આ માઠો બનાવ ૧૭૭૯ ના ફેબરવારી મહીનાની ૧૪ મી તારીખે બનેઓ. આ વાતની ખબર ફરીવલી તારે ફકત ઈંગલંડમાંજ નહીં પણ આખા ઈઊરોપ ખંડમાં ઘણાખરા લોકોને મોટી દલગીરી ઊપજી. તેની ઈઆદગારી કાએમ રાખવાને સરકારની તરફથી તથા તેના મીતરોની તરફથી કાંઈબી કસુર રાખવામાં આવી નહીં હતી. તે મરણ પામેઓ તારે તેની ઊંમર ૫૧ વરસની હતી.

બેહેનો, તમે આળસુ બેસોના—કાંઈબી કામે વલગો.

—o—

બેહેનો, તમે તમારા કુટંબનું, તમારા બચાંઓનું અને તમારૂ પોતાનું ભલુ ચાહાતા હોઓ તો કોઈ દીવસે ખાલી હાથે આલસુ બેસી રેહેતાના. તમારા ઘરબારના ખટલાનું જે કાંઈ કામ હોએ તે જતનથી અને સંભાલથી કરતાં રેહેઓ. રાંધણી અથવા રસોડામાંથી પરવારેઆ પછી તથા ફારેગ થએઆ પછી આલસુ બેસીને તમારી પડોસણો સાથે કોઈના કુટંબની નીંદા તથા ગીબત કરવામાં તમારો અમુલ વખત ના ખોકો; અને તેથી કરીને તમારા કીરતારના ગુનેગાર ના થાઓ. બેહેનો ઈઆદ રાખો કે તમોને દરએક ઘડીનો અને દરએક પલનો હીશાબ તમારા કીરતારની હજુર આપવો પડશે. બેહેનો આપણ માણસ જાતની જીંદગી ઘણીજ ટુકી અને વગર ચોકસનીછે અને તમે તમારો વખત આળસાઈમાં અને લોકોનાં કુટંબની નીંદા તથા ગીબત કરવામાં ગુજારશો તો તમોને તમારી જીંદગીને છેલે દીવસે ભારે શોક તથા પસતાવો કરવો પડશે. બેહેનો, તમે દરએક ઘડીનો અને દરએક પલનો રૂડો ઊપીઓગ કરો. ખાવા પીવાના કામથી ફારેગ થએઆ પછી તમારા ઘરના સામનની સંભાલ તથા જતન કરો. તમારા ઘરમાં કચરો અથવા ગલીચી પડી હોએ તે દર રોજ સાફ કરતાં રેહો. પછી તમારા ઓરડાની સઘળી વસતુઓ ઠેકાણાસર અને સોભે એવી રીતે ગોઠવીને મુકો. તમારા બચાંઓને સાફ અને સુઘડ રાખવાની અને તેઓને સારા અને સોજા કપડાં પેહેરાવવાની તજવીજ રાખો. ઘરનું સઘલું કામકાજ કરતાં તમને અવકાશ અથવા ફુરસદ મલેઆ પછી હરએક સારી ચોપડી અથવા ચોપાનીઆં વાંચો અથવા તમારૂ ચીકન અથવા જે કાંઈ સીવવા, ભરવા, તથા ગુંથવાનું હોએ તે કામ હાથમાં પકડી બેસો. બેહેનો તમારામાંની કેટલીએક પઈસે ટકે

અને ચાકર નફરે સુખી હોએ તોપણ તમારા ઘરની સંભાલ રાખો. ચાકરો પોતાનુ કામ સારી રીતે કરેછે કે નહીં તેની તપાસ રાખો. તમારા ઘરની હરએક વસતુ તથા હરએક ચીજ ચોરાઈ તથા ખોવાઈ ન જાએ તેની ઘટતી તજવીજ રાખો. ચાકરોને સઘળી ચીજો ઠેકાણેસર ગોઠવવાને શીખવતા રેહો. તમારા બચાં કચાંના કપડાંની સંભાલ અને જતન રાખતા રેહો. કોઈ વખતે ભરવાનું અથવા ગુંથવાનું અને કોઈ વખતે વાંચવાનું અથવા લખવાનું હાથમાં લઈને બેસો. બેહેનો, તમો સઘળાઓ કાંઈબી ઉપીઓગનું કામ કરો; પણ આળસુ બેસીને અને લોકોની નીંદા તથા ગીબત કરીને તમારો વખત ફોકટમાં ના ગુજારો. કારણ આ વાત ફરીથી ઈઆદ રાખો કે તમોને તમારી દરએક ઘડી અને દરએક પલનો હીશાબ ઈશવરને આપવો પડશે.

ઈશવરે માણસને આળસુ રેહવાને તથા આળસુ બેસવાને ફરમાવીઉં નથી. હાથમાં કાંઈબી ઉપીઓગી કામ લીધા વગેર માણસ જો આળસમાં બેશે તો તેને હાથે કાંઈબી માઠું અથવા નઠારૂ થઆ વગર રેહેનાર નથી. દુનીઆમાં જેટલી ખરાબી અને જેટલી નુકશાની થાએછે તેટલી આળસુ માણસોથી થાએછે. "માણસનું મન ઈશવરે એવું બનાવીઉંછે કે રીકામું અને વગર કામનું ઘણોવાર શુધી રહી શંકતુ નથી. માણસના મનને કોઈબી મેહેનત અથવા કાંઈબી વીચાર જોઈએછે. તેને સારો વીચાર કરવાનું નહીં મલીઉં તો તે હરએક ખરાબી તરફ દોડેછે. રૂડી ચીજનો વીચાર કરવો બંધ કરીએતો માઠી ચીજનો વીચાર પોતાની મેલે સુઝેછે; કારણ માણસના મગજને કાંઈબી કાંમ જોઈએ. બેહેનો તમો સરવને અનુભવ મલેઓ હશે કે માણસ જેટલા કલાક આળસાઈમાં કાહાડેછે તેટલા કલાક દુરગુણ અને દુરાચરણ વધારનારા માલુમ પડેઆછે. વીભીચાર, ચોટાઈ, દગલબાજી, નીંદા, બદગોઈ તથા હરએક માઠા વીચાર ઊતપન થાએછે તે સઘળા આળસાઈમાજ ઊતપન થાએછે. આળસાઈના થોડાએક કલાક આવા ધાસતી ભરેલાછે તો હમેસ આળસુ બેઠી રેહેવાથી કેટલી ખરાબી થવી જોઈએ તેનો વીચાર તમે પોતે કરો. આળસુ રેહાથી સદાચરણનું સઘલુ મુલ ખોવાઈ જાએછે. કામ કરોધ રૂપી વીકાર આંધલા થઈને દોડેછે." આળસુ રહેઆથી તમોને પડોસણો સાથે તથા તમારી બેહનપણીઓ સાથે મીનાકેસો કરવાનું તથા તાણા મેણા મારવાનું સુજ પડેછે. આળસુ બેઠાથી માણસની બુધી અને વીચાર શકતી ઝાંખી પડેછે. જે કુંચી વપરાતી નથી તેની ઊપર જલદીથી કાટ ચહડેછે તે મીસાલ તમારૂ મન આલસુ રહેઆથી તે ઊપર ખરાબ વીચારનો કાટ ચહડેઆ વગર રેહેતો નથી. આલસાઈથી માણસની જીંદગી વધારે ટુકી થાએછે. "જે રોગ આળસાઈથી પેદા થાએછે તે રોગ ખઈના મરજ જેવો ધીમોછે; તે એકદમ નહી પણ ધીમે ધીમે રીબાવીને માણસનો જીવ લેએછે." વાસતે પેઆરી બેહેનો, તમે આળસુ બેસોના પણ કાંઈબી કામે વલગો.

બચાંઓની માવજત વીશેના થોડાએક ઈઆદ રાખવા જોગ કાએદા.

—o—

(સાધણ પાંને ૧૭૬ થી.)

૯. કોઈ વખતે બચું ધાવીને ઓકે તો તરત પાછું ધવાડવું જોઈએ નહીં. થોડીએક વેળા ગાળીને બીજી વખત ધવાડવું અને અંગર જો તારેબી ઓકી કાહડેતો એમ સમજવું કે કદાચ માના દુધમાં બગાડ થએઓ હશે. એવી વખતે ડાકટરની સલા લેવી જોઈએ.

૧૦. બચાંને ધવાડીઆ પછી અથવા ખવાડીઆ પછી કદી રમાડવું જોઈએ નહીં પણ તેને સુવા દેવું. ધાવતી વેળાએ ઊંગાઈ જાએ તો તેને તરત સુવાડવું જોઈએ.

૧૧. દાંત ફુટવાની વખતે બચાંને ઘણા પેટ આવે તથા ઓકારી થાએ તથા તાવ આવે તારે ડાકટરની પાસે તેના પારા જરૂર કરીને ચીરાવવા જોઈએ.

૧૨. હરએક ઓરત પોતાના બચાંને ધવાડતી હોએ અને તેને હમેલ રહેઆ તો હમેલના તરણ મહીના થઆ પછી ધાવતાં બચાને જરૂર છોડાવવું જોઈએ.

૧૩. ધવાડતી વેળાએ માતાએ પોતાનો સભાવ ચીડ અથવા ગુસા ભરેળો રાખવો નહીં પણ જેમ બને તેમ ખુસ મીજાસ અને હસમુખો સભાવ રાખવો.

૧૪. ચમચી અથવા સીસીના કરતાં બચાંને કાકરા વતી દુધ પાવાની રીત વધારે સારીછે. બચું

પોતાના મોહોડામાં કાકરો લેચો નહીં. તો ચમચીની અંદર કાકરો મુકીને પછી ચમચી મોહોમાં આપવી અને કાકરાને રસતે બચાંને ગલામાં દુધ ઊતારવું.

૧૫. બચાંને સુવાડતી વેળાએ બલોતીઆની નીચે "આઈલકલાથ" નો અથવા તાસતાનો કટકો મુકવો. બચું ઝોલીમાં પીસાબ કરે તારે તરત બલોતીઊં બદલી નાખવું. અને 'આઈલકલાથ' અથવા બલોતીઆને વાદલાથી સાફ કરવું અને તે સુકાએ તાંહાં શુધી બીજુ તેવું કપડું મુકવું.

૧૬. બચાંનો સુવાનો ઓરડો ઊઘાડો અને ખુલો રાખવો કે તેમાં સાફ અને તાજી હવા આવી શકે. બચાંને ઝોલીમાં અથવા બાહાર ફેરવતી વખતે પગથી તે ઠેક માથા સુધી ઢાંકવું નહીં પણ હવા લેવાને મોહડું ખુલુ મુકવું. ઝોલીમાં બને તાંહાં શુધી હીંચ નાખવી નહીં.

૧૭. બચું જનમેઆ પછી તરણ અથવા ચાર માસનું થીઊં કે જરૂર વધારે વખત ખોએઆ વગર સહીએડ મુકાવવા.

પરચુરણ બાબતો.

દુનીઆદારીનો રસતો—એક ફીલસુફ કેહેછે કે દુનીઆદારીનો રસતો ઘણો બીકટ તથા કઠણછે. જેઓ એ રસતા ઉપર થઈને ચાલેછે તેઓએ કેટલાએક દુખ અને સંકટ ભોગવવાને તઈઆર રેહેવું જોઈએ. કારણ કોઈબી માણસ દુખ અને સંકટ વગર એ રસતો પાસ કરી શકનાર નથી. તોપણ જે માણસ મારે તરફ નજર રાખીને સાઉએતીથી પોતાના દગલાં ભરેછે અને પોતાના કીરતાર ઉપર બરોસો રાખેછે તેઓને થોડું દુખ અને થોડું સંકટ ભોગવવું પડેછે. વાંચનારી બાઈઓ, તમેબી તેજ રસતા ઉપર થઈને ચાલોછો વાસતે ઘણી સંભાળ અને સાવચેતીથી ચાલજો.

જીંદગીની તપાસ—તમો તમારી ગએલી જીંદગીની તપાસ વારેઘડીએ લેતા રેહેજો. તે ઉપરથી તમોને માલુમ પડશે કે તમારી ઉમરમો તમોએ સારૂં કેટલું કીધું અને માઠું કેટલું. જે લોકો પોતાની ગએલી જીંદગીની તપાસ વારેઘડીએ કરીને ઈશવર પાસે પોતાના અપરાધને વાસતે માફ નથી માગતા અને પોતાની ચાલમાં સુધારો નથી કરતા તેઓને પોતાની જીંદગીને છેલે દાહાડે ભારે પસતાવું પડેછે. પણ તે વખતનો પસતાવો શો કામનો?

"મારા ઘેરનો સણગાર"—બે મજુર કોઈ તવંગર શેઠના ઘરનો સામન ગોઠવવામાં કામે લાગેલા હતા. એક મજુર બોલેઓકે "અરે! આપણા નશીબ કાહારે ઉઘડશે કે આપણે આપણા ઘરને સણગારવાને શકતીવાન થશું." બીજાએ જવાબ આપેઓ કે "તારી પેઠે મને બલાપો કરવાનું કાંઈબી કારણ નથી. કારણ મારૂં ઘેર ગરીબછે તોપણ તેનો સણગાર એવોછે કે તેથી મને હમેશ સુખ ઉપજેછે." આ જવાબ ઉપરથી પેલા મજુરને શક ગઓ કે શેઠના ઘરમાંથી થોડો થોડો સામન ચોરીને તેણે પોતાનું ઘેર સણગારીઉં હશે. તે વીશેની પોતાની ખાતરી કરવાને વળતે દીને તે મજુરને ઘેર મળવા ગઓ; તાંહાં તેણે તે મજુરને પોતાની ઓરત છોકરાં પાસે બેઠેલો જોએઓ. અને ઘેરમાંતો કોઈબી સણગાર લાએક સામાન દીઠો નહીં. પેલા મજુરે તેને જણાવીઉં કે "ભાઈ મારા ઘરનો સણગાર આ મારી ઓરત બેઠેલીછે. તે મારા ઘરનું કામ એવુંતો સારી રીતે કરેછે કે મને વધારે સણગારની કાંઈબી જરૂર નથી."

છાકટાઓને વાસતે ધરમશાળા—યુનાઈટેડ ઈસટેટસ મધે કેફથી છાકટા થએલાઓને વાસતે હાલ એક મોટી ધરમશાળા બાંધવામાં આવીછે. તે ધરમશાળા ૩૫૦ ફુટ લાંબી અને ૬૫ ફુટ પોહોલીછે અને થોડી મુદતમો ૨૮૦૦ છાકટાઓને એ ધરમશાળામાં આસરો મલી ચુકેઓછે.

પવનનો વેગ—પવનની બેમાલુમ લેહેર એક કલાકમાં એક માઈલ જાએછે. લેહેર જેવી માલુમ પડેછે કે એક કલાકમાં બેથી તરણ માઈલ જાએછે. થોડી થોડી લેહેર એક કલાકમાં ૪ થી ૫ માઈલ જઈ શકેછે, ખુસનુમા લેહેર ૧૦ થી ૧૫ માઈલ એક કલાકમાં જઈ પુગેછે; જોરમાં ફુકતી લેહેર ૨૦ થી ૨૫ માઈલ જઈ શકેછે, પવનનો સપાટો ૩૫ થી ૪૦ માઈલ, ઘણોજ સપાટો ૪૦ થી ૪૫ માઈલ, તોફાન ૫૦ માઈલ, મોટું તોફાન ૬૦ માઈલ, વંટોલીઉં ૮૦ માઈલ અને જે વંટોલીઆથી ઝાડો તથા ઘરો પડી જાએ તે ૧૦૦ માઈલ એક કલાકમાં જઈ પોહોચેછે.

ઈંગરેજી મુળાઅકસરો—ઈંગરેજી ભાશામાં સઘળા મલીને ફકત ૨૬ મુળાઅકસરોછે. પણ તે એટલાતો જુદા જુદા આકારમાં મુકી શકાએછે કે એક માણસ જો એક કલાકમાં દસ હજાર બોલ વાંચેતો ૭૦ હજાર વરસની લાંબી મુદતમાં ૪૬૫০০০০০০০০০০০ એટલા માણસો સાથે મલીનેબી સઘલા આકારમાં મુકેલા બોલ વાંચી શકસે નહીં.

મીસર દેશની વસતી—મીશર દેશની વસતી ૧૭૯૮ માં ૨૫ લાખ માણસની હતી. ૧૮૪૭ માં ૪૨ લાખ ૫૦ હજારની થઈ, અને હાલ ૫૧ લાખ ૨૫ હજારની માલુમ પડીછે. આલેકજાનડરીઆ શેહેરની વસતી હાલ ૪ લાખ માણસની કેહવાએછે.

માણસ જાતની ઊમર—બાળક અવસથામાં માણસોની મોટી સંખીઆ મરણ પામેછે. પચીસ વરસની ઉમરની અગાઊ અરધા માણસો મરણ પામેછે. ૫૦ વરસમાં બે ભાગ માણસ મરણ પામેછે અને એક ભાગ જીવેછે. સઘળા દેશો કરતાં રૂશીઆમાં માણસોની ઉમર વધારે લાંબી

માલુમ પડીછે. રૂશીઆના તાબાના એક પરગણામાં ૮૪૮ માણસો ૧૦૦ વરસ કરતાં વધારે ઉમરના હતાં. તે મધે ૪ માણસો ૧૩૦ થી ૧૩૫ વરસની ઉમરના હતાં. ઈસવી સન ૧૮૨૫ માં ૬ લાખ માણસો મરણ પામેઆં. તેમાં ૨૭૮૫ નેવું કરતાં વધારે વરસના અને ૮૧૮ સો કરતાં વધારે વરસના માલુમ પડેઆ. તેઓ મધે એક માણસ ૧૬૦ વરસનું હતું !! "ઓલડપાર" નામનો શખ્સ ઈંગલંડ મધે ૧૫૨ વરસની ઉમરે મરણ પામેઓ. બધા દેશોની તથા બધી ઉમરના માણસોની આવરેજ લેતાં માણસની ઉમર ૪૦ થી ૪૫ વરસની ગણવામાં આવીછે; આફ્રીકાના હબસીઓની ઉમર બીજા દેસના લોકો કરતાં વધારે ટુંકી જાણવામાં આવીછે.

ઘાંટનો અવાજ—બરેજીલના કોસટાથી એક વાહાણ સો માઈલને તફાવતે હતું તે વાહાણ ઉપરના માણસોએ એક વખત ઘાંટનો અવાજ દરીઆમાં એટલે બધે દુર શુધી સાંભળીઓ હતો. થોડાએક મહીના પછી ખાતરી થઈ કે સેંટ સાલવેડોર જે ૧૦૦ માઈ દુર હતું તેના દેવળના ઘાંટો કોઇ મોટા તેહવારને લીધે વાગતા હતા.

એક ચશમાવાળી ઓરત—એક ઓરત જે.૭૮ વરસની ઉમરની હતી અને ૩૦ વરસ લગી ચસમાં વગર એક હરફુબી વાંચી શકતી નહીં હતી તેણીની આંખને કોઈ કુદરતી એવો બનાવ બનેઓ કે ૭૮ વરસની ઉમરે વગર ચસમાએ વાંચવા લાગી.

માણસ કહી રૂતમાં વધારે ખાઈ શકેછે?—માણસ ઠંડીની રૂતમાં અને ઠંડા દેશોમાં ગરમ રૂતના કરતાં અને ગરમ દેશના કરતાં વધારે ખાઈ શકેછે. તેનું કારણ એ જાણવામાં આવીઉંછે કે જારે તેઓ ઠંડી રૂતમાં અથવા ઠંડા દેશમાં હોએછે તારે તેઓના બદનની ગરમી વધેછે અને તેથી ખોરાકનું પાચણ જલદીથી થઈ શકેછે.

પોશાકમાં છરીની જરૂર—આપણા દેશમાં કેટલાએક રજપુતો તથા મુસલમાન ઘોડેસવારો તરવાર અથવા ખંજરને બદલે લાંબી છરીઓ પોતાના પોશાકની સાથે બાંધેછે તેમ અગાઉના ઈંગરેજોબી લાંબી છરીઓ બાંધતા હતા.

પોસટની ખોટી ટીકિટો—અમેરીકા મધે વાશીંગટન નામના શેહેરમાં પોસટની ખોટી ટીકિટો બનાવીને લુચા લોકોને પોતાનો ગુજારો કરવાનું હાલ બહુ ફાવી ગએલું માલુમ પડેછે. હાલ તપાસ કરતાં જાણવામાં આવીઉંછે કે એક વરસમાં ૧૦ લાખ દાલરની ખોટી પોસટની ટીકિટો બનાવવામાં આવી હતી.

ઈંગલંડમાથી બાહાર ગામ જઈને વશેલા ઈંગરેજોની સંખીઆ—ઈંગલંડ, ઈસકાટલંડ તથા આએરલંડ દેશોમાંથી ૪૪ વરસની મુદતમાં ઈંગરેજ લોકોની સંખીઆ બાહાર ગામોમાં જઈને વસેલાછે. તે ખરેખર ઘણી મોટી માલુમ પડેછે. એટલી મુદતમાં ૪૭ લાખ ૯૭ હજાર ૧૬૬ ઈંગરેજો બાહાર ગામ જઈને વસેલાછે. તે મધે નજદીક ૪૦ લાખની સંખીઆ અમેરીકા ખાતે જઈને વસેલીછે.

નવી વહુને શીખામણ—ગરબી

માનની માનની માનનીરે,
સખી સાચી શીખામણ માનની ॥ ટેક ॥
વરના ઉપર બહુ વાલો વધારી;
થાજે વીવેકી માનની રે, સખી૦ ॥ ૧ ॥
કદી ન ખીજવીશ ઘરના જનોને;
આનીશ ન ખોટી સુણી કાનની રે, સખી૦ ॥૨॥
વરનું કહેલું તરત કરીદે;
સાથે તું ખા બીડી પાનની રે, સખી૦ ॥ ૩ ॥
કજીયા ટંટાનું મોઢું બાલીને;
લેરો તું સંપપાનની રે, સખી૦ ॥ ૪ ॥
જતન છઈયાનાં નીતે તું રાખે;
વાતો તું કેહ સહુ સાનની રે, સખી૦ ॥ ૫ ॥
કુછંદ આધળી બની રહીને;
ખરાબી કર ના જાનની રે, સખી૦ ॥ ૬ ॥
નઠારી સંગત કદી ન સેવે;
થજે ઉદાર ધાન દાનનીરે, સખી૦ ॥ ૭ ॥
ધીરજ ધરી ને થજે સંતોશી;
ભુલી જજે વાત તાનની રે, સખી૦ ॥ ૮ ॥
નીતી ધરમોને ભાવે ભજીને;
મઝા તું લે બરહમ ગાનની રે, સખી૦ ॥ ૯ ॥

નીતીની સાડી.

પેરની પેરની પેરની રે,
બેની નીતીની સાડી પેરની ॥ ટેક ॥
ખરા કસબ ને ખરા કસબની;
ભાતો ખીલી અખ્ખેરની રે, બેની૦ ॥ ૧ ॥
સાડીની સોભા સાચી ટકે છે;
જુઠી આ લુગડાં જવેરની રે, બેની૦ ॥ ૨ ॥
સાડી રૂડી ઘટ હીરે ઘણે છે;
ભારે વજનમાં શેરની રે, બેની૦ ॥ ૩ ॥
સાડીની થંડક સુધા સરીખી;
નહીંજ લાહીએ કંઈ ઝેરની રે, બેની૦ ॥ ૪ ॥
સાડી સીતળથી આંખો મીચાએ;
કહું શી વાત હું લેરની રે, બેની૦ ॥ ૫ ॥
સાડી તે સારૂં નરસું સુઝાડે;
વીના તે વાત અંધેરની રે, બેની૦ ॥ ૬ ॥
એ સાડીનું મુલ ન થાએ;
પેરે ખસે વાત વેરની રે, બેની૦ ॥ ૭ ॥
નીતીની સાડી આપે વરોને;
પેરી પાલવ ખંજરની રે, બેની૦ ॥ ૮ ॥

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું. નવેમબર ૧૮૫૯ આંક ૧૧ મો.

લાએકીવાળી ઓરત.

લેડી હેરીએટ.

જે ઓરત પોતાના ભરતારના હરએક દુખમાં ભાગ લેવાને તઈઆર હોએછે, જે ઓરત પોતાના ભરતારને હરએક દુખ અથવા સંકટના વખતમાં આરામ આપવાને પોતાનો પેઆરો જાન બરબાદ કરવાની હીંમત ચલાવેછે, તે ઓરતને આપણે જેટલી સાબાસી આપીએ અને તે ઓરતની આપણે જેટલી વખાંણ કરીએ તેટલી થોડીછે. જે ઓરત એવું સમજેછે કે હું મારા ભરતારને સઘળી વાતે સુખ અને આરામ આપવાને અવતરેલીછું અને મારા ભરતારના સરવ કામકાજમાં મદદ કરવાને ઈશવરે મને અવતાર આપેઓછે, તે ઓરતને સરવે કોઈ ખરી લાએકીવાળી અને ખરી ખુનીઆદની કહેઆ વગર રેહેનાર નથી.

જે ઓરતનું નામ હમોએ આ ખીનાની ઊપર મુકીઊંછે તે ઓરત આવી ખરી લાએકીવાળી અને ખરી ખુનીઆદની હતી. ઈસવી સન ૧૭૭૭ માં અમેરીકા મધે જારે કાનેડાની લડાઈ ચાલતી હતી તારે તે લડાઈમાં પોતાના ભરતાર મેજર જાન આકલંડની સાથે ગઈ હતી. લડાઈના હીગામમાં લાંબી અને કંટાલા ભરેલી મંજલ કરવામાં તેણીના નાજુક બદનને ભારે દુખ ખમવું પડીઊં હતું. લાંબી મંજલનો થાકથી તે અતીશે કંટાલો અને દુખ પામતી હતી. પણ પોતાના ભરતારની તબીએત બીમાર ચાલતી હતી તેની સઘળી હાજત પુરી પાડવાને તેની પાસેને પાસે રેહેતી હતી. એક લડાઈમાં તેના ભરતારને જખમ લાગેઓ તે વાત સાંભલીને તરત તે લડાઈના મેદાનમાં પોતાના તંબુમાંથી જઈ પોહોચી અને દારૂ ગોળો જાંહાં ભઅંકાર રીતે ભરજોરથી ચાલતો હતો તાંહાં પોતાના ભરતારના જાનને ખાતર જવાને તેણીએ મુદલ આંચકો ખાધો નહીં.

આ બનાવ બનેઆ પછી કેટલીએક મુદને તેંણીના ભરતારને આરામ થએઓ પણ તરત બીજી લડાઈમાં દુસમેનોની સામે ઊતરવું પડીઊં. લેડી હેરીએટબી તેની સાથેજ ગઈ. તેઓ દુસમેનોની નંજદીક એવે મુકામે છાવણી કરીને પડેઆં કે તેઓ આખો દીવસ અને આખી રાત નીરાંતે ઊંઘી શકેઆ નહીં. થોડો થોડોવાર રહીને દુસમેનોની છાંવણીમાંથી દારૂ ગોળાનો અવાજ થઆ વગર રેહેતો નહીં હતો. એક રાતના તેંઓના તંબુમાં આગ સળગી ઊઠી. તે આગમાંથી તેઓ ચોટી મુશકેલીથી સલામત રહેઆં. વળને દીને લડાઈ શરૂ થઈ અને લેડી હેરીએટને એક જુંપડીમાં ખુનરેજી અંને ભઅંકાર દેખાવની લડાઈની સામે રેહેવું પડીઊં. તેણીએ પોતાના ભરતારને લડાઈમાં ઘણોજ આગળ પરેસો દીઠો તારે તેણીના દીલમાં જે ફીકર અને ધાસતી ઊતપન થઈ તેનો ખેઆલ કોઈબી શખસ કરી શકનાર નથી. સારાં ભાએગે તે એકલીજ નહીં હતી પણ બીજી બે સ્રીઓબી હતી. પણ તે બે ઓરતો ભએંકાર દેખાવથી એટલી તો બેશુધ થઈ ગઈ હતી કે તેઓની મદદ લેડી હેરીએટને કુચ કામની નહીં હતી. લશકર આગળ વધીઊં પણ તે ઓરતને તાંહાંજ ઊભાં રેહેવાની ફરજ પડી. બે તરણ નામીચા સરદારોના મરણની ખબર પડી તેથી લેડી હેરીએટના સઘળા હોસ ઊડી ગએઆ. તાર પછી આખો દીવસ દારૂ ગોળાના ભએંકાર અવાજો તેણીને સાંભળવા પડેઆ. અને સાંજના એવી ખબ

ર પડી કે તેણીનો ભરતાર મેજર આકલંડ ઘણોજ ઘાએલ થએઓછે અને દુસમેનોના હાથમાં બંધીવાન દાખલ કેદ પકડાએઓછે.

આ માઠી ખબરથી લેડી હેરીઅટને કેટલું દુખ ઊપજીશે હશે !! તે બીચારી હવે શું કરે ? પોતાની તરફનું લશકર દુસમેનનો માર ખાઈને પાછું આવી શે અને પોતાનો ભરતાર ઘાએલ થઈને દુસમેનોના હાતમાં પકડાએઓ: હવે શો એલાજ ? પણ વાંચનારી બાઈઓ તમે જાણશો તારે ઘણાજ અચરત થશો કે આ હીમતવાન ઓરતે પોતાની તરફના લશકરના સરદાર ઊપર તરત એક કાગલ લખેઓ અને દુસમેનની છાવણીમાં જઈને પોતાના પેઆરા અને વાહાલા ભરતારને મલવાની ઘણીજ ઈંતેજારીથી રજા માંગી !! સાબાસ, લેડી હેરીએટ સાબાસ !! તારા જેવી નેક ઓરત દુનીઆમાં હંમેશ પેદા થજો.

જારે તે કાગલ લશકરના સરદારને પોહાચેઓ તારે તે થોડો વીચારમાં અને થોડો અચરતીમાં નહીં પડેઓ. તે બોલેઓ કે " કેવી બુનીઆદ અને કેવી
" હીમતવાન ઓરત ! કેવી અચરતીની વાત ! કે આ
" ઓરત પોતાના ઘાએલ ભરતારને વાસતે દુસમેનની
" છાવણીમાં જવાને તઈઆર થઈછે અને તે બાબે
" ની રજા માંગવાને વાસતે જેનરલ ગરેટસની ઊપર
" મારી પાસેથી ભલામણનો કાગળ માંગેછે. એ ઓ
" રતને આજ કેટલાએક દીવસ થઆ મુદલ થાક અ
" ને આરામ મળેઓ નથી અને આજ આખો દીવસ
" બાર કલાક સુધી ઊંચે દીલે અને ફીકરમાંને ફીકર
" માં રહેલીછે, ખોરાકતો મુદલ ખાધો નથી પણ પી
" વાને પાંણીબી મળીઊં નથી. તે આવી રાતની વે
" ળાએ દુસમેનના તાબામાં કેમ જઈ શકશે અને વ
" ળી ખબરબી નથી કે કોણના હાથમાં જઈને પડશે
" અને તેની શી ગતી થશે !! મારી પાસે તેણીને મદ
" દ કરવા જેવું કાંઈજ નથી. એક ગલાસ ભરીને
" વાઈન આપવા જેટલો દારૂબી નથી. મારા હાથ
" માંનો ફકત ચોટલો એલાજછે કે બોટમાં બેસાડીને દુ
" સમેનોની છાવણીમાં મોકલી દેઊં અને જેનરલ ગે
" ટસને ભલામણનો પતર લખી આપું."

એ પરમાણે લેડી હેરીએટને બોટમાં બેસાડીને નદીની બીજી બાજુએ દુસમેનની છાવણી તરફ મોકલવામાં આવી. પણ તે ઓરતની પોતાના ખાવંદને મલવાની આતુરતા હજુર પુરી પડી નહીં. રાત ઘણી અંધારી થઈ હતી. દુસમેનના પોહોરાગીરે કીનારાની પાસે બોટને આવવા દીધી નહીં. બોટવાળાએ સુલેના પેગામનો વાવટો કીધો પણ ફોકટ. પોહોરાગીર સમજેઓકે કાંઈ ઠગાઈછે. વાસતે તે બોટવાલાને જેણાવીઊં કે દાહાડો ઊગેઆની અગાઊ જો તું બોટ નજદીક લાવીશતો ગોળીના બાહારથી ઊરાડી મુકવામાં આવશે. એ પરમાણે અંધારી અને ઠંડીની રાતના આઠ કલાક ખોટી રેહેવું પડીઊં. લેડી હેરીઅટને એક એક કલાક એક એક દીવસ જેટલો મોટો લાગેઓ. સવાર પડીઊં અને તે બોટને નજદીક આવવા દીધી: દુસમેનના લશકરના સરદારે પેલો કાગલ વાંચેઓ અને તે ઓરતને તેણીના ભરતાર પાંસે જવાની રજા આપી. એ વેળાએ એ ઓરતને જે ખુસી ઊપજી તેનું વરણન કોઈબી કલમ કરી શકનાર નથી.

વાંચનારી બેહનો, તમે ખરી લાએકી અને ખરી બુનીઆદ ધરાવતાં હોએતો તમો તમારા ભરતારનું હરએક દુખ તમારૂં પોતાનું કરી સમજો અને લાએકીવાળી લેડી હેરીએટના જેટલો પેઆર તમારા ભરતાર ઊપર રાખતાં રેહો.

દીલીનો જાણવાજોગ હેવાલ.

બાઈઓ, જારથી આ દેશમાં મુસલમાન લોકોનો અમલ વધવા માંડેઓ તારથી દીલી આખા હીંદુસથાનનું મુખીઅ શેહેર કેહેવાતું હતું. હીંદુસથાનમાં સેંકડો નાહાના મોટા રાજાઓ સવતંતરપણે પોતપોતાનું રાજ ચલાવતા હતા તોપણ તેઓ સઘળાઓની ઊપર નામને ખાતર દીલીનું રાજ મોહોટું કેહેવાતું હતું અને દીલીનો બાદશાહા આખા હીંદુસથાનનો સેહેનશાહા કેહેવાતો હતો. દીલીનું રાજ ઈંગરેજ સરકારના હાથમાં આવેઆને આજ આસરે ૫૬ વરસ થએઆછે.

દીલી શેહેરની આસપાસનો કેટલોએક મુલક દીલીના પરાંતને નામે ઓલખાએછે. એ પરાંત હીંદુસથાનની ઊતર દશાએ આવેલોછે. એ પરાંતની અંદરથી ગંગા અને જમના નામની નામીચી નદીઓ વેહેછે.

તેની સાથે ચીતંગ અને સરવસતીની નદીઓ પણ નામીચી ગણાએછે. અગાઊના વખતમાં સરવસતી જે ને હીંદુઓ બહુ માન આપેછે તે નદીનો ઝરો ઘણો મોટો હતો પણ હાલ કેટલાંએક વરસ થઆં સુકાઈને નાહાનો થઈ ગએઓછે. દીલી પરાંતમાં ઘણામાં ઘણી વસતી મુસલમાન, હીંદુ અને શીખ લોકોનીછે. દીલીનો જે ભાગ ફલવંતછે તે મધેથી ગહું, જવ, ચણા અને બીજું કઠોર પુશકળ પાકેછે. જમના નદીની આથમણ દશા તરફ આંબાના ઝાડો બહુ માલુમ પડેછે. બાટી અને હરીઆના નામના પરગણા જે દીલી પરાંતમાં આથમણ દશા ઊપર આવેલાંછે તે પરગણામે ઊનાલાની રૂતમાં ઘણી મરદી ચાલેછે અને તાંહાંના રેહેવાસીઓને પાંણીને વાસતે ૧૨૦ થી ૨૦૦ ફીટ શુધી ઊંડા કુવા ખોદવાની જરૂર પડેછે. દીલી પરાંતમાં ઠેકાણે ઠેકાણે મોટી નેહેરો અસલના તથા મુસલમાન સેહનશાઓના વખતથી બાંધવામાં આવેલીછે. પાછલા વખતના કેટલાએક મુસલમાન બાદશાહોની બેદરદી અને તેમના અંધેર કારોબારને લીધે એ નેહેરો ઘણીજ માઠી હાલતમાં આવી પડી હતી; તે મધેની કેટલીએક ને ઈંગરેજ સરકારે સમરાવીને સારી હાલતમાં મુકીછે. અલી મરદનખાન નામની નેહેર જે ૧૫૦ માઈલ લાંબી હતી અને ઘણીએક મુદતથી પુરાઈ જઈને બંધ પડી હતી તેની મરામત ઈંગરેજ સરકારે ચાલીસ વરસની વાત ઊપર કરાવી હતી. એ નેહેરની મરામત કરતાં તરણ વરસ લાગેઆં હતાં અને તેની ઊપર ૨૫૫૮૯ રૂપીઆનો ખરચ લાગેઓ હતો. દીલી પરાંતની સઘળી નેહેરો જો દરૂસત કરવામાં આવે તો એ પરાંત ઘણોજ ફલવંત તથા આબાદ થઈ પડે. દીલી, મીરત, સીરહીંદ, સાહાજાનપુર, રામપુર, અમબાહલા એ પરાંતના મુખીઅ શેહેરો ગણાએછે.

દીલી શેહેરનો વીસતાર નજદીક ૨૦ ચોરસ માઈલનોછે. એ શેહેર મધે પથરના બાંધેલા સાત દરવાજા નામીચા કેહેવાતા હતા. તે દરવાજાના નામો કેટલાએક મુખીઅ શેહેરો ઊપરથી પાડેલાં હતાં. જેમકે અજમીર દરવાજો, લાહોર દરવાજો, દીલી દરવાજો, કાશમીર દરવાજો ઈતીઆદી. અજમીર દરવાજાની પાસે ગીઆસુદીન નામના બાદશાહે એક મોટી મદરેસા બાંધી હતી. એ બાદશાહાની ઘોર ઊપર મદરેસાના ચોકમાં જે મીનારો બાંધવામાં આવેઓ હતો તે સંગેમરમરનો બાંધવામાં આવેઓ હતો અને તેની ઊપર લાખો રૂપીઆનો ખરચ થએઓ હતો. દીલી મધે મોટી અને સુંદર મસીદો તથા મોટા અને સુંદર મીનારાઓ જેથી હજુર લગી એ શેહેરને મોટી રોણક મલતી હતી તે મધેના ઘણા ખરાનો નાસ બળવાના વખતમાં થઈ ચુકેઓછે. અગાઊના વખતમાં દીલી શેહેરના ૩૬ ભાગ કરવામાં આવેઆ હતા અને દરએક ભાગ તાંહાંના અમીરોને નામે ઓલખાતો હતો. સાહાજાહાંને એક બાગ બનાવેઓ હતો તેની ઊપર કેહેછે કે એક કરોડ રૂપીઆનો ખરચ કરવામાં આવેઓ હતો.

ઈસવી સન ૧૧૯૩ માં કુતુબુદીન નામના બાદશાહે પેહેલ વેહેલું દીલી મધે મુસલમાની રાજ સથાપેઊં હતું. એ બાદશાહા પેહેલ વેહેલો માહમદ ગોરીનો ખરીદ કરેલો ગોલામ હતો. એ સબબને લીધે કુતુબુદીનની ઓલાદ ગોલામી વંસને નામે ઓલખાતી હતી. એ બાદશાહા પછી આસરે ૨૫ મુસલમાન બાદશાહોએ દીલીનું રાજ ચલાવેઆ પછી ઈસવી સન ૧૫૨૫ માં સુલતાન બાબર નામના મુસલમાન સરદારે મોગલાઈ રાજનો પાઓ નાખેઓ. એ મોગલાઈ રાજની કીરતી બાબરના બેટાનો બેટો અકબરશાહા સેહનશાહે ઘણીજ વધારી મુકી. મુસલમાનો મધે સહુથી મોટામાં મોટો બાદશાહા અકબર કેહેવાએછે. એ બાદશાહા ઈસવી સન ૧૫૫૬ માં ગાદી ઊપર આવેઓ હતો અને ૧૬૦૫ માં મરણ પામેઓ હતો. એ નામીચા સેહનશાહાની જીંદગીનો હેવાલ તેની તસવીર સાથે કોઈ બીજા ચોપાનીઆંમાં હમો આપવાની તજવીજ કરશું. ઈસવી સન ૧૭૦૭ માં ઓરંગજેબ બાદશાહા મરણ પામેઓ તાર પછી દીલીનું રાજ પડતી હાલતમાં આવતું ગએઊં. ઓરંગજેબના મરણ પછી ૩૨ વરસે નાદરશાહા નામના પાદશાહાએ ઈરાનથી આવીને દીલી શેહેર લુટી લીધું અને લાખો માણસોના જાનની ખરાબી કીધી. નાદરશાહાના આવી ગએઆ પછી દીલીનું રાજ વધારે અને વધારે માઠી હાલતે પોહચતું ગીઊં. એક તરફથી આફગાન લોકો બીજી તરફથી રોહીલખંડના રજપુતો અને તીજી તરફથી મરાઠાઓ એ રાજ ઊપર તુટી પડવા લાગેઆં. મરાઠાના નામીચાં સરદાર સીંધીઆ માધાજીએ દીલી ઊપર ફતે મેળવી અને તે વખતના બાદશા

હા શાહાઆલમને બંધીખાને નાખેઓ. આ બનાવ ઈસવી સન ૧૮૦૩ માં બનેઓ અને તેજ વેળાએ બાબરની ઓલાદનો છેડો આવી રેહેતે. પણ સારાં ભાએગે ઈંગરેજી લશકરની એક મોટી ફોજ જેનરલ લેકની સરદારી હેઠલ એ પાદશાહાની મદદે જઈ પોહોચી. તે ફોજે દીલી શેહેર પોતાને તાબે કીધું અને બાદશાહા શાહાઆલમને કેદખાનામાંથી છુટો કીધો. રાજનો કારોબાર ઈંગરેજ સરકારે પોતાને હસતક કરી લીધો અને શાહાઆલમને અને તેના કુટંબને દર વરસે ૧૫ લાખ રૂપીઆનો બેઠો મુસારો આપવા કબુલ કીધો. શાહાઆલમનું કુટંબ મોટું હતું, તેના જનાનામાં ઘણી ઓરતો હતી અને તે સઘળીને પેટે ૫૦ છોકરા તથા છોકરીઓ હતી. તે કુટંબના પોશણને વાસને ૧૫ લાખમાંથી આસરે બે લાખ આપવામાં આવતા હતા. તાર પછી તરણ વરસે શાહાઆલમ બાદશાહા મરણ પામેઓ. તેની ઊમર ૮૨ વરસની હતી અને તેણે નજદીક ૪૫ વરસ માઠી હાલતમાં રાજ કીધું હતું. તેના મરણ પછી ઈસવી સન ૧૮૦૬ માં તેના એક બેટા માહામદ બાહાદુરશાહાને નામનો બાદશાહા ઠેરવેઓ અને તેને ઊપલો બેઠો મુસારો મળવા લાગેઓ.

ઈસવી સન ૧૮૫૭ માં જારે આ દેશમાં બળવો ઊઠેઓ તારે એ પાદશાહે બળવાખોરોને ઊસકેરણી કીધી અને આખા હીંદુસથાનનો સાહાનશાહા થવાની ઊમેદ રાખી. મીરત શેહેર જે દીલીથી ૭૦ માઈલ દખણ દશાએ આવેલુંછે તે શેહેરમાં ૧૮૫૭ ના મેએ મહીનાની દસમી તારીખે મોટો ભઅંકાર બળવો ઊઠેઓ અને તે દીને ઈઓરોપીઅન મરદ તથા ઓરતોને કતલ કરી નાખવામાં આવેઆં. તાંહાંથી બળવાખોરો નીકળીને વલને દીને દીલી તરફ જઈ પોંહોચેઆ. દીલી મધે ઈંગરેજ સરકારની ૩ બંગાળી રીજમીટ પડેલી હતી તેથી બળવાખોર થઈને તેમની સાથે મળી ગઈ. દીલી મધે રેહેનારા તમામ ઈઓરોપીઅન અને તેઓની બાએડી છોકરાંઓને ઘાતકી રીતે કતલ કરી નાખેઆં; અને ઊપલા માહામુદશાહાને તેઓએ આખા હીંદુસથાનનો સેહનશાહા બનાવી દીધો.

દીલી શેહેર બલવાખોરોના હાથમાં નજદીક પાંચ મહીના રહેઉં. તેવામાં ઈંગરેજી લસકરની દોડ પોહોચી ચુકી અને તારીખ ૨૧ મી સપટેમબરે દીલી શેહેર પાછું ઈંગરેજોના હાથમાં આવીઉં. બળવાખોરોની મોટી સંખીઆ દીલી છોડીને નાહસી ગઈ પણ દીલ્લીનો બાદશાહા મહમુદ બાહાદુરશા તથા તેની બેગમો ઈંગરેજ સરકારના હાથમાં સપડાઈ ગએઆં. એ બાદશાહાને પકડતી વખતે તેનો જાન સલામત રાખવાની કબુલાત આપવામાં આવી હતી તેથી ગએઆ ફેબરવારી મહીનામાં તેની તપાસ કીધા પછી એ બાદશાહાને દેશનીકાળ કરવામાં આવેઓછે. એ બાદશાહાની ઊમર હાલ ૮૨ વરસનીછે. એ બાદશાહાના ૧૭ સાહાજાદાઓ જેઓએ બળવામાં આગેવાની કીધી હતી તેઓને ગએઆ ફેબરવારી મહીનાની તારીખ ૪ થીએ ફાંસી દેવામાં આવેઆ હતાં. આ પરમાણે બાબર તથા અકબરની ઓલાદનાં છેલા બાદશાહાનો છેડો આવેઓછે.

કાસીનો રાજા ચઇઅતસીંગ.

આંજ આસરે હેંસી વરસની વાત ઊપર કંપની સરકારને નાણા સંબંધી મોટી મુશકેલી આવી પડી હતી તારે વારન હેસટીંગસ નામના હીંદુસથાનના પેહેલા ગવરનર જેનરલે હરએક રીતે નાણાની મોટી રકમ મેલવવાનો ઠરાવ કીધો. કાસી અથવા બનારસ જે હીંદુ લોકોનું એક મોટું અને પવીત્ર શેહેર કેહેવાએછે અને જાંહાં દર વરસે લાખો હીંદુઓ જાતરા કરવાને જાએછે,તે શેહેર દોલતથી ભરપુર જોઈને તાંહાંના હીંદુ રાજા પાસેથી નાણાની મોટી રકમ મેળવવાનો નામદાર ગવરનરે વીચાર કીધો.

આ વખતે કાસીના રાજા ચઈતઅસીંગ કરીને હતો. તે ઈસવી સન ૧૭૭૦ માં કાસીની ગાદી ઊપર બેઠો હતો. તેના બાપ બળવંતસીંગને દર વરસે પેહેલાં ૨૫ લાખ રૂપીઆની આવક ઊપજતી હતી અને થોડા વરસમાં તેણે આગળના બાદશાહાની મેહેરબાનીથી ૩૫ લાખ રૂપીઆની પેદાસની બીજી જાગીર મેળવી હતી. એ ઊપરથી નામદાર ગવરનરે એવી કલપના કીધી કે ચઈઅતસીંગના ખજાનાંમાં કરોડો રૂપીઆ એકઠા થએલા હશે. કાસી શેહેરનાં બાહારના દેખાવ ઊપરથી અને બજારમાં લાખો રૂ

પીઆની કીમતનો ઊંચો માલ વેચાતો હતો તે ઊપરથી જે કંળપના બાંધવામાં આવી હતી તેને ટેકો મળેઓ.

દીલીનું મુગલાઈ રાજ જારે પડી ભાગવા ઊપર આવીઊં હતું તારે કાસીના રાજાઓ સવંતંતર થએઆ હતા. પણ તેઓને આઊદના બાદશાહની મોટાઈ કબુલ રાખવી પડતી હતી. જારે આઊદના બાદશાહે ઈંગરેજ સરકારને કેટલોએક મુલક આપેઆ તારે કાસીની ઊપરની પોતાની મોટાઈનો હકબી આપી દીધો. ઈંગરેજ સરકારે કાસીના રાજા ઊપર ૯ર વરસે ખંડણી મુકરર કીધી. ચઈઅતસીંગ કબુલાત મુંજબ ખંડણી ભરેઓ જતો હતો. જારે ઈંગરેજ સરકારને નાણાની ઘણીજ જરૂર પડી તારે એ રાજા પાસેથી ખંડણીની ઊપરાંત મોટી રકમ કહડાવવાનો ઠરાવ કીધો.

તે ઠરાવ મુંજબ ઈસવી સન ૧૭૭૮ માં ચઈઅતસીંગ પાસેથી ખંડણીની ઊપરાંત પાંચ લાખ રૂપીઆ માંગવામાં આવેઆ. ચઈઅતસીંગે તેટલા રૂપીઆ કાંઈબી આનાકાની કીધા વગર આપેઆ. તાર પછી એક વરસ રહીને વળી પાંચ લાખ રૂપીઆની બીજી માંગણી કરવામાં આવી. તેબી ચઈઅતસીંગે ટકટક કીધા વગર આપી દીધી. તીજે વરસે ફરીથી એટલી રકમ માંગવામાં આવી તારે ચઈઅતસીંગે બે લાખ રૂપીઆ નામદાર ગવરનર જેનરલ ઊપર લાંચ દાખલ મોકલેઆ; એવી આશાથી કે તેને એ માંગણીથી મોકળો કરવામાં આવે. ગવરનર જેનરલે એ રૂપીઆ સરકારી તીજોરીમાં નાખેઆ અને તે રાજાને ધધરાવીને એક કાગલ લખી મોકળેઓ. રાજાએ જવાબ વાળેઓ કે વારમવાર મોટી રકમ આપવાને તેનામાં શકતી નથી વાસતે કાંઈબી વધારે માંગણી મેહેરબાનીની રાહે કરવી નહીં. નામદાર ગવરનર જેનરલે તરત કેટલાએક ઘોડે સવાર મોકળેઆ અને એવું લખી જણાવીઊં કે નાણા આપતાં એટલી ધીલ કરવામાં આવીછે તેથી એક લાખ રૂપીઆ ગુનેગારી દાખલ વધારે આપવા.

ચઈઅતસીંગ બીચારો ધાસતીમાં પડેઓ અને સઘળાં નાણા પગાર કીધાં. પણ ઈંગરેજ સરકારનો મોટો ખાડો હજુર પુરાએઓ નહીં. દખણ હીંદુસથાનમાં મોટી લડાઈઓ ઊઠી હતી તેની ખોટ પુરવાની હતી અને કંપની સરકારના ભાગીદારો ઊપરા ઊપરી ઈંગલંડ મધે નાણા વાળવાનો હુંકમ લખી મોકલતા હતા. તેથી ગવરનર જેનરલે પોતાના હાથમાં નરમ અને તાબેદાર આવેલા જોઈને એવું માંગીઊં કે કંપની સરકારના ઘોડે સવારની એક ફોજનો ખરચ એ રાજાએ પુરો પાડેઆ જવું. આ માંગણી ચઈઅતસીંગને ઘણી મોટી માલુમ પડી અને જવાબ આપવાને કેટલાએક મહીના અખાડા કીધા. જારે સીધો જવાબ મળેઓ નહીં તારે ગવરનર જેનરલે તેની ઊપર ચઢાઈ કરીને તેની સઘળી મીલકત લુટી લેવાનો નીશચે કીધો.

આ ખબર સાંભલીને ચઈઅતસીંગના સઘળા હોસ ઊડી ગીઆ. બીજા વીસ લાખ રૂપીઆ આપીને વાંધો માંડી વાલવાને તઈઆર થએઓ. ગવરનર જેનરલે જણાવીઊં કે હવે ૫૦ લાખ વગર છુટકો નથી; અને એટલી રકમ આપવામાં આવશે નહીંતો બનારસનું રાજ વેચી નાખવામાં આવશે એવી ધાસતી દેખાડી; અને પોતે કાસી તરફ જવાને તઈઆર થએઓ.

ચઈઅતસીંગ ગવરનર જેનરલને માન આપવાને કાસીથી ઠેક ૬૦ માઈલની વેગલાઈ ઊપર ગઓ. જારે ગવરનર જેનરલની મુલાકાત થઈ તારે તે પોતાની આંખમાં આંસુ લાવીને બોલેઓ કે "ઈંગરેજ સરકાર મારા ઊપર એટલી બધી નારાજી શા વાસતે થઈછે" એટલું બોલીને પોતાની પાઘડી ઊતારીને ગવરનરના ખોલામાં મુકી. ગવરનર જેનરલ તે વખત કાંઈ બોલેઓ નહીં; પણ કાસી મધે પોહાચેઆ પછી તે રાજાની ઊપર એક પતર લખી મોકલેઓ અને જણાવીઊં જે કંપની સરકારને નાણાની ઘણી ભીડ આવી પડીછે વાસતે જે માંગણી કરવામાં આવીછે તે આપેઆ વગર છુટકો થનાર નથી.

ચઈઅતસીંગે અરજ કરીને જણાવીઊં કે મેં કાંઈ એવો કાંઈબી મોટો અનીઆઓ કીધો નથી. નામદાર ગવરનરને તેના અનીઆએ સાથે કામ નહીં હતું. તેને ફકત પઈસા કહડાવવા હતા તેથી જારે સીધો જવાબ મલેઓ નહીં તારે તે રાજાને કેદ કરવાનો તરત હુકમ કીધો.

આ વાતની ખબર જારે કાસીમાં અને તેની આસપાસના પરગણાઓમાં ફેલાઈ તારે હજારો લોક પોતાના પવીતર શેહેરના રાજાનો બચાવ કરવાને અ

ને ઈંગરેજ સરકાર સાથે લડાઈ કરવાને એકઠા થઆ. લડાઈ અને કાપાકાપી શરૂ થઈ. ચઈઅતસીંગ રાજા પોતાની પાઘડીનું દોરડું બનાવીને બારીને વાટે નીચે ઊતરી પડેઓ અને એક મછવામાં બેસીને નદીને બીજે પાર ગએઓ.

ગવરનર જેનરલ સહુથી બારીક અને ભએ ભરેલી હાલતમાં આવી પડેઓ. તેની પાસે ફકત ૫૦ માણસ રહેલાં હતાં. જે મેહલમાં તે ઊતરેઓ હતો તે મેલની આસપાસ હજારો લોકો તેની સામે લડાઈ કરવાને ભેગા થઆં હતાં. પણ તેણે પોતાની હીંમત છોડી દીધી નહીં. ચઈઅતસીંગે સુલેહનો પેગામ મોકલેઓ તેબી તેણે કબુલ રાખેઓ નહીં. તેણે એક હીકમત શોધી કાહાડી. એક પાતલા કાગલના કટકા ઊપર બારીક આખસરોથી બંગાલના લશકરી સરદારો ઊપર હુકમો લખી કાહાડેઆ. તે કાગલોની પાતલી ભુંગલી બનાવીને એક શીપાઈના કાનના વીંધમાં ઘાલીને છુપી રીતે રવાને કીધો. તેમા એવો હુકમ લખી મોકલેઓ હતો કે મોટું લશકર લઈને વગર ઢીલ કરવે આવી પોહોચવું.

પણ તેવામાં એક ઈંગરેજી અમલદારે પોતાની હીંમત ચલાવી. જે લોકો લડવાને ભેગા થએઆ હતા તેઓની ઊપર નદીની પેલી તરફ એક હુમલો કીધો. તેનું પરીણામ ઘણુંજ ધાસતી ભરેલું નીપજીઊં. ઈંગરેજી લશકર કાસીની સાંકડી ગલીની અંદર ઘેરાઈ ગીઊં. અને કાસીની આસપાસના સઘળા પરગણાવોમાં મોટો ઘોંગાટ થઈ રહેઓ. ગામડીઆ અને ખેડુતોબી હથીઆર બાંધીને પોતાના રાજાનો બચાવ કરવા તઈઆર થએઆ. આઊદ મધેબી થોડો ઘણો બળવો થઈ રહેઓ. બાહાર પરાંતના લોકોના દીલબી ઘણાજ દુખ પામેઆ અને તેઓબી ઈંગરેજ સરકાર સામે લડાઈ કરવાને તઈઆર થએઆ. આવો મામલો જોઈ ચઈઅતસીંગનું ચહડી વાગીઊં. નમનતાઈથી કાળાવાળા કરવાને બદલે મગરૂરીથી ગવરનર જેનરલ સાથે તેણે સંદેસા ચલાવવા માંડેઆ. અને જણાવીઊં કે સુલેહ કરવામાં નહીં આવશે તો સઘળા ગોરા લોકોને હીંદુસથામાંથી હાંકી કાહડવામાં આવશે. પણ તેવામાં ઈંગરેજી લશકર જલદીથી આવી પોહોચીઊં. થોડા કલાક લડાઈ ચાલી નહીં તેટલામાં તીસ હજાર માણસ ચઈઅતસીંગને મુકીને નાહાસી ગીઊં. ચઈઅતસીંગ આવો મામલો જોઈને પોતબી ગોવાલીઅર તરફ નાઠો. કાસીનું રાજ ઈંગરેજ સરકારે પોતાને હસતક કરી લીધું. ચઈઅતસીંગના ભાણેજ મહીપ નારાએણને બેકુ લવાજમ બાંધી આપીઊં. ઈંગરેજ સરકારને દર વરસે ૨૦ લાખ રૂપીઆંની આવક વધી. પણ તેથી તરતની હાજત પુરી પડી નહીં. ચઈઅતસીંગના ખજાનામાં એક કરોડ રૂપીઆ ગણવામાં આવેઓ હતો પણ ફકત ૨૫ લાખ રૂપીઆ નીકળેઆ. ચઈઅતસીંગ રાજા ગોવાળીઅર મધે ઈસવી સન ૧૮૧૦ મા મરણ પામેઓ.

રતનબાઈને સંગરા.

—o—

રતનબાઈ કરીને એક પારસણ હતી. તે એક ઘણાજ ઘીચ અને ગલીચ મોહલામાં રેહતી હતી. તેણીનું ઘરબી ઘણુજ ગલીચ હાલતમાં હતું. ઘરની પછવાડેના વાડામાં એટલો બધો કચરો જમાવ થએો હતો કે દુરગંધ અને ખરાબ વાસ આખો દીવસ નીકળેઆ કરતો હતો. એવી ખરાબ જગામાં રેહેવાથી રતનબાઈની તબીએત ઠીક ચાલતી નહીં હતી. દરરોજ સાંજ પડે અને તેણીનું માથું દુખતું હતું. આવી ગલીચ જગામાં રેહતી હતી અને વળી આખો દીવસ ઘરમાંને ઘરમાં ગોંધાઈ રેહતી હતી તેથી તેણીની તબીઅતમાં દીનપરદીન બીગાડો થતો ચાલેઓ. તેણીના બદનમાં અતીશે ફીક થઈ. આખા શરીરે ઘવરાટ વધી પડેઓ. જરા જરામાં માથું દુખવા લાગીઊં. રતનબાઈને તેની પડોસણોએ સહલા આપી કે "બાઈ તમારા શરીરનું લોહી બગડી ગીઊં છે વાસતે સંગરા મુકાવો." તેણીની એક પડોસણના ઘરમાં એક દીવસે એક નીમ હકીમ આવી લાગેઓ. તેણેબી એવીજ સહલા આપી અને બોલેઓકે ખરાબ લોહી જેમ વધારે દીવસ રેહેવા દેશો તેમ વધારે નુકશાની થશે. રતનબાઈએ વીચાર કીધો કે જારે એવું છે તારે લોહી જલદીથી કહડાવવું.

તે દીવસે સાંજના તેણીનો ભરતાર ચાકરી ઊપરથી આવેઓ કે રતનબાઈએ તેજ વાત કીધી અને જણાવીઊં કે લોહી કાહાડેઆ વગર છુટકો નથી. તેણીના ભરતારને એક મીતરે એવી સહલા આપીકે——

નામનો પારસી ડાકટર ઘણો ભલો આદમીછે તેને તેઓ સલ્હા પુછીને સંગરા મુકાવજો. એ ભલામણ મુજબ તે ડાકટરને પોતાને ઘેર બોલાવી લઈ ગએઓ. ડાકટરે તે ઓરતની તબીએત તપાસી અને બોલેઓકે—

“બાઈ, તમારી તબીએત બીગડી ગએલીછે એ વાત ખરીછે પણ તમે સંગરા મુકાવવા ધારોછો તેથી કાંઈ ફાએદો થવાને બદલે તમને અતીશે નુકસાન પોહોંચશે. કારણ તમારા બદનમાં મુદલ કવીવત નથી; લોહી ઓછુંછે, અને વળી સંગરા મુકાવશો તો ઘણીજ બીમારી ઊતપન થશે. વાસતે એ વીચાર તમે છોડી દેઓ. અને આ નકારી જગો બદલીને કાંઈ ઘટતી દવા કરો.”

રતનબાઈ—“ મને આટલી બધી કીડ થઈછે અને આખે શરીરે ધવરાટ વધી પડેઓછે તે બગડેલું લોહી કહડાવેઆ વગર ફકત દવાઈથી કેમ સુધરશે?”

ડાકટર—“ તમારૂ બગડેલું લોહી ખુલી હવામાં જઈને રેહેવાથી અને ઘટતી દવા કીધાથી જરૂર ચોખ્ખું અને સાફ થશે, પણ તમોએ મુદલ સંગરા મુકાવવી નહીં. આપણી ઓરતોમાં હું ઘણે ઠેકાણે જોઊંછું કે જરા કીડ થઈ, જરા ધવરાટ વધેઓ, જરા માથું દુખીઊ એટલે લોહી બીગડીઊં અને પછી સંગરાહા મુકાવવા તઈઆર થાએછે. પણ તેથી કેટલાં માઠાં પરીણામ ઊપજેછે !! કદાચ એક માણસ લોહીથી શલી ફુટી જતું હોએ અને તે જો સંગરા મુકાવે તો તેની જાહાજી અડચણ નથી. પણ આપણમાં તેવાં માણસો મળવાં મુસકેલછે. વળી સંગરા મુકાવવાની ટેવ આપણી નાજુક ઓરતોને પડી ગઈછે એ વાત ખચીત દુખ ભરેલીછે. ઓરત જાત જનમથીજ નાજુક હોએછે. તારે તેનાથી લોહીનો ટોટો કેમ ખમી શકાએ ? વળી ઓરત જાતને બીજા કેટલાંએક કારણોથી ના કવીવતી પેદા થાએછે. દસતાનની વખતે તેના અંગમાંથી દર માસે આસરે ૧૦ ઈઆ ૧૨ તોલા લોહી ઓછું થાએછે. બાલકને જનમ આપતી વખત કેટલુંએક લોહી ઘટેછે. બાલકને ધવડાવતી વખતબી લોહી ઓછું થાએછે. કારણ માતાના થાણમધે દુધ તઈઆર થવાને લોહીની ઘણી જરૂરછે. એ સઘળી ખોટ પુરી પાડવાને સારો ખોરાક અને ખુલી હવાની ઘણીજ જરૂરછે. પણ આપણી ઓરતો આખો દીવસ ઘરમાં ગોંધાઈ બેસેછે તેથી તેમની નાકવીવતીમાં વધારો થાએછે. તેમા વળી સંગરા મુકાવીને લોહી કહડાવવું તેથી કેટલી ખરાબી થવી જોઈએ તેનો વીચાર તમારા જેવી બાઈઓએ સારી પેઠે કરવો ઘટેછે. વાસતે સંગરા મુકાવવાની હું મુદલ ભલામણ કરતો નથી.”

એટલું બોલીને ડાકટર રવાને થએઓ. રતનબાઈએ પોતાના ભરતારને કહીઊં કે ઈંગરેજી વઈદુ શીખેલા એ વાતમાં ઘણું સમજે નહીં. મારા શરીરનું લોહી બગડેલુંછે તે જગો બદલેઆથી અથવા દવા કીધાથી સુધરનાર નથી. પેલા મુસલમાન હકીમે સેંકડો ઓરતોને સંગરા મુકીછે અને તે વળી કેહેછે કે ખરાબ લોહી વધારે દીવશ રેહેવા દીધુંતો વધારે ખરાબી થશે. વાસતે ગમે તે હોએ પણ હુંતો આવતી કાલે સંગરા મુકાવેઆ વગર રેહેનાર નથી. તેણીના ભરથારે ઘણુબી સમજાવીઊં પણ ફોકટ.

વળતે દીને સમશેહરખાં હકીમ આવેઓ અને તેણે રતનબાઈને સંગરા મુકી. નસ ખોલી કે તરત કાલું લોહી નીકળીઊં. આસપાસ ઊભી રેહેલી બાઈઓ બોલી કે “જુવો જુવો આ કેવું ખરાબ લોહી નીકલી જાએછે, હવે રતનબાઈના આંગમાં મુદલ ખરાબ લોહી રેહેશે નહી.” તે વખતે સમશેહેરખાંબી પોતાની તારીફ કરવાને ચુકેઓ નહીં. લોહી કાહાડેઆ પછી થોડાએક કલાકે રતનબાઈની નાકવીવતીમાં એકદમ વધારો થઈ પડેઓ. તે બેહોસ થઈને પડી. બે ચાર દીવસ ગુજરેઆ અને તેણીના કાનમાં ટસારાં બોલવા લાગેઆં અને મોટો ગોંધાટ થતો હોએ એમ લાગવા માંડીઊં. બરાબર સાંભલી શકે નહી. તેણીના હાથ પગ ઠંડા થઈ ગઆ. છાતીમાં ધપકારા થવા લાગેઆ. ખાવા પીવાનું મુદલ ભાવે નહી. ઘડી ઘડીમાં બેહોસ થઈ જાએ.

ગરીબ બીચારી રતનબાઈ! સંગરાહા મુકાવીને ફસી પડી. તેણીનો ભરતારતો ઘણોજ ગભરાટમાં આવી પડેઓ. શું કરવું અને શું નહીં તે સુજે નહીં. પાછો પેલા આગલા પારસી ડાકટર પાસે દોડેઓ. અને જઈને કેહેવા લાગો કે ડાકટર સાહેબ મારી ઓરતે બજીદ થઈને સંગરાહા મુકાવી અને હાલ ઘણીજ બીમાર હલતમાં પડીછે. ડાકટર આ વાત સાંભલી ઘણોજ દલગીર થએઓ, અને રતનબાઈને ઘર

જઈને તપાસેછે તો ઘણીજ બેહોસ માલુમ પડી. તેણીના આંગમાં એટલીતો નાકઊવતી પેદા થઈ હતી કે તેણીના જીવવાની થોડીજ અથવા મુદલ આશા માલુમ પડી નહીં. રતનબાઈની બીમારી આવી ધારતી લરેલી હતી તોપણ તેણીના નાહાના ઓરડામાં દશ બાર ઓરતો એકઠી થઈને બેઠી હતી અને ગોંધાટ કરતી ડાકટરને માલુમ પડી. ડાકટર બોલેઓ કે આ બાઈ આવી બીમાર હાલતમાં પડીછે અને આ સાંકડી જગામાં તમો એકઠા થઈને ગોંધાટ કરોછો તેથી તેનાં બીમારીમાં વધારો થઈ પહોઆ વગર રેહેશે નહીં. એવા બીમાર માણસની પાસે કાંઈ બી ઘોંઘાટ થવો જોઈએ નહીં અને ખુલી હવાને વાસતે ઓરડામાં ભીડ હોવી ન જોઈએ. તારપછી ડાકટરે દવા લખી આપી અને ચાલતો થએઓ. ડાકટર ગઆ પછી સઘળી બાઈઓએ કલો કરવા શરૂ કીધું.

ફોલાઈ ફુઈ બોલી કે—"ઈંગરેજી ડાકટરોની જાંહાં તાં એજ પીડા. બીમાર આદમી પાસે બેસવા દેજ નહીં. ઈંગરેજી દવા કીધાથી સારૂ થાએ એમ મને લાગતું નથી. મારી પીરોજબાઈ આવીજ બીમાર થઈ હતી અને હમોએ એક સઈઅદ પાસે ઝાડો પીછી કરાવીને હરમાનને પોલી ચહડાવી તેથી સારૂ થઈ ગીઊં."

મરલઈ ડોસી બોલી કે—"મારા ફલુનું મોહાડુ સુજી ગીઊં હતું અને હમોએ ગોરમાવળીને મીણબતી અને મીણનું મોહડું માનીઊં કે તેને તરત આરામ થઈ ગએઓ."

જરબાઈ બોલીકે—"કાજી મોહોલામાં એક સઈઅદ રેહેછે તે હકીમપણું કરેછે અને વળી તેને ઝાડો પીછી નાખતાં આવડેછે. મારા કાકાસસરાને બોખાર આવતો હતો તે તેણે થોડા દીવસમાં સારો કીધો."

એ પરમાણે સઘળી બાઈઓ પોત પોતાની મરજી પરમાણે ભલામણ કરવા લાગી. આખેર કેટલીએક બાઈઓએ ઈંગરેજી દવા કરવી છોડી દઈને કોઈબી માનતા કરવાની રતનબાઈના ભરથારને ફરજ પાડી. તે ભરતારે માનતા લીધી કે રતનબાઈ સારાં થાએતો મોટ માવલીને ૫૦ મીણબતી ચહડાવવી.

પણ ગરીબ બીચારી રતનબાઈ! તેની આસપાસ વેહેમી અને અણઘડ ઓરતો એકઠી થઈ હતી. તેણીનો ભરતાર બીચારો લોલો અને વગર સમજનો હતો. તેણે ઈંગરેજી દવા એક બાજુએ રાખીને માનતા કીધી તથા સઈઅદ પાસે ઝાડો પીછી કરાવી. એ સઘળાનું પરીણામ એજ નીપજીઊં કે રતનબાઈ ૨૭ વરસની ઊમરે ચાર પાંચ બચાં કચાંને મુકીને મરણ પામી. ફકત વેહેમ અને અગનાન પણાને લીધે એક ગરીબ ઘરમાં દુખ અને સંતાપ ભરેલું મોત ઊપજીઊં.

ચાર ઈઆ પાંચ ફુટ ઊંચા લાકડાંના પગ ઊપર ચાલનારા માણસો.

—o—

ફરાંસના દખણ ભાગ મધેના એક પરગણામાં બે તરણ એવા ગામડાંછે કે તે ગામડાંઓમાં અને તેમની આસપાસ રેતીના મોટાં મેદાનોછે. ચોમાસામાં તથા શીઆળામાં એ મેદાનો મધે ગુડણ ગુડણ પુર અથવા તેથીબી વધારે પાણી ભરેલાં હોએછે. તાંહાંના બામડીઆઓએ તેવા મેદાનમાં ચાલવાની એક ઈલીકતી શોધી કાહાડીછે. તેઓ તરણથી પાંચ ફુટ ઊંચા લાકડાના પગ બનાવેછે. તે લાકડાના પગના ખાંણાની અંદર પોતાના પગ ઘાલીને તથા તેમને મજબુત બાંધીને તેઓ એ મેદાન મધેથી ચાલીને આવજાવ કરેછે. તેઓએ લાકડાના ઊંચાં પગ ઊપર ચાલવાની નાહાનપણથી એવી ટેવ પાડેલી હોએછે કે તેઓ પડી જતા નથી અને ઝડપથી ચાલેછે. એક માણસ ૫ ઈઆ ૬ ફુટ ઊંચુ હોએછે તે જારે લાકડાના પગ પેહેરેછે તારે ૯ ઈઆ ૧૦ ફુટ ઊંચો થઈ પડેછે. એવા ઊંચાં માણસોને ખેતરોમાં ચાલતા જોવાનો દેખાવ ઘણોજ જોવા લાએક થઈ પડેછે. એક મુસાફર કેહેછેકે—

"હમોએ કાસટલ અને લા બાહારીના ગામડાઓની વચેના ખેતરોમાં પેહલ વેહલો આ એક અચરતી ભરેલો દેખાવ જેએઓ. તાંહાંનાં ખેડુતો તથા ભરવાડો લાકડાંના ઊંચા પગ ઊપર ચાલતા હમારી નજરે પડેઆ. આ લાકડાના પગ તરણથી પાંચ ફુટ ઊંચા હોએછે. તે એવી રીતે બનાવેલા હોએછે કે જમીન ઊપર બરાબર પગની બીસાતે પડેછે અને તાંહાંના લોકોના કુદરતી પગમાં બરાબર બેસતા આવેછે. લાકડાના પગની સાથે પોતાના પગ બાંધવાની અગાઊ ઘેટાનું ચામડું પોતાના પગ ઊપર વીટાલેછે. તેઓ પોતાના બદનનું વજન એવી રીતે રાખેછે કે તે

લાકડાના ઉંચા પગ ઉપર ચાલનાર ફરાંસ દેશના એક ગાંમડાનો ભરવાડ

ઓ ચાલતી વખત પડી જતાં નથી. વધારે અચરતી જેવું એછે કે તેઓ લાકડાના પગ પેહરીને દોડેછે, કુદેછે અને વાંકાબી વળેછે !! હમોએ એક પથરની ઊપર પઈસો મુકીઓ તે તેઓએ દોડી આવીને તથા વાંકાં વળીને ઝડપથી ઊંચકી લીધો. તેઓ ઘણુ કરીને પોતાના હાથમાં એક લાંબી લાકડી રાખેછે. જારે તેઓના બદનનું વજન એક તરફ વધારે થઈ જાએછે તો તે લાકડીની મદદથી તરત તેઓ બરાબર વજન કરી મુકેછે. તેઓ બચપણથી લાકડાના પગ પેહરવાની ટેવ રાખેછે. ભરવાડોને એ પગ પેહરવાથી બીજો મોટો ફાએદો એ થાએછે કે તેઓ ઘણા ઊંચા હોવાથી પોતાના સઘળા મેંઢાઓની ઊપર સારી પેઠે નજર રાખી શકેછે."

હમોએ આ બીનાની સાથે એવા એક ભરવાડનું ચીત્ર આપીઊંછે. તે લાકડાના પગ ઊપર ઝડપથી ચાલી શકેછે. આસરે બે વરસની વાત ઊપર આપણા શેહેરમાં એક કરનાટકનો હીંદુ ખેલાડી આવેઓ હતો તે નાટકના તકતા ઊપર લાકડાના લાંબા પગ પેહરીને હાથમાં સેતાર પકડીને ચાલેઓ હતો. પણ તે વાંકો વળી શકતો નહીં હતો.

સાએમના બે જોડીઆઓ.

આપણા દેશની પુરવ દશાએ સાએમ નામનો મુલકછે. આસરે પચાસ વરસની વાત ઊપર અજાએબ જેવા બે જોડીઆઓ એક ઓરતને પેટે જનમેઆ હતા. એ જોડીઆઓ દુંટીથી એક બીજા સાથે જોડાઈ ગએલા હતા. તેઓના હાથ, પગ, મોહડુ, આંખ, નાક, સઘળું એક બીજાથી જુદુ હતું. ફકત પેટની આગળ દુંટીથી જોડાઈ ગએલા સાથે જનમેઆ હતા. જાંહાં એક બચું દોડે તાંહાં બીજા બચાંને જવાની ફરજ પડતી હતી. એકને આગળે પગે ચાલતું પડેતો બીજો પાછલે પગે ચાલતો હતો !! સાએમની નદીના એક કીનારા ઊપર તેઓ એક અમેરીકાનની નજરે પડેઆ. તે અમેરીકન તેઓને અમેરીકા મધે તાંહાંના લોકોને આ અજાએબ જેવો ઈશવરી ચમતકાર દેખાડવાને લઈ ગએઓ. તાંહાં હજારો લોકો તે જોડીઆઓને જોવાને એકઠા થએઆ. તાંહાંના વીદવાનોએ તેમને સારી પમે જોઈ જોઈને તપાસેઆ. તાર પછી તેઓને કારીજ નામનાં એક ઈંગરેજી કપતાનને સોપવામાં આવેઆ.

તે કપતાન તેઓને ઈંગલંડ મધે લઈ ગએઓ. ઈંગલંડ મધે સરવે લોકોના તમાસાને વાસતે તે જોડીઆઓને ઊઘાડા મુકેઆ. તાંહાંના લોકોને બારીકીથી તપાસતાં માલુમ પડીઊં કે તેઓ એક બીજાને ઘણાજ પાસોપાસ લાગેલા નહીં હતા. અસારે બે ઈંચ લાંબા ચામડાથી તેઓ જોડાએલા હતા. વીદવાન લોકોએ એવી કલપના કીધી કે એ ગાંઠનું ચામડું એવી રીતે મોટું થતું હતું કે ઘણાએક વરસ પછી તેઓ લશકરી શીપાઈઓની માફક અડોઅડ ઊભા રેહે; અને તેથી વધારે છુટા પડી શકે નહીં. તેઓ જારે ઊભા રેહતા હતા અથવા બેસતા હતા, અથવા ચાલતા હતા તારે દરએક જણ પોત પોતાનો હાથ એક બીજાને ગલામાં અથવા કમર સાથે રાખતો હતો. લોકો એવું કેહતા હતા કે તેઓ એક બીજાની સાથે વાત કરી શકતા નથી. પણ પાછલથી માલુમ પડીઊં કે તેઓ એક બીજા સાથે વાત કરતા હતા પણ ખુલ્લા અને સાફ અવાજથી નહીં. તેઓ મધેનો એક, બીજાથી વધારે ચંચલ અને બુધીવાન માલુમ પડતો હતો. જે વધારે ચંચલ માલુમ પડતો હતો તેનો સભાવ બીજાથી જલદી ગુસે થાએ તેવો હતો. બીજાનો સભાવ ઘણોજ નરમ હતો. ઈંગલંડના જુદા જુદા ભાગોમાં કેટલા એક વરસ લગી દેખાડેઆ પછી તેઓને પાછા તેમના મુલક મધે મોકલવામાં આવેઆ હતા.

સ્ત્રી ભરતાર પોતાનું સુખ કેમ વધારી શકે?

દુનીઆમાં સહુથી મોટું દુખ, સ્ત્રી અને ભરતાર વચે અણબનાવ અને મીનાકસાનુંછે. જે સ્ત્રી અને ભરતાર વચે અણબનાવ અને મીનાકસો ચાલેઓ તે જોડું દુનીઆમા કદી સુખી થનાર નથી. એક બારગી નહીં પરણવું એ બેહેતર કેહવાએછે; પણ પરણીઆ પછી સ્ત્રી તથા ભરતારે એક બીજા સાથે આડી અને નુકસાન ભરેલી ચાલ ચલાવવી એના જેવો દુખ એ

ને સંતાપ ભરેલી બીજી એકે વાત નથી. કેટલાએક સંજોગોથી દુનીઆમાં બીજી તરેહનું દુખ આવી પડે પણ સ્ત્રી ભરતાર વચે ખરો પેઆર અને ખરૂ હેત હશે તો તે દુખમાં ઘણોજ ઘટાડો માલુમ પડવાનો. એક બીજાનાં પેઆર અને હેતથીજ દુખ ઓછું માલુમ પડવાનું. જે સ્ત્રી ભરતાર વચે ખરો પેઆર નથી તેઓમાના હરકોઈની ઊપર દુનીઆની ગીરદીસથી કાંઈ દુખ અથવા સંકટ આવી પડીઊં તો તે ઘણુજ મોટું અને નહીં ખમાએ તેવું લાગવાનું. વાસ્તે જરૂરનું અને અગતનું એજછેકે સ્ત્રી ભરતારે અરસ પરસ ખરો પેઆર વધારવાની સારી પેઠે તજવીજ કરવી પણ ખરા પેઆરની સાથે બીજી કેટલીએક ચીજો ધેઆનમાં રાખવી ઘટેછે. એ ચીજો ઊપર ધેઆન નહીં પોહોચાડીઊંતો ગમે તેટલો પેઆર અને હેત છતાં કોઈ વેળાએ અણબનાવ અને મીનાકસો ઊતપન થઈ પડેછે અને તેથી દુખ ભરેલાં અને માઠાં પરીણામો નીપજે છે. હમો ફરીથી કહીએછે કે દરએક ભરતારે અને દરએક સ્ત્રીએ કેટલીએક અગતની ચીજો ઊપર સારી પેઠે ધેઆન આપવું જોઈએછે અને તે મુજબ ચાલવાની હંમેશ તજવીજ કરવી ઘટેછે.

ભરતારે ધેઆનમાં રાખવા જોગ બીના.

૧. જે સ્ત્રી સાથે તમોએ લગન કીધાં હોએ તે સ્ત્રીને તમો તમારા સુખ દુખની ખરી ભાગીઅણ જાણો. તમારા દુખના વખતમાં દુખનો બોજો ખમવાને તેણીનુ નસીબ તમારી સાથે બંધાએલું છે વાસ્તે તમો તમારાથી બને તેટલું સુખ તેણીને આપવાને ચુકો ના.

૨. તમો તમારી સ્ત્રીને ઘણા પેઆર અને હેતથી ચાહો; પણ તમારો પેઆર તમો એવી રીતે અને એટલો હદથી જાદા દેખાડતા નહીં કે જેથી તે છકી જઈને તમારી ઊપર સરદારી કરવા માગે.

૩. તમો તમારી સ્ત્રીને એક ગોલામ અથવા ચાકરની મીસાલે ગણતાના, પણ તમારો ખરો અને હમેશનો સોબતી લેખીને તમારી બરોબરના એક ખરા મીતરની પેઠે તેને માન આપો.

૪. તમો તેણીને તોછડાઈથી તથા ધીકારથી કદી બોલાવતા ના. હમેશ વીવેક અને લાએકીથી બોલાવજો કે તમારાં બચાં અને ઘેરના બીજા માણસોબી વીવેક અને લાએકીથી બોલાવવા શીખે.

૫. લગનના કોલ કરાર એટલે શું અને તે કોલ કરાર પરમાણે ચાલવાને તમે અરસ પરસ કેવા બંધાએલાછો તે વીશે તમો તેણીને વાકેફ કરતા રેહો.

૬. ફુરસદને વખત તેણીની પાસે બેસીને અરસ પરસના પેઆરમાં વધારો થાએ, તેણીનુ ગનાન અને સમજ શકતી વધે, તેણીના વેહેમો અને ખરાબ વીચારો દુર થાએ તેવી તેવી વાતો કરતા રેહો.

૭. નીતી અને સદગુણ આચરવાને શીખવો. સોગણ ખાવાની, બચાંઓને તથા ચાકરોને ખરાબ નામે બોલાવવાની ટેવ છોડાવો. માણસ જાતની હુકહઈઆતી વીશે તેણીના મનમાં વીચાર પેદા કરો. અને જારે જોગવાઈ મળે તારે જણાવતા રેહો કે માણસને પોતાના દરએક કામને માટે ઈશવરને જવાબ આપવો પડશે.

૮. તેણીને આખો દીવસ ઘરમાં ગોંધી ના મુકો. ખુલી હવામાં અને ખુલી જગામાં ફરવા મોકલો. મોટી મોટી જાહેર ઈમારતો, તરેહ તરેહના સાંચાઓ અને નવાઈની ચીજો દેખાડવાને વારેવાર મોકલતા રેહો; કે જેથી તેણીની સમજ શકતી ખીલે અને મનનું બળ વધે.

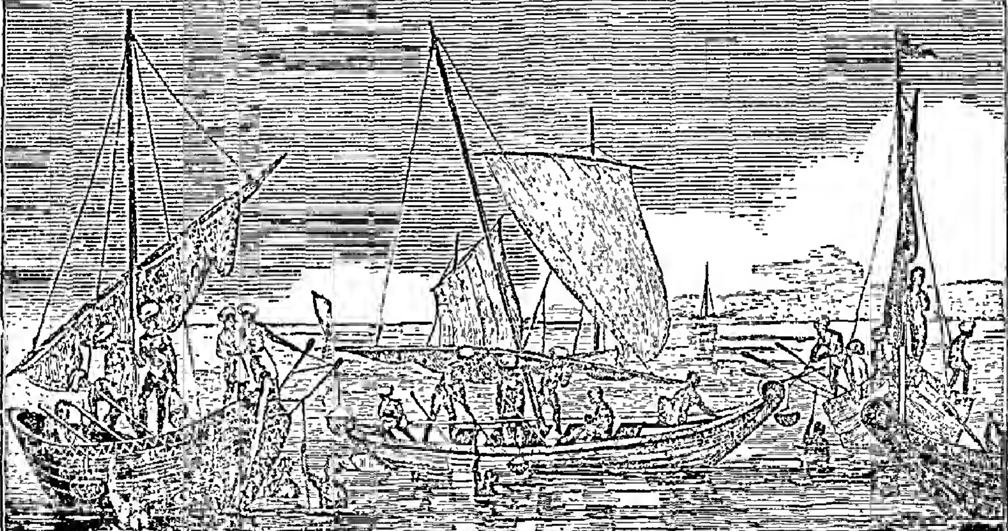
૯. જો તે હઠીલી હોએ અથવા નઠારા સભાવની હોએતો ઘણાજ સખત ઊપાએ કામે લગાડતા ના. તમો એવું દેખાડો કે તમે આજી દરકાર કરતા નથી એટલે તે પોતાના બલાપાથી પોતે ઠેકાણે આવશે.

૧૦. તમો તેણીને ઘરની શેઠાણી પેઠે ગણો કે જેથી ચાકરમાં તેણીનું વજન ઘટે નહી અને તેઓ કદી સામે બોલવાની હીંમત ચલાવી શકે નહીં.

સ્ત્રીએ ધેઆનમાં રાખવા જોગ બીના.

૧. તમે તમારા ભરતારના હરએક દુખમાં ભાગ લેવાને તઈઆર રેહો. તમારા ભરતારને પસંદ પડતો સભાવ રાખવાની તજવીજ કરો. તેને પસંદ પડે એવી રીતે ઘેરનો સામન ગોઠવીને મુકતા જાઓ. તમારા ભરતારને માઠું લાગે એવો બોલ તમારા મોહડાંમાંથી કોઈ વેળાએ નીકળે નહીં એવી સંભાલ રાખો.

૨. તમો તેના સઘળા હુકમને તાબે થાઓ. તેની હરએક કામમાં ચુક માલુમ પડેતો સામે ના બોલો પણ ધીરજથી સમજાવીને કેહો. તેનો હુકમ તમને અણઘટનો માલુમ પડે તોપણ તેથી કળેશ અને મીનાકસો

સીલોનની ખાડી મધે મોતીની સીપો કાડવા સારૂં કામે લાગેલી બોટો.

ઊતપન થતો હોએ તો વધારે બેહેતર એજછે કે તેના ગેરવાજબી હુકમને તાબે થવું.

૩. જો તે તમને હદથી જાદા માન આપે તો પણ તમે પોતાને તેનાથી ઊતરતા દરજ્જાના ગણજો; અને તેનું હમેશા માન રાખજો. અથવા તમે તેનું માન રાખતા હોવ એમ તેને દેખાડજો.

૪. જો તમને તમારા ભરતારમાં હરએક ખામી માલુમ પડે તો તે શોધી કાહાડવામાં મોટાઈ સમજતા ના. તમે તેનાથી વધારે સમજુ અને વધારે ડાહેઆછો એમ દેખાડતા ના. તેની ખામી તમારાથી સહન થઈ શકતી નહી હોએતો તે ધીરજથી અને ઠંડા સભાવથી તેને જાહેર કરજો.

૫. તમે હમેશ ધેઆનમો રાખો કે તમે નબળાં અને તમારા ભરતારને આધારે રહેલાં છો. તમે ખુબસુરત હોવતો તેથી મગરૂર રેહેતાં ના.

૬. જો તમારી હરએક ચાલથી તેને નાખુસી ઊપજી હોએતો તરત તમારી ચુક કબુલ કરો અને ફરીથી તેવું નહી થાગો તેવી કબુલાત આપો અને તે કબુલાત પરમાણે ચાલવાની તજવીજ કરો. આ વાત હમેશ ઈઆદ રાખજો કે અણબનાવ અને કંકાસ દુર કરવામાં મુદલ હલકાઈ નથી; અથવા તમો મોટાઈ મેળવવાના કરતાં તમારા ભરતારને વધારે ચાહોછો તેવું દેખાડવામાં કોઈબી નીચાપણુ નથી.

૭. તમે વગર કામના અને આળસુ બેસી રેહેતા ના; પણ હરએક ઊપીઓગી અને જરૂરનું કામ હાથમાં લઈને બેસતા રેહો. તમારા મનને સણગારવાને વાસતે સારાં પુસતકો તથા ચોપાનીઆં વાંચતાં રેહો.

૮. જો તમારી ઊપર દુખ આવી પડેતો તે સહન કરવાની હીમત મુકતા ના. તમે તમારા ભરતારની હીમતનાં નમુનાં ધેઆનમા રાખો અને તમારી હીંમતનો નમુનો તેને દેખાડો.

૯. જારે તમે સંવારના ઊઠો તારે આખો દાહડો ખુસી રેહેવાનો અને હસતું મોહાડુ રાખવાનો ઠરાવ કરો. તમારા હસતા ચેહેરાથી તમારા ભરતાનો ગુસો ઊતરી ગએઆ વગર રેહેનાર નથી. તમો તમારા શરીરને તથા ઘેરને હમેશ સાફ અને સોજું રાખતા રેહો અને હરએક રીતે તમો તમારા ભરતારની નજરમાં પસંદપડતા રેહેવાની તજવીજ કરો; એટલે ગુસે થવાને તેને ઘણુ કારણ મલશે નહીં.

૧૦. તમો તમારા ભરતારની ખામી બીજાઓને નહીં જણાવવામાં મગરૂરી સમજો. તમો તેની ખામીથી તમારા કોઈબી સોબતીને વાકેફ કરશોતો તમારી સઘળી સાહેલીઓ તમારી મશકરી કરેઆ વગર અને તમારી તરફ હસેઆ વગર રેહેનાર નથી.

મોતી—એ શું ચીજછે તથા તે કેવી રીતે અને કહી જગાએ મલેછે?

બાઈઓ, તમે તમારા શરીરને મોતીથી સણગારોછો વાસતે તમોએ જાણવું જોઈએ કે "મોતી" એ શું ચીજછે અને તે કેવી રીતે તથા કહી જગાએ મલેછે. આપણા કેટલાએક લોકો એવું કેહેછે કે વરસના એકસ દીવસ ઊપર સમુદર મધેની સીપો પોતાના મોહડાં ઊઘાડાં કરીને બેસેછે અને તેમાં જારે વરસાદના ટીપાં પડેછે તારે તેના મોતી બંધાએછે. આ વીચાર ખોટો અને ગલતછે. મોતી કાંઈ વરસાદના ટીપાંથી બંધાતાં નથી. હાલના મોટા મોટા વીદવાનોએ બારીકીથી તપાસ કીધીછે અને તેઓ એવું જણાવેછે કે મોતીની સીપમાં જે જાનવર પેદા થાએછે તે જાનવરના શરીર ઊપર એક જાતનું દરદ થાએછે અને તેથી મોતી જેવા ફુલા ઊઠી આવેછે. વાસતે તેઓ કેહેછે કે મોતી એ કાંઈજ નહીં પણ દરીઆ મધે પેદા થનારા નાહાના પરાણીઓના શરીર ઊપરનું દરદછે. આહા: બાઈઓ! શું ઈશવરની રચનાછે કે જે ચીજ એક જાનવરનું દરદ કેહેવાએ અને જેથી તે બીચારૂ દુખ પામે તે ચીજ ઓરત પોતાનો ચેહેરો સણગારવામાં કામે લગાડેછે!! આ ઊપરથી આપણને એટલું માલુમ પડી શકેછે કે આ જગતમાં ઈશવરે કાંઈબી ચીજ નકામી અને વગર કારણની પેદા કીધી નથી. જાનવરનું દરદબી માણસના કામમાં આવેછે તો બીજું શું આવી ન શકે?

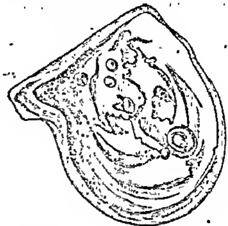
મોતીનો પાક સીલોનના સમુદર મધે તથા ઈરાનની ખાડી મધે ઘણો નીકળેછે. ઈરાનની ખાડી મધે બાહારીન નામના ટાપુઓછે તાંહાંથી બસરા ખાતે સઘળા મોતીને મોકળવામાં આવેછે અને બસરાથી જુદે જુદે દેશાવર ખાતે પોંહાંચી વળેછે. એ ઊપરથી ઈરાનની ખાડી મધે પેદા થએલા મોતીને બસરાઈ મોતી

કરીને કેહેછે. સઘળા મોતી કરતાં બસરાઈ મોતી વધા રે વખણાએછે. આપણા દેશની દખણ દીશાએ સીલોન અથવા લંકાના સમુદર મધે "મનાર" ની ખાડીછે તે ૩૦ માઈલ લાંબી અને ૨૪ માઈલ પોહોળીછે; તે ખાડી મધેથી પુસકળ મોતીની શીપો મળેછે. એ મોતીની આવક ઈંગરેજ સરકારને મળેછે. ઈંગરેજ સરકાર કેટલીએક રકમ લઈને એ કામ ઘુંટે આપેછે. એક વરસ ૧૨ લાખ રૂપીઆ ઈંગરેજ સરકારને ઘુંટાના મળેઆ હતા.

મારચ મહીનો બેસેછે કે સીલોન તરફ મોતી શોધવાનું કામ શરૂ થાએછે. નજદીક ૩૦૦ બોટો એ કામ પછવાડે લાગેછે. સવારના સાત વાગેથી ડુબકી મારવાનું કામ ચાલુ કરેછે. ડુબકી મારનારાઓ પોતાના શરીર ઊપર કાંઈબી કપડાં રાખતા નથી પણ ફકત લંગોટ મારેછે. તેઓ દોહડ મીનીટથી વધારે વાર પાંણીમાં રેહેતા નથી. કોઈ ચાલાક હોએછેનો દોહડ મીનીટમાં કોઈવાર સો કરતાં વધારે સીપો લાવે છે. તેઓ પોતાના હાથમો સઘળી સીપો લઈને ઊપર ચહડી આવતા નથી પણ ટોપલી જે પથર નાખીને પાંણીમાં નીચે ઊતારેલી હોએછે તે ટોપલીમાં નાખીને તેઓ ચહડી આવેછે; અને પછી ટોપલીને બોટ ઊપરના માણસો ખેંચી લેએછે. આ બીનાની સાથે એક ચીત્ર આપીશુંછે તે ઊપરથી માલુમ પડશે કે તેઓ કેવી બોટો કામે લગાડેછે અને મોતી કાહડતી વખતે કેવી રીતે કામે લાગેલાં હોએછે. કોઈ કોઈ વેળાએ એક એકી બોટ ઊપરના માણસો ઘણીજ સીપો એકઠી કરેછે. એક બોટ એક દાહાડામાં ૩૨ હજાર સીપો એક વખત લાવી હતી. પણ સઘળી સીપોમાંથી મોતી નીકળતાં નથી. ઘણીખરી સીપોતો મોતી વગરનીજ નીકળેછે. એક ઈઆ બે હજાર સીપમાંથી ૩૦ રૂપીઆના મોતી નીકળેછેનો તેઓ પોતાની મેહેનત પાર પડેલી સમજેછે. ને સઘળી સીપો શેડેઆની અગાઊ કાળુ જેવી સઘળી તરફથી બંધ થએલી હોએછે.

સઘળા કાળુઓને કીનારે લાવેઆ પછી દસ બાર દીવસ કોહોવાડેછે. એટલા વાસતે કે મોતી જાનવરના બદન ઊપરથી જલદી છુટાં પડે. તારપછી તેઓને બાંજેછે. બાંજતી વખતે તેમાંથી કોહોવાટનો ઘણોજ દુરગંધ અને ખરાબ વાસ નીકળેછે. બાંજેઆ પછી ચમટાએ કરીને એક એક મોતીને કાહાડેછે.

મોટીના કાળુ ૮ ઈઆ ૧૦ ઈંચ ઘેરાવના હોએછે. તે કાળું શેડેઆ પછી સપેત માસના પોચા પોપચા જેવું જાનવર જોવામાં આવેછે. સીપની માહેલી બાજુ મોતી કરતાં વધારે તેજદાર હોએછે. કાળુ બાજેઆ પછી મોતી શધાની શીપનો દેખાવ આ ચીતર ઊપરથી માલુમ પડશે.

અગાઊ જણાવીશું તેમ ઘણીખરી શીપો મોતી વગરની નીકળેછે. પણ કોઈ કોઈ વેળાએ એક એક શીપમાંથી ઘણા મોતી નીકળેછે. એક વખત એક સીપ માંથી દોહડસો મોતી નીકળેલાં માલુંમ પડેઆંછે.

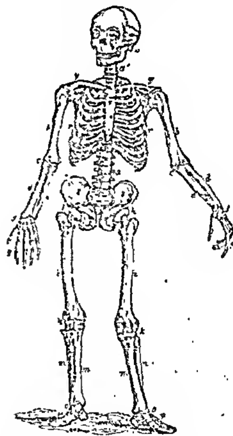
કુરગના રાજાની દરબારમાં એક માણસે વાઘની સાથે લીધેલી બાથ.

આપણા દેશી રાજાઓ જેઓ આળસાઈમાં પોતાનો વખત કાહાડેછે અને હરએક ખરાબ અથવા ઘાતકી રમતથી રમુજ મેળવેછે તેઓ પોતાની દરબારમાં કેટલાએક "મળ" અથવા બાહાદુર પેહેલવાનો રાખેછે. તે મળોને એક બીજા સાથે તથા જંગલના શકી ખાનારા અને જોરાવર જાનવરો સાથે ખુશતી રમાવીને તેઓ ગમત મેળવેછે. કુરગ નામનું પરગણુ જે હીંદુસથાન મધે મેસોર અને મલબારની વચે આવેલુંછે તાંહાંના એક આગલા રાજાની દરબાર મધે એક પેહેલવાન મળે વાઘની સાથે બાથ લીધી હતી તેનો હેવાલ વાંચવા જોગ જાણીને હમો હેઠળ પરગટ કરીએછે.

જે ચોકમાં લડાઈ થવાની હતી તે ચોક શો ચોરસ ઈઆરડ જેટલો મોટો હતો. એક પેહેલવાન ઊઘાડે શરીરે વાઘની સાથે લડવાને હાથમાં ફકત એક

બરછો લઈને આવેઓ. શરીરે તે ઘણો ઊંચો હતો પણ તેનું બદન અને હાથ પગ પાતલા હતા. તેણે પોતાને શરીરે થોડુંએક તેલ ચોપડીઊં હતું. ચોકમાં આવીને ઊભો રહેઓ અને રાજાને સલામ કીધા પછી વાઘને છોડી મુકવાની એસારત કીધી. સરવ તમાસગીરો તેની હીમત અને સબુરી જોઈને અચરત પામેઆ. વાઘને પાંજરામાંથી છુટો મુકેઓ કે તરત તે કુદીને ચોકમાં આવીને ઊભો રહેઓ. તે વાઘ ઘણો મોટો હતો અને દેખાવમાં ભયંકાર દીસતો હતો. તેણે પોતાની પુછડી ઊભી કીધી અને તે આગલ પાછલ હીલાવવા લાગેઓ અને નરમ અવાજે પોકારવા લાગેઓ. વાઘે પેહેલ વેહેલી તે મળની સામે નજર કીધી; અને પછી ગાલરી ઊપર રાજા તથા તમાસગીરો બેઠા હતા તે તરફ જોએઊં પણ પોતે ઘભરાઈ ગએલો હોએ એવું માલુમ પડીઊં. થોડો વારપછી તે પોતાના પાંજરા તરફ ચાલેઓ અને તેમા જવાની ઘણીજ તજવીજ કીધી તે વેકટ. તારપછી પેલા મલે પોતાના હાથમાં એક સલગતી મસાલ લઈને તે વાઘની પુંછડી ઊપર ફટકા ફેંડેઆ. તે જાનવર મોટી ભયંકાર ચીચીઆરી પાડીને તે ચોકમાં થોડાએક વાર કુદેઓ. પેહેલવાને પોતાના હાથમાંથી મસાલ નાખી દીધી અને વાઘની સાથે લડાઈ કરવાને તે તઈઆર થએઓ હોએ એવું ડોલ તેણે તે જાનવરને દેખાડીઊં. પણ તે જાનવર લડાઈ કરવાને મુદલ ખુશી નહીં હતો તેથી પાછો હટવા લાગેઓ. પણ પેલા સેતાની હીમતના માણસની મરજી લડાઈ કરવાની હતી તેથી તેણે પોતાની આંખ ગુસાભો લાવીને તે જાનવર તરફ ટાકીને જોએઊં. તારે વાઘ તે માણસ તરફ ફરેઓ અને પોતાનું માથું ઊંચું કરીને તથા ભયંકાર ચીચીઆરી નાખીને તે મળની ઊપર કુદેઓ. મળ લડવાને પુરો તઈઆર તઈઆર થઈ રહેલો હતો તે ઝડપથી વાઘની એક બાજુએ કુદી પડેઓ—અને પોતાનો બરછો તે જાનવરના પાછલા પગમાં જોરથી ભોકી દીધો. પગ તદન ઘાએલ થઓ તેથી તે જાનવર ફલંગ મારવાને અશકત હતો. તેણે મોટી અને ભયંકાર ચીચીઆરી નાખી. પેલો પેહેલવાન થોડાએક કદમ દુર જઈને પોતાનો બરછો હાથમાં પકડીને પાછો લડવાને ઊભો રહેઓ. તે જાનવર ઘણુંજ ગુસામાં આવી ગીઊં. અને પોતાના તરણે પગે પેહેલવાનને ફાડી ખાવા દોડીઊં. જેવું તે જાનવર તેની સામે જઈ પોહોચીઊં કે તરત તેણે પોતાનો મોટો બરછો પોતાના સઘળા જોરથી તેના માથામાં ભોકી દીધો. એ જખમથી દુસમન જમીન ઊપર પડેઓ અને થોડાવારમાં મરણ પામેઓ. પેહેલવાન મોટા અકડબાજથી પોતાનો લોહી ભુવાન બરછો તે જાનવરની પીઠ ઊપર લુછીને તથા રાજાને મોટા દોલથી સલામ કરીને ચાલતો થએઓ. સઘળાઓએ ખુશીના અવાજો કાહડેઆ અને રાજાની ગમત પુરી થઈ. એક ઈઊરોપીઅને આ લડાઈ પોતાની નજરે જોઈને જે હેવાલ લખેઓછે તે ઊપરથી આ બીના પરગટ કીધીછે.

આદમીનું હાડ ખોખું.

બાઈઓ; આ ચીત્ર કેવું બેડોળ અને દરામણું લાગેછે. માણસના શરીરમાં જાંહાં સુધી માસ અને જીવ છે તાંહાં સુધી તે શોભા આપેછે. જીવ નીકળી ગએઓ અને માસ કોહીને સુકાઈ ગએઊં એટલે ગમે તેવા સુંદર અને ખુબસુરત માણસનો દેખાવ આવો દરામણો અને બેડોળ થઈ પડેછે. બાઈઓ તમે તમા

ઈમાં હોએછે. તજના ઝાડની ઊપર શફેત નાહાના નાહાના ફુલના ઝુમખાં લટકેલાં માલુમ પડેછે. એ ફુલ જે ઝાડના મોર કહેવાએછે તે ઘણુ કરીને જાનેવારી મહીનામાં પાકેછે અને તેજ વખતે તે ઝાડો ઘણા ખુબસુરત દેખાએછે. મે અને જુન મહીનામાં તજનો પાક પુશકળ ઊતરેછે.

તજના લાએકની છાલ પાકી થઈ છે કે નહીં તે જાણવાને વાસતે એક છરી તે છાલની અંદર ભોકવામાં આવેછે. ચાંને છરી બાહાર કાહાડતી વખતે જો એવું માલુમ પડીશે કે તે છાલ લાકડાંથી છુટી પડેછેતો તજ સારી પેઠે પાકી થઈ એવું જાણવામાં આવેછે. તજ કાહાડતી વખતે તેની ઊપરની પાતલી છાલ ઘણીજ સંભાલથી કાહાડી નાખવામાં આવેછે. એ છાલ જો જરા રહી ગઈતો તજનો સવાદ કડવાશ ઊપર લાગેછે. વાસતે ઊપરની છાલ કાહાડી નાખવાને ઘણીજ સંભાળ લેવામાં આવેછે. તાર પછી જે તજ નીકળેછે તારે તેનો રંગ પીલાસ ઊપર મારેછે. અને તેની જાડાઈ પાતલા ચાંમડાના જેટલી હોએછે. તાર પછી તડકામાં સાદરીની ઊપર તજને સુકાવવા મુકેછે. સુકાતી વખતે તેનો રંગ કાળાસ ઊપર થાએછે અને ગોળ નળીની મીસાલ વળી જાએછે. પછી નાહાની નળીઓ મોટી નળીઓમાં ખોસેછે.

તજને બીજા દેશો ખાતે મોકળવાને વાહાણની ઊપર ચહડાવવામાં આવેછે તારે તેના ઊપર પોચાં કાળા મરી નાખવામાં આવેછે. એ મરીથી તજની અંદર ભીનાસ રહેલી હોએછે તે નીકળી જાએછે અને મરીબી સારાં થાએછે. ઊંચી તજની જાડાઈ વીલાતી જાડા કાગલ જેટલી હોએછે અને તેની સપાટીબી ઘણીજ સાફ અને સુવાળી હોએછે તથા રંગમાં રતાસ ઊપર હોએછે.

ઈંગલંડ મધે સીલાનથી દર વરસે ૨ લાખ ૫૨ હજાર રતલથી વધારે તજ જાએછે. સીલાન મધે કોલંમબો નામના શેહેરમાં તજનું તેલ બનાવવામાં અગાઊ પુશકળ આવતું હતું. તેલ ઘણુંકરીને હલકી જાતની તજમાંથી બનાવેઆમાં આવેછે. તરણ સો રતલ તજમાંથી ફકત ૨૪ આઊંસ તેલ નીકળી શકેછે. તે તેલ દવામાં તથા ખુસબોમાં ઘણુ ઊપીઆગી માલુમ પડીશેછે. તજનું તેલ ઊંચુ અથવા ખરાબછે તે જાણવાની રીત એહેલીછે. ખરાબ તજનું તેલ કાળાસ ઊપર મારેછે અને પાણીમાં તેનું ટીપું નાખેઆથી તે ઊપર તરી આવેછે. સાફ તેલ પીલાસ ઊપર મારેછે અને તેનું ટીપું પાણીની ઊપર તરી આવતું નથી. તજના ઝાડમાંથી છાલ કાહાડી નાખેઆ પછી તેનું લાકડું ફકત બાળવામાંજ કામે લાગેછે.

સીલાન મધે જે પરગણાઓમાં તજના ઝાડ ઊગેછે તે પરગણાના લોકો દર વરસે, ઠેરવેલા વજન પરમાણે તજ આપવાને બંધાએલા હોએછે. ઠેરવેલા વજન કરતાં જો તેઓ વધારે આપેછેતો ઈંગરેજ સરકાર તેમને વધારે લવાજમ આપેછે.

આપણા શરીરની ચામડી.

બેહેનો આપણા શરીરનું રકશણ અથવા બચાવ કરવાને ચામડી કેટલી જરૂરનીછે !! ચામડીથી આપણા શરીરનો કેટલો બધો બચાવ થઈ શકેછે !! ઊપરના દેખાવમાં ચામડી સાફ અને સુમારી અને ખુબસુરત લાગેછે. પણ સુકસમ દરશક કાચમાંથી તપાસીં હોએતો તેનો દેખાવ ઘણોજ કંટાલા ભરેલો થઈ પડેછે. તેની ઊપર હજારો અને લાખો ખાડા ખુબડા માલુમ પડશે. તેની ઊપર માંછલીના જેવાં હજારો અને લાખો ભીમરાં દેખાશે. ઈશવરે આપણી આંખ એટલી થોડી કઊવત વાળી બનાવીછે તે ઠીકજ કીધુંછે, નહી તો આપણને આપણુ એક બીજાનું શરીર મુદલ પસંદ પડતે નહી.

ચામડીમા બે પડછે, ડાંકરો બલીસટ મારેછે તારે એ બેઊ પડોને તમોએ છુટા પડેલા જોએઆં હશે. બાહારનું પડ અંદરના પડ જેવું નરમ અને સુમારૂ નથી અને તેની ઊપર ઈંડાની સફેતીછે. બાહારની ચામડીનો સહુથી કઠણ અને જાડો ભાગ આપણી આંગલીના નખછે. અંદરનો ભાગ લોહીની નલીમાંથી પરવાહી ચીજનો બનેલોછે અને તે ઘણોજ નાજુકછે. અંદરની ચામડીની બાજુની નીચે ઈશવરે ચરબી મુકીછે તેથી કરીને ચાબક અથવા બુકાનો અથવા દંડાનો માર આપણે ખમી શકીએછે.

ઝીણી વસતુઓ જોવાના કાચથી આપણાં શરીરની ચામડી તપાસી જોશુંતો માલુમ પડશે કે તેમાં સેંકડો અને હજારો ઝીણા ઝીણા કાંણાં અથવા નાં

કાંછે અને દરએક નાકાની અંદર નળીઓ મુકેલીછે. દરએક નલી ૦। ઈંચ લાંબીછે. પણ તે નલીઓ એ ટલી બધીછે કે જો સઘલી નળીઓને સાથે એક હાર મા મુકીને તેની લંબાઈ ભરી જોઈ હોએતો ૨૮ માઈલ લાંબી થશે. એ પરમાણે આપણા શરીરનુ ખરાબ પાણી બાહાર કાહાડી નાખવાને ઈશવરે જાણે આપણાં શરીરમાં નળીની ગટરો બાંધી હોએ એવું માલુમ પડેછે. એ નળીના છીદર અથવા નાંકાં શુકસમ દરશક કાચની મદદથી જોવાઈ શકાએછે. એ સઘળી નળીઓને રસતે આપણા શરીર મધેનો નકામો અને ખરાબ પાણીનો ભાગ પરસેવાના આકારમાં દર ઘડી નીકળેઆ કરેછે.

જેમ મોડીની ગટર અથવા નળી બંધ થએ આથી આખાં ઘરને નુકસાન પોંહાચેછે તેમ શરીરની આ સઘળી નળીઓના ઊપરના મોહોડાં બંધ પડીઆથી આખા શરીરને અતીશે નુકશાની પોંહાચેછે. આપણા શરીરને ઘસીને સાફ નહીં કીધુ તો મેલ અને કચરાથી એ સઘળી નળીઓના મોહોડાં પુરાઈ જાએછે અને તેથી કરીને શરીરનું ગંધાતુ અને નકામુ પાણી અંદરને અંદર રહી જાએછે. અને તેથી કરીને આપણી તંદરોસતીમાં ઘણોજ બીગાડો થઈ પડેછે. વાસતે તમોએ તમારૂ તથા તમારા બચાંનું શરીર દરરોજ સાફ અને સોજું રાખવું એ ઘણુજ જરૂરનુંછે. એકાએક થંડો પવન ફુકેઆથીબી એ સઘળી નળીઓના મોહોડાં બંધ પડી જાએછે અને તેથીબી ઘણી નુકસાની ઊપજેછે. વાસતે ઠંડી હવામાં ઠંડી ફુક લાગે એવી રીતે આપણુ શરીર ઊઘાડું મુકવું જોઈએ નહીં.

ચામડીની ઊપર બીજી જાતની નળીઓછે તેમાંથી તેલ જેવો પદારથ બાલને તથા કાનને હમેશ પુરો પડેછે. આ તેલની નળીઓ, પસીનાની નળીઓના કરતાં વધારે સીધી મુકેલીછે. એ તેલની નળીઓ માથા ઊપર અને મોહોડા ઊપર ઘણીછે. પગના તલીઆમાં અને હાથની પાટલીમાં મુદલ નથી. ઈશવરે પોતાની અપાર શકતીથી અને અકલપીત ધારણાથી તેલની નળીઓમાં બારીક બારીક અને ખુલી આંખે નહીં દેખાએ તેવા પરાણીઓ ઊતપન કીધેલાંછે. તે પરાણીઓને પગ, પુછડી, મોહડું સઘળુંછે. આવા નાહાના નાહાના કીડાઓથી કોઈબી માણસનું શરીર ખાલી નથી. પણ ઘરડા અને આજારી માણસના શરીરમાં એવા એવા કીડાઓ જુવાન અને તંદરોસત માણસ કરતાં વધારે માલુમ પડેછે. એ કીડાઓ તેની ચોકસ હાલતમાં આપણા શરીરની કેટલીએક અંગત જોગ ચાકરી બજાવેછે પછી તે મોટા થાએછે તારે નાહેઆથી અને કપડાંથી ખરી પડેછે. તે હાલતમાં જો ખરી પડતા નથી તો શરીરને નુકશાન કરેછે. એ કીડાઓ બાલની અંદર "ખોડો" પેદા કરેછે; જે કાંસકીથી બાળ ઓલતી વખતે માલુમ પડેછે. એ ખોડો અંદર હોએછે તાંહાં સુધી ઘણો ઊપીઓગીછે પણ બાહાર આવેઓ કે તેને જરૂર કરીને કાહડી નાખવો જોઈએ. તે કાહાડી નાખવા માટે બાળને ધોવાની તથા સાફ કરવાની ઘણી જરૂરછે. આપણા દેશની કેટલીએક ઓરતો દસ દસ અને પંદર પંદર દીસવ શુધી માથાના બાલ ધોઈને સાફ કરતી નથી એ ઘણુજ નુકસાન ભરેલું તથા ગલીચી વધારનારૂછે.

બચાંની માવજત વીશેના થોડાએક ઈઆદ રાખવા જોગ કાએદા.

(સાધણ પાંને ૧૯૯ થી.)

૧૮. બચાંના સાંધા પાસલાં મરડાઈ જાએ એવી રીતે ટેલ ચોપડીને ઘણાજ ખલખલતાં પાણીમાં નવાહાડેછે તેમ મુદલ કરવું જોઈએ નહીં.

૧૯. એક વરસ શુધી બચાંને સુમરાઆં પાણીથી નહવાડવું અને પછી આસતે આસતે તેને ઠંડા પાણીની ટેવ પાડવી. ઠંડા પાણીના ટબમાં પાંચ અથવા છ મીનીટ બચાંને ગમત કરવા દેવી. પછી જલદીથી બાહાર કાહાડી તેનું બદન સારી પેઠે લુછીને કપડાં પેહરાવવાં.

૨૦. બચાંઓને ઊઘાડી જગામાં અથવા ઊઘાડા ચોકમાં નહવાડવાં નહીં પણ બંધીઆર જગામાં બારી બારણા બંધ કરીને નહવાડવાં. બચું ચાર માસનુ થાએ તાંહાં શુધી તેના શરીરને સાબુ લગાડવો નહીં. નહવાડેઆ પછી અરધે અથવા પોણે કલાકે ખોરાક આપવો જોઈએ.

૨૧. બચાંઓનું શરીર ઘડી ઘડી ઠંડા પાણીથી ધોવું નહીં જોઇએ પણ વખતે વખત નરમ રુવાલ

પાણીમાં નીચવીને તેથી સાફ કરવું જોઈએ. ગરમીની રૂતમાંતો જરૂર કરીને દાહાડામાં તરણ ચાર વખત તેમ કરવું જોઈએ.

૨૨. રાતના બચાંને હમેશ હાથ મોહોડુ ધોઈને તથા પીસાબ પાણી કરાવીને સુવાડવાં જોઈએ. બચાંને સુતેલું ઊંગમાંથી કદી ઊઠાડવું નહીં.

૨૩. બે તરણ વરસનું બચું થએઆ પછી તેને મા બાપ આગળ નહીં સુવાડવું; પણ છુટું સુવાની ટેવ પાડવી. બચાંને પાસાંમાં લઈનેતો મુદલ સુવુંજ નહીં.

૨૪. બચાંને બીહવાડીને સુવાડવું ઘણુજ અવગુણ ભરેલુંછે; વાસતે "બાઊ" આવેઓ એવી ધાસતી મુદલ આપવી જોઈએ નહીં. તેથી ઊંગની અંદર ખરાબ ખોવાબ આવેછે એટલુંજ નહીં પણ કેટલાંએક દરદો પાછલથી પેદા થાએછે.

૨૫. બચાંને ધાવણથી છોડાવેઆ પછી દાહાડામાં ચાર વખત ખોરાક આપવો. બચાંઓને હરએક મીઠી ચીજ નહીં આપવી જોઈએ.

૨૬. બચાં રડેછે તારેં મુંગા રાખવાને કરાકડી; બીસકીટ અથવા હરએક ખાવાની ચીજ આપેછે તેમ કરવું જોઈએ નહીં. વખતસરજ ખાવાનું આપવું જોઈએ. નહીંતો બચાંના કુમલા માદાને હરકત પોંહાચેઆ વગર રેહેજ નહીં.

૨૭. બચાંને ચારથી તે છ વરસની વચે આસતે આસતે સંઘળી જાતનો ખોરાક આપવા માંડવો. પણ ઘણુ ઘીનું તથા કેટલીએક જાતની તરકારી જેમ કે વેગણ, કંદ, મેથીની ભાજી ઈતીઆદી આપવી નહીં. આઠ વરસની ઊમર થએઆ પછી તેમને સાધારણ આદમીના ખોરાકને મલતો સઘળો ખોરાક આપવો.

પરચુરણ બાબતો.

નદીનો માણસ સાથે મુકાબલો—એક લખનાર કેહેછે કે માણસ એક નદીની મીસાલેછે. નદીનો પેહેલવેહેલો જહરો ઘણોજ નાહાનો હોએછે. એટલો નાહાનો કે તેને તમો તમારે હાથે અટકાવી શકો, અને પાણી એટલાં થોડાં કે બચાંઓ પોતાના કાગલના વાહણોબી તરાવી સકે નહી. તેજ જહરો આગલ વધીને જાએછે તારે એક મોટી નદી થઈ જાએછે અને તે મધે હજારો ખાંડીના વાહાણ ચાલેછે. તેમજ માંણસ પોતાનો સઘલી શરૂઆતમાં નાહાનો હોએછે. તે જેમ મોટો થતો જાએછે અને તેનું કામ જેમ વધતું જાએછે તેમ તે દુનીઆંમાં ઘણોજ ઉપીઓગી અને મોટો થઈ પડેછે.

ફ્રરાંસ મધે કબુતરનો રમુજી ખેલ—થોડાએક વરસ ઉપર ફ્રરાંસ મધે કબુતરનો એક ઘણોજ નવાઈ જેવો તથા રમુજી ખેલ દેખાડવામાં આવેઓ હતો. બે ઇટાલીઅનો પાસે ઘણાએક કબુતરો હતાં અને દસ દસ ઇગ્યા બાર બારની સંખીઆ જુદા જુદા ટોપલામાં મુકી હતી. તેઓને ઘણીજ ધીરજ અને ચાલાકીથી તહરે તહરેની રમત શીખાડવામાં આવી હતી. ટોપલીના મોહોડાં જેવાં ઉઘાડવામાં આવતાં હતાં કે કબુતરો બાહાર નીકલીને ઉડી જતાં હતાં અને એક બીજાની સાથે ભેલાઈ જતાં હતાં, પણ જરાક ઇસારત કરવામાં આવતી હતી કે જુદા જુદા રંગના ખબુતરો જમીન ઉપર તરત ઉતરીને પોત પોતાની ટોપલીમાં ભરાઈ જતાં હતાં. તેઓને છોડી મુકીને બંદુક ફોડવામાં આવતી તારે તેઓ સગળાં એકદમ આવીને તેના પગ આગલ મરેલાં મુરદાંની મીસાલે પડતાં હતાં, કેટલાએક કબુતરોને પોતાની ચાંસમાં કાકડો પકડીને તોપ ફોડતાં શીખવવામાં આવી હતી.

એક તાંબાનું વાશણ અને એક મટોડીનું વાશણ—એક મટોડીનું તથા એક તાંબાનું વાશણ નદીમાં એક બીજાથી દુર તરતાં હતાં. તરાંબાનાં વાશણે મટોડીના વાશણને કહેઉં કે તું મારી પાસે આવ આપણે એક સાથે તરીએ. માટીના વાશણે જવાબ દીધો કે "ના ભાઈ તારાથી હું દુર રેહુંજ તેજ બેહેતર, કારણ પવનના સપાટાથી તું મારી સાથે અથડાએ અથવા હું તારી સાથે અથડાઉ તો બેહુ રીતે મને ખમવું પડશે અને કદાચ મારા કટકા થશે." ગરીબ માણસે મોટાની બરોબરી કરવાથી અને તેમના સંબંધમાં ઘણા આવેઆથી વેગલા રેહેવું ઘટેછે.

સંતોશ રાખવા વીશે કવીતા—(દોહરા)

સુખ સંતોશે ઉપજે, દુખ પણ સઉ દુર થાએ
જન સંતોશી જગતમાં, મનથી સુખી સદાએ.
પરબુ આપે જે પરેમથી, માનો મોટું સુખ
લાંબી લાલચ લોભની, આપે અધીક દુખ.
એક હાથ આવે નહીં, બાહાજે બીજા કાજ
એકે મલે ન એહમાં, લાગે એથી લાજ.
માટે સમજી મન થકી, હદથી રહો હમેશ
સંતોશે સેજે થશે, બોહોલુ સુખ બહુ બેસ.
આપણને આ અવસરે, મલતું મુશકેલ હોએ
શંકા આશા એહની, કરો ન કદી એ કોએ.

વીવીધોપદેશ.

ચીન મધે રેશમની પેદાસ—ચાલીસ વરસની મુદતમાં ચીન મધે રેશમની પેદાસ ૫૦ ગણી વધી પડીછે. ૧૮૧૯ માં ઘણામાં ઘણુ બેલાખ રતલ રેશમ દર વરસે ઈંગલંડ ખાતે જતું હતું. ૧૮૫૭ માં ફકત ઈંગલંડ મધે કરોડ રતલ રેશમ ગએઉં હતું. ગઓ પંદર વરસમાં મોંગાહી

થી ઇઉરોપ અને અમેરીકા મધે ૫ લાખ ૩૪ હજારથી ઓછી ગાંસડીઓ ચહડી નથી. ચીન મધે સઘલા તવંગર અને મધીમ સથીતીના લોકો રેશમી કપડાં પેહેરેછે. ફકત ઘણાજ ગરીબ લોકો તેવાં કપડાં પેહરી શકતાં નથી.

છોકરીઓને વાસતે રાધણ શાલા—લીવરપુલ મધે છોકરીઓને રાધણીનું કાંમ શીખવવાને તથા તહરે તરેહના પકવાણો તથા તરેહ તરહેની વાનીઓ શીખવવાને વાસતે એક રાધણ શાલા ઉઘાડવામાં આવીછે. તે નીશાલના છેલા રીપોરટ ઉપરથી માલુમ પડેછે કે રાધણ શાલા મધે છોકરીઓએ નાહાનપણથી સારી માંહેતગારી મેલવીછે. આપણા શેહેરમાં એવી રાધણ શાલા ઉઘડવાને હજુર કેટલાં વરસ જોઈશે તે કેહવાઈ શંકાતું નથી.

કોબી—આસરે પચાસ સાઠ વરસની અગાઉ આ દેશના લોકોને ખબર નહીં હતી કે કોબી એ શું પદારથછે. આ દેશમાં વરશમાં એકજ વખત કોબી થાએછે પણ ઇઉરોપ ખંડમાં એનો પાક બે વખત થાએછે. કોબીને ઠંડી હવા માફક આવેછે. જે વરેશે તાહાડ ઘણી પડેછે તે વરશે કોબી ઘણી પાકેછે. કોબી તરણ ચાર જાતની પાકેછે—જેવી કે કાંદા કોબી, ફુલ કોબી, લાલ કોબી, આલ કોબી અને સારી કોબી. કોબી રોપવાની મોટી ખટપટછે. પેહલાં એક ટોપલીમાં એનું બી રોપી તરૂ તઇઆર કરેછે. પછી જમીનમાં નરમ કેઆરા કરી તેમાં તેને એક અથવા દોહડ હાથના અંતર ઉપર રોપેછે. સાલીટ કરીને કોબીની એક જાતછે તે બારમાસ પાકેછે. તેના પાંચ છ કુમલાં પાંતરાં એક દાંડા ઉપર ઉભાને ઉભા રેહેછે. તેની કચુમર અથવા ભાજી કરીને ખાંએછે. આ દેશમાં કોબીની બે ચાર જાતની વાણી બનાવેછે. ઇંગલંડમાં તો હરેક પરકારે તેનો ઉપીઓગ કરેછે. કોબીનું અથાણું કરેછે તે ઘણુ સારૂ થાએછે.

"ઉદ્ભીદ પદારથ"

નીમ હકીમોથી દુર રેહેજો—ઈંગલંડ મધે વાટસ અને એડવરડ નામના બે નામીચા ઠગારા નીમ હકીમો હતા. તેઓ બેહરાંઓના કાન સારા કરવાને બાહાને મોટી મોટી રકમ ખાંઈ જતા હતા. તેઓની લુચાઈ હાલ પકડાઇછે અને દોહડ વરસ લગી સખત મજુરી સાથેની શીખસા કરવામાં આવીછે. અતંરે કેટલાએક નીમ હકીમોને એવી શીકસા કરવામાં આવે તો બહુ સારૂ કે જેથી ભોલા અને અણુંજાણા લોકો ખરાબે હાલ થતા બચે.

સોઈમાં દોરો પોવાનું હથીઆર—માણસ જાતનું મન હરએક નવી વસતુ શોધવા પછવાડે તથા મેહેનત અને કંટાલો ઓછો કરવા પછવાડે હમેશ લાગેલું રેહેછે. બાઈઓ, તમને સોઈમાં દોરો પોવાને કંટાલો ઉપજતો હોએતો તમારે વાસતે એક બારીક હથીઆર બનાવવામાં આવીઉછે કે જેથી સોઇની અંદર તરત અને સેહેલાંઇથી દોરો જઇ શકેછે. જેઓની આંખ કઉવત વગરનીછે અને જેઓને સોઇ દોરા સાથે વારેઘડીએ કામ પડેછે તેઓને એ બારીક હથીઆર ઘણુજ ઉપીઓગી થઇ પડશે.

નામદાર રાંણીની સાદાઈ—જે બાઇઓ પઇસાને લીધે ઘણી અંગરૂરી રાખેછે અને હરએક સેહેલું અને નજીવું કામ કરવાનેબી ગોલા અને ભીખાને બોલાવેછે તેઓએ નામદાર રાણી વીકટોરીઆંની સાદાઇ જોઇને શરમાવું ઘટેછે. એ નામદાર રાણી પોતાના રેશાળો સાથે ઇસકાટલંડ તરફ સેલ કરવાને નીકળી તારે રેલવેની ગાડીની અંદર જઇને ખુરસી અને તે વગેરેનો સામન પોતાને હાથે ગોઠવેઓ અને બારણા આગળ પોતાના કુટંબ કબીલાને લેવાને ઉભી રહી. એક મોટી ખુરસી જે ઘણીજ ભારે હતી તે પોતે ઉચકીને એક બાજુએ મુકી. એ નામદાર રાણીની વડી સાહાજાદી જે પરૂશીઆ દેશના સાહાજાદા સાથે પરણીછે તેણીને પરૂશીઆ મધે જણાવવામાં આવીઉ કે ખુરસી હાથે ઉચકીને મુકવી એ સાહાજાદીની પદવીથી ઉતરતુંછે. તારે તે તરત બોલી ઉઠી કે "મારી માતા ઇંગલંડની રાણી પોતાને વાસતે અને પોતાના બચાંઓને વાસતે પોતાને હાથે ખુરસી ઉચકીને મુકેછે. તારે મને એટલી બધી શા મારે મોટાઇ અને ગરૂરી જોઇએ ?"

બીલોરી મેહેલના કરંજા—ઈંગલંડ મધે જે મોટો અને નામીચો બીલોરી મેહેલ બાંધવામાં આવેઓછે તેમાં સઘલા મળીને આસરે ૧૨૦૦૦ કરંજા અથવા ફુવારાછે. એ કરજા જારે સઘળા જોરથી ઉરાડવામાં આવેછે. તારે એક મીનીટમાં ૧૨૦૦૦૦ ગાલન પાણી તેઓમાંથી નીકલેછે. દરએક કરંજો એવી જુદી જુદી રીતે ઉડેછે કે દરરોજ એકએક રીત પરમાંણે ઉરાડેઓ હોએ તો સઘળી જુદી જુદી રીતે ઉરાડવાને ૩૦ વરસની મુદત લાગે !!

જેપાન દેસની ઓરતો—જેપાન દેશની ઓરતો ઇઉરોપીઅનની ઓરતો કરતાં બાંધામાં નીચી અને ચીનાઓની ઓરતો કરતાં ઉંચી હોએછે. ચીનાઓની પેઠે તેઓના પગ નાહાના હોતા નથી. ચીનાઓ પોતાની ઓરતોના પગ નાહાના રાખવાને માટે નાહનપણથી લાકડાંના જોડા જડી લેએછે તેમ તેઓ કરતા નથી. જેપાનની ઓરતો ઘણી ખુબસુરત હોએછે. છોકરીઓ કુવારી હોએછે તારે તેઓના દાંત સફેદ રેહેછે. પરણેઆ પછી તેઓ પોતાના દાંતને કાળા રંગના રંગેછે. આપણી ઓરતો નથ પેહેરવામાં જેમ ખુબસુરતી સમજેછે તેમ જેપાંનની ઓરતો પોતાના દાંત કાળા રંગવામાં ખુબસુરતી સમજેછે. અંતરેનાં હીંદુઓની ઓરતો પરણતી વખતે પોતાના દાંત લાલ રંગેછે અને ગુજરાત તરફની ઓરતો જેપાનની ઓરતોની પેઠે કાળા રંગના રંગેછે.

એક સેહનશાહાનો જવાબ—માંકસીમીલીઅંન નામના સેહનશાહાને એક ભીખારીએ કહીઉં કે "આપણે સઘળા એક-**બાપ**ના છોકરાં છઇએ." તે ઉપરથી તે સેહનશાહે નજીવી બખશીસ આપી. તે ભીખારી બોલેઓ કે "તમારા જેવો બાહદશાહા એટલી ખેરાત કરેતો તે ઘણીજ થોડી અને નજીવી કેહેવાએ." તારે તે સેનશાહા બોલેઓ કે "ખરી વાત પણ આ દુનીઆ ઉપર તમારા સઘળા ભાઇ

ઓ તેટલું તેટલું આપેતો તું મારા કરતાં વધારે તવંગર થઇશ."

મા અને તેનો છોકરો—એક ચાર વરસના નાહાના બચાંને તેની માએ કહીઉં કે "બચાં, જે લોકો મોહોડાંમાથી ખરાબ શબદો બોલેછે અને વારેઘડીએ સોગણ ખાએછે તે લોકો મરી ગએથા પછી સરગમા જઈ શકવાના નથી." તે ઉપરથી તે બાલક બોલી ઉઠેઓ કે "તારેતો મારો બાપ સરગમાં જઇ શકશે નહીં કેમકે તે દાહાડામાં ઘણી વખત સોગણ ખાએછે અને ખરાબ શબદોબી બોલેછે." સઘળા મા બાપોને આ ઉપરથી ઘણીજ નશીઅત લેવી ઘટેછે કે તેઓ પોતે જાંહાં શુધી પોતાના બચાંઓની હજુર ખરાબ ચાલ ચલાવશે તાંહાં શુધી તેઓના બચાં સારાં થાએ એવી આશા મુદલ રાખવીજ નહીં.

ટુકી જીંદગી—"સેનીકા" કેહેછે કે આપણે સઘળા ટુકા વખતને વાસતે ફરીઆદ કરીએછે તોપણ જો આપણ કરવા માંગીએતો હજુર ઘણુ કરવાનુંછે. ઘણાખરા માણસો પોતાનો વખત આળસાઇમાં અને ખરાબ કામો કરવામાં ગુજારેછે. માણસની જીંદગી લાંબી અથવા ટુંકી "વખતથી" માલુમ પડતી નથી પણ પોતાની જીંદગીમાં વધતું અથવા ઓછું કામ કરેછે તે ઉપરથી લાંબી અથવા ટુકી માલુમ પડેછે.

ફ્લાનલમાં સુતર કેમ પારખવું ? ફ્લાનલનુ કપડું આપણે ખરીદ કરીએછે તે તમામ ઉનનુંછે કે તેમા સુતરનો ભેલછે તે જાણવાની એક સેહેલી રીતછે. પાપડખાર અથવા સાજી ખારના પાણીની સાથે ફ્લાનલનો એક કટકો કાપીને તે પાણીને ઉકાલવું; અને પછી જો સઘળુ ઉન હશેતો તેના સાબુ જેવો દેખાવ બની જશે પણ જો સુતરનો ભાગ હશેતો તેનો દેખાવ ઘણુ કરીને એવોજ રેહેશે. સુતર જુદું પાડીને તોલી જોવાથી માલુમબી પડશે કે તેમાં કેટલો ભેલછે.

બાટલીનું મોટું કારખાનું—ફ્રાંસ મધે બાટલીનું એક ઘણુજ મોટુ કારખાનુંછે. તેમા દર વરસે ૮૦૦૦૦૦૦ (હેંસી લાખ) બાટલીઓ તઇઆર થાએછે. બાટલીનું એવું મોટું કારખાનું દુનીઆમાં કોઇબી જગોએ નથી.

એક ગોધો અને આગની ગાડી—અમેરીકા મધે ઇઉનાઇટેડ ઇસટેટસમાં આગની ગાડી બરજોરમાં જતી હતી તેવામાં વચોવચ એક ગોધો આવી ગઆથીતેના આખા શરીરનો ભાગ " જેલી " ના જેવો થઇ ગઓ. આગની ગાડી તથા સામનના ચાર ગાડાંઓ રેલ ઉપરથી ઉંધા વલી ગઆં અને તે સગળાંને અતીશે નુકશાન થએઉં.

ઓરંગોટાંગ જાતના વાંદરા—એ જાતના મોટા કદના વાંદરા વીશે તમોએ આગલ વાંચીઉં હશે. એ વાંદરા વીશે હાલ એવું જણાવામાં આવીઉંછે કે કેટલેએક ઠેકાણે એ વાંદરાઓ ઘરના ચાકરની મીસાલે કામો કરેછે. તેઓને ખાંડણી પરામાં કાંઇ ખાંડવાને આપીઉં હાએતો તે બરાબર ખાંડેછે. તેઓ પોતાના ધણીને વાસતે નદીઆથી પાણી ભરીને અને પાણીનું વાશણ પોતાની ખાંધ ઉપર મુકીને લાવેછે. કેટલુંએક બબરચીનું કામબી તેઓ કરેછે !!

સ્ત્રીઓને ભણાવવા વિષે.—ગરબી.

(રઘુપતિરામ રૂદયેમાં રેજો રે.—એ ચાલની.)

ભલા જન નાર ભણાવો ભાવે રે
વિદ્યા સાચ સરસ લાભ લાવેઃ ભલા૦ ॥ ટેક॥

શીખી સ્ત્રી ઘર તરત રાખે રે
કોદી ભલી ખરાબે ન નાખે રે
નિરભે થઇને રુડાં ફ્ળ ચાખે ॥ ભલા૦ ॥૧॥

ઘરનાં જન જોડે સંપે રેશે રે
જેને જેવું તેને તેવું દેશે રે
રેશે રેશ હીસાબજ કેશે ॥ ભલા૦ ॥૨॥

કોઇના રુપ ગુણથી ના મોહે રે
કોદી પાપી વિચારે ન જોએ રે
નીતે ઉદ્યમમાં પ્રીત પ્રોએ ॥ ભલા૦ ॥ ૩ ॥

ખોટા વેમ હણેજ ધિક્કારી રે
રુડી રીતને લેછે સ્વીકારી રે
આપે બાળકને શીખ સારી ॥ ભલા૦ ॥૪॥

જેવી મા તેવાં છોરૂ જેવાએ રે
ગ્યાનિ હોયતો ગ્યાની સોહાએ રે
મુરખી હોએતો મુરખ તે થાએ ॥ભલા૦ ॥૫॥

ઉછરે છોરૂઓ માની સંભાળે રે
કુમળી ઉમર માં સોરે ગાળે રે
જેવા બોધે તેવાં તેઓ ભાળે ॥ભલા૦ ॥૬॥

વિદ્યા ભણવાથી મા ગ્યાની હોએ રે
નીતી ભક્તિથી થઇ ડાહી સોએ રે
જેની છાપો છોરૂમાં જોએ ॥ ભલા૦ ॥૭॥

સહુ સુધારાનું મૂળતો નારી રે
બહુ સુધારાના ઘરેની તે બારી રે
શીખી નારી. તેની બલીહારી ॥ ભલા૦॥૮॥

સ્ત્રીના હકછે પુરુષ પ્રમાણે રે
જાણસ જગની તે બે ફ્ાડ જાણે રે
નાહી ઓછું વત્તૂં મન આણે ॥ભલા૦ ॥૯॥

કોઇ એકથી દુનીઆં ન ચાલે રે
સંઘે સરખે સરખાં બેઉ મ્હાલે રે
સ્ત્રીને મારો નહીં કોઇ આળે ॥ભલા૦ ॥૧૦ ॥

છાંડી હઠને શીખાડો નારી રે
રુડી વાતને દો ન વીસારી રે
નર્મદાનુ કહ્યું ચિત ધારી ॥ ભલા૦ ॥ ૧૧ ॥

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૩ જું | ડીસેમબર ૧૮૫૯ | આંક ૧૨ મો

સ્ત્રી બોધ ચોપાંનીઆનાં દેશાવરવાલા ઘરાકોને

ખબર.

આએ ચોપાંનીઆંનાં દેશાવરવાલા ઘરાકોને જાંણ કીધામો આવેછે કે શને ૧૮૬૦ નાં વરશનો આએ ચોપાંનીઆંનો લવાજમો રૂ ૨) તથા પોશટ ખરચ માશ ૧૨ નો રૂ ૦ાા મલી રૂ૨ાા જેઓએ નહી વાલેઓ હોએ તેવોએ જલદીથી પોશટની ટીકીટ અથવા કોઇ બીજી રીતે નીચે શહી કરનારાવો ઊપર વાલી દેઓ અગર આએ ખબર આપેઆ છતાં નહી વાલશેતો ૧૮૬૦ નાં જાનેવારીના પેહેલા આંકથી ચોપાંનીઊ મોકલવુ બંધ કીધામો આવશે.

મુમબઈ દફતર આશકારા છાપખાંનુ }
તા૦ ૧૫ મી મારચ ૧૮૬૦ }

બેહેરાંમજી ફરદુનજીની કુંમપની.

ણેક જાતની જીંદગીનો જુદા જુદા દેખાવ " વગેરે નામનાં પુસતકો રચેઆંછે. એ પુસતકોના નામજ ઊપરથી આ ભલી સ્ત્રીની મતલબ માલુમ પડેછે.

એલીશીઆ હીમંનસ ઈસવી સન ૧૭૯૩ માં જનમી હતી. ઈંગલંડ મધે લીવરપુલ શેહેરના એક વેપારીની તે દીકરી લાગે. તેણીની માતાજ જાંરે લાએકીવાળી, ભળી અને કેળવાએલી ઓરત હતી, તારે તેની બેટી એલીશીઆ બચપણથી સારી સલુકાઈ અને લાએકી રાખવાને શીખી તેમાં નવાઈ શું ? હમોએ ઘણી વખત જણાવીઊંછે અને ફરીથી જણાવીએછે કે જાંહાં શુધી માતા પોતે ભળી અને લાએકીવાળી હોએ નહીં તાંહાં શુધી તેણીના બચાં ભળાં અને લાએકી

... અતી ઘણો વધારો થઈ પડેઓ. ઈસવી સન ૧૮૧૨ થી ૧૮૩૪ શુધીમાં એલીશીઆએ ૧૮ પુસતકો રચીને બાહેર પાડેઆં. એટલાં બધાં પુસતકો બનાવવામાં તેણીના કુમળા અને નાજુક મગજને કેટલી બધી મેહેનત પડી હશે !! બેહેનો ! તમે પુછશો કે એટલી બધી મેહેનત લેવાની એલીશીઆને શું જરૂર પડી ? તેનો જવાબ હમો તમોને આપીએછે. એલીશીઆ સારી પેઠે જાણતી હતી કે અગનાન, વેહેમી અને બેસમજ માતાઓથી ઘણાખરા કુટંબોની ખરાબી થતી હતી. મુરખ અને હુજતખોર ઓરતોથી કુટંબોમાં કજેઆ કંકાસ, અને ખીનાકશો ઊઠતા હતો. નઠારી અને કમજાત ઓરતથી ઘણાખરા કુટંબો શુથાઈ અને વીખરા

ઈ જતાં હતાં. તેનો અટકાવ કરવાને, ઓરતો પોતા
ના ભરતાર અને બચાં કચાં તરફ પોતાની ખરી ફર
જ સમજે એ મતલબ પાર પાડવાને તથા વેહેમ અને
અગનાન પણ દુર કરવાને સાદી એબારતમાં તથા ક
વીતામાં પુસતકો બનાવવાનું તેણીને ઘણુંજ જરૂરનું
માલુમ પડીશે. ઓરતો વાંચીને પોતાની ફરજ જાં
હાં શુધી સમજે નહીં તાંહાં શુધી તેઓના અગનાન પ
ણમાં અને વીચારોમાં ઘટાડો થવાની થોડીજ આશા
ફેલીશીઆ હીમંનસને માલુમ પડી. ફેલીશીઆ પોતા
ના બચાંઓને રૂડી કેળવણી આપવાને પોતાનો ઘણો
એક વખત રોકતી હતી. પુસતકો બનાવવાની ઊલટ
માં તે પોતાના ઘરના કામ કાજ ઊપર કાંઈ થોડું ધે
આન આપતી નહીં હતી. તે પોતાના ઘરના કામ કા
જમાં હમેશ તઈઆર અને સાવચેત રેહેતી હતી. ઈશ
વરની ભકતી કરવા પછવાડેબી તે જારે તારે રોકાતી
હતી. તે ઈસવી સન ૧૮૩૫ માં પોતાની ૪૨ વરસની
ઊમરે તાવના મરજથી મરણ પામી. તે મરતી વખત
આસપાસના બચાં કચાં તથા સગાંવાહાળાં તરફ નજ
ર કરીને બોલી કે, ".માહારાં વારાળાંઓ ! તમે દલ
ગીર ના થાવો. હું નીરમળ અંતકરણથી અને સાફ
દીળથી મરણ પામુંછું. મેં મારો વીશવાસ મારા કી
રતાર ઊપર મુકેઓછે."

આગરા પરાંતનો જાણવા જોગ હેવાલ.

——o——

બાઈઓ ! આગરા પરાંત હીંદુસથાનની ઊત
ર દશા તરફ આવેલોછે. એ પરાંત લંબઈમાં ૨૫૦
માઈલ અને પોહોઈમાં ૧૮૦ માઈલછે. એ પરાંત ઈં
ગરેજ સરકારના હાથમાં આવેઆને આજ આસરે
૫૬ વરસ થએઆંછે. એ પરાંતની ઊતર દશાએ દી
લી અને દખણ દશાએ માળવાછે. ઊગમણ દશાએ
આઊદ તથા અળાહાબાદ અને આથમણ દશાએ અ
જમીરછે.

એ પરાંતનો ઊતર પુરવ દશા તરફનો ભાગ
ઘણું કરીને સપાટછે અને દખણ પશચમ તરફનો ભા
ગ ડુંગર અને ટેકડીઓથી ભરેલોછે. ઊનાળાના થો
ડાએક દીવસ ઘણોજ ગરમ અને રોગીશ પવન ફુંકે
છે તે સીવાએ આગરાની હવા ઘણું કરીને સુખાકારી
ભરેલી ગણાવામાં આવેછે. એ પરાંતમાંથી જમના
અને ચંબલ નામની બે મોટી મુખીઅ નદીઓ વે
હેછે. તે શીવાએ બીજી નાહાની નાહાની નદીઓ
એ પરાંતમાં કેટલીએકછે તોપણ એ પરાંતના સઘળા
ભાગામાં પુશકળ પાણી મળી શકતું નથી. આથમણ
દશા તરફ કેટલેએક ઠેકાણે ખેતીવાડીના કામમાં કુવા
ના પાણી વાપરવાં પડેછે.

આગરા પરાંતમાં ગુળી, રૂ અને ખાંડ પુશક
ળ પાકેછે. ઈંગરેજ સરકારના હાથમાં એ પરાંત
આવેઆ પછી એ પાકમાં ઘણોજ વધારો થઈ પડેઓ
છે. કાચું રેશમબી આગરામાં પાકેછે. ગંગા અને
જમના નદીની વચેનો ભાગ જે દુવાબને નામે ઓલ
ખાએછે તે ભાગ ઘણોજ ફળવંતછે અને તેમાંથીજ ઘ
ણું કરીને ગુળી ખાંડ અને રૂ પાકેછે. આ પરાંતની
વસતી, બંગાળા તથા બાહાર પરાંતો સાથે સરખાવ
તાં થોડી માલુમ પડેછે. આખા પરાંતમાં ૮૦ લાખ
માણસ કરતાં વધારે વસતી હોએ એવું ધારેઆમાં
આવતું નથી. તાંહાંની વસતીનો મુખીઅ ભાગ હીં
દુ તથા મુસલમાનોછે. તેઓ દેખાવમાં ઘણું કરીને
ખુબ સુરત અને કશીવત વાળા માલુમ પડેછે. જમના
નદીની આથમણ દશા તરફના ખેડુનો ઘણું કરીને જા
ટ નામના રજપુતોછે. આ પરાંતમાં ઘણું કરીને હીં
દુસથાનની ભાશા વાપરવામાં આવેછે. દરબાર અને
કચેરીનું કામ ઘણું કરીને ફારસી જુબાનમાં ચાલેછે.
ઊંચી તાખમના મુસલમાનો પોતાના ઘરમાં ફારસી
જ જુબાન વાપરેછે. આગરાના જંગલોમાં મોર જા
તના જાનવરો ઘણાજ માલુમ પડેછે.

આગરા પરાંત દીલીની સાથે મુસલમાન લો
કોના હાથમાં આવેઓ. અકબરના વખતમાં એ પરાં
ત ઘણોજ નામીચો કેહેવાતો હતો. જારે મરાઠાઓએ
મુસલમાનો ઊપર ચડાઈ કીધી તારે કેટલીએક મુદ
ત શુધી એ પરાંત માધાજી સીંધીઆના હાથમાં આ
વી પડેઓ હતો. તાર પછી ઈસવી સન ૧૮૦૩ માં
ઈંગરેજી લશકરે લારડ લેકની સરદારી હેઠળ એ પરાં
ત ઊપર ફતે મેળવી હતી.

આગરા પરાંતમાં હીંદુઓના પુરાતન વખતના
ઘણા નામીચા અને મોટા શેહેરોછે. કનોજ, મથુરા, બી
દરાબીંદ એ મુખીઅ શેહેરો ગણાતા હતા. મથુરાથી
૬ માઈલ ગોકુલ કરીને એક ગામછે તાંહાં હીંદુઓના

નામીચા "કરશન"નો જનમ થએઓ હતો. " કરશ
ન " ને હીંદુઓ ઈશવરનો આઠમો અવતાર ગણેછે,
અને સઘળા હીંદુઓ તેને ઈશવર લેખીને માન આપે
છે. મથુરાનો કંઈશ રાજા કરશનનો મામો લાગે અ
ને તેને કરશનએ જીવથી મારી નાખેઓ હતો. તે
શીવાએ કરશનના હજારો ચરીતર અને પરાકરમ હીં
દુના શાસતરમાં લખેલાંછે. ગોકુલ, મથુરા અને બીંદ
રાબંદ, એ જગાઓ હજુરબી હીંદુઓમાં ઘણીજ મો
ટી અને તીરથની કેહેવાએછે. હજારો અને લાખો
હીંદુઓ દર વરસે એ ઠેકાણે જાતરા કરવાને જાએછે.
ગોકુલ મથુરાની જાતરા હીંદુઓમાં સઊથી મોટી કેહે
વાએછે. તાંહાંના સઘળા હીંદુઓ "બરીજ" ભાશા બો
લેછે જે હીંદુસથાનીને ઘણી ખરી મલતી આવેછે.

એ પરાંતનું મુખીઅ શેહેર આગરા કેહેવાએ
છે. સહનશાહ અકબરના વખતમાં એ શેહેરનું ના
મ "અકબરા બાદ " પાડીઊં હતું. એ શીવાએ ઊ
પર જણાવેલા કનોજ, મથુરા, બીંદરાબંદ એબી હજુ
ર મોટા શેહેરો ગણાએછે. આગરા શેહેર જમના ન
દીના કીનારા ઊપર આવેલુંછે. અકબર શેહેનશાહે
આ શેહેરને ઘણુજ રોનકદાર કીધું હતું. એ શેહેર
મધે ઘેરો ઘણાજ ઊંચાછે અને ગળીઓ ઘણીજ સાં
કડીછે. એ શેહેર મધે સઊથી નામીચી ઈમારત " તા
જ માહાલ " નામનીછે. એ તાજમાહાલનું ચીત્ર
૧૮૫૭ ના સ્રી બોધ મધે આપવામાં આવીઊંછે. સા
હાનશાહા સાહાજાને પોતાની નુરજાન બેગમને વાસ
તે તાજ માહાલ બંધાવેઓ હતો. એ શીવાએ "મોતી
મસજીદ" નામની એક મસીદછે. તે સઘળી સંગેમરમ
રથી બાંધવામાં આવીછે. ઈસવીસન ૧૮૧૪ માં તા
જમાહાલની મરામરત કરવા પછવાડે ઈંગરેજ સર
કારે નજદીક એક લાખ રૂપીઆ ખરચેઆ હતા. આ
ગરા શેહેરની વસતી આશરે ૬૫ હજાર માણસની ગ
ણવામાં આવીછે. આગરાનો કીલો મજબુત લાલ રં
ગના પથરથી બાંધી લીધેલોછે. તેની આસપાસ ઊં
ડો ચર બાંધેલીછે. વાવીઅ ખુણાના પરાંતનો 'લેફતેનં
ટ ગવરનર' ઘણુ કરીને આગરામાંજ રેહેછે.

જારે મીરત શેહેર મધે ૧૮૫૭ ના મેએ મહી
નામાં બળવો શરૂ થએઓ તારે આગરા શેહેર મોટી
મેહેનત અને મુશકેલથી બળવાખોરોના હાથમાંથી બ
ચીઊં હતું. તે વખતે વાવીઅ ખુણાના પરાંતનો
લેફતેનંટ ગવરનર મી૦ કાલવીન હતો. તે અમલદાર
આગરા મધે હતો અને તેની મેહેનતથી એ શેહેરના
ઈંગરેજો અને તેમના કુટંબો બચેઆં હતાં. તેઓ
સઘળા આગરાના કીળા મધે ભરાઈ ગએઆં હતાં અ
ને બલવાખોરોએ કીળાની બાહારનો ભાગ લુટીને તા
રાજ કીધો હતો. મી૦ કાલવી તાર પછી થોડાજ દી
વસમાં મરણ પામેઓ હતો.

સંતોશ વગરની સુનાબાઈ.

—o—

સુનાબાઈ નામની એક ભોળી અને બેસમજ
ઓરત નવસારી ગામમાં રેહેતી હતી. પાલનજી ના
મનો તેણીનો ભરતાર નાહાના ગામમાં ખેતી અને દા
રૂનું પીઠું ચલાવીને પોતાના કુટંનો ગુજારો સારી રી
તે ચલાવતો હતો. તેની મેહેનત અને સારી ચાલને
લીધે આસપાસનાં ગામડાઓના સઘળા કોળીઓની
તેને સારી ઘરાકી હતી. તે પોતાના નવસારીના પડો
સીઓને માટે વરસમાં એકાદ બે વાર મરઘાં અને દા
રૂના મહુરાં ભેટ મોકલતો હતો તેથી તે પડોસીઓ તે
ને ઘણાં ચાહતાં હતાં. એ પરમાણે પાલનજી પોતાનુ
ગરીબાઈથી પણ સારી રીતે ગુજરાણ કરતો હતો.

સુનાબાઈની માસીની દીકરી રૂપાંબાઈ મુંબઈ
માં પરણેલી હતી. તેનો ભરતાર વેપારીને તાંહાં ચા
કરી કરતો હતો તથા થોડો થોડો વેપારબી કરતો હ
તો. તે શેઠીઆઓની ગાડીમાં બેસીને તેમની સાથે
જારે તારે "ફી" ખરચીને વાડીવંતર જતો હતો. રૂ
પાંબાઈની પણ શેઠાણીઓ સાથે ઓલખાણ હતી અ
ને તેબી સેઠાણીઓને તાંહાં આવ જાવ કરતી હતી.
એક વખત રૂપાંબાઈ પોતાના ઘરમાં એકલી બેઠી હતી
તારે તેણીને પોતાની મસીઆઈ બેહેન સુનાબાઈની ઈ
આદ આવી. તે બેહેનને ઘણાં વરસથી તેણીએ એક
કાગલ લખેઓ નહીં હતો તેથી નીચે મુજબ એક કા
ગલ લખી કાહાડીને તેણીની ઊપર બીડી દીધો.—

"મારાં વાહાલાં બેહેન સુનાબાઈ,

"તમારી આજ ઘણે દીવસે મને ઈઆદ આ
વીછે વાસતે તરતજ આ કાગલ લખુંછું. તેથી હમા
રી કેવી હાલતછે તે વાંચેઆથી તમને ખુસાલી ઊપજે
આ વગર રેહેશે નહીં. મારા દીનસાજી સાથ લગન

થઓને સાત વરસ થએઆં તાર પછી મારે ઘેર ભા એગવાન ધનજીશાહાનો જનમ થએઓ. ધનજીશાહા ની ૬ વરસની ઊમર થઈછે તેટલામાંતો સંધું ગુજરા તી લખી રેહેવા આવેઓછે. મારા દીનસાજી મને ઘ ણા ચાહેછે. મને બે હજાર રૂપીઆની જણસો ઘડા વી આપીછે, તેમાં તાતીઆની છાપના સુનાના ચીતર ની જોડ તરણ, સાંકલાં, પાટલી, ઘુઘડી, લવંગ તથા ચોકડાં અને મોટાં મોતીની નથ એક એ સઘળું કરા વીઊંછે. કપડાંનોતો કાંઈ સુમારજ નથી. મારી ક બટમાં તરેહ તરેહની સાડીઓ તથા ઈજારો ભરેલીછે. શેઠ લોકોની જરબાઈ, ધનબાઈ અને ગુલબાઈની સા થે વાડી વંતર ફરવા જાઊંછું. શેઠાણીઓ સાથે ખુ રસી ઊપર બેસીને કેક મકરૂમ અને તરેહવાર ખાં નું જમુંછું. તમારા ઘરની તો મને સારી પેઠે ખબર છે. પણ તમે હજુર શુધી ગામડામાં અને ગામડીઆ લોકોમાંજ વસવા તથા પડી રેહેવા ઈછોછે, તે મને ઠીક લાગતું નથી. તાંહાં ગામડામાં પાલનજીનો શું સુ કરવાર થવાનો હતો ? વાસતે તમોબી અમોલાં મુંબઈ માં આવી રેહાતો આવી મજા કરશો."

એ કાગલ નવસારી ગીઊં તારે સુનાબાઈ મુખ તાદ માંડવાની ખટપટમાં રોકાએલી હતી. પોતાંને વાં ચતાં કાંઈ આવડે નહીં તેથી મેતાજીની પાસ કાગલ વંચાવીઊં અને સઘળી બીના સાંભલી પોતાની હાલ ત ઊપર અફસોશ કરવા લાગી. તેને "અકર વકર" થવા લાગી અને " પાંખ હાએતો મુંબઈ ઊડી જાઊ" એમ તેણીના મનમાં આવીઊં. તેણીનો ભરતાર પા લનજી ઘેર આવેઓ તારે તે સુનાબાઈને કેહેવા લા ગો કે આજે જથાબંદ મહુરાં વેચેઆં તેથી સો રૂપી આનો તડાકો પડેઓ. સુનાબાઈએ પોતાનું મોહો ક રમાવી નાખીઊં અને બોલી કે "મોટી છાનમાં તર વાર મારી—તમે કમાએઆ!" કાંઈ વખતે સુનાબા ઈને મોહાડે આવો જવાબ સાંભલેઓ નહીં તેથી પાલ ણજી વીચારમા પડેઓ કે શું હશે. પછી પટાવીને પુ છીઊં તારે સુનાબાઈએ પોતાની બેહનનો આવેલો કા ગલ પાલનજીના હાથમાં આપેઓ અને બોલીકે " હું ઈ ગાંમડામાં પડી રહે આપણો સુકરવાર થએઓ નહીં. જુઓ રૂપાબાઈ અને દીનશાજી મુંબઈમાં કેવી મજા કરેછે. વાસતે ચાલો આપણેબી મુંબઈ જઈએ. હું તો હવે ગામડામાં રેહેવાની નહીં. જુઓ, મારી મા સીની દીકરી કેવી કેવી જણસો અને કેવાં કેવાં કપડાં પેહેરેછે. તમે મને આ ખાદીનાં સદરા અને માથુબા નાં વગર શું જણસો પેહેરાવી ? ઘણીં, ઘણીં, અતી આર શુધી હું કાંઈ તમોને બોલી નહીં પણ હવે તો તમને મુંબઈ જવું પડશે."

બીચારા પાલણજીએ ઘણુબી સમજાવીઊં પણ શેકટ. દર રોજ અને દર ઘડી સુનાબાઈ તેની પછવાડે લા ગી અને મુંબઈ, મુંબઈ, મુંબઈ બોલવા લાગી. "મુંબઈ ગઓ વગર આપણો આ ગામડાંમાં સુકરવાર થવાનો નથી" એવું વારેઘડી ચીરડાઈને બોલવા લાગી. તે કે હેવા લાગી કે "આપણે આ જંગલમાં પડી રેહેવાથી, માણસના હેવાન બની ગઆં છઈએ અને બાજરી જુવાર અને દુધ ઘી ખાઈને દહાડા કાહાડીએછે." આ ખેર પાલણજી ઘણો કંટાલી ગીઓ અને જણાવીઊં કે " હું એકાંતે વીચાર કરીને જવાબ આપીશ."

પછી પાલનજી બીચારો વીચાર કરવા લાગે ઓ. તે બોલેઓ કે "મને ગામમાં સાંહબી કરતાં, ખા તાં પીતાં વરસ દાહાડે સો, દોહડસો રૂપીઆ ખ ચેછે અને હવે પાકી ઊમરે મુંબઈ જવામાં શું સાર નીકળવાનો હતો ? એકતો હું કાંઈ "સું, સાં" બોલી જાણતો નથી. વાડી વંતર જશું તો બોલશું શું. વળી મને આ લાલ પાઘડી મુકીને કાળી અને ઊભી પાઘડી બાંધવી પડશે." આવા આવા ખેઆલમાં તે ને ઊંગ આવી ગઈ. સવારના ઊઠેઆ પછી ચાહ પી તાં વળી સુનાબાઈ બોળી કે " કેમ તમોએ શું વીચા ર કીધોં ! મારૂ મન મુંબઈ તરફ દોડીઊંછે વાસતે તમે મને મુંબઈ લઈ જશો નહી તો સુખથી રહી શકવાના નથી." બીચારો પાલનજી દલગીરીમાં પડેઓ અને અંતે ઘણીજ નાખુસીથી હા પાડી. હાવો જવાબ સાં ભલી સુનાબાઈ એકદમ ખુસી થઈ. મુંબઈ જવા મા ટે સઘળી અગતની તઈઆરી કરવા માંડી. સુનાબાઈ ની ગામડીઆ જેવી જણસો હતી તે સઘળી લાંજીને વેચી નાખી અને તેમાં રૂપીઆ બસો તરણસો ઊમેરીને સુ નાબાઈને વાસતે ચીતર અને વારા ઘડાવેઆ.

હોરમજ રોજે સુનાબાઈ અને પાલનજી મુંબ ઈ આવવાને નીકળેઆ. પોતાના પડોસીઓને જોઈને બીચારા પાલનજીનું દીલ ભરાઈ આવીઊં અને અરસ પરસ ભેટ લઈને તથા આંખમાંથી આંસુઓ પા ડીને ગનદેવીની ચોકી આગલથી જુદાં પડેઆં. રસ

તામાં ઊદવારાના આતસ બેહેરામ સાહેબને પગે પડી મેહેમ થઈને મુંબઈ આવેઆં. રૂપાબાઈ તથા દીનશાજીનું ઘર કોટમાં મોદીખાનામાં હતું અને રૂપીઆ વીસે એક માલના બે ઓરડા ભાડે લીધા હતા. તેમાના એક ઓરડામાં સુનાબાઈને તથા તેના ભરતારને ઊતારો આપેઓ. દીનસાજીતો વાડીએ સધાવેઆ હતા, તેવણ જારે રાતના આવેઆ તારે મનમાં બોલેઆ કે મુરખ રૂપાબાઈએ શું ધાણ વાલેઓ ! બીચારાં પરદેશીને નકામાં લાવીને ફસાવેઆંછે.

બીજે દીવસે સવારનાં કાપડીઆને બોલાવીને સુનાબાઈને ઊંચાં કપડાંની જોડ અપાવી. વલતે દીને રૂપાબાઈએ પોતાની સહીઓને કેહવાડીઊં કે હમારી બેહેન નવસારીથી આવેઆંછે તેમને લઈને આજ દીને તમને મલવા આવશું. એમ કેહવડાવીને સુનાબાઈને લઈને રૂપાબાઈ પોતાની શેઠાણીઓને મળવાને ગઈ. બીચારી સુનાબાઈએ હાંડી વાલગોડ અને કોચ ખુરસી પોતાના જનમમાં જોએઆં નહી હતાં તેથી ઘણી અજબ થઈ ગઈ. અને જમીન ઊપર સાદરી સીવેલી હતી તાંહાં ફસડાઈને બેસવા જતી હતી પણ રૂપાબાઈએ તેણીનો હાથ ખેંચી પોતે ખુરસી આગલ કરી બેસાડી અને સાહેલીઓ સાથે મુલાકાત કરાવી.

સુનાબાઈને થોડાં દીવસ ઘેરમાં રાખેઆ પછી પંદર રૂપીએ ભાડેના બે ઓરડા અપાવેઆ. રૂપાબાઈએ પોતાનાજ ચાકરને કહીઊં કે સુનાબાઈને બજાર લાવી આપે. કેટલાએક દીવસ શુધી શું કરવું તે બીચારા પાલનજીને સુજે નહીં. દીનશાજી તો પોતાની ચાકરીમાં અને વાડીવંતર જવામાં પડેલો તે પાલનજીની બરદાસત કાંહાંથી રાખી શકે ? આખેર કોઈ શરાફને તાંહાં મેતાની ચાકરી નીકલી અને તાંહાં પાલનજીને ૨૫ રૂપીઆના પગારે ચાકરીએ રખાવેઆ. પણ પાલનજીથી તે કામ શારી રીતે થઈ સકીઊં નહીં તેથી એક માસમાં શેઠે રજા આપી. પાલનજી બીચારો "ફીકરમાં" પડેઓ અને ઘરનો ખરચ કેમ નીકલશે એ ધાસતીથી તેના પેટ છુટી ગયાં. ડાંકટર કરવાસે એક ફેરો જોઈ જાએ અને બે રૂપીઆ લીએ, તેથી તો પુરો બેહાલ થઈ ગએઓ અને ભારે પસતાવો કરવા લાગેઓ. રૂપાબાઈ આવીને દીલાસો દીએ પણ તેનાથી કાંઈ બોલાએ નહીં. એમ કરતાં એક દીવસ તેની હાલત છેકજ તંગ થઈ ગઈ. નવસારીથી તે રૂપીઆ ૫૦૦ લાવેઓ હતો તે સઘળા ખરચાઈ ગએઆ. ડાકટરને આપવાનું કાંઈ રહેઊં નહીં. તેવામાં કાપડીઆનો, અને રૂપાબાઈના ચાકર કાંવલાનો તથા ઘરધણીના ભાડાનો આંકડો આવેઓ તે જોઈને પાલનજી પુરો ઘબરાઈ ગએઓ. તેની ઓરત સુનાબાઈ પણ આખમાં આંસુ લાવતી લાવતી રૂપાબાઈ પાસ ગઈ.

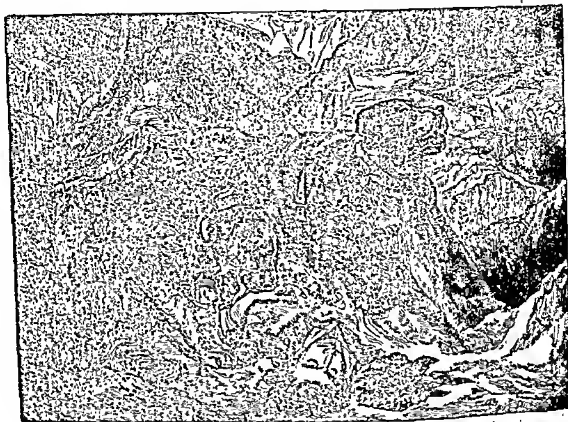
આણીગમ રૂપાબાઈ પોતાના વરને રૂના ભાવના વીલાતથી માઠા સમાચાર મલેઆ હતા તે સાંભલી દલગીરીમાં બેઠી હતી. તેથી સુનાબાઈને જોઈને મોહો મરડીઊં. અને બોલતાંજ શડી ખાધી કે "તમારાથી નહીં બનેતો ભીખ માગો." આવા બોલો સાંભલી બીચારી સુનાબાઈના દીલમાં ઘણુંજ થઈ આવીઊં. ગરીબ ઝુપડીનું સુખ મુકીને આવા દુખમાં પોતાની મુરખાઈથી આવી પડી તે વીશે અફસોસ કરતી કરતી પોતાને ઘેર ગઈ.

પાલનજીની માંદી હાલત સાંભલીને નવસારી મધેનો એક મોબેદ જે તેનો ઓલખીતો હતો અને જે મુંબઈમાં કેટલાંએક વરસ થયાં આવીને રહેલો હતો તે તેની પાસે ગએઓ. તે મોબેદ ઘણો ભલો અને દઆલુ સભાવનો માણસ હતો. તે પાલનજીની સઘળી બીનાથી વાકેફ થએઓ. તેણે સઘળો આંકડો ચુકાવી આપેઓ અને બીજા સો રૂપીઆ આપીને પાલનજીને પાછો નવસારી મોકલેઓ. પાલનજી નવસારી જઈ પોહોચેઓ કે તરતજ તેના સઘળા ભીતરોએ તથા અડોસી પરોસીઓએ દીલાસો આપેઓ. તેનું અસલનું પીઠું તેને સવાધીન કીધું. અને અસલની ઘરાકી પાછી મલવા લાગી. જારે પાછો સારી હાલને પોહોચેઓ તારે પેલા મોબેદનો ઊપકાર બેવડો વાળેઓ અને પોતાની જીંદગીના બાકીના દીવસ સુખ આરામમાં ગુજારેઆ.

વાસને વાંચનારી બેહનો ! તમોએ કદી તમારી હાલત ઊપર ના રાજી થવું નહીં. ગરીબ થઈને તાલેવાનની મીસાલે ચાલવાને કોઈ દીવસેબી વીચાર કરવો નહીં અને પોતાના ભરતારને સુનાબાઈના જેવી મુરખાઈ ખરચીને વીપતી તથા દુખમાં નાખવાની મુદલ તજવીજ કરવી નહીં. ઈશવરે તમને જે હાલતમાં મુકેઆંછે તે ઊપર સબુરી અને સંતોસ રાખો. ફલાણી બાઈના ભરતારે ઓટલા રૂપીઆની જણસ કરવી

અને ફલાણી બાઈના વરે એટલા રૂપીઆના કપડાં કરાવેઆં એવા એવા વીચારથી તમારૂં મન બળાપામાં નાખીને તમો પોતે દુખી ના થાઓ અને તમારા ભરતારનેબી દુખી ના કરો. બેહેનો ઊંચી જણસો અને ઊંચાં કપડાં પેહેરવાથી કાંઈ સુખ વધતું નથી. તમોને તથા તમારા ભરતારને ઈશવરે જે કાંઈ આપીઉં હોંએ તેજ ઊપર સંતોશ રાખોતો તમને ખરૂં સુખ મળેઆ વગર રેહેનાર નથી.

આદમીના જીવ બચાવનારા કુતરા.

ઈટાલી દેશની ઊતર દશાએ "આલપસ" નામના મોટા અને ઊંચા પાહાડોછે. તે પાહાડની કેટલીએક જગોએ મોટી મોટી ખીણછે. એ ખીણ મધે વારેઘડીએ એવો બનાવ બનેછે કે એકાએક મોટું તુફાન થઈ આવેછે અને બરફના વરસાદ ઘણાજ જોરથી વરસેછે. એ તુફાન, કોઈ કોઈ વખતે એટલા જોરથી છુટેછે અને બરફનો વરસાદ એટલા જોરથી પડેછે કે પાહાડ ઊપરના મોટા મોટા પથરો ગબડીને નીચે પડેછે, મોટાં મોટાં ઝાડો અને ખડકો પવનના સપાટાની સાથે ઘસડાઈને તુટી પડેછે. હરકોઈ મુસાફર સમાધાન ભરેલો દીવસ જોઈને મુસાફરી કરવા નીકલેછે અને એકાએક ભારે તુફાન થઈ આવેછે. તેને કાંઈબી રસતો સુજ પડતો નથી. પવનના સપાટાથી અને બરફના મારથી મોટાં મોટાં ઝાડો અને ખડકો જારે ઘસડાઈ જાએ તારે તે બીચારા મુસાફરના શા આસરા ? તે તરત તાંહાંનો તાંહાંજ બેસી જાએછે. બરફનો વરસાદ પડેઆથી તેની ઊપર બરફનું થડ બંધાઈ જાએછે. પેલો બીચારો મુસાફર અંદર દટાઈ જાએછે. કોઈ કોઈ વેળાએ દસ અથવા વીસ ફુટ ઊંચું થડ બરફનું બંધાઈ જાએછે. તુફાન બંધ પડેઆ પછી કોઈ બીજો મુસાફર એ જગા ઊપરથી ચાલેતો તેને મુદલ માલુમ પડે નહીં કે આ જગોએ કોઈ માણસ દટાઈ ગએલું હશે. હવે એ માણસનો જીવ કોણ બચાવે ? એ પાહાડ ઊપર સેંકડો મુસાફરોને મુસાફરી કરવી પડેછે અને એકાએક મોટાં તુફાન વારેઘડીએ થઈ આવેછે તેથી તેઓનો જાન આવી રીતે ધાસતીમાં આવી પડેછે. તેઓને એવી વખતે મદદ કરનાર અને બચાવનાર કોણ ?

ઈશવરે પોતાની મનુશ જાતની ઊપર બેહદ મેહેરબાંનીથી એવા કેટલાએક કુતરાઓ પેદા કીધાછે જેઓ ઘણી વેળા આ બીચારા મુસાફરોના જીવ બચાવેછે. એ કુતરાઓને ઈશવરે સુંગવાની શકતી એટલી બધી આપીછે કે હરએક મુસાફર ગમે તેટલો બરફમાં ઊંડો દટાઈ ગએઓ હોએ તોબી તેઓના નાકમાં વાસ ગઆથી તરત કહી શકેછે કે આ જગાએ કોઈ મુસાફર દટાઈ ગએલોછે. એ પાહાડો ઊપર દુરવેસો અથવા સનીઆસી અતીતો ધરમશાળામાં રેહેછે અને તેઓ પોતાની પાસે એવા કુતરાઓ રાખેછે. એ દુરવેશો આપણા દેશના ધુતારા અતીતો જેવા નથી હોતા. તેઓનું એજ કામ કે દાહાડો આખો ઈશવરની બંદગી કરવી, કોઈ મુસાફર તે રસતેથી ગએઓતો તેને પોતાની ધરમશાળામાં ઊતારો આપવો, તેની સઘળી ખરદાસત લેવી, સીધો પાણી આપવું. એ શીવાએ તેઓ કુતરાઓને લઈને પાહાડો ઊપર ભટકતા ફરેછે કે કોઈબી મુસાફર બીચારો તુફાનથી બરફમાં ડટાઈ ગઓ હોએતો તેને બાહાર કાહાડીને ધરમશાળામાં લઈ જવો. ઘણી વેળા તેઓ ફકત કુતરાઓને મુસાફરની સોધમાં મોકલેછે. કુતરાના ગળામા એક જાતના અરકની અથવા કાંઈ દવાની સીસી બાંધેછે કે જે સુંગેઆથી મુસાફર પાછો પોતાની સુધ તથા હોસમાં આવે. કેટલાએક કુતરાઓની કમર ઊપર ઊનનું કપડું તેઓ બાંધેછે કે ઠંડીથી મરતોલ થઈ ગએલા મુસાફરને પોતાના બદનમાં ગરમી રાખવાને બની આવે. એ કુતરાઓનું એક ચીતર હમોએ આ બીનાની સાથે આપીઊંછે.

એ કુતરાઓને જારે તેઓની સુંગવાની બારીક ઈંદરીથી માલુમ પડેછે કે આ જગોએ બરફની અંદર મુસાફર ડટાઈ ગએલોછે તો તરત તેઓ પોતાના પગથી સઘળો બરફ ઊખેડી કાહાડેછે અને પછી મોટેથી પોકાર મારીને ભોંસેછે કે તેથી પેલા દુરવેસો આવી પોહોચેછે. કોઈ વેળાએ તેઓ ધરમશાળાથી ઘણાજ દુર હોવાને લીધે દુરવેસો તેમનો અવાજ નહીં સાંભલી શકેતો તેઓ પોતે પેલા ડટાઈ ગએલા આદમીને બાહાર કાહાડેછે અને પોતાની ડોકમા જે અરકની સીસી બાંધેલી હોએછે તે તેને સુંગાડેછે. બીજો કુતરો આવીને પોતાની કમર ઊપરનું ઊનનું કપડું મુસાફરના આંગ આગળ અટકાડેછે. જેથી થોડા વખતમાં તે મુસાફર હોસીઆર થઈને ચાલતો થાએછે. કોઈ વખતે ઘણોજ વખત દટાઈ ગએઆથી મુસાફરનો જીવ નીકળી ગએલો હોએછે તારે ફકત તેઓના મુરદાં કાહાડવામાં આવેછે અને પેલા દુરવેસો અથવા તે મુસાફરના સગાં વાળાં તેને દુભીદા કરેછે.

આ ! હા ! ભાઈઓ ! આપણ માનવી જાત ઊપર ઈશવરનો કેટલો બધો પેઆર અને કેટલી બધી મેહેરબાનીછે ! કે તેણે કુતરા જેવા હલકા પરાણીઓમાં કોઈ કોઈ વખતે આપણો જીવ બચાવવાની શકતી મુકેલીછે. અરે એવા માઆલુ ઈશવરના ઊપકારની આપણે કેટલી થોડી કદર પીછાનીએછે !!

ઘેર કેવી રીતે ચલાવવું ?

—o—

પેઆરી બેહેનો અને પેઆરી માતાઓ, જાંહાં શુધી તમે જાણતાં નહીં હશો કે "ઘેર કેવી રીતે ચલાવવું" તાંહાંશુધી તમે તમારા કુટંબને સુખ આપી શકવાના નથી. દરેક નેક અને સમજુ ઓરતની પેહલ વેહલી ફરજ એછે કે ઘેરનો ખરચો પોતાને માથે લેવાની અગાઊ શીખવું જોઈએ કે "ઘેર કેવી રીતે ચલાવવું." એક ઘર ગમે તેવું નાહાનું અને ગરીબ હશે પણ તેને સાફ અને સોજુ રાખવાથી જેટલું સુખ મલશે તેટલું સુખ મોટું ઘર ગલીચ અને માઠી હાલતમાં રાખેઆથી મલવાનું નથી. એક નાહાની ઝુપડીમાં અથવા એક નાહાની કોટડીમાં સમજુ અને ચતુર ઓરત પોતાના ભરતારને અને પોતાના કુટંબને જેટલું સુખ આપી શકશે તેટલું સુખ એક નઠારી અને બે સમજુ ઓરત મોટા અને ઊંચા ઘેરમાં આપી શકવાની નથી. સમજુ અને ચતુર ઓરત ગમે તેવા હલકી જાતનો ખોરાક હશે અથવા ગમે તેવી હલકી જાતની વાણી હશે તોપણ તેને સારી રીતે અને સારી જતને પકાવેઆથી જેવું સવાદવાળું અથવા લેજતદાર પકવાન બનાવી શકશે તેવું એક નઠારી અને બે સમજુ ઓરત ગમે તેવો ઊંચી જાતનો ખોરાક હશે તોબી પકાવી શકનાર નથી. સમજુ અને ચતુર ઓરત કાંઈબી ચીજનો બીગાડ કરશે નહીં. નઠારી અને બેસમજુ ઓરત ગમે તેવી સારી ચીજનો થોડો ઘણો બીગાડ કરેઆ વગર રેહેનાર નથી.

ઘેર સારી રીતે ચલાવવું એ દર એક સ્રીની અને દર એક માતાની ખાસ ફરજછે. તે ફરજ હલ્કી અને નજીવીછે એવું વીચારવું તેમાં મોટી ચુકછે. સમજુ અને ચતુર ઓરત પોતાના ભરતારનો સભાવ સાચવી શકેછે અને પોતાના બચાંઓને સઘળી વાતમાં પોતાની સારી ચાલ ચલણથી રૂડો દાખલો આપેછે. નઠારી અને બેસમજુ ઓરત પોતાના ભરતારનો સભાવ જાણવાની તજવીજ કરતી નથી અને પોતાની ખરાબ ચાલથી પોતાના બચાંઓને માઠો દાખલો આપેછે. સમજુ અને ચતુર ઓરત થોડા પઈસાથી અને થોડા ખરચથી પોતાના ઘરનો દેખાવ સોભીતો અને પસંદ પડતો કરી શકેછે. નઠારી અને બેસમજુ ઓરત ઘણા પઈસાથી અને ઘણા ખરચથીબી પોતાના ઘરનો દેખાવ સોભીતો અને સુંદર કરી શકતી નથી. સમજુ અને ચતુર ઓરતના બચાં હરએક ચીજ સંભાલથી તથા જતનથી મુકવાને શીખેછે; નઠારી અને બેસમજુ ઓરતના બચાં હરએક ચીજનો બીગાડ કરવાને શીખેછે. સમજુ અને ચતુર ઓરત પોતાના ઘરની સઘળી ચીજો સારી રીતે ગોઠવીને સઘળો દેખાવ ખુસી ભરેલો તથા પસંદ પડતો કરી મુકેછે; નઠારી અને બેસમજુ ઓરતના ઘરમાં સઘળી ચીજો બે કાએદે અને રખડતી રઝલતી પડેલી જોવામાં આવેછે. સમજુ અને ચતુર ઓરતની એક નાહાની કોટડી જેવો આપણી આંખને સંતોશ ઊપજાવશે તેટલો સંતોશ નઠારી અને બેસમજુ ઓરતનું મોહું ઘેર ઊપજાવી શકવાનો નથી. વાસ્તે સઘળી ઓરતોએ પેહેલ વેહેલું સારી પેઠે શીખવું જોઈએ કે "ઘેર કેમ ચલાવવું."

અંતકરણ અને ફેફસા વચે વાત.

—o—

અંતકરણ.—ફેફસા ભાઈ! હું એક વખત પાહાડ જેવા આદમીને ચાહે તેમ કરી શકુછું. મારા ઊપરતો તેની જીંદગીનો સઘલો આધાર રહેલોછે.

ફેફસુ.— (ગુસે થઈને) બેસ બેસ, તું પરથમ તારી જગા વીશે વીચાર કરીશતો તને તારો દરજો કેટલો ઊતરતોછે તે માલુમ પડશે. તું કાંહાં રેહેછે તેની પણ તંને ખબરછે. ?

અંતકરણ.—ફેફસા ભાઈ તું તારી જગા વીશે બડાઈ ના કર. હું મારી જગા સારી પેઠે જાણુછું. માણસ જાતની છાતીમાં ડાબી બાજુ ઊપર હું સંતાઈને બેસુંછું. અને તાંહાંથી મારૂ કામ કરૂંછું. મારો આકાર સંકુના જેવોછે. મારા પગ અથવા પોહોલો ભાગ ડાબી બાજુની તરીજી પાંસલી આગળછે અને મારૂ માથું અથવા સાંકડો ભાગ ડાબી બાજુની છઠી પાંસલી આગલછે. છાતી અને પેટની વચેના પરદાને મારૂ માથું તકીઓ કરીને રહેલુંછે. એ શીવાએ મને ચાર પેટછે. બે મારી ડાબી બાજુ ઊપર અને બે જમણી બાજુ ઊપર. અને તેમાં હું મારૂં સારૂ અને બીગડેલું લોહી રાખુંછું. હું જારે હુકમ કરૂછું તારે શરીરના સઘળા ભાગોને ખાવાનું ફરી વળેછે. અને હું જરા આડો થાઊછું કે આખું શરીર માઠી હાલતમાં આવી પડેછે. એવી શકતી ફેફસા ભાઈ શું તારામાં છે? તને તો કોઈ ઓલખતુંબી નથી કે તું કોણછે અને કાંહાછે અને તારૂ કામ શું એ વાતની તને પોતાને ખબર નથી એવું માલુમ પડેછે.

ફેફસું.—ઓલીઆ અંતકરણ! શું મને મારા ઘરની ખબર નથી? હું ઘણો અચરત થાઊંછું કે હું તારો પડોસી છતાં તું મને ઓલખતો નથી. મારી પાંખ અને છાંઆં તલેતો તું રેહેછે અને એટલી બધી વળી ગડબડ સાની કરેછે? મારા વગર તુંને એક ઘડીબી ચાલી શકવાનું નથી. છાતીની આખી પેટી તે મારી પોતાનીછે. તેમાં તને રેહેવાની હમોએ જગો આપીછે. હમો તને કેટલીએક વાતે ઢાંકીને રાખીએછે; નહીંતો તારા બુરા હાલ થાતે. વાસ્તે તેં મારો ઊપકાર માનવો જોઈએછે. હમો ઝીણી બારીક રજકણોના બનેલા છઈએ. તારા જમણા પેટમાં જે ખરાબ અને બીગડેલું લોહી એકઠું થાએછે તેને હમો સાફ અને ચોખ્ખું કરીએછે; અને તારા ડાબા પેટમાં રેહીએ છઈએ. એ પરમાણે જો હમો નહીં કરીએતો તારા કેવા માઠા હાલ થાએ અને શરીરનું પોશણ કરવાને તારો હુકમ સઘલો એક બાજુએ રહી જાએ. વાસ્તે તું ઘણી ટક ટક નો કર. માણસનો જીવ બચાવવામાં જેવા હમે અગતના છઈએ તેવો તુંબી અગતનોછે; પણ તું પોતે તેમાં મોટાઈ નો માન. કારણ હમારી મેહેરબાનીથી તું સારી હાલતમાં રહેલોછે.

———

ચીન દેશની પાંણીની નેહેરનો દેખાવ.

એક અજાએબ જેવી ઓરત.

—o—

ફરાંસ મધે એક ઓરતની ઘણીએક અજાએબ તરેહની ખીના જાણવામાં આવીછે. એ ઓરતમાં ઈશવરે એવી ખુબી મુકી હતી કે આંખનું કામ નાકથી અને હાથ અડકાડેઆથી થતું હતું. ચાખવાનું કામ સુંગેઆથી અથવા વાસ લીધાથી થતું હતું. અને કાનનું કામ નાકથી થતું હતું !! આ ખીના ઘણીજ અજાએબ જેવીછે પણ એક ફરેંચ ડાકટરે પોતે તે ઓરતને તપાસી હતી અને તે નીચે પરમાણે તે ઓરત વીશે જણાવેછે. તે કેહેછે કે—

"કેટલીએક વખતે નહીં બની શકે તેવી વાતો માનવાની વીદવાન માણસોને જરૂર પડેછે. પણ તેથી એક રીતે ફાએદો થાએછે કે દુનીઆની અચરતી ભરેલી બીનાઓ અને ઈશવરની અપાર શકતીઓ આપણને વધારે માલુમ પડેછે. અને માણસ પોતાના એલમ હોનરથી જો ઘણોજ મગરૂર થઈ જતો હોએ તો તેને દેખાડેછે કે હજુર જાણવાનું ઘણું બાકી રહેલુંછે.

"મેં જે ઓરતની મુલાકાત લીધી તે ઓરતને મેં જીદી જીદી જાતના ઓશડો દેખાડેઆં. તે ઓશડોનો ફકત વાસ લીધાથીજ જુદો જુદો સવાદ કહી આપતી હતી. હું ખાતરીથી કહી શકુછું કે મેં જુદી જુદી મેળવણીના ઓસડો તેણીને દેખાડેઆં હતાં તે કદી તેણીએ પોતાની જીંદગીમાં અગાઉ દીઠાં નહી હશે. તે સઘળાં ઓસડોનો સવાદ તેણીએ એવી રીતે મને કહી જણાવેઓ કે જે હું ચાખીનેબી જણાવવાને કેટલીએક વખત અશકત હતો.

"તારપછી એક જાડા પાટાથી મેં તેણીની આંખ બાંધી; અને મારા ગજવામાંથી રેશમની જુદા જુદા રંગની ફીતો કાહાડી. તે દરએક ફીતની ઊપર પોતાની આંગલી લગાડેઆથી જુદો જુદો રંગ કહી શકી. મેં તેણીને ઘણી રીતે ઘભરાવી પણ તેણીએ કાંઈ પણ ચુક કીધી નહીં. તે હરએક ચીજનો ગુણ જોઆ વગર ફકત આંગળી અડકાડેઆથી અથવા ચાખવાથી પારખી શકતી હતી.

"તારપછી મેં તેણીના કાન મજબુત બાંધેઆ અને તે ઓરડામાં એક મીતર સાથે હું ધીરા અવાજથી વાત કરવા લાગેઓ. તે સઘળી વાત, દરએક બોલ ઈઆદ રાખીને હમોને કહી સંભલાવી. એ બનાવથી તો હું ઘણોજ અચરતીમાં પડેઓ. એક ફીલસુફ જાણેછે કે આ વાત બને નહીં તેવીછે પણ તેજ પરમાણે જે વાતનો વીદીઆ એલમથી ખોલાસો થઈ શકે નહી તે બનેલી ખરી વાત રદ કરવી નહીં તે પણ તે સારી પેઠે જાણેછે."

ચીન દેશ—તાંહાંની પાણીની નેહેરો તથા મોટી દેવાલ.

—o—

ચીન દેશ મધે જાહેર બાંધ કામમાં તાંહાંની નેહેરો તથા મોટી દેવાલ ઘણી નામીચી કેહેવાએછે. એક મોટી નેહેર જે હોઆંગો નદીથી ઠેઠ પીકીન શેહેર શુધી આશરે ૫૦૦ માઈલ લાંબી બાંધેલીછે તેની બરાબરી કોઈ પણ દેશની નેહેર કરી શકવાની નથી. એવી મોટી નેહેર દુનીઆમાં કોઈપણ દેશની સરકારે હજુર શુધી બાંધી નથી. એ નેહેર બાંધવામાં ઘણી વળાણ લેવી પડીછે. એ શીવાએ નાહાની નાહાની નેહેરો ચીન દેશમાં ઘણે ઠેકાણે બાંધેલીછે. હોનાન નામની નેહેર જે ઘણી નામીચી કેહેવાએછે તેના દેખાવનુ ચીત્ર હમોએ આ બીનાની સાથે આપીઉંછે. ખચીત એ નેહેરનો દેખાવ ઘણોજ સુંદર અને સોભીતો લાગેછે.

ચીન દેશમાં એક ઘણીજ મોટી અને લાંબી દેવાળ બાંધેલીછે. એ દેવાલ ૧૫૦૦ માઈલ લાંબીછે. ઊંચાઈમાં વીશથી પચીશ ફુટ સુધીનીછે અને જાડાઈમાં પંદર ફુટછે. દર સો સો ઈઆરડને આંતરે ૪૮ ફુટ ઊંચા મીનારા એ દેવાલ ઊપર ચણી લીધેલાછે તેથી એ દેવાળ ઘણીજ સોભઈતી માલુમ પડેછે. એ દેવાળ બાંધવામાં અતીશે મેહેનત પડીછે. પંદરસો માઈલ લાંબીછે તેથી વચમાં મોટા મોટા જંગલો અને મોટા ટેકડાઓ આડે આવેઆછે. કેટલેએક ઠેકાણે પાંચ છ હજાર ફુટ ઊંચા પરવત ઊપર પણ એ દેવાળ લઈ જવામાં આવીછે. જેમ તેને બાંધતાં ઊંચા પાહાડો ઊપર લઈ ગએઆછે તેમ મોટી મોટી ખો અને ખાણમાંથી તેને ઊતારવી પડીછે. વચમો ઘણીએક ઠેકાણે નદી નાળાઓ પણ આવેલાંછે. મોટી અચરતની વાત એ છેકે કોઈ ઠેકાણેથી એ દેવાલનો સંબંધ ટોડ

વામો આવેઓ નથી. નદીની ઊપરથી મેહેરાપદાર આકારમાં તે બાંધી લીધેલીછે. વધારે અચરત જેવું એ છેકે આવું મોટું અને માહાભારત કામ પાંચ વરસની અંદર પુરૂ કરવામાં આવીઊં હતું. બે હજાર વરસની વાત ઊપર આ દેવાળ બંધાઈ હોએ એવું કેહેવામાં આવેછે. તાતાર દેશના રેહેવાસીઓ વારેઘડીએ ચીન દેશ ઊપર ચહડાઈ કરતા હતા તેનો અટકાવ કરવાને તજીન ખાનદાનના પેહેલા શેહનસાહે એ દેવાળ બંધાવી હતી. એ શેહનશાહા ઘણો જુલમગાર હતો અને તેણે જોર જુલમથી પોતાની રઈઅત પાસે એ દેવાળ બંધાવી હતી. બચાવ થઈ ન શકે એવી કોઈ કોઈ જગા ઊપર બેવડી અને તેવડી દેવાળ બંધાવી લીધીછે. ઈસવીસન ૧૨૧૨ માં મુગલ લોકો એ દેવાલ ફાડીને ઠેઠ પીકીન શેહેર સુધી ગયા હતા. અને ચીનની ૩ લાખ ફોજની ઊપર ફતે મેળવી હતી. તે દેવાલ હજુર આખીને આખી દેખાએછે તે ઊપરથી માલુમ પડેછે કે ઘણી વખતે ગાબડાં મારીને તેની મરામત કરવામાં આવી હશે.

આંધલો ડાકતર અને તેની ગુણવાન સ્ત્રી.

(એક અજાએબ જોડું)

વાંચનારી બાઈઓ, એક આંધલા ડાકતરની અને તેની ગુણવાન સ્ત્રીની વાત વાંચીને તમે અજાએબ થશો. ઈઊરોપ મધે 'સુવીડન' અને 'નારવે' નામના બે દેશોછે. ઈસવી સન ૧૮૧૪ માં સુવીડન દેશની ફોજ નારવેમાં લડાઈ કરવાને ગઈ તારે તે ફોજમાં એક જુવાન, ચંચલ અને કાબેલ ડાકતર હતો. એ ડાકતરનું નામ 'ચારલસ' કરીને હતું. લડાઈના મેદાનમાંથી કુચ કરતાં લશકરના ઘણાખરા માણસોને આંખના દરદ થઆં હતાં તે એ ડાકતરે મેહેનત લઈને સાફ કીધાં હતાં. તેથી લશકરના માણસો એ ડાકતરને બહુ ચાહાતા હતા. પણ માઠા ભાગેગે એ ડાકતરને પોતાનેબી તેવુંજ આંખનું દરદ થીઊં. તેણે પોતાની આંખ સાજી કરવાને ઘણાબી ઊપાએ કીધા પણ સેવટે એંજ બનીઊં કે તેના બેહુ ડોલા ફરી ગએઆ અને તે બીચારો આંધલો થઈ પડેઓ.

એ પરમાણે ભર જુવાનીમાં અને ભર ઊમેદમાં તે વીદવાન ડાકટરને આંખનું ભારે નુકસાન થીઊં એ નુકસાન સબુરી અને ધીરજથી ખમવાને તેણે તજવીજ કીધી પણ અંદર ખાંનેથી તેનું દીલ ઘણુંજ દુખવા લાગીઊં. દલગીરી અને અફસોસમાં તેનું આંગ તવાઈને છેકજ નબલું થઈ ગીઊં. અકલ અને બુધીમાં તેનું મન છેકજ નબલું પડી ગીઊં. તેનો અવતાર એક હેવાનના જેવો બની ગએઓ.

આવી માઠી અને દુખ ભરેલી હાલતમાં તે આવી પડેઓ. એક દીવસ તેનો મીત્ર જે તેને બહુ ચાહતો હતો તે આવીને કેહેવા લાગો કે " ભાઈ તમારે દુખના બોજા તલે એટલું બધું દબાઈ જવું ન જોઈએ. દુખનું ચકર દુનીઆમાં સરવેને માથે ફરતુંછે વાસતે તમોએ સઘળી હીંમત છોડી દેવી ના જોઈએ. જે થવાનું હતું તે થીઊં. ચાલો આપણે એક નાહાના ગામમાં જઈએ અને તાંહાં આરામમાં આપણા દીવસ ગુજારીએ." ઘણી એક તકરાર અને આનાકાની કીધા પછી આંધલા ડાકટરે પોતાના મીત્રનું બોલવું કબુલ રાખીઊં; અને તેઓ મુસાફરી કરવાને નીકલેઆ.

મુસાફરીમાં એક જગા ઊપર તેઓના પોતાના ઘોડા બદલવાને ખોટી રેહેવું પડીઊં; અને એક પોહોચખાનામાં તેઓએ ઊતારો લીધો. આ ગામમાં પેલા દઆલુ મીત્રનું કોઈ સગું રેહેતું હતું તેથી આંધલા ડાકટરની અરધા કલાકની રજા લઈને તેને મલવાને ગએઓ. અરધા કલાકને બદલે બે કલાક નીકલી ગએઆ તોપણ તેની કાંઈ નીસાન માલુમ પડી નહીં. આંધલો બીચારો ફીકરમાં પડેઓ અને શું કરવું તે સુજે નહીં. તેવામાં કોઈના પગનો અવાજ સાંબળી પોતાની લાકડી ઠોકીને બોલવા લાગો કે "ઊપર કોણ ફરેછે." તેનો જવાબ મળેઓ કે "નીચેથી કોણ બોલેછે." તારે તે આંધલા ડાકટરે પોતાનું નામ, પોતાની હાલત અને પોતાના મીત્રવીશે કહી સંભલાવીઊં. તેનું નામ નીશાણ સાંબળતાંજ ઊપરથી એક છોકરી બોલી ઊઠી કે " ચારલસ તમેતો મારા પીતરાઈ ભાઈ લાગો !" એટલું બોલીને તે છોકરી તરત નીચે આવી પોંહોચી.

તે છોકરીનું નામ 'મેરાઆ' કરીને હતું. તે ખરેખર આંધલા ડાકટરની પીતરાઈ બેહેન લાગતી હતી. તે પોતાના બાપની સાથે પાસેના બીજા ગામમાં જવાની હતી. તેણીના બાપે તેજ પોંહોંચખાના મધે

એક બીજા ઓરડામાં ઊતારો લીધો હતો. તેણે આવીને ચારલસનો હાથ પકડેઓ અને તેને પોતાના બાપના ઓરડામાં લઈ ગઈ. તાંહાં તેણીના ભલા બાપે તે આંધલા ડાક્ટરને આદરમાનથી બેસાડેઓ અને તેના ખોવાઈ ગએલા મીત્રરની સોધ કાહાડી. પણ અરેરે ! તે બીચારો ભલો મીત્ર પોતાના સગાંને મળવા જતાં રસતામાં ગુમરી ખાઈને મરણ પામેઓ હતો. આંધલા ડાક્ટરને એ ખબર પડેઆથી ઘણોજ દલગીર થએઓ.

આવો મામલો થઈ પડેઆથી તે છોકરી અને તેનો ભલો બાપ આંધલા ડાકતરને ધીરજ તથા સબુરી આપીને પોતાના ગાંનમાં લઈ ગીઆં. તેઓએ પોતાનાં ઘરમાં ઘણી બરદાસથી રાંખેઓ. તે ભલી છોકરી સાંજ સોજના તે આંધલા દાકતરનો હાથ પકડીને ફરવા લઈ જાએ. પંખેરાં જંગલમાં ગાએ તે સાંભલવાને ચારલસને ઊભો રાખે. તેની આગલ ખુસબોદાર ફુલો તોડીને મુકે અને ઘર આગલ ચોપડી વાંચીને આંધલાને સંભલાવે. એમ વખત ગુજરવાથી આંધલો દાકતર પોતાનું દુખ વીસરતો ગએઓ. તેનો ચેહેરો કરમાઈ ગઓ હતો તે પાછો ખીલવા લાગેઓ. તેની અકલ ગુમ થઈ ગઈ હતી તે પાછી આવવાં લાગી. તેનું મગજ ફટાઈ ગીઉં હતું તે પાછું તેજ મારવા લાગીઉં. તે પોતાનો સીતાર વજાડે અને મેરાઆને ખુસી કરે. એમ કરતાં એક વરસ ગુજરી ગીઉં અને એક માઠો તથા દુખ ભરેલો બનાવ બનેઓ. મેરાઆનો બાપ મરણ પામેઓ. તેના માગનારાઓએ તેની મીલકત જપત કરી લીધી. તેમનું સઘલું કરજ આપતાં મેરાઆ પાસે પોતાનું પેટ ભરાએ એટલી પુંજી મોટી મુશકેલીથી રહી.

મેરાઆ અને આંધલો દાકતર એક બીજાને બહુ ચાહાતાં હતાં, પણ વાત ચીતમાં પેઆર અથવા મોબત જેવી વાત જાહેર કીધી નહીં હતી. આખેર આંધલો દાકતર બોલેઓ કે "હવે આપણે શું કરસું ? હું તો માતર તમારી આગલ સીતાર વજાડી જાણછું "

મેરાઆ તરતજ બોલી ઊઠી કે " હું તમારે વાસતે મેહેનત કરીશ." અને પોતાનો ચેહેરો હંસતો કરીને ખુબ જોરથી બોલવા લાગી કે " ચારલસ આપણને જુદાં પડવું ન જોઈએ. હું આપણ બેહુને વાસતે મેહેનત કરીશ. હું તેમ કરવાને શકતી ધરાવુંછું અને હું તેમજ કરીશ. હું જારે બાલક હતી તારે ઢીંગલીને વાસતે તહેવાર પોશાક બનાવતી હતી. એ રમકડાંઓ મેળામાં વેચાતાં હતાં અને મને મારી મેહેનતના પઈસાબી મલતા હતા. હું મારી બચપણની આ રમત ઊચકી લઈશ અને જો હું વધારે મેહેનત લઈશ તો મારી ખાતરીછે કે હું ફતે પામીશ અને તેથી આપણ બેહુનું ગુજરાણ થશે. તારે આપણને છુટા પડવાની ગરજ નથી. "

ચારલસ—"મેરાઆ ! મારી પેઆરી મેરાઆ ! તમારી કેવી મેહેરબાનીછે. તમે કેવા ગુણવાંનછો. તમારૂ મન કેવું ઊદાર અને પરીતી ભરેલુંછે. પણ મારાથી કબુલ થઈ શકાએ નહીં. ના હું એવો એકલ પેટો થઈશ નહીં. તમારી જુવાનીના ખીલતા બાહારમાં એક આંધલા માંણસને પલે પડીને તમે કેદખાનામાં પડો એવું હું મુદલ ચાહાતો નથી. આઃ હાઃ જો હું ગરીબ નહીં હતે, જો હું તમારૂ પેટ ભરવાને શકતીવાન હતે અને તમારે વાસતે કાંઈબી કરી શકતે તો તમારી સાથે રેહેવાથી હું કેટલો સુખી થાત પણ અરે હું દરદી ! હું અશકત——"

મેરાઆ—" ચારલસ તમે ધીરજ " પકડો એમ ના બોલો. તમે સમજોછો કે એમ થવું ના જોઈએ. પણ ચારલસ તમે સમજો કે એમજ થવું જોઈએ. તમારે ખાતરીથી જાણવું કે તમારેથી જુદી પડીને હું સુખી થઈ શકનાર નથી. તમારી સેવા, તમારી ચાકરી અને તમારી બરદાસ જો હું ના કરૂ તો મારૂ જીવતર એક કોડીના કામનું નથી. હા, ખરેજ ચારલસ મારે તેમજ કરવું જોઈએ અને તેમજ હું કરવાની. હું તમારી ઊપર પેઆર રાખુંછું અને હમેશ હેત રાખીશ. અને તમે શું ચારલસ મારે વાસતે કાંઈજ કરી નહીં શકશો ? મારી ઊપર હેત કરીને તમે શું ખુસી નહીં થશો ? મારી ખાતરીછે કે તમે મને ચાહોછો. તમે શું મારી સાથે વાત ચીત કરી શકતા નથી ? તમે શું સીતાર વજાડીને મને ખુસી કરી શકતા નથી ? આઃ હાઃ ચારલસ જારથી હું તમારી સાથે રહીછું તારે મારા દીલમાં એક નવા જીવે વાસો કીધોછે. સઘળી દુનીઆ મને નવીજ લાગેછે. તે દુનીઆ બોહોલી અને ખુબનુંમા દેખાએછે. મારો જીવ આનંદ પામેઓછે. જારે હું તમારૂ ગાએન સાંભલું છું તારે આ તથા પેલી જાહાનના સઘળા પરદા મા

આવા નરમ અને મીઠા વચન એક ભલા ના રીના મોહોમાંથી નીકળે અને કોનું એવું પથર જેવું દીલછે કે તે નહીં પીગળે ! તે આંધલા ડાકટરના દીલ ઊપર ગેહેરી અસર થઈ. પેઆરનો જોસો અને આંનંદનો પરકાશ તેના મન ઊપર થએો. તેની આંખમાંથી આનંદના આંસુ ખરવા લાગેઆં. તેઓના લગન થએઆં. તેઓ એક નાહાના સુંદર ઘરમાં જઈને રહેઆ. તેઓ એક બીજાની પાસે બેસે. આંધલો ડાકટર સીતાર વજાડે અને તેની ગુણવાન સ્ત્રી ખુશીમાં ને ખુશીમાં પોતાનો ધંધો કરે. સાંજના ખાવા અગાઊ તેઓ નીત ખુલી હવામાં ફરવા જાએ અને ફરીને આવેઆ પછી તેઓ પોતાની સાદી રોટલી ખાયે. રાતની વખતે મેરાઆ કામ બંધ કરે અને ધણીની આગળ ચોપડી વાંચે; નહીંતો તે જે કવીતા બોલે તે ચોપડી ઊપર લખી કાહાડે. કોઈવાર એકાદ મીતર આંવીને તેમને બાહારની ખબર આપી રીજવે. એ પરમાણે સુખ અને સંતોશમાં ઘણા વરસ નીકળી ગએઆં. મેરાઆ બચાંઓને વાસતે જે રમકડાં તથા ટીંગલીઓ બનાવતી હતી તેથી તેમનું ગુજરાણ સારી પેઠે થતું હતું. પોતાના ભરતારનું હસતું મોહોડું જોઈને મેરાઆના ઊર ઊપર આનંદનો પરકાશ પડતો હતો.

બરીમર નામની એક સ્ત્રી લખેછે કે "જારે રં

દુધ અને માખણ.

—o—

બાઈઓ ! આપણા ખોરાકમાં આ બેઉ ચીજો કેટલી બધી ઊપીઓગની તથા જરૂરનીછે ! આપણે જે દુધ તથા માખણ ખાઈએછે તે ઘણું કરીને ભેંસ તથા ગાયેનું હોયછે. કેટલાએક લોકો બકરાનુંબી દુધ વાપરેછે. ગધેડીનું દુધ આજારી માણસોને ઘણું કામ આવેછે. એ શીવાયે બીજા જાનવરોમાંથી દુધ અને માખણ નીકળેછે તે વીશે થોડામાં હું તમને કેટલીએક વાત કહુંછું.

ઈઊરોપખંડની ઊતર દશાએ અતીઅંત ઠંડી પડેછે તાંહાં 'લાપ-લાંડર' જાતના લોકો વસેછે. તેઓ સાબરની જાતના અણીદાર અને લાંબા સીંગડાવાળા જાનવર જે 'રેનડીઅર' ને નામે ઓલખાએછે તે જાનવરનું દુધ વાપરેછે. એ દુધ તાજું હોએછે તારે પીવાને હલકું હોએછે અને જરા વાર રેહેવા દીધું એટલે ઘણી ઠંડીના સબબથી બંધાઈ જાએછે. બંધાઈ જાએછે તારેબી તેઓ ખાવાના કામમાં લાવેછે. એ બંધાઈ ગએલું દુધ તેઓ ઘણો વાર સુધી રાખી શકેછે અને જારે જોઈએ તારે વાપરેછે. તે દેખાવમાં પનીરના જેવું માલુમ પડેછે. તેનો સવાદ ઘણુંકરીને ઘેટાંના દુધ જેવો હોએછે. ચી

આળામાં જારે તાંહાંના લોકો મુસાફરી કરવા નીકળેછે તારે એક ફુકાની અંદર આ બંધાઈ ગએલું દુધ સાથે રાખેછે અને જેમ તેઓને જોઈએછે તેમ તેના કટકા કરીને ખાતા જાએછે. આ દુધનો તે લોકો એક જાતના સરકોળી બનાવેછે. આ દુધનું પનીરબી ઘણુ સારૂ બનેછે. તે પનીરના નાહાના ગોળ દડા બનાવેછે. તે-દડા ખાવામાં વાપરેછે એટલુંજ નહી પણ શરીરનો હરએક ભાગ જે તાહાડ અથવા ઠંડીથી બળી ગઓ હોએ તે ઊપર લગાડવાનેબી કામમાં આવેછે. નાક અથવા શરીરની ઊપરના સાધા તાહાડથી કરચલાઈ ગએઆ હોએતો તેનો સેહેલો ઊપાએ તેઓના હાથમાં એજછે કે આ પનીર તે ઊપર લગાડવું.

આરબ લોકો ઊંટનું દુધ વાપરેછે. ઊંટના ખાટા દુધ સાથે ઘઊંનો આટો મસલીને પકાવેછે તે કેટલાએક આરબ લોકો ખાએછે. આરબ લોકો તેને "અએશ" કરીને કેહેછે. તઈઆર "અએશ" બજારમાં વેચાએછે. તેઓને ઘેર કોઈ પરાણો જાએછે તો ઊંટના મીઠા દુધ સાથે ચાવલ રાંધીને ખવાડેછે. આરબ લોકો ખાનું ખાઈ રહેઆ પછી તરત ઊંટનું તાજુ દુધ પીએછે. ખાટા દુધને પાણી સાથે મેળવીને તેઓ જારે તારે પીએછે. આરબ લોકો માખણ બહુ વાપરેછે. એ માખણ મેંઢા તથા બકરાના દુધમાંથી બનાવેછે. તેઓનો ખોરાક ઘણુ કરીને માખણથી તર હોએછે. જેઓ તવંગર હોએછે તેઓ સવારના પોહોરમાં નાસતો કરેઆની અગાઊ એક કુપ માખણનો ખાઈ જાએછે. કેટલાએક લોકો માખણને સારી પેઠે સુંગીને નાકને વાટે અંદર ખેચેછે, કેટલીએક જાતના આરબોને ઘેર પરાણો જાએછે તારે તેઓના માથા ઊપર એક કુપ માખણનું તાજુ ઘી બનાવીને રેડેછે.

તાતાર દેશના લોકો ઘોડીનુ દુધ વાપરેછે. તેઓ તે દુધનો "કાઊમીસ" અથવા ખમીર બનાવેછે. દુધની અંદર થોડાએક ખાટો રસ નાખેછે. તે એક જાતનો બીર દારૂ થએઓ. તેઓ ખાટા દુધને ગાળીને તેનો બરાંડીબી બનાવેછે. આ પરમાણે તેઓ તંદરોસતી આપનારી ગુણગારી ચીજને કેફ ઊપજાવનારી નુકસાન ભરેલી ચીજ જુદા જુદા સવાદને વાસતે કરેછે.

આફ્રીકાના સીધીઓ—તેઓની હાલત.

અરે ! દુનીઆ મધ્યે સહુથી માઠી હાલતમાં, સહુથી મોટા દુખમાં આફરીકા ખંડના હબસીઓ પડેલાછે. અરે ! એઓના જેવા દુનીઆમાં કોઈપણ જાતના માણસ ખરાબ અને માઠી હાલતમાં નથી. અરે ! કેટલાએક માણનના દીલ કેવાં નીરદએ અને ઘાતકી થઈ ગએઆંછે કે પોતાના હજારો ભાઈબંધોને જોર જુલમથી પકડીને તેમને ગોલામ બનાવેછે, તેમની ઊપર દુખ અને સંકટનો વરસાદ વરસાવેછે, અને તેમનો અવતાર કુતરા અને ગધેડા કરતાં વધારે ખરાબ કરી નાખેછે. અરે જારે તેઓને તેમના કુટંબ કબીલા અને સગાવાહાલાઓ મધેથી જોર જુલમ કરીને તથા નાગી તરવાર હાથમાં લઈને છુટા પાડવામાં આવેછે, તેમને જોર જુલમથી ઘસડી લઈ જવાને મુસકેટાટ બાંધેછે તારે તેમના કુટંબોમાં કેવો દુખ ભરેલો દેખાવ થઈ પડતો હશે. હમોએ આ બીનાને મથાલે એક નાહાનું ચીત્ર આપીઊંછે તે ચીત્ર જોવાથી આપણા દીલમા કેટલું બધુ દુખ થઈ આવેછે. અરે ! કેવી ઘાતકી રીતે કેટલાએક સીધીઓને મુસકા બાંધીને તેમના કુટંબ મધેથી ઘસડી લઈ જાએછે. અરે ! આપણા મનુશ જાત ઊપર, આપણા ભાઈબંધો ઊપર આવું દુખ અને આવો સોતમ ગુજરેછે તેને માટે ભાઈઓ તમારા દીલમાં ઘણુજ થઈ આવતું હશે. ઈશવર કુરપાથી હાલ જે જે ઠેકાણે ઈંગરેજ સરકારનું માઆણુ રાજછે તાંહાં તેઓ ગોલામગીરીથી તમામ મોકળા થએલાછે તોપણ બીજા રાજાઓના અમલ તલે તેઓ ગોલામી હાલતમાથી છુટેઆં નથી અને દર વરસે હજારો હબસીને બકરાની મીસાલે વાહાણમાં ભરી લઈ જઈને વેચવામાં આવેછે. અરે એવો દીવસ કાહારે આવશે કે

રી આગલ ખુલા થઈ પડેછે. દુનીઆની સઘળી ફીકર અને ચીંતા દુર થઈ જાએછે. સઘળા સદગુણો પરકાશવા માંડેછે. જીંદગીના સઘળા સંકટો નાસ પામેછે. એવી ખુસાલી ભરેલી જીંદગી ગુજારવી એ શું જેવી તેવી વાતછે ? અરે તમે એમ બોલો કે તમારી ખાતર હું જે કાંઈ કરૂ તે થોડુંછે. હું તમારે વાસતે ઊદીઓગ કરીશ. હું તમારી દાસી થઈને રહીશ. એક કુતરાની મીસાલે તમારૂં કામ કરીશ. હું તમારી સાથ મારી સઘળી ફરજ બજાવીશ અને તે માટે ઈશવરનો ઊપકાર માનીશ. ચારલસ આપણે તે ઈશવરનો ઊપકાર માનીએ અને તેના હુકમને તાબે થઈએ. કારણ તેણેજ તમારી માસ ઊપર બખસેસ કીધીછે અને મને તમને આપીછે. એવી મતલબથી આપણે એક બીજાને મદદ કરીએ અને એક બીજાનું સુખ વધારીએ. મારા વાહાલા ? તમારા દીલમાં એ શું લાગતું નથી ! તમે શું એમ જાણતા નથી અને તમને શું એમ દીસતું નથી ?"

આવા નરમ અને મીઠા વચન એક ભલી નારીના મોહોમાંથી નીકળે અને કોનું એવું પથર જેવું દીલછે કે તે નહીં પીગળે ! તે આંધલા ડાકટરના દીલ ઊપર મોટી અસર થઈ. પેઆરનો જોસો અને આંનંદનો પરકાશ તેના મન ઊપર થઓ. તેની આંખમાંથી આનંદના આંસુ ખરવા લાગેઆં. તેઓના લગન થએઆં. તેઓ એક નાહાના સુંદર ઘરમાં જઈને રહેઆ. તેઓ એક બીજાની પાસે બેસે. આંધલો ડાકટર સીતાર વજાડે અને તેની ગુણવાન સ્ત્રી ખુશીમાં ને ખુશીમાં પોતાનો ધંધો કરે. સાંજના ખાવા અગાઊ તેઓ નીત ખુલી હવામાં ફરવા જાએ અને ફરીને આવેઆ પછી તેઓ પોતાની સાદી રોટલી ખાએ. રાતની વખતે મેરાઆ કામ બંધ કરે અને ધણીની આગળ ચોપડી વાંચે; નહીંતો તે જે કવીતા બોલે તે ચોપડી ઊપર લખી કાહાડે. કોઈવાર એકાદ મીતર આવીને તેમને બાહારની ખબર આપી રીજવે. એ પરમાણે સુખ અને સંતોશમાં ઘણા વરસ નીકળી ગએઆં. મેરાઆ બચાંઓને વાસતે જે રમકડાં તથા ઢીંગલીઆ બનાવતી હતી તેથી તેમનું ગુજરાણ સારી પેઠે થતું હતું. પોતાના ભરતારનું હસતું મોહોડું જોઈને મેરાઆના જીવ ઊપર આનંદનો પરકાશ પડતો હતો.

બરીમર નામની એક સ્ત્રી લખેછે કે "જારે મેં તેમને જોએઆં તારે તેઓ જઈફ હતાં. એક બીજાનો હાથ પકડીને ઝાડોના છાંઆં તલે ફરતા હતા. તેઓ બંને અમીર જેવાં સુખી દેખાતાં હતાં. મારો એક મીત્ર તેમની આગળથી ચાલતાં ટોપી ઊતારી બોલેઓ કે "આ કેવો સુંદર દેખાવછે ! આ કેવું સુખી જોડુંછે !! આ કેવી ભલી અને નરમ સભાવની સ્ત્રીછે !!"

આફરીન, આફરીન ! સદ હજાર આફરીન આ ગુણવાન સ્ત્રી ઊપર. જુવો બાઈઓ આ સ્ત્રીની મરદાનગી. જુવો તેણીનો પેઆર; તેણીનો સંતોશ, તેહીની લાએકી, તેણીનો ઊદીઓગ, જુવો આ તેના સઘળા ગુણો. આપણા દેશની સ્ત્રીઓમાં આવી ગુણવાન સ્ત્રી ભાએગે મલશે. આંધલા લુલા ભરતારનેતો શું. પણ ભરતારજો પુરી જણસો નહીં કરેતો તરતજ તેની ઊપર તાંના અને મેણાનો વરસાદ ઘણીએક નઠારી ઓરત વરસાવેછે. અરે સ્ત્રી હાજોતો મેરાઆના જેવી ભલી અને ગુણવાન હાજો.

દુધ અને માખણ.

—o—

બાઈઓ ! આપણા ખોરાકમાં આ બેહુ ચીજો કેટલી બધી ઊપીઓગની તથા જરૂરનીછે ! આપણે જે દુધ તથા માખણ ખાઈએછે તે ઘણુ કરીને ભેંસ તથા ગાઓનું હોએછે. કેટલાએક લોકો બકરાનુંબી દુધ વાપરેછે. ગધેડીનું દુધ આજારી માણસોને ઘણુ કામ આવેછે. એ શીવાએ બીજા જાનવરોમાંથી દુધ અને માખણ નીકળેછે તે વીશે થોડામાં હું તમને કેટલીએક વાત કહુંછું.

ઈઊરોપખંડની ઊતર દશાએ અતીઅંત ઠંડી પડેછે તાંહાં 'લાપ લાંડર' જાતના લોકો વસેછે. તેઓ સાબરની જાતના અણીદાર અને લાંબા સીંગડાવાળા જાનવર જે 'રેનડીઅર' ને નામે ઓલખાએછે તે જાનવરનું દુધ વાપરેછે. એ દુધ તાજુ હોએછે તારે પીવાને લાએકનું હોએછે અને જરા વાર રેહેવા દીધું એટલે ઘણી ઠંડીના સબબથી બંધાઈ જાએછે. બંધાઈ જાએછે તારેબી તેઓ ખાવાના કામમાં લાવેછે. એ બંધાઈ ગએલું દુધ તેઓ ઘણો વાર સુધી રાખી શકેછે અને જારે જોઈએ તારે વાપરેછે. તે દેખાવમાં પનીરના જેવું માલુમ પડેછે. તેનો સવાદ ઘણુંકરીને મેંઢાંના દુધ જેવો હોએછે. ઘી

લંડન મધે જનમેઓ હતો. તેનો બાપ ગણીત શાસતરી હતો અને તે નામીચા સર આઈસાક નીઊટનનો મીત્ર કહેવાતો હતો. જોનસની મા ઘણી ગુણવાન અને ચંચલ સ્ત્રી હતી તેથી તેણીનો દીકરો ગુણવાન અને ચંચલ નીકલેઓ તેમાં નવાઈ નથી. તેણીએ પોતાના બચાંને બચપણથી કેળવણી આપવાનું પોતાના મન ઊપર લીધું હતું. જોનસ ત્રણ વરસની ઊમરનો થઓ નહીં એટલામાં મુળા અખશરો શીખી રહેઓ હતો. ચાર વરસની ઊમરે તે થોડું થોડું વાંચી જાણતો હતો. તેને કાંઈબી નવી ચીજ જાણવાની હોસ થતી હતી તારે તેની મા કહેતી હતી કે "બેટા વાંચ એટલે તું જાણીશ." જોનસ જારે મોટી ઊમરે પોહચેઓ તારે કેહતો હતો કે "હું જે કાંઈ શીખેઓછું તેને માટે હું મારી માતાનો ઊપકારી થઓછું. સાત વરસની ઊમરેનો થઓ તારથી તે નીશાળે જવા લાગેઓ. નીશાળમાં ૧૦ વસર લગી તેણે કેળવણી લીધી. તાર પછી "આકસ ફરડ" ની નામીચી પાઠશાળામાં ઊંચી કેળવણી લેવાને ગઓઓ. એ પાઠશાળામાં કેળવણી લેતાં તેનું મન પુરવ તરફની ભાશા શીખવા પછવાડે લાગીઊં. મીરજાં નામના કોઈ તુરકી પાસે પોતાના ફુરસદને વખતે તેણે આરબી તથા ફારસી ભાશા શીખવા માંડી. પાઠશાળામા જારે તેહેવારની અથવા બીજી રજા મલતી હતી તારે તે પટા ખેલવાનું, ઘોડે સવારી કરવાનું તથા બીજી કસરતો કરવાનું શીખતો હતો. તારપછી તેને જલદીથી એક ઊમરાવના છોકરાને શીખવવાને માટે શીકસકની જગો મલી. તેણે પોતાના ઊમરાવ વીદીઆરથીની સાથે ઈઊરોપ મધે કેટલીએક જગો ઊપર મુસાફરી કીધી. જરમની માં ગઓ તારે જરમન ભાશાનો અભીઆસ કીધો. તે પોતાના વીદીઆરથીની સાથે મુસાફરી કરીને પાછો આવેઓ તારે તેને પુરવ તરફનીભાશાના શીખવનારની જગો મલતી હતી પણ તેણે તે લીધી નહીં કારણ તેને શીખવવાનો ધંધો પસંદ નહીં હતો

તેણે એકવીસ વરસની ઊમરે એશીઆ ખંડની કવીતાનું એક ભાશંતર બનાવીઊં. તે ભાશંતર એક વરસમાં પુરૂ કીધું. તારપછી મીશર દેશ સંબંધી આરબી લેખ હતો તેનો તરજુમો ઈંગરેજીમાં કીધો. દેનમારક દેશનો રાજા ઈંગલંડ મધે આવેઓ તારે નાદીરસાહાની જીંદગીનો હેવાલ જે આરબીમાં લખેલો હતો તેનો તરજુમો કરાવવાની તેની મરજી હતી ઈંગલંડના પરધાને તે કામ જોનસને સોપીઊં. તેણે આનાકાની કીધા પછી કબુલ રાખીઊં. તેના તરજુમાંથી દેનમારકનો રાજા ઘણો ખુશી થઓઓ હતો. તે ૨૪ વરસની ઊમરનો થઓ તારે તેના મનની વળણ બીજા ધંધા તરફ વળી તેને શીખવવાનું છોડી દીધુ અને ઈંગરેજી કાએદાનો અભીઆસ કરવા પછવાડે મન લગાડીઊં. થોડી મુદતમાં તે બારીસટરના કામમાં માહીતગાર થઓઓ; અને ઈસવી સન ૧૭૮૩ મા એટલે ૨૭ વરસની ઊમરે તેને કલકતાના વડા જડજનો ઓધો મલેઓ. તે ઓધાની સાથે નાઈટનો ખીતાબબી મલેગો. તેજ વરસમાં તેને પસંદ પડતી એક ગુણવાન સ્ત્રીની સાથે તેના લગન થએઆ.

ઈસવી સન ૧૭૮૩ ના સપટેમબર મહીનામા તે કલકતા મધે સુપરીમ કોરટના વડા નીઆધીસના ઓધા ઊપર આવી પોહાચેઓ. કલકતાના લોકો એવા કાબેલ પુરૂશથી ઘણાજ ખુશી થએઆ. તેણે લોકોના ફાએદાને વાસતે મોટામાં મોટું કામ એ કીધું કે "એશીઆટીક સોસાએટી" નામની મંડલી ઊભી કીધી. એ મંડલીની મતલબ એ કે એશીઆ ખંડના જુદા જુદા દેશોની ભાશા, તવારીખ, રેવાજ, જગાઓનુ વરણન, અનેક જાનવરનુ વરણન, જમીનમાંથી નીકળતા જુદા જુદા પદારનું શાન, જુદી જુદી વનસપતીની ઊતપતી વીશે જેટલી ખબર મલે તેટલી એકઠી કરવી. તાર પછી તેણે સંસકરૂત ભાશા શીખવા માંડી. રામલોચંદ નામના મોટા વીદવાન પંડીતને ૫૦૦ રૂપીઆનો દરમાઓ આપીને તેની પાસે શીખવા માંડીઊં. થોડી મુદતમાં એ ભાશાનો એવોતો અભીઆસ કીધો કે હીંદુના મોટા પંડીત તથા પુરાણીને હરાવી મુકે. મનુ સમરૂતીનો સંસકરૂતમાંથી ઈંગરેજીમા તરજુમો કીધો તેના ૧૩ મોટા મોટા દફતરો થએલાછે. ગીતા ગોવીંદ અને કવી કાલીદાસના 'શકુંતલા' નામના નાટકનો તરજુમોબી એણે બનાવેઓ એ શીવાએ બીજા ઘણા પુસતકો રચીને માન મેલવીઊં એણે જેટલી હીંદુ ધરમની શોધ કીધીછે તેટલી હાલના કોઈબી હીંદુ પુરાણીથી થઈ શકવાની નથી. તે નજદીક ૧૧ વરસ કલકતામા રહેઓ. તેની સ્ત્રીની તબીએત બીમાર ચાલતી હતી તેથી તે ઈંગલંડ જવાનો વીચાર કરતો હતો. તેવામાં તેને એકાએક કલેજાનં

તી હતી તે અવાજની નકળ કરીને બોલેઓ કે "હા, મને બી તેમ બોલતાં આવડેછે."

એક ઓરતની પાસે પોપટ હતો. તેને એવીજ આદત પડી ગઈ હતી કે તેની તંગડી ઊંચકે તારેજ બોલે. તેને બાલક છોકરાઓનો અવાજ પસંદ પડતો હતો, પણ છોકરાઓને એવોતો ધીકારતો હતો કે તે છુટ્ટો હોએ અને છોકરાઓ રમતાં હોએ તો તેઓની પછવાડે જઈને ચાંચ મારીને લોહી કાહાડે. તે બબરચીની ઊપર ઘણો પેઆર રાખતો હતો. બબરચી જો થોડાવાર દુર ગઓ હોએ અને પાછો આવે તારે તે પોતાની ચાંચ અને ટંગડીએ કરી તેના ખંબા ઊપર ચંહડી જતો; પેઆર જેઓ દેખાવ આપતો હતો અને તેને છોડતો નહી હતો. એક વખત તે બબરચીની આંગલી સુજી આવી અને તે આજારી પડેઓ તારે તેની ખબર લેવાને વારે ઘડીએ તેના ઓરડામાં જતો હતો. જારે તે દુખથી બહુજ હેરાન હતો તારે પોપટ તે ઓરડામાંથી એક મીનીટ પણ બાહાર નીકલેઓ નહીં એવો તેનો પેઆર હતો.

પોપટમાં બોલવાની નકલ કરવાની શકતીછે તે ઊપરથી માલુમ પડેછે કે તેના શરીરની બાંધણી પુરી અને અજાએબ જેવીછે. તેની ઈઆદ શકતી એટલીછે કે કોઈબી બીજા પકશીમાં તેટલી જોવામાં આવતી નથી. જાનવરની વીદીઆ જાણનારા સઘળા વીદવાનોએ જણાવીઉં છે કે તેની ચાંચ, જીભ અને તેના માથાની ગોઠવણ અજાએબ જેવીછે. તેની ચાંચ બાહારથી ગોલ અને અંદરથી પોકલછે તેથી ઓહાડાની મીસાલે કામ આવી શકેછે. તેની જીભ તેના કદ પરમાણે માણસ કરતાં વધારે મોટીછે. માણસના કરતાં જો તે વધારે સખત નહીં હતે તો હરએક ઊચાર કરવાને તેને વધારે સેહેલ પડત.

માતાઓને ઊપદેશ ભરેલાં વચન.

—o—

પેઆરી અને સમજુ માતાઓ તમે તમારા બાળકોનું ભલું ઈછોછો વાસતે નીતી વચનના આ થોડા એક ઊપદેશ ઊપર ધેઆન પોહાચાડો:—"તમે તમારા છોકરાઓની માતાછો; વાસતે વીચાર કરો કે માતા લેખે તમારો શો ધરમછે...... તમારાં બચ્ચાં તમને સુખ અથવા દુખ આપશે અને તમારા કુટંબનું નામં વધારશે અથવા ઘટાડસે તેનો સઘળો આધાર તમારા ઊપરછે. તેટલા માટે તમે તેઓને નાહાન પણથી રૂડી કેળવણી આપો અને તેઓના મનને સતીઅના ભંડારથી ભરો. તેમના મનની વળણ કહી તરફ દોડેછે તે તમે તપાસો. બચપણના વખતમાં પાંસરા રસતા ઊપર તેમને તમે મુકો અને તેઓ જેમ મોટાં થતાં જાએ તેમ માઠી ચાલ અને માઠું વીઅસન તેમને લાગુ પડે નહીં એ વીશેની ખુબ સંભાલ રાખો.

"તમારે પોતાને પેટે જે ફરજંદ પેદા થઆં તે તમારી પોતાની જમીનછે; અને તે જમીન ખેડવાને તમે કાંઈપણ કસર રાખશો ના. તે જમીનમાં તમે જેવાં બી વાવશો તેવાં ફળ નીકલશે. તમે તેઓને તમારી આગનામાં રેહેવાને શીખવો અને તેઓ કદી શરમમાં પડશે નહીં. તમે તેમને દુનીઆના વેહેવાહારમાં પરમાણીક પણુ રાખવાને શીખવો અને તેનો લાભ તેમને થએઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને પરોપકાર કરવાને શીખવો અને તેમના ઊપર લોકોનો પેઆર થઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને મીતહાર અથવા પહરેજી રાખવાને શીખવો અને તેઓ આરોગીઅ (અથવા તંદરોસત) થઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને ડાપણની વાત શીખવો અને તેઓ મોટા ભાએગવાન થઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને નીઆંએ કરવાને અને અદલ રેહેવાને શીખવો અને દુનીઆંમાં તેમને મોટું માન મલેઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને ચોખું દીલ રાખવાને શીખવો અને તેમને કદી પશચાતાપ કરવો પડશે નહીં. તમે તેમને ઊદીઓગી થવાને શીખવો અને તેમને દોલત મળેઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને બીજાઓનું ભલું કરવાને શીખવો અને તેમનું મન મોટું થઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને વીદીઆ શીખવો અને તેમનો જનમારો ઊપઓગી થઆ વગર રેહેશે નહીં. તમે તેમને ધરમ શાસતર ને નીતી શીખવો અને તેમને બીજી દુનીઆમાં સુખ મલેઆ વગર રેહેશે નહીં."

---

૨૯ થઈ આવીઊં અને ઈસવી સન ૧૭૯૪ માં ૪૮ વરસની ઊમરે મરણ પામેઓ.

એ પુરૂશના મરણથી દુનીઆને ખરેખર મોટું નુકસાન થએલુંછે. જુદી જુદી ભાશામાં માહીતગારી ધરાવનારો એવો પુરૂશ મળવો મુશકેલછે. આસરે ૩૨ જુદી જુદી ભાશાથી તે વાકેફગાર હતો. તેની ઈઆદ ગારી રાખવા વાસતે "ઈસટ ઈંડીઆ કંપની" એ ઈંગલંડ મધે "સેંટ પાલ" નામના દેવલમાં તથા કલકતામાં તેના ખાવળા ઊભાં કીધાં. તેની વીધવા સ્રીએ આકસ ફરડની મદરેસામાં એક સંગે મરમરનું ખાવલું મુકાવીઊં.

પોપટ—તેમની અચરત જેવી બુધી

—o—

ભાઈઓ! તમોએ પોપટની અચરત જેવી બુધી વીશે સાંભલીઊં હશે. કરનલ કેલી નામના એક ગહરસથે ઈંગલંડ મધે અગીઆરસો રૂપીઆ આપીને એક પોપટ વેચાતો લીધો હતો. તે પોપટ ઘણાએક વાકીઅ સાફ બોલતો હતો એટલુંજ નહીં પણ ઘણાએક સવાલનો જવાબ આપતો હતો. તે કેટલાએક રાગણી ગાઈ જાણતો હતો. તે ઈસવી સન ૧૮૦૨ માં મરણ પામેઓ. તારે તેના મરણની દલગીરી ભરેલી ખબર એક વરતમાન પતરમાં આ પરમાણે છપાઈ હતી:—"થોડાએક દીવસ ઊપર કરનલ કેલીનો નામીચો પોપટ મરણ પામેઓ. તે પોપટ ઘણાએક ગીતો ખરાબર વખત લઈને ગાતો હતો. તેને જે કાંઈ જોઈતું હતું તે માગી લેતો હતો. તેની ઊમર માલુમ પડી નથી તોપણ ૩૦ વરસ કરતાં વધારે ઊમરનો હશે; કારણ તીસ વરસ ઊપર તો કરનલ કેલીએ ૧૧૦૦ રૂપીઆ આપીને ખરીદ કીધો હતો. કેટલાએક શખસોની એ પોપટ ખરીદ કરવાની મરજી થઈ તેઓએ કરનલ કેલીને પાંચ હજાર રૂપીઆ કરતાં વધારે વરસાણ આપવા માંડીઊં. તોપણ પોતાના પીઆરા પખશીને કરનલ કેલીએ પોતાથી છુટો પાડેઓ નહીં." તે પોપટનું મુરદું ઊંધું કરીને એક ડાકટરે તપાસી જોએઊં અને તેને માલુમ પડીઊં કે તેની અવાજ કરવાની ધારી ઘણીજ મજબુત થઈ ગએલી હતી.

ઈંગલંડ દેશના સાતમા હેનરી નામના રાજા પાસે એક પોપટ હતો. તે પોપટ "વેસટ મીનસટર" નામના મેહેલમાં ટેમસ નદીની પાસેના ઓરડામાં રાખેલો હતો. તે પોપટ મછવાવાળા તથા ઊતારૂઓના કેટલાએક વાકીઅ બોલવાને શીખેઓ હતો. એટલુંજ નહીં પણ મછવાવાળાઓની લુચાઈથીબી વાકેફ હતો. એક દીવસે તે પોતાની લાકડી ઊપર રમત કરતો હતો તેવામાં માઠાભાગે નદીની અંદર પડી ગએઓ. પોપટે પોતાની જોખમ ભરેલી હાલત તરત જોઈ અને મોટેથી બુમ પાડીને બોલેઓ કે "મછવો લાવ! મછવાના બસો રૂપીઆ!" એક મછવાવાળો પાસે હતો તેણે આ અવાજ સાંભળેઓ અને તરત પોતાના મછવા સાથે જઈ પોહોચેઓ અને પેલા પોપટને પાણીમાંથી કાહાડીને રાજા પાસે લઈ ગએઓ. પોપટે જે ઈનામ આપવા કહેઊં હતું તે રાજા પાસે મછવાવાળાએ માંગીઊં. રાજાએ તે આપવાને ના કહી. અને જણાવીઊં કે પોપટ જો ફરીથી આપવા કહેતો હું આપું. તારે તે પોપટ મોટેથી બોલી ઊઠેઓ કે તે "કુચાને એક પાવલી આપો."

લાક નામનો એક નામીચો ગરંથ બનાવનાર જણાવે છેકે બરેજીલ મધે મારીસ નામના સાહાજાદાના વખતમાં એક બુઢો પોપટ હતો. તે સમજુ માણસની મીસાલે ઘણા એક સવાલ જવાબ કરતો હતો. આ વાતની ખબર તે સાહાજાદાને પડી તારે પોપટને પોતાની પાસે મંગાવેઓ. જારે તે આવેઓ તારે તે ઓરડામાં તે સાહાજાદો અને કેટલાએક ડચમન અથવા વલંદાના લોકો બેઠા હતા. તેઓને જોઈને બરેજીલ ભાશામાં તે પોકારીને બોલેઓ કે "આ જગોએ કેવાં સપેત ચામડીના માણસો એકઠાં થએલાંછે." તેઓએ સાહાજાદા તરફ આંગલી બતાવીને પુછીઊં કે "આ માણસ કોણછે?" પોપટે જવાબ આપેઓ કે "કોઈ સરદાર અથવા બીજો." એક દુબાશીઆની મારફતે તેને પુછીઊં કે "તું કાંહાંથી આવેઓ?" પોપટે જવાબ દીધો જે "મારીનાન માંથી." સાહાજાદાએ પુછીઊં કે "તારો ધણી અથવા શેઠ કોણછે?" પોપટે જવાબ દીધો જે "એક પોરતુગીસ." તેને ફરીથી વલી પુછીઊં કે "તું શું કરેછે?" તેણે જવાબ આપેઓ "હું મરઘીના બચાં તરફ જોઉંછું." મરઘી પોતાના બચાંઓને બોલાવવાને જે અવાજ કરે

ગુનેહગારે છુટતી વખતે એક ટીકેટ લેવી જોઇએ નહીંતો જે અમલદારના હાથમાં તે જાએ તે તેને મારેઆ વગર રેહેજ નહીં !!

માણસની ઊમર સાથી વધે ? હાલ એક વીદવાન માણસે હીસાબ કાહડેઓછે તે ઉપરથી માલુમ પડેછે કે સ્ત્રી તથા પુરૂશની સાધારણ ઉમર ૮૦ વરસનીછે. જે લોકો ગામડા મધે ખુલી હવામાં અને સાફ સોજાઇથી રેહેછે તેઓની વસતીમાં નાહાની ઉમરે ઘણા થોડા મરણ થાએછે. દર વરસે હજાર માણસોમાં ૧૭ થી ઓછા માણસો મરણ પામે આ અને ગલીચ અને ઘીચ વસતીમાં દર હજારે ૭૨ માણસ મરણ પામેઆ. આ ઉપરથી ખુલ્લુ માલુમ પડેછે કે ખુલી હવા અને સુઘડતાથી માણસની જીંદગી ટુકી ઉમરમા આખેર થવાની થોડી ધાસતી રેહેછે.

તંબાકુ નહીં વાવવા વીશે ઈંગલંડ મધે ૧૬૨૪ ના વરસમાં પેહેલા જેમસ રાજાએ એવો ધંધેરો પીટાવેઓ હતો કે ગરેટ બરીટનમાં કોઇએ તંબાકુનો પાક કરવો નહીં અને વરનીનીઆ તથા બરમુદાના મુલક શીવાએ કોઇબી દેશથી તંબાકુ ઈંગલંડ મધે આવવા દેવી નહીં.

આદામાં કેટલો ગુણછે ? તાજું આદું જે બજારમાં મળેછે તેનો ગુણ ઘણો મોટોછે. તે ચાવીને ખાધું હોએતો દાંતનું દરદ ઓછું થાએછે; જ્યારે તે પેટમાં જાએછે તારે પાચન શકતીને મદદ કરેછે. જેઓ નબળાથી હેરાણ થતા હોએછે તેઓને જરા આરામ આપેછે. આદાનો મુરબો ખાવો ઘણોજ ગુણગારીછે, તેમજ તે લેજતદારબીછે.

હાના મોરનું ઊખીઆણું—બાઇઓ ! તમોએ હાના મોર નામની લાએકીવાળી ઓરતનો હેવાલ ગએઆ સપટેમબર મહીનાના ચોપાનીઆમાં વાંચેઓ હશે; તે ઓરતનું એક ઉખીઆણુંછે તે તમે કહી શકશો ?

ઊખીઆણું

" મારામાં બેહુ ઉલટા ગુણછે; હું નવીબીછું અને જુ
" નીબીછું. હું ચીંથરેહાલછું અને સોનેરી સણગારથી સ
" જેલીબીછું. હું વાચી શકતી નથી તોપણ વાચનથી ભરે
" લીછું. હું આંખે આંધળીછું તોપણ બીજાઓને દેખતી ક
" રૂછું. હું છુટીછું તોપણ બંધાએલી છું. હું હમેશ કા
" લો પોશાક પેહેરૂછું અને સફેત પોશાકબી પેહેરૂછું. હું
" ગંભીરબીછું અને ખુશીબીછું. હું ભારેબીછું અને હલ
" કીબીછું. હું જાડીબીછું અને પાતલીબીછું. મારામાં
" માસબી નથી અને હાડકુંબી નથી તોપણ મારી ઉપર મા
" મડીછે. . . . હું અવાજ વગર ગાઉછું અને બોલે
" આ વગર તકરાર કરી શકુંછું. (મારી જાત) હું ઈંગ
" રેજ બીછું, ફરેંચબીછું અને જરમનબીછું. કેટલાએક
" મારી ઉપર ઘણોજ પેઆર રાખેછે અને કેટલાએક મારી
" ઘણીજ થોડી દરકાર કરેછે. હું વારેઘડીએ મરણ પામુંછું
" તોપણ કેટલીએક વેળા જમાનાને જમાના સુધી જીવુંછું."

વધારે થાક કોણને લાગે ? એજ હાના મોર નામની સ્ત્રી કેહેછે કે " જેઓ વાંચી શકતા નથી અથવા વીચારી શખતા નથી તેઓને જેટલી થાક લાગેછે તેઓના કરતાં જે ગરીબ મજુર પોતાની રોટલીને વાસતે મેહેનત કરેછે તેને ઓછી થાક લાગેછે."

વખતની કીંમત—વખત કેટલો કીમતીછે ! આપણે આળસુ રહીએછે અને વખત આંખ વીચાવીને માલતો થાએછે. ઈંગલંડ દેશની રાણી " કુવીન એલીજાબેથ " જારે મરવાના બીછાના ઉપર પડી તારે બોલી કે " અરે વખત ! અરે વખત ! એક પળને વાસતે આખી દુનીઆનો ખજાનો થોહોછે. "

માણસ સાથે વેહેવાહાર રાખવામાં ફાએદા—

ફીલીપ હેનરી નામના શખસે માણસ સાથ વેહેવાર રાખવામાં ચાર કાએદા ઈઆદ રાખવાની ભલામણ કીધીછે તે એ કે—

૧. થોડાઓ સાથે કામ પાડવું.
૨. એક જણ પાસે દીલ ખોલુ કરવું.
૩. સઘળા સાથે પ્રમાણીક પણે ચાલવું.
૪. કોઈ વીશે માઠું ના બોલવું.

આ ચાર કાએદા જેઓ પોતાના વેહેવારમાં કામે લગાડે તેઓને દુનીઆમાં ઘણો પસતાવો કરવો પડે નહીં.

પાણીનું ટીપુ—ભાજી પાળાથી કોહેલા પાણીના એક ટીપાની અંદર સુકશેમ દરશક ઈઅંતરની મદદથી ૩૦૦૦૦ નાહાના નાહાના પરાણીઓ માલુમ પડેઆંછે.

કોળસાની રોશની—ઈંગલંડ મધે કોળસો બાળીને દર એક ઘર તથા દુકાન મધે ' ગાસ ' ની રોશની બાળવામાં આવેછે તેનો ખરચ ગએ વરસે સઘળો મલીને ૬ ક્રોડ રૂપીઆ થએઓ હતો !

ઊદીઓગ કરવા વીશે દોહરો.—

તજીએ આળસ અંગથી—સજીએ ઉદમ સાર
ભજીએ શ્રી ભગવાનને—એ ઉતમ આ વાર.
ઉદીઓગે ઉંમર વધે—રહે ન દીલમાં રોગ
નીરરોગી જે નરો—થાએ રોગના ભોગ.
મનમાનેઆ વઇભવ મળે—ટલે નઠારી ટેવ
બળે પાપ સંતાપ સઉ—ફલે દેવનો દેવ.
અકળ વધે ફળ બહુ મળે—ધીરતું નીશચે ધાર
મારે માની મત થકી—ઉદમ તજ નહીં ઈચાર.
વીવીધોપદેશ.

તંબાકુનો ખપ—દુનીઆમાં તંબાકુનો ખપ દર વરસે વધતો જાએછે. ઈંગલંડ મધે ૧૮૨૧ માં દર માણસ દીઠ ૧૧ આઉંસ દર વરસે જોઇતો હતો. તે ૧૮૫૧ માં ૧૬ આઉંસ થએઓ અને ૧૮૫૩ માં ૧૯ આઉંસ થએઓ.

નામદાર રાણીનો પોશાક—આપણી માઆળુ રાણી વીકટોરીઆ પોતાના પોશાકમાં ઘણીજ સાદાઇ રાખેછે. જે સ્ત્રીઓને ઉંચો પોશાક પેહેરીને પોતાના ભરતારને વધારે ખરચમાં નાખવાની ટેવ પડી ગઇછે તે સ્ત્રીઓની મગરૂરી ઉતારવાને એ રાણી પોતાના પોશાકમાં દર રોજ વધારે સાદાઇ રાખતી જાએછે એવું હાલ વીલાતના વરતમાન પતરો ઉપરથી માલુમ પડેછે.

સઉથી મોટી આગબોટમાં કોલસાનો ખપ—ગરેટ ઇસટરન નામની સઉથી મોટી આગબોટ જે બાંધવામાં આવીછે તે મધે કોએલાનો ખપ ઘણોજછે. ચોવીસ કલાકમાં સઘળા મળીને ૨૨૫ ટન કોએળા બળેછે. ૩૬ દીવસની સફરમાં ૮૧૦૦ ટન કોએળા એ આગબોટને જોઇએ. વરસમાં ફકત ૬ મહીના એ આગબોટ ચાલેતો ૪૧૦૦૦ ટનથી વધારે કોએળો જોઇએ !!

શાણપણ શીખવા વીશે.

દોહરા.

શાણપણું સમજાવવા, વિગતે કરી વિચાર
સખ્પિેને સારી સતી, શીખામણ દે સાર.

" વીઠલ વાળુ કરવાને વેહેલા આવજોજો "
એ રાગની ગરબીછે.

સખી શીખોતો શાણપણું શીખવું જો
સંપી જંપી સંસારમાં સુખી થવું જો. સખી શીખો૦

સાસુ સસરો કહેતે સરવ સાંખીએ જો
કલેશ લેશ તો રૂદેમાં નહી રાખીએ જો. સખી૦ ૧.

મીઠા મીઠા મોઢેથી બોલ બોલીએ જો
ખોટાં વેણતો કદાપિ નહી બોલીએ જો. સખી૦ ૨.

દાસ દાસી સુધાંને માન દીજીએ જો
કદી કોઇને ટુંકારો નહી કીજીએ જો. સખી૦ ૩.

આપણી સંગતે ચડે તેને સુધારીએ જો
બોધ દેને વિરોધ ન વધારીએ જો. સખી૦ ૪.

જીવ રાખવો જરૂર કામ કાજમાં જો
લાખે લેખાંનો લાભ લેખે લાજમાં જો. સખી૦ ૫.

છેક છાની પંગ વાટે નહી પેશીએ જો
હલકાં બઇરાંની પાશે નહીં બેશીએ જો. સખી૦ ૬.

ગણી તુછ કાળ વ્યર્થ નહીં ગાળીએ જો
ભરત ચીત્ર તથા ચોપડી સંભાળીએ જો. સખી૦ ૭.

બેઠી થઇને નકામાં નહીં ખેલીએ જો
મેલાં ઘેલાં રેહેવાની રીત મેલીએ જો. સખી૦ ૮.

રૂડી રીતે ઘરબાર સાફ રાખીએ જો
બાધા જાડી કે આડી નહીં લાખીએ જો. સખી૦ ૯.

કરોધી સામાં કરોધી નહીં થઇ જવું જો
આગ દેખીને આપણે પાણી થવું જો. સખી૦ ૧૦.

ઉંડી આપદામાં ધીરજતો ધારીએ જો
હૈયે હરખીને હીંમત ન હારીએ જો. સખી૦ ૧૧.

ગ્યાન દાતાને માતા પિતા માણીએ જો
પણ બુદ્ધિ નહીં રાખીએ પાનીએ જો. સખી૦ ૧૨.

ચાડી ચોરીમાં ચીત ન ચોટાડીએ જો
ઘણું ખરચવાની ટેવ તે ઘટાડીએ જો. સખી૦ ૧૩.

સારૂં થાવા આગળથિ સુરત સાંધવી જો
બેહેનો પાણીથી પેહેલી પાળ બાંધવીજો. સખી૦ ૧૪.

વધે લાજ આજ કાજતો એવાં કરો જો
સદા રાખી સંતોષ દોષથી ડરો જો. સખી૦ ૧૫.

ખાન પાન તણું દાન દેવું દીનને જો
આપી સુખપાળો આપણા આધીનને જો. સખી૦ ૧૬.

ધર્મ કર્મનો તો મર્મ દીલ ધારીએ જો
ઝેર વેર તણી વાતતો વિસારીએ જો. સખી૦ ૧૭.

ભૂત પ્રેત તૂત જાણી ભરમ ભાગીએ જો
જરૂર સૂરજ ઉગાથી પ્રથમ જાગીએ જો. સખી૦ ૧૮.

જાદુ ટોણાં વગોણાં જેવાં જાણજો જો
બાધા આખડીમાં આશા નહી આણજો જો. સખી૦ ૧૯.

રૂડી રીતે રસોઇ શીખો રાંધતાં જો.
સારૂં શીખો વળી શીવતાં ને સાંધતાં જો. સખી૦ ૨૦.

થવું ઠીક થિ ઠરેળ રાખી સ્થીરતા જો
ગુણવંતાં થિ રાખવી ગંભીરતા જો. સખી૦ ૨૧.

સોના કેરો શણગાર નથી શોભતો જો
લેજો લાયકી લેવાનો ઘણો લોભતો જો. સખી૦ ૨૨.

શોધી લેવો તે સ્વર્ગ સુખ સાજને જો
રટી રાજા બિરાજ મહારાજને જો. સખી૦ ૨૩.

રૂદયે રાખો રૂડી દલપતરામની જો
કહી શિક્ષા તે છે તમારા કામની જો.

સખી શીખો તો શાણપણું શીખવું જો
સંપી જંપી સંસારમાં સુખી થવું જો. સખી૦ ૨૪.
